

Sámedikki dievasčoahkkin

Čoahkkingirji 02/2013

Ávjuvárgaaidnu 50, N-9730 Kárášjohka

Telefon +47 78 47 40 00

Telefaks +47 78 47 40 90

samediggi@samediggi.no

www.samediggi.no

Áigi: 3. – 7.06.13
Báiki: Kárašjogas

Áššelistu

Saksnr.	Sakstittel
015/13	Vuodđudeapmi
016/13	Odđa áššiid diediheapmi
017/13	Sámediggeráđdi doaibmadiedáhus
018/13	Gažaldagat Sámediggeráđđái
019/13	Sámedikki čielggadus Sámedikki barggu birra boazodoalloáššiguin
020/13	Sámediggeráđi čielggadus sámi kulturmuutosuodjalusa birra
021/13	Sámedikki museapolitihkalaš čielggadus 2013
022/13	Sámedikki 2013 reviderejuvvon buseahhta
023/13	Sámediggediedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra
024/13	Sámedikki lávdegodde- ja dievasčoahkkimat 2014 - čoahkkinplána
025/13	Sámedikki bearráigeahččanlávdegotti doaibmadiedáhus 2012
026/13	Sierra njuolggadusat bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádussii ja bargosuorgái – revideren
027/13	Strategiija mo sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemaid oktavuodas
028/13	Sámedikki čoahkkinortnet – revideren
029/13	Fágálávdegottiid bargojuolggadusat – revideren
030/13	Odđa lahtu váljen dievasčoahkkinjodihangoddái ja bearráigeahččanlávdegoddái

Čoahkkináiggat

Áigi		Ášši	Siidu
3.6.2013	dii 14.06 - 14.15	015/13	4
3.6.2013	dii 14.15 - 14.17	016/13	6
3.6.2013	dii 14.17 - 16.30	017/13	8
4.6.2013	dii 08.30 - 09.59	018/13	85
4.6.2013	dii 10.35 - 10.50	019/13	88
4.6.2013	dii 10.50 - 11.06	020/13	100
4.6.2013	dii 11.06- 11.26	021/13	128
4.6.2013	dii 14.02 - 16.25	022/13	149
4.6.2013	di 16.25 - 17.35	023/13	177
4.6.2013	dii 17.35 - 17.50	024/13	242
6.6.2013	dii 08:30 - 09.43	025/13	146
6.6.2013	dii 09.43 - 09.58	026/13	255
6.6.2013	dii 10.33 - 14.52	027/13	262
6.6.2013	dii 14.52 - 15.50	028/13	297
6.6.2013	dii 15.50 -	029/13	302
6.6.2013	dii 17.00 -	019/13 joatkka	88
7.6.2013	dii 08: - 10.40	016/13 joatkka	6
7.6.2013	dii 10.40 - 10.43	030/13	315
7.6.2013	dii 10.43 - 11.26	020/13 joatkka	100
7.6.2013	dii 11.26	021/13 joatkka	128

Ášši/Sak DC 015/13

Čoahkkima vuodđudeapmi

Ášši meannudeapmi álggahuvvui geassemánu 3. b. 2013 dii. 14.06.

Áirasat

Čuovvovaš áirasat ledje vuodđudeamis:

1.	Mariann Wollmann Magga	21.	Ingrid Sandberg
2.	Gunn-Britt Retter	22.	Geir Tommy Pedersen
3.	Knut Inge Store	23.	Raimo Valle (<i>várrelahttu Willy Ørnebakk ovdas</i>)
4.	Trond Are Anti	24.	Randi A. Skum
5.	Ragnhild M. Aslaksen	25.	Ii oktage várrelahtu Margit Eli Anti Oskal ovdas 03.06.13
6.	Hans J. Eriksen	26.	Aud Marthinsen
7.	Laila Susanne Vars	27.	Rolf Johansen
8.	Aili Keskitalo	28.	Ann-Mari Thomassen
9.	Ronny Wilhelmsen	29.	Inga-Lill Sundset
10.	Per Andersen Bæhr	30.	Miriam Paulsen
11.	Olaf Eliassen	31.	Åge Nordkild
12.	Mathis Nilsen Eira	32.	Geir Johnsen
13.	Anne Helene Moeng Saari	33.	Jarle Jonassen
14.	Anders Somby jr	34.	John Kappfjell (<i>várrelahttu Sten Erling Jønsson ovdas</i>)
15.	Anne-Marit Eira	35.	Ida Marie Bransfjell
16.	Hilde Anita Nyvoll	36.	Jørn Are Gaski
17.	Arthur Johan Tørfoss	37.	Kirsti Guvsám
18.	Toril Bakken Käven	38.	Marie Therese N. Aslaksen
19.	Silje Karine Muotka	39.	Heidi P. Greiner Haaker
20.	Inger Jørstad		

Juolluduvvon permišuvnnat

Permišuvnnat olles dievasčoahkkimis

Áirras nr. 23 Willy Ørnebakk

Áirras nr. 34 Sten Erling Jønsson

Permišuvnnat osiid dievasčoahkkimis

Várrelahttu Raimo Valle 03.06.13

Áirras nr. 25 Margit Eli Anti Oskal 03.06.13

Áirras nr. 32 Geir Johnsen 04.06.13

Áirras nr. 4 Trond Are Anti, 06.06. dii. 14.30 - 07.06.13

Áirras nr. 21 Ingrid Sandberg 06.06. dii. kl. 12.00 - 07.06.13

Áirras nr. 5 Ragnhild Melleby Aslaksen 07.06.13

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

Áirras nr. 18 Toril Bakken Kåven 03. - 04.06. ja 07.06.13
Áirras nr. 22 Geir Tommy Pedersen 07.06.13 dii. 10.00 rájes

Várrelahtut

Várrelahttu Raimo Valle lei čoahkkimis áirras nr. 23 Willy Ørnebakk ovddas.
Várrelahttu John Kappfjell lei čoahkkimis áirras nr. 34 Sten Erling Jønsson ovddas.
Várrelahttu Tore Forsberg lei čoahkkimis áirras nr. 21 Ingrid Sandberg ovddas. 06.06.13 dii. 14.00 rájes

I Áššebáhpirat

08.05.13 beaiváduvvon gohččun ja áššelistu.

II Evttohusat ja mearkkašumit

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus

08.05.13 beaiváduvvon gohččun, áššelistu, prográmma ja sárdnunáigi dohkkehuvvo.

Bargiidbellodaga (BB) Jørn Are Gaski lea válljejuvvon BB ođđa parlamentáralaš jođiheaddjin ja ohcá danne luvvejuvnot dievasčoahkkinjođihangottis ja bearráigeahččanlávdegottis.
Jørn Are Gaski evttohi Knut Inge Store sadjásažžan dievasčoahkkinjođihangoddaí dán dievasčoahkkimis.
Jørn Are Gaski evttohus dohkkehuvvui.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 35 čoahkis.

Čoahkkinjođihangotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihka
1	Jarle Jonassen - (áššejođiheaddji)	
	Randi A Skum, čoahkkinortnegii	
	Miriam Paulsen, čoahkkinortnegii	
	Aili Keskitalo, čoahkkinortnegii	
	Jørn Are Gaski, čoahkkinortnegii	
2	Jørn Are Gaski	
	Jarle Jonassen	

VI Sámedikki mearrádus

08.05.13 beaiváduvvon gohččun, áššelistu, prográmma ja sárdnunáigi dohkkehuvvo.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvvui 03.06.13 dii. 14.15.

Ášši/Sak DC 016/13**Ođđa áššiid dieđiheapmi**

Arkiiva Arkiiváššennr.
SF- 13/2211

Ášši meannudeapmi álggahuvvui geassemánu 3. b. 2013 dii. 14.15.

I Mildosat

Nr	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus
1		Áirras Raimo Valle, BB:a sámediggejoavku	Sámi regioidna
2		Áirras Trond Are Anti, NSR/SáB	Sámediggi ávžžuha fas bidjat johtui 5 km ráji siseatnanbivdui Finnmárkkus
3		Áirras Silje Karine Muotka, NSRa sámediggejoavku	Sámediggi ferte bidjat johtui doaibmabijuid sihkkarastindihti guolleuoastáiváldima
4		Áirras Ann- Mari Thomassen, NSRa sámediggejoavku	Sámediggi ii ávžžut seismihkkabáhčima ja oljobohkama Lofuohtas, Viestterállasis ja Sáččas
5		Áirras Ronny Wilhelmsen ja Geir Johnsen, BB:a sámediggejoavku	Oahpahasfálaldaga nannen mearrasámiide.
6		Áirras Anne Helen Moeng Saari, BB:a sámediggejoavku	“Sámi ráddi doaimmashehttejuvnon olbmuid várás” ásaheapmi
7		Áirras Sten Jønsson, BB:a sámediggejoavku	Gáiddusoahpahas
8		Áirras Laila Susanne Vars, Árja sámediggejoavku	Riekteveahkkekantuvra Sis- Finnmárkkus

II Evttohusat ja mearkkašumit**Evttohus 1, áirras Raimo Valle, Bargiidbellodaga sámediggejoavku****Sámi regioidna**

Sámediggi oaidná dárbbu nannet geográfalaš dimenšuvnna sámepolitihkas. Iešguđet servodatáššiin oaidnit mii ahte hálddahaslaš juohkimat ja nuppástuhttimat, ásaheamit ja heaittiheamit čálgofálaldagain, čuhcet bálvalusfálaldagaide sámi álbmogis. Dávjá ii leat sámi dimenšuvdna vuodđun dákkár rievdamiidda, dain lea vuolggasadji eará dárbbuin servodagas. Sámedikkis váilu, earret iežas doaibmi ortnegiid, ollislaš geográfalaš lahkoneapmi dievaslaš bálvalusfálaldagas sámi álbmogii. Lea dárbu ovdánahttit regiovnnaid gos sámi giella, kultuvra ja ealáhusat leat guovddážiis.

Dál lea áigi guorahallat sámi regiovnna vuoddu, mas vuolggasadji erenoamážit lea geahčadit almmolaš čálgofálaldagaid ollislaš oktavuodas ii ge suorggis suorgái.

Lea vejolaš jurddašit ovttá dahje mánga regiovnna. Sámi regiovnnaid sáhttet leat siskkáldasat Norggas, ovttá fylkka siskkobeaide dahje fylkkarájaid rastá ja/ dahje riikarájaid rastá. Vuosttaš lávki livččii guorahallat eavttuid ovttá sámi regiovnnaid Norggas.

Muhtin proseassat dahket áigejuovdileabbon árvalusa geahčadit lagabui geográfalaš dimenšuvnna sámepolitihkas:

- Suohkanstruktuvrra digaštallan
- Dearvvašvuodasuorggi organiserema digaštallan
- Ođđa prográmmaáigodat Interreg Sámis
- Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna bargu
- EO bargu davviguovlluid politihkas
- Vejolašvuodát mánggasuohkanlaš ovttasbargui mas lea sámi vuolggasadjji

Sámediggi bivdá Sámediggeráđi čuovvolit ášši, geahča maiddái árvalusa áššis 22/13 Sámedikki 2013 reviderejuvvon bušeahtta.

Sámediggeráđi árvalus čuovvoleapmái

Sámediggái leat oahppásat dat hástalusat mat sápmelaččain leat ollesárvosaš bálvalusfálaldaga ektui. Sámediggi bargá oppa áiggi dainna ahte sihkkarastit iešguđet bálvalusfálaldagaid buot sápmelaččaide, gos dal de orošedje. Sámediggi bargá dainna ulbmiliin ahte galgá leat árrjalaš ja ulbmillaš ovttasbargu regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin nannen ja ovddidan dihtii sámi giela, kultuvrra ja servodateallima.

Sámediggi čujuha regionálapolitihkalaš čielggadussii, mii ovddiduvvui Sámedikki dievasčoahkkimii geassemánu 2012. Čielggadusas gieđahallojuvvojedje strategijat dustet daid hástalusaid maid earret eará demográfalaš diliid rievdan, veahkadatniedjan árbevirolaš sámi guovlluin, guovddušteapmi ja ealáhusstruktuvrra rievdan leat dagahan sámi servodagaide. Dás eai árvoštallojuvvon sámi regionvnnat erenoamážit.

Gielddat ja fylkkagielddat dat lámčtet dilálašvuodaid guovlo- ja regionálapolitihkkii, ja Sámediggi háliida searvat dán bargui. Sámediggi pláne árvoštallat ja ođasmahttit ovttasbargošiehtadusaid fylkkagielddaiguin, dusten dihtii erenoamáš hástalusaid juohke fylkkagielddas. Ođđa ovttasbargošiehtadus Finnmárkku fylkkagielddain vuolláičállojuvvui guovvamánu 2013, ja mii navdit ahte doaibmaplána 2013 várás lea fargga gárvvis. Dasto álggahuvvo bargu Romssa fylkkasuohkaniin. Sámediggi lea maid formaliseren ovttasbarggu sáme giela hálddašanguovllu gielddaiguin guovttegielatvuodaruđaid geavaheami ektui. Ovttasbargošiehtadusat geatnegahttet gielddaid árrjaleappot nannet ja gáhttet sáme giela.

Sámediggeráđdi oaidná ávkki ja dárbbu nannet geográfalaš beali sáme politihkas, ja riikka-, fylkka- ja gielddarájaid rastá, ja áigu čuovvolit dan sihke dálá proseassaid bokte, muhto maiddái oažžut dan erenoamážit árvoštallojuvvot/čielggaduvvot. Dán čuovvoleamis áigu Sámediggeráđdi maiddái váldit mielde oassin čielggadusas infrastruktuvrra ruhtadeami dakkár guovlluin gos ássan lea bieđggus.

Evttohus 2 áirras Trond Are Anti, NSR/SáB

Sámediggi ávžžuha fas bidjat johtui 5 km ráji siseatnanbivdui Finnmárkkus

5km-ráđji lei hálddašanmodealla mii ráđđji siseatnanguolásteami Finnmárkkus. Olgoriikkalaččat eai ožžon bivdit duottarjávrriin ja jávrriin lagabus go 5 kilomehtera almmolaš geainnuin, nu gohčoduvvon ii-vádjoleaddji guollešlájaid, omd. rávdduid ja duottardápmohiid.

5km-ráđji heaittihuvvui go Stuoradiggi mearridii Finnmárkolága 2005. 5- km njuolggadusa heaittiheapmi mielddisbuvttii ahte olgoriikkalaččat geat bivdet Finnmárkku duottarjávrriin ja jávrriin, lassáneidje hirmmadit. Sámediggi ballá ovdáneamis, ja ballá ahte jávrrit ja jogat billohuvvet. Sámediggi čujuha earret eará dáhphussii mas golbma suomelačča áššáskuhttojuvvo go leat geavahan ealli sevttiid, go ledje bivdime Máttá- Várjjagis Finnmárkkus. Dát lea áibbas lobiheapmi.

Sámediggi oaidná dál ahte leat eanet ja eanet olgoriikkalaččat geat ávkástallet vejolašvuodas beassat bivdit jávrriin ja duottarjávrriin Finnmárkkus. Dan sivas leat báikegotti olbmot duvdojuvvon eret iežaset árbevirolaš bivdoguovlluin.

Finnmárkolága ulbmilparagráfas čuožžu: “Lága ulbmil lea lámčtet dili nu ahte eana ja luondduresurssat Finnmárkku fylkkas hálddašuvvojit dássedis ja ekologalaččat suvdinnávccalaš vuogi mielde buoremussan

fylkka álbmogii ja erenoamážit vuodđun sámi kultuvrii, boazodollui, meahcásteapmái, ealáhusdoaimmaide ja servodateallimi”. 5-km ráji sihkkun ii vuhtiiváldde sámi beroštumiid.

Ášši álbmotvuoigalaš beliid vuolggasajis, ILO- konvenšuvdna 169 (álgoálbmotkonvenšuvdna man Norga lea dohkkehan) mat gusket sápmelaččaid vuoigatvuođaide luondduresurssaide, oaivvilda Sámediggi ahte lea vejolaš ráddjet/ hilgut olgoriikkaččaid vejolašvuođaid bivdit siseatnamiin Finnmárkkus.

Sámediggeráđi árvalus čuovvoleapmái

Sámediggeráđi áigu dán ášši váldit ovdan boahhte gulahallačoahkkimis gaskal FeFo, Finnmárkku fylkkagieldda ja Sámedikki. Čoahkkima leat vuos mearridan doallat 36. vahkus. Sámediggeráđi áigu dán váldit ovdan dainna áigumušain ahte oažžut árvoštallojuvvot mo 5 km rájá fas ásahit.

Mearkkašupmi, Bargiidbellodat, áirasat Mariann W. Magga, Knut Store ja Ragnhild M. Aslaksen

Sámediggo ávžžuha fas bidjat johtui 5 km ráji siseatnanbivdui Finnmárkkus Sámediggi dáhtto Sámediggeráđi gulahallat Finnmárkkuoopmodagain (FeFo) árvoštallat fas rádjat siseatnanguolásteami vuoigatvuođaid sidjiide geat eai leat báikkálaš olbmot Finnmárkkus. Galggašii veardidit iešguđege ortnegiid dán guollebivdui, ja bohtosat dáid ortnegiin berrešii lasihit báikkálaš árvoháhkama báikkálaš ealáhusain.

Evttohus 3 áirras Silje Karine Muotka, NSRa sámediggejoavku

Sámediggi ferte bidjat johtui doaibmabijuid sihkkarastindihti guollevuostáiváldima

Guollevuostáiváldin lea vuodđogeadgi guolástanservodagain. Mañimus áiggiid leat guollehattit njedjan ja dat lea mielddisbuktán ahte vuostáiváldinbáikkít heaittihuvvojít, ja Láhpis leat dál diedihan ahte heaittihit guollevuostáiváldinrusttega Bergsfjorðas ja Ákšovuonas. Dát lea duodalaš hástalus erenoamážit fatnasiidda Láhpis mat leat unnibut go 30 juolgemihtu, ja sáhtta garrasit váikkuhit govllu ássamii ja rekruteremii guolástusealáhusas.

Dál lea dárbašlaš ahte Sámediggi geahčada vuostáiváldinstruktuvrra, ja erenoamážit smávit guolástussorjávaš servodagain. Vuostáiváldinbáikkít fertejit ovddiduvvot vai sáhttet báikkálaččat doaimmahit mángga lágan buvttadeami guolleávdnasiin vai sihkkarastá vel buoret vejolašvuođa ceavzit konjunkturievddademiid oktavuodas.

Lea vealtameahtun ahte Sámediggi gulahallá suohkaniiguin geaidda dát gullá, ja maiddá eará eiseválddiiguin nu go Innovašuvdna Norga, vai unnit guollevuostáiváldinbáikkít vuoruhuvvojít ovdáneami namas ja vai sihkkarastá vuostáiváldinstruktuvrra smávit guolástussorjávaš servodagain.

Sámediggi ferte geahčadit váikkuhangaskaoapmeortnegiid nu ahte vuostáiváldinstruktuvra bisošii ja nu ahte dárbašlaš ođđavdánahttin sihkkarasto guollevuostáiváldinbáikkiin dán oktavuodas.

Sámediggeráđi árvalus čuovvoleapmái

Sámediggi lea ovttaoavilis das ahte guollevuostáiváldin ja gádderusttegat leat smávva guolástussorjávaš báikegottiid geadjejuolgin vai sáhttet bivdit lahka vuonaid ja rittuid. Smávit fatnasat sorjájit das ahte sáhttit gáddet guliid báikkálaččat vai sis lea dássidis ja dohkálaš doaibma.

Álgoávnnaslágideami ovdáneapmi lea heajut dál 2013:s go ovdal go gaskaboddasáččat giddejuvvojít báikkálaš vuostáiváldinrusttegat. Sivvan dasa leat vuollegis hattit, nana ruvdnokursa ja hui stuorra ekonomalaš vátisvuodát riikkaidgaskasaččat deatalaš mearrabiebmomárkaniin. Erenoamážit lea vilgesguliid olgoriikki vuovdin hedjonan.

Sámedikkis leat buorit váikkuhangaskaoapmeortnegat sihke guollefatnasiid ja gádderusttegiid várás sihke áimmahuššan ja ovddidan dihti mariidna ealáhusaid. 2012:s jearahedje ollu váikkuhangaskaomiid sihke meara alde ja gáttis geavaheapmái ja dain lei stuorra rájibadjelgeavaheapmi. Sámedikki váikkuhangaskaoamit orrot leamen bures heivehuvvon mearrasámi servodagaid ealáhusaid ovdáneapmái. Dasa lassin lea Sámedikkis buorre gulahallan guolástuseiseválddiiguin sihke báikkálaččat, regiovnínalaččat ja riikka dásis nu ahte sáhttit láchit riddo- ja vuotnaguovlluid guolástusdoaimmaid buoremus lági mielde.

Konsultašuvdnašiehtadusa bokte čadahuvvojit čoahkkimat Guolástus- ja riddodepartemeanttain dakkár hástalusaid birra ealáhusas go vuoigatvuodaid ja jahkásaš muddemiid. Ođđa ovttasbargošiehtadus Innovašuvdna Norggain láchčá lagat ovttasbargui mii galgá sihkkarastit gánnáheami ja barggolašvuoda mihttomeari guolástusain buorebut heivehuvvon ja oktiordnejuvvon váikkuhangaskaoapmegeavaheami bokte.

Sámedigge lea maid mielde, ovttas ealáhusa oassálastiiguin, Foanddas báikkálaš vuostáiváldinšuvvnaid várás sihkkarastin dihtii uhcit vuostáiváldinrusttegiid doaimma, bajásdoallama ja divodeami Romssas ja Finnmárkkus. Uhcit rusttegiin leat vátisvuodát ceavzimiin ja foandda doarjagat leat mielde bisuheamen rusttegiid beaivválaš doaimma.

Mearkkašupmi, NSR, áirras Rolf Johansen

Sámediggi ferte čadahit doaibmabijuid mat sihkkarastet guollevuostáiváldima.

Smávva báikegottit mat sorjájit guolásteamis, leat erenoamáš sorjavaččat das ahte smávit fatnasiid guollelágideapmi lea bisovaš. Iešguđet dilálašvuodát leat váikkuhan dasa ahte ollugat čuoččuhit ahte dáhpháhuvvá lobihis guollelágideapmi ja resursaávkástallan.

Čuoččuhuvvo ahte guolásteaddjit fertet lágidit guliid almmá olles mávssu ovddas. Lágiduvvon guolit eai vihkkejuvvo eai ge registrerejuvvo, ja stuorra guolit lohkkajuvvojit smávit guollin mas lea vuolit haddi. Boađusin lea ahte smávva fatnasiin uhccu doaibmavuodđu ja daid vuostáiváldinrusttegiid dili, geat barget ná, šaddá de fas áibbas earaláganin.

Dakkár lobihis doaibma dagaha ahte šaddá váilevaš bearráigeahčču resursaávkástallamiin, ja hálddašadili šaddá dohkkeamehtun ja dat buvttiha dearvašmehtun ekonomalaš diliid.

Sámediggi bivdojuvvo bargagohtit daid čuolbmačilgehusaiguin čielggadan dihtii leat go čuoččuhusat riehta. Jus čájehuvvo ahte dat lea riehta, de fertet váikkuhit dasa ahte álggahuvvojit doaibmabijut mat hehtejit dakkár diliid bistimis.

Evttohus 4, áirras Ann- Mari Thomassen, NSRa sámediggejoavku

Sámediggi ii ávžžut seismihkkabáhčima ja oljobohkama Lofuohtas, Viestterállasis ja Sáččás

Máilmmis gos luondu ain vuoittáhalla, lea Lofuohtas, Viestterállasis ja Sáččás ollu luondduriggodat mas ain leat buorit beaivvit vuordimis, jus mii bisuhit vejolašvuoda ahte seailluhit guovlluid oljobohkama haga boahhteáiggis.

Biebمولihti ja luondduártnat mat min rittus leat gávdnon čuđiid jagiid, šaddet deháleappot ja deháleappot. Mis leat rikkis guolástanresurssat máilmmi olbmuid mat lassánit dađistaga ja geat dárbašit biepmu. 35 miljovna norgga guollegaskabeaivvit borrojit juohke beaivvi.

Mearabodni Viestterállasis lea beare unni ahte doppe galggašii sadji sihke oljoindustriijii ja guolásteapmái. Dás ferte servodat välljet háliida go ođasmahtti biebmolihti vai nuoskkidahti oljolihti.

Mearaguovllut olggobealde Lofuohta, Viestterállasa ja Sáččá leat áidnalunddot, divrasat ja dain lea dehálaš váldit vára. Dáppe gođdot mañimus stuora dorskenáli máilmmis. Mearraguovlluin dáppe leat erenoamáš ollu luondduriggodat, go dáppe lea álbmás Atlánta-ábi čáhci ja seakka mearabodni, ja danin maid erenoamáš hearki nuoskkidemiide. Oljolihkohisvuohta sáhtta dagahit stuora vahágiid.

Máilmmis leat dál ollu dramáhtalaš birasrievdamat. Oljoindustriija lea Norgga stuorimus dálkkádatnuoskkideaddji ja dat lea 1990 rájes beliin lasihan iežas dálkkádatgássaidda luoitimiid. Lassi oljobohkan ja fossiillalaš energiija geavaheapmi mielddisbuktet heitot dálkkádatrievdamiid. Nuoskkideapmi čuoččá geafimusaide miehta máilmmi, ja erenoamážit čuoččá dat álgoálbmogiidda árktalaš guovlluin garrasit, go ii leat šat nu álki gávdnat šlájaid mat leat dehálaččat go doaimmaha árbevirolaš ealáhusaid. Lofuohtas, Viestterállasis ja Sáččás lea guolásteapmi álo leamaš ja lea, dehálaš árbevirolaš ealáhus man lea dehálaš seailluhit boahhteáiggis, báikkálaš sámi ja riddolagas álbmogi.

Seismihkkabáhčcin geavahuvvo buot dásiin oljobohkamis ja goarida guolástanealáhusa guovllus. Seismihkka báhččo sihke dalle go ohcet ja go bohket olju. Mearadutkaninstituhta dieđuid mielde unnu bivdu gaskal 50 ja 80 %, 33 km birra guovllu gos seismihka báhčtet.

Norges fiskarlag vuosttalda oljobohkama Lofuohtas, Viestterállasis ja Sáččás. Sajáiduvvon mearraealáhusat leat leamaš vuodđun ássamii ja bargosajiide guovllus. Oljoindustriija ii sáhte ovttas doaibmat guvttiin

vuodđogedggiin guovllus: Guolástemiin ja mátkkoštanealáhusain. Jus Norga, mii lea okta riggámus riikkain máilmmis, ii ráske diktit muhtin ráje oljjus leat doppe maid mii leat gávdnan, gii de galgá dan bargat? Sámediggi deattuha ahte buolvvaid boahhteáiggis, máilmmi dálkkádaga ja máilmmi biebmolihti ferte beahtit, go leat massome. Sámediggi ii ávžžut ahte rahppo oljohokkamii Lofuohtas, Viestterállasis ja Sáccás, ii ge ávžžut rahpat oljohokkama váikkuhanguorahallamii ge.

Sámediggeráđi árvalus čuovvoleapmái

Sámediggeráđđái lea deatalaš fuolahit sámi kultuvrra, ealáhusdoaimbama ja servodateallima luondduvuođđosa guhkesáiggi vuollái. Sámedikki bušehtas dat lea deattuhuvvon dakko bokte ahte areálaid ja birrasiid hálddašeami váldomihttomearri lea “ceavzilis sámi báikegottit sámi guovlluid areálaid ja resurssaid guoddilis geavaheami, gáhttema ja hálddašeami vuodul.”

Sámediggeráđis lea vuodđoprinsihppan ahte luondduriggodagaiguin ávkkástallan ii galgga movt ge hehttet sámi ealáhusdoaimma, leš dal sáhka boazodoalu, guolástusa dahje eará meahccealáhusa birra. Dasto lea mis čielga mihttomearrin ahte resurssaiguin ávkkástallan árbevirolaš sámi guovlluin galgá álohii leat mielde nannemin sámi kultuvrra, servodateallima ja sámi ealáhusaid.

Sámediggeráđđi lea searvan árjjalaččat plánaproseassaide petroleumaásahemiid oktavuodas sámi guovllus. Dás sáhttit namuhit Goliat, Skrugard, Havis ja Barents-áhpi mátta/oarji. Dáin áššiin lea leamaš váldofokusis dat ahte oazžut sadjái váikkuhaniskancielggadusaid dan birra movt petroleumadoaimba váikkuha sámi kultuvrii, boazodollui, meahccegeavahussii, ealáhusbargui ja servodateallimii. Sámediggeráđđi lea gáibidan čielggadit earret eará čuovvovaš fáttáid:

- Gierdováikkuhusaid sámi kultuvrii ja servodahki, maiddái ássamii, barggolašvuhtii, gelbbolašvuhtii, kapasitehtii, kulturbargui, identitehtaovddideapmái jna.
- Doaimbajuid árvvoštallan, maiddái gelbbolašvuoda dáfus, mat sáhttet leat ávkin ja mat sáhttet addit positiivvalaš gierdováikkuhusaid sámi kultuvrii ja servodateallimii.
- Váikkuhusaid sámi boazodollui.
- Váikkuhusaid árbevirolaš sámi meahccegeavaheapmái ja ealáhusaide, maiddái sámi guolástusaide.
- Sámi kulturmuittuid kárten.

Sámediggeráđđái lea leamaš deatalaš ahte rašesvuodaaanalysat ja árbedieđut, ja geavahus guovlluid geavaheami oktavuodas, lea mielde guovddázis árvvoštallamis.

Sámediggeráđđi oaivvilda ahte dát leat áigeiguovdilis čuovvolanfáttát maiddái dalle go plánaproseassat oljoroggamis Lofuohtas, Viestterálas ja Sáccás álggahuvvojit. Dasto oaivvildit mii ahte sámi beroštumiide ja sámi vuogatvuodaoamasteddjiide lea eanemus ávki das go Sámediggi árjjalaččat searvá plánaproseassaide gulaskuddancealkámušaid ja konsultašuvnnaid bokte mearrideaddji eiseválddiiguin, iige vuosteháguin ovdal go guovddás eiseválddit leat dahkan loahpalaš mearrádusa dan birra ahte álggahit plánabarggu. Buriid proseassaid háhkama bokte sáhtta Sámediggi oazžut siehtadallansaji, mii fas sáhtta bidjat vuodu ortnegiidda mat váikkuhit dan ahte vejolaš oljoresursaroggamis lea ávki sámi kultuvrii, ealáhusbargui ja servodateallimii, ja seammás go addá vejolašvuodaid gáibidit váidudeaddji doaimbajuid, ja bidjat eavttuid maiguin hehttet sámi ealáhusaid gáržžohallamis. Guolástus lea hui deatalaš ealáhus birgenfámolaš sámi báikegottiid bisuheamis.

Mearkkašupmi, NSR, áirras Ann-Mari Thomassen

NSR mielas lea mearkkašahtti go sámediggáráđđi Bargiubellodaga, Árjja ja ASG bokte dorjot váikkuhusčielggadusa oljohokkama birra Lofuohtas, Viestterállasis ja Sáccás.

NSR sámediggejoavku lea dán áigodagas deattuhan ahte Lofuohtas, Viestterállasis ja Sáccás lea rikkes luonddušláddjivuohtha man lea deatalaš suddjet boahhteáigái. NSR lea sihke 2010:S ja 2013:s evttohan ahte Sámediggi mearrida dakkár prinsihppacealkámuša ahte Sámediggi ii rávve seismihkkabáhčima ja oljohokkama Lofuohtas, Viestterállasis ja Sáccás.

Mearraguovlluin olggobealde LoViSá leat áidnalunddot árvvut, galbmačáhce-korállaoazit, fáhkanjoavkkut, stuorra mearraloddekolonijat ja máilmmi stuorámus dálá dorskemáddodat mii gođđá dán guovllus.

Mánŋa birasfágalaš etáhtat várohit oljobohkama vuostá Viestterállasa ja Lofuohta olggobealde: Dálkkádat- ja nuoskkidandirektoráhta, Luondduhálldašandirektoráhta ja Mearradutkaninstituhtta.

Dasa lassin leat mánŋa ealáhusorganisašuvnna oljobohkama vuostá Lofuohtas, Viestterállasis ja Sáččas: Norges fiskarlag, Norsk kystfiskarlag, Fiskebåtredernes Forbund, Fiskekjøpernes forening ja LO Vesterålen.

Sámediggeráđi geassemánu 7. b. 2013 čuovvolanvástádusas deattuha sámediggeráđđi ahte váldodeaddu biddjojuvvo dasa ahte oažžut váikkuhusčielggadusaid petroleumaávkkestallamiid ektui ja oaidná vejolažžan beassat searvat plánaproseassaide go dat álggahuvvojit.

NSR sámediggejoavkku mielas lea mearkkašahtti go vaikke vel lea ge stuorra vuosteháhku ja čielga fágalaš ráđit mat várohit oljobohkama vuostá, de doarju sámediggeráđđi dan ahte rahppojuvvo vejolašvuotta čielggadit váikkuhusaid, geahča Bargiidbellodaga riikkačoahkkinmearrádusa 2013.

Buot fágainstánsasaid loahppacealkámuš ahte ii leat duosttáš bohkat dán guovllus.

Ii go sámediggeráđđi mii galgá fuolahit sámi beroštusaid, galgga guldalit dáid instánsasaid?

Evttohus 5, áirras Ronny Wilhelmsen ja Geir Johnsen, Bargiidbellodaga sámediggejoavku

Oahpahusfálaldaga nannen mearrasámiide.

Oallugiin riddo- ja vuotnaguovlluin háliidit máhttit sámegiela, soapmásiin lea sámegiella ruovttugiella dahje háliidit geavahit sámegiela eanet beaivválaš dilis. Eanet ja eanet olbmot riddo- ja vuotnaguovlluin šaddet maid dihtomielalaččat iežaset sámi identitehta, sáhtta dadjat ahte sámi biras stuorra ja viidu beaivvis beaivái.

Riddo- ja vuotnaguovlluid servodagain lea dárbu sihke sámegielat ja sámi kulturgelbbolašvuodat olbmuide mánŋga fidnus. Joatkkaskuvllat riddo- ja vuotnaguovlluin fertejit sáhttit addit fálaldaga nuoraide geain lea sámi duogáš ja earáide geat háliidit oahppat sámegiela, ja sidjiide geat háliidit gávdnat ja nannet iežaset identitehta ja kultuvrra.

Jus soames joatkkaskuvllat ovtta universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin sáhttet addit oahpahusa ja gelbbolašvuoda, de lokte oahppu sámi servodaga riddo- ja vuotnaguovlluin vel eanet. Jus dása ángiruššá, de šaddá lunddolaččat álkit dutkat sámi tematihka, hukset nanu fágabirrasiid ja oažžut eanet studeanttaid skuvllaide.

Sámediggi áigu danin ahte stáhta ásaha ja ruhtada geahččalanprošeavtta joatkkaskuvllain riddo- ja vuotnaguovlluin. Álggos studiespesialiserema- ollislaš oahpus, mas oahpahus čadahuvo sámegielas ja sámegilli ja mii čuovvu sámi oahppoplánaid. Dát ferte dahkkot vai fállujuvo geasuheadđi fálaldat nuoraide mearrasámi guovlluin, juste danin vai sámi identitehta ja kultuvra nannejuvvojit.

Eanet sámi servodagat leat buori ovdánahttimis gos ipmárdus ja beroštupmi lassána, erenoamážit Álttás ja Romssas, danin lea dárbu gelbbolašvuhtii sámi gielas, identitehtas ja kulturipmárdusas.

Prošeakta berre ásahuvvot lahka sámi guovddášguovllu gos lea nanu fágabirras, ovtta dahje guovtti joatkkaskuvllas ja gos leat doarvái oahppit lihkestuvvat.

Sámediggeráđi árvalus čuovvoleapmái

Sámediggeráđđi oaivvilda ahte mearrasámiid oahppofálaldaga vuoruheapmi ja nannen lea dehálaš bargu, mii ferte čuovvuluvvot vai mearrasámi identitehta ja kultuvra geavahuvo, nannejuvvo ja ovddiduvvo gaskal riddo- ja vuotnaássiid riddo- ja vuotnaguovlluin. Ráđđi oaivvilda ahte lea buorre evttohus ja ahte lea vejolašvuotta álggahit prošeavtta, mas lea ulbmil nannet mearrasámi kultuvrra ja identitehta válljejuvvon skuvlabirrasiin.

Fylkkasuohkan lea joatkkaskuvllaid eaiggát ja fylkkasuohkan galgá plánet ja viiddidit joatkkaskuvlla oahppofálaldagaid, gos váldet vuhtii našunála mihttuid, ohcciid sávaldagaid ja servvodaga dárbbuid joatkkaskuvlla oahppus buot oahpposurggiin ja buot ahkejoavkkuid várás, geahča oahpahuslága § 13-3 vidát lađas.

Oahpahuslágas § 6-3 nuppi ládđasis čuočču ná: Departemeanta sáhhtá lánkaásahusaid bokte mearridit ahte soames skuvllat galget fállat oahpahusa sámegeielas dahje sámegeilli dahje sierranas sámi fágain joatkkaskuvllas soames kurssain dahje soames joavkkuide. Fylkkasuohkan sáhhtá maiddá fállat dákkár oahpahusa.

Dát mearkaša dan ahte lágalažžat ii bisset mo ge duohtan dahkat dákkár proševtta maid Bargiidbellodat dás evttoha. Stuorámuš hástalus lea jáhkkinis ruhtadeapmi ja sámegeielat oahpaheddjiid váilevašvuohta.

Ráđđi lea dáhtton Sámedikki ovddasteaddji Odda Návccaid referánsajoavkkus, ovdanbuktit dán evttohusa boahhte čeahkkimis mii lea geassemánus. Sámediggeráđđi áigu viidásat árvvoštallat mo ráđđi sáhhtá váikkuhit Fylkkasuohkaniid, ovttasbargošiehtadusaid bokte, nu ahte álggahuvvo joatkkaoahpahus sámegeilli ja sámegeielas, mii vástida dasa mii čuočču Sámi Máhttoloktema oahppoplánačoakkáldagas. Sámediggeráđđi áigu gulahallat guoskevaš fágabirraasiin makkár vejolašvuođat leat álggahit dákkár ovddasmanniproševtta.

Evttohus 6, áirras Anne Helene Moeng Saari, Bargiidbellodaga sámediggejoavku

“Sámi ráđđi doaimmashehttejuvvon olbmuid várás” ásaheapmi

Sápmelaččain liige hástalusat

Dearvvašvuođabálvalusain ja muđui veahkkebálvalusain servodagas lea unnán sámi kulturipmárdus, dat lea liige noadđin olbmuid geain juo leat váttisvuođat doaimmamis.

- Servodagas lea ollu diehtemeahttuovuhta sámi áššiid birra obbalaččat; buot vuodđooahpahusaide ferte boahtit eanet diehtujuohkin sámi kultuvrra ja giela birra (sihke dearvvašvuođasuorggis, pedagogihkas, mánáidsuodjalusas, sosionomiijas (NAV), medisiinnas, bátnedoavttirmediisinnas, márkánfievrrideamis, jođiheamis jna).
- Ferte oahpahuuvot movt olbmui guin geain lea sámi duogáš galgá deaivvadit árvvusatnimiin ja ipmárdusain. Kultuvrralaš kodaid ferte ipmirdit vai sáhhtá addit veahki buoremus lági mielde.
- Addit ovttaárvosaš fálaldagaid sihke sámegeilli ja dárogilli, mánáidgárddis, skuvllas, SFO, PPT, dearvvašvuođabálvalusain, NAV, suohkanis jna.
- Addit ovttaárvosaš suohkanlaš fálaldagaid nu go omd. vejolašvuođa beassat rámbuvrride, almmolaš bálvalusvistiide jna.
- Stuoradiggedieđáhusain dahje sullasaččain gos čuožžu “Buohkain...lea vuoigatvuoha oazžut...”, muhto hárve leat dáid “buohkaid” doahpaga siste mielde olbmot geain lea juoga lágan doaimmashehttehus.

Go sis dasa lassin lea sámi duogáš, de leat sis beali eanet hástalusat gullot ja oazžut dan masa sis leat vuoigatvuodát.

Danin ávžžuha Bargiidbellodaga sámediggejoavku Sámediggeráđi ásahtit “ Sámi ráđi doaimmashehttejuvvon olbmuid várás” jođánepmosit, vai dat servodatjoavku maid gullojuvvo ja vai sin vuoigatvuodát sihkkarastujuvvojit – sihke sámi vuoigatvuodát ja vuoigatvuodát mat sis leat go leat doaimmashehttejuvvon.

Jurdda lea ahte olbmot geat ieža leat doaimmashehttejuvvon ja lagas olbmot leat mielde dán ráđis. Ráđđi galgá buktit ráđiid suohkana áššiide, áššiide Sámedikkis ja stáhtalaš gulaskuddancealkámušaid ektui jna. mat gusket olbmuid geain lea doaimmashehttehus, ja maiddá leat ráđdeaddi orgána olbmuid geain lea doaimmashehttehus sin iežaset rahčamušaide vuogádaga ektui.

Ráđđi galgá:

- Jávkadit guottuid
- Váldit vára sápmelaš bealis ja maiddá doaimmashehttemis
- Ásahtit buriid heivehuvvon dahkosiid
- Kvalitehtasihkkarastit fálaldagaid maidda sis lea vuoigatvuoha

Sámediggeráđi árvalus čuovvoleapmái

Eallindili ja dearvvašvuoda birra máhttu olbmui geain leat iešguđet lágan doaimmashehttemat, lea dábálaččat váilevaš. Dokumenterejuvvon máhttu ii gávdno sápmelaččaid eallindili ja dearvvašvuoda birra geain lea doaimmashehttehus. Dánna duogážiin lea Mánáid- nuoraid- ja bearašdirektoráhtta (Bufdir) bidjan johtui prošeavtta man Nordisk velferdssenter galgá čadahit. Prošeakta sávvá ovddidit máhtu mii sáhtta addit buoret ipmárdusa olbmuid birra main lea sámi duogáš ja doaimmashehttehus, sin eallindili birra. Sii leat iežaset guorahallamis eallindili birra olbmui geain lea doaimmashehttehus bohtán diehtit ahte lea unnán máhttu olbmuid birra geain lea doaimmashehttehus dábálaččat, ja erenoamážit sin birra geain lea sámi duogáš. Sámediggi lea veahkehan Bufdir dánna prošeavttain, go lea oččodan oktavuoda gaskal direktoráhta ja sámi fágaolbmuid ja sápmelaččaid geain lea doaimmashehttehus ja sin lagamuččaiguin.

Sámediggeráđi ii oainne lunddolažžan ásahtit sierra sámi ráđi doaimmashehttejuvvon olbmuid várás Sámedikki namas.

Sámediggeráđi čujuha eaktodáhtolaš organisašuvnnaide nu go Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO) ja eará áigequovdilis berošteddjiide mat čalmmustahttet doaimmashehttejuvvon olbmuid vuoigatvuodaid. Doaimmashehttejuvvon olbmuid organisašuvnnaid ožžot doaimmadoarjagiid Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtas (Bufdir). Organisašuvnnaid maid ulbmil lea buoridit sin vejolašvuodaid doaimmahit berošteaddjipolitihka ja addit bálvalusaid iežaset miellahtuide, leat dehálaččat vai sáhtta sihkkarastit mielváikkuheami doaimmaid ja bálvalusaid ovdáneamis. Sámediggeráđi mielas lea dehálaš ahte organisašuvnnaid iežaset bargguin maiddá čalmmustahttet sámi doaimmashehttejuvvon olbmuid hástalusaid.

Sámediggeráđi diehtá hástalusaid birra mat doaimmashehttejuvvon olbmui leat árgabeaivvis. Sámediggeráđi lea dehálaš ahte lea erenoamáš fokus doaimmashehttejuvvon olbmuid ja sin vuoigatvuodaid ja dárbbuide Sámedikki politihkalaš dokumeanttain, nu go ovttasbargošiehtadusain, plánabargguin ja eará bajit dokumeanttain.

Mearkkašupmi, Johttisápmelaččaid listu ja Olgešbellodat, áirras Anne-Marit Eira

Sámi ráđi doaimmashehttejuvvon olbmuid várás- ásaheapmi
Suohkanat ja fylkkasuohkanat leat geatnegáhtton doalahit vuorrasiidráđi ja ráđi doaimmashehttejuvvon olbmuid várás. Nuoraidráđi ii leat bákkolaš.

Ovddidan dihte sámi doaimmashehttejuvvon olbmuid dili, lea lunddolaš ahte maiddá sámediggi ásahtit ráđi doaimmashehttejuvvon olbmuid várás.

Sámedikkis leamaš máŋga jagi nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi. Dán válgáigodagas lea maid ásahehttemat vuorrasiidráđi. Johttisápmelaččaid listu ja Olgešbellodat oidnet lunddolažžan ahte Sámediggi bargá nu ahte ásahehttemat sámi ráđi doaimmashehttejuvvon olbmuid várás bohte válgáigodagas. Vai doaimmashehttejuvvon olbmuid beroštumit gozihuvvot.

Sámedikkis lea maid ovddasvástádus gozihit ahte sámegeallat ja kultuvra gozihuvvo sámi doaimmashehttejuvvon olbmuid bálvalusain.

Mearkkašupmi, Bargiidbellodat, áirras Anne Helene Moeng Saari

Lassi dieđut: “Sámi ráđi doaimmashehttejuvvon olbmuid várás – ásaheapmi”
Mii leat giitevaččat go Sámediggeráđi nu bures vástadusas dán áššái čuvge movt sii vuoruhit ja váldet fárrui doaimmashehttejuvvon olbmuid iežaset barggu iešguđet surggiin Sámedikkis. Dat adda oadjebasvuoda álbmogii diehtit dán, earenoamážiid go dán joavkkus leat golmmageardánit hástalusat gozihit iežaset sámi rivttiid ja vuoigatvuodaid doaimmashehttema ektui, seammas go guottuid galget jávkadit.

Lea hui buorre go gávdnojit eaktodáhtolaš searvvit nugo FFO, ja ahte Sámediggi oaidná dehalašvuoda ahte doppe maid leat sámiid hástalusat oidnosis, muhto sámiid dili ii leat doppe vuos čuvgejuvvon. Danin lea ge dárbu sierra sámi ráđi mii veahkkinn goziha ja bargat čuvget sámi áššiid sihke organisašuvnnaide,

suohkan-, sámedikki- ja stáhtalaš ášahusaide, dearvvašvuoda bálvalusaide ja seammás leat ráđdeaddi orgána oktasaš olbmui.

Sámi rádis ferte de leat earenoamaš gelbbolašvuolta dáin surggiin;

- soames gi lea vásihan movt eallit doaimmashehttejuumiin, juogo ieš dahje lagas olmmožiin
- diehtet makkár hástalusat sáhttet leat ja movt dat váikkuha beaivválaš eallimii ja dearvvašvuhtii
- sámi giella- ja kultuvraipmárdus

Čuvget vel muhtin dain ollu hástalusain mat doaimmashehttejuvvon olbmuiin Sámis leat:

- oazžut veahki ja vuoigatvuodaid earenoamaš dárbbuide
- gulahallat sámegillii Norgga ášahusainguin, omd. gelbbolašguovddážiiguin, suohkanin, skuvllain, veahkkeservinguin, dearvvašvuoda bálvalusainguin jna.
- vástadallat manin lea dehálaš seailluhit sámegiela, ja manin lea geahppásit eatnigillii čilget váttisvuodaid
- álohii ráhččat oazžut sámegielat dulkka mielde veahkkeášahusaide, ja álohii dat seamma gažaldat čuožžila: “Gii máksa dulkka?”
- unnan kultuvrralaš heivehuvvon veahkkeneavvut ja girjjit sámegillii
- váibada ieš akto dustet ovdágáttuid ja bargat jávkadit servvodaga guottuid
- váhneamat/lagas olbmot váibet ja vuollánit, mánáid eallinkvalitehta de hedjona go eai oáččo veahki vuoigatvuodaid ektui, ja mánát maid dáruiduvvet vehážiid mielde.
- jus váhnen dahje lagas olmmoš ii ákkastala ja ovddit sin áššiid, gi de barga sin vuoigatvuodaid oláhit?

Alddis doaimmashehttejuvvo olbmot, dahje váhneamiin/lagas olbmot leat mánggalagan doaimmat. Son ferte leat lassin earenoamaš dárbbuide: advokáhtta, čáli, dulka, pedagoga, jodiheadji, hálddabusbárgi, servvodatberošteaddji, ja diedusge leat váhnen/fuolahalli.

Dál lea duođai áigi ahte doaimmashehttejuvvo olbmot sámis maid ožžot sierra ráđi mii ovddida sin áššiid – sii leat unnitlohku unnitlogus!

Ja dáid ákkaid geažil ávžžuhit Sámedikkiráđi bargat ášahit “Sámi ráđi doaimmashehttejuvvo olbmuid váras”, juogo siskkaldasat Sámedikkis dahje veahkehit ášahit dakkar ráđi eará sadjái sámi servvodáhki.

Evttohus 7, áirras Sten Jønsson, Bargiidbellodaga sámediggejoavku

Gáiddusoahpahus

Oahpahusdirektoráhtta lea geigen raportta “sámi gáiddusoahpahus boahhteáiggis”. Dađi bahábut ii namut raportta iešguđet sámegielaid ja dialeavttaid doarvái bures. Raporttas árvaluvvo ahte nu gohčoduvvon ii-oktanaga gáiddusoahpahus šaddá dábálaš fáldahkan. Oahppit báhcet oktonassi. Sis ii leat de vejolašvuolta gulahallat oahpaheddjiin eai ge oáččo movttiidahttima sus. Lulli- ja julevsámegielat leat garrasit áitojuvvon ja eai boađe gáddjojuvvot dákkár fáldagain. Lulli- sámi guovllus leat Hedmárkku, Lulli- Trøndelága, Davvi- Trøndelága fylkkat ja oasis Nordlándda fylkkas. Dát ii leat čuvgejuvvon doarvái bures dan oanehis bagadusas dili birra ii ge leat guoskkahuvvon čuovvoleaddji resurssa- ja ovddasvástádusjuogadeamis.

Lullisámi resursaskuvllat váruhit ovttaijenalaččat dákkár evttohussii. De gal berre jurdilit vel oktii. Dát skuvllat ávžžuhit deattuhemiin oktanis gáiddusoahpahusa ja ahte dát galgá leat váldonjuolggadussan. Dás leaba oahppi ja oahpaheadji čađat gulahallame.

Sámediggi ferte ángiruššat dasa ahte dál fáldat viidu ja ovdánahttojuvvo. Aktiivvalaš oahpahus ja eará doaimmabijut fertejit biddjot johtui vai lulli- ja julevsámegielat cevzet ja ealáskahttojuvvojit. Oktanis oahpahus boahdá leat dehálaš doaimmabidju. Dát buktá vejolašvuodaid oahpaheadjái ja oahppái dastta naga gulahallat. Gáiddusoahpahus ovttas intensiivaoahpahusain – giellaleairrain, addet ohppiide duohta vejolašvuoda geavahit ja ovdánahttit giela.

Sámi gillii fertejit dan sadjái addot erenoamaš eavttut. Dát lea našunálastáhta ovddasvástádus ja galgá maid ollásit ruhtaduvvot stáhtas.

Sámediggi bivdá Sámediggeráđi čuovvolit dán ášši aktiivvalaččat.

Sámediggeráđi árvalus čuovvoleapmái

Oahpahusdirektoráhtta lea ovdanbuktán gáiddusoahpahusplána evttohusa ja lea ožžon mearkkašumiid referánsajoavkkus ja eará sámi birrasiin. Mearkkašumiid vuodul lea Oahpahusdirektoráhtta bargame odđa evttohusain. Plána sáddejuvvo de Máhttodepartementii gaskkamuttos geassemánu.

Sámediggeráđđi čuovvu ášši aktiivvalaččat ja lea váldán bajás ášši čoahkkimiin Máhttodepartemeanttain ja Oahpahusdirektoráhttain. Sámedikkis galget leat konsultašuvnnat departemeanttain ovdal go plána dohkkehuvvo.

Mearkkašupmi, NSR, áirras Silje Karine Muotka

1. Álggahus

Sámedikki čuovvoleamis “Sámi gáiddusoahpahus boahhteáiggis” ferte eanemus deaddu biddjot ohppiid dárbbuide ja vejolašvuodáide buoremusat olahit oahpahusmihtuid mat biddjojit sámegielas.

Lea oahpes ášši ahte gáiddusoahpahus iešalddis ferte buoriduvvot iešguđet lágan doaibmabijuiguin ja liige resurssaiguin vai ohppiin galgá leat buoret vejolašvuodáide olahit gelbbolašvuodamihtuid buoremus lági mielde. Fágalaš cealkámušaide ferte biddjot nana deaddu Sámedikki viidáset barggus dán áššis.

Sámediggi áigu deattuhit ahte gulahallanproseassa gáiddusoahpahusplána ovdánahttimis ii lean ovdagovva man berre čuovvolit. Sámi gelbbolašvuodabirrasat fertejit váldot mielde go pláne boahhteáiggi gáiddusoahpahusa. Sámediggi áigu deattuhit ahte prinsihpalaččat galgá Sámediggi leat dat orgána, mii ovttas eará eiseválddiiguin, bidjá evttuide oahpahussii sámegielas ja sámegillii. Dát guoská maid ávžžuhusaide mat gusket čovdosiid organiseremii ja válljemii, mat galget adnot gáiddusoahpahusa oktavuodas.

Sámediggi galgá vuoruhit nannosit dán ášši dakkaviđe.

Evttohus 8, áirras Laila Susanne Vars, Árja sámediggejoavku

Riekteveahkkekantuvra Sis- Finnmarkkus

Dál lea aitto šaddan dovddusin ahte Sis- Finnmarkku Riekteveahkkekantuvra ii oaččo gokčojuvvo ollásit doaibmagoluid 2013. Váikkuhus das šaddá vuordimis ahte fálaldagat eará báikkiin go Riekteveahkkekantuvrra váldokantuvrras Kárášjogas hedjonit, unnit resurssat riekteveahkkái ja nevvodeapmái sámegillii ja sáhtta maid váikkuhit dasa ahte fágabirrasa gelbbolašvuodáloktema vejolašvuodáid áiggi mielde hedjonit. Kantuvrras lea mañimus jagiid leamaš heajut ja heajut ekonomijja, mii dál juo lea unnidan Riekteveahkkekantuvrra vejolašvuodáid fállat riekteveahki Guovdageainnus ja Deanus ja eará sajis gos sis ovdal lei manni riekteveahkkeortnet. Mii ballat dát čuohta eanemusat vuoras olbmuid vejolašvuodáide oazžut dárbbalaš sámegielat riekteveahki lagas birrasiin.

Árja Sámediggejoavku vuorjašuvvá go Justiisadepartemeanta dál nu čielgasit geažuha ahte Sis- Finnmarkku Riekteveahkkekantuvra ferte gávdnat eará ruhtadangálduid go departemeanta, ja go departemeanta seammás bidjá Riekteveahkkekantuvrra ovttá dássái eará rašes joavkkuid riekteveahkkedoaimmaiguin Norggas. Sis- Finnmarkku Riekteveahkkekantuvrras lea erenoamáš doaibma mii ii gávdno makkárge eará riekteveahkkedoaimmain Norggas, dat fállá sámegielat riekteveahki ja nevvodeami guovllus gos muđui leat unnán advokáhtat.

Árja Sámediggejoavku oaivvilda maid ahte geažuheamit mat leat bohtán Justiisadepartemeanttas, leat ahte Sámediggi farggamusat ferte bivdit konsultašuvnnaid áššis vai beassá digaštallat departemeanttain makkár váikkuhusaid departemeantta mearráduš sáhtta buktit sámi beroštumiide.

Árja Sámediggejoavku háliida ahte Sámediggi oazžu meannudeapmái ášši sámegielat riekteveahkkefálaldaga birra boahhteáiggis miehtá sámi guovlluid, mas maiddái organiseren, ámmát ja doaimmaheapmi Sis- Finnmarkku Riekteveahkkekantuvrras boahhteáiggis digaštallojuvvo, ja mas strategijat ja nannen ollislaš sámi riekteveahkkefálaldagas biddjo.

Sámediggeráđi árvalus čuovvoleapmái

Sámediggeráđđi oaidná dehálažžan ahte sámi álbmogis lea vejolašvuohta oažžut riekteveahkki. Lea erenomážit dehálaš ahte gávdnojit sámegeilat riekteveahkkedoaimmat. Sis-Finnmárkku riekteveahkkkantuvra lea ja leamaš buorre doaibma sihkkarastin dihte riekteveahkki sámegeilgeavaheddjiide.

Sámediggeráđđi oaidná dehálažžan ahte riekteveahkkkantuvra jotkojuvvo ja ahte dasa sihkkarastet ruđat viidasat doibmii. Ráđđi áigu loktet ášši Justiisadepartementii ja gáibidit konsultašuvnnaid konsultašuvnnašortnega mielde.

Sámediggeráđđi oaidná hui dehálažžan ahte sámi álbmogis lea doarvái riekteveahkki, nu go namahuvvon dás ovdalis. Ráđđi áigu danin árvoštallat galgá go dát ortnet mii lea Sis-Finnmárkku viiddiduvvot stuorát guvlui ja mo galgá sihkkarastit ahte reasta sámi álbmogis oažžu dárbbaslaš riekteveahkki.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 32 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkvuorrolistu ja replihkat

	Sáhkvuorru	Replihkka
1	Jarle Jonassen	
2	Raimo Valle - odđa ášši 1	
3	Egil Olli	
	Raimo Valle	Anders Somby jr. Ann-Mari Thomassen Silje Karine Muotka
	Egil Olli	
4	Silje Karine Muotka - odđa ášši 3	
5	Marianne Balto	Rolf Arthur Johansen
	Silje Karine Muotka	
	Marianne Balto	
6	Ann-Mari Thomassen - odđa ášši 4	
7	Vibeke Larsen	
	Ann-Mari Thomassen	Ronny Wilhelmsen
	Vibeke Larsen	
8	Ronny Wilhelmsen - odđa ášši 5	
9	Odd Iver Sara	
	Ronny Wilhelmsen	Geir Johnsen Láilá Susanne Vars Silje Karine Muotka
	Odd Iver Sara	
10	Anne Helene Moeng Saari - odđa ášši 6	
11	Egil Olli	
	Anne Helene Moeng Saari	Anne Marit Eira Heidi Persdatter Greiner Haaker Aili Keskitalo
	Egil Olli	
12	John Kappfjell - odđa ášši 7	

13	Ellinor Marita Jåma John Kappfjell	Silje Karine Muotka Ida Marie Bransfjell Jarle Jonassen
14	Ellinor Marita Jåma Láilá Susanne Vars - odđa ášši 8	
15	Egil Olli Láilá Susanne Vars Egil Olli	John Kappfjell
16	Gunn-Britt Retter - odđa ášši 2	
17	Marianne Balto Gunn-Britt Retter	Mariann Wollmann Magga Láilá Susanne Vars Olaf Eliassen
	Marianne Balto	

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 07.06.13 dii. 10.00.

Ášši/Sak DC 017/13

Sámediggeráđi doaibmadieđáhus

Arkiiva
SF-
Arkiiváššennr.
13/2209

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 3.6.2013 dii. 14.17.

I Mildosat

Nr	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi árvalus Sámediggái:

Sámediggi váldá Sámediggeráđi áigodaga 9.2.-13.5.2013 doaibmadieđáhusa diehtun.

1 Álggahus

Dát dieđáhus válddaha áigodaga 9.2.-13.5.2013 ja čatnasa Sámedikki 2013 bušehtti.

Sámediggeráđdi lea dán áigodagas doallan ovttá čoahkkima ja márga telefvdnačoahkkima ja lea meannudan 121 ášši.

Nugo oidno geahčastagas www.sametinget.no de lea ráđdi searvan ollu čoahkkimiidda ja ovddastemiide.

Dásseárvu

ON nissonkommišuvdna

ON nissonkommišuvdna 57. Sešuvdnas lei váldofáddá vuosttaldit ja hehttet veahkaválldi nissoniid ja nieiddaid vuostá. Sámediggeráđdi lei mielde norgga delegašuvdnan 4.2.13 gitta 8.3.2013.

Raporta Máilmmibáŋkkus merošta ahte lea stuorát lohkku nieiddat ja nissonat gaskal 15 ja 44 jagi geat veagalvoldoit ja geat vásihit veahkaválddalašvuoda lagas relašuvnnain, go dan logu ektui geat ožžot borasdávdda, gevvat biilalihkohisvuhtii, geat vásihit soađi ja geat ožžot maláriadávdda. Lea sáhka fámus go lea sáhka nieiddaid ja nissoniid veahkaválddalašvuodas. Lea čadnon historjjálaš ja struktuvrralaš fápmođassái mi lea earálágan gaskal nissoniid ja almmáiolbmuid.

Sámediggeráđdi háliidui iežas oassálastimin ON nissonkommišuvnnas čalmmustahttit álgoálbmotnissoniid dili veahkaválddalašvuoda hárrái. Álgoálbmot nissonat vásihit dávjá márgga dimenšuvnnat vealaheami, sihke sohabeali ektui ja čearddalašvuoda ektui. Dasa lassin leat maid álgoálbmotnissonat dávjá geafimusat gefiin.

ON nissonkommišuvdna loahppajulggastusas leat guokte čujuhusa álgoálbmotnissoniidda, okta dain lea sierra paragrafa:

The Commission reaffirms that indigenous women often suffer multiple forms of discrimination and poverty which increase their vulnerability to all forms of violence; and stresses the need to seriously address violence against indigenous women and girls.

Dasa lassin lea čujuhus dasa ahte nissonat geat dávjá vásihit mángga dimenšuvnnat vealaheami, dávjá lea maid stuorát várra ahte vásihit maid veahkaváldima. Implementerenoasis loahppajulggastusas čujuhuvvo ahte ferte bargat dan vuostá ahte nieiddat ja nissonat eai vásit veahkaválddálašvuoda deaivvadettiin dearvvašvuodadoaimmahagain. Dás leat álgoálbmotnissonat namuhuvvon oktan mánggain eará nissonjoavkkuin, geat leat erenomáš rašis ja váttis dilis.

Sámedikkis lei lagaš oktavuoha eará álgoálbmotnissoniiguin sešuvnnas. Diimmá sešuvnnas vásiheimmet ahte ledje unnán álgoálbmotnissonat sešuvnnas, ja sii geat ledje doppe eai lean ovttas. Dán jagi ledje ollu álgoálbmotnissonat oasseváldit, ja sis ledje fásta iditčoahkkimat. Ovttas ráhkadedje sii oktasaš cealkámuša, gos álgoálbmotnissoniid veahkaválddálašvuoda hástalusat biddjojede ovdan, dasa lassin bukte maid ávžžehusa stáhtaide ahte galget čađahit doaibmajuid mat barget vuostá álgoálbmotnissoniid ja nieiddaid veahkaváldima.

Nissonbeaivvi čalmmustahttin

Sámediggeráđđi čalmmustahtti nissonbeaivvi Árrán julevsámi guovddáži Divtasvuonas. Árranis lei vuolggasadjin jienastanvuogavuodáávvudeapmi ja ledje bidjan dásseárvvu ja nissonat, nissoniid oasseváldin ja ovddastus fáddán dán čalmmustahttimii. Sámediggeráđis lei sáhkavuorru, gos fáddá lei sámi nissoniid oasseváldin politihkas.

Sámediggeráđđi almmuhii maid kronihka, gos fáddá lei nissoniid iežas jietna, nissonbeaivvi oktavuodas.

2 Giella

2.1 Váldomihttomearri

- Eanet giellageavaheaddjit

2.2 Sámegiela geavaheapmi

Mihttomearri:

- Viiddidit ja nannet sámegiela geavaheami.

Oassemihttomearri:

- Sámegiella lea beaivválašgiella.
- Sámegiella geavahuvvo viššalit ja lea oidnosis almmolašvuodas.
- Sámegiella lea oidnosis ja geavahuvvo maidái dain guovlluin gos giella lea áitojuvvon.

Strategiijat:

- Váikkuhangaskaomiid aktiivvalaš geavaheami bokte ovdánahttit sámegiela geavaheami.

Sámedikki ohcanvuodot giellaprošeaktadoarjagat

Sámediggi almmuhii ohcanvuodot giellaprošeaktadoarjaga 2013 mas lei ohcanáigemearri njukčamánu 1.beaivvi 2013. Leat boahtán 84 prošeaktaohcamat. Oppalaš ohcansupmi lea kr. 17 250 000.

Prošeaktaohcamat leat juhkon dán láhkái giellaprošeavttaid 2013 vuoruhemiid mielde:

- Giellakurssat rávisolbmuide – ohcansupmi kr. 3 640 000.
- Giellakurssat maid ásahusat/organisašuvnnat ovttrasráđiid lágidit rastá riikarájiid - ohcansupmi kr. 255 000.
- Giellaarenat mat nannejit njálmálaš giellafievrideami buolvvaid gaskkas – ohcansupmi kr. 3 480 000.
- Giellaleairrat mánáide ja nuoraide – ohcansupmi kr. 2 050 000.
- Tearbmaprošeavttat – ohcansupmi kr. 1 330 000.

Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

19 siidu 317 siiddus

Báikenammaproševttat – ohcansupmi kr. 2 140 000.

Ovddidit, jorgalit dahje heivehit applikašuvnnaid sámegillii – ohcansupmi kr. 3 930 000

- Sámediggeráđđi meannuda dáid ohcamiid loahpageahčen miessemánu.

Politiikkaš čoahkkinn sámediggeráđiin, suohkaniiguin ja fylkkasuohkaniiguin

Sámediggeráđđi lei bovden politiikkaš čoahkkimii 28.2.12 Kárášjohkii čuovvulan dihte ovttasbargošiehtadusaid, mii Sámedikkis lea sámi hálddašanguovllu suohkaniiguin ja fylkkasuohkaniiguin, guovttagielalašvuodadoarjaga geavaheami ektui. Mihttomearri ovttasbargošiehtadusaiguin lea ahte dát galget leat reaidun buorre gulahallamii ja ovttasbargui sámegielain. Ráđđelahttu Ellinor Marita Jáma ovdanbuvttii Sámediggediedáhusa sámegielaid birra, ja sámediggeráđi áigumuš lea earret eará rievdadit Sámelága giellanjuolggadusaid ja álggahit giellaresursagielddaid. Measta buot suohkanat ja fylkkasuohkanat ledje čoahkkimis, ja besse buktit ovdán vásihemiid ja ovddidit buoridemiid šiehtadusaid čuovvuleapmái. Sihke suohkanat/fylkkasuohkanat ja sámediggeráđđi leat duhtavačča mo šiehtadus lea doaibman vuosttaš jagi.

Ovttasbargošiehtadusa vuolláičállin Raavrevijke tjelten

Raavrevijke tjielte lea beassan mielde sámegiela hálddašanguovlui odđajagimánu 1.beavvi 2013 rájes.

Ovttasbargošiehtadus guovttagielatvuoda birra gaskal Raavrevijke tjielte ja Sámedikki vuolláičallojuvvui 28.2.2013.

GiellaGiella forum

Sámedikki hálddahuš lea searvan suohkaniid ja fylkkasuohkaniid oktasáš giellafágalaš forumii GiellaGiella, maid Romssa fylkkasuohkan lágidii 10-11.4.2013 Romssas. GiellaGiella álggahuvvui 1998, ja lea oktasáš fágalaš foruma sámegiela hálddašanguovllu giellakonsuleanttaide ja giellabargiide. GiellaGiella forumas ledje logaldallamat main ledje giellafágalaš fáttát. Suohkanat ja fylkkasuohkanat ovdanbukte maid giellabargguid ja giellabargguid hástalusaid.

- Váikkuhit ahte sámegiella čálmustahtto ja geavahuvvo eambo

Giellamovttiidahttinbálkkašupmi

Sámedikki giellamovttiidahttinbálkkašupmi geigejuvvo geassemánu 2013 dievasčoahkkima oktavuodas.

Bálkkašupmi lea 50.000 ruvnu ja dáiddadiploma. Sámediggi juohká bálkkašumi juohke njealját jagi.

Bálkkašumi sáhtá oažžut ovttaskas olmmoš dahje dakkár ášahuš, prošakta dahje organisašuvdna, mii/gii lea bidjan ollu návccaid nannet, ovddidit ja seailluhit sámegiela. Sámediggi ožžui 16 evttohusa áigemeari siste, mii lei 15.3.2013.

Sámi báikenamat

Sámi báikenammakonsuleanttaid bargu lea rávvet sámi báikenamaid čállinvuogi. Sámediggeráđđi lea hui movttat go gielddat ja Stáhta Kártadoaimmahat váldet sámi báikenamaid almmolaš geavahussii. Dát lea mielde čálmustahttimin sámi báikenamaid.

Dán áigodagas lea Sámedikki báikenammabálvalus buktán rávvagiid earret eará Máttá-Várjjaga gildii, gos gielda ovttasráđiin Stáhta Kártadoaimmahagain leat dáhtton rávvaga šaldi ja tunealla namaide.

Báikenammabálvalus lea maiddái buktán rávvagiid luonddureserváhtta namaide Romssas ja maiddái luonddunamaide Lødingen suohkanis.

Lulli-sámegiel guovllus lea Sámedikki báikenammabálvalus addán rávvagiid čállinvugiide ja eará dieđuide mat gusket báikenamaide ja Statsskog barttaide earret eará Grane ja Overhalla suohkanis. Rana ja Raavrevijke suohkanat leat bargagoahtán oažžut sámegillii gielddanama. Lea movttiidahtti go gielddat välljejit oažžut dohkkehuvvot sámegiel nama. Sámediggi lea buktán rávvagiid man láhkai ášši meannuduvvo, go gieldda namain lea earálgán áššemeannudan vuohki go eará namain. Gielddat fertejit oažžut namaideaset mearriduvvot Gieldda- ja regionáladepartemeanttas.

Sámediggi lea addán rávvagiid Raavrevijke ja Snåasa suohkanii galbbaid ektui ja maiddá giella galgá vuosttažin galbbas. Dát namuhuvvo báikenammalágas, ja das čuočču ahte lea erohus giella gillii namat bohtet galbbain jus lea sámegiela hálddašanguovllus dahje olggobeale sámegiela hálddašanguovllu.

Hábmera suohkan lea čadahan gulaskuddama sámegiela galbbaid ektui suohkanis. Sámediggi lea sádden cealkámuša suohkanii, gos mii leat posiitiiva sámegiel báikenamma- ja diehtujuohkin galbbaide. Lea buorre go suohkan sádde dákkár áššiid gulaskuddamii, nu ahte ožžot buot oaiviliid ovdán ovdal go álget bidjat sámegiel galbbaid.

Sámediggi lei mielde muitaleamen Sámedikki rolla ja barggu birra báikenammaáššiiguin báikenammasemináras, maid Várdobáiki lágidii 6.3.13. Seminára oasseváldit ledje Máttá-Romssa ja Norlánda suohkan bargit.

Sámediggepresideanta Egil Olli lei mielde go Skániid girjie almmuhii Skánik ja Evenáši báikenammagirjiid 26.4.13. Sámediggi oaidná dáid girjiid dehálažžan go lea sáhka seailuhit sámi báikenamaid, nu ahte báikenamat registrerejuvvojit, čalmmustahttojit ja váldojit geavahussii.

Tearbmabargu

Beaivválaš addit ráđi ja veahki go ovttaskas olbmot ja ásausat leat jearran sániid, tearpmaid ja namahusaid birra. Sámi Giellagáldu lea 1.1.2013 váldán badjelaset dán barggu, muhto Sámediggi addá ain ráđiid ja veahki jus lea vejolaš.

Sámediggeráđdi lea álggahan barggu ođasmahttit Čállinrávagirji, mii ii leat ođasmahtton dan rájes go Sámediggi almmuhii dán 2003.

Sámedikki hálldahus oassálasttii sáhkavuoruin semináras giellahástalusaid ja riektesihkkarvuoda birra, maid SEG lágidii Sis-Finnmárku digegottiin Deanus 15.-16.4.13. Seminára lei “Sámi láhkagiella” proševtta loahpaheapmi, maid SEG lea čadahan ja masa lea Sámedikkis ožžon doarjaga. Ledje sullii 30 oasseváldi semináras.

Sátnebanjku/terminologijabanjku

Bargu ráhkadit ođđa sátnebanjku/terminologijabanjku lea bures boahtán johtui. Bargu dahkku ovttas Divvunin, ja plána mielde galgá ođđa sátnebanjku almmuhuvvot 2013 čavčča.

Teaksta – hállanvuogádat

Sámediggeráđdi almmuhii fáaldatgilvvu ráhkadit teaksta- hállanvuogádaga davvisámegillii. Áigemearmi buktit fáaldagaid lei 7.5.13, ja bođii okta fáaldat. Dál leat geahččamin gokčá go fáaldat gáibádusaid.

Siskkáldas giellapolitihkka

Hálldahus lea dán áigodagas álggahan barggu kártet sámegielaid siskkáldasat Sámedikkis, ja lea maid kártemin makkár gelbbolašvuoda dárbbut leat sámegiela ektui. Ulbmil kártemin lea ráhkadit strategiijaid lokten dihte gelbbolašvuoda sámegielas ja sámegiela geavaheamis Sámedikkis.

- Giellaoahpahus ja álbmotčuvgehus olles álbmogii
- Doaimbajut Giellajagi 2013 oktavuodas

Giellakampánja

Sámediggeráđdi lea plánemin giellakampánja mii galgá leat 2013 čavčča. Kampánja galgá loktet didolašvuoda sámegiela geavaheami hárrái, movttiidahttit sámegiela oahppat, lasihit sámegiela geavaheami eanet ja ođđa arenaiguin ja ahte sámegiela geavahuvvo almmolaš oktavuodaiguin ja sosiála mediaiguin. Dát kampánja lea Sámedikki váldodoaimma Giellajagi 2013 oktavuodas.

Giellakampánja galgá leat riikkaviidosaš kampánja miellaguottuid ektui, mii galgá loktet didolašvuoda sámegiela geavaheami servvodagas. Kampánja olahusjoavku leat sámi nuorat ja rávis olbmot. Kampánja galgá leat 4 gillii: davvisámegillii, julevsámegillii, lullisámegillii ja dárogillii.

Sámediggi lei almmuhan fáladatgilvvu, gos mii dáhtuimet fáladagaid čadahit giellakampánja. Gilvvohallanvuodus dáhtuimet veahkki:

- hábmet kampánja jurdaga
- evttohit buori strategiijaid mo čadahit kampánja
- ráhkadit kampánja mii olaha olahusjoavkku
- ráhkadit kampánja mii heive iešgudege giellaguovlluide
- välljet geaidda juohkit

Golbma fáladaga bohte ovdal áigemearri manai buktit fáladagaid. Fáladagat leat veardiduvvon gáibádusaid ektui, ja juolludanreivve lea sáddejuvnon 13.5.13. Sii geat eai vuoitán dán gilvvu, sis lea vejolašvuhta váidit mearrádusa almmolaš oastimiid lága mielde. Áigemearri buktit váidaga lea 14 beaivvi. Kampánja bargu álggahuvvo maŋŋá váidináiggi.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Sámegiella nannejuvvo ja geavahuvvo eambo.
- Máhttu sámi giela ja kultuvrra birra galgá buoridit máhttodási ja čuvgehit sápmelašeallima birra ja dainna lágiin hábmet buoret ipmárdusa.
- Ovdánahttit positiiva sámi identitehtaipmárdusa
- Hálddašanguovlluid olbmot bálvaluvvojit sámegilli go váldet oktavuoda almmolaš etáhtaguin.

2.3 Sámegiela arenat

Mihttomearri:

- Mis leat ceavzilis ja árijjalaš arenat sámegiela várás.

Strategiijat:

- Váikkuhangaskaomiid aktiivvalaš geavaheami bokte bargat dan ala ahte bisuhit ja viidáseappot ovddidit dáláš arenaid, ja ásahit odđa arenaid sámegiela várás.

Galgá oččodit:

- Buriid arenaid sámegiela oahppamii ja geavaheapmái.

2.4 Sámegiela seailuheapmi ja ovddideapmi

Mihttomearri:

- Sámegiella geavahuvvo ja oidno buot servodatsurggiin.

Strategiijat:

- Gulahallama bokte báikkálaš, regionála ja guovddáš eiseválddiiguin ja eará aktevrraiguin háhkat buriid rámmaeavttuid sámegiela várás.

Diehtujuohkinčoahkkin Aarborte suohkaniin

Aarborte suohkan lágidií álbmotčoahkkima 19.2.2013, gos fáddán lei sámegiel hálddašanguovlu. Aarborte suohkan lea mearridan álggahit ovdaproševtta mii guoská vejolaš ohcamuša sámegiela hálddašanguovlui. Sámedikki hálldahus muitálii čoahkkimis makkár geatnegasvuolta lea gielddaguin mat leat mielde sámegiela hálddašanguovllus. Ledje bohtán sullii 20-30 olbmo čoahkkimii, ja mánggas ledje movtta go Aarborte suohkan iská vejolašvuodaid searvat sámegiela hálddašanguovlui.

Odđa giellaláhka Norggas

Kulturdepartemeanta lea álggahan barggu ráhkadit odđa giellalága Norggas. Dát bargu lea Stuorradiggediedáhusa nr. 35 Mál og meining čuovvuleapmi, gos bohtá ovdán ahte “Kulturdepartemeanta álggaha barggu giellalágain, mii galgá mearridit dárogiela stáhtusa ja doaimma

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

22 siidu 317 siiddus

dárogielas váldogiellan Norggas, ja makkár stáhtus ja rolla eará gielain go dárogielas galgá leat.” Sámediggi vuordá dál Kulturdepartemeanttas dárbbaslaš dokumeanttaid, nu ahte mii sáhttit álggahit konsultašuvdnaproseassa dán áššis.

Sámegielaid doaibmaplána

Ráđdehusa sámegielaid doaibmaplána mii ilmmai miessemánus 2009, sisttisdoallá doaibmabijuid maid guovddáš eiseválddit ja Sámediggi galgá čadahit nannen dihte oahpahusa sámegielas ja sámegilli, lasihit sámegiela geavaheami ja čalmmustahttit sámegielaid Norggas. Guovvamánus 2011 bođii stáhtusraporta, mii muitala man guhkás leat olahan doaibmabijuiguin, ja gos bohte maid ovdán odđa doaibmabijut doaibmapláni. Sámedikkis ja Ođasmahttin- hálddahuš- ja girkodepartemeantas lei hálddahuš dásis čoahkkin 8.15.13, gos áššin lei 2013 stáhtusraporta Sámegielaid doaibmaplána doaibmabijuid ektui. Dát raporta galgá plána mielde leat gárvvvis ovdal 2013 geasi.

Doaibmaplána doaibmaáigi lea geassemánu 2014 rádjái. Min vásáhus Sámegielaid doaibmaplána hárrái lea ahte guovddáš eiseválddit eai nákke ollislaččat koordineret giellapolitiikka mii guoská sámegielaide. Iešguđe departemeanttat fertejit háhkat eanet máhttu sámegiela birra. Lea maid dehálaš ahte departemeanttat šaddet váldit eanet ovddasvástádusa ja ahte ožžot čielgasat rolla go barget sámegielain. Sámediggediedáhus sámegiela birra ferte leat vuodđun, jus dákkár doaibmaplána galgá jotkojuvvot, vai sáhtá sihkkarastit ahte doaibmabijut leat čielgasat ollislaš giellapolitiikkas.

Giellakonferánssa

Sámediggediedáhusas sámegiela birra deattuhuvvo giellasirdin ruovttus ja olggobealde ruovttu giellanannenbarggus. Sámedikki váldoulbmil giellaovdánahttinbarggus lea lasihit giellageavaheddjiid logu ja loktet sámegiela geavaheami. Juksan dihte dáid mihttuid fertet mii nagodit oazžut ollu eambbo doaibmi guovttegielat giellageavaheddjiid. Sámediggi áigu lágídit giellakonferánssa gos fáddán lea “Doaibmi guovttegielatvuohta, mo dan juksat?” Konferánssa lágíduvvo Romssas skábmamánu 13. ja 14. beaivvi 2013. Konferánssa lágíduvvo ovttas Sámi lohanguovddážin.

Doaibmi guovttegielatvuohta lea čadnon oahppoásahusaid ángiruššamii, muhto maiddá almmolaš ja priváhta ásahusaid giellageavaheapmi ja giellapolitiikka leat dehálaččat doaibmi guovttegielatvuođa hárrái. Konferánssa olahusjoavku leat buohkat geat barget iešguđege dásiin gos láchčet dili doaibmi guovttegielatvuhtii servodagas.

Giellaguovddášdeaiivvadeapmi

Giellaguovddášdeaiivvadeapmi lei Gáivuona suohkanis, Olmmáivákkis 24.-25.4.2013. Giellaguovddážit ovdanbukte mo sii barget sámegielain. Fágalaš sisdoallu lei earret eará logaldallan sámegiela birra, lullisámegiel giellarávdí, giellasirdin ruovttuin, giellajahki 2013 ja upmisámegiela odđasit ealáskuhttin. Sámedikkis lei sáhkavuorru giellaguovddážiid evaluerema birra ja Ovttas muitalii sin neahttasiiddu birra gos leat sámi oahpponeavvut.

Davviriiikkalaš giellaovttasbargu

Prošeakta Sámi Giellagáldu álggahuvvui 1.1.2013. Norgga Sámediggi doarju prošeavtta ruđalaččat ja olmmošlaš resurssaiguin. Álggahanseminára lei Anáris 19.-20.02.2013, gos presideanta Egil Olli rabai prošeavtta Sámi parlamentáralaš ráđi presideantan, ja hálddahuš doalai sáhkavuoru tearbmabargguid birra. Buot prošeaktamielbargit leat dál virgáduvvon, ja vuosttaš čoahkkin iešguđege giellajuhkosiin lea plánejuvvon miessemánu loahpas geassemánu álggus.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Sámegiella geavahuvvo eambbo njálmmálaččat ja čálalaččat.
- Sámegiela geavaheamis lea alit stáhtus ja buoret dihtomielalášvuohta.
- Lea buoret vuodđu sámegiela viidásit ovddideapmái.

3 Kultuvra

3.1 Váldomihttomearri

Váldomihttomearri:

- Ealli ja juohkelágan sámi dáidda- ja kultureallin.

3.2 Sámi kulturbargoarenat

Mihttomearri:

- Sámi ásašusat ja dáidda- ja kulturgaskkustanbáikkít leat guovddáš aktevrrat ja eavttuid biddjit sámi servodat- ja demokratiijaovddideapmái.

Oassemihttomearri:

- Árijalaš sámi dáidda- ja kulturgaskkustanbáikkít, kulturásahusat ja museat main lea alla fágalaš dássi.

Strategiijat:

- Gulahallama bokte báikkálaš, regionála ja guovddáš eiseválddiiguin ja eará aktevrraiguin nannet rámmaeavttuid sámi ásašusaid ja dáidda- ja kulturgaskkustanbáikkiid várás.

Oassin sámi ásašusaid viidáseappot ovddideamis ja nannemis lea dán áigodagas álggahuvvon lagat čuovvleapmi ja gulahallan daid sámi ásašusaiguin, maidda Sámediggi addá njuolggodoarjaga. Dat dáhpáhuvvá hálddahuslaš čoahkkimiid bokte iešguđet ásašusain, mas dálá dilli ja boahhtevaš hástalusat ja juohke ovttaskas ásašusa vejolašvuodát leat fáddán. Áigumuššan lea čadahit buot čoahkkimiid ásašusaiguin dán jagi mielde.

- Árijalaš váikkuhangaskaomiid geavaheami bokte bisuhit ja viidáseappot ovddidit sámi ásašusaid ja dáidda- ja kulturgaskkustanbáikkiid.

Sámediggeráđdi doalai čoahkkima Sámi dáiddárráđiin 2.5.2013, mas fáddán lei jagi 2014 bušeatta ja hástalusat bušeahhtaproseassa oktavuodas. Sámediggedieđáhusas sámi dáidaga ja kultuvrra birra 2013 dieđihuvvo árijaleappo politihkka sámi dáiddáriid ektui ja buoret rámmaeavttut sámi dáiddáriidda. Oassin dán politihkkaábmemis galgá Sámedikkis leat buoret ulbmil- ja boadusstivren das mii guoská Sámedikki ohcanvuđot váikkuhangaskaomiide sámi dáidaga ja kultuvrra várás, dat galgá duohtandahkkojuvvot lagas gulahallamiin dáidagiin ja kultureallimiin. Čoahkkimis ságastallojuvvui rabasvuoda birra das mo proseassat dáhpáhuvvot ja digaštallamat árvvoštallama ja eavttuid birra.

- Eanet geatnegahtit ovttas ovddidit sámi dáidaga, kultureallima ja sámi kulturásahusaid fylkkagielddaid ovttasbargošiehtadusaid bokte.
- Čuovvolit vuoruhuvvon doaibmajuvvuid mat leat sámi ásašusovddidandieđáhusas.

Sámediggeráđis lea leamaš čoahkkin Beavváš stivrrain 6.5.2013. Čoahkkima fáddán lei odđa teáhtervisti. Sámediggeráđdi muitalii stivrrii huksenprográmma barggu ja stáhtusa birra. Viidáseappot muitaluvvui stivrrii man ollu visti meroštallojuvvu máksit, viessoláigomeroštallama birra prográmmadásis ja geavaheaddjireaidduid gollomeroštallamiid birra. Vuodđun lea biddjojuvvon ahte odđa teáhtervisti čadahuvvo dábalaš prošeaktan. Viidáseappot dieđihuvvui proseassaid birra huksenáššiid oktavuodas stáhtabušehtas konsultašuvdnašiehtadusa vuodul.

Searvi Sámi viessu Oslos lea bargan odđa organisašuvdnamalle čielggademiin dainna áigumušain ahte ollašuttit ásašusdieđáhusa áigumušaid stivren- ja organisašuvdnavuogi oktavuodas. Sii leat Sámediggái evttohan rievdadit oasusearvin ja leat bovden Sámedikki searvat oasuskapitalain.

Sámediggeráđdi miehtá dasa ahte Searvi Sámi Viessu Oslos rievdaduvvo oasusearvin, ja rávve ahte Searvi Sámi Viessu Oslo os vuodđuduvvo čuovvovaš eaiggádiiguin: Sámediggi, Oslo Sámiid Searvi, Sámeálbmot Bellodat ja Sámi Sosialademokrátalaš Searvi.

Sámediggeráđđi rávve ahte oasuskapítála lea uhcimusat 100 000 NOK juogaduvvon 1000 NOK sturrosaš ossosiidda ollásit sisamáksojuvvon. Sámedikki eaiggátoassi biddjojuvvo 55 proseanta ollislaš oasuskapítálas.

Oassin 2013 bušeahta láidestusain, mii mearkkaša ahte Sámediggi galgá čadahit oktavuodačoahkkimiid sámi ásahusaiguin fágalaš gulahallama ja gaskaneas diehto- ja oavillonohallama várás, lea Sámediggeráđđi doallan čoahkkimiid Kárášjoga Festiválaiguin, Sámi Dáiddaguovddážiin ja Sámi dáiddárráđiin. Čoahkkimiin digaštallojuvvojedje hástalusat bušeahta ja raporterema ektui, odđa kulturdiedáhusa ángiruššansuorggit ja eará áššit mat leat deatalaččat sámi ásahusaide.

Sámediggeráđđi lea ovttas Snoasa sátnejodiheddjiin ja Saemien sijtein leamaš čoahkkimis guovvamánus kultur- ja biebmolávdegottiin Saemien sijte huksenprševtta oktavuodas. Sámediggeráđi mielas lea datalaš ahte prošeakta čadahuvvo ja ahte dat namuhuvvo boahte stáhtabušehtas. Sámediggeráđđi ovdandoalai čoahkkimis ahte huksenprošeakta addá buori vejolašvuoda ovdandoallat, ovddidit ja čalmmustahttit lullisámi kultuvrra gelbbolaš vuogi mielde, ja ahte prošeakta lokte olles regiovnna ja Norgga našuvdnan.

RiddoDuottarMuseat

De samiske samlinger/Sámiid Vuorká-Dávvirat (SVD) Kárášjogas lea musea- ja historjásearvi ja lea okta doaibmavuodđudusa RiddoDuottarMuseat vuodđudeddjiin. SVD lea cealkán eret doaibmašiehtadusa RiddoDuottarMuseaiguin. Seammás lea Porsáŋgu gielda, mii eaiggáduššá Porsáŋgu musea ja RiddoDuottarMuseat vuodđudeaddji, mearridan ahte ii áiggo addit doaibmaruđaid RiddoDuottarMuseaide. Goappašat mearrádušat leat fámus odđajagimánu 1. b. 2014 rájes. Danne lea Sámediggi nammadan bargojoavkku mas leat mielde Sámedikki ja eaiggádiid ovddasteaddjit, mas mii geahčadit mo RiddoDuottarMuseaid museat sáhttet doaibmat boahtteáiggis. Sámediggi lea dattetge dadjan čielgasit ahte Sámedikki doaibmaruđat addojuvvojit daidda museaide, mat čuvvot nationála museaodástusa ja leat mielde nannejuvvon ovttagain. Raporta dán barggus vurdojuvvo geassemánus 2013.

Museapolitihkalaš čilgehus

Sámediggi lea ráhkadan museapolitihkalaš čilgehusa mii ovddiduvvo dievasčoahkkimii geassemánus 2013. Sámi museat leat ovddidan evttohusaid dán bargui.

- Váikkuhit positiivvalaš kulturovdáneami nuortasámi servodagas.
- Váikkuhit árjjaččat proseassain Nuortasámi musea gárvvisteami oktavuodas.
- Ovttasbargat Norgga girkuin ja eará oskuservodagaiguin.

Sámedikki presideanta Egil Olli oassálasttii Girkočoahkkima 2013 rahpamii Kristiansandas 11.4.2013. Son oassálasttii rahpanipmilbálvalussii Kristiansandda duopmogirkus, rahpančoahkkimii ja guossin rahpanmállásiin.

Sámedikki ja Sámi girkoráđi gaskasaš hálldahaslaš ovttasbargošiehtadusa čuoovvoleami oassin dolle bealit jahkásaš oktavuodačoahkkima Ájluovttas 8.5.2013. Čoahkkimis lonohallojuvvojedje dieđut guovdilis áššiid birra, ja daid konkrehta áššiid viidáset áššejođu birra, mat ságaškuššojuvvojedje. Daid áššiid gaskkas mat ledje áššelisttas, sáhttit namuhit Sámi girkobeavvit 2013, stipeandaortnegat girkolaš ohppui, sámelága giellanjuolggadusaid ođasmahttin, nationála sámi konfirmántaleaira, sámi biibbaljorgaleapmi, Stálsett-lávdegotti evttohus - gulaskuddan, davvinorgga religiovdna- ja girkohistorjáprošeakta ja álgoálbmogiidda guoski bargu. Dasa lassin ovddidii Sámi girkoráđđi evttohusaid Sámedikki jagi 2014 bušehttabargui ja muitalii vuoruhuvvon áššiid birra jagi 2014 Stáhtabušehtas.

- Váikkuhit positiivvalaš kulturovdáneami julev- ja máttasámi servodagas.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Leat ulbmildiđolaš, doaibmi ja ovddideaddji sámi arenat kultur barggu várás.

3.3 Dáidda- ja kulturbargu

Mihttomearri:

- Girjás sámi dáiddalaš ja kultuvrralaš ovdanbuktimat oainnusmahttojuvvojit servodagas.

Oassemihttomearri:

- Viiddis ja buorre kulturfálaldat sámi álbmoga várás.

Strategiijat:

- Váikkuhit sámi dáidda- ja kultureallima bisuheami ja viidáset ovddideami.
- Láhčit dili nu ahte sámi dáidda dáiddáršiehtadusa bokte ovdána ja gaskkustuvvo.

Sámedikki ja Sámi dáiddárráđi gaskasaš gustovaš válđošiehtadusa šiehtadusáigodat nohkká 2013:s. Sámediggeráđis ja Sámi dáiddárráđis lei čoahkkin 17.4.2013 Kárášjogas, mas áigumuššan lei mearridit vugiid mo šiehtadallat odđa šiehtadusa. Čoahkkimis jukse bealit ovttamielalašvuodá das ahte ráhkadit odđa válđošiehtadusa, ja viidáset proseassa bargui sohppojuvvui maid. Bealit leat ovttaoavilis das ahte šiehtadusbargu galgá gárvvistuvvot buori áiggis ovdal bušehtameannudeami Sámedikkis čakčat, ja ahte bargu válđošiehtadusain mii galgá gustot 1.1.2014 rájes ja 2014 dáiddáršiehtadusain, galgá čadahuvvot oktanaga.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Sáhtta ovddidit, gaskkustit ja vásihit girjás sámi dáiddalaš ja kultuvrralaš ovdanbuktima.

3.4 Valáštallan

Mihttomearri:

- Girjás valáštallandoaimmat.

Oassemihttomearri:

- Viiddis ja buorre valáštallanfálaldat sámi álbmogii.

Strategiijat:

- Bargat sámi valáštallama govdodaga sihkkarastimiin.

Sámiid Valáštallanlihttu-Norga/Samenes Idrettsforbund-Norge (SVL-N) lágidi Norggameašttirvuodagilvohallamiid njoarosteami ja davviriikkalaš meašttirvuodagilvohallamiid heargevuodjimis Romssas 9. ja 10.2.2013. Sámedikki presideanta Egil Olli rabai almmolaččat NM-gilvohallamiid njoarosteamis ja lei mielde geigemiin vuottuid davviriikkalaš meašttirvuodagilvohallamiid oktavuodas heargevuodjimis.

Kulturdepartemeanta lea dieđihan ahte rádđehus stáhtaráđis cuoŋománu 19. b. dán jagi lea värren 700 000 ru speallanruđain sámi valáštallanáigumušaide. Dát lea 100 000 ruvdnosaš doarjalassáneapmi 2012 rájes. Doarjja lea sirdojuvvon Sámediggái, ja Sámediggeráđi áigu ruđaid juohkit viidáseappot sámi valáštallanáigumušaide lagamus boahtteáiggis.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Sámi valáštallanorganisašuvnnat sáhttet ovddidit valáštallanfálaldagaid sihke govdodat- ja njunušdásis.

3.5 Mediat

Mihttomearri:

- Girjás sámi mediat mat oainnusmahttet sámi giela, kultuvrra ja servodateallima.

Oassemihttomearri:

- Sámi mediaid nannen ja ovddideapmi nu ahte dat váikkuhit servodatánjgiruššamii.

Strategiijat:

- Gulahallama bokte báikkálaš, regionála ja guovddáš eiseválddiiguin ja eará aktevrraiguin nannet rámmaeavttuid sámi mediaid ovddideami várás.
- Váikkuhangaskaomiid árrjalaš geavaheami bokte bisuhit ja viidáset ovddidit sámi mediaid.
- Váikkuhit sámi mediafálaldaga nannema buot sámi giellajoavkkuid várás.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Leat arenat gos sámi gielas, kultuvrras ja servodateallimis lea sorjjasmeahttun jietna, ja mat nannejit identitehta.

4 Bibliotehka

4.1 Váldomihttomearri

- Buorre sámi bibliotekafálaldat.

4.2 Sámedikki bibliotehka

Mihttomearri:

- Sámedikki bibliotehka galgá leat sámi girjjálašvuoda ja sámi bibliotekabálvalusaid gelbbolašvuodaiguovddáš, ja dat galgá doaibmat hálldašanbibliotekkan Sámedikki politihkkariid ja bargiid várás.

Oassemihttomearrit:

- Sáme-gielgirjjálašvuoda ja girjjálašvuoda sámiid birra máilmmi stuorámuš čoakkáldat.
- Eará bibliotekain buoret máhttu sámi girjjálašvuoda, musihka ja filmmaid birra.
- Luoikama lasiheapmi.
- Rabas ja olámuttus bibliotehka Sámedikki politihkkariid ja bargiid várás.

Strategiijat:

- Registrerekahtes ávdnasiid olámuddui buktin.
- Searvat ain girjebussiid doaimma bisuheapmái sámi guovlluin.
- Árrjalaččat gaskkustit sámi girjjálašvuoda nu ahte maiddái luoikan lassánivčče.

Sámediggeráddi doalai rahpansártni girjerádjokonferánssas davvin (Bibliotekkonferansen i Nord) 23.4.2013 Svolværas. Norgga girjerádjosearvvi davvi ossodat lágidiu dán konferánssa, mii lea lágiduvvon juohke nuppi jagi golmma davimus fylkkain. Sámediggi lea leamaš ovttasbargoguoibmin.

Sámediggeráddi lea ráhkadeamen girjerádjoečielggadusa mii ovddiduvvo dievasčoahkkimii geassemánus.

- Doaimmat buorin diehtujuohkingáldun Sámedikki politihkkariidda ja bargiide.

Galgá váikkuhit:

- Registrerekahtes ávdnasiid olámuddui buktima.
- Sámi guoski ávdnasiid luoikkaheami buorideami.
- Buoret gelbbolašvuodta bibliotekain sámi girjjálašvuoda, filmmaid ja musihka birra.
- Eanet máhtu sámi girjjálašvuoda, filmmaid ja musihka birra.

5 Máhttu

5.1 Váldomihttomearri

- Sámi álbmogis lea dat máhttu, gelbbolašvuohta ja gálggat mat dárbbášuvvojit árjjalaš oassálastimii sámi, nationála ja riikkaidgaskasaš servodahkii, ja dasa ahte suodjalit ja ovddidit sámi servodagaid.

5.2 Mánáidgárdi

Mihttomearri:

- Bisuhit ja ovddidit sámi sisdoalu mánáidgárddiin main lea sámegeielfálaldat.
- Nannet giellaovddideami.
- Sihkkarastit ahte sámi giella ja kultuvra nannejuvvo dássidit ja oktlaččat sirddidettiin mánáidgárddis skuvlii.

Oassemihttomearit:

- Eanet sámegeielat bargit mánáidgárddiin.
- Váldit atnui giellalávgunmáliid.
- Ráhkadit eanet oahpponeavvuid ja pedagogalaš veahkkeneavvuid mánáidgárdái.

Strategiijat:

- Bargat dan ala ahte mánáidgárdeeaiggádiin lea máhttu ja gelbbolašvuohta lámhit sámi giela ja kultuvrra ovdáneapmái.

Dásseárvojoavku Finnmárkku mánáidgárddiide

Sámediggeráddi lea oasálastán dásseárvojoavkočohkkimii 13.2.2013 Čáhcesullos ja 8.- 9. 4.2013 Romssas. Romssas ledje mánja logaldallama dásseárvvu birra. Romssa universitehtas lei logaldallan dásseárvvu birra ovdaskuvlaoahpaheaddjioahpus, Tusseladden mánáidgárddi jodiheaddji muitalii movt sii barget dásseárvvuin ja Romssa fylkkamánni humai barggu birra maid sii leat čađahan sin dásseárvojoavkkus. Sámediggeráddi ja Finnmárkku fylkkamánni leat čađahan jearahaniskosa dásseárvvu birra mánáidgárddiin. Buot mánáidgárddit Finnmárkkus leat ožžon jearahanskovi. Sámediggeráddi ovdanbuvttii bohtosiid Romssas. Viidáseappot galgá čállojuvot artihkal mas bohtosat ovdanbuktojuvvojit.

Ovttasbargu fylkkamánniiguin ja suohkaniiguin

Sámediggerádis lea leamaš čohkkkin 4.3.2013 Troandima suohkaniin ja ovttá mánáidgárddi jodiheaddjiin gos fáallet sámegeiellohpahusa. Čohkkkin lei ovttasbargočohkkkin mas bohte dieđut Sámedikki rolla birra ja movt Sámediggi bargá. Viidáseappot muitaluvvui makkár hástalusat Troandima suohkanis leat sámi mánáidgárdefálaldaga ektui. Čohkkkin lei ávkálaš ja suohkan ja jodiheaddji muitaledje ahte sii ožžo ollu dehálaš diehtjuohkima.

4.3.2013 dollojuvui čohkkkin fylkkamánniin Troandimis. Fylkkamánni lei sávvan čohkkkima, oážžun dihtii ovttasbarggu Sámedikkiin sámi mánáidgárdefálaldaga birra. Čohkkimis muitaledje fáttá birra dieđuid goappašiid guvlui.

Sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra

Dieđáhus meannuduvvui ja mearriduvvui Sámedikki dievasčohkkimis njukčamánu 1. b. 2013. Dieđáhus galgá dál deaddiluvvot ja almmuhuvvot nehtas ja Sámedikki ruovttusiiddus.

Giellamovttiidahttinseminára

Sámegeiela doaimmaplána lea okta doaimmain ahte Sámedikkis ja Máhttodepartemeanttas galgá leat ovddasvástáduš dasa ahte galget lágiduvvot giellamovttiidanseminárat. Fylkkamánnit ožžot lassi ruđaid čađahit dákkár semináraid. Sámediggeráddi leat ovttas Finnmárkku fylkkamánniin, Romssa fylkkamánniin ja lohanguovddážiin álgán plánet dákkár semináraid. Guokte telefončohkkkima leat čađahuvvon, 28.2. ja 5.4.2013

Čohkkingirjji čállit: Roy Amundsen

28 siidu 317 siiddus

Lullisámi konferánsa Troandimis

5. – 6.3.2013 oassálasttii Sámediggeráđđi lullisámi konferánsas Troandimis. Nordlándda fylkkamánni lágidi konferánsa. Konferánsa ulbmil lei oažžut oidnosii erenoamáš hástalusaid ja vejolašvuođaid lullisámi oahpahusas mánáidgárddis allaskuvlla/ universitehta rádjái, ja oažžut áigái ávkkálaš gulahallama dasa movt lullisámi oahpahus sáhtta nannejuvvot ja ovdánahttojuvvot. Dán jagi oassálaste badjel 70 olbmo konferánsii.

Našunála mánáidgárdebeaivi

Mánáidgárdebeaivi, mii lea njukčamánu 12. b. lea čalmmustahttojuvvon maŋimus 9 jagi. Mánáidgárdebeaivi galgá čalmmustahttit ja addit vuođu eanet ipmárdussii mánáidgárddiid dehálaš barggus. Dát beaivi galgá čalmmustahttit buori árgabeaieallima mánáidgárddis. Fáddá dán jagi mánáidgárdebeaivvi lea bargit ja gelbbolašvuohta. Sámediggeráđđi oassálasttii Guovdageainnu kulturviesus našunála mánáidgárdebeaivvi. Guovdageainnu mánáidgárddit ledje ráhkadan čájálmasa mánáidgárddi kvalitehta birra. Guovdageainnu kulturskuvla juige ja lávlo oassálastiide.

10.4.2013 doalai Sámediggeráđđi logaldallama ovttá semináras Kárášjogas. Fáddán lei Sámediggeráđi dieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra ja Sámedikki doarjjaortnega birra. Seminára lágidi Finnmárkku fylkkamánni ja oassálastit ledje mánáidgárddiid ja skuvllaid bargit.

Mánáidgárdegalleapmi

8.5.2013 finai Sámediggeráđđi guovtti mánáidgárddis Porsáŋggus. Bærtua mánáidgárddis lei láchčojuvvon čoahkkimii dilli jođiheddjiin ja pedagogalaš jođiheddjiin sámi ossodagas. Fáddán ledje makkár hástalusat mánáidgárddis leat sámi giela ja kultuvrra ektui. Billávuona mánáidgárdi ii leat leamaš doaimmas mángga jahkái, ja lea dál fas biddjon johtui. Dan oktavuodas lei Sámediggeráđđi bovdejuvvon oassálastit mánáidgárddi rahpamii.

Sámi oahpponeavvoguovddáš

Diehtujuohkin, nevvodeapmi ja oahpponeavvuid luoikkaheapmi kundariidda mat leat mánáidgárdebargit, oahpaheaddjit ja studeanttat ja earát. Áigodagas leat boahmán jamma diŋgomat oahpponeavvuid luoikkaheamis. Diŋgomat leat boahmán telefuvnna bokte, njuolga skráŋkii. Bibsys čađa ja Ovttas.no bokte. Ođđa oahpponeavvuid vuostáiváldin, ođđa ja ovdalaš oahpponeavvuid registreren Bibsysas leat dahkkon áigodagas. Oastin ja registreren eará materiálain mat eai leat njuolga oahpponeavvut, nu go čáppagirjjálašvuohta, tv- prográmmat ja cd'at leat maid dahkkon áigodagas. Tv- prográmmaid bádden NRK:s ja TV2:s mat leat sámegillii dahje sámi áššiid birra. Dát prográmmat registrerejuvvojit ja vurkejuvvojit, ja daid sáhtta luoikkahit oahpahusinstitušuvnnaide mat leat Norwaco miellahtut.

Konferánsat ja seminárat

Sámediggeráđđi galgá ovttasbarggus Lohkanguovddážiin ja Sis- Romssa Sámeskuvllain lágideat seminára oahpahusa birra sámegielas ja sámegillii. Seminára lágidevvo Mátlatvuomis 22.- 23.9.2013. Sámediggi lei fálaldagaid geahčadeame Mátlatvuomis 22.-23.3.2013. Seminára ulbmiljoavku leat sámegielat oahpaheaddjit, skuvlajođiheddjit ja skuvlaeaiggádat.

Sámediggeráđđi galgá lágideat mánáidgárdeseminára Romssas miessemánu 29. ja 30. b. Ulbmiljoavku leat mánáidgárdebargit gos leat sámegielat mánát.

Sámediggeráđis lei čoahkkin 6.3.2013 Første steg áigečállosa redaktevrrain. Čoahkkin lei Guovdageainnus, ja fáddán lei sámi mánáidgárdepolitihkka.

FUB – Mánáidgárddiid váhnenlávdegoddi

Mánáidgárddiid váhnenlávdegoddi lea galledan Sámedikki 4. -5. 4.2013 Guovdageainnus. Mánáidgárddiid váhnenlávdegoddi lea iešheanalaš ráđdeaddi orgána ja gulaskuddanbáiki Máhtodepartementii áššiin mat gusket ovttasbargui gaskal ruovttu ja mánáidgárddi. Mánáidgárddiid váhnenlávdegoddi galgá diehtujuohkima ja nevvodeami bokte váhneiid nannet váhnenáŋgiruššama ja dadjamaša váhneiid mánáidgárddiid ektui. Vuosttaš beaivvi besse váhnenlávdegottis čuovvut Beazedievá mánáidgárddi

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

29 siidu 317 siidus

Heammogieddái gos lávdegoddi ožžo vejolašvuoda oaidnit movt mánáidgárdi bargá ovddidit sámi giela ja kultuvrra. Nuppi beavvi lei čoahkkin Sámediggeráđiin. Áššit maid čoahkkimis guorahalle ledje earret eará sámi mánáid vuoigatvuođat, sámi stohkosat ja pedagogalaš ávdnasat, Sámedikki dieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra ja makkár hástalusat Sámedikkis leat viidáset bargguin.

- Juolludit doarjagiid mánáidgárddiide main lea mánáidgárdefálaldat.

Doarjja mánáidgárddiide gos leat sámi mánát

28 sámi mánáidgárddi dahje mánáidgárddit main lea sámi ossodat, leat ožžon doarjaga oktiibuot 6 656 000,- ru. Ohcamat guovtti mánáidgárddis main lea sámegeiel ossodat, leat meannudeami vuolde.

9 mánáidgárddi leat ožžon juolluduvvot doarjaga oktiibuot 519 600,- ru. sámegeiel oahpahussii. 3 ohcama leat meannudeami vuolde. Ohcanáigemeari lea rabas gitta čakčamánu 15. b. 2013 rádjái. Ohcamat mat bohtet, meannuduvvojit dadistaga.

Leat bohtán 12 ohcama mánáidgárddiin gos leat sámegeielat mánát, doarjagii proševttaide ja ovdánahttinuoaimmaide. Ohcanáigemeari lei cuoŋománu 1. b. 2013. Ohcansubmi lea oktiibuot 1 419 750,- ru. Ohcamat leat meannuduvvome.

Doarjjaortnegii Sámi duhkorasat ja pedagogalaš veahkkeneavvut leat bohtán 7 ohcama mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Ohcanáigemeari lei cuoŋománu 1. b. 2013. Ohcansubmi lea oktiibuot 3 974 603,- ru. Ohcamat leat meannuduvvome.

- Veahkehit rekrutteret ovdaskuvlaoahpaheddjiid ja eará bargiid.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Buorre kvalitehta mánáidgárddiin.
- Eanet ovdaskuvlaoahpaheaddjit ja eará bargit mánáidgárddiin.
- Ráhkaduvvojit eanet oahpponeavvut ja pedagogalaš veahkkeneavvut mánáidgárddiide.

5.3 Vuodđooahpahas

5.3.1 Sámi skuvlla sisdoallu ja árvovuodđu

Mihttomeari:

- Sámi oahppi galgá oažžu dakkár oahpu mii lea vuodđuduvvon sámi árvvuide ja mii dávista dakkár sisdollui man vuodđun lea sámi servodat, kultuvra ja giella.

Oassemihttomearit:

- Sámi mánáin ja nuorain lea nana sámi identitehta ja čatnaseapmi sámi gillii, kultuvrii ja servodateallimii.
- Sámi álbmogis lea duohta vuoigatvuohta kvalitatiivva buori oahpahussii sámegeielas ja sámegeillii.
- Nationála politihkka vuodđooahpahasas fuolaha sámi perspektiivva.

Strategiijat:

- Ahte Sámediggi galgá váikkuhit dasa ahte iešguđet skuvlaeaggát/skuvla definere ja konkretisere skuvlla sámi sisdoalu.
- Váikkuhit geahččalan- ja ovddidanbargui fievrirdan dihtii árbevieru buolvvas bulvii “birgema” ektui.
- Váikkuhit geahččalan- ja ovddidanbargui giellaoahpahasas.

Guovttegielatvuohhta

Lea dehálaš nannet máhtu beaktilis giellaovdánahttinmodeallaid birra mat buoridit sámi giela ja mat ovddidit doaibmi guovttegielatvuohđa. Dan oktavuodas lea Sámediggeráđdi ovttas Loabát suohkaniin galledan universitehta, mánáidgárddi, SFO ja skuvlla Carmarthen báikkis Walesis, gos lea ovdavázzinbiras das mii guoská Walistalaš oahpahussii. Walesis barget fágabirrasat/ universitehtat, dearvvašvuodasuorgi, oahpahasáhusat ja oahppanresursaovddideaddjit dihtomielalaččat dasa ahte nannet Walistalaš giela, ja okta eavttuin dasa ahte dát bargu lea lihkestuvvan, lea go dát bargu lea vuodđuduvvon eiseválddiid dásis.

Sámediggeráđi mielas lea dehálaš gulahallat áigeguovdilis aktevrraiguin dán fágabirrasis, heivehanbarggus buriid oahpahanvugiid sámi mánáide ja nuoraide.

- Doarjut ovttasbarggu skuvla-ruoktu, skuvla-báikkálaš servodaga ja skuvla-skuvla.

Čoahkkin Vuodđooahpahusa váhnenlávdegottiin/ FUG

Sámediggeráđis lei čoahkkin Vuodđoskuvlla váhnenlávdegotti áirasiguin Guovdageainnus 8. 4.2013. Čoahkkimis digaštalaimet iešguđet lágan áššiid main mii fertet nannet ovttasbarggu. Lea dehálaš ovttasbargat váhnenfierpmádaga huksema ektui ja mánáid rievtti ektui oažžut heivehuvvon oahpahusa sámi giela ja kultuvrra duogáziin.

- Váikkuhit dasa ahte nationála politihkka vuodđooahpahasas fuolaha sámi perspektiivva.

Stuoradiggediedáhus 20(2013-2013) Rievttes geainnu nalde, kvalitehta ja mánggabealatvuohhta oktasašskuvllas.

Máhtodepartemeanta ja Sámediggeráđdi leat konsulteren sámi sisdoalu birra odđa stuoradiggediedáhusas vuodđoskuvlla birra. Diedáhusas lea earret eará Sámedikki oahpahusdiedáhusa ja Máhttolokten – sámi oahppoplána birra. Diedáhusas bohtá ovdan earret eará ahte departemeanta áigu hábmet ođasmahttojuvvon dábalaš oasi oahppoplánabuktosis Máhttoloktemis ja Máhttolokten – sámis mii čielgaseappot suokkardallá ovdánahttima skuvllas ja servodagas. Departemeanta áigu, ovttasbarggus Sámedikkiin, digaštallat movt oahpahusa prinsihpat ja sámi oahpahusa oahppoplakáhtta galget leat oassin ođasmahttojuvvon dábalaš oasis. Diedáhusas leat mánga eará doaibmabiju mat leat maid áigeguovdilát sámi ohppiide, earret eará galgá čielggadit unna ja suddjenvuđot fágaid (duodji ja hábmen) fálaldaga. Stuoradiggediedáhusas bohtá ovdan ahte fága- ja diibmojuohkin joatkkaoahpus šaddá oaivadeaddjin cehkiide ollislaš diibmojuohkima rámma siskkobealde.

Departemeanttas ja Sámediggeráđis ii leat oktasaš ipmárdus čállosii Ovttas birra. Sámediggeráđdi háliida teavstta mii eanet geatnegahtta, ja lea hábmejuvvon doaibmabidjun, ja Máhtodepartemeanta namuha ášši oassin obbalaš teavsttas. Viidáset oaivvilda Sámediggeráđdi ahte stuoradiggediedáhusas livččii galgan leat namuhuvvon oahpahaslága 6. kapihttala rievdadeami birra ja eará kapihttaliid rievdadeami birra mat gusket sámi mánáide ja nuoraide. Konsultašuvnna boadus šattai ahte teaksta rievdadeami birra 6. kapihttalis, muhto departemeanta bivddii Sámedikki buktit sierra čállosa dán birra. Sámediggeráđdi lea danin sádden reivve dan maŋŋil oahppodepartementii oahpahaslága rievdadeami birra.

- Eanedit daid ohppiid logu joatkkaskuvllas, geat välljejit sámegiela vuosttašgiellan erenoamážit ja oahpahusa sámegielas oppalaččat.

Cuoŋománu 2013 ledje stipeanddat ohppiide geain lea sámegiella fágan joatkkaskuvllas skuvlajagi 2012/2013, válmmasin meannuduvvon. Sámediggái leat bohtán 568 ohcama, ja 554 ožžo stipeandda, 12 ohcama biehttaluvvo ja 2 ohcama eai meannuduvvon.

Oktiibuot juolluduvvui 2 487 663,- ru. stipeandan. Ná ledje juhkkovuvvon stipeanddat:

Gielladássi	Galle ohcama	Máksu juohke oahppái	Bušeahttageavaheapmi ruvnnuide	Bušeahntaoassi % mielde
Sámegiella vuosttašgiellan	231	6 454,00	1 484 420,00	59,7
Sámegiella nubbingiellan	160	4 517,00	722 720,00	29
Sámegiella vierisgiellan	163	1 721,00	280 523,00	11,3
Submi	554		2 487 663,00	100

- Bargat regionála ja stáhtalaš eiseválddiid ektui oážžun dihtii ásahuvvot fágaskuvlla sámi fágaid/ealáhusaid várás.
- Gulahallama bokte guovddáš, regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin ja eará guoskevaš oassálastiiguin sihkkarastit buriid rámmaeavttuid sámi mánáidgárdái, vuodđoahpahussii, rávesolbmuidoahpahussii, alitohppui ja dutkamii.

Fága- ja diibmojuohkima revišuvdna ohppiide geain lea sámegiella

Borgemánu 2013 galget skuvllat váldit atnui reviderejuvvon oahppoplánaid ja ođđa fága- ja diibmojuohkima ohppiide geat ožžot sámegieloahpahusa. Sámedikkis ledje cuoŋománu 2013 konsultašuvnnat Máhttodepartemeanttain ođđa fága- ja diibmojuohkima birra ohppiide geain lea sámegiella oahpahusas. Sámediggi ja Máhttodepartemeantta soabadeigga čuovvovaš prinsihpain:

- Dábálaš fága- ja diibmojuohkin lea oassin Máhttoloktema oahppoplánabuktosis. Oahppit geat čuvvot dán oahppoplánabuktosa ja geat galget oážžut sámegieloahpahusa, čuvvot dábálaš fága- ja diibmojuohkima, muhto erenoamáš njuolggadusaiguin ahte heivehit áiggi sámegillii.
- Fága- ja diibmojuohkin mii lea oassin Máhttolokten – Sámi oahppoplánabuktagis mii guoská ohppiide geat čuvvot dán oahppoplánabuktaga. Dán fága- ja diibmojuohkimis lea ollislaš diibmolohku 190 diimmu eanet mánáiddásis go dábálaš fága- ja diibmojuohkimis. Erenoamáš njuolggadusat áiggi geavaheamis gusket ohppiide geat čuvvot LK- 06 S ja geain ii leat sámegieloahpahus.
- Máhttodepartemeanta lea árvalan lasihit dábálaš dávggasvuoda vuodđoskuvlii, mii dál lea gulaskuddamis. Máhttodepartemeanttas ja Sámedikkis lea ovttamielalašvuolta das ahte dát ortnet galgá maid guoskat ohppiide geain lea sámegiella. Jus dábálaš dávggasvuolta mearriduvvo, de dat addá vejolašvuoda skuvlaeaggat eiseválddiide sirdit gitta 5 % rádjái eará fágain omd. sámegillii. Jus dát ii boade johtui, de fertejit Sámediggi ja Máhttodepartemeantta čadahit ođđa konsulteremiid.
- Fága- ja diibmojuohkin joatkaohppui ferte veardádallot Stuoradiggediedáhusa nr. 20 (2012-2013) ektui ja dan meannudeami ektui.

Rievdadusat maid leat soahpan, mielddisbukta ahte fága- ja diibmojuohkin lea čadnon oahppoplánabuktagii ii ge oahppi orrunbáikái “hálddašanguovllu siskkoaldea dehe olggobealde” nu go dálá ortnega mielde lea. Vuodđoskuvlla ektui leat hábmejuvvon guokte ođđa oppalašgeahčastaga fága- ja diibmojuohkimii, okta Máhttolokten- sámi váste ja nubbi Máhttoloktemii mas leat erenoamáš njuolggadusat mat gusket ohppiide geain lea sámegiella. Unnimus diibmolohku vuosttaš- ja nubbingielas bisuhuvvo nu go dál.

Rievdadusat mánáidskuvladásis

Ohppiin geat čuvvot Máhttolokten – sámi oahppoplánabuktaga, galget leat 190 bákkolaš diimmu eanet go ohppiin geat čuvvot dábálaš oahppoplánabuktaga. Dát mearkaša ahte ohppiin geat vázzet skuvlla sámegiela hálldašanguovllus, leat lihka ollu diimmut, leaš sis sámegieloahpahus vai ii. Ohppiin geat eai loga sámegiela, galget leat lihka ollu diimmut dárogielas go ohppiin muđui riikkas, muhto reastta diimmuide galgá skuvlaeiggát láchit dili molssaevttolaš doibmii nu ahte sis leat lihka ollu skuvlabeaivvit go sis geain lea sámegieloahpahus. Dát ortnet guoská maid skuvllaide ja luohkáide skuvllain olggobealde hálldašanguovllu gos oahppit ožžot oahpahusa sámegillii ja sámegielas ja gos Máhttolokten – sámi čuvvojuvvo, omd. Álttás, Romssas ja Romssa sámeskuvllas.

Ohppiid várás geat välljejit sámegiela fágan, muhto geat eará fágain ožžot oahpahusa dábálaš Máhttolokten oahppoplánabuktaga mielde, oazžu dadjat eanas oahppit olggobealde hálldašanguovllu, lea šihttojuvnon eanet dávvgas ortnet. Dás šaddá vejolašvuohta sirdit diimmuid sámegillii maiddái eará fágain go dušše dárogielas, dahje váldit 190 liigediimmu dahje dán guovtti ortnegis veahá goappáge čadahit.

Rievdadusat nuoraidskuvladásis

Nuoraidskuvladásái lea láchčojuvvon prinsihppa ahte galgá leat seamma ollu unnimus diibmolohku vuosttaš- ja nubbingielas ohppiide geain lea dehe ii leat vierisgiella.

Vierisgiella ii leat bákkolaš ohppiide geain lea sámegiella, muhto sis lea riekti beassat välljet vierisgiela. Iešgudet lágan ortnegat leat hábmejuvnon ohppiide geat háliidit sihke sámegiela ja vierisgiela, mii boahtá das čuvvot go sii Máhttolokten – sámi vai Máhttolokten oahppoplána. Vai oahppit eai dárbbas váldit ollu liigediimmuid, de lea sohppojuvnon ahte ohppiin geat välljejit vierisgiela lassin sámegillii, ja dasto leat 4 giela, sáhtta leat unnit unnimus diibmomearri vierisgielas go dat mii lea bákkolaš sidjiide geain ii leat sámegiella ja gos vierisgiella lea sin goalmátgiella. Addo maid vejolašvuohta skuvlaeiggádiidda, fállat liigediimmuid, nu ahte oahppit ožžot seamma diibmologu vierisgielas go earát.

Rievdadusat joatkkaoahpus

Lea sohppojuvnon lasihit diibmologu ohppiide geat álget sámegieloahpahussii easkka joatkkaskuvllas. Oahppit sáhttet geavahit 140 diimmu välljejuvnon prográmmafága sámegillii.

Vai oahppit geain lea sámegiella ja geain galgá leat vejolašvuohta oazžut vierisgieloahpahusa joatkkaskuvllas, de lea šihttojuvnon ođđa ortnet ohppiide geain ii leat leamaš vierisgiella vuodđoskuvllas. Odne lea njuolggadusaid mielde nu ahte jus ovta oahppis lea vierisgiella nuoraidskuvllas, de galget sus leat 225 diimmu ja čadahit 1. dási dan ođđa vierisgielas. Muhto jus oahppis ii leat leamaš vierisgiella vuodđoskuvllas, muhto álgá dainna joatkkaskuvllas, de gáibiduvvo ahte sus leat 365 diimmu ja čadaha 2. dási. Dát lea leamaš váttis danin go oahppit dan sivas leat šaddan váldit ollu liigediimmuid. Dát rievdaduvvo ná: Ohppiin geat välljejit vierisgiela joatkkaskuvllas, ja geain ii leat dát leamaš vuodđoskuvllas, galgá leat 225 diimmu vierisgiella ja čadahit 1. dási.

Eará rievdadusat fága- ja diibmojuohkimis joatkkaoahpus fertejit guorahallojuvnot Stuoradiggediedáhusa nu. 20 (2012- 2013) ektui ja dan meannudeami.

- Váikkuhit dasa ahte stivrendokumeanttat fuolahit sámi perspektiivva oahpahusas.

Našunála oahppoplánaid ja parallealla ovtadássásaš sámi oahppoplánaid revideren

Čujuhit čállosii sámi sisdoalu birra našunála oahppoplánain ráđi diedáhusas áigodahkii 10.11.2012 – 8.2.2013.

Oahppoplánat leat láchkaásahusat, mat hálldašanlága mielde galget sáddejuvnot gulaskuddamii ovdal go mearriduvvojit. Departemeanta mearrida buot fágain oahppoplánaid láchkaásahusa, earret oahppoplánaid erenoamáš sámi fágain, daid mearrida Sámediggi.

Oahpahusdirektoráhta lea čadahan gulaskuddama reviderejuvvon našunála oahppoplánain ja parallealla ovttdássásaš oahppoplánain oktasašfágain dárogielas, dárogielas ohppiide geain lea sámeigiella vuosttašgiellan, eangalasgielas, matematihkas, servodatfágas, luonddufágas, servodatfága- sámeigiella ja luonddufága- sámeigiella.

Maŋŋil beassáziid sáddii Máhttodepartemeanta Sámediggái loahpalaš árvalusa reviderejuvvon oahppoplánain dárogielas, eangalasgielas, servodatfágas, luonddufágas, servodatfága- sámeigiella ja luonddufága- sámeigiella. Sámediggeráđđi lea mearridan sámi sisdoalu namuhuvvon oahppoplánain, gč. oahpahuslága 6-4. §, sádden mearrádusa Máhttodepartementii ja bivdán konsulteremiid. Lea šihattojuvvon ahte čadahuvojit politihkalaš konsultašuvnnat 7.6.2013. Reviderejuvvon oahppoplánat váldojit atnui 2013/ 2014 skuvlajagi rájis.

Reviderejuvvon oahppoplána dárogielas ohppiide geain lea sámeigiella vuosttašgiellan ii leat meannuduvvon politihkalaččat Sámediggeráđis, go oahppoplána ii lean válmmas ii ge sáddejuvvon Sámediggái ovttas daiguin eará oahppoplánaiguin.

Sámeigiela oahppoplána revideren

Čujuhit čállosii oahppoplánaid revideremii sámeigielas ja ráđi dieđáhussii áigodahkii 10.11.2012 –8.2.2013.

Oahppoplána sámeigielas vuosttašgiellan ja sámeigielas nubbingiellan leat reviderejuvvon vai buorebut sáhtta láchit systemáhtalaš barggu ohppiid ovdáneamis vuodđogálggain čađa 13- jagi vuodđooahpahusa. Oahppoplána revideren sámeigielas guoskkaha buot osiid oahppoplánain, maiddá loahppaárvoštallanortnegiid.

Sámediggeráđđi lea čadahan gulaskuddama sámeigiela oahppoplánain vuosttaš- ja nubbingiellan. 34 ásahusa leat buktán gulaskuddancealkámuša. Dál lea Sámediggeráđđi geahččame buot gulaskuddancealkámušaid ja áigu divodit oahppoplánaid ovdal mearrádus dahkko. Reviderejuvvon oahppoplánat galget mearriduvvot ovdal geasseluomu, vai leat válbmasat váldot atnui go skuvla álgá 2013 čavčča.

- Diehtujuohkin ja bagadallan sámi oahpaheami birra vuodđooahpahusas.

Diehtujuohkinbeaivi Guovdageainnu suohkanii

Sámediggeráđđi lea doallan sierra diehtujuohkinbeaivvi Guovdageainnu suohkanii iešguđet lágan doarjaortnegiid birra Sámedikkis 12.2.2013. Seammalágan plánejuvvo dollot maiddá eará suohkaniidda giđa ja čavčča mielde.

Diehtujuohkinbeaivi Oslo suohkanis

Sámediggeráđđi lea 20.2.2013 lágidan diehtujuohkinbeaivvi Oslo suohkana ovddasteddjiide ja váhnemiidda geain leat mánat sámi mánáidgárddis ja geat ožžot sámeigiel oahpahusa Kampen skuvllas. Čoahkkimii bohte ollu aktevrrat ja ulbmil lei addit dieđuid doarjaortnegiid birra ja eará prošeavttaid birra Sámedikkis. Čoahkkimis čájehuvvui maid aitto virgáduvvon ovdánahttinjodiheaddji sámi giellaoahpahusa vástet Oslos ja beasai deaivvadit váhnemiiguin ja eará berošteddjiiguin. Sámediggeráđi bealis lei várrepresideanta Laila Susanne Vars doppe ja Oslo suohkana gávpotráđi jodiheaddji máhtu ja oahpahussuorggis Torger Ødegaard čoahkkimis.

- Váikkuhit buriid ekonomalaš rámmaeavttuid skuvlaeiggádiidda sihkkarastin dihtii buori kvalitatiivva oahpahusa sámeigielas ja sámegillii.

Bajit strategalaš plána gáiddusoahpahussii

Strategalaš plána barggu stáhtus lea ahte barggoavku lea buktán mearkkašumiid plánii. Oahpahusdirektoráhta lea čájehan govvosa referánsajoavkui. Referánsajoavku lea buktán mearkkašumiid árvalussii. Árvalusa mii gávdno, ja mearkkašumiid vuodul mat leat bohtán, galgá Oahpahusdirektoráhtta hábmet plánaárvalusa mii sáddejuvvo máhttodepartementii. Sámediggeráđđi áigu bivdit konsultašuvnnaid departemeanttain plána birra ovdal go dat mearriduvvo.

- Láhčit dasa ahte árbediehtu fievrriiduvvo buolvvas bulvii.
- Bargat dainna ulbmiliin ahte bearráigehččui gullá sámi oahpahas ja oahpahasdilli sámi mánáid ja nuoraid várás.
- Váikkuhit dasa ahte árbediehtu lea fálaldat vuodđoskuvllas.
- Váikkuhit dasa ahte sámi álbmoga formálalaš gelbbolašvuohta lassána.
- Váikkuhit dasa ahte Sámi lohanguovddáš nannejuvvo.
- Sámi oahpaheami čuovvoleapmi ja sámi oahppodárbbuid ektui.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Buot sámi mánát ja nuorat ožžot skuvlafálaldaga mii lea vuodđuduvvon sámi árvvuide.
- Ahte buot sámi mánát ja nuorat ožžot oahpahasfálaldaga sámegeilas ja sámegeillii beroškeahhtá gos riikkas sii ássat.

5.3.2 Oahppanresurssat

Mihttomearri:

- Mánáidgárdemánáin ja sámi ohppiin galget leat kvalitehta dáfus buorit oahppanresurssat. Mánáidgárddi rámmaplána sisdoalu ja bargamušaid vuodul, ja vuodđooahpahasu gustovaš oahppoplánaid vuodul.

Oassemihttomearit:

- Mánáidgárddiid ja vuodđooahpahasu oahppanresurssat ja pedagogalaš ávdnasat galget váikkuhit dasa ahte sámi giella ja kultuvra nannejuvvo.
- Sámi oahpponeavvut mánáidgárddi rámmaplána sisdoalu ja bargamušaid, ja gustovaš oahppoplánaid vuodul.
- Erenoamášpedagogalaš dutkan fuolaha, duodašta ja gaskkusta sámi perspektiivva.
- Čalmustahttit dutkanvuodot máhtu erenoamášpedagogalaš suorggis ávkin mánáide, nuoraide ja iešguđet gealboguovddážiidda.

Strategiijat:

- Ráhkadit doaibmabidjoplána ovddideami várás sámi oahppanresurssaid jahkásaš vuoruhemiiguin.
- Ráhkadit ja dađistaga ođasmahttit visogova álggahuvvon já gárvvistuvvon oahppanresurssain.
- Dađistaga registreret ja ráhkadit ođasmahttojuvvon dieđuid gárvvistuvvon oahppanresurssaid birra.
- Ráhkadit sámi oahppanresurssaid mánáidgárdái ja vuodđooahpahasii.
- Kártet ja duodaštit dárbbu erenoamážit heivehuvvon oahppanresurssaide mánáidgárddis ja vuodđooahpahas.
- Čuovvolit raportta «Tiltak for å effektivisere utvikling og produksjon av samiske læremidler».
- Oahpponeavvoohcamiid meannudeapmi ja prošavttaid čuovvoleapmi.

Doaimmat mat buoridit oahpponeavvobuvttadeami – matematiikkadahkosiid jorgaleapmi

2013 bušehtas lea várrejuvvon 4 000 000 ru. jorgalit matematiikkadahkosiid vuodđoskuvlla várás.

Nuoraidskuvlla várás leat dát dahkosat válmmasin jorgaluvvon davvisámegillii.

Davvisámegillii leat matematiikkagirjijt ja neahttaresurssat 5.- 7. luohkáide válbmasat ja girjijt 1.- 4. luohkáide fargga válbmasat.

Julevsámegillii ja lullisámegillii leat girjijt 1.- 4. luohkáide dál jorgaleamis.

Oahppanresursaohcamat

Sámediggi lea várren 17,6 mill dáidda vuoruhemiide:

Oahppanresurssat mánáidgárdái

Erenoamážit heivehuvvon oahppanresurssat

Čoahkkingirjii čállit: Roy Amundsen

Oahppanresurssat vuodđooahpahusas Digitála oahppanresurssat

Sámediggái leat bohtán 103 oahppanresursa ohcama oktiibuot 60,6 miljovna ovddas. Lágádusat/ ohccit leat ČáliidLágádus AS, Solum forlag AS, Davvi girji AS, ABC-company, Máttá- Trøndelága fylka, Idut AS, Sijti Jarngje – sámi kultur- ja ovdánahttinguovddáš Aarborte gielddas, Grom AS, Tambartun kompetansesenter ja Statped. Golbma sisabohtán ohcama bohtet olggobeallai Sámedikki vuoruhemiid.

Sámediggeráđđi áigu meannudit ohcamiid ráđđečoahkkimis 24.-25.6.13.

- Oahpponeavvoguovddáš – gárvvistuvvon oahppanresurssaid registreren, diehtjuohkin ja bagadeapmi oahppanresurssaid luoikkaheami birra.

Sámi Oahpponeavvoguovváš

Diehtjuohkin, bagadeapmi ja oahpponeavvuid luoikkaheapmi mánáidgárdebargiide, ohpaheddjiide ja earáide. Dán áigodagas leat jeavddalaččat jerrojuvvon oážžut luohkkahit oahpponeavvuid. Diŋgomat bohtet telefonna bokte, njuolga resepsuvnnas, Bibsys ja Ovttas.no bokte. Ođđa oahpponeavvuid vuostáiváldin, ođđa ja ovdeš oahpponeavvuid registreren bibsysii lea dahkkojuvvon dán áigodagas. Áigodagas leat maid ostojuvvon eará ávdnasat mat eai leat njulgestaga oahpponeavvut, nu go čáppagirjjálašvuohta, tv-prográmmat, cd'at. NRK ja TV2 tv-prográmmat mat leat sámegillii dahje sápmelašvuođa birra, leat báddejuvvon. Dát prográmmat registrerejuvvojit ja vurkejuvvojit, ja daid sáhtta luoikat daid oahpahusasahusaide, mat leat Norwaco lahtut.

- Sisaoastinortnega hálddašepmi.
- Oahpponeavvuskádat Ovttas.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Eanedit mánáidgárddiid ja vuodđooahpahusa várás oahppanresurssaid ja pedagogalaš Veahkkeneavvuid logu
- Sámi oahppanresurssat fidnemis.
- Doarvá erenoamážit heivehuvvon sámi oahppaneavvut mánáidgárddiid, vuodđooahpahusa ja rávesolbmuid oahpahusa várás leat fidnemis.
- Sámi oahpponeavvuid ja pedagogalaš ávdnasiid ovddideapmi lea buorre ja bevttolaš.

5.3.3 Lága vuodul ja struktuvrralaš rámmat oahppamii

Mihttomearri:

- Sámi oahppi ja fuolaheaddji vuoigatvuodát ja geatnegasvuodát galget leat vuodđuduvvon lágaide ja lálkaasahusaide vai sihkkarastujuvvo dásseárvosaš vuoigatvuohta kvalitehta dáfus oahpahussii mii lea heivehuvvon ja lálččojuvvon sámi ohppiide.

Oassemihttomearit:

- Nannet ja ovddidit sámi servodaga.

Strategiijat:

- Gulahallama bokte guoskevaš oassálastiiguin sihkkarastit buriid rámmaeavttuid sámi mánáidgárdái, vuodđooahpahussii.
- Konsultašuvnnat.
- Gulahallan ja aktiiva ja ulbmillaš bargu stáhta, regionála ja gieldda eiseválddiid ektui.

Ovttasbargošiehtadusa Presentašuvdna gaskal Sámedikki ja Romssa suohkana.

Sámediggeráđđi ja Romssa suohkan presenteriiga ovttasbargošiehtadusa sisdoalu bealálaččaid gaskka preassakonferánsas gávpotráđi sálas Romssa ráđđeviesus 12.4.2013. Vuolláičállin lea vuos maŋiduvvon.

Čoahkkin máhttominstariin Kristin Halvorsenin

Sámediggerádis lei čoahkkin 8.4.2013 máhttominstariin Kristin Halvorsenin. Čoahkkima fáddá lei go Finnmárkku joatkkaskuvllain heitet oahppit. Várrepreseanta Laila Susanne Vars doalai logaldallama erenoamáš hástalusaid birra mat sámi nuorain leat joatkkaskuvllain.

Konferánsat

Sámediggeráddi oasálasttii lullisámi konferánsas Troandimis njukčamánu ja logaldalai lullisámi oahpahaspolitihka birra. Konferánsa ulbmil lei čuvget erenoamáš hástalusaid ja vejolašvuodaid lullisámi oahpahas mánáidgárddi rájes gitta allaskuvlla/ universitehta dássái, ja maid oážžut áigái ávkkálaš gulahallama das movt lullisámi oahpahas sáhtta buoriduvvot ja ovdánit.

Interregprošeakta “Ovttas! Giella-, skuvla- ja mánáidgárdeovttasbargu Deanuleagis”bovdii seminárii “Rájáhis sámeskuvla” birra ja jearai gažaldagaid boahtteáiggi birra suoma- norgga sámeskuvlaovttasbarggus. Sámediggeráddi oasálasttii sámeskuvlasemináras Ohcejogas, Suomas, miessemánu ja logaldalai Sámedikki oahpahaspolitihka birra riikkarájáid rastá.

- Doaimmat aktiiva bealli fylkkagieldda ektui ovttasbargošiehtadusaid oktavuodas.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Skuvlaeaiggádat, oahppit ja fuolaheadjit dihtet mat sin vuoigatvuodát leat oahpahusa ektui, ja ahte sámi oahppit ožžot kvalitehta dáfus buori skuvlafálaldaga.

5.4 Alitoahppu ja dutkan

Mihttomearri:

- Sámi álbmogis lea dat máhttu, gelbbolašvuolta ja gálggat, mat gáibiduvvojit dasa ahte ovddidit sámi servodaga.

Oassemihttomearit:

- Eanet sámi fágaolbmot iešgudet fágasurggiin
- Buot alitoahppu ja duktan fuolahit sámi perspektiivva.

Strategiijat:

- Gulahallama bokte guovddáš, regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin ja guoskevaš oassálastiiguin sihkkarastit buriid rámmaeavttuid sámi mánáidgárddiide, vuodđooahpahussii, alitoahppui ja dutkamii.

Sámediggerádis lei čoahkkin Romssa universitehta rektoriin, Jarle Aarbakkiin 21.3.2013. Fáttát maid digaštalle ledje earret eará viidáset áigumušat oktiičaskimis Finnmárkku allaskuvllain, ja viidáset ovttasbargu Sámedikki ja universitehta gaska.

Sámediggeráddi árvalii 15.3.2013 čuovvovaš áirasiid Romssa universitehta stivrii: Geir Johnsen ja Ragnhild Melleby Aslaksen.

- Váikkuhit dasa ahte nationála politihka mánáidgárddiid, vuodđooahpahusa, alitoahpu ja dutkama ektui fuolaha sámi perspektiivva.
- Váikkuhit sámi álbmoga formálalaš gelbbolašvuoda loktemii.

Dál leat álgán sáddet olggos juolludanreivviid sidjiide geat ožžot stipeandda alit ohppui.

Juolludanreivvet leat sáddejuvvon ja vuosttaš oassemáksu lea čadahuvvon njuolggodoarjagiin Gealbudan- ja rekrutterenprográmmii sámi gielas alit oahpuin, Árbediehtoguovddažii ja árbedieđu sistemáhtalaš kártemii.

- Váikkuhit dasa ahte davveguovlopolitihkka fuolaha sámi perspektiivva.
- Čállit sámediggedieđáhusa alitoahpu ja dutkama birra.

Sámediggeráđdi lágii cuoŋománu 3. ja 4. b. 2013 ovttas Árraniin birrabeavddi- konferánsa sámi institušuvdnaovdánahttima birra ja sámi dutkama birra. Sámediggerádis leigga várrepreseanta Laila Susanne Vars ja ráđđelahttu Vibeke Larsen doppe.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Šaddet eanet sámi studeanttat iešguđet profešuvdnaoahpuin.
- Šaddet eanet lánkaásahusat alitohppui mat fuolahit sámi perspektiivva
- Stuurát oassi dutkamis fuolaha sámi perspektiivva.

5.4.1 Sámi perspektiiva

Mihttomearri:

- Nasionála politihkka fuolaha sámi perspektiivva alitoahpus ja dutkamis

Oassemihttomearri:

- Buorre gulahallan departemeanttaiguin ja dutkanráđiin.

Strategiijat:

- Bargat dainna ulbmiliin ahte Sámediggi oazžu válldi nammadit áirasiid buot guoskevaš lánvegottiide mat galget ráhkadit stivrendokumeanttaid alitohppui nasionála dásis, ja beassá gulahallat áirasiiguin maŋŋá nammadeami.
- Bargat dan ala ahte Sámediggi galgá oazžut viiddiduvvon rolla Davveguovlopolitihka máhttodimenšuvdnii.
- Bargat dainna ulbmiliin ahte iešguđet profešuvdnaoahpuid odđa rámmaplánaid nasionála njuolggadusain ja lánkaásahusain lea sámi perspektiiva vuodđun.

Sámediggeráđdi lea ovdalis namuhuvvon čoačkkima maŋŋil Máhttodepartemeanttain guovvamánu 8. b. 2013, odđa sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu lánkaásahusa birra, mángii válđán oktavuoda departemeanttain ášši birra. Ášši ii leat vuos 13.5.2013 sáddejuvvon gulaskuddamii.

Sámediggeráđdi oasálasttii konferánsas Guovdageainnus mii dollojuvvui dan oktavuodas go oahpaheaddjioahpporeforbma čuovvunjoavku geigii iežaset goalmát rapportta Máhttodepartemeantta ovdas. Rapportas giedahallojuvvo earret eará movt sámi fáttát rámmaplána lánkaásahusas vuodđoskuvlaoahpahusas 1.-7. luohkáide ja 5.- 10. luohkáide, sajastuvvojit oahpuin. <http://ffl.uis.no/>

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Buot odđa stivrendokumeanttain alitoahpus ja dutkamis lea sámi perspektiiva.
- Davveguovlopolitihka máhttodimenšuvdna fuolaha álgoálbmotperspektiivva.

5.4.2 Ovttasbargu sámi oahpaheaddjioahpu regiovnain

Mihttomearri:

- Sámi oahpaheaddjioahpu regiovdna fállá oahpuid mat vuhtiiváldet sámi servodaga dárbbuid.

Oassemihttomearri:

- Eanet studeanttat mat ožžot gelbbolašvuoda sámi gielas, kultuvrras ja servodateallimis.

Strategiijat:

- Doaimmat árjjalaš oasálastin ovttasbargočoačkkimiin 7. regiovnain.

Sámediggeráđđi lea searvan čoahkkimii Sámi oahpaheaddjioahpporegiovna bargojoavkkuin mat barget rekruteremiin. Čoahkkimis manaimet čađa 2013 doaibmaplána, mas eanas leat doaibmabijut mat gusket našunála rekruterenstrategiijii sámi alit oahpuin.

- Váikkuhit dasa ahte sámi oahpaheaddjioahpu ášahusat oktiordnejit ja fálet kurssaid ja oahppofálaldagaid buot golmma sámegeiela ja ahte lámhččojuvvo oahpuide kulturmáhtus/historjjás ja servodateallimis

Sámediggi lea áici Sámi oahpaheaddjioahpporegiovna bargojoavkkus sámi giela ja sámi fáttáid fágain, ja lea searvan čoahkkimii Romssas 12.-13.4.2013. Bargojoavkku mihttu lea heivehit ovttasbarggu fálaldagain mat addojit sámegeiela ja sámi fágain.

Galgá váikkuhit dasa ahte lea:

- Máhttu mainna nannet ja ovddidit sámi servodaga.

5.4.3 Rekrutteret sámi nuoraid ja rávesolbmuid alitohppui

2013 vuoruheamit:

- Váikkuhit sámi alitohpu nationála rekrutterenstrategiija, 2011 – 2014, čuovvoleami.
- Gulahallama ja ovttasbarggu bokte Máhtodepartemeanttain ja alitohpu ášahusaiguin váikkuhit dasa ahte šaddet eanet dakkár oahpposajit main sámi studeanttain lea sisabeassanearri.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Studeanttaid lohku Sámi allaskuvllas skuvlajahká 2013/2014 stuorru.
- Sámi studeanttaid lohku iešguđet profešuvdnaoahpuin stuorru.

5.4.4 Dutkan ja árvoháhan

Mihttomearri:

- Guoskevaš dutkan vuodđun välljejuumiide ja politihkalaš mearrádusaide sámi servodaga
- ovddideamis lea gávdnamis.

Strategiijat:

- Váikkuhit dasa ahte oahppodimenšuvdna davveguovlopolitihkas deattuhuvvo eanet.
- Mielde váikkuheamen dasa ahte Sámi allaskuvla ovddiduvvo álgoálbmotuniversitehtan.
- Ásahit gulahallama guoskevaš álgoálbmotorganisašuvnnaiguin ja ášahusaiguin.
- Bargat dainna ulbmiliin ahte ráđđehusa dutkandiedáhus fuolaha sámi perspektiivva

Várrepreseidanta Laila Susanne Vars lea oktavuodas máhttoministariin Kristin Halvorsenin buktán cealkámuša ráđđehusa dutkandiedáhussii. Gulahallan mielddisbuvttii ahte Stuaradiggediedáhussii nr. 18 (2012- 2013) Guhkes linját – máhttu addá vejolašvuodaid, mii almmuhuvvui njukčamánu 8. b. 2013, lea eanet čállojuvvo sámi dutkama birra go dat mii diedáhusa ovddit veršuvnnain lei.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-18-20122013.html?id=716040>

- Bargat dainna ulbmiliin ahte Sámedikki ja Dutkanráđi gaskasaš ovttasbargu formaliserejuvvo.

Sámediggeráđđi lea áici Sámi dutkan prográmma II prográmmastivrras ja searvvai čoahkkimii 14.3.2013. Čoahkkimis gieđahalle temáhtalaš láidestumiid dutkanruđaid almmuheamis 2013 čavčča.

- Bargat dainna ulbmiliin ahte viiddiduvvo daid lahtuid ovddasteapmi, maid Sámediggi nammada Dutkanráđđái.

Universitehtalektor Laila Susanne Sara Oskarsson nammaduvvui, maŋŋil go Sámediggeráđđi lei árvalan su, áirrasin Oahpahusa máhttoguovddáža geavahanráđđái.

- Váikkuhit dasa ahte sámi árbediehtu oažžu lunddolaš saji dutkamii.
- Gulahallama bokte Máhttodepartemeanttain váikkuhit dasa ahte sámi perspektiiva fuolahuvvo dutkamis.

Máhttodepartemeanttain dollojuvvui čoaŋkkim 4.4.2013 hálldahuslaš dásis, čuovvoleapmin Butenschøn-lávdegotti raportii, Guhkes luottaid mielde – sámi dutkan ja alit oahppu.

Čuovvoleapmin dán čoaŋkkimii, deaivvadeigga várrepreseanta Laila Susanne Vars ja máhttoministtar Kristin Halvorsen 18.3.2013 digaštallat raportta čuovvoleami. Doppe sohppojuvvui ahte dakkaviđe biddjojit proseassat johtui čuovvovaš áššiin; ásahit ovttahttinráđi alit oahpuid institušuvnnain main lea ovddasvástádus sámegillii, oahppu alit dásis, erenoamážit sámegielas ja rekruteren. Sámediggeráđđi vuordá ahte departemeanta váldá oktavuoda viidáset čuovvoleami ektui.

- Čuovvolit regionála dutkanfoanddaid barggu.

Galgá váikkuhit dasa:

- Ahte sámi servodaga ovddideapmái lea gávdnamis áššáiguoskevaš dutkan vuodđun sámi servodaga ovddideapmái.

5.5 Árbediehtu

Mihttomearri:

- Árbedieđu duodašteapmi, seailuheapmi, suodjaleapmi ja rádjan máhttovuodđun ja viidáseappot fievrredeapmin oahpahusas ja dutkamis.

Oassemihttomearit:

- Eanet duodaštanprošeavttat leat čadahuvvon lulli-, julev- ja davvisámi guovlluin.
- Vuohki mo dahkat árbedieđu olahahhtin ja mo dan gaskkustit máhttovuodđun oahpahussii ja dutkamii.

Strategiijat:

- Gulahallan ja ovttasbargu Sámi allaskuvllain Árbediehtoguovddáža ovddideami oktavuodas.

Sámediggeráđđi oasálasttii ovttas Sámi allaskuvllain diehtujuohkinčoahkkimis pilohtaprošeavtta birra, Árbediehtoguovddaš Guovdageainnus. 30.4.2013, mas ulbmil lei muitalit guovddáža mihtuid ja bargguid birra. Dán oktavuodas čujuhit 2013 reviderejuvnon bušehttii, mas ráđđi lea evttohan odđa teavstta pilohtaprošehtii, dan sivas go mihtut ja barggut leat lassánan dan rájis go 2013 bušeahhta mearriduvvui.

- Guorahallat šiehtadusa 2014- bušeahttabarggu oktavuodas.

Eará:

Sekšuvdna searvvai videočoahkkimii FAD:in 8.5.2013 Sámegiela doaibmaplána raportta birra.

6 Dearvvašvuolta ja sosiála

6.1 Váldomihttomearri

- Dásseárvosaš dearvvašvuoda-, sosiála- ja fuolahusbálvalusat sámi álbmogii mat váldet vuolggasaji sámi gielas ja kultuvrras.

6.2 Ovttdássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus

Mihttomearri:

- Nannejuvvon dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus mii lea heivehuvvon sámi álbmoga vuoigatvuodaide ja dárbbuide.

Strategiijat:

- Gulahallamiin ja ovttasbargguin eiseválddiiguin ja gullelaš oassálastiiguin sihkkarastit Sámediggái váikkuhanfámu sámi álbmoga dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid hábmemei ja čadaheapmái.

Stuorradiggediedáhus 34 (2012 - 2013) Folkehelsemeldingen God helse – felles ansvar (Álbmotdearvvašvuoda birra)

Sámediggeráđđi lea konsulteren Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttain álbmotdearvvašvuoda stuorradiggediedáhusa. Diedáhusa ulbmilin lea háhkat dakkár servodaga mii ovdánahtta dearvvašvuoda álbmoga gaskkas. Sámediggeráđđái lea leamaš deatlaš ahte álbmotdearvvašvuoda diedáhus oainnusmahtta maiddái álbmotdearvvašvuodahástalusaid sámi servodagas. Ollu álbmotdearvvašvuoda hástalusat mat sámi álbmogis leat ovddabealde leat dat seamma go muđui álbmogis, muhto sámediggeráđđái lea leamaš deatlaš čujuhit maiddái daid surggiid ja hástalusaid mat čatnasit sámi servodahkii gos mii oaivvildit dárbbášuvvo stuorát fokus.

Sámediggeráđis lea konsultašuvnnain leamaš fokus dasa ahte sámi servodagas leat ovddabealde stuorra hástalusat árbevirolaš sámi ealáhusaid siskkobealde. Dát ealáhusat leat stuorra deattu vuolde loahppa servodaga bealis. Areálalihkahallamat, gizzu olggobealde ja siskkáldasat resurssaid alde, boraspirevátisvuodát, oppa áiggi rievdavaš rámmaeavttut ja miellaguottut ealáhussii servodagas leat muhtun hástalusat. Dát bealit váikkuhit olbmuid fysihkalaš ja psykalaš dearvvašvuotii. Sámediggi lea čujuhan dasto ahte etnihkalaš vealaheapmi lea okta eará bealli mii sáhtta buvttihit dearvvašvuoda dáfus váttisvuodaid. Sámit dieđihit dávjjibut go earát ahte sii gillájit vealaheami. Lea oktavuolta dan gaskka man viiddisin vealaheapmi vásihuvvo ja man lossat dat vásihuvvo psykalaččat. Álbmotdearvvašvuodadiedáhus bidjá fuomášumi dasa ja geassá erenoamážit ovdan ahte lea dárbu duodaštit máhtu sámi mánáid ja nuoraid birra dán oktavuodas.

Konsultašuvnnaid vuodul Sámedikkiin boahtá ovdan diedáhusas ahte gulahallan ja giella fertejit deattuhuvvot kvalitehta- ja pasieantasihkarvuodabarggus. Čujuhuvvo maiddái ahte eaktun sámi pasieantaid kvalitehtii ja sihkarvuotii dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas lea máhttu giela ja kulturáddejumi birra. Danne deattuhuvvo álbmotdearvvašvuodadiedáhusas ahte máhttu sámi servodatdiliid, sámi giela ja kultuvrra birra lea dárbbášlaš jos galggaš oazžut sámi álbmoga dearvvašvuoda jorrat rivttes guvlui, ja ahte álbmotrievttálaš vuoigatvuodát ja geatnegasvuodát fertejit heivehuvvot boahteáiggi dearvvašvuoda- ja sosiálabarggiid máhttovuđđui.

Álbmotdearvvašvuodadiedáhusas válddahuvojit maiddái sámi mánat mánáidsuodjalusa fuolahusas, birasmirkkuid váikkuhus álgoálbmogiidda, dárbu oazžut eanet duodaštuvvon máhtu, ja dárbu oazžut eanet máhtu sámi giela ja kultuvrra birra giieldain.

Sámediggeráđđi lea čujuhan ahte gávdno veaháš duodaštuvvon máhttu álbmotdearvvašvuoda birra sámi álbmoga gaskkas. Mii diehtit unnán sámi álbmoga álbmotdearvvašvuoda birra norgalaš álbmoga ektui muđui. Dasto diehtit mii unnán vejolaš erohusaid birra sámi álbmoga siskkobealde. Sámediggeráđđi oaidná danne ahte lea dárbu nannet dutkama sámi diliid birra, vai sáhttit oazžut eanet čavddadieduid maid sáhtta geavahit eastadeaddji barggus. Sierra doaimbajuid konkretiseren sámi álbmoga guovdu ferte guoskat maiddái buot aktevraide álbmotdearvvašvuodaoplánabarggus.

Stuorradiggediedáhusas ovddida ráđđehus muhtun rámmaid mo guhkes áiggi badjel čuovvolit álbmotdearvvašvuoda barggu. Earret eará galgá ovddiduvvot álbmotdearvvašvuoda politihkalaš diedáhus álbmotdearvvašvuoda hástalusaid birra Stuorradiggái juohke njealját jagi. Sámediggeráđđi lea ožžon doarjaga dasa ahte ferte boahit ovdan čielgasit ahte dán lágan stuorradiggediedáhusas fertejit maiddái sámi

álbmoga hástalusat čielggaduvvot. Ovddiduvvojit maiddáí stivrendieđut álbmotdearvvašvuoda várás, ja boahdá ovdan ahte dán lágan stivrendieđut fertejit guoskat maiddáí sámi servodahkii.

Stuorradiggedieđáhus 29 (2012 - 2013) Morgendagens omsorg (boahhteáiggi fuolahusa birra)

19.4.2013 ovddidii Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta Stuorradiggedieđáhusa nr 29 ihtáš beavvi fuolahusa birra. Sámediggeráđđi lea buktán rávvagiid dieđáhussii teavsttaiguin ja čoahkkimiid bokte ja lea ovddidan deatalaš perspektiivvaid mat čatnasit sihke ihtášbeavvi geavahusrollii, eaktodáhtolaš barggu strategijai ja prográmmii árjjalaš boahhteáigái čujuheaddji oapmahašpolitihka hárrái. Sámediggeráđđi lea hui duhtavaš dieđáhusa bohtosii.

Dulkaprošeavtta loahpaheapmi

Maŋŋá konsultašuvnnaid Sámedikkiin oáččui Dearvvašvuodta Davvin bargun álggahit prošeavtta man bokte buoridit sámi pasieanttaid dulkabálvalusa spesialistadearvvašvuodabálvalusa siskkobealde. Dearvvašvuodta Finnmárku oáččui bargun čadahit prošeavtta. Sámediggeráđđi searvvai prošeaktamandáhta hábmemii ja lei lahttun stivrenjoavkkus. Prošeavtta ulbmilin lea viiddidit otnáš dulkabálvalusa birrajándorfálaldahkan.

Prošeakta lea bistán guokte jagi, ja lea dál loahpahuvvon. Prošeavtta loahpaheami oktavuodas lágiduvvui loahpahankonferánsa Sámedikkis 23.4.2013, gos dulkaprošeavtta bohtosat čalmmustuvvojedje. Prošeaktaáigodagas lea earret eará geahččaluvvon dulkon neahta bokte, ja leat geahččan teknologalaš hástalusaid dan ektui. Prošeavtta oktavuodas lea ráhkaduvvon elektronalaš oahppoprográmma dulkka geavaheami birra ovtas “Nasjonalt senter for samhandling og telemedisin” nammasaš ášahusain. Elektronalaš oahppoprográmma almmuhuvvui loahppa konferánsas. Prošeaktaáigodagas lea maiddáí leamaš fokus miellaguottuide ja máhttui dulkka geavaheami birra, sámi pasieanttaid vuoigatvuodaid birra geavahit iežaset giela go lea oktavuodta dearvvašvuodálágádusain, ja giella ja gulahallan kvalitehta- ja pasieantasihkarvuoda perspektiivvas.

Sámediggeráđđái lea deatalaš ahte doaibmajagat mat leat álggahuvvon dán dulkaprošeavtta bokte ovddiduvvojit viidáseappot maŋŋá prošeaktaáigodaga, dainna ulbmilin ahte oázžut birrajándor dulkabálvalusa sámi pasieanttaide riikka dásis. Sámediggeráđđi áigu čuovvolit dán guovddáš eiseválddiiguin.

Čoahkkin heahthedieđihanbálvalus ođđasis organiserenevttohusa birra

Sámediggeráđdis lea leamaš čoahkkin Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanttain ja Servodatsihkar-vuoda ja gearggusvuoda direktoráhtain viidáseappot barggu birra heahthedieđihanbálvalusain. Sámediggeráđđi ja Servodatsihkarvuoda ja gearggusvuoda direktoráhta leat soahpan bovdet Sámedikki dievasčoahkkima diehtujuohkimii heahthedieđihanbálvalusbarggu birra lávdegodde-/dievasčoahkkimis giđdat 2013.

Sámi doavttirsearvvi jahkečoahkkin

Sámediggeráđđi searvvai Sámi doavttirsearvvi jahkečoahkkimii. Fáddán lei eastadeaddji dearvvašvuoda bargu – Makkár dárbbut leat ja movt berre bargu organiserjuvvot sámi álbmoga ektui? Sámediggeráđđi čilgi min barggu birra, sihke ođđa álbmotdearvvašvuodadieđáhusa ja álbmotdearvvašvuodálága ektui ja dan čuovvu lánkaásahusaid birra. Guovdageainnu, Kárásjoga, Deanu ja Divttasvuona gieldadoaktárat hálle maiddáí álbmotdearvvašvuodahástalusa birra sámi álbmoga ektui iežaset gielddain. Dáin bohte ovdan deatalaš dieđut ja árvalusat maiguin sámediggeráđđi bargá viidáseappot ovtasbargguin gielddaiguin.

Regionála dearvvašvuodadoaimmahagaid barggahandokumeanttat

Sámediggeráđđi lea čuovvolan jagi 2013 barggahandokumeanttaid. Sámediggeráđđi lea erenoamážit bidjan guovddášii čuovvovaš surggiid:

SÁNÁG nationála doaimma viidáseappot ovddideapmi

2010:s almmuhuvvui ođđa lánkaásahus mainna regulerejuvvo buohcciviesu dohkkeheami, doahpaga universitehtabuohcciviesu geavaheapmi ja nationála bálvalusat spesialistadearvvašvuodabálvalusas. Ášahusain main lea dahje háliidit oázžut dán lágan doaimma, ferte dohkkehuvvot dán lánkaásahusa mielde.

Dearvvašvuohta Davvin lea mearridan sáddet ohcama sámi nationála gealbobálvalusa – psykalaš dearvvašvuođa ja gárrenfuolahus (SÁNAG) ektui, odđa njuolggadusaid mielde. Ovdal ohcama lea sámediggerádis leamaš gulahallan Dearvvašvuohta Davvin ja Dearvvašvuohta Finnmárku áshusaiguin. Sámediggerádi mielas lea leamaš deatalaš ahte SÁNAG doaibma, sihke gelbbolašvuođa guovddážin ja sámi pasieanttaid dikšunbálvalusain, beroškeahhtá ássanbáikkis, gozihuvvojit ohcamis. Dát lea gozihuvvon ohcamis maid nationála gelbbolašvuođa guovddáš lea sádden.

Dearvvašvuohta Finnmárku strategalaš ovddidanplána

Dearvvašvuohta Finnmárku lea álggahan ovddidanbarggu, nu gohčoduvvon Dearvvašvuohta Finnmárkkus strategalaš ovddidanplána. Dát bargu vuodustuvvo stuorra investerenprošeavttaiguin maid Dearvvašvuohta Finnmárku lea álggahan, daid gaskkas lea Girkonjargga odđa buohcciviesu huksen.

Sámediggeráddi lea ožžon mánga fuolladieđu sámi fágaolbmui, sámi gielddain ja earáin dáid plánaid ektui. Fuola oktavuodas lea váldoáššis sáhka guovtti oasseprošeavttas mat leat strategalaš plánas: Psykalaš dearvvašvuođa viidáseappot ovddideapmi ja odđasis organiseren ja doaresfágalaččat spesialiserejuvvon gárrendikšu, ja sámi dearvvašvuođapárkka ásaheapmi. Sámiid bealis lea ballu ahte Finnmárkkuklinihkka heaittihuvvo/fárrehuvvo ja bargu sámi dearvvašvuođapárkkain maŋŋona. Sámediggerádi lea maiddái leamaš čoahkkin sihke Sámi doavtirserviin ja Kárášjoga gielddain dán fáttá birra.

Sámediggerádi mielas lea deatalaš ahte fáldat sámi pasieanttaide gozihuvvo ja ovddiduvvo viidáseappot dán barggu siskkobealde. Sámediggeráddi oaidná ahte Dearvvašvuohta Finnmárku strategalaš ovddidanplána guoskkaha maiddái SÁNAG rolla ja doaimmaid, sihke psykalaš dearvvašvuođa ja gárrendikšuma siskkobealde. Danne lea Sámediggerádi mielas deatalaš ahte prošeavttat Dearvvašvuohta Finnmárku strategalaš plánas geahčaduvvojit oktan SÁNAG nationála rollain ja bargguin mat leat addojuvvon Dearvvašvuohta Davvin bokte barggahandokumeanttain.

Dán vuodul lei sámediggerádis čoahkkin dearvvašvuođaministariin, gos váldojuvvui ovdan dat ahte leat fuolastuvvan bálvalusfálaldagaid viidáseappot ovddideamis sámi pasieanttaid várás, sihke psykalaš dearvvašvuođa, gárrendikšuma ja fáldaga oktavuodas pasieanttaide geain leat bissovaš dávddat. Erenoamážit čujuhuvvui dasa mii lea SÁNAG rolla. SÁNAG lea ollu jagiid bargan psykalaš dearvvašvuođain ja gárrenávnnasproblematihkain sámi giella ja kulturperspektiivvas. Sii leat bargguset bokte ovddidan máhtu ja vásihusa mii lea mávssolaš sámi pasieanttaid gárrenávnnasdikšui. Sámediggeráddi oaidná lunddolažžan ahte SÁNAG:is maiddái lea guovddáš rolla gárrendikšuma huksemis sámi pasieanttaid várás nationála perspektiivvas, ja ahte Finnmárkkuklinihkka geahčaduvvo fárrolaga dáinna. Dearvvašvuođaministtar čujuhii regionála dearvvašvuođadoaimmahagaid barggahandokumeanttaide, main boahtá ovdan ahte bálvalusfálaldagat sámi pasieanttaid várás galget viidáseappot ovddiduvvot ja nannejuvvot.

Sámediggerádis lea leamaš čoahkkin Dearvvašvuohta Finnmárkkui, gos Dearvvašvuohta Finnmárku čilgii sámediggeráddái prošeavttaid birra, ja sámediggeráddi čalmmustii oainnus. Bargu sierra oasseprošeavttaiguin, earret eará Sámi dearvvašvuođapárkka huksen, ovddiduvvo Dearvvašvuohta Finnmárku stivrii čakčat 2013.

Sámediggeráddi áigu čuovvut dán proseassa viidáseappot ja lea earret eará bivdán oktasaš čoahkkima Dearvvašvuohta Davvin, Dearvvašvuohta Finnmárku ja Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanttain regionála dearvvašvuođadoaimmahagain barggahandokumeanttain čuovvoleami ektui.

Čoahkkin Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtain doaibmavádjet olbmuid dearvvašvuođa ja eallindili birra

Sámediggerádis lea leamaš čoahkkin Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtain (Bufdir) davviriikkalaš prošeavtta birra maid Bufdir jođiha, mas fokus lea biddjojuvvon doaibmavádjet olbmuid geain lea sámi duogáš. Barggus eallindilliraporttain doaibmavádjet olbmuid várás, bođii albmosii ahte lea unnán máhttu oppalaččat doaibmavádjet olbmuid birra, ja erenoamážit váilu diehtu dan birra mii guoská olbmuid geain

lea sámi duogáš. Bufdir lea álggahan dutkanprošeavtta maid Nordisk velferdssenter nammasaš ásašus galgá jođihit. Prošeakta galgá čađahuvvot 2014:s.

Sámediggi lea veahkehan Bufdir oažžut oktavuoda sámi fágaolbmuiguin geat sáhtášedje addit buriid árvalusaid prošeaktasárgosa hábmemiin. Ovttas Bufdir:in bovdiimet mii danne jorbabeavdekonferánsii 17.4.2013. Bufdir prošeaktajođiheaddji mitalii prošeavtta ja ulbmila duogáža birra, ja bivddii árvalusaid muhtun váttisvuodaide main lea mearkkašupmi sin viidáseappot bargui. 18.4.2013 čohkkiimet mii sámi geavaheddjiid vai oažžut geavaheddjiid jiena buorebut ovdan prošeavttas.

Sámi mánáid eallindilliiskadeapmi:

Sámediggerádis lea leamaš čoaħkkin Romssa universitehtain ja AMATEA:in go guoská sámi mánáid eallindilliiskadeapmái. Dál ii gávdno makkárge ođđaset dutkanvuodot máhttu sámi mánáid psykalaš ja fysalaš dearvvašvuoda birra. Stuorra dárbu lea oažžut eanet dieđuid, ja Romssa universitehta ja AMATEA ovttas Sámediggerádiin, plánejit doallat álbmotdearvvašvuodakonferánsa čakčat 2013 mas fokus erenoamážit biddjojuvvo mánáid dearvvašvuhtii.

- Váikkuhangaskaomiid aktiivvalaš geavaheami bokte ovddidit ja heivehit dakkár dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa mii lea vuodđuduvvon sámi giella- ja kulturáddejumái buot dásiin.
- Eavttuid mearrideaddji leahkit guoskevaš dutkamii, mii addá dutkanbohtosiid sámi servodaga dili hárrái dearvvašvuoda-, sosiála- ja mánáidsuodjalussuorggis.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Sámi álbmogii addo dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat, mat leat heivehuvvon sámi álbmoga dárbbuide ja vuoigatvuodaide.

7 Areálat ja biras

7.1 Váldomihttomearri

- Ceavzilis sámi báikegottit sámi guovlluid areálaid ja resurssaid guoddilis geavaheami, gáhttema ja hálddašeami vuodul.

7.2 Areálat

Mihttomearri:

- Sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaid ja servodateallima luondduvuodus sihkkarastojuvvo.

Oassemihttomearit:

- Sámiid vuoigatvuodát vuhtiiváldojuvvojit go areálat suodjaluvvojit ja geavahuvvojit sámi guovlluin.
- Sámiid árbediehtu, báikkálaš máhttu ja ipmárdus, galgá dohkkehuvvot seamma dásis go dutkanvuodot máhttu mearridanvuodđun areálaid hálddašeamis.
- Sámi báikkálaš searvan ja duohta mieldeváikkuheapmi lea sihkkarastojuvvon buot areála- ja resursahálddašeamis.
- Areálahálddašeapmi váikkuha sihkkarastit einnostañvejolašvuoda ja ovdánañvejolašvuoda sámi ealáhusdoaimmaide.

Strategiijat:

- Čuovvolit hálddašangažaldagaid plána- ja huksenlága, Finnmarkkulága ja eará áššáiguoski lágaid vuodul.
- Čuovvolit Sámedikki biras- ja areáladieđáhusa.
- Sihkkarastit sámi areála- ja birasgáhttema gulahallama ja ovttasbarggu bokte guovddáš, regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin ja guoskevaš oasálaččaiguin.

- Bargat dan ala vai árbediehtu dohkkehuvvo seamma dásis go dutkanvuđot máhttu vuodđun mearrádusaide areálaáššiin.
- Bargat dan ala ahte mearridanproseassat sáhttet buorebut láchit árjjalaš báikkálaš searvamii.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Sámedikki gulaskuddancealkámušat vuhtiiváldojuvvojit buorebut.
- Biddjo eanet deaddu sámi árbediehtui, báikkálaš máhtuide ja ipmárdusaide, proseassas ja mearrádusain plána- ja huksenlága vuodul.
- Buorebut láchit sámi báikkálaš searvamii ja duohta váikkuheapmái plánaproseassain.
- Eanet oassi suohkaniin leat dohkkehan suohkanplánaid ja suohkanoasseplánaid ođđa plána- ja huksenlága vuodul.

7.3 Luondduresursat

Mihttomearri:

- Resursa- ja energijaháhkkan galgá nannet sámi kultuvrra, servodateallima ja sámi ealáhusaid.

Oassemihttomearit:

- Iskan ja luondduresurssaid lokten sámi guovlluin dáhpahuvva diekkár vuogi mielde mii goziha sámi vuoigatvuodalaččaid ja báikkálaš servodaga beroštumiid ja vuoigatvuodaid, ja internašunála álbmotrievtti soahpamuša ektui.
- Árbevirolaš máhttu, báikkálaš máhttu ja ipmárdus lea dohkkehuvvon dievaslaš máhttun seamma dásis go dutkanvuodđuduvvon máhttu hálldašit luondduresurssaid.
- Nissonolbmuid máhttu ja árbevierut deattuhuvvojit go lea sáhka meahcceresursa geavaheames.
- Sámi oasseváldin lea ovttaiduvvon luondduresurssaid hálldašeapmái ja stivrejupmái.

Strategiijat:

- Čuovvolit hálldašangažaldagaid konsešuvdnaáššiin čázádatregulerenlága, energijalága ja čáhceresursalága vuodul.
- Gárvvistit Sámedikki energijačilgehusa.
- Bargat dan ala ahte árbediehtu dohkkehuvvo seamma dásis go dutkanvuđot máhttu vuodđun mearrádusaide luondduriggodagaid geavaheamis.
- Váikkuhit dasa ahte báikkálaš berošteaddjit aktiivvalaččat oassálastet mearridanproseassaide luondduriggodagaid geavaheami oktavuodas.

Golli ja silbba ohcan Guovdageainnus, Kárášjogas, Mátta-Várjjagis ja Narviikkas

Sámediggerádis lea leamaš čoahkkin Norwegian Minerals Group AS stivrajođiheddjiin Bernt Stilluf Karlsen 19.2.13. Karlsen ovddasta Kanada dutkanfitnodaga Dalradian, mii ohcá golli/silbba Guovdageainnu, Kárášjoga, Mátta-Várjjaga ja Narviikka suohkaniin.

2012:s čohkkii fitnodat 2378 eanaiskosa giehtareaiduiguin Guovdageainnu suohkanis. Dát leat dál analyserejuvomin. Áigumuš lea čohkket vel 1500 iskosa 2013:s. Sorjavaččat analysabohtosiin árvoštallá fitnodat dál loahpahit ohcamiid ja čađahišgoahtit duohta iskkademiid geahččalanbohkamiiguin Guovdageainnus. Áigumuš lea dahkat šiehtadusa duohta iskkadanbargguid birra Sámedikki minerálaplánaveahki vuodul, ja čielggadit daid guovlluid sámi kulturmuittuid ektui, gos galget leat geahččalanbohkat. 2013 prográmmas pláne Norwegian Minerals Group AS čohkket 3500 eanaiskosiid ja 400 jogašsedimeantaiskosiid Kárášjoga gielddas, ja 700 eanaiskosiid ruonágeadgevádagas Báhcaveajis Mátta-Várjjaga gielddas, 300 jogašsedimeanta- ja eanaiskosa Rombak guovllus Narviikka suohkanis.

Muddenplána Nussira várás, Fálesnuori suohkanis

Sámediggi ovddidii vuosteákkaid Fálesnuori suohkana muddenplánii Nussira várás 13.9.11 beaiváduvvon reivves. Soabadeapmi Fylkkamánniin čađahuvvui 19.9.12. Sámediggi bisuhii iežas vuosteággacealkámuša muddenplána váikkuhusaid oktavuodas boazodollui. 21.3.13 doalai Birasgáhtttendepartemeanta

Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

45 siidu 317 siidus

vuosteággáčoahkkima Fálesnuoris. 25.3.13 beaiváduvvon reivves sáddii Sámediggi notáhta Birasgáhttendepartementii mii vuodusta vuosteákkasteami.

Sámediggeráddi lea golggotmánu 2012 rájes leamaš gearggus šiehtadallagoahtit Nussir ASAin Sámedikki mearridan minerálaplánaveahki ja mearriduvvon áigumuššiehtadusa vuodul. Nussir ASA ii leat leamaš gearggus dakkár šiehtadallamiidda. Sámediggeráddi árvvoštallá dan láhkai ahte vejolašvuohta oažžut konstruktiivva šiehtadallamiid šaddá váddáseabbon mađe guhkit áiggi Nussir ASA vuordá dassážiigo álga minguin šiehtadallat. Go šiehtadallamat Nussir ASAin lea gárvásat, de ovddida ráddi ášši dievasčoahkkimii.

Ráđdehusa minerálastrategiija

Sámediggeráddi lea konsultašuvvaid bokte juksan ovttamielalašvuođa Biebmo- ja gávpedepartemeanttain ja lea Áššis SR 31/13 dahkan mearrádusa ahte dohkkehit teavstta ja doaibmabiju ráđdehusa minerálaealáhusstrategiija kapihttalis mineráldoaimmaid birra dakkár guovvluin gos leat sámi beroštusat. Minerálastrategiijas čuovvu ahte 2013 giđa galgá álggahuvvot bargu minerálalága rievdadusaiguin fuolahan dihtii sámi vuoigatvuodaid ja beroštusaid olles árbevirolaš sámi guovllus, ahte Biebmo- ja gávpedepartemeanta konsultašuvnnaid vuodul galgá addit bargamušválddi ráhkadit máhttovuodu daid váikkuhusaid birra boazodollui ja eará sámi beroštusaide mat čuvvot mineráldoaimmain, ja ahte ráđdehus galgá addit doarjaga Vuodđudussii Protect álggahanáigodagas.

Sámediggeráddi lea miedáhusmearrádusastis fuomášuhtán dan ahte Sámedikki mearrádus minerálalága birra Áššis 47/08 Minerálaláhka ja Áššis 27/09 Mo Stuorradiggi lea gieđahallan Ot.prp. nr. 43 (2008-2009) Minerálalága, lea fámus dassážiigo minerálalága rievdadusevttohus lea meannuduvvon. Sámedikki mearridan minerálapolitihkka Áššis 21/10 Sámedikki minerálaplánaveahki minerálaressusaid iskkadeapmái ja roggamiidda, galgá ain čuvvojuvvot.

Giđđalodden Guovdageainnu suohkanis

Giđđaloddema geahččalanortnet Guovdageainnu suohkanis lea leamaš muddejuvvon mángii lánkaásahusaid bokte 1994 rájes 2012 rádjai. Maŋimus lánkaásahus mii mearridii giđđaloddema eriid, gustui bivdoáigodagaide 2011 ja 2012. Birasgáhttendepartemeanta dieđihii konsultašuvnnaid birra Sámedikkiin guovvamánus dán jagi gos digaštallojuvvui dán bivdovuogi heaittiheami. Konsultašuvdnačoahkkinn dollojuvvui hálddahuslaš dásit 5.3.2013 Guovdageainnus, mas maiddái Sámi Bivdo- ja Meahcástansearvi ja Guovdageainnu suohkan oassálaste. Birasgáhttendepartemeanta doalahedje áigumuša ahte heaittihit giđđaloddema, ja Sámediggi fas, ovttas daid eará oassálastiiguin, oaivvildii ahte earremuddejuvvon giđđalodden galgá dahkkojuvvot bistevažžan. Sohppojuvvui joatkit konsultašuvnnaid politihkalaš dásis.

Sámediggerádis lei čoahkkinn Birasgáhttendepartemeanttain 29.4.2013. Dán čoahkkimii oassálaste maiddái Guovdageainnu suohkana ja Sámi Bivdo- ja Meahcástansearvi ovddasteaddjit. Sohppojuvvui dohkkehit odđa lánkaásahusa giđđaloddema birra, mii galgá leat fámus 10 jagi. Lánkaásahus galgá vuodđuduvvot sámi árbevrrui ja dat galgá leat ekologalaš guoddevaš. Evttohus odđa lánkaásahussan sáddejuvvo gulaskuddamii miessemánu álgoeahčen, ja mihttomearrin lea ahte lánkaásahus galgá boahit fápmui bivdoáigodaga 2013 rájes. Loahpalaš konsultašuvnnat čadahuvvot maŋágo lánkaásahus lea leamaš gulaskuddamis.

Galgá váikkuhit:

- Eanet vuhtiiváldit sámi vuoigatvuodalaččaid ja báikegottiid beroštumiid ja vuoigatvuodaid.
- Eanet deattuhit sámi árbedieđu, báikkálaš máhtu ja ipmárdusa luondduriggodagaid ávkkástallama oktavuodas.
- Eanet deattuhit nissonolbmuid máhtu ja árbevieruid go guoská luondduriggodagaid geavaheapmái.
- Ahte sámi oassálastin integrerejuvvo eanet ja eanet luondduriggodagaid hálddašepmái ja stivremii.

7.4 Luonddušláddjivuohtat

Mihttomearri:

- Sámi kultuvrra ja servodat- ja ealáhuseallima luondduvuđđosa vuhtiiváldin deattuhuvvo buot luonddušládđjivođa hálddašeamis.

Oassemihhtomearit:

- Luonddušládđjivođa áimmahuššan dáhpuhuvva dakkár vuogi mielde mii fuolaha sámi vuoigatvuođalaččaid ja báikegottiid beroštumiid ja rivttiid, ja riikkaidgaskasaš álbmotrievtti vuodul.
- Sámi árbediehtu, báikkálaš máhttu ja ipmárdus dohkkehuvvo seamma dásis go dutkanvuđot máhttu go luonddušládđjivođa geavaheapmi ja suodjaleapmi galgá mearriduvvot.
- Nissonolbmuid máhttu ja vierut deattuhuvvojit luonddušládđjivođa geavaheami ja suodjaleami oktavuodas.
- Sámi báikkálaš oasseváldin ja mielváikkuheapmi lea sihkaraston luonddušládđjivođa geavaheamis, hálddašeamis ja gáhttemis.

Strategijjat:

- Čuovvolit sámi beroštumiid biologalaš šládđjivođa konvenšuvnna ja luonddušládđjivođalága ektui.

Rievdadit luonddušládđjivođalága árbedieđu birra čadnojuvvon genehtalaš ávdnasiidda

Sámediggeráđđi lea addán gulaskuddancealkámuša 14.3.13 Birasgáhttentdepartementii dan evttohussii ahte rievdadit luonddušládđjivođalága árbedieđu birra čadnojuvvon genehtalaš ávdnasiidda. 22.3.13 čadahuvvojedje konsultašuvnnat gaskal Birasgáhttentdepartemeantta ja Sámedikki dan láhkarievdadusa birra mii buvttiha ođđa § 61a luonddušládđjivođaláhki. Sisdoallu lea vuodđuduvvon earret eará Sámedikki dievasčoahkkima mearrádussii Áššis 44/08 luonddušládđjivođalága birra. Sámediggi lea dorjon evttohuvvon láhkarievdadusa. Paragráfa sisttisdoallá lálkaásahusvuodu mii addá Gonagassii válddi addit mearrádusaid álgoálbmogiid ja báikegottiid máhtu birra čadnojuvvon genehtalaš ávdnasiidda. Bealit deattastedje maiddái dan ahte boahhtevaš lálkaásahusmearrideapmái galgá gustot stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvdnašiehtadus.

Láhkarievdadus lálčá dasa ahte lálkaásahusas sáhttet addojuvvot dakkár mearrádusat mat leat dárbašlaččat go galgá ollašuhhtit Norgga geatnegasvuodaid Nagoya-protokolla vuodul genehtalaš resurssaid birra Biologalaš šládđjivođakonvenšuvnna vuolde. Sámedikkis lea beroštus das ahte Norga ratifisere Nagoya-protokolla go dat lea deatalaš álgoálbmogiidda dannego dat dohkkeha ja fuolaha daid vuoigatvuođaid ja beroštusaid mat álgoálbmogiin lea genehtalaš resurssaide ja árbediehtui čadnojuvvon genehtalaš resurssaide, dás maiddái dat ahte álgoálbmogat galget oazžut oasi dain ovdduin mat bohtet ávkkástallamis genehtalaš resurssaiguin.

Stuorradikki energija- ja biraslávdegoddi lea dál meannudeamen Birasgáhttentdepartemeantta lálkaevttohusa. Lea ovttamielalašvuolta das ahte galgá lálččojuvvot dasa ahte álgoálbmogiid ja báikegottiid beroštusat fuolahuvvojit ja árvvusadnojuvvojit go háhket dakkár máhtu čadnojuvvon genehtalaš ávdnasiidda, maid álgoálbmot dahje báikegoddi lea ovddidan, gaskkustan ja vurken, ja go ávkkástallet dakkár máhtuin. Gonagas sáhtta addit lálkaásahusa dan birra ahte go háhket árbedieđu ja go dainna ávkkástallet, de galgá álgoálbmot dahje báikegoddi miehtat dasa, ja sankšuvnnaid birra, dás maiddái njuolggadusaid birra mat gusket buhtadussii vearrivuodalaš háhkama ja ávkkástallama oktavuodas.

- Čuovvolit suodjalusproseassaid sámi guovlluin.
- Bargat dan ala ahte ođđa álbmotmeahceguovddážat ásahuvvojit dálá sámi ásahusaid oktavuhtii.
- Váikkuhit ahte sámi kultuvrra ja luonddugeavaheami gelbbolašvuolta deattuhuvvo eanet suodjalanguovlluid hálddašeamis.
- Bargat dan ala ahte árbediehtu dohkkehuvvo seamma dásis go dutkanvuđot máhttu go luonddušládđjivođa geavaheapmi ja suodjaleapmi galgá mearriduvvot.

Árbediehtu

Sámediggeráđđi oassálasttii Norgga sáttagoddái 24. sešuvnnas árbedieđu birra šiehtadallamiin stáhtaidgaskasaš lávdegottis immatereiálavuoigatvuoda, genehtalaš resurssaid, árbedieđu ja kultuvrralaš kulturovdanbuktimiid birra Máilmmi immateriálavuoigatvuodaorganisašuvnnas, WIPO. Čoahkkin dollojuvvui Genèveš áigodagas 22- 26.4. 13. Sáttagotti jodihii Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta. Šiehtadallojuvvui artihkalevttohusa birra árbedieđu suodjaleami birra, ulbmil- ja prinsihppateavstta birra. Šiehtadallamiid boadus lei loahpalaš teaksta 26. 4.2013 mii galgá ovddiduvvot WIPO válđočoahkkimii 2013 čavčča. Teaksta čájeha stuorra sierramielalašvuoda lávdegottis daid ollu vuodđogažaldagain, mat giedahallojuvvot artihkalevttohusas. Orru leamen čielggas ahte ii leat vuodđu gohččut diplomáhtakonferánsii árbedieđu birra čavčča válđočoahkkimis. Beliid gaska lea menddo stuoris. Várra ferte bovdet eanet šiehtadallansešuvnnaide árbedieđu birra. Norga ja Sámediggi dorjot dan ahte njuolggadusat galget geatnegahttit rievttálaččat ja addit álgoálbmogiidda ja báikegottiide čielga vuoigatvuodaid. Seammás lea eaktun ahte biddjojuvvo govttolaš ráddjejuvvo, ja ahte muhtun spiehkastagat galget gustot. Ja ahte leat dušše álgoálbmogat ja báikegottit mat galget leat vuoigaduvvon. Posišuvnnat leat válđoáššis seammaláganat go álgoálbmotjoavkku, Indigenous Peoples Caucus, oainnut. Álgoálbmotjoavkkus ledje su. 20-30 ovddasteaddji iešguđet álgoálbmotorganisašuvnnain miehtá máilmmi. Muhto WIPO eaktodáhtolaš foanda álgoálbmotoassálastima várás lea guorus, nu ahte boahhtevaš ovddasteaddji álgoálbmotoassálastin gáibida odđa doarjagiid stáhtáin fondii.

Ovdal šiehtadallančoahkkima oassálasttii Sámediggi áššedovdičoahkkimii genehtalaš resurssaid, árbedieđu ja kultuvrralaš kulturovdanbuktimiid birra WIPO olis 19-21.4.13. Čoahkkinraporta čájeha daid oainnuid ja prinsihpaid, mat leat ON 7 iešguđet álbmotjoavkkuid áššedovdiin ja ON Álgoálbmogiid Bistevaš Foruma ovddasteddjiin. Raporttas leat árvalusat ja rádit mat leat čadnojuvvon njuolggá WIPO šiehtadallantekstii. Sámediggeráđđi ovddastii Ártkalaš regiuvna. Raporta galgá giedahallojuvvot ON Álgoálbmogiid Bistevaš Foruma boahhte sešuvnnas miessemánus 2013, ja dat galgá almmuhuvvot diehtujuohkindokumeantan WIPO 25. sešuvdnii suoidnemánus 2013.

- Váikkuhit ahte mearrádusproseassat láchčat buorebut aktiivvalaš báikkálaš searvamii.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Sámi vuoigatvuodalaččaid ja báikegottiid beroštumit eanet vuhtiiváldojuvvot maid vuoigatvuodaid ja riikkaidgaskasaš álbmotrievtti luonddušládđjivuoda gáhttema oktavuodas.
- Sámi árbediehtui biddjojuvvo eanet deaddu go mearrádusat dahkkojuvvot luonddušládđjivuoda geavaheami ja suodjaleami oktavuodas.
- Eanet deattuhit nissonolbmuid máhtu ja árbevieruid luonddušládđjivuoda geavaheami ja suodjaleami oktavuodas.
- Eanet sámi báikkálaš osseváldin ja mielváikkuheapmi luonddušládđjivuoda geavaheamis, hálddašeamis ja gáhttemis.

7.5 Dálkkádat

Mihttomearri:

- Sámi ealáhusat ja sámi kultuvra leat nannosat dálkkádatrievdamiid ektui.

Oassemihttomearit:

- Álgoálbmogiid vuoigatvuodát deattuhuvvot go váidudeaddji doaibmabijut dálkkádatrievdamiid geažil plánejuvvot.
- Positiiva dálkkádatdoaimabijut ja heivehanstrategiijat leat álggahuvvon mat nanusmahttet sámi servodagaid dálkkádatrievdamiid ektui.
- Sámi árbediehtu, báikkálaš máhttu ja ipmárdus geavahuvvo seamma dásis go dutkanvuodot máhttu vuodđun mearrádusaide dálkkádatdoaimabijuid ja heivehanstrategiijaid oktavuodas.
- Dutkan dan birra mo dálkkádatrievdamat váikkuhit davviguovlluide ja maid báikkálaš birasváikkuhusat mearkašit, fuolaha sámi perspektiivva ja sohkabealiperspektiivva.

Strategiijat:

- Duddjot ipmárdusa álgoálbmotperspektiivvaide ja -rivttiide.
- Ovddidit posiitivva dálkkádatdoaimbajuid ja heivehanstrategiijaid mat nanusmahttet sámi servodagaid dálkkádatrivvdamiid ektui.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Álgoálbmotvuoigatvuodát deattuhuvvojit eanet go dálkkádatdoaimbajut plánejuvvojit.
- Eanet álggahuvvojit posiitivva dálkkádatdoaimbajut ja heivehanstrategiijat.
- Lea eanet deaddu sámi árbedihtui dálkkádatdoaimbajuid ja heivehanstrategiijaid mearrideami oktavuodas.
- Eanet dálkkádatdutkan mii deattuha sámi perspektiivva ja sohkabealiperspektiivva.

8 Kulturmitosuodjalus

8.1 Váldomihttomearri

- Hálddašit ja oainnusmahttit sámi kulturmuittuid ja –birrasiid iežamet historjjá ja árvvuid vuodul, ja vuolggasadji das lea kulturmuittuid mearkkašupmi identitehtii ja servodathuksemii.

8.2 Sámi kulturmuittuid hálddašeapmi

Oassemihhtomearit:

- Sámi kulturmuittut geavahuvvojit duođaštussan sámi leahkimii, ja veahkkin sámi kultuvrra ja identitehta nannemii.
- Sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat, mat eai leat ođasmuvvi riggodagat, gozihuvvojit areálaid ja resurssaid hálddašeami ja geavaheami oktavuodas.
- Sámi kulturárbbi hálddašeamis deattuhuvvo ceavzilis ja guhkes áiggi perspektiiva.
- Sámedikki hálddašanváldi sámi kulturmuittuin dahkko bistevažžan ja lea njuolga mearriduvvon kulturmitolágas.
- Sámi kulturmuittuid oainnusmahttin lasiha dieđuid sámi diliid birra ovdalaš áigge ja dálá áigge.

Strategiijat:

- Háhkát buriid rámmaeavttuid sámi kulturmitosuodjaleapmái, gulahallama ja ovttasbarggu bokte guovddáš, regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin ja eará relevánta aktevrraiguin.

Ođđa Stuoradiggedieđáhus kulturmitopolitiikka birra

26.4.2012 almmuhii ráđdehus ođđa Stuordiggedieđáhusa kulturmitopolitiikka hárrái, Dieđ.. St. 35 (2012-2013) – Framtid med fofeste – om kulturminnepolitikken (Boahteáiggiis coakci – kulturmitopolitiikka hárrái). Ođđa Stuoradiggedieđáhus kulturmitopolitiikka hárrái guoskkaha mánga dehálaš áššesuorggi, mii maiddáa gusto sámi kulturmitosuodjalusa ja Sámedikki nugo sámi kulturmuittuid eiseváldin. Dette eai leat leamaš makkárge konsultašuvnnat dahje eará oktavuoha Birasgáhttendepartemeanttain stuoradiggedieđáhusa barggu hárrái ja daid váikkuhangaskaomiid ja doaimbajuid hárrái, mat ovddiduvvojit dieđáhusas. Dán lea Sámediggi fuomášuhtán Stuoradiggái, Energiija- ja biraslávdegotti bokte. Dan vuodul lea Sámediggi bivdán čoahkkima Energiija- ja biraslávdegottiin, Stuoradikki ođđa stuoradiggedieđáhusa meannudeami oktavuodas.

Bovdejupmi oassálastit geahččalanprošektii mii gusto gaskaboddosaš válddi juohkimii kulturmitolága mielde

Sámediggeráđdi lea ožžon ođđa bovdejumi Birasgáhttendepartemeanttas searvat geahččalanprošektii, mas váldi mearridit sierralohpeáššiin kulturmitolága § 8 vuosttaš, nuppi ja njealját lađđasa mielde, gaskaboddosaččat addo báikkálaš kulturmitohálddahussii. Váldi gusto doaimmadolliid ohcamiid meannudeapmái, main ohcet lobi oažžut jávkadit vassis kulturmitošlájaid, ráddjejuvvon meari mielde, vassis eavttuiguin. Diet gaskaboddosaš váldi lea nappo ráddjejuvvon.

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

49 siidu 317 siiddus

Sámediggeráđđi oačču sullásaš bovdejumi 2011:s, ja dan gal biehttaleimmet. Duogáš biehttaleapmái lei eahpesihkarvuolta dán ortnega lassibarggu hárrái Sámediggái, ja lea maiddái eahpesihkar makkár buhtadusa Sámediggi sáhtta oazžut dán lassibarggu ovddas. Sámedikki dievasčoahkkin lea dasas lassin áššis 37/07 mearridan ahte Sámediggái galgá addot váldi, mii lea njuolga čállon kulturmuittoláhkii sámi kulturmuittuid meannudeami hárrái. Dálá gaskaboddosaš ortnet, fápmuduvvon eiseváldin, buktá ráddjejumi Sámedikki doibmii álbmotválljejuvvon parlameantan, ja dat ii leat min oainnu mielde álbmotrievtti vuohkái vásttolaš. Min árvvoštallama mielde ii leat dás makkárga prinsihpalaš erohusaid ovddit bovdejumi ektui. Dan vuodul bisuhuvvo Sámedikki árvvoštallan, ahte mii eat galgga searvat vel ovttá gaskaboddosaš hálldašanortnegii, almma dáhtokeahtta Birasgáhttendepartemeantta álggahit konsultašunproseassa Sámedikki ja stáhta gaskka, man ulbmil livččii soahpat ásahit bistevas hálldašanortnega, sámi kulturmuittuid hálldašeami hárrái. Sámediggeráđđi lea danne biehttalán váldimis vuostá dán bovdejumi. Sámediggeráđđi áigu muđui čujuhit Sámediggeráđi čielggadussii sámi kulturmuittuid hárrái.

Oktavuohta Norgga kulturmuittofaandain (kulturmuittofaanda)

Sámediggeráđđi doalai oktavuođačoahkkima kulturmuittofaandain njukčamánu 2013. Dasa lassin oassálasttii Sámediggeráđđi seammás kulturmuittofaandda 10-jagi ávvudeamis. Oktavuođačoahkkin kulturmuittofaandain dollo dábálaččat 2 gearde jahkásaččat.

Midjiide lea oktavuohta kulturmuittofaandain leamašan buorre vásáhus. 2013:s leat 6 proševtta sámi visttiid várás, main lea oktiibuot badjel 1 miljovna árvu, ožžon doarjjajuolludeami kulturmuittofaandda doarjjaortnega bokte. Sámediggeráđđi sávvá ahte dat sáhtta lassánit boahhtevaš jagiin, go dárbu doarjagii sámi visttiide maiddái vurdojuvvo lassánit muhtin muddui Sámedikki registrerenproševtta vuodul, mii lea sámi visttiid várás.

Geađgebatjávrrí bartaguovllu regulerenplána Salangen suohkanis Romssas

Miessemánu 2008:s biddjui Geađgebatjávrrí bartaguovllu reviderejuvvon regulerenplána almmolaš dárkkisteapmái. Sámediggi buvtti váidalusa dán plána dihte, sivas go lei vuostálasvuolta sámi kulturmuittuid hárrái, ja dáhtui mihá eanet ráddjejuvvon huksema, go dan maid plána suovai. Go bođii váidalus Romssa Fylkkamánnis, Boazodoallohálldahusas ja Sámedikkis, de Salangen suohkana hálldahusa mielas lei váttis rávvet dán plána dohkkeheami. Politihkalaš meannudeamis aŋkke liikká dohkkehuvvui plána. Salangen suohkan dasto mearridii dohkkehit regulerenplána Geađgebatjávrrí bartaguovlui, almma válddekeahttá automáhtalaččat ráfáiduhhton sámi kulturmuittuid vuhtii dán plánaguovllus.

Salangen suohkan bivddii danne Romssa Fylkkamánni soabaheadjin dán áššái. Fylkkamánni almmatge árvvoštala ahte ii lean ávki soabahit, go áššái guoskevaš bealledagat ledje nu guhkkálaga. Plána sáddejuvui danne Birasgáhttendepartementii loahpalaš mearrideapmái njukčamánu 2012. Reives 15.2.2013 Birasgáhttendepartemeanta nannii dušše unnit oasi Geađgebatjávrrí bartaguovllu regulerenplánas, go addojuvvo lohpi gitta 6 bartii Geađgebatjávrrí davvioarjjabeallái. Váidalus Romssa Fylkkamánnis, Sámedikkis ja Romssa boazodoalloguovllustivrras váldoje buoremuddui vuhtii. Birasgáhttendepartemeantta mearrádus váidalusáššiin ii sáhte guoddaluvvot.

- Kulturmuittohálldašeami máhttolokten nannejuvvo.
- Viidáset bargu suodjalanprográmmaiguin.
- Ráfáiduhttinbargu jotkojuvvo, sihkkarastin dihte ovddastanvalljodaga.
- Regionála ja guovddáš kulturmuittohálldašeami gaskka ovttasbargu ja ovddasvástádusjuohkin nannejuvvo ja čielggaduvvo, kulturmuittogažaldagaid eiseváldin ja ráđdeaddin.
- Lágas mearriduvvon hálldašandoaimmat leat vuodđun guovlluhálldašanbargui.
- Gulahallama bokte guovddáš eiseválddiiguin oaččuhit Sámediggái hálldašanválddi sámi kulturmuittuide mearriduvvot njuolga kulturmuittoláhkii.
- Gozihit sámi kulturmuittuid, olggobealde konsešvdnašiehtadusa geográfalaš doaimmaguovllu.

- Árijalaš váikkuhangaskaoapmegeavaheami bokte nannet máhtu sámi árbedieđuid ja historjjá birra, ja sámi kulturmuittuid bisuheami ja suodjaleami vuoddu birra.

Doarjja sámi kulturmuittosuodjaleapmái

Dán áigodagas lea ohcanáigemearri bušeahttapostii 10.3.10 mannen meaddel. Ollislaččat leat bohtán 36 ohcama, maid ohcansupmi lea oktiibuot 8 946 283 kr. Ohcamiid hálddahaslaš meannudeapmi, gitta 75 000 kr ovddas, lea loahpahuvvon dán áigodagas. Oktiibuot leat juhkkovuvvon 109 000 kr viđa prošehtii. Báhcán 31 ohcama meannuduvvojit politihkalaččat. Ohcamat bohtet ovddemus Finnmárkkus, Romssas ja Nordlándda davimus guovlluin (47 %). Mealgadii stuorat oassi (68 %) ollislaš ohcansupmis, gullet ohcamiidda mat leat sámi visttiid vistesuodjalandoaimmaide.

- Ceavccageađgi/Mortensnes oktan birasguovlluiguin biddjo máilmmiárbelistui.

Galgá váikkuhit:

- Sámi historjjá diđolašvuodá obbalaččat servodagas ja earenoamážit sámi servodagas.
- Gullelašvuodáhuksema ja rámisvuodá iežas historjái.

9 Ealáhusat

9.1 Váldomihttomearri

- Nana ja mánggabealat ealáhuseallin mii fuolaha sámi kultuvrra, luonddu ja birra, ja lea vuodđun eallinfámolaš báikegottiide gos olbmot hálidit ássat.

9.2 Vuodđoealáhusaid rámmaeavttut

Mihttomearri:

- Suodjalit ja ovddidit mariidnaealáhusaid, boazodoalu ja eanadoalu deatalaš kulturguoddin ja barggaheaddjin sámi guovlluin.

Oassemihttomearit:

- Dohkálaš juridihkalaš ja ekonomalaš rámmaeavttut.
- Buoret gánnáhahttivuohta vuodđoealáhusain.
- Buoret rekrutteren vuodđoealáhusaide.
- Buoret sohkabealdásedeaddu.
- Boraspirepolitihkka mas sámi ealáhusat vuhtiiváldovuvvojit.

Strategiijat

- Areálaid ja resurssaid sihkkarastin.
- Oažžut váikkuhanfámu politihkkii mii guoská mariidnaealáhusaide, boazodollui, eanadollui ja meahccealáhusaide.

Boazodoallu

Sámediggeráđdi bovdii 19.2.2013 buot guoskevaš boazoeaiggádiid rabas čoahkkimii dan dili birra mii lea čuožžilan boazologu vuolideami oktavuodas Guovdageainnus ja Kárásjogas. Sámediggeráđdi diedihii Sámedikki barggu birra dán áššis, ja válddi vuostái bozoeaiggádiid evttohusaid ja cealkámušaid viidáset proseassa birra. Ledje bohtán ollu olbmot. Čoahkkimiid vuodul ávžžuhii Sámedikki presideanta beassat deaivat stáhtaministara. Das ii sáhtán stáhtaministar miedihit.

Sámediggerádis lei čoahkkinn Sámedikki Boazodoallostivrra ovtasteddjiiguin Oslos 22.2.2013 gos ságastallojuvvui proseassaid birra mat gusket boazolohkoheiveheapmái Finnmárkkus.

Čoahkkin Stuorradikki ealáhuslávdegottiin Prop 89 L (2012-2013) meannudeami birra Rievdadusat boazodoallolágas (guovllustivrraid loahpaheapmi)

Stuorradikki ealáhuslávdegoddi bovdi sámediggeráđi čoahkkimii 29.4.2013 Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta lánkaevttohusa guovllustivrraid loahpaheami birra ja válddi sirdima birra Fylkkamánnii. Sámediggeráđi oavvildii čoahkkimis ahte lánkaevttohus lea ovddiduvvon almmá duohta konsultašuvnnaiguin ovdagihtii, ja ahte evttohusas lea áigumuš ásaht stáhtalaš boazodoallohálldasaemi nu ahte das ii leat legitimehta boazodoalus ja sámi servodagas. Dalle ii leat vuodđoeaktu beaktilis ja doaimmalaš hálldasaepmái sajis. Sámediggeráđi ávžžuhii lávdegotti addit árvalusa, ja bivdit ráđdehusa čadahit ain konsultašuvnnaid Sámedikkiin. Oainnut leat maiddái sáddejuvvon lávdegoddái sierra notáhtan.

Eanadoallu

Sámediggeráđi searvvai Romssa boanddaidsearvvi jahkečoahkkimii 12.3.2013 ja Norlándda boanddaidsearvvi jahkečoahkkimii 14.3.2013. Ráđđi čilgii oanehaččat Sámedikki vuoruhemiid birra eanadoalus, earret eará proseassa birra ahte addit ártkalaš eanadollui sisdoalu. Ráđđi deattuhii man deatalaš lea buoridit gánnáhahttivuođa ja sihkkarastit rekrutterema eanadollui.

Sámediggeráđi lea nammadan Egil Olli ártkalaš eanadoalu stivrenjovkui. Hálldahus searvá dan bargojovkui mii galgá juohkit doarjjaruđaid prográmmii.

Sámediggeráđi ovddidii Sámedikki cealkámuša eanadoallošiehtadussii stáhtaráđđái Trygve Slagsvold Vedum Oslos 21.3.2013

Sámediggeráđi lei mielde eanadoalu fáddábeaivvis 17.4.2013 Báhcavuona suohkanis. Ulbmilin lei juohkit dieđuid Sámedikki eanadoallopolitihka, doarjjaortnegiid ja ealáhusovddidandoarjaga váikkuhanguovllu (STN- guovlu) birra.

- Váikkuhit dan ahte ásahuvvojit buorit sohka buolvamolsunortnegat vuodđoealáhusain.
- Oččodit eanet nissonolbmuid vuodđoealáhusaide
- Sihkkarastit ahte meahccealáhusbargit besset geavahit meahcceresurssaid.

Vuotnaguolástuslávdegotti mandáhta ja dan nammadeapmi

Sámediggeráđi lea konsulteremin vuotnaguolástuslávdegotti mandáhta birra, mii galgá nammaduvvot mearraresursalága § 8b mielde, gos čuožžu ahte: ”Departementet kan opprette ei fjordfiskeremnd for Finnmark, Troms og Nordland. Sametinget og dei tre fylkeskommunane skal ha rett til å nemne opp medlemmer til nemnda. Departementet kan gje nærare reglar om samansetjinga av fjordfiskeremnda og kva for oppgáver ho skal ha.” Konsultašuvnnat gusket erenoamážit vuotnaguolástuslávdegotti doaibmaguvlui ja bargguide. Sámediggeráđi vuordá oážžut ruovttoluotta dieđuid ráđi 14.3.2013 evttohussii.

Ođđa Deanuláhka

Birasgáhttendepartemeanta sáddii guovvamánus ođđa Deanulága njuolggadusevttohusa Sámediggái, man oktavuodas báikegottiid olbmuid sierra vuoigatvuođat guolástussii galget biddjojuvvon láhkii. Lea leamaš eahpečielggas galggašii go evttohus sáddejuvvo viiddis gulaskuddamii vai leago evttohus dan siskkobealde mii lei gulaskuddamis Deanulávdegotti raportta oktavuodas. Sámediggeráđái lea deatalaš ahte mearrádušat ođđa Deanulágas leat siskkobealde daid seamma álbmotrievttálaš rámmaid mat vulget Finnmarkkulágas, ja ahte boahtá ovdan ahte sierra vuoigatvuohta guolástussii lea dološ áiggiid rájes geavaheami ja báikkálaš árbevieruid vuodul. Sámediggeráđi áigu lánčit lánka gulahallama Deanučázadaga Guolástushálldasaemiin lánkabarggu birra.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Gánnáhahttivuohta vuodđoealáhusain buorrána.
- Šaddet eanet sohka buolvamolsumat ja/dahje ođđa ásaheamit vuodđoealáhusain.
- Eanet nissonolbmot ožžot saji eanadoalus ja boazodoalus.

- Vahátlogut sávza- ja boazodoalus geahppánit.

9.3 Geasuheaddji báikegottit

Mihttomearri:

- Geasuheaddji ja ealli sámi báikegottit.

Oassemihttomearit:

- Mánngabealat ealáhusat ja geasuheaddji bargosajit goappašiid sohkašielid várás sámi guovlluin.
- Eanet fárren sámi guovlluide mii váikkuhivččii báikegottiid ealáskuhhtima.
- Eanet gelbbolašvuoda bargosajit nuoraide.

Strategiijat:

- Lávgađet ovttasbargu gielddaiguin ja Innovašuvdna Norggain.
- Váikkuhit árjjalaččat gelbbolašvuoda bargosajiid ásaheami nuoraid várás.
- Nissonolbmuid ealáhusutkan.
- Váikkuhit buriid ortnegiid nuoraid rekrutteremii gelbbolašvuoda bargosajiide.

Viiddidit oahppoloana sihkkun ortnega rekrutteren dihte nuoraid gelbbolašvuoda bargosajiide.

Sámediggeráđđi lea dahkan ovttasbargošiehtadusa Innovašuvdna Norggain. Šiehtadusa vuolláičáliiga Innovašuvdna Norgga hálldahusdirektevra Gunn Ovesen ja Sámedikki direktvra Rune Fjellheim 13.5.2013. Šiehtadus čuovvoluvvui hálldahusain beaivvi maŋŋá ráđdeaddiforumis. Šiehtadus čuovvu mielddusin.

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Lea posiitiivvalaš álbmotlassáneapmi.
- Šaddet eanet priváhta fitnodagat.
- Leat eanet bargit bálvalusaid ja smávvaindustriija oktavuodas.

9.4 Kulturealáhusat

Mihttomearri:

- Eanet bargosajit sámi kultur- ja kulturvuđot ealáhusain.

Oassemihttomearit:

- Gánnáhahti kulturealáhusfitnodagat.
- Stuorat gávpejohtu iežas dujiin ja eará dáidda- ja kulturbuktagiin.

Sámediggeráđđi searvvai Sámiid duodji riikačoahkkimii Romssas 19.-21.4.2013. Dán oktavuodas lágidi Sámiid Duodji seminára, goas Sámediggi hástali riikačoahkkima oasseváldiid jurddašit eará molssaeavttuid birra go guoská doaimmadoarjjaortnegii.

Sámediggeráđđi searvvai Duodjeinstituhta 20 jagi ávvuseminárii 22.3.2013. Sámediggeráđđi doalai maiddái sáhkavuoru dan birra makkár politihkalaš dáhttu Sámedikkis lea duodjealáhusa siskkobealde.

- Rekrutteren duodjealáhussii.

Strategiijat:

- Ovdánahttit gánnáhahttivuoda kultur- ja kulturvuđot ealáhusain.
- Eanet profesjionaliseren ja kommersialiseren sámi kulturealáhusain.
- Vuoruhit duodjealáhusa fidnooahppiortnega ja ovddidanbarggu.

Galgá váikkuhit:

- Eanet gánnáhahttivuođa duoji siskkobealde.
- Eanet gánnáhahttivuođa lágádusaid, media ja kultuvrra siskkobealde.
- 10 fidnoahppi duodjealáhussii.

9.5 Árvoháhkkan ja ođđaásaheamit

Mihttomearri:

- Eanet ja dávjjit ásaheamit, innovašuvdna ja árvoháhkkan sámi ealáhusaid oktavuodas.

Oassemihhtomearit:

- Ođđa háhkkan, ahtanuššan ja ođasmahttin
- Eanet dutkandoaimmat sámi guovlluid ealáhusain
- Buoret gelbbolašvuohta ealáhusain
- Eanet ođđa ásaheamit

Sámediggeráđdi lea álggahan daid ásaheddjiid čuovvoleami geat leat ožžon doarjaga Sámedikkis maŋimus viđa jagis Davvi-Romssas ja Finnmárkkus. Pricewaterhouse Coopers:s lea ovddasvástádus čadaheamis. Oktii buot leat 19 oasseváldi dieđihan. Álgoálggus ledje plánejuvvon guokte kurssa, muhto ii leat vuodđu čadahit eanet go ovtta kurssa.

- Eanet ealáhusutkan

Strategiijat:

- Movttiidahttit ovttasbarggu ja árijjalaš ovddidanbirrasiid ealáhusain
- Gánnáhahttivuođa buorideapmi ja profešonalitehta álgoahpahusa ja čuovvoleami bokte
- Váikkuhit gelbbolašvuođa buorideami vuovdalan- ja buvttaovddideamis
- Ovttasbargu dutkanbirrasiiguin main lea gelbbolašvuohta sámi ealáhusain
- Ávžžuhit joatkkaskuvllaid vuoruhit ealáhusutkan skuvllas

Galgá váikkuhit:

- Eanet ođđaháhkama, ahtanuššama ja ođasmahttima FoU-doaimma bokte
- Eanet dutkandoaimma sámi guovlluid ealáhusain

10 Regionálaovddideapmi

10.1 Mihttomearri

Váldomihhtomearri:

- Árijjalaš ja ulbmilaš ovttasbarggu bokte regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin nannet ja ovddidit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima.

Oassemihhtomearri:

- Háhkát buriid rámmaeavttuid sámi gillii, kultuvrii ja servodateallimii gulahallama ja ovttasbarggu bokte regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin ja eará relevánta aktevrraiguin.

Strategiijat:

- Ovttasbargošiehtadusaid buorideapmi fylkkagiellaiguin.
- Ulbmillaš ja vuoruhuvvon ovttasbargošiehtadusat.
- Árijjaleappo rolla giellaiguin.
- Ollislaš politihka giellaiguin.
- Árijjalaš váikkuhangaskaomiid geavaheami bokte nannet sámi giela, kultuvrra ja servodateallima

Sámediggeráđđi ja Romssa fylkasuohkana ealáhusa fylkkaráđđi dolle ovttasbargočoahkkima 9.4.2013. Čoahkkimis lei maiddái mielde Romssa Innovašuvdna Norga. Čoahkkima duogázin lei diehtujuohkin sierra proseassaid ja barggu birra mat leat jođus ja dieinna lágiin buoridit ovttasbarggu Sámedikki ja Romssa fylkasuohkaniid gaskka. Fáddán ledje earret eará mearrageavahusstrategiija ja mátkemaaláhusstrategiija mainna TFK lei álgán. Sámediggeráđđi buvttii maŋŋá čoahkkima árvalusaid mátkemaaláhusstrategiijai sámi diliid ektui. Eará fáttát maid birra ságasteimmet lei kulturealáhus mainna Sámediggi lea bargagoahtán dán jagi.

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi/Nuoraidpolitihkka

Sámediggeráđđi lea nammadan Risten-Marja Inga odđa várrelahtun Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddái.

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegottis – SNPL – lea leamaš telefončoahkkin dán áigodagas. SNPL lea maiddái searvan Sámi parlamentáralaš ráđi nuoraidkonferánssa plánenjoavkku guovtti čoahkkimii mat galget lágduvot 31.5. – 2.6.2013 Oslo guovllus.

SNPL lea bloggen Oahpahusdirektoráhta bajimus strategalaš plána árvalusa ektui sámi gáiddusoahpahusa várás, gos leat dovddahan ahte eai liiko dán oahpahusvuohkái.

- Nannet ovttasbarggu FeFo`in, mii lea guovddáš ovddidanoasálaš Finnmárkkus.
- Bargat dan nala ahte gávdnat molssaevttolaš ruhtadanvugiid infrastruktuurii guovlluin gos olbmot orrot biedgguid.

11 Sámi ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

11.1 Mihttomearri

Váldomihttomearri:

- Álgoálbmogat mearridit iežaset ahtanuššama ja sis lea vejolašvuohta gozihit iežaset beroštumiid riikkaidgaskasaččat.

Oassemihttomearri:

- Buot álbmotjoavkkuin ja goappašiin sohkabeliin davviguovlluin ovttárvosaš ovttaseallin ja ovdánanvejolašvuođat.
- Viiddis ovttasbargu sámiid gaskka riikarájaid rastá
- Sámediggi lea iešheanalis aktevra ovttasráđiid eará riikkaidgaskasaš bargguin
- Riikkaidgaskasaš álgoálbmotriekteovdáneapmi lea buorránan

Strategiijat:

- Davviríikkalaš ja riikkaidgaskasaš barggu bokte nannet sámi iešmearrideami.

Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvdna

Sámedikkít Norgga ja Ruota bealde leat ovttas Ruota Sámiid Riikkaserviin ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi ožžon bargamuššan Norgga ja Ruota ráđdehusain bargat viidáseappot Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvnnain. Áigumuššan lea oazžut dakkár konvenšuvnna mii fuolaha buot beliid vuoigatvuođaid ja beroštusaid buori vuogi mielde. Bargojoavku lea nammaduvvon mas leat buot beliid ovddasteaddjit.

Dál lea juo vuolláičállojuvvon konvenšuvdna maid Norgga ja Ruota ráđdehusat leat siehtadallan. Konvenšuvnna eai leat riikkat vuolláičállán, ja sámi bealit leat ožžon bargamuššan evttohit dakkár konvenšuvnna maid sápmelaččaid bealis buorebut sáhttet dohkkehit.

Dán bargamuša adde Ruota ja Norgga ráđđehusat beliide čoahkkimis Stockholmas čakčamánu 2012. Bargamuš galgá válmastuvvot ovttá jagis. Golgotmánus 2013 geige bargojoavku iežas rávvagiid Norgga ja Ruota ráđđehussii.

Čakčamánu 2012 rájes otnáži lea bargojuvvon garrasit dainna ahte gávdnat buriid čovdosiid Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvdnii. Bargojovkui lea leamaš deatalaš oažžut čáhkkiis ja rabas proseassa. Norgga bealde Sámediggi lea sádden reivve buot guoskevaš orohagaide ja bovden gulahallamii áššis. Lea maid dollojuvvon čoahkkin orohagaiguin sihke Harstadas ja Stjørdalas. Bargojoavku lea dain čoahkkiimiin ožžon árvvolaš ruovttoluottadieđuid orohagain.

Bargojoavku lea maid oassálastán gulahallančoahkkimii Ruota bealde čearuiguin Upmejes odđajagimánus 2013:s.

Cuoŋománus 2013 lágidii Norgga bealde Sámediggi seminára Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvnna birra Stjørdalas. Guoskevaš orohagat ja čearut ledje bovejuvvon ja doppe ledje sullii 65 oassálasti Norgga ja Ruota bealde. Semináras deattuhuvvui gulahallan gaskal čearuid ja orohagaid, ja rievdadusevttohusat vuolláičállojuvvon konvenšuvnna digastallojuvvojedje. Dán lea bargojoavku geahččalan vuhtiiváldit barggustis.

Bargojoavku lea ráhkadan rievdadusevttohusa dohkkehuvvon konvenšuvdnatekstii. Bargojoavku lea maid fuomášuhtán máŋga eará beali mat leat mielde váikkuheamen ráđjerasttideaddji boazodoalu. Vieruiduvvan vuoigatvuođa sisdoalu ja viidodaga, boraspireválttisvuođat ja sisabahkkemiid váilevaš kárten leat muhtun bealit main lea stuorra mearkkašupmi boahhtevaš ráđjerasttideaddji boazodollui. Bargojoavku atná iežas bargu čalmustahttit dáid hástalusaid go addet ruovttoluottadieđu ráđđehusaide.

Bargojoavkku áigumuš lea miessemánu 31. b. sáddet dakkár evttohusa orohagaide ja čearuide, man alde lea ovttamielalášvuohta. Dan oktavuodas ožžot Sámedikki áirasat evttohusa mielddusin rádi dieđáhussii.

Áltá 2013 – Ráhkaneaddji WCIP konferánsa 2014 (Áltá 2013)

Sámediggeráđđi lea ain bargamin ja láchá diliid ráhkaneaddji álgoálbmotkonferánsii mi dollojuvvo Álttás. Eanemus áigeguovdilis dokumeantaid ja prográmma gávdnat máilmmiviidosas oktiordnenjoavkku (GCG) web-siiddus, <http://www.wcip2014.org/>

- Váikkuhit davviguovloovddideapmái nu ahte sámiid ja eará álgoálbmogiid kultuvrra ja servodaga ovddideapmi nannejuvvošii.
- Doarjut Ruošša beale sámiid sin barggus posiitiiva ovddidemiin.
- Riikkaidgaskasaš ovttasbarggu bokte háhkat buriid rámmaeavttuid eará álgoálbmogiidda.

Šiehtadallamat Davviriikkalaš sámeconvenšuvnna

Oslos dollojuvui Davviriikkalaš sámeconvenšuvnna šiehtadallančoahkkin 4-5.4.2013. Šiehtadallamat dán ráđjai leat eanaš leamaš ollu áššedovdijoavkku goalmát kapihttala birra, Giella ja kultuvra.

Norgga mandáhta ii atte delegašuvnna Sámedikki ovddasteddjiide evttohanrievtti ja muđui leat bidjan vuodđun gáržžes miellaguottu álbmotrievtti ovddideapmái nu ahte Norga galgá doahhtalit dáláš álbmotrievttálaš čanastagaid. Mandáhta lea mearriduvvon almmá konsultašuvnnaid haga Sámedikkiin, ja dan lea sámediggeráđđi váldán ovdan Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkominstariin čoahkkimis 10.12. 2012. Norgga lagadeapmi šiehtadallamii dagaha dan ahte bargu lea unnán ovdánan ja gáibida ahte ferte hui ollu soahpat. Sámedikki presideanta sáddii reivve 22.3.13 stáhtaráđđái Rigmor Aasrud:ii sárgosa hámis mearrádusaide kapihttaliidda ovttá rájes goalmát kapihttali. Sárggus lei ovdagihtii digastallojuvvon Suoma ja Ruota šiehtadallandeleghaiguin, ja ovddiduvvui čoahkkimis 3-4.4.2013 sámedikkiid evttohusan viidáseappot šiehtadallamiidda.

Sámedikkiid delegašuvdnalahtut ovttasbarget bures ovdal šiehtadallamiid ja daid áigge. Dát leat maiddái nannejuvvon ja leat ožžon čálliveahki Norgga beale Sámedikkis. Sámedikkiid čáli lea mielde

šiehtadallamiin ja lea mielde čálljoavkkus ovttas stáhta delegašuvnnaid čálliguin. Čálljoavku galgá oktii goarrut sierra evttohusaid. Boahte šiehtadallančoahkkkin dollojuvvo čakčamánu gasku Guovdageainnus.

Šiehtadallamat Suomain guolástusa birra Deanučázádaga rádjaoasis

Norgga delegašuvdna lea doallan njealját delegašuvdnačoahkkima 6.-7. 5.2013 Girkonjárjggas. Delegašuvdna lea bovdén guovtti álbmotčoahkkimii, Deanus cuorjománu 11. b. ja Kárášjogas cuorjománu 10. b. Delegašuvdna lea doallan čoahkkima Fefo:in ja mearraluossabivdi-organisašuvnnaiguin 7. 5.2013 Girkonjárjggas. Diibmá leat dollojuvvon guokte šiehtadallančoahkkima Suomain. Boahte šiehtadallančoahkkkin dollojuvvo Jergulis 18.-19. 6.2013.

Norgga/Suoma boazoáidekonvenšuvnna revideren

Norgga ja Suoma ráđdehusat leat ođđajagimánus 2012 álggahan šiehtadallamiid Norgga/Suoma boazoáidekonvenšuvnna reviderema birra. Gustovaš Norgga/Suoma boazoáidekonvenšuvdna lea vuolláičállojuvvon 1981:s ja šattai norgga lánkan lága bokte konvenšuvnna ektui 3.6.1981 Norgga ja Suoma gaskka boazoáiddiid huksemis ja eará doaibmajiid ektui hehtten dihte ahte bohccot eai boadáše dán guovtti riikka rájiid rastá, 11.3.1983.

Sámedikkiin ii leat konsulterejuvvon šiehtadallandelegašuvnna nammadeami oktavuodas. Norgga šiehtadallandelegašuvnna leat ovddasteaddjit Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttas, Nuorta-Finnmárkku polesguovllus, Finnmárkku fylkkamánnis, Norgga boazosápmelaččaid riikasearvis, Olgoriikadepartemeanttas ja Boazodoallohálldahus.

Konvenšuvnna reviderema duogážin lea ahte konvenšuvnna doaibmaáiggis leat leamaš váttisvuodát go bohccot rastildit ráji – válđoáššis Supmii. Dát lea dagahan vaháguid eanadoalloeatnamiin ja bohccot leat masttadan. Maŋimuš jagiin lea dát dagahan dan ahte Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta lea gártan máksit suorra buhtadusaid bušeahtastis. Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta beales gesset ovdan mánga siva dasa: go ii leat áidi Áŋŋelis Buolbmágu, áiddit eai leat divvojuvvon, muhtun orohagain menddo ollu bohccot, ja dálkkádatdilit mat rievdadit bohcco johtaleami.

Ođđa konvenšuvnna šiehtadallamiin lea guovddáš áigumuššan cegget áiddi Áŋŋela ja Buolbmága gaskka, mii lea 200 kilomehtera. Dasa lassin šiehtadallojuvvo konvenšuvnna buhtadusnjuolggadusaid rievdadeapmi. Plánejuvvon lea ahte šiehtadallamat loahpahuvojit giđđat 2013.

Sámediggeráđđái čilgejuvvoi barggu birra čoahkkimis Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttain 25.4. 2013. Sámediggeráđđi váillahii konsulterema šiehtadallanlávdegotti nammadeami oktavuodas. Dasto lea Sámediggeráđđi bivdán konsultašuvnnaid Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttain ášši birra. Min fokus lea bivdit ahte ášši sáddejuvvo gulaskuddamii nu ahte buot guoskevaš beroštumit guldaluvvojit.

12 Eará áššit

Láhkaásahusa rievdadeapmi Finnmarkkommišuvnna ja meahcceduopmostuolu birra

Maŋŋá gulaskuddama ja konsultašuvnnaid Sámedikkiin mearridii ráđdehus stáhtarádis 12.4.13 rievdadit láhkaásahusa duopmáriid nammadeamis Finnmarkku Meahcceduopmostullui. Konsultašuvnna sohppejuvvoi.

Rievdadus mearkkaša dan ahte duopmárat eai nammaduvvo gonagaslaš resolušuvnna bokte, muhto nammaduvvojit ohcama ja árvalusa mielde Duopmáriid árvalusráđi beales. Dasto go dát goziha prinsihpa duopmostuolu sorjjasmeahtunvuodas, de lea Sámedikki váikkuhanfápmu nammadeami oktavuodas vásttolaš dásis go jos nammaduvvošii gonagaslaš resolušuvnna bokte. Árvalusráđi galgá addit Sámediggái vejolašvuoda addit cealkámuša čoahkkádusa birra ovdal go árvalus ovddiduvvo ja Árvalusráđi vuoddoárvalusas ii sáhte spiehkastit almmá ahte departemeanta lea ráđđádallan vuos Sámedikkiin.

Láhkaásahusa sáhkavuorus lea, Sámedikki evttohusa vuodul, válđojuvvon mielde ahte nammadeami oktavuodas galgá sihkkarastojuvvot ahte duopmostuolus lea gelbbolašvuolta sámi boares vieruin ja riekteádejuimiin. Dasa lassin boahtá ovdan ahte lea ovdamunni jos duopmostuolus lea máhttu sámi gielas Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

ja kultuvrras. Dát vuhtii váldin sorjá das makkár ohccit leat ja galgá leat mielde ollislaš árvvoštallamis maid Árvalusráđđi ferte dahkat. Dát lea ođas dan ektui mii boahdá ovdan Árvalusas O. Nr. 80 (2004-2005) Finnmárkkuláhka ja ovddeš láhkaásahusat.

Áigemearri váidit Finnmárkkukommišuvnna vuosttaš raportta nohká čakčamánuš. Dassáži ferte duopmostuollu leat áshuvvon. Danne vuordit ahte duopmárvirggit almmuhuvvojit hui fargga.

Čoahkkin stuorradiggepresideanttain áššiid meannudeami birra Stuorradikkis main lea váikkuhus sámiide

Sámedikki presideanttas lei čoahkkin stuorradikki presideanttain Dag-Terje Andersenin 10.4.13 áššiid meannudeami birra Stuorradikkis mat váikkuhit sámiide njuolga. Sohppojuvvui ahte

Dán čoahkkima maŋŋá lea Stuorradikki presideantagoddi sádden reivve Stuorradikki buot fágálávdegottiide ja lea fuomášuhtán ahte Sámedikkis sámelága ja ILO 169 mielde lea erenoamáš vejolašvuohta addit cealkámuša ovdal go dahkkojuvvojit mearrádusat main lea mearkkašupmi sámi beroštumiide. Reivves čujuha Stuorradikki presideantagoddi maiddá ahte erenoamáš oktavuodain sáhtta maiddá leat ágga čadahit konsultašuvnnaid Stuorradikki ja Sámedikki gaska. Presideantagoddi rávve ahte fágálávdegoddi 1) duste sávaldaga ahte doallat čoahkkimiid Sámedikkiin, 2) árvvoštallá árvalit ahte ráđđehus čadahivččii vel ain konsultašuvnnaid, jos gávnnavuvvo ahte ráđđehus ii leat ollašuhtán iežas konsultašuvdnageatnegasvuođa, 3) addá Sámediggi vejolašvuođa buktit cealkámuša, jos ráđđehus lea dahkan rievdadusaid evttohusas maŋŋá go konsultašuvnna leat čadahuvvon.

Sámediggeráđi árvvoštallama mielde čájeha geavahus ahte ovttasbarggu Stuorradikki ja Sámedikki gaska ferte viidáseappot ovddidit, gozihan dihte álbmotrievtti konsultašuvdnageatnegasvuođa daid áššiid meannudeami oktavuodas mat gusket sámiide njuolga. Sámediggeráđi oaidná ahte lea dárbu joatkit gulahallama Stuorradikkiin dán ektui.

Konsultašuvnna konsultašuvdnaláhkaaddima birra

Nubbi hálldahuslaš konsultašuvdnačoahkkin konsultašuvdna- ja áššemeannudanláhkaaddimis dollojuvvui 8.5.13. Čoahkkima fáddán lei oktavuodas konsultašuvnnaid ja vuosteákkaid meannudeami gaska departemeanttas, ILO 169 heiveheapmi olmmošvuoigatvuođaláhki ja oktavuodas mearrádusaide ekonomalaš rámmaid hárrái sámi ulbmiliidda. Ain lea viehka stuorra erohus ráđđehusa ja Sámedikki gaska árvvoštallamiin ILO 169 heiveheami ektui ja mearrádusaid ektui ekonomalaš rámmaid hárrái sámi ulbmiliidda.

13 Ođđa áššiid dieđiheapmi - čuovvoleapmi

Evttohus 1: Sámedikki rolla ja ovddastus suodjalanstivrrain

Sámediggeráđi oaidná dárbbu lágideat seminára earret eará dan birra mo áirasat galget hálldašit dakkár dilálašvuođaid main njuolggadusat, eará eiseválddiid oaidnu ja eará eai leat dat seamma mat Sámedikkis leat. Danne lea Sámediggi plánemin seminára suodjalanplánastivrraid Sámedikki árasiid várás. Dattetge ii ráddjejuvvo dát seminára dakkár čuolbmačilgehusaide mat bohtet ovdan gažaldagas, muhto das lea maid oppalaš oahpahus- ja fágalaš doaimma árasiid várás. Semináras áigu Sámedikki politihkalaš jođihangoddi ja Sámedikki hálldahus leat mielde. Mii áigut maid bovdet stáhta eiseválddiid, fylkkamánniid ja/dahje luondduhálldašandirektoráhta, ja maiddá Birasgáhttendepartemeantta searvát seminárii.

Evttohus 2: Rekrutteren guolásteapmái

Sámediggeráđi lea ovttaoavilis das ahte rekrutteren guolásteapmái lea deatalaš ášši, ja ahte dat lea hui deatalaš dasa ahte áimmahuššat sámi ássama, kultuvrra ja ealáhusaid mearrasámi guovlluin.

Dan áiggi rájes juo go Sámediggi áshuvvui 1989:s, lea Sámediggi sihke politihka ja iešguđet ekonomalaš doarjjaortnegiid bokte fievrreid konjunktuvrra vuostaldeaddji politihka go guoská dasa ahte bisuhit ja oččodit ođđa báikkálaš bargosajiid, sihkkarastit ássama ja erenoamážit fuolahit resursavuoigatvuođaid sámi

guovlluid álbmogii. 2005:s sohpe stáhta eiseválddit ja Sámediggi konsultašuvdnašiehtadusa mii lea čájehuvvon leat stuorra veahkkin dasa ahte čálmustahttit sámi diliid.

Dálá guolástuspolitihkka stivrejuvvo dakkár lágaid, njuolggadusaid ja lánkaásahusaid bokte, mat čadat rievdaduvvojit. Dat dagaha ahte Sámediggi ferte geavahit hui ollu resurssaid čuoovvolit iešguđet áššiid. Geahpedan dihtii Sámedikki barggu lea hui deatalaš ahte Sámediggi lea ovddastuvvon iešguđet ráđiin, lánveggottiin ja kommišuvnnain, vai oažžut dieđuid ja seammás sáhttit leat mielde bidjamin vuodu oadjebas ássami, oažžut ovdáneami ja bidjat vuodu ođđarekrutteremii guolástusaide mearrasámi guovlluin.

Gonagasreappá hálddašeami oktavuodas lea Sámediggi ožžon čađahuvvot ahte sis geat ássat nuorttabealde 26 gráda Nuortan ja geain lea fanas mii lea oanehat go 15 mehtera, lea vuoigatvuotta bivdit gonagasreappá (lagaš- ja sorjávašvuodaprinsihppa). Sámediggi lea maid nannosit váikkuhan dasa ahte 2013:s juogaduvvui 12 000 kilosaš lassi dorskearri buot guolásteddjuide geain lea fanas, bivdet rabas joavkkus ja ássat Sámedikki SDE-guovllus.

Jus galgá leat registrerejuvvon guolásteaddjin, de gáibiduvvo dál ahte ii lea menddo stuorra boadus eará fitnuin. Sámediggi oáččui čađahuvvot ahte sin sisaboahtorádjá, geat ássat SDE-guovllus, galgá leat mealgat stuorát. 2012:s oáččui Sámediggi maiddái čađahuvvot dan ahte sisaboahu mearraluossabivddus galgá leat mielde sisaboahovuodas go galgá registrerejuvvo guolásteaddjin A ja B bláđiin. 2012:s mearridii Storradiiggi gildosa fatnasiidda mat leat guhkit go 15 mehtera, bivdit siskkoalbealde dálá vuotnalinnjaid, ja ahte galgá áhahuvvot Vuotnaguolástuslávdegoddi Finnmárkku, Romssa ja Nordlándda várás ja ahte galgá áhahuvvot rámmašiehtadus gaskal Sámedikki ja Guolástus- ja Riddodepartemeantta. Buot dat doaibmabijut leat mielde sihkkarastimin vuoigatvuodaid ođđarekrutterema guolástusaide mearrasámi guovlluin.

Sámediggeráđđi lea hui ilus go mii dál – maŋŋá máŋga jagi oktilis barggu – oaidnit optimismma guolástusain ja dakko bokte maiddái dakkár rekrutterema ja ođđáálggahemiid, maid eat leat oaidnán maŋimus logemat jagiid. Vai dat posiitiiva ovdáneapmi guolástusain mearrasámi guovlluin jotkojuvvo ja sihkkarastojuvvo, áigu Sámediggi joatkit dan barggu ahte fuolahit vuoigatvuodaid ja lánčit dilálašvuodaid guolásteapmái mearrasámi guovlluin.

Go guoská rekrutteremii guolástusaide, áigu Sámediggi váldit evttoheddjiid evttohusa mielde viidáset bargui.

Evttohus 3: Boazodoallokommišuvdna

Čujuhuvvo Sámedikki dievasčoahkkinmearrádussii áššis SP 14/13 Ođđa eananjuohkinláhka. Dás boahťa ovdan ahte galgá čađahuvvo sierra proseassa sihkkarastit ahte boazodoallu beassá eananjuohkinduopmostuolus čielggadit guohtunvuoigatvuodaid siiddaid gaskkas. Dán proseassas galgá maiddái árvoštallojuvvo mo eananjuohkinduopmostuollu galgá organiserejuvvo vai das lea dárbbaslaš gelbbolašvuotta sámi riekteádejumis. Guohtunvuoigatvuodat eai čállojuvvo lánkii.

Evttohus 4: Boazologo heiveheapmi

Sámediggeráđđi lea deatalaš ahte boazolohkoheiveheapmi Finnmárkkus galgá čađahuvvot dakkár vuogi mielde mii ii vahágahte ovttaskas olbmuid, bearrašiid ja báikegottiid. Sámediggeráđđi lea maid deatalaš ahte boazolohkoheiveheapmi čađahuvvo álbmotrievtti rámmaid siskkoalbealde mas boazodoallokultuvra, ealahuseavttut ja vuoigatvuodat galget fuolahuvvot buori vuogi mielde. Sámediggeráđđi čuoovvola ášši boazolohkoheiveheami vuodul.

Sámedikki presideanta Egil Olli lea bivdán oažžut čoahkkima stáhtaministariin Jens Stoltenberg:in dán áššis, ja vuordá oažžut dieđu dan birra goas dakkár čoahkkin sáhtta dollojuvvo. Sámediggeráđdis galgá leat čoahkkin eanandoalloministariin Trygve Slagsvold Vedum:in 28.5.2013. Dan čoahkkimii searvá maiddái Eanandoallo- ja biebmodepartemeantta hálldahus čilget mo sii leat gieđahallan ášši dán rádjai, ja maid sii áigot bargat viidáseappot proseassa. Sámediggeráđđi lea buori gulahallamis ja áddejumis NBR:in dadjan ahte mii háliidit áhahuvvot bargujoavkku mii earret eará galgá čálmustahttit boazolohkoheiveheami ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš váikkuhusaid, ja dárbbu čuoovvolan doaibmabijuide, mearkašumi das

ahte guohtunráját čielggaduvvojit ja álbmotrievtti láidestusaid árvvoštallama ja juridihkalaš beliid bággodoaimbajuid oktavuodas.

Sámediggeráđđi ii oainne ahte dán áigodagas sáhtta ávžžuhit Stuorradikki lágideit gulaskuddama boazolohkoheiveheami oktavuodas. Dat livččii guhkesáiggi bargu ja fertešii leat bargojoavkku čielggademiid čuovvoleapmi.

Evttohus 5 Váikkuhus das go boazodoallu lea garra deattu vuolde

Sámediggeráđđái lea dát ášši oahpis go boazodoallit leat váldán njuolgga oktavuoda Sámedikkiin muitalan dihtii ealáhusa hástalusaid birra, ja go mediat leat gieđahallan sámi ealáhusástalusaid. NRK Sápmi čálii guovvamánu 28. b. SÁNAG váttisvuodaid birra gávdnat dutkiid mat sáhttet dutkat sámi dearvvašvuodafáttáid, várra dannego ii adnojuvvo árvvus dat ahte dutkat dakkár áššiid ja heajos beaggima. Nils Oskal, Sámi allaskuvllas, jáhkka ahte leat uhccán dieđut dán fáttás ja uhccán dutkit mat dutket dákkár fáttáid. Dan lea Sámediggi váldán ovdan konsultašuvnnain álbmotdearvvašvuodadieđáhusa birra.

Sámediggeráđđi doarju NBR ja SÁNAG go leat ožžon álggahuvvot dutkama boazodoalu birra. Snefrid Møllersen, spesialista klinihkalaš psykologiijas SÁNAG:s, jodiha prošeavtta ”Boazodoalu árgabeaivi/ Båatsoen aarkebiejje/ Reindriftas hverdag”. Dát addá stuorát ipmárdusa dan dili birra mii mánáin ja bearrašiin lea boazodoalu bargobirrasis.

Sámediggeráđđi lea maid váldán ovdan sámi servodaga hástalusaid bajimus dásis konsultašuvnnain gaskal Sámedikki ja Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantta Stuorradidedieđáhusa nr. 16 (2010-2011) – Nasjonal helse- og omsorgsplan (2011-2015) oktavuodas ja Stuorradidedieđáhusa nr. 34 (2012-2013) – Folkehelsemeldingen oktavuodas. Álbmotdearvvašvuodadieđáhussii lea Sámediggeráđđi ožžon čujuhuvvot ahte

"sámi servodagas leat stuorra hástalusat árbevirolaš sámi ealáhusain. Árbevirolaš ealáhusat leat sákka deddojuvvon servodaga bealis muđui. Bahkkemat eatnamiidda, riidu olggobealde ja siskkáldasat resurssaid alde, boraspireválttisvuodát, rámmaeavttut mat čađat rivdet ja guottut servodaga ealáhusaid vuostá leat muhtun hástalusat. Buot dát lea mielde váikkuheamen rumašlaš ja silolaš dearvvašvuoda. Ealáhusdoaimmaheaddjit leat čađat steassadilis mas fuolastuvvet iežaset ja ealáhusa boahhteáiggi dihtii. Sii dovdet lossadin čađat fertet bealuštut ealáhusa leahkima, mii čuoheá garrasit boazodolliid dearvvašvuhtii. Dát čuoheá erenoamáš garrasit mánáide ja nuoraide geain lea bearašoktavuohta boazodollui. Go mediat ja servodat muđui addet ealáhussii negatiiva beaggima, de dat sáhtta vásihuvvot sivvan givssideapmái ja vealaheapmái." (Álbmotdearvvašvuodadieđáhus s. 37)

Sámediggeráđđi oaivvilda ahte buorit ja einnotahti bargoeavttut boazodoalus leat dárbbaslaččat go geahččá dearvvašvuoda ektui. Sámediggeráđđi áigu ain váldit ovdan árbevirolaš ealáhusaid hástalusaid álbmotdearvvašvuodaperspektiivvas, earret eará dan dárbbu ahte oazžut duodaštuvvot eanet máhtu dán suorggis.

Guhkesáiggi ja systemáhtalaš álbmotdearvvašvuodabarggus ovddasguvlui bidjá ráđdehus dan gáibádusa ahte dat bajimus álbmotdearvvašvuodamihttomearit ja indikáhtorat, mat addet guoskevaš stivrendieđuid, maiddá galget bidjat ovdan indikáhtoriid mat gusket álgoálbmogiidda. Go galgá oazžut buriid indikáhtoriid systemáhtalaš álbmotdearvvašvuodabarggu várás sámi ealáhusain, de lea Sámediggeráđi mielas áibbas dárbbaslaš ahte čađahuvvojit buorit dutkanprošeavttat mat váldet vuhtii sámi giela, kultuvrra ja servodateallima.

Evttohus 6: Sámegieloahpahus válljejuvvo eret

Sámediggeráđđi lea ovttaoavivilis das ahte ii leat buorre go sámi oahppit válljejit eret oahpahusa iežaset gielas nuoraidceahkis vaikke vel sis lea ge leamaš oahpahus sámegielas mánáidceahkis.

Oahpahuslága 6. Kapihttalis Sámi oahpahus, daddjojuvvo ná:

§ 6-2. Sámegieloahpahus vuodđoskuvllas

Sámi guovlluin lea buot vuodđoskuvlla ahkásaččain riekti oazžut oahpahusa sámegielas ja sámegillii.

Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

60 siidu 317 siidus

Olggobealde sáme guovlluid lea unnimusat 10 oahppis ovttá suohkanis geat háliidit oahpahusa sáme gielas ja sáme gielli, riekti dan oažžut nu guhká go joavkkus ain leat unnimusat guhtta oahppi.

Suohkan sáhtta mearridit lágidit sáme giela oahpahusa ovttá dahje mángga skuvllain.

Suohkan sáhtta lánkaásahusaid bakte mearridit ahte buohkat sámi guovllu vuodđoskuvllain galget oažžut oahpahusa sáme gielas.

Olggobealde sámi guovlluid lea vuodđoskuvlla ahkásaš sápmelaččain riekti oažžut oahpahusa sáme gielas. Departemeanta sáhtta lánkaásahusaid bakte mearridit molssaevttolaš oahpahušvugiid go oahpahusa ii sáhte fállat skuvlla iežas oahpaheddjiiguin.

Oahppit mearridit ieža háliidit go oahpahusa sáme gielas ja sáme gielli 8. klássa rájes vuosttaš, nuppi ja viđat lađđasa mielde.

Dat mearráđus lágas ahte oahppit sáhttet válljet eret sáme giela nuoraid dásis, ferte leat bázas dan áiggi go sáme giella lei fállat molssaektun siidogilli ja dat mearráđus orru leamen buohhtalas paragrafi 2-5 Giellahámit vuodđoskuvllas, mas daddjojuvvo ahte oahppit sáhttet 8. ceahki rájes válljet guđe čálalaš váldogiellahámi sii háliidit geavahit.

Girjegiella ja ođđadárogiealla gullet fágii dárogiealla ja oahppit ožžot válljet nuppi váldogiellan ja nuppi fas siidogiellan. Sii eai beasa válljet eret goappáge giellahámiid, muhto spiehkastahkan sáhttet oahppit luvvejuvot čálalaš árvvoštallamis siidogielas nu go mat jus sis lea sáme giella fágan skuvllas.

Muhto sáme giella lea sierra fága ii ge dan sáhte buohhtastahit siidogielain. Sáme giella lea čađačuovvu fága, dat mearkkaša ahte oahppit geat álget fágain vuodđoskuvllas, jotket fágain ja čađahit loahpalaš eksámena joatkkaoahpus. Oahppit eai sáhte válljet eret ovttage eará čađačuovvu fága skuvllas.

Sámediggeráđi lea cuoŋománus dán jagi sádden reivve Máhtodepartementii ja ávžžuhan departemeantta ođasmahttigoahit oahpahušlága, dás maid dá 6. kapihttala Sáme gielat oahpahuš ja eará kapihttaliid ja paragrafaid mat gustojit sámi ohppiide ja fidnoohppiide ja lánkaásahusaid oahpahušláhki.

Oahppi vuoigatvuohta válljet eret sáme giela váldojuvvo ovdan oahpahušlága ođasmahttima oktavuodas.

Evttohus 7 Oljobohkan Davvin, galggašii nannet johtalusa

Sámediggeráđi mielas lea nátionála buorre johtalus deatalaš, mii maid boahá sámi álbmogii buorrin.

Go guoská dietnasiidda oljobohkamis ja ođđa ruhtadanmodellii geaidnohuksemiid oktavuodas Davvi-Norggas, de dat mielddisbukta ahte dál nátionála johtolatuhtadeapmi rievdaduvvo. Sámediggi oaidná molssaektosaš ruhtadanmodealla johtolaga várás Norggas dakkár bargun mii gullá nátionála eiseválddiide.

Ovddeš váikkuhusčielggademiid oktavuodas lea Sámediggi bivdán ahte stáhta eiseválddit identifiserejit daid beliid mat gusket sámi beroštusaide. Go Sturradiggi galgá árvvoštallat váikkuhusčielggademiid boahteáiggi, de Sámedikki mielas lea lunddolaš ahte olles servodatávki čuvgejuvvo, earenoamážit sámi beroštusat.

Evttohus 8 Lassehukšenplánat Håvik-čázadagas Narviika suohkanis čuhcet Skjomen orohakii unohis lánkai

Sámedikkis eai leat dál návccat árvvoštallat buot areálaššiid boazodoalu ektui, dan ferte árvvoštallat ovddasguvlui ja mii čujuhit dalle Sámediggeráđi čielggadussii barggu birra boazodoalloáššiguin. Dán áššis eai leat boazodoalloberoštusat árvvoštallojuvvon cealkámuša bokte, muhto mii bivdit konsultašuvvna Oljo- ja energiijadepartemeanttain dán ášši birra, ja bivdit maid dá ahte sii váldet oktavuoda daid sámi beroštusaiguin, masa dat doaimbaidju guoská man birra galgá leat konsultašuvdna.

Evttohus 9 Hålogaland Kraft plánat hukset Sula fápmo- ja pumparusttega Rivttága ja Skániid suohkaniidda

Sámedikkis eai leat dál návccat árvvoštallat buot areálaáššiid boazodoalu ektui, dan ferte árvvoštallat ovddasguvlui ja mii čujuhit dalle Sámediggeráđi čielggadussii barggu birra boazodoalloáššiiiguin. Dán áššis eai leat boazodoalloberoštusat árvvoštallojuvvon cealkámuša bokte, muhto mii bivdit konsultašuvnna Oljo- ja energiijadepartemeanttain dán ášši birra, ja bivdit maiddái ahte sii váldet oktavuoda daid sámi beroštusaiguin, masa dat doaibmabidju guoská man birra galgá leat konsultašuvdna.

Evttohus 10 Sámedikki vuosteággavuogatuoha

Sámediggeráđi čujuha sierra áššái mas Sámediggeráđi čilge Sámedikki barggu birra boazodoalloáššiiiguin. Das árvvoštallojuvvo dat ahte hálddaša go Sámediggi vuosteággavuogatuoha fágalaččat dohkálaš vuogi mielde maiddái boazodoalu areálaberoštusaid ektui.

Evttohus 11 Ásahit organiserejuvvon gulahallama (oktavuodaásahusa) Sámedikki ja sámi álbmoga gaskkas

Lea duohta ášši ahte Sámediggi earret eará beassá diehtit daid hástalusaid birra maid gulahallan sámi álbmogiin mielddisbuktá. Dakkár diehtu lea deatalaš go mii galgat ollašuttit iežamet válddi. Sámediggi lea lágidan gulahallama álbmogiin, sihke interneahtha, beaivválaš áššemeannudeami ja fysihkalaš čoačkkimiid bokte.

Gulahaladettiin álbmogiin mii geavahit dakkár ođđaáiggi veahkkeneavvuid go sosiála mediaid, muhto maiddái eanet árbevirolaš vugiid, nu go álbmotčoačkkimiid, semináraid ja konferánssaid. Dasa lassin leat lávdegottiid mátkkit lassánan ja lávdegottit mátkkoštít eanet go ovdal deaivvadan dihtii álbmogiin doppe gos sii ássat ja barget. Dat lea deatalaš dasa ahte oainnusmahttit Sámedikki leahkima, ja nannen dihtii gulahallama.

Okta Sámedikki stuorámuš hástalusain boahhtejagiin lea dustet dan oktavuodaváldima lassáneami, maid Sámediggi lea vásihan mañimus jagiid. Lassin dokumeantalogu duohta lassáneapmái lea viidodat ja mánggasuorggatvuoha dain áššiin maid Sámediggi meannuda, lassánan mealgat mañimus jagiid.

Go mihtidit dokumeanttaid logu ektui, de lassánit oktavuodaváldimat sullii 5 proseanttain jahkásaččat. 2008:s manne 29 622 dokumeantta Sámedikki arkiivavuogádaga čađa, dan ektui go 2012:s registrerejuvvojedje 36 069 dokumeantta. Dokumeantahivvodat lassánii 6 447 dokumeanttain dahje 22 proseanttain mañimus 4 jagis. Lassáneapmi 2011 rájes lei 2 420 dokumeantta dahje 7,2 %.

Dát lea sávahahti ovdáneapmi, dannego Sámedikki doaibma lea ge vuodđuduvvon olbmuid ja geavaheddiid beroštupmái Sámedikki bálvalusaide.

Evttohus 12 Sámi leaksoveahkki

Gielda ja priváhta skuvllat leat geatnegasat fállat almmolaš vuodđoskuvlla 1.-4. ceahki ohppiide leaksoveahki oahpahušlága § 13-7a ja priváhtaskuvlalága § 2B-1 vuodul. Dat guoská maiddái sámegiela hálddašanguovllu gielddaide ja eará gielddaide mat eaiggáduššet sámi skuvllaid. Leaksoveahkki galgá leat eaktodáhtolaš oahppái, muhto oahppis galgá leat vuogatuoha searvat dasa. Oahpahušlágas eai leat mearrádušat leaksoveahki birra eai nuoraidskuvladásis eai ge joatkkaohpahušas.

Oahpahušlága paragrafas § 1A-1 daddjojuvvo earret eará ahte:

Leaksoveahkki ii leat oassi oahpahušas oahppái, muhto dat galgá gehččojuvvot oahpahušas oktavuhtii. Leaksoveahkki galgá addojuvvot oahppái veahkin skuvlabargguin.

Gielddas lea ovddasvástáduš leaksoveahkis ja dat vällje mo leaksoveahkki galgá lágiduvvot. Leaksoveahkki 1.-4. ceahkis galgá leat uhcimusat 8 diimmu vahkkui. Juohke ceahkis galgá leat uhcimusat okta diibmu leaksoveahkki vahkkui. Gielda mearrida mo galgá juogadit ceahkiid gaskkas daid diimmuid mat vel báhcet.

Gielda lea geatnegahttojuvvo dieđihit váhnemiidda vuoigatvuođa birra oažžut leaksoveahki ja dan fáldalaga birra mii addojuvvo.

Ii oro leamen mihkkege lágas dahje lálkkaásahusas mii hehttešii addimis leaksoveahki sámegeielas.

Sámediggeráđđi oaidná posiitiivan čielggadit dárbbu ásahtit sámi leaksoveahki sámi vuodđoskuvllaid ja joatkkaskuvlaohppiid várás, mo sámi leaksoveahki sáhtta lágidit, mo dan sáhtta fállat ja makkár digitála veahkkeneavvut dat gávdnojit.

Dat lea dattetge stuorra bargu mii gáibida olmmošlaš ja ekonomalaš resurssaid. Dálá bušeahtas ii leat vejolaš čađahit dán barggu. Sámediggeráđđi áigu árvvoštallat váldit mielde sámi leaksoveahki čielggadeami boahhtejagi bušehttii.

Sámedikkeráđi čilgehus boraspirepolitihka birra

Duogáš

Sámediggi ángirusšá boraspirepolitihkain mángga lálkai. Boraspirepolitihka rámmaeavttut gusket njuolggasihke boazodollui ja eanadollui. Stuorradiggi ja Birasgáhttendepartemeanta mearrideaba boraspirehálldašeami eavttuid. Luondduhálldašandirektoráhta čađaha dan politihka maid Stuorradiggi mearrida. Sámedikki rolla ja Sámedikki politihkka boraspirehálldašeamis eai leat baljo digaštallojuvvon ge prinsihpalaš vuodul.

Maŋŋágo Stuorradiggi dohkkehii ođđa boraspirepolitihka 2004:s, leat boraspiremáddodagat lassánan mealgadit. Dat lea mielddisbuktán stuorát vaháguid ja stuorra doallohehttehusaid boazodollui ja sávzadollui go eallit leat guohtumiin.

Boraspirevaháguat dagahit stuorra ekonomalaš ja psykalaš nođiid guoskevaš guohtunelliid eaiggádiidda. Ollu boazodolliin leat nu stuorra vaháguat ahte eai leat doarvái miesit doalahit boazologu ceavzilis dásis. Stuorra boraspirevaháguat leat dagahan ahte ollu sávzadollit leat válljen heaittihit doaluideaset. Dasa lassin lea heajos gánnáheapmi sávzaealáhusas, mii maid lea mielde váikkuheamen dasa ahte sávzadollit válljejit heaittihit sávzadoalu.

Sámediggi nammada guokte áirasa golmma davimus regionála boraspirelávdegoddái ja ovtta Hedmark regiovdniin. Lávdegottiid čállingottit leat biddjojuvvon fylkkaid birasgáhttenossodagaide, ja boraspirelávdegottit galget čuovvolit daid stuorradiggemearrádusaid mat gusket boraspirehálldašeapmái. Sámediggi lea lágidan golbma seminára boraspire birra 2004 rájes daid áirasiid várás geaid Sámediggi nammada. Seminárain lea Sámediggi dovddahan ahte Sámediggi áigu čuovvolit boraspirepolitihka vuđolaš guorahallamiin.

Sámi parlamentáralaš ráđi skábmamánu 2011 mearráduš maid muitala ahte galgá hábmejuvvo ollislaš boraspirepolitihkka maid sámedikkat galget geavahit iežaset doaimmas. Sámedikkat galget maiddá geahččalit váikkuhit iešguđet riikkaid boraspirepolitihka.

Boraspirepolitihkas lea sáhka das ahte fuolahit áitojuvvon boraspirenáliid, seammás go galget leat eallinnávccalaš guohtunealáhusat. Maŋŋágo Norga ratifiserii Bernkonvenšuvnna 1982:s, leat boraspiret laskan mealgadit. Dat lea vuolggahan stuorra hástalusaid ja riiduid sávza- ja boazodoalloaláhussii. Vaikke vel lea ge stuorát politihkalaš fokus eallinnávccalaš ealáhusaide ja riidováidudeaddji doaibmabijuide boraspire vuoruhuvvon guovlluin 2004 boraspiresoahpamušas, de njiedjá sávzadolluid lohku, ja eanemusat áitojuvvon guovlluin lea boazodoalu gánnáheapmi njiedjan mealgadit. Muhtun orohagain leat boraspirebuhtadusat stuorát go buvttadeami sisaboadut.

Sámedikki áigumuš boraspirepolitihkain lea ahte mis galgá leat dakkár boraspirepolitihkka mii ii goarit dahje áitte sámi boazodoalu dahje eanadoalu birgenlági sámi guovlluin. Sámedikkiin eai leat konsulteren boraspirepolitihka hábmema oktavuodas eai ge dan hálldašeami oktavuodas. Sámediggi evttoha dán govda strategiijadigaštallama čovdin dihtii boraspirepolitihka ja dan hálldašeami hástalusaid sihkarastin dihtii sámi guovlluid boazodoalu ja eanadoalu birgenlági.

Sámediggi ráhkadii dieđáhusa areála ja biraspolitihka birra 2009s. Sámedikki mihttomearri areála- ja biraspolitihkain lea deattuhit ceavzilis ja guhkesáiggi perspektiivva buot areálaid ja resurssaid hálldašeamis sámi guovlluin. Boraspiret eai leat gieđahallojuvvon erenoamážit dieđáhusas, muhto dat bajimus mihttomearri ahte deattuhit sámi guovlluid resurssaid hálldašeami guhkesáiggi perspektiiva ferte maiddá gustot boraspirehálldašeapmái.

Dáládilli

Boraspirepolitihkas ja dan hálddašeamis leat vihtta váldoášši:

Boraspiremáddodaga goziheapmi ja registreren ii oro leamen dohkálaš. Leat mealgat eanet geatkkit go máddodatmearis leat, albasat ges leat veahá badjel máddodatmeari.

Vahátovdáneapmi boazodoalus ja eanandoalus lea balddihahtti. Leat beali unnit guovžžat go máddodatmearis leat, ja jus guovžžaid máddodatmeari galggaš duppalastojuvvot getkkiid ja albasiid logu geahpedeami haga de dagaha vel eanet hástalusat sámi ealáhusaide. Moanat sávzzadoalu leat heaittihuvvon stuorra boraspirevahágiid dihte. Boazodoalualáhusas, erenoamážit osiin lullisámeguovlluin lea stuorát sisaboahttu boraspirevahátbuhtadusain go buvttadeamis.

Vuoruhuvvon boraspireguovllut leat muhttin guovlluide biddjon boazodoalu ja sávzadoalu guovddášguovlluide. Eanaš dát guovllut leat vuoruhuvvon guovlun buot suddjejuvvon boraspirenáliide - albbas, geatki, guovža ja goaskin. Stuorra oasit Hedemárkkus leat laski gumppiid hálddašanguovllut.

Dáppe lea boazodoallu.

Riidováidudan ja eastadan doaibmabijut eai bálo doaimea boazodoalualáhusas. Sávzzadoalus mielddisbuktet eastadeaddji doaibmabijut ahte sávzadoallu lea unnit gánnáhahtti.

Gaskal eanandoalueiseválddiid ja birasgáhtteneiseválddiid leat eahpečielggaduvvon rollat boraspirepolitihka hárrái. Beroštumit suddjet ja ealáhusberoštumit leat vuostálagaid boraspirepolitihkas.

Boraspirenáliid máddodatgoziheapmi ja registreren

Našunála máddodatmeari albasiid guovdu leat 65 čivgama jahkásaččat, jahkásaččat 39 čivgama getkkiin, jahkásaččat 13 čivgama guovžžain, jahkásaččat 3 čivgama gumppiin, 850 - 1200 lálli goaskima. Lea Stuorradiggi mii 2004s lea bidjan máddodatmeriid, ja lea buori muddui joatkašuvvan 2011 boraspirešiehtadusa bokte. Stuorradiggi lea bidjan guovttebealat juksanmeari boraspirepolitihkkii. Ceavzilis boraspiremáddodagat, ja aktiiva ja mánggabealat ávkkástallan meahcceresurssain ja ealli báikegottit galget sihkkarastojuvvot. Galgá deattuhuvvot ahte dilli galgá šaddat eanet einnostahtti buohkaide geaidda boraspirepolitihkka váikkuha, lasihuvvon báikkálaš dohkkeheapmi ja ahte vaháгат šibihiid ja bohccuid guovdu geahpeduvvojit.

Vuolábealde lea ollislaš govva guovžžaid, albasiid ja getkkiid máddodatmearis ja man galle čivgama leat. Máddodatmeari gumppiid guovdu lea 3 čivgama jahkásaččat - čivgamat galget leat Oslos, Akershusas, Østfoldas ja Hedemárkkus.

Tabealla 1 Ollislaš govva man galle geatkebessoša galget jagis juhkkuojuvvon juohke hálddašanguovlvi (Gáldu: Rovdata)

Hálddašanguovlu	Máddodatm earri	Máddodaga stáhtus			
		2010	2011	2012	Gaskamearri
Guovlu 1 Sogn ja Fjordane, Hordalanda, Rogalanda ja Vest-Agder	-	0	0	1	0,3
Guovlu 2 Aust-Agder, Telemárku, Buskerud ja Vestfold	-	0	0	0	0
Guovlu 3 Oppland	4	5	2	4	3,7
Guovlu 4 Østfold, Oslo ja Akershus	-	0	0	0	0
Guovlu 5 Hedemárku	5	10	12	10	10,7
Guovlu 6 Møre ja Romsdala, Lulli-Trøndelaga ja Davvi-Trøndelaga	10	15	12	13	13,3
Guovlu 7 Nordlándá	10	13	14	12	13
Guovlu 8 Romsa ja Finnmárku	10	23	18	28	23
Olles riika	39	66	58	68	64

Tabealla 1 čájeha ahte geatkemáddodat lea mealgat badjel máddodatmeari guovlluin 5, 6, 7 ja 8. Romssa fylkkas ja Finnmárkkus leat measta golmma geardde eanet geatkkit 2012s go máddodatmearis leat.

Tabealla 2 Ollislaš govva das man galle guovžabessoša leat jahkásaččat juhkkjuvvon hálddašanguovlluide (Gáldu: Rovdata)

Hálddašanguovlu	Máddodatmearri (bessošat jahkásaččat)	Máddodaga stáhtus 2011
Guovlu 5 Hedemárku	3	2 (1,5)
Guovlu 6 Møre ja Romsdala, Lulli-Trøndelaga ja Davvi-Trøndelaga	3	2 (2,0)
Guovlu 7 Nordlándá	1	0 (0,1)
Guovlu 8 Romsa ja Finnmárku	6	2 (2,4)
Olles riika	13	(5,9)

Mii guoská guovžža máddodahkii de oaidnit ahte jus máddodatmeari galgá olahit de ferte guovžalohku duppalastot riikkas ja golmma geardde eanet 8. guovllus Romsa ja Finnmárku.

Tabealla 3 Ollislaš govva das man galle albbasbessoša leat jahkásaččat juhkkjuvvon juohke hálddašanguovlui (Gáldu: Rovdata)

Hálddašanguovlu	Máddodatmearri	Máddodaga stáhtus (ovdal bivddu)			
		2010	2011	2012	Gaskamearri
Guovlu 1 Sogn ja Fjordane, Hordalanda, Rogalanda ja Vest-Agder	-	0	0	1	0,3
Guovlu 2 Vestfold, Buskerud, Telemárku ja Aust-Agder	12	17	14,5*	16	15,8
Guovlu 3 Oppland	5	4	4,5*	5,5*	4,7
Guovlu 4 Oslo, Akershus ja Østfold	6	9	6	5*	6,7
Guovlu 5 Hedemárku	10	9	11	6,5*	8,8
Guovlu 6 Møre ja Romsdala, Lulli-Trøndelaga ja Davvi-Trøndelaga	12	20	18	14	17,3
Guovlu 7 Nordlándá	10	6	8,5*	8*	7,5
Guovlu 8 Romsa ja Finnmárku	10	15	11,5*	13*	13,2
Olles riika	65	80	74	69	74,3

Tabealla 3s boahdá ovdan ahte 6. ja 8. guovllus lea albbasmáddodat stuorát biddjojuvvon meari. Stuorradiggi lea bidjan našunála máddodatmeari man galle lálli goaskinpára mis galget leat Norggas. Goaskin ii leat dattetge oassin našunála gozihanprográmmas.

Tabealla 4 Ollislaš govva Norgga goaskinmáddodagas (Gáldu: Rovdata)

Máddodatmearri	Máddodaga stáhtus 2008s
850-1200 lálli pára	1176 - 1454 lálli pára

Goaskimiid stáhtus lea eahpečielggas go goaskimiid máddodatovdáneapmi ii gozihuvvo, muhto 2008s lei máddodat mealgat badjel máddodaga meari.

Mii guoská gumppiide de ii leat biddjojuvvon makkár ge mearri daid hárrái sámi boazodoaluguovlluin, earret Hedemárkkus. 2004 boraspriedieđáhusas čuožžu čuovvovaččat gumppiid birra Lulli-Norgga-guovllus: "Galget áshuvvot ja seailuhuvvot gumpe-čivgamat guovllus. Eai galgga dohkkehuvvot bearašjoavkkut dahje párat mat merkejit iežaset fieskki sámi boazodoaluguovllus, dahje guovlluin oarjjabealde Glomma, dahje suohkaniin Alvdal, Tynset, Tolga ja Os, ..."

Boraspiriid registreren lea bearášjoavkkuid sihkkaris áicamiid ja DNA-registreremiid duohken. Guovžžaid máddodatregistreren čadahuvvo DNA-registreremiid bokte. Dat mearkkaša ahte čohkkejit guovžžabaikkaid ja analyserejit daid. Albbas- ja geatkebearrašiid áicamat leat vuodđuduvvon daid áicamiid vuodul maid olbmot leat dieđihan Stáhta luonddubearráigehečču. SLB sádde registreremiid Rovdatai. Váttisvuohta lea ahte eai gávdno doarvái buorit registreremat daid iešguđetge boraspiriid máddodagain. Dát fas váikkuha hálddašeapmái - rivttáid geahpedeapmái ja bivdui. Ii leat leamaš doarvái gelbbolašvuohta boraspiriid speadjama birra, ii ge máddodatgoziheami guovdu. Ja lea ge várra dat mii lea duogáš dasa ahte dat logut maid hálddašeaddji geavaha leat estimerejuvvon vuolimus logut. Guovžžaid guovdu ii leat vel ollašuvvan dat mearri man Stuorradiggi lea bidjan. Dat mearkkaša ahte guovžanáli laská sakka ovdal mearri lea ollašuhhton. 2012s lea Birasgáhttendepartemeanta evttohan geahpedit máddodatmeari Romssa fylkkas ja Finnmárkkus guđa guovžžas viđa guvžii. Dán guovllus leat 2,4 guovžačivgama. Dat mearkkaša ahte dán guovllus dagaha Stuorradikki mearrádus ahte guovžalohku duppalastojuvvo jus máddodatmearri galgá ollašuvvot. Seamma duppalastin geavvá guovlu 6:as Møre ja Romsdalas ja Trøndelaga fylkkain.

Boazu- ja sávzavaháгат маӊӊá 2004 boraspiredieđáhusa

Sihke boazodoalualáhusas ja eanandoalualáhusas leat ortnegat mat addet buhtadusa go boraspiret vaháгатhtet guohtonealáhusaid. Buhtadusohcamiid vuodul ráhkaduvvojit statistihkat, ja dát dieđut dagahit gova dán guovtti ealáhusa vahátovdáneamis. Dasa lassin ráhkaduvvojit ollu raporttat boraspirenáli ovdáneami birra ja daid vahágiid birra maid boraspiret dagahit guohtunealáhusaide. Vuolábealde lea tabealla mii čájeha boazo- ja sávzadoalu ovdáneami. Tabeallat ja govat leat váldon mielde čájehan dihte mo muhttin fylkkain lea ovdáneapmi.

Tabealla 5 Bohccuid vaháгат juhkkuojuvvon eallišlájá mielde.

Proseantaid mielde vaháгат misiin leat biddjon dan ektui man galle miesi ledje šaddan. Proseantaid mielde vaháгат rávis eliin leat biddjon dan ektui man galle bohcco ledje giđđaealus

REINBEITEOMRÅDE	TAP AV KALVER			TAP AV VOKSNE DYR			SAMLET	PROSENTVISE TAP		
	F. merk.	E. merk.	Totalt	Okse	Simle	Totalt	TAP	Kalv	Voksne	Totalt
ØST-FINNMARK	8 347	9 403	17 750	2 066	6 447	8 513	26 263	32 %	10 %	18 %
Polmak/Varanger	1 373	1 506	2 879	194	1 592	1 786	4 665	15 %	7 %	10 %
Karasjok østre sone	2 868	4 047	6 915	1 091	2 831	3 922	10 837	41 %	13 %	23 %
Karasjok vestre sone	4 106	3 850	7 956	781	2 024	2 805	10 761	42 %	9 %	21 %
VEST-FINNMARK	10 253	14 705	24 958	2 168	5 915	8 083	33 041	37 %	8 %	20 %
Kautokeino østre sone	3 119	4 194	7 313	716	1 526	2 242	9 555	39 %	8 %	20 %
Kautokeino midtre sone	4 503	6 579	11 082	868	2 987	3 855	14 937	41 %	10 %	22 %
Kautokeino vestre sone	2 631	3 932	6 563	584	1 402	1 986	8 549	31 %	7 %	17 %
TROMS	1 827	2 054	3 881	444	1 339	1 783	5 664	56 %	15 %	30 %
NORDLAND	2 190	2 614	4 804	789	1 708	2 497	7 301	49 %	16 %	29 %
NORD-TRØNDELAGE	1 957	2 124	4 081	210	1 241	1 451	5 532	42 %	11 %	24 %
SØR-TRØND./HEDM.	1 149	613	1 762	180	568	748	2 510	18 %	5 %	11 %
TAMREINLAGENE	260	404	664	80	275	355	1 019	8 %	3 %	5 %
HELE REINDRIFTEN	25 983	31 917	57 900	5 937	17 493	23 430	81 330	35 %	9 %	19 %

Reindrifftsforvaltningen 2012

Tabealla 5 čájeha ahte soames boazoguohttuneatnamiin leat stuorra vaháгат. Leat eanemus vaháгат misiid guovdu ja lea Romssa fylka mas lea alimus vahátproseanta - badjel bealli vaháгатhto 2010/2011s.

Nordlánddas ja Davvi-Trøndelagas leat maid alla vahátlogut misiid ektui. Sihke tabealla 5 ja 6 čájehit loguid maid boazodoallit lea addán boazodoalu dieđáhusa oktavuodas. Tabealla 6:as lea čájehuvvon man stuorra oasi vahágiin leat boraspiret dagahan. Suddjejuvvon boraspiret leat sivvan 87% buot miessevahágiidda riikkas.

Tabealla 6 Vahágat bohccuid ektui juhkkjuvvon eallikategoriijade ja vahátsivaide (ollislaš vahága vuodul, siskkilda miessevahágiid ovdal mearkuma)

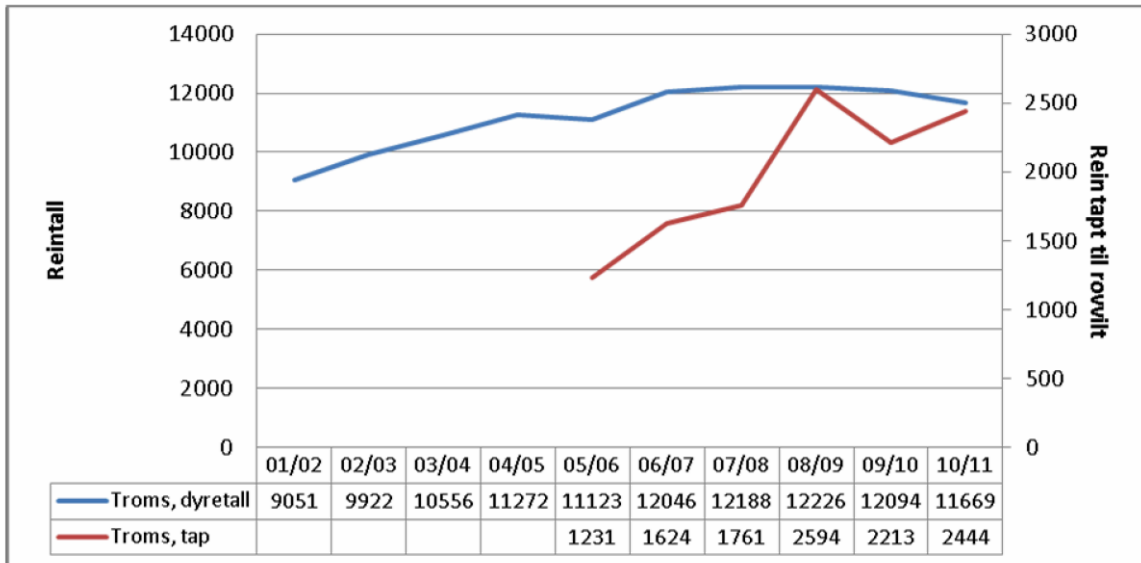
REINBEITEOMRÅDE	TAP AV KALVER			TAP AV VOKSNE DYR		
	<i>Fredet rovvilt</i>	<i>Annen kjent</i>	<i>Annen ukjent</i>	<i>Fredet rovvilt</i>	<i>Annen kjent</i>	<i>Annen ukjent</i>
ØST-FINNMARK	81 %	6 %	13 %	70 %	11 %	19 %
Polmak/Varanger	89 %	1 %	10 %	74 %	4 %	22 %
Karasjok østre sone	80 %	6 %	15 %	67 %	15 %	18 %
Karasjok vestre sone	80 %	7 %	13 %	71 %	12 %	17 %
VEST-FINNMARK	88 %	3 %	9 %	88 %	5 %	7 %
Kautokeino østre sone	86 %	4 %	10 %	76 %	11 %	13 %
Kautokeino midtre sone	89 %	3 %	9 %	92 %	3 %	5 %
Kautokeino vestre sone	90 %	2 %	7 %	83 %	8 %	10 %
TROMS	90 %	6 %	4 %	71 %	20 %	9 %
NORDLAND	94 %	3 %	3 %	77 %	20 %	3 %
NORD-TRØNDELAG	93 %	1 %	6 %	82 %	10 %	8 %
SØR-TRØND./HEDM.	85 %	7 %	8 %	75 %	11 %	14 %
TAMREINLAGENE	87 %	4 %	9 %	34 %	25 %	41 %
HELE REINDRIFTEN	87 %	4 %	9 %	80 %	10 %	11 %

Reindrifftsforvaltningen 2012

Govva 1 vuolábealde čájeha bohccuid maid Romssa fylkkamánni lea buhtadan.

Govva 1

Reintall og tap av rein til rovvilt - Troms

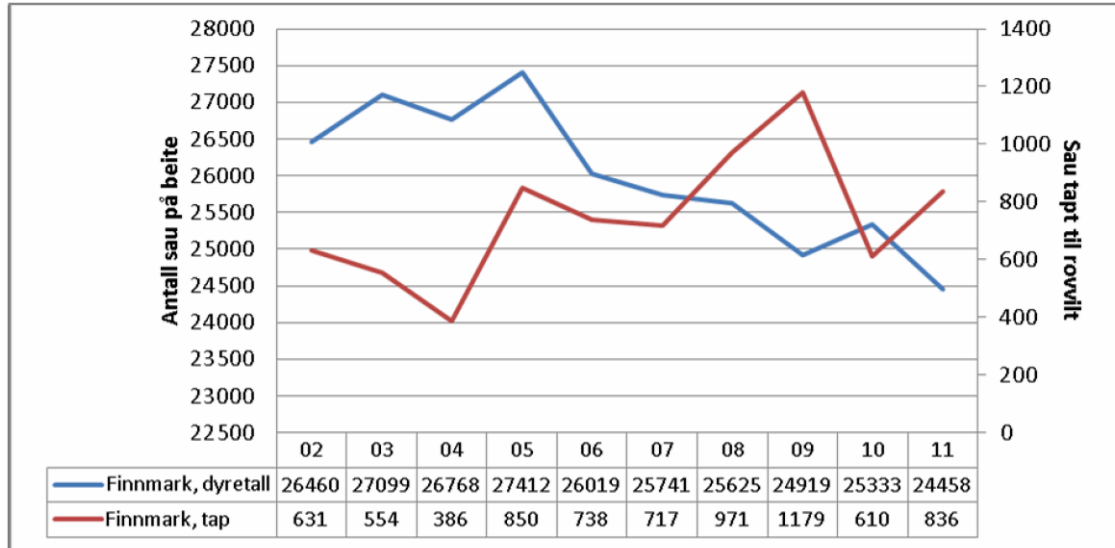
Finnmárkku vahátovdáneapmi čájeha seamma ovdáneami go Romssa fylkkas. Finnmárkkus lea lohku man galle bohcco leat buhtaduvvon duppalastojuvvon 6253 bohccos 2005/06s 11 771 bohccui 2010/11. Boazolohku lea veahá lassánan, muhto olu unnit bohccot go mat leat buhtaduvvon.

Ovttá guorahallamis mii dahkkui 2012s, man Eanandoalu ja biepmodepartemeanta vuolggahii, lea čájehuvvon ahte lea lávga oktavuoha gaskal daid oppalaš vahágiid (maiddá boraspirevahágiid) boazodoalus ja oppalaš buvttadeamis Romssas, Nordlánddas ja Davvi-Trøndelagas. Guorahallan čájeha ahte go oppalaš vaháгат lassánit de unniduvvo oppalaš buvttadeapmi (bieregobuvttadeapmi).

Govva 2 dás vuolábealde čájeha man ollu sávzzaid Finnmarkku fylkkamánni lea buhtadan ja eallilogu seamma áigodagas.

Govva 2

Antall sau på beite og tap av sau til rovvilt - Finnmark

Govva 2s bajábealde oaidnit ahte lea balddihahtti ovdáneapmi Finnmarkkus sávzza vahátloguid ektui. Vaikke sávzalohku lea sakka njiedjan de leat sávzzat mat leat buhtaduvvon lassánan seamma ollu dán áigodagas.

Romssa fylkkas lea áibbas eará dilli go Finnmarkkus. Sihke sávzalohku guohtumiin ja vahátlogut leat njiedjan. 8. guovllu hálddašánplána evttohusa mielde sáhttet leat máŋga čilgehusa dasa ahte boraspirevahágit leat unnon.

Ohcciid buhtadusohcamušaid dieđuid duohken ja dan duohken mii buhtaduvvo, lea vejolaš konkluderet mo ovdáneapmi guohtunealáhusain lea boraspiremáddodaga ektui. Dain loguin mat leat bajábealde oaidnit ahte ii oktiivástit dat masa ohccojuvvo buhtadus ja dat mii buhtaduvvo. Dákkár hálddašánvuogádat ii unnit "riidodási" mii lea gaskal birasgáhttenberoštumiid ja ealáhusberoštumiid boraspirepolitihkas. Vaikke vel galget čáhkát sihke guohtuneallit ja boraspiret nu go 2004 stuorradiggemearrádusas boahá ovdan.

Elliid etihkaráđđi cealká raporttastis "Boranávdit ja guohttu oamit" 2010s čuoovvovača:

”Guohttu omiid/bohccuid vahágit boraspirevahágit dihte sturrot ain vaikke vel dál lea 20 jagi áigi go vuosttaš Stuorradiggiedieđáhus suorra boraspiriid hálddašemi birra bođii. Ollu sávzzat ja bohccot gártet juohke jagi sakka gillát boraspiriid speadjamiid geažil. Lea čájuhuvvon ahte eastadeaddji doaibmabijut eai leat leamaš beaktilat. Ráđđi oaivvilda ahte lea čájuhuvvon ahte lea veadjemeahtun ahte oamit guohtumiin ja boraspiret sáhttet ovttas eallit almma guohtuneallit sáhttit šaddat gillát.”

Logut Luondduhálddašandirektoráhta boraspirebásas čájehit maiddá ahte vahátlogut leat lassánan maŋimuš 20 jagi. Dat seamma ovdáneapmi čájuhuvvo Boazodoalohálddahusa jahkásaš resursarehketdoalus boazodoalu ovdas, ja Rapport fra arbeidsgruppen for reduksjon av konfliktnivået rovdyr-reindrift i Nord-Trøndelag (2009) ja Rapport fra parttsammensatt arbeidsgruppe: Vurdering av situasjonen for reindrift i Troms, Nordland og Nord-Trøndelag (2012).

Bernkonvensuvnna artihkal 2s čuožžu ahte geatnegasvuohta sealluhit šlájaid mat leat áitojuvvon dahje hearkkes dilis, dušše gusto geatnegasvuhtii sealluhit daid šlájaid mat stáhtas ledje justa dalle go ratifiserejedje konvensuvnna. Dat ii siskkil ođđa šlájaid sisabuktima, dahje viiddidit/hukset máddodagaid mat goski stáhtas ledje ratifiserenáiaggi, earret dan mii lea dárbbaslaš vai áitojuvvon máddodat fas galgá leat ceavzil. Vaikke vel ge de leat Norggas lasihan sihke gumppe ja guovžža máddodaga. Seamma lea

dáhpáhuvvan geatke- ja albbasmáddodagain earret dat mii adnojuvvo leat dárbbašlašžan vai máddodagat leat ceavzilát.

Dat mii nanne dán hástalusa dáid stuorra boraspiremáddodagaiguin lea ahte min rádjariikkat leat Ruotta ja Suomas, gos boraspiremáddodagat leat muhtun muddui stuorát go Norggabeale. Boraspiret rasttildit rájáid. Dutkamis lea ovttaoaivilvuohta ahte boraspirešlájain guovžžain, albasiin ja getkkiin lea oktasaš máttut.

Maiddá gumpečearda Ruotas ja Norggas dagahit oktasaš populašuvnna gea. Høgskolen i Hedmark (Varg i Skandinavien och Finland, slutrapport från inventeringen av varg vintern 2011/2012).

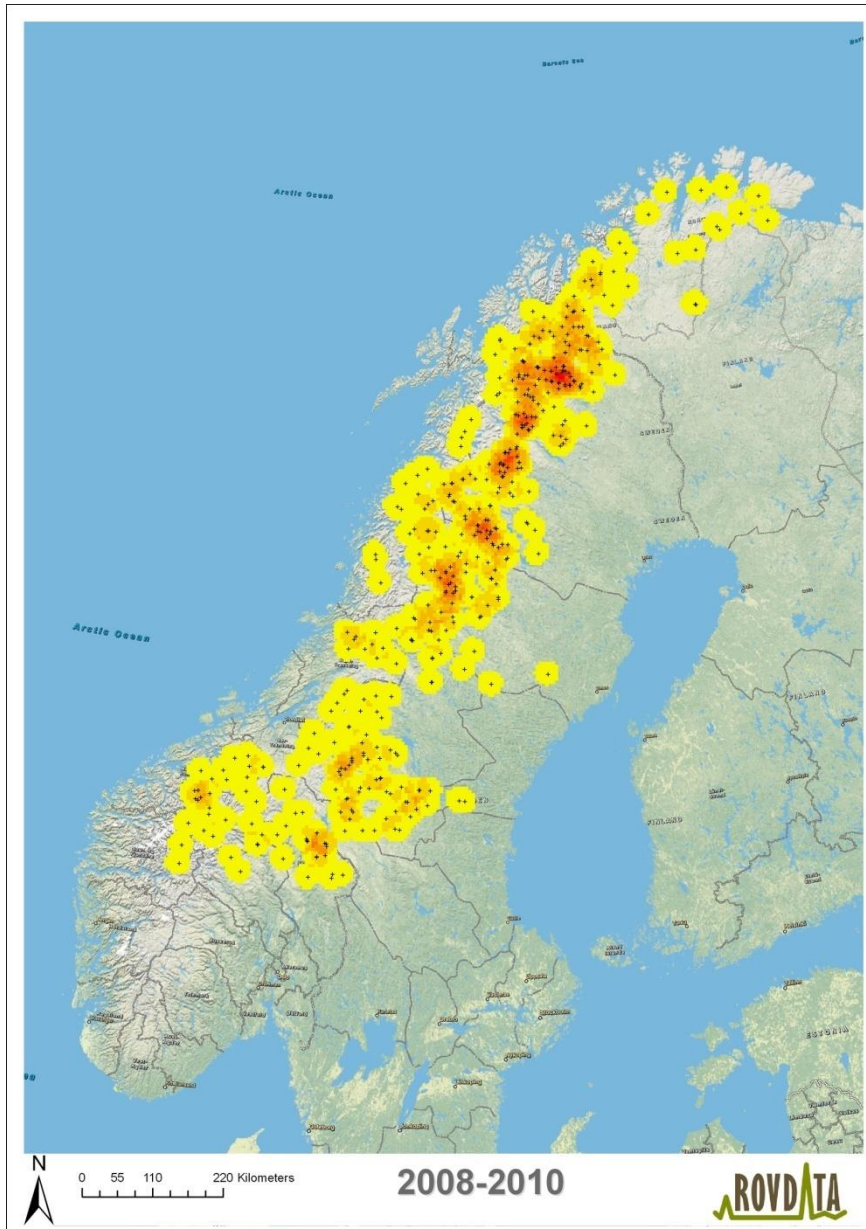
Vuoruhuvvon boraspireguovllut boazodoalu ja eanandoalu beroštumiid guovddášguovlluin

Norga lea guhki ja seaggi. Stuorra maŋŋálas várreguovllut leat Ruota rájá alde. Boazodoalu guovddášguovllut leat dáid rádjavárreguovlluin, ja álget Hedemárkkus lullin gitta Finnmáarkui davvin, ja lea rádjá ruota ja suoma boazoguohtunguovlluide. Sihke Norggas ja Ruotas leat vuoruhuvvon boraspireguovllut albasiid, getkkiid ja guovžžaid ektui daid seamma guovlluin. Dáid guovlluin lea maiddá sávzealáhusaš guohtonvuodđu geassemánus čakčamánnui. Finnmáarkui bohtet dasalassin boraspiret suoma ja ruošša bealde.

Govva 3s lea čájehuvvon ovdamearka mo ovttá boraspirešládja lávdá Norggas ja Ruotas.

Govva 3

Geatkebessošiid lávdan jagiin 2008s 2010ii Ruotas ja Norggas. Ivdnemerken govvida “buffersona” mii lea 20 km registrerejuvvon bessošiid birra (čáhppes ruossat) ja rukses-fiskes čájeha man lávga ja biedgguid geatkebessošat leat dáid jagiin. Gáldu: NINA Rapport 732

Sullasaš dilálašvuodát nu go dát mat leat čájehuvvon dán kárttas bajábealde getkkiid guovdu gusket maiddá guovžžaide, albašiidna ja gumppiide. Ii gávdno ollislaš govva das man ollu boraspiret mat bohtet ránnjáriikkain váikkuhit boraspirevaháguidda, muhto ii leat ii eahpádus ge ahte dain lea ollu dadjamuš.

Eanaš oassi Davvi-Trøndelagas lea guovžžaid, albašiid dahje getkkiid čivganguovlu. Rádjaguovlluin ruota rája buohta bohtet dasalassin ruota guovžžat. Lea dušše unna sárggis lulli-oarjji oasis Davvi-Trøndelagas mii ii leat ovttage boraspire čivganguovlun. Jus galggašii unnidit boraspirelogu dihto boraspirešládjas de das lea dušše oanehisáigái ávkin boraspirevaháguidd ektui dákkár guovlluin. Muhto guhkit áiggi perspektiivvas das livčče unnán beaktu - eará boraspirešládjat bohtet dađistaga daid seamma boazoguohttunguovlluide dainna váikkuhusain ahte ollislaččat eai geahpeduvvošii boraspirevaháguidd. Mánngga oktavuodas lea oppalaš boraspiredeatta dat mii lea mearrideaddji ahte geahpeduvvojit go vaháguidd vai eai. Dákkár dilálašvuodát mat Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen 71 siidu 317 siiddus

leat Davvi-Trøndelagas dagahit stuorra hástalusaid ceavzilis boazodollui. Boraspiriid čivganguovllut leat bohccuid guotteteanamiin ja dat dagaha váttisin gávdnat guottetbáikkiid gos eai gávdno boraspiret. Dát váikkuha man ollu miesit vaháaghttojuvvojit. Dat guokte orohaga main lei stuorámus boraspirevahát lei Færen/Gasken-Laante ja Áarjel-Njaarke gos lei 64 % ja 59 % vahát misiid guovdu 2010/2011s. Suddjejuvvon boraspiret dagahedje birrasii 90 % dain vahágin.

Riidováidudeaddji ja eastadeaddji doaibmabijut

Váidudan dihte riiddu gaskal guohtunealáhusa ja boraspiriid leat iešguđetge doaibmabijut geahččaluvvon. Doaibmabijut eai leat báljo doaibman boazodoalus. Vahátlogut boazodoalus leat eanaš guovlluin, ja erenoamážit Davvi-Trøndelagas boahán dakkár dássái ahte dat uhkidit gánnáheami. (Boazodoalu resursarehketdoallu 2012 ovddas). Dát rehketdoallu čájeha maiddá ahte boazodoallu olles Norggas rahčá stuorra vahátloguiguin boraspiriid geažil. Mii guoská sávzadollui de leat ollu sávzadoolut ferten heaittihit doaimma boraspirevaháigiid geažil.

Sihke sávzaealáhusas ja boazodoalus leat headástuvvan ja ballet ahte ealáhusvuodđu rábastuvvo eret stuorra boraspirevaháigiid geažil. Dát ealáhusat vásihit ahte sis ii leat makkárge váikkuhanvejolašvuohta boraspirehálldašeamis. Goappašt ealáhusat vásiheaba ahte eai jáhkkojuvvo boraspirehálldašeami ja boraspireduktiid ektui. Sii vásihit ahte eai váldo duodas ja ahte ii okta ge sin gula. Hálldašeapmi ii báljo váldde vuhtii sin árbevirolaš máhtuid ja vásáhusaid.

Fylkkamánniid buhtadus-máksimat leat leamaš vuollegaččat daid duohta vaháigiid ektui. Davvi-Trøndelagas, Nordlánddas ja Romssa fylkkas máksojuvvo gaskal 45 ja 55 % dan supmis main boazodoallit leat ohcan buhtadusa. Sávzadoolus leat seamma logut. Romssa fylkkas ja Finnmárkkus dagahii dát proseanta namalassii 32 ja 59 % 2011s.

Dearvvašvuoda ja psykalaš gillámušat olbmuiin geat gullet guohtunealáhusaide lea unnán dutkojuvvon, muhto dearvvašvuodaikosa oktavuodas Liernes ja Namdalseid suohkaniin Davvi-Trøndelagas, HUNT 3 (2006 – 08) – Rovdyr og helse lea dát iskojuvvon. Ulbmil iskosiin lei čalmmustahttit boraspiriid váikkuhusaid álbmoga ja servodaga guovdu guovlluin gos leat ollu boraspiret. Dát dutkan čájehii ahte olbmuiin guovlluin gos leat ollu boraspiret, erenoamážit guovžžat, lea eallinárvu, dearvvašvuohta ja loaktin hedjonan.

Norgga Boazosápmelaččaid Riikasearvi lea bivdán SÁNAGa (Sámi našunála gealboguovddáš) čadahit dearvvašvuodaikosa boazodolliid gaskkas psykososiála diliid hárrái boraspiriid oktavuodas. Iskos ii leat vel gárvvis.

Nu mo dilli lea dál de lea áidna vaháeastadeaddji doaibmabidju mii sáhtta buoridit dili lea unnidit boraspiremáddodaga.

Eahpečielggaduvvon rollat gaskal eanandoalueiseválddiid ja birasgáhtteneiseválddiid boraspirepolitihkas

Leat čielga erohusat oainnus mo boraspirepolitihka galgá biddjot johtui gaskal Eanandoalu- ja biepmudepartemeanta ja Birasgáhttendepartemeantta. Vaikke vel Stuorradiggi lea mearridan ahte galget leat sihke boraspiret ja guohtuneallit meahcis lea dilli dál nu ahte muhttin guovlluin hoigaduvvojit guohtunealáhusat eret daid guovlluin mat leat leamaš guohttun. Mii leat registreren ahte sávzadoolu lea jávkan Báhcaveaileagis ja Romssa fylkka siseatnanosiin eanaš boraspirepolitihka geažil.

Go árvoštallá ahte galget go leat ealáhusberoštumit vai birasgáhttenberoštumit mat galget eanemus mearkašit guovlluin gos leat ollu boraspiret de dakkár mearráduš váikkuha guohtunealáhusaide mat leat guovllus. Seamma láhkai de dat váikkuha boraspiremáddodahkii guovllus. Mánnggas sis guđet barget sávzzaiguin dahje bohccuiguin guovlluin gos leat ollu boraspiret lea unnán jáhkku boraspirehálldašeapmái boraspirepolitihka geažil.

Boraspirehálldašeami eahpečielggaduvvon rollaid váikkuhus lea ahte eanandoalu- dahje birasgáhtteneiseválddit eai čuovvolahte ollašuttima Stuorradikki mearrádušain dan ektui ahte galget go Norggas leat guohtunealáhusat dahje boraspiret. Ealáhusberoštumiid bealis oaivvilduvvo ahte boraspiret leat áittan ceavzilis guohtunealáhussii.

Ealáhusorganisašuvnnat sihke eanandoalus ja boazodoalus jerret leat go boraspirehálldašeamis rivttes máddodatlogut boraspirehálldašeamis. Boraspirehálldašeapmi bidjá vuolimus-logu vuodđun go čilge boraspiremáddodagaid, muhto mánngga oktavuodas leat máddodagat stuorát go maid hálldašeapmi bidjá vuodđun. Boraspireregistreremat maid ealáhusdoallit leat dahkan eai álo váldojuvvo vuhtii.

Nubbi váikkuhus boraspirehálddašeami eahpečielggaduvvon rollain lea ahte eará hálddašeamiorgánat nu go Biebmobearráigeahččus leat iešguđetge stivrensignálat váldit vuhtii. Boraspirepolitihkas leat ealliid eaiggádat biddjojuvvon ovddasvástideaddjin daid guohtunelliid gillámušaide go boraspiret daid rohkkáhit. Biebmobearráigeahččus lea vejolašvuohta gieldit guođoheamis guovlluin gos ovdalis jagiid leamaš stuorra vahágat boraspiriid geažil. Eanandoalu- ja biepmodepartemeanta seaguhedje iežaset guohtun-gieldináššái dalle go Biebmobearráigeahčču áiggui bidjat johtui guođohangildosa guovlluin gos boraspiret ledje dagahan stuorra vahágiid. Vaikke vel Biebmobearráigeahčču ii leat duohtan dahkan dán vejolašvuođa sámi guovlluin de leat guohtuneláhusat boahtán dan dillái ahte ealliid eaiggádat leat biddjon ovddasvástideaddjin háhkan dihte eallinguovlluid boraspiriide. Váikkuhus dása lea ahte guohtuneláhusat hoigaduvvojit eret sin guohtumiin boraspiriide ávkin.

Boraspireiseiválldiin lea vejolašvuohta geahpedit boraspiriid oktavuodain goas guohtuneláhusat gillá stuorra vahágiid geažil. Muhttin guovlluin lea mángui dáháhuvvan ahte go evttohuvvo geahpedit boraspirelogu, de leat birasgáhttenorganisašuvnnat váidalan geahpedeami. Dat mearkkaša ahte fertet maŋidit bivddu vuorddedettiin váidinproseassa. Eanaš dilálašvuođain lea Luondduhálddašeami direktoráhta ja Birasgáhttenpartemeanta miehtan organisašuvnnaid moaitagiidda. Váikkuhus dása lea ahte boraspirelohku lassána daid váikkuhusaiguin mat das leat guohtunelliide.

Dákkár dilálašvuođat leat mielde dagahit eahpe-luohttevašvuođa boraspirehálddašeapmái, ja dat lea stuorra vártisvuohta go das lea dárbbášlaš ahte goappašiid bealis lea luohhtevašvuohta nubbái. Go hálddašeapmi ja dutkan ii váldde duođas olbmuid vásáhusaid, áicamiid ja máhtu de ii leat dát mielde láchčeme buori boraspirehálddašeami.

Stuorradiggi lea defineren meriid sihke riikka eanandoalueláhusa ja boraspirepolitihka ovdáneapmái. Sámedikki mielas ii oktiivástit Stuorradikki mihttu ahte olles riikkas galgá leat eanandoallu dainna politihkain mii birasgáhtteniseiválldiin lea.

Norgga boraspirepolitihka láchkavuodđu sámi ealáhusaid ektui

Leat mánga lága mat mearridit norgga boraspirepolitihka. Dán čielggadeamis deattuhuvvojit dat njuolggadusat ja konvenšuvnnat main lea mearkkašupmi sámi boazodollui ja eanandollui.

Guovddáš rámmaeavttut

Norga ratifiserii konvenšuvnna vilda eurohpalaš šattuid ja ealliid ja sin eallinguovlluid suddjema birra (Bernkonvenšuvnna) miessemánu 27. b. 1986s.

Ulbmil lea seailluhit vilda šaddočoakkáldaga ja fauna ja sin eallinguovlluid. Konvenšuvnna doaibmaguovlu ii guoskka kulturšattuid ja šibihid várjaleapmái ja seailluheapmái. Erenoamážit galgá deattuhuvvot šlájaid seailluhit mat leat áitojuvvon dahje leat hearckit.

Artihkal 2 lea konvenšuvnna dábálaš mearrádus šlájaid seailluheamis. Leat šlájat iešalddis mat galget seailluhuvvot, ja juohke máddodat šlájat, dán oktavuodas boraspiret. Máddodagaid seailluheapmi gullá buot beliide (stáhtaide). Dát sisttisdoallá earret eará ahte šlájat mat juhkkjuvvojit guovtti dahje eanet beliin, de lea juohke bealis sihke iešheanaláš ja oktasaš ovddasvástádus ahte máddodat lea ceavzil.

Artihkal 6 lea guovddáš ollašuttin dihte guhkesáiggi geatnegasvuođaid mat leat čadnon máddodagaid huksemii dahje seailluheapmái. Dása biddjo geatnegasvuohta čadahit "dárbbášlaš ja heivvolaš" láchkaaddi ja hálddahaslaš doaibmabijuid sihkkarastin dihte seailluhit daid šlájaid mat leat čállojuvvon konvenšuvnna Mielddus II:ii. Dát mielddus siskkilda earret eará geatki, guovžža, gumppe ja goaskima. Artihkal 7 addá vástideaddji mearrádusaid šlájaid hárrái mat leat čállojuvvon konvenšuvnna Mielddus III:ii, masa albbas lea čállon.

Vaikke vel artihkal 6 ja 7 gielda buot lágan geahpedeami daid šlájain mat leat dáid listtuin, de addá artihkal 9 lobi spiehkastit dain várjalan dihte dihto beroštumiid. Vai sáhtá spiehkastit 6 ja 7 artihkkala gildosis de fertet olahit goappašiid eavttuid ja ovttá liigeeavttuin. Vuosttaš oppalaš eaktu lea ahte ii leat oktage eará dohkálaš čoavddus. Nubbi oppalaš eaktu lea ahte spiehkastat ii leat vahágin máddodaga ceavzimii. Dat liigeeaktu mii heive buoremusat lea ahte spiehkastat galgá hehttet duođalaš vahágiid earret eará šibihid ja bohccuid guovdu.

Sihke Bernkonvenšuvdna ja Luondduriggodatláhka sáhtá áddejuvvo ja dulkojuvvo dan láchkai ahte eará beroštumit - dása guoskevaš boazodoalu ja sámi eanandoalu beroštumit galget gozihuvvot.

Ulbmilparagrafas Luondduriggodatlágas lea čállojuvvon: "lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig

bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur”.

§ 14 (vektlegging av andre viktige samfunnsinteresser og samiske interesser) Ved vedtak i eller i medhold av loven som berører samiske interesser direkte, skal det innenfor rammen som gjelder for den enkelte bestemmelse legges tilbørlig vekt på hensynet til naturgrunnlaget for samisk kultur.

ON-konvensjvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra mearriduvvui 1966s. Dat doaibmagodii Norggas 1976s. Dát konvensjvdna lea inkorporerejuvnon norgga rievttis – Vuodđolága § 110 a – ja dat manná eará lágaid ovddabeallái, gea. Olmmošvuoigatvuođaláhka § 3. Dán oktavuodas dat mearkkaša ahte stáhta ii sáhte bidjat sámi boazodoalu dahje eanandoalu dakkár dillái ahte sii eai sáhte bargat iežaset ealáhusdoaluin. Vuodđoláhkamearrádus geatnegahtta maiddá Stuorradikki láhkaaddin.

Maiddá ILO-konvensjvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain ja ON julggaštus eamiálbmotvuoigatvuođaid birra, mii mearriduvvui ON:as 2007s duodašta eamiálbmogiid vuoigatvuođaid iežaset guovlluide ja ealáhusčadhaheapmái - dása gullevaš sámi boazodoalu ja sámi eanandoalu vuoigatvuohta ceavzit namalassii ealáhussan ja dehálaš kulturguoddin.

ON julggaštus eamiálbmotvuoigatvuođaid birra, čakčamánu 13. b. 2007 rájes, ovddasta maŋimuš álbmotrievttalaš ovdáneami eamiálbmogiid vuoigatvuođaid suddjemis. ON vuogádaga siskkobeaalde lea eamiálbmotjulggaštus dehálaš normatiiva vuodđu barggu oktavuodas ovddidit ja várjalit eamiálbmogiid vuoigatvuođaid. Maiddá Norga lea geatnegahttan iežas, goitot politihkalaččat ja moralalaččat, ollásit čadahit julggaštusa mearrádusaid našunála dásis.

Ken Uggerud lea geahčadan gaskavuoda gaskal Bern-konvensjvonna ja ON olmmošvuoigatvuođakonvensjvonnaid Norgga boazosápmelaččaid riikasearvvi ovddas. (Rovdyrvern ja menneskerettigheter i reindriftens områder, 2001)

Su konklusjvdna lea ahte ON-konvensjvonna artihkal 27s lea eanet deaddu go Bern-konvensjvonnas. Dán son ákkastallá dainna ahte ON-konvensjvonna artihkal 27 lea váldon njuolga norgga riektái, ja olmmošvuoigatvuođalága § 3 mielde manná ovddabeal eará lágaid Norggas Uggerud oaiivvilda ahte dán namuhuvvon nana ákkastallama vuodul ahte artihkal 27 ii dohkket dakkár boraspirehálddašemi mii mielddisbuktá heaittineami dahje ahte áitojuvvo heaittihit boazodoalu muhtin guovllus.

Olmmošvuoigatvuođaláhka - ratifiserejuvnon Norggas 1999s, lea maid čielggas: Buot álbmogat sáhttet iežaset ulbmiliidda mearridit iežaset luondduriggodagaid ja gávdnosiid, nu guhká go dat bisuha geatnegasvuođaid mat leat internašunála ruđalaš ovtasbarggu, mat leat vuodđuduvvon maŋggabealat ávkkis ja álbmotrievttalaš njuolggadusain. Ii ovttage oktavuodas galgga álbmogis rievduvot iežas eksisteansavuodu. Dát ii leat láhka mii lea čadnon eamiálbmogiidda erenoamážit, muhto álbmogiidda oppalaččat - leaččat dal sápmelaš dahje it.

Konklusjvonnán sáhtta dadjat ahte eai konvensjvonnat eai ge láchavuodut galgga dadjat maidige eará go ahte boraspiret galget hálddašuvvot dakkár vugiin ahte dat eai váldde sámi boazodoalu ja eanandoalu ealáhusvuodu dahje kulturvuodu eret.

Boahtteáiggi boraspirepolitihkka

Hástalusat

Sámediggi oaidná ahte leat ollu hástalusat čadnon otná boraspirehálddašepmái. Dát guoská erenoamážit sámi guovlluide gos bohccot ja sávzzat guhtot dain seamma guovlluin gos leat boraspiret. Odne dagaha boraspirehálddašepmi ollu hástalusaid dáid sámi ealáhusaide stuorra boraspiremaidodagaid geažil sámi guovlluin. Boraspirepolitihka mielddisbuktá dál stuorra negatiiva váikkuhusaid guohtunealáhusaide – dákkár politihkka ii sáhte joatkašuvvat alma guohtunealáhusaid eallinvuodđu áitojuvvo. Sámi ealáhusain mat dađistaga vásihit stuorra vahágiid guohtumiin hedjona ekonomalaš vuodđu. Sámediggi lea hui eahpádusas ahte oktiivástidago stáhta boraspirepolitihkka guoski eamiálbmotrivttiin. Váldohástalus norgga boraspirepolitihkkii lea sihkkarastit ávnnaslaš vuodu sámi kultuvrii. Lea stáhtas, ja erenoamážit birasgáhtteneiseválddit ja eanandoalueiseválddit geain lea ovddasvástádus dása. Sámediggi lea ovtasbargoguoibmi dán barggus, ja dehálaš reaidun dan oktavuodas lea konsultašuvdnašiehtadus man sihke Ráđdehus ja Sámediggi leaba vuolláičállán.

Mihttut boraspirepolitihkas guohtunealáhusaid ektui

Stuorradikki boraspirešiehtadusa oktavuodas jotkkii Stuorradiggi guovtteosat mihtumeari 2004is. Dát mearkkaša ahte galget leat sihke boraspiret ja guohtunealáhusat riikas. Guohtunealáhusat ja boraspiret Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

meannuduvvojit iešguđetge lÁhkai iešguđet guovlluid mielde. Vuoruhuvvon guohtuneatnamiin galgÁ leat Álkit oázžut bivdolobi borasspiriide. Vuoruhuvvon borasspireguovlluin galget ges leat stuorÁt gÁibÁdusat beaktilis bargguide eastadan dihte borasspirevahÁgiid, ja guohtunealÁhusat galget heivehuvvot borasspiriid ektui.

NašunÁla mihtut dagahit stuorra hÁstalusaid sÁmi guohtonealÁhusaide. VahÁgat borasspiriid geažil leat lassÁnan 2004 rÁjes. Stuorra oassi noadis mii bohtÁ das go galget leat boraspiret, lea biddjon sÁmi guovlluide. Vaikke lohku sÁvzzavahÁgiin lea njiedjan, de leat vahÁgat oppalaččat ain seamma stuorrÁt – čilgehus dÁsa lea ahte sÁvzzalohku guohtuneatnamiin lea njiedjan seamma loguin go vahÁtlogut leat njiedjan.

Jus mihtut borasspireloguid ektui galget ollašuvvot de mielddisbuktÁ dÁt ahte galget leat vel eanet boraspiret go mat odne leat. DÁlÁ dilis leat jo alla vahÁtlogut sihke boazo- ja sÁvzzadoalus. Joatka boraspire-laskamis dagaha vel stuorÁt hÁstalusaid sÁmi ealÁhusaide go mat dÁl leat. DÁt hÁstala maid Norgga stÁhta ollÁšuhttit našunÁla ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodÁid, mat Norgga stÁhtas leat sÁpmelaččÁid guovdu eamiÁlbmogin. Dan oktavuodas lea dehÁlaš oaidnit oktiivÁstidago borasspirepolitihka ja borasspirehÁlddašeapmi daid ÁlbmotrievttÁlaš geatnegasvuodÁiguin mat bohtet ovdan VuodđolÁga § 110 a:as, buohtastahttojuvvon SP art. 27. Gulahallanšiehtadus šaddÁ dehÁlaš veahkkeneavvun SÁmediggÁi lÁhčín dihte dili sÁmi ealÁhusaide nu ahte ain sÁhttet geavahit meahceguovlluid ealÁhusdoaimmaide.

NašunÁla borasspirepolitihkas lea Áigumuš ahte eai galgga leat čivgi gumppet sÁmi boazodoaluguovlluin. Boazodollui, ja maiddÁ sÁvzadolli lea Áibbas mearrideaddji mearkkašupmi das ahte gumpeguovlu ii viiddiduvvo. Leat jo stuorra hÁstalusat gumppiiguin mat eai dušše vÁdjol ja gotte bohccuid, muhto mat dagahit balu ja mÁšohisvuodÁ ja dagahit ahte masttadit ealuid.

Duohta máddodatlogut ja boranÁvddiid váilevaš geahpadeapmi

Logut mat mitalit máddodagaid sÁmi guovlluin eai doala deaivÁsa – dat leat stuorÁt go maid birasgÁhtteneisevÁlddit bidjet vuodđun. Borasspirepolitihkas lea vuolimus-lohku mii biddjo vuodđun go máddodatmearri mearriduvvo. HÁstalus ovddasguvlu lea fidnet loguid mat dollet eanet deaivÁsa go dat logut maid hÁlddašeapmi dÁl geavaha.

Ahte boraspiret bohtet rÁnnjÁriikkain ii vÁldo vuhtii go máddodatmearri Árvvoštallojuvvo. Stuorra rÁdjÁguovllut RuotÁ, Suoma ja Ruošša rÁjÁid bokte dagahit ahte alo leat boraspiret norgga bealde mat vÁdjolit guhkes gaskkaid. Lagat ovttasbargu SÁmedikkiin gaskaneaset sÁhttÁ leat vuohki váikkuhit nÁšunalastÁhtaid borasspirepolitihka gÁhtten dihte guohtonelliid. HÁstalus lea dÁkkÁr ovttasbarggu oázžut doaibmat SÁmedikkiid gaski. Ieš guđet ge riikkain deattuhit dasa lassin borasspirepolitihka ieš guđet ge lÁhkai, ja Suopma ja Ruošša vuoruhit unnán resurssaid borasspirehÁlddašeapmÁi.

Getkkiid ja albasiid bivdu ii vÁsttit máddodatmeriide maid Stuurradiggi lea mearridan. Borasspire bivduordnet lea dÁvjÁ bivdiid eaktodahtolašvuodÁ ja dÁhttu duohken, ja das sÁhttÁ leat mearkkašupmi dasa ahte lihkostuvvá go bivdu. MÁngga oktavuodas lea StÁda Luonddubearráigeahčču ferten bivdit vearrÁmus borasspiriid earret earÁ bivdduin biejuin ja helikoptergeavahemiin. Go dÁlÁ borasspire bivdu-ordnet ii doaimma berrešit earÁ čovdosat veardiduvvot, nu mo Ásahit buoret ortnegiid gokčÁn dihtii gielddaid gaskasaš bivdojoavkkuid goluid. Gos lea lunddolaš de ferte rahpat vejolašvuohtha ruhtadit gielddalaš bivdojoavkkuid. Bivdu bivdoÁiggis lea eaktodahtolaš ja bivdu lea vel dakkÁr Áiggis go lea unnán čuovga oanehis beivviin ja go lea veaigi. HÁstalus lea movttidahttit bivdiid oaidnit dan ulbmillažžan bivdit jahkÁsaš bivdoeriid vuolidan dihte vahÁtloguid guohtunealÁhusain sÁmi guovlluin.

MÁhttovuodđu

Iešguđet dutkanbirrasat čadÁhit mánggaid dutkanbargguid borasspiriid birra. Leat borasspireisevÁlddit guđet leat diŋgon ollu dan dutkama mii lea borasspirehÁlddašeamis. SÁmi Árbediehtu ii vÁldojuvvo mielde borasspiredutmÁi ii ge borasspirehÁlddašeapmÁi. Dat mii šaddÁ dehÁlaš lea hukset luohhtevaš dutkama ja luohhtevašvuodÁ sÁmi birrasiid ja dutkanbargguid gaskal. Odne lea stuorra erohus gaskal logu maid birasgÁhtteneisevÁlddit lohket máddodatlogus ja dan mii duodÁi lea. Lea maid erohus gaskal logu maid ealÁhusas ohcet buhtadussan borasspirevahÁgiid geažil ja supmis mii duodÁi mÁkso dán ovddas. SÁmi Árbediehtu galgÁ deattuhuvvot buot ÁššÁigullevaš dutkamis. SÁmi ÁrbevirolašmÁhttu galgÁ maid deattuhuvvot máddodatmearri mearrideami oktavuodas ja leat vuodđun boahhteÁiggi borasspirehÁlddašeamis.

Lea mearrideaddji ahte lea sihkkaris máhttovuodđu vai boraspirelávdegottit galget sáhttit váldit rivttes mearrádusaid ja ahte boraspirehálldašeamis muđui galgá leat ollislaš govva duohta máddodatloguin. Hástalus lea atnit ávkki árbedieđus mii gávdno boazodoalus ja eanandoalus ja geavahit dán máhttu dutkamis ja hálldašeamis.

Dutkan čájeha ahte vahátlogut boazodoalus Norggas, Ruotas ja Suomas leat issoras allat. Mañimuš dutkan Ruotas: "Renhjord i kollaps, produktivitet, kondition och renförluster i Njaarke Sameby", (Sveriges landbruksuniversitet, rapport 285, Uppsala 2013) čájeha ahte borspiret Njaarke čearus leat unnudan buvttadeami, ja lea dalle várra ahte buvttadeapmi oalát bisána. Stuorra aldo- ja miessevaháгат leat mielddisbuktán ahte buvttadeapmi njiedjá. Njaarke čearus lea rádjá boazoorohagaide Færenii, Skæhkerii ja Låartii Davvi-Trøndelágas. Davvi-Trøndelága stuorra vahátloguid vuodul ráhkaduvvui bargorapporta, maid Birasgáhttendepartemeanta ja Eanadoallo- ja biepmodepartemeanta álggahedje (Rapport fra arbeidsgruppen for reduksjon av konfliktnivået mellom rovdyr og reindrift i Nord-Trøndelag 2009). Dán rapportta boadus lei ahte dutkanásahus NINA oačču bargun rahkadit dutkanprošeavtta Skæhkera, Låarte ja Luvllie-Njåavmesje boazoorohagain. Dát dutkan ii leat vel gárvvistuvvon.

2012/2013 boazodoallošiehtadallamiid oktavuodas šihte NBR ja stáhta Eanadoallo- ja biepmodepartemeantta (EBD) bokte ásaht bargojoavkku, mas goappašat bealit leat mielde, mii galggai guorahallat Romssa ja Nordlándda diliid lasihan dihtii produktivitehta. Boazodoalloressursarehketdoallu čájeha sullasaš lágan negatiiva produktivitehta ovdáneami boraspirevahágiid geažil. EBD oačču NBR miedihit váldit Davvi-Trøndelága maiddái mielde guorahallamii. Bargujoavku čájeha ahte vahátlogut leat stuorrát, ja leat lassánana maiddái Nordlánddas ja Romssas dain golmma mañimuš jagiin. (Vurdering av situasjonen for reindriften i Troms, Nordland og Nord-Trøndelag, Rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe 2012)

Ruota guovžarapporta (Björnpredation på ren och potentiella effekter av tre förebyggande åtgärder, et samarbeidsprosjekt mellom Viltskadecenter, Skandinaviska björnprojektet, Udtja skogssameby och Gällivare skogssameby, Rapport fra Viltskadecenter 2012:6), čájeha ahte guovža dagaha stuorra oasi miessevahágiin dain čearuin. Vaháгат ledje stuorábut go ledje navdán, ja ahte buhtadusaid maid sii ledje ožžon eai lean sullii ge vahágiid ektui. Dutkan čájehii maiddái ahte ii lean stuorra ávki váldit dušše guovžžaid mat vahágiid dahke. Dutkan konkluderii ahte mađi árat giđđat guovža goddojuvvui dađi eambo ávki lei bivddus, ja ahte goddit njiŋŋalaguovžžaid main ledje boarrásat čivggat lea stuorra effeakta miessevahágiidda.

Gánnáheapmi

Gánnáheapmi boazodoalus lea mángga ášši duohken mat leat olggobealde boazodoalu. Vaháгат maid boraspiret leat dagahan lea okta dain áššiin mii lea šaddan nu stuorisin ahte áitá muhttin boazodolliid eksisteansa. Njuovvanmearri njiedjá go massá ollu bohccuid boraspiriid geažil. Buvttaellit eai bálle šaddat njuovvan mađe sturrodahkii. Dát sáhtta mearkkašit ahte boazodoalualáhus ferte vuoittahallat go leat menddo stuorra vaháгат buvttaelliid ja misiid guovdu.

Nu go boazodoallu ge, de lea sávzadoallu vuodduuvvon dasa ahte sávza guohtu meahcis guodoheami ja gilvima haga. Ruđalaš tienas biddjo meahcceguohtuneatnamiidda, ja lea mearrideaddji oazžun dihte gánnáhahtti sávzaealáhusa. Lea čájuhuvvon ahte eastadeaddji doaibmabijut leat dagahan doalu divrrasin dahje ahte váttisvuodát mañiduvvojit mañit áigái. Jus áin galggaš leat sávzaealáhus mas meahcci lea oassi doalus, de fertejit boahit rievdadeamit boraspirehálldašeapmái. Hástalus lea sáhttit joatkit guovttebealat áigumuša ahte galget leat sihke boraspiret ja guohtuneallit alma guohtunealáhusat hoigaduvvot eret iežaset guovlluin.

Psykososiála diliit

Ferte bidjat eanet fuopmášumi psykososiála diliide guohtunelliid vahágiid oktavuodas. Dákkár noađit eai dušše čuoza elliid eaiggádii, muhto maiddái earát bearrašis, ja erenoamážit mánát ja nuorat sáhttet šaddat vásihit psykalaš nođiid. Sihke boazodoalus ja sávzadoalus lea dábálaš ahte olles bearaš lea searvvis beaivválaš doalus birra jagi. Dás šaddá dehálaš ásaht ealáhusdoaimma mas lea buorre beaggin ja nu unnán go vejolaš gillámušat guohtunelliide. Dat dagahivčče vuodu oččodit nuoraid dáid ealáhusaide. Guovllut gos boraspiret váldet ollu guohtunelliid eai givtte nuoraid ásaht doaluid dohko. Hástalus lea dahkat sihke elliid

eaiggáda ja reasta bearrašis gearggusin diehtit mo galget meannudit dan psykalaš noađi go boraspiret vahágahttet sakka.

Guovllupolitiikkaš vuhtiiváldimat boraspirepolitiikkaš

Sihke boazodoallu ja sávzadoallu leat ealáhusat mat leat báikegottiin. Dat dagahit mángga guovllus dehálaš oasi bargodilálašvuodas ja nu ássama vuodus. Sámediggái lea dehálaš bisuhit bargodilálašvuoda ja ássama sámi guovlluin. Sámi ealáhus lea erenoamáš dan láchkai ahte vuodđoealáhusaid oassi lea duppal nu stuoris go muđui riikkas. Stuorradiggedieđáhusas biepmo- ja eanandoalupolitiikka birra 2012s lea okta váldoulbmiliin sihkkarastit eanandoalu miehta riikka. Dan oktavuodas lea čájehuvvon man dehálaš lea geahččat eanandoalupolitiikkaš váikkuhangaskaomiid muđui guovllupolitiikkaš árrjain ovttas. Buorre guovllupolitiikkaš fertet maiddá geatnegahttit Ráđđehusa čađahit boraspirepolitiikkaš mii váldá vuhtii ássama sámi guovlluin.

Mihttu

Geahpedit vahágiid maid boraspiret dahket nu ahte boazodoallu ja eanandoallu sáhttet ávkkástallat árbevirolaš guohtuneatnamiid guohtumii. Guhkebuš áiggis fertejit máddodatmearit geahpeduvvot sámi guovlluin.

Strategiijat

Bargat politiikkalaččat ráđđehusa ektui dainna lágiin vai boraspirepolitiikkaš eanet vuhtii váldjuvvošedje guođohanealáhusat. Sámedikkis go lea sámiid álbmotválljen orgána galgá leat stuorát váikkuhanfápmu nationála boraspirepolitiikkaš.

Nannosat fokus álbmotrievtti hárrái boraspirepolitiikkaš ja dan hálddašeami ektui.

Nannosat báikkálaš mielde mearrideapmi boraspirehálddašeami ektui. Báikkálaš máhttu galgá deattuhuvvot čielgaseappot sihke hálddašeami ja dutkama ektui. Čeahppudahttit bivdoserviida ja buoridit ekonomalaš buhtadusa bivdoserviida beavttálmahttin dihte bivddu.

Lávgađet gulahallan boraspirehálddašeami ja boazodoalu gaskka.

Guovlulaš boraspirelávdegottiid integritehta sin hálddašandoaimmaid ektui galgá nannejuvvot. Čielgaseappo gaska Birasgáhttentdepartemeantta, politiikkalaš orgánan ja lávdegottiid gaskka hálddašanorgánan.

Láhčit nu ahte Sámedikki áirasat regionála boraspirelávdegottiin lea oktasaš gealbovuodđu sámi ealáhusaid, sámi servodatovdáneami birra ja ođasmahtton dutkan boraspire birra.

Politiikkalaččat bargat dan ala ahte boraspirehálddašeapmi Norggas, Ruotas ja Suomas sáhtta soahpat ahte geahpedit boraspirenáli, ja soahpat oktasaš čovdosa hástalusaid boraspirehálddašeami siskkoabealde

Sámedikkeráđi čielgehus Sámeikki girjerádjosa birra

Álggahus

Sámediggeráđi lea áššis 025/11 listen daid dieđáhusaid ja čielggadusaid mat galget čállojuvvon válgáigodagas. Das boahťa ovdan ahte 2013:s galgá biddjojuvvot ovdan čielggadus girjeráju birra.

Dáinna čielggadusain áigu Sámediggeráđi bidjat ovdan bajimus politiikka Sámedikki girjeráju ovddideapmái resursa- ja gealboguovddázin sámi girjjálašvuhtii ja sámi girjerádjobálvalusaid. Váldomihttomearri lea ahte olles sámi álbmot galgá oazžut dohkálaš girjerádjofálaldaga.

Čielggadus bidjá ovdan Sámedikki girjeráju barggu stáhtusa ja giedahallá Sámedikki girjeráju ja sámi girjerádjobálvalusa hástalusaid mearriduvvon mihttomeriid ektui. Dat giedahallá maiddá resursadárbbu dasa ahte viidaseappot ovddidit Sámedikki girjeráju šaddat dakkár girjerádjun mii galgá nannet ja ovddit girjerádjofálaldaga sámi álbmogii.

Sámediggi lea ovdal bidjan ovdan guokte politihkalaš dokumeantta sámi girjerádjobálvalusa birra. Ášši 21/95 ”Sámi girjerádjobálvalus - Sámi sierrabibliotekha/Samisk spesialbibliotek boahhteáiggis” giedahalai dan guđe rolla girjerájus galgá leat boahhteáiggis dan ektui ahte doaimmat sámi gealbogirjerádjun. Mearriduvvui ahte girjerádjun galgá sirdojuvvot Sámediggái, ođđa bargamušain hálddašangirjerádjun ja viiddiduvvon diehtujuohkinbálvalusain Sámedikki várás.

Áššis 28/03 biddjojuvvui ovdan čielggadus sámi girjerádjobálvalusa birra. Das evttohuvvojedje njeallje doaimmabiju mat galge dustet girjeráju muhtun hástalusaid:
Ásahit doarjjaortnega girjerádjui sámi girjjálašvuoda oastima várás
Várret resurssaid hálddašangirjeráju ásaheapmái
Viidáseappot ovddidit sámi girjebussefálaldaga
Lágidit girjerádjokonferánssa

Sámediggi lea čuoččolan dáid doaimmabijuid dainna lágiin ahte ásahit doarjjaortnega daid girjerájuid várás, mat hálidit oastit sámi girjjálašvuoda. Dát doarjja lea dál rievdaduvvon doarjjan dasa ahte ovddidit girjerájuid sámi girjjálašvuoda. Resurssat hálddašangirjerádjun ásaheapmái eai leat vuoruhuvvon. Sámediggi addá dál doaimmadoarjaga 8 sámi girjebussii. Leat maid várrejuvvon ruđat Sámedikki bušehtas lágidit girjerádjokonferánssaid, mat leat lágiduvvon ovtta earáiguin, dasa lassin ahte Sámediggi lea lágidan moadde girjerádjokonferánssa.

Sámedikki girjeráju stáhtus

Sámi sierrabibliotekha ásaheapmi álggahuvvui 1950-jagiin go Kárášjoga álbmotgirječoakkáldat fidnii muhtun sámegielat girjjiid. 1962:s oaččui Kárášjoga álbmotgirjerádjui erenoamáš ovddasvástus ásahit sámegielat čoakkáldaga addin dihtii sámi álbmogiid ja earáide sámi girjerádjobálvalusa. Čoakkáldat lei álggos Kárášjoga álbmotgirjeráju vuolláš ossodat. 1983 rájes šattai ossodat sierra stáhtaruhtaduvvon girjerádjun - Sámi sierrabibliotekha/Samisk spesialbibliotek. Sámi sierrabibliotekha sirdojuvvui jagis 2000 Sámediggái ja oaččui nama Sámedikki girjerádjun. Girjerájus lea dál čalmmus sadii sámegievisttis Kárášjogas.

Váldomihtomearrin biddjojuvvui ahte Sámedikki girjerádjun galgá leat girjerádjun mii galgá nannet ja ovddidit girjerádjofálaldaga sámi álbmogiid. Dat galgá lea gealboguovddážiin sámi girjjálašvuoda ja sámi girjerádjobálvalusa várás, ja hálddašangirjerádjun Sámedikki politihkkáriid ja bargiid várás.

Maŋŋago girjerádjun sirdojuvvui Sámediggái sturro vuordamušat girjeráju rollii doaimmat resursan ja gealboguovddážiin eará girjerájuid dan dáfus ahte ovddidit sámi girjerádjobálvalusa. Dán rádjai lea girjerádjun eanaš dušše bargan beaivválaš girjerádjobargguid nu go ohcan ja oastin, gárvvistit ávdnasiid ja giedahallat referánsagažaldagaid, dasa lassin ahte vuostáiváldit ja ofelastit gussiid. Girjerájus lea maid veaháš áššemeannudeapmi, ja das lea earret eará ovddasvástádus sámi girjebussiid bušehttaovddasvástádusa čuoččoleamis.

Ruovttoluottadieđut álbmot- ja fylkkagirjerájuin lea ahte sii vurdet ahte Sámedikki girjerájus galgá leat stuorát rolla go guoská diehtujuohkimii sámi girjjálašvuoda birra ja ráđdeaddimii sámi girjerádjodoaimma birra.

Čoakkáldatovddideapmi

Sámedikki girjerájus galgá leat buoremusat ollistuvvon sámi girjjálašvuoda čoakkáldat ja eará ávdnasat sámegilli ja sámi dilálašvuodaid birra beroškeahhtá gielas. Čoakkáldat galgá leat olahahhtin ja dovddusin sihke eará girjerájuid ja ovttaskas luoikkaheddjiide. Girjerádjun oastá maŋga girjegáhppálaga vai eará girjerádjun sáhttet luoikkahit girječoakkáldagaid luoikama várás iežaset geavaheddjiide – luoikkahanvuorkká. Girjerájus leat ain maŋgga jagi ávdnasat magasiinnas mat eai leat registrerejuvvon. Oažžut olles girjeráju čoakkáldaga olámuddui neahtas lea deatlaš go geahččá girjeráju mihtomeriid ja bargamušaid ovddasguvlui, ja dainna ahte addit buori bálvalusa geavaheddjiide.

Girjerádjun oažžu ávdnasiid maid Našunálgirjerádjun lea geatnegahttojuvvon sáddet. Dása gullet girjjet ja dokumeanttat mat leat almmuhuvvon Norggas mas buot dahje oasit teavsttas lea sámegilli, geahča lágá

geatnegahttojuvvon lágidemiid birra (Lov om pliktavlevering). Geatnegasat lágiduvvon girjjit galget vurkejuvvot agibeavái, ja girjerádju oastá luoikkaheapmái liige gáhppálagaid buot girjjiin maid vuostáiváldá.

Sámediggi lea jagiid mielde ovddidan riikkaidgaskasaš ovttasbarggu. Mis leat sihke politihkkárat ja bargit geat barget árjjalaččat álgoálbmotássiiguin ja oassálastet čeahkkimiidda eará álgoálbmogiiguin. Dan oktavuodas mii leat ásaheamen hálddašangirjerádju uhcit čeahkkáldaga eará álgoálbmotgirjjálašvuodas.

Hálddašangirjerádju

Sámedikki girjerájus lea ovddasvástádus doaimmahit hálddašangirjeráju Sámedikki bargiid ja politihkkáriid várás. Girjerádju lea deatlaš dan barggus ahte gávdnat guoskevaš girjjálašvuoda vai bargiin ja politihkkáriin leat odđaseamos dieđut iežaset ášsesuorggis. Girjerájus lea maid ovddasvástádus das ahte háhkát almmolaš prentosiid nu go Stuorradiggedieđáhusaid, NAC:aid, ja diŋgot stuorát hivvodagaid dán dokumeanttain go dárbbášuvvojit. Mii oaidnit ahte dát bálvalus lea hui deatlaš, ja dat lea maŋimus jagiid ovdánan ja girjerádju oažžu ollu jearaldagaid bargiin. Girjerádju diŋgo ja registrere girjjálašvuoda maid mielbargit dárbbášit kantuvrraineaset, nu go sátnegirjjiid, láhkačeahkkáldagaid ja fágagirjjiid. Sámedikkis leat girječeahkkáldagat iešguđet kántorbáikkiin. Dáid girjjiid systematiseren ja registreren ii leat vuoruhuvvon dán rádjai.

Sámi oahpponeavvoguovddáš

Sámi pedagogalaš guovddáža ja oahpponeavvoguovddáža ásaheami válldi sámi oahpahusráđđi vuosttaš gearddi ovdan 1976:s. Girko- ja oahpahusdepartemeanta celkkii 1977:s ahte sii leat vuhtiváldán ahte Sámi oahpahusráđđi ásaheami pedagogalaš bagadanbálvalusa sámi guovlluid várás oahpahusráđi čállingotti oktavuhtii. 1991:s váldojuvvui álgga čielggadit vejolašvuodaid oažžut stáhta ásaheami oahpponeavvoguovddáža sámi geavaheddjiid várás. Nammaduvvui lávdegoddi mii galggai čállit raportta sámi oahpponeavvoráhkadeami birra. Lávdegoddi gávnnaheami ahte ferte ásaheami oahpponeavvoguovddáža ossodahkan Sámi oahpahusráđi čállingoddi. Sámi oahpponeavvoguovddáš ásaheami vuosttaš 1994:s. Guovddáš oaččui nátionála ovddasvástádusa sámi oahpponeavvuid ráhkadeamis. Guovddáš galggai maiddái juohkit dieđuid sámi oahpponeavvuid birra ja čeahkit čájáhus- ja bagadandoaimmaid oahpponeavvuid geavaheddjiid várás. 2000:s sirdojuvvui Sámi oahpahusráđđi Sámediggái.

Sámi oahpponeavvoguovddáža ásaheami rájes otnáži lea oahpponeavvočeahkkáldat lassánan. Dát čeahkkáldat lea Sámedikki kantuvrras Guovdageainnus. Oahpponeavvočeahkkáldagas lea eanaš oahppogirjjit davvisámegilli, julevisámegilli ja lullisámegilli almmuhuvvon Norggas, Ruotas ja Suomas mánáidgárddi/ovdaskuvlla, vuodđoskuvlla, joatkkaskuvlla várás, lassan musihkkii, sámi filmmaid luoikkaheapmi NORWACO siehtadusa vuodul, spillat ja eará. Prošeakta Ovttas-Aktan-Aktesne lea ovddidan oahpponeavvobálvalusa neahtas oahpaheddjiid ja mánáidgárdeoahpaheddjiid várás, ja sii ožžot ávkki Sámedikki girjeráju ja Oahpponeavvoguovddáža čeahkkáldagas. Sáhtta earret eará luoikkahit oahpponeavvoguovddážiis neahtasiidduid bokte.

Seammás go guovddáža oahpponeavvočeahkkáldat lea lassánan, de lea maiddái bagadanbálvalus oahpponeavvuid várás ja oahpponeavvoráhkadeapmi bisuhuvvon. Diehtajuohkin- ja bagadanbálvalus eaktuda máhtolašvuoda oahpponeavvoráhkadeamis ja dan ovdáneami birra mii áiggiis áigái dáhpáhuvá oahppo- ja oahpahussuorggis. Vásáhusat čájehit ahte oahpponeavvoguovddáža bálvalusaid geavaheaddjit leat oahpaheaddjit Norggas, Ruotas ja Suomas, studeanttat, eatnašat Sámi allaskuvllas, mánáidgárddit miehtá riikka, Sámedikki bargit ja eará.

2011:s válldii Oahpponeavvoguovddáš atnui seamma girjerádjovuogádaga go dan mii Sámedikki girjerájus lea. Čeahkkáldat lea oassin Sámedikki girjerájus BIBSYS girjerádjovuogádagas. Eai leat ásaheami virggit oahpponeavvočeahkkáldatbarggu oktavuodas, muhto ovttá oibmos lea muhtun muddui ovddasvástádus bargat čeahkkáldagain ja vuogádagain. Sámedikki girjerádjui ii leat biddjojuvvon ovddasvástádus dán čeahkkáldagas. Dakkár oahpponeavvočeahkkáldaga ráhkadeapmi, mii lea vuogas oppalašgeahčastat, čorgat ja álkut olámuttus, gáibida girjerádjofágalaš máhtu ja bagadusa. Dasa lassan lea hui deatlaš ahte registreren BIBSYS:ii dahkkojuvvo rivttes láhkai. Sámediggeráđđi oaivvilda danne ahte lea lunddolaš ahte Sámedikki girjerájus lea bajimus ovddasvástádus dán barggus. Mii oaivvildit danne ahte Oahpponeavvoguovddáš

galgá šaddat oassin Sámedikki girjerájus, ja ahte juolluduvvojit resurssat bargui čoakkáldagain ja daid bálvalusaid ovddideamis maid oahpponeavvuoovddáš fállá.

Ovttasbargu

Kulturdieđáhusbargui leat bohtán evttohusat ja cealkámušat Romssa fylkkasuohkanis mas čuožžu girjerájuid birra. Romssa fylkkasuohkanis lea sámi girjerádjobálvalus Davvi Álbmogiid Guovddažis Gáivuonas. Dát bálvalus ásahuvvui prošeaktan dan dárbbu vuodul mii bođii ovdan Sámedikki 1995 mannosáš čielggadusas "Sámi girjerádjobálvalus - Sámi sierrabibliotehka/Samisk spesialbibliotek boahhteáiggis". Bálvalussii gullá earret eará ođasblogga sámi almmuhemiid birra. Sámedikki girjerádjju ja Samernas bibliotek Ruotas lea addán dieđuid ođđa almmuhemiid birra bloggá. Romssa fylkkasuohkan čállá ahte dán blogga dieđut leat váikkuhan dasa ahte máhttu sámi almmuhemiid birra lea lassánan sihke sámi ja eará guovlluid girjerájuin. Romssa fylkkasuohkan sávvá danne ahte dát bálvalus ovddiduvvo viidáseappot. Sámediggeráđđi doarju dan danne go lea stuorra dárbu girjerájuid gaskkas háhkat dieđuid sámi almmuhemiid birra ja gos daid sáhtta oastit. Mii oaivvildit ahte dát diehtjuohkinbálvalus lea dan mađe bures ásahuvvo ja dovddus birrasis, ahte dan berre viidáseappot ovddidit ja ahte dat dahkkojuvvo lagas ovttasbargus Sámedikki girjerájuin.

Dain ovttasbargošiehtadusain mat Sámedikkis leat mánga fylkkain, lea girjerádjoovttasbargu dakkár fáddá mii lea buot ovttasbargošiehtadusain. Sámedikki girjerádjju lea ásahan buori ovttasbarggu golmma davimus fylkkagirjerájuin, ja lea juolludan resurssaid dasa ahte lágideat konferánssaid ja girjjálašvuodafestiváldaid. Girjerádjju lea deatalaš gaskkusteaddjin Sámediggái, ja ovttasbargu eará fylkkagirjerájuiguin ja earáiguin lea mielde nannemin girjerádjofágalaš gelbbolašvuoda máhtu ja vásáhusaid lonohallama bokte.

Sámedikki girjerádjju lea oassálastán International Indigenous Librarian Forumii. Foruma mihttomearri lea čohkket álgoálbmogiid mat barget girjerájuin digaštallat oktasaš hástalusaid ja lonohallat vásáhusaid. Sámedikki girjerádjju ovttasbarggai Samernas bibliotek:ain Ruotas ovdalis oassálastima birra forumii, ja oazžut foruma Sápmai. 2011:s lei Sámediggi foruma lágideaddjin Kárášjogas, ja guossit bohte Ođđa Selánddas, Austrálias, Amerihká Ovttastuvvon Stáhtain ja Kanadas. Dán jagi čoahkkanedje iešguđet álgoálbmotgirjerádjobargit Bellinghamii, Amerihká Ovttastuvvon Stáhtain.

Boahttevaš hástalusat

Dát stáhtusválddahus čájeha ahte Sámedikki girjerádjju lea jagiid mielde ásahan buori ovttasbarggu sihke fylkkagirjerájuiguin, sámi girjebussiguin ja riikkaidgaskasaččat. Sámediggeráđđi háliida váldit ovdan daid ovdánanvejolašvuodaid mat leat čuovvovaš bajábealde namuhuvvon surggiin, hálddašangirjerádjju ja oahpponeavvuoovddáš. Bargu hálddašangirjerájuin lea ovdánan, ja ollu bargit váldet oktavuoda girjerájuin. Danne sáhtta leat dárbu bidjat resurssaid erenoamážit dasa ahte ovddidit hálddašangirjeráju vai čoakkáldat registrerejuvvo ja buorit bargovuogit ráhkaduvvojit earret eará das mo galgá áimmahuššat Sámedikki iežas almmuhemiid. Dasa lassin lea mihttomearrin registreret dan girjjálašvuoda mii lea iešguđet kántorbáikkiin, vai olles organisašuvdna oazžu ávkki dáid resurssain.

Go guoská oahpponeavvuoovddáži, de mii oaivvildit ahte berre digaštallat sáhtta go ovddidit oahpponeavvuoovddáža bálvalusaid nu ahte dain lea ollu stuorát ávki sámi mánide ja nuoraide. Dás sáhtášii girjerádjofágalaš virgi bargat dainna ahte boktit sámi mánáid ja nuoraid lohkanmiela, ja leat mielde loktemin máhtu sámi girjjálašvuoda ja kultuvrra birra skuvlagirjerájuin ja skuvllain main leat sámi oahpaheaddjit.

Sámediggeráđđi háliida viidáseappot čalmustahttit čuovvovaš hástalusaid dán čielggadeamis:

- Gaskkustandoaimma
- Girjerádjooovddideami
- Digitaliserema
- Sámi girjerádjodoaimma organiserema

Gaskkustandoaibma

Sámedikki girjeráju stuorámus hástalus dál lea lasihit sámi girjjálašvuoda ja kultuvrra gaskkusteami. Sámi girjebusset ožžot njuolggá juolluduvvon doaibmadoarjaga Sámedikki bušeahta bokte. Nu lea ge Sámedikki rolla girjebussiid ektui juhkkovuvvon guovtti sadjái. Sámediggi sihkkarastá girjebussiid doaimma doarjagiid bokte, ja dasa lassin lea Sámediggi ožžon girjerádjofágalaš gelbbolašvuoda go girjerádjui šattai oassin hálddahas. Danne vurdet sámi guovlluid álbmotgirjeráju, fylkkagirjeráju ja erenoamážit sámi girjebusset ahte dat girjerádjofágalaš gelbbolašvuoda mii Sámedikkis lea, galgá geavahuvvot fágalaš bagadeapmái, diehtujuohkimii ja sámi girjerádjobálvalusaid ovddideapmái.

Sámedikki girjeráju diehtujuohkindoaimma sáhtta juohkit guovtti suorgái. St.dieđ.nr. 23 (2008-2009) ”Bibliotek” dadjá ahte Sámedikki girjeráju lea bajimus ovddasvástádus nannemis ja ovddideamis girjerádjofálaldaga sámi álbmogii. Girjerádjui galgá vuostazehttiin bargat dainna ulbmiliin ahte sámi guovlluid sámi girjebussiin ja girjerájuin galgá leat buorre fálaldat sámi álbmogii. Čatnan dihtii oktavuoda gaskal daid ja Sámedikki girjeráju ferte árvvoštallat ásahtit sámi girjerádjofierpmádaga mas sáhtta juogadit vásáhusaid ja mitalit guhte guoimmis doaimma birra. Dan láhkai ovddiduvvo girjerádjui šaddat čanastahkan ja ráđdeaddin sámi guovlluid girjerájuid ja girjebussiid várás.

Seamma St.dieđ. dadjá ahte ovdeš Kultur- ja girkodepartemeanttas lea ovddasvástádus das ahte sámi perspektiiva fuolahuvvo nationála ángiruššamiin girjerádjosuorggis. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte Sámediggi galgá bidjat eavttuid sámi girjerádjooovddideapmái, muhto ahte lea riehta ahte maiddá Kulturdepartemeanta váldá ovddasvástádusa go Sámediggi ii sáhte okto váldit dán ovddasvástádusa. Dattetge lea Sámedikki girjeráju diehtujuohkinovddasvástádus das ahte loktet eará girjerájuid máhtu sámi girjjálašvuoda, musihka ja filmma birra. Sámedikki girjeráju lea máilmmi stuorámus sámi girjjálašvuoda čoakkáldat, muhto stuorámus hástalus lea leamaš dan gaskkustit sihke siskkáldas ja olggobealde geavaheddjiide. Okta dán jagi vuoruhemiin lea háhkat informatiiva neahttasiidu girjerádjui. Lea maid duohtavuohčan ahte lea hui uhccán bibliotekárat Norggas geain lea gelbbolašvuoda sámi gielas ja kultuvrras. Dán oktavuodas ferte girjerádjui lasihit diehtujuohkima dakko bokte ahte oassálastit earret eará girjerádjoidieđđiiešguđet iešguđet fylkkain, logaldallat konferánsain, čállit iežas doaimma birra fágabláđiide.

Girjerádjooovddideapmi

Deatlaš váikkuhangaskaoapmin girjerájuid sámi girjerádjobálvalusaid ovddideapmái leat doarjagat. Sámedikki bušeahta, kulturdoaibmabijuid vuolde, addojuvvui ovdal doarjja oastit sámi ávdnasiid. Hástalan ja geatnegahttin dihtii girjerájuid eanet dat rievdaduvvui doarjjan ovddidit ja gaskkustit sámi girjjálašvuoda girjerájuin. Moadde girjeráju leat ohčan dán doarjaga juohke jagi. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte berre árvvoštallat rievdatit dán sierra doarjjapoastan bušeahtas girjerádjokapihtala vuolde vai doarjaga mihtomearri boadášii čielgaseappot ovdan. Mii oaivvildit ahte dalle boadášii čielgaseappot ovdan ahte Sámediggi háliida ovddidit girjerájuid sámi girjerádjobálvalusaid.

Sámediggeráđđi oaivvilda ahte Sámedikki girjerádjui buorebut ferte čuovvut nationála girjerádjooovdaneami. Lea deatlaš ahte álggahuvvo ovttasbargu Nationála girjerájuin fuolahat dihtii ahte sámi perspektiiva váldojuvvo mielde iešguđet ángiruššansurggiide nationála girjerádjooovddideamis.

Digitaliseren

Girjerájuid árbevirolaš doaibman lea leamaš oastit ávdnasiid, vurket ja dahkat čoakkáldaga olahattn geavaheddjiide. Manimus jagiid lea dáhpáhuvvan stuorra ovdaneapmi Norgga girjerájuin. Girjeráju leat eanet deattuhan referánsabarggu ja gaskkusteami, ja váldán atnui ođđaáiggi vuogádagaid dahkan dihtii čoakkáldaga olahattn neahtas. Čoakkáldagaid digitaliseren, sosiála mediaid geavaheapmi girjeráju bálvalusaid gaskkusteapmái, ja dakkár doahpagat go digitála girjerádjui, sávnnehis girjerádjui, e-girjijit leat šaddan oassin árgabeaivvis.

Sámedikki girjeráju lea árvvolaš girjiiid čoakkáldat mii ii leat luoikkaheami várás. Ollu girjijit dán čoakkáldagas eai gávdno eará girjerájuin. Digitaliserema bokte dahkkojuvvojit dat girjijit olahattn ja logahahttn neahtas mángasiidda. Dasa lassin lea girjeráju boares sámi aviissat sihke mikrofilmmas ja preantahamis ja dat berrešedje dahkkojuvvo olahattn neahtas. Dakkár barggu sáhtta dahkat ovttasbarggus earáiguin nu go Nationála girjerájuin.

Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

81 siidu 317 siiddus

Sámediggi berre maiddáa árvoštallat álggahit prošeavtta mas digitaliserejuvvojit Sámedikki deataleamos dokumeanttat, sihke boares ja ođđa, vai dát šaddet olahttin nehtas – čoahkkinbeavdegirjiit, dieđáhusat jna.

Sámi girjerádjodoaimma organiseren

Sámi girjerádjobálvalusa stuorra linnjät ja mihttomearit evttohuvvojede 1995 mannosá čielggadeamis. Sámediggeráđdi áigu árvoštallat dárbbu čállit sámi girjerádjodieđáhusa go ollu lea dáhpuhuvvan sámi servodagas dan rájes ja dárbbut leat rievdan dađi mielde go servodat muđui lea rievdan.

Girjerádjodieđáhusas sáhtta digaštallat ja árvoštallat sámi girjerádjodoaimma iešguđet organiserenmáliid. Sáhtta leat miellagiddevaš geahčadit dakkár mále mii gokčá iešguđet sámi giellaguovlluid Norggas.

Sámedikki girjerájus lea ovddasvástáduš olles sámi álbmogis ja galgá bálvalit buot sámi giellaguovlluid. “Davviálbmogiid Guovddáš” lea juo ásahan sámi girjerádjobálvalusa Romssa fylkkagirjeráju vuollásažžan. Árran julevsámi guovddášis lea girjerádjodoaimma ja 1990 rájes lea leamas áigumuš ásahtit lullisámi gelbbolašvuodaguovddáša Sijti Jarngesii. Makkár rolla galgá sámi kulturguovddášin lea sámi girjerádjobálvalusa ektui, ja makkár rolla galgá Sámedikki girjerájus leat dáid ektui?

Sámediggi lea 2001 rájes hálldašan doarjjaortnega sámi girjebussiid várás ja addá dál njuolggadoarjaga 8 sámi girjebussii. Dasa lassin addit investerendoarjaga ođđa bussiid oastimii. 2012:s mearridii Sámediggi ođđa eavttuid girjebussiid várás. Sámedikki mihttomeari sámi girjebussiguin lea addit dakkár sámi girjerádjobálvalusaid olles sámi álbmogi ja earáide, mat leat buorit ja maid lea álki olahit. Sámedikkis lea ovddasvástáduš sámi girjebussiid čuovvoleamis, ja mii leat ásahan bistevas ovttasbargočoahkkimiid singuin.

Dát doarjjaortnet ii leat árvoštallojuvvon. Sámediggeráđdi oaivvilda ahte berre árvoštallat lea go doarjjaortnet doaimman biddjojuvvon mihttomeari vuodul ja daid eavttuid vuodul mat leat biddjojuvvon sámi girjebussiide. Sáhtta leat dárbu árvoštallat vejolaš ovttasbarggu/eaiggátvuoda gaskal sámi kulturguovddášiid ja sámi girjebussiid.

Mihttomeari

Sámedikki girjerádjus galgá lea girjerádjus mii nanne ja ovddida girjerádjobálvalusa sámi álbmogi. Dat galgá leat gelbbolašvuodaguovddáš sámi girjjálašvuoda ja sámi girjerádjobálvalusa várás, ja hálldašangirjerádjus Sámedikki politihkkáriid ja bargiid várás. Dasa lassin lea girjerájus ovddasvástáduš ovddidit dakkár oahpponeavvočoakkáldaga mas lea oppalašgeahčastat ja mii lea álkit olámuttus.

Sámediggeráđdi deattuha čuovvovaš oassemihttomeriid mat gusket sámi girjerádjooovddideapmái:

- Sámedikki girjerádjus galgá lasihit gaskkustandoaimma nu ahte lassána máhttu sámi girjjálašvuoda, sámi oahpponeavvuid ja sámi kultuvrra birra.
- Sámedikki girjerádjus galgá oastit buot sámi girjjálašvuoda, sámi oahpponeavvuid ja eará ávdnasiid sámedigilli ja eará gielaide sámi dilálašvuodaid birra ja dahkat daid olahttin.
- Sámedikki girjerádjus galgá leat čanastahkan ja ráđdeaddin sámi guovlluid girjerájuid ja girjebussiid várás.
- Sámedikki girjerádjus galgá váikkuhit nationála girjerádjooovddideapmái.

Strategiijat

Strategiijat čájehit guđe doaimmabijut galget vuoruhuvvot ovddasguvlui vai girjeráju oassemihttomeriid sáhtta ollašuttit.

- Galgá leat sámi girjjálašvuoda ja oahpponeavvuid árrjalaš gaskkusteadjin vai luoikkaheamit lassánit.
- Bargat dainna ulbmiliin ahte ovddidit sámi mánáid ja nuoraid lohkanmiela, ja ovttasbargat Čállinbáji birra.

- Árijalaččat juohkit dieđuid sámi girjjálašvuoda, musihka ja filmma birra vai eará girjerájuid máhttu lassána.
- Bagadit ja juohkit dieđuid sámi oahpponeavvuid birra mánáidgárddiide ja skuvllaide main lea sámi mánáidgárde- ja skuvlafálaldat ja fállat oahpponeavvuid luoikkaheami.
- Árijalaččat juohkit dieđuid sámi oahpponeavvuid ja oahpponeavvoráhkadeami birra ja addit pedagogalaš bagadeami das mo sámi oahpponeavvuid geavahit.
- Ásahit bistevaš gulahallančoahkkimiid sihke girjerájuiguin ja girjebussiiguin sámi guovlluin.
- Ásahit ovttasbarggu Nationála girjerájuin.
- Ásahit ovttasbarggu Sámi lohanguovddážiin.
- Mis galgá álo leat áigái heivehuvvon čoakkáldat.
- Váikkuhit dasa ahte girjebussiid doaibma ja ásaheapmi jotkojuvvo sámi guovlluin.
- Doaibma buorren diehtogáldun Sámedikki politihkkáriid ja bargiid várás.

III Jienasteapmi

39 árisis ledje 35 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Egil Olli, áššejodiheddji	Aili Keskitalo Randi A. Skum Geir Tommy Pedersen
	Egil Olli	
2	Aili Keskitalo	Vibeke Larsen Jørn Are Gaski Laila Susanne Vars
	Aili Keskitalo	
3	Jørn Are Gaski	Geir Tommy Pedersen Ann Mari Thomassen Laila Susanne Vars
	Jørn Are Gaski	
4	Silje Karine Muotka	Inger Jørstad Jørn Are Gaski Egil Olli
	Silje Karine Muotka	
5	Ida Marie Bransfjell	Ellinor Marie Jåma Kirsti Guvsám John Kappfjell
	Ida Marie Bransfjell	
6	Geir Tommy Pedersen	
7	Arthur Johan Tørfoss	Jørn Are Gaski
	Arthur Johan Tørfoss	
8	Anders Somby jr.	Inger Jørstad Jørn Are Gaski Ellinor Marita Jåma
	Anders Somby jr.	
9	Olaf Eliassen	Jørn Are Gaski Inger Jørstad

		Geir Tommy Pedersen
	Olaf Eliassen	
10	Láilá Susanne Vars	Geir Tommy Pedersen Ann - Mari Thomassen Inger Jorstad
	Láilá Susanne Vars	
11	Ronny Wilhelmsen	Geir Tommy Pedersen Silje Karine Muotka Aili Keskitalo
	Ronny Wilhelmsen	
12	Egil Olli áššejodiheaddji	
13	Inga Lill Sundset	
14	Ellinor Marita Jåma	
15	Mariann Wollmann Magga	
16	Per A Bæhr	
17	Heid P. Greiner Haaker	
18	Vibeke Larsen	
19	Mathis Nilsen Eira	
20	Anne Helene Moeng Saari	
21	Ellinor Marita Jåma	
22	Marianne Balto sadjásaš áššeovddideadji	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggi váldá Sámediggeráđi áigodaga 9.2.-13.5.2013 doaibmadiedáhusa diehtun.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 03.06.13 dii. 16.30.

Ášši/Sak DC 018/13

Gažaldagat Sámedikkeráđđái Sámedikki čoaahkinortnega § 11 vuodul

Arkiiva	Arkiiváššenr.
SF-	13/2210

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 04.06.13 dii. 08.30.

I Mildosat

Nr	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Gažaldagat ja vástádusat

Gažaldat 1: Áirras Aili Keskitalo, NSR

Sámedikki jienastuslohku

Gažaldat 2: Áirras Silje Karine Muotka, NSR

Mearrasámi strategiijačoaahkin

Gažaldat 3: Áirras Silje Karine Muotka, NSR

Gažaldagat Nussira birra

Gažaldat 4: Áirras Gunn-Britt Retter, NSR/SÁB

Finnmárkkukommišuvdna

Gažaldat 5: Áirras Per A. Bæhr, FL

Oahppofálaldat Sámi joatkkaskuvllain ja Sámi allaskuvllas

Gažaldat 6: Áirras Per A. Bæhr, Johttisámilistu

Boazologu heivehan proseassa

Gažaldat 7: Áirras Randi A. Skum, NSR

Sámedikki ja Romssa suohkana ovttasbargošiehtadus

Gažaldat 8: Áirras Randi A. Skum, NSR

Boazodoallovuoigatvuoda sisdoalu kárten ja láhkanannen

Gažaldat 9: Áirras Ann-Mari Thomassen, NSR

Sámi sisdoallu riikkaidgaskasaš ovttasbarggus Interreg - oasseprográmmas Sápmi 2014 - 2020

Čoaahkingirjji čállit: Roy Amundsen

85 siidu 317 siiddus

Eará áššit sáddejuvvojit Sámedikkeráddái čálalaš vástideapmái.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 35 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkvuorrolistu ja replihkat

	Sáhkvuorru	Replihkka
1	Mathis Nilsen Eira, čoahkkinjodiheaddji	
2	Aili Keskitalo 1. gažaldat	
3	Vibeke Larsen vástidii	
4	Aili Keskitalo liigegažaldat	
5	Vibeke Larsen vástidii	
6	Silje Karine Muotka 2.gažaldat	
7	Marianne Balto vástidii	
8	Silje Karine Muotka liigegažaldat	
9	Geir Tommy Pedersen	
10	Marianne Balto vástidii	
11	Silje Karine Muotka 3.gažaldat	
12	Vibeke Larsen vástidii	
13	Silje Karine Muotka liigegažaldat	
14	Anders Somby jr.	
15	Geir Tommy Pedersen	
16	Vibeke Larsen vástidii	
17	Gunn Britt Retter 4.gažaldat	
18	Marianne Balto vástidii	
19	Gunn Britt Retter liigegažaldat	
20	Marianne Balto vástidii	
21	Per A. Bæhr 5.gažaldat	
22	Marianne Balto vástidii	
23	Per A. Bæhr liigegažaldat	
24	Gunn Britt Retter	
25	Trond Are Anti	
26	Marianne Balto vástidii	
27	Per A. Bæhr 6.gažaldat	
28	Ellinor Marita Jåma vástidii	
29	Per A. Bæhr liigegažaldat	
30	Ellinor Marita Jåma vástidii	
31	Randi A. Skum 7.gažaldat	
32	Marianne Balto vástidii	
33	Randi A. Skum liigegažaldat	
34	Raimo Valle	
35	Láilá Susanne Vars	
	Randi A. Skum (čoahkkinortnegii)	
36	Rolf Johansen	
37	Marianne Balto vástidii	
38	Randi A. Skum 8.gažaldat	

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

86 siidu 317 siiddus

39	Ellinor Marita Jåma vástidii	
40	Anders Somby jr.	
41	Jarle Jonassen	
42	Ellinor Marita Jåma vástidii	
43	Ann - Mari Thomassen 9.gažaldat	
44	Vibeke Larsen vástidii	
45	Ann - Mari Thomassen liigegažaldat	
46	Vibeke Larsen vástidii	
47	Ann - Mari Thomassen	
48	Vibeke Larsen vástidii	

Ášši meannudeapmi loahpahuuvvui 04.06.13 dii. 09.59.

Ášši/Sak DC 019/13

Sámedikki čielggadus Sámedikki barggu birra boazodoalloáššiiguin

Arkiivaáššennr.
11/2498

Meannudeamit

Politihkalaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđdi	07.05.13	SR 066/13
Sámedikki dievasčoahkkin	3.- 7.06.13	DC 19/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui gaskavahku geassemánu 4. b. 2013 dii. 10.35.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearršdusárvalus:

Sámediggi lea guorahallan sámediggeráđi čilgehusa Sámedikki barggu birra boazodoalloáššiiguin. Čilgehus čuovvu čoahkkingirjji.

Sámedikki čielggadus Sámedikki barggu birra boazodoalloáššiiguin

Álggahus

Stuorradiggi lea meannudan proposišuvnna L 89 (2012-2013) Boazodoallolága rievdadusaid birra (guovllustivrraid heaittiheapmi). Dán láhkaevttohussii ii leat Sámediggi mieđihan (gč ášši 13/13 Ráđdehusa evttohus rievdadit boazodoallolága). Evttohussii mii guoská boazodoallohálldašeami rievdademiide guovllustivrraid heaittiheamis ja válldi sirdimis Fylkkamánnii ii leat Norgga boazosápmelaččaid riikasearvi (NBR) ge miehtan. Dat boazodoalloorohagat mat bukte cealkámuša gulaskuddanevttohussii eai maid leat miehtan evttohussii. Rievdadusevttohus mearkkaša earret eará dan ahte sámi ja boazodoallofágalaš searvan hálldašeamis boazodoalu areálavuođu birra ii leat mielde.

Boazodoalloeiseválddiid mearrádus boazologu geahpedemiid hárrái heivehan dihte boazologu guohtonvuđđui ii leat dahkkojuvvon dakkár vuogi mielde ahte livččii ásahuvvon dohkálaš luohttámuš ja áddejupmi mearrádusaide. Eavttut boazologu heiveheapmái leat boahtán maŋŋit ja leat leamaš eahpečielggasvuodát daid geavaheami ektui. Riikarevišuvdna lea čujuhan ahte:

Leat leamaš eahpečielga stivrensignálat departemeantta beales ekologalaš ceavzi boazologu bagadusa ráhkadeami ja geavaheami oktavuodas.

Ii leat ráhkaduvvon láhkaásahus mii livččii addán čielga dáhkadusvuodu boazologu nannemii.

Leat leamaš oanehis áigemearit boazodoalloorohagaide ja siiddaide bagadusa čuovvoleami ektui.

Váikkuhangaskaomiid ovttahttin lea leamaš fuotni boazolohkogeahpedemiid ektui.

Leat leamaš váilevaš konsultašuvnnat Sámedikkiin.

Boazodoalloeiseválddit maid eai leat ollašuttán iežaset konsultašuvdnageatnegasvuoda boazodoalloorohagaid ektui ovdal go mearrádušat bajimuš boazologu birra leat dahkkojuvvon.

Boazodoallu vásiha ahte daid guohton- ja resursavuoddu leat eanet ja eanet áitojuvvon eará areálageavaheami bealis. Boazodoalu iešláhki stuorra areálaid geavaheami ektui ja daidda beassama ektui iešgudege jahkeáigodagain ja dálkkádagain dagahit dan ahte ovttas doaimman eará areálageavahemiin lea hui deatalaš. Servodat gos olbmot lassánit ja eanet johtet ja asttuáiggi doaimmat lassánit, ja odđa ekonomalaš doaimmat lassánit, dagaha dan ahte árbevirolaš boazodoallu šaddá dađistaga garraseappot gilvalit sámi servodaga ja stuorra servodaga sierra osiiguin.

Norgga Ruota boazoguohtonkonvenšuvdna mii čállojuvvui vuollái Norgga ja Ruota gaskka 2009:s buvttii garra duhtameahttuvuoda dain sámečearuin ja boazodoalloorohagain maidda konvenšuvdna erenoamážit guoská. Dat lea dagahan dan ahte Norga ja Ruotta eai leat dohkkehan konvenšuvnna, ja sámedikkis ovttas SSR:in ja NBR:in leat ožžon bargun bargat dainna viidáseappot ja geahččalit soahpat boazodoallokonvenšuvnna.

Boazodoallohálldašeami rievdadeapmi, boazolohkogeahpedanbarggu meannudeapmi, šiehtadallamat boazoguohtonkonvenšuvnna hárrái ja ságastallamat areálahálldašeami birra hástalit Sámedikki váldit čielgaset rolla barggus boazodoalloássiiguin. Boazodoallu lea sámi kultuvrra čiehkageađgi. Danne ii sáhte Sámediggi garvit váldimis politihkalaš ovddasvástádusa boazodoalu suodjaleamis ja ovddideamis ealáhussan, ja dasto giella- ja kulturguoddin. Sámediggi ferte dahkat dán ollislaš fágalaš ja politihkalaš árvoštallamiid vuodul.

Jos Sámediggi galgá bures bargat boazodoalloássiiguin, de lea deatalaš ahte Sámedikkis lea viiddis ovttamielalašvuoda das movt daid ássiiguin bargat. Mearrideaddji deatalaš lea maiddái ahte bargu dahkkojuvvo boazodoaluin oktasaš áddejumiin, nu ahte boazodoallu lea ovddastuvvon NBR ja boazodoalloorohagaid bokte. Danne leat Sámediggerádis leamaš čeahkkimat ja oaviviid lonuhallan NBR:in dán čilgehusa ráhkadeami oktavuodas. Go viidáseappot galgá hábmet strategiijaid ja konkretiseret doaimbábijuid, lea dárbu doallat lávgadeappo oktavuoda ja ovttasbarggu, erenoamážit boazodoalloorohagaiguin. Dát oktavuodha lea deatalaš dasa ahte ovddidit ja ásahtit árvvusatnima ja áddejumi Sámedikki ja orohagaid/siiddaid iešguđet rollaide ja ovddasvástádussii.

Sámediggeráđdi bidjá dán čilgehusas ovdan muhtun árvoštallamiid das makkár dilli ja hástalusat leat barggus boazodoalloássiiguin. Čilgehus čujuha háltti ja lagadeami movt Sámediggi bargá boazodoalloássiiguin. Sámediggeráđdi háliida ahte ságastallan dán čilgehusa birra addá vuodu viidáseappot bargui geasi maŋŋá, ja ahte dat sáhtta buvttihit sierra ássi Sámedikki dievasčeahkkimii.

Dilli ja hástalusat

2.1 Ovddastus ja luohtámuš

Sámediggái biddjojuvvot eanet ja eanet vuordámušat boazodoalu vuoigatvuodaid ja beroštumiid goziheamis. Sámediggái lassánit gažaldagat dan birra maid Sámediggi sáhtta dahkat sin beroštumiid goziheami ektui. Sámedikkis ja NBR:s lea maŋimuš jagiin leamaš buorre ovttasbargu ollu konkrehta ássiiguin. Dát addá siva jáhkkit ahte Sámediggi lea gártadan alccesis eanet luohtámuša boazodoalus. Jos boazodoallu galgá suodjaluvvot ja ovddiduvvot, de Sámediggái lea hástalusat leat čielggas dan ektui maid lea govttolaš vuordit Sámedikkis. Sámediggi galgá bargat dan ala ahte sihkkarastit ja ovddidit boazodoalu vuodu, ja dat ferte dahkkojuvvot lávga ovttasbargguin ealáhussain. Dasto galgá Sámediggi iešheanalit rollas vuodul ollislaččat gozihit sámi servodatovddideami. Dát mearkkaša dan ahte Sámedikki árvvus atnin ja boazodoalu iešgudege rollat ovddiduvvot vuogádatlaš, rabas ja čielga gulahallama bokte das movt ássiit árvoštallojuvvot ja meannuduvvot.

NBR lea boazodoalu áidna ovddasteaddji organisašuvdna. NBR lea ásahan oktavuoda stáhtalaš eiseválddiiguin. Dát boahká erenoamáš bures ovdan boazodoallošiehtadallamiid bokte. Maŋimuš jagiin lea boazodoallošiehtadallamiid oktavuodas leamaš hui ollu sáhka dušše ekonomalaš váikkuhangaskaomiid birra boazodoalus, ja ahte das eai váldojuvvo ovdan eará doaimbábijut ja váikkuhangaskaomit. Dát lea

dáhpáhuvvan bálddalaga dainna go Sámediggi lea eanet ja eanet ožžon váikkuhanfámu rámmaid ja doaibmabijuid hábmemei sámi kultuvrra, giela ja ealáhuspolitihka várás.

Das go NBR lea iešheanalís ja nanus, lea stuorra mearkkašupmi boazodoalu beroštumiid goziheapmái dainna lágiin ahte boazodoallit leat duhtavaččat, seammás go dat dagaha dan ahte olbmot olggobealde boazodoalu atnet boazodoalu eanet árvvus ja čájehit áddejumi dasa. Sámediggái go lea álbmotválljen orgána, lea seammás deatalaš ahte lea nana boazodoalloorganisašuvdna mii goziha ja vuortnuha stáhta ja Sámedikki boazodoallopolitihka hábmema ja čuovvoleami oktavuodas. Maŋimus jagiin lea šaddan nu ahte ferte eanet ja buoret máhttu go galgá duodai nagodit váikkuhit almmolaš mearrádusproseassaide.

Stáhta eiseválddit leat ollu áššiin maŋimus jagiin leamaš vuostálaga boazodoaluin. Dasa leat sivvan dat mearrádusat mat leat dahkkojuvvon, muhto maiddái váilevaš konsultašuvnnaid geažil. Boazodoallohálddašeami ođđasis organiserema oktavuodas geahnohuvvá sámi ja boazodoallofágalaš searvan hálddašeamis mealgat. Buorre sivva lea jáhkkit ahte dán geažil šaddá stáhtalaš boazodoallohálddašeapmái unnán luohhtámuš ja jáhkehahttivuohta fuotnu boazodoalu beales. Dát gáibida ollu boazodoalus go galgá bargat konstruktiivvalaččat iežas geavahanvuoigatvuođaid ja resursaberoštumiid gozihemiin, ja dat hástala Sámedikki čielgaseappot vugiin bargat dáiguin áššečuolmmaiguin ja čuovvolit daid.

2.2 Gelbbolašvuohta ja kapasitehta

Boazodoalloorohagas ja/dahje siidaosiin lea máhttu iežaset geavahusguovlluid birra. Orohagat ja siidaosiid oamasteaddjit dovdet buoremusat iežaset geavahusguovlluid ja sin árvvoštallamat leat áibbas guovddáš vuodđun almmolaš areálhálddašeami árvvoštallamiin ja mearrádusain. Gos ja movt orohagat ja siiddat ovddidit iežaset gelbbolašvuođa geavahusguovllu birra areálaáššiin, váikkuhit dasa makkár almmolaš eiseváldi čuovvola sin beroštumiid relevánta ja buori vuogi mielde.

Orohagain/siiddain lei jagiin 2013/2014 doaibmadoarjjan 10,3 miljon ru boazodoallošiehtadusa bokte gozihana dihte doaimmaidis areálavuodu ja gánnáhahttivuođa ektui. Doaibmadoarjja lea dan muttos ahte ovttaga orohagas (earret orohat 16 mas leat 75 siidda) eai leat resurssat bálkáhít olbmuid ollesáigevirggiide. Doaibmadoarjja oktiibuot lea dattetge dan muttos ahte sáhttet gozihit areálavuodu ja gánnáhahttivuođa. Orohagaide/siiddaide lea hástalus mot organiseret dáid doaibmadoarjagiid geavaheami nu ahte dat attášii buoremus vejolaš kapasitehta bargat konstruktiivvalaččat iežaset areálaáššiiguin. NBR lea dovddahan ahte orohagaide fertešii addit eanet resurssaid bargat areálaáššiiguin.

NBR:s lea maŋimus jagiin leamaš doaibmadoarjjan 6,1 miljon ru. Dát vuodđoruhtadeapmi addá muhtun eavttuid doaibmat guovddášis bidjamen eavttuid dalle go sihke stáhta ja Sámediggi leat hábmemin ja čuovvoleamen boazodoallopolitihka. NBR lea áigodaga 2013-2018 strategiijaplána evttohusastis bokte guorahallan dárbbu nannet iežas beroštupmiorganisašuvdnan. Sámediggeráđđi doarju evttohusa. Seammás lea álki oaidnit ahte organisašuvnna man lahtut leat biedgguid viidát, leat hástalusat resurssaid dáfus čadahit proseassa nugo lea sávaldat.

Sámedikkis lea gelbbolašvuohta ja dihto muddui maid kapasitehta boazodoalu, areálhálddašeami ja almmolaš mearrádusproseassain. Boazodoalloáššit gusket barggolašvuhit ja ássamii, eana- ja resursavuoigatvuođaide, lánka- ja lánkaásahusovddideapmái, ekonomalaš váikkuhangaskaomiide ja areálhálddašeapmái. Hálddahussii masa gullet stuorra ja viiddis áššesuorggit lea hástalus eanemus beaktilit geavahit hálddahuslaš gelbbolašvuođa main lea relevánta boazodoalloáššiide.

Guovlulaš boazodoallohálddašemiin lea gelbbolašvuohta boazodoalu ja dan hástalusaid birra. Ággan sáhtta leat ahte stáhta boazodoallohálddašeami ođđasis organiseren hástala daid vejolašvuođa bargat fágalaš vuodu alde boazodoaluin. Ođđasis organiseren sáhtta iešalddis dagahit dan ahte šaddet áigodagat goas lea eahpesihkarvuohta ja stáhtalaš boazodoallohálddašeapmi ii nagot dahkat mearrádusaid. Dasto vásihit ahte gelbbolašvuohta eavttuid birra movt bures ovddidit boazodoalu lea gáržžiduvvon fágadepartementii. Dát buktá hástalusaid movt áddet oktasaš čuolmmaid ja sivaid, ja dieinna lágiin addá vejolašvuođa bures ovttagat bargat stáhtalaš eiseválddiiguin.

2.3 Konsultašuvnnat ja vuostálastinváldi

Sámedikkis lea konsultašuvdnariecti áššiin mat sáhttet váikkuhit boazodollui. Áššiin plána- ja huksenlága mielde gozihuvvo dat dábalaš plána-proseassa bokte ja vuostálastin vejolašvuoda geavaheami bokte. Energiijaáššiin fertejt konsultašuvdnameannudanvuogit stáhtain njuolga biddjojuvvot vuodđun danne go dat eai sáddejuvvo gulaskuddamii konsultašuvdnamearrádusa evttohusa eavttuid mielde jna, nugo dahkkojuvvo areálaplánaáššiid oktavuodas.

Sámedikki vuosttildanváldi guoská areálaplánaide mat garvet dahje eai gozit nu ollu beroštumiid main lea mearkkašupmi sámi kultuvrii dahje ealáhusbargui. Dál lea nu ahte Sámediggi oázžu buot areálaplánaid sámi guovlluin gulaskuddamii, ja Sámedikki hálddahas lea dál biras- ja areálaáššiid juogus mas leat 5 virggi. Dán juhkosis leat ollu áššit iige dat leat vuolggasajistis biddjojuvvon čoahkkái nu ahte dat sáhtášii meannudit buot boazodoallofágalaš beliid areálaplánain mat leat gulaskuddamis. Orohagaiguin/siiddaiguin maid ii leat mis makkárga hámis gulahallan jeavddalaččat dan birra movt areálaplánat árvoštallojuvvojit boazodoalu beales. Sivvan dasa leat dat go Sámedikki mielas lea boazodoallohálddašeamis sámi ja boazodoallofágalaš searvamiin guovllustivrraide, leamaš sihke kapasitehta ja buoremus eavttut gozihit boazodoalu areálaberoštumiid. Dát rievda go guovllustivrrat loahpahuvojit. Dál lea Sámediggái hástalussan dat mot sáhttit hálddašit vuosttildanváldi areálaplánaáššiin fágalaččat dohkálaš vugiin maiddái boazodoalu areálaberoštumiid ektui. Dát mearkkaša earret eará dan ahte orohagain/siiddain lea dárbu buoridit áddejumi ja dohkkehit dan ahte Sámedikki ollislaš fágalaš ja politihkalaš árvoštallamat konkrehta áššiin eai vealtameahttumat álohii dávis sin árvoštallamiidda. Olahan dihte dán ferte Sámedikkis leat sihke dárbašlaš fágalaš kapasitehta ja ovddideaddji ovttasbargovuogit orohagaiguin. Hástalussan lea váikkuhit dan ahte boazodoalu resursavuodđu gozihuvvo konstruktíiva vuogi mielde, nu ahte buot sámi areálageavaheapmi hálddašuvvošii viiddis ja dássedettolaš vugiin.

Orohagain/siiddain lea álbmotrievtti mielde konsultašuvdnariecti. Dát konsultašuvdnariecti lea norgga rievttis ollašuttuojuvvon stáhtalaš eiseválddiid ektui (gč. konsultašuvdnaáššemeannudanvugiid stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaska čk. 9), ja danne ii leat dat čadahuvvon gielddalaš eiseválddiid ektui. Sámedikki konsultašuvdnariecti areálaplánain gielddaid guovdu gozihuvvo dan bokte ahte Sámediggi sáhtta vuosttildit plánaid. Vuosttildeapmi gáibida šiehtadallamiid, soabaheami ja ovttamielalašvuoda ovdal go areálaplána sáhtta álggahit. Jos ii leat ovttamielalašvuoha, de sirdojuvvo loahpalaš mearridanváldi Birasgáhttendepartementii, muhto maiddái dat mearrádus geatnegahtta konsultašuvnna. Vuosttildanváldi lea dušše almmolaš váldeorgánain ii ge dat leat priváhta aktevrrain nugo orohagain/siiddain. Danne lea stuorra hástalussan movt orohat/siida sáhtta boahit duohta konsultašuvdnaproseassaide plánaeiseválddiiguin. Dát lea hui čielga hástalus dalle go guovllustivrrat main lea sámi ja boazodoallofágalaš máhttu heaittihuvvojit.

Vaikko orohagain/siiddain livččii ollesárvosáš konsultašuvdnariecti plánaeiseválddiiguin, de dain lea unnán gelbbolašvuoha ja kapasitehta dán rievtti goziheapmái. Dán hástalus ferte geahččat kapasitehtahástalusain fárrolaga, ja lea maiddái válddahuvvon dán čilgehusas. Vuodđudus Protect Sápmi, mii ášahuvvui 2012:s, sáhtta hui guhkás buhttet dán váilivuoda. Dat čatnasa dattetge váldoáššis stuorát lihkahallanáššuide ja njuolga gulahallama bokte huksejeddjiiguin ovddabealde váldeproseassaid. Jos dainna lihkestuvvet, de šaddá dan geažil unnit konsultašuvdnadárbu stáhtalaš eiseválddiiguin mañit dásiin mearrádusproseassas. Konsultašuvdnariectái gullet dattetge maiddái buot mearrádusat maid stáhta boazodoallohálddašepmi galgá dahkat boazodoallolága mielde. Dat leat earret eará geavahannjuolggadusaid mearrideapmi boazolohkui ja sierra lohpi geavahannjuolggadusain rievdadit johtingeainnu (čatnasa areálaáššuide), guođohanbartaidd ja áiddiid ceggen, mearridit eavttuid gii galgá sáhttit eaiggáduššat bohccuid ja daid eavttuid ollašuttin, siidaosiid ja rekrutterenosiid dohkkeheapmi ja heaittiheapmi, boazomearkkaid dohkkeheapmi, doarjja siidaoasis orohatkássii, boazodoallofoandda njuolggadusaid dohkkeheapmi siidda várás ja gielidit stuorát lágidemiid mat hehttejit boazodoalu. Dát lea várra ođas fylkkamánnii, mii sáhtta buktit viehka stuorra hástalusaid go galgá sihkkarastit mearrádusaid proseassuála legitimatehta.

Mihttomearri ja bargu

Bajimus mihttomearri Sámedikki bargui boazodoalloáššiguin lea ahte buorebut gozihit boazodoalu vuodđosa ealáhussan ja kultuvran.

Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

91 siidu 317 siiddus

Sámedikki politihkas ja barggus jos galgá juksat dákkár mihttomearri berre leat čuovvovaš lagadeapmi:

Sámedikki bargu boazodoalloássiiguin galgá ovddiduvvot oktasaš áddejumiin NBR:in ja boazodoalloorohagaiguin.

Dán čilgehusbarggu oktavuodas lea sámediggerádis leamaš čoahkkin ja oktavuohhta NBR:in. Dán lágan ovttasbargu ferte fievrriduvvot viidáseappot čuovvovaš barggus dainna čilgehusain. Sámediggerádis eai leat leamaš sierra čoahkkimat orohagaiguin čilgehusa ráhkadeami oktavuodas, muhto min árvvoštallama mielde lea vealtameahttun deatalaš doallat dán lágan čoahkkimiid čuovvoleami oktavuodas. Dát lagadeapmi Sámedikki bargui boazodoalloássiiguin bidjá vuodđun ahte Sámediggi ii sáhte váldit čielgaseappo rolla barggus boazodoalloássiiguin jos dat ii dahkkojuvvo ovttasbargguin ja oktasaš áddejumiin NBR:in ja boazodoalloorohagaiguin.

Sámedikki dievasčoahkkin lea áššis SP 13/13 dadjan ahte: ”Sametinget igangsetter umiddelbart en utredning for å vurdere framtidig organisering av reindriftens forvaltning”. Sámediggeráđdi ja NBR leat juo cuoŋománus 2011 soahpan mandáhta dán lágan čielggadusa várás. Sámediggeráđi áigumuš lea nammadit dán lágan lávdegotti ovdal geasi, gulahallamiid bokte NBR:in.

Sámediggi galgá ovttasbarggu oktavuodas váikkuhit dan ahte NBR ja boazodoalloorohagat nannejuvvojit ja ožžot fágamáhtu barggustaset boazodoalu vuogitvuodaid ja beroštumiid gozihettiin.

NBR lea ieš dovddahan ahte dain lea dárbu nanosmuvvat boazodoalu beroštupmiorganisašuvdnan. Sámediggeráđdi lea ráhkkanan, ohcama mielde, juolludit prošeaktaruđaid NBR:ii dán lágan organisašuvdnaovddidanprosessii.

Sámediggi lea juolludan vuodđodoarjaga Vuodđudussii Protect Sápmi mii galgá sáhttit addit fágalaš veahki sámi vuogitvuodaoamasteddjiiide go deaivvadit aktevrraiguin mat plánejit areálalikhallamiid. Sámediggeráđi mielas lea deatalaš ahte Vuodđudus Protect lihkostuvvá bargguin ja oččošii ain ekonomalaš doarjaga.

Boazodoalloorohagain lea guovddáš oktiordnenrolla siiddaid gaska, erenoamážit areálaássiin. Sámediggeráđdi lea maŋŋá gulahallama NBR:in ja orohagaiguin gearggus váikkuhit dan ahte dát oktiordnen- ja beroštupmiovdastusrolla nannejuvvo. Sámediggeráđi árvvoštallama mielde lea miellagiddevaš jos dán oktavuodas sáhtášii árvvoštallat regionála foruma/ráđi/resursaguovddáziid dahje sullasaččaid hábmema nu ahte NBR báikkálaš searvvit ja boazodoalloguovlluid orohagat sáhtášedje oktiordnet resurssaid ja doaimat deaivvadanbáikin Sámedikkiin ja eará servodatberošteddjiiiguin.

Boazodoallu beassá ollu gullat dan birra ahte dat ii leat ekologalaččat ceavzilis ealáhus. Ii leat kártejuvvon makkár dilli das lea ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuoda ektui. Almmolaš ságastallan boazodoalu birra jorrá hui ollu dan birra ahte boazodoallu ieš ii leat meroštallan iežas ceavzilvuoda. Sáhttet leat buorit sivat manne árvvoštallat addit doarjaga boazodoalu iežas kártenprošeavttaide ceavzilvuoda hárrái sierra boazodoalloorohagain.

Sámediggi nanne iežas gelbbolašvuoda ja kapasitehta barggus boazodoalloássiiguin

Sámediggeráđdi lea gearggus hálddahaslaččat nannet ja konsolideret barggu boazodoallo- ja areálaássiiguin. Dát ferte earret eará čuovvoluvvot sámedikki bušehta bokte. Dainna lágiin nannen sáhtta váikkuhit sihke boazodoalu resursavuodđosa konstruktiivvalaččat goziheami, ja buot sámi areálageavaheami govdadeappot ja dássedettolaččat hálddašeami.

Jos Sámedikki barggu hálddahas nannen ja konsolideren boazodoalloássiiguin sáhtášii addit buriid bohtosiid, de eaktuda dat dan ahte boazodoalloorohagat konkrehta ássiin árjjalaččat buktet iežaset oainnuid Sámediggái. Maid birra ja movt dan sáhtta dahkat háliida sámediggeráđdi guorahallat NBR:in ja boazodoalloorohagaiguin.

Stuorat areáladuohtadanássiin sáhttet šaddat ságastallamat dan birra ahte dagahit go lihkahallamat dan ahte boazodoallu manahivččii joatkinvejolašvuoda. Jos nu šattaš, de sáhtta lihkahallama biehttalit olmmošvuoigatvuođalága mielde ja ON konvenšuvnna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid hárrái 27. artihkkala mielde. Jos galggašii čielgaseappot sáhttit dahkat oainnu dán lágan áššiide, de sáhtta leat áigeguovdil oazžut olggobealde fágalaš árvvoštallama 1-3 konkrehta huksendoaimbajuiide, mat árvvoštallojuvvojit SP 27. artihkkala geatnegasvuođaid mielde.

Boazodoallu lea deatalaš barggu ja árvoháhkama oktavuodas sámi servodagas. Sámediggeráđdi áigu árvvoštallat dahkat govdeappot analysaid ealáhusa ekonomijja birra, ja dasto makkár riekkisváikkuhusat ja ovddidanvejolašvuohta das lea.

Sámediggi nanne barggu stáhta guovdu boazodoalu rámmaeavttuid ektui

Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta dat eanaš lea hábmen boazodoalu rámmaeavttuid almmá duohta konsultašuvnnaid NBR:in ja Sámedikkiin. Sámediggeráđdi áigu bargat dan ala ahte Sámediggi ovddasguvlui čielgaseappot dovddaha Eanadoallo- ja biebmodepartementii ahte man birra galgá konsulterejuvvot ja movt dat čadahuvvojit buriin jáhkuin dan ektui ahte mihttomearrin lea soabadit. Sámediggeráđdi áigu maiddái lagabuidda árvvoštallat movt Sámediggi galggašii vuoruhit árvalus- ja áicirolla boazodoallošiehtadallamiin.

Boazodoalus lea oktavuoha eará fágadepartemeanttaide, Birasgáhttenpartemeanttas lea ovddasvástádus boraspiriin, suodjalan- ja arealahálddašeamis, Oljo- ja energiijadepartemeanttas lea ovddasvástádus energiijahukseimiin, Ealáhus- ja gávpedepartemeanttas lea ovddasvástádus ealáhusovddideamis ja Finánsadepartemeanttas lea ovddasvástádus vearro- ja divatpolitihkas. Sámediggeráđdi oaivila mielde ferte bargat dan ala vai boazodoalopolitihkas šattašii buoret ovttasbargu dáid gaskka.

Konsultašuvnnaid proposišuvnna 127 L (2012–2013) Endringar i jordlova (rievdadusat eanalágas) birra sohpe Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta ja Sámediggi ahte proposišuvnna boadášii ovdan ahte johtilit álggahuvvo sierra proseassa sihkkarastin dihte boazodollui vejolašvuoda geavahit eanajuohkinduopmostuolu. Láhkamearrádušat geavahusortnegiid ja riektidili nannema birra boazodoalu siskkoabealde, ja doaimbajuit mat sihkkarastet dan ahte eanajuohkinduopmostuolus lea dárbbášlaš gelbbolašvuohta sámi riekteádejumis, boares vieruin ja kultuvrras galget árvvoštallojuvvojit fárrolaga. Deatalaš lea oazžut johtui jierpmálaš proseassaid maid bokte čielggadit siskkáldas soahpameahtunvuođaid geavahusvuoigatvuođaid ektui boazodoalus. Dát buktá fas stuorát einnostan vejolašvuoda areálaressaid ektui ja šattašii álkít konstruktiiivvalaččat gulahallat areálaplánaid birra. Sámediggeráđdi áigu bargat dan ala ahte dán lágan proseassa álggahuvvo jođánit.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 35 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Ellinor Marita Jåma, saksordfører	
2	Mariann Wollmann Magga	
3	John Kappfjell	
4	Mathis Nilsen Eira	
5	Raimo Valle	
6	Inga-Lill Sundset	
7	Per Andersen Bæhr	

8	Jarle Jonassen	
9	Randi A. Skum	
10	Olaf Eliassen	
11	Toril Bakken Kåven	Randi A. Skum
		Mariann Wollmann Magga
		Ronny Wilhelmsen
	Toril Bakken Kåven	
12	Ragnhild Melleby Aslaksen	
13	Anders Somby jr.	
14	Egil Olli	
	Ellinor Marita Jåma, áššejodiheadji	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggi lea guorahallan sámediggeráđi čilgehusa Sámedikki barggu birra boazodoalloáššiiguin. Čilgehus čuovvu čeahkkingirjji.

Sámedikki čielggadus Sámedikki barggu birra boazodoalloáššiiguin

Álggahus

Stuorradiggi lea meannudan proposišuvnna L 89 (2012-2013) Boazodoallolága rievdadusaid birra (guovllustivrraid heaittiheapmi). Dán lálkavevttuhussii ii leat Sámediggi mieđihan (gč ášši 13/13 Ráđđehusa evttohus rievdadit boazodoallolága). Evttohussii mii guoská boazodoallohálldašeami rievdademiide guovllustivrraid heaittiheamis ja válldi sirdimis Fylkkamánnii ii leat Norgga boazosápmelaččaid riikasearvi (NBR) ge miehtan. Dat boazodoalloorohagat mat bukte cealkámuša gulaskuddanevttuhussii eai maid leat miehtan evttuhussii. Rievdadusevttohus mearkkaša earret eará dan ahte sámi ja boazodoallofágalaš searvan hálldašeamis boazodoalu areálavuođu birra ii leat mielde.

Boazodoalloeiseválddiid mearrádus boazologu geahpedemiid hárrái heivehan dihte boazologu guohtonvuđđui ii leat dahkkojuvvon dakkár vuogi mielde ahte livččii ásahuvvon dohkálaš luohttámuš ja áddejupmi mearrádusaide. Eavttut boazologu heiveheapmái leat boahtán maŋŋit ja leat leamaš eahpečielggasvuodát daid geavaheami ektui. Riikarevišuvdna lea čujuhan ahte:

Leat leamaš eahpečielga stivrensignálat departemeantta beales ekologalaš ceavzi boazologu bagadusa ráhkadeami ja geavaheami oktavuodas.

Ii leat ráhkaduvvon lálkkaásahus mii livččii addán čielga dáhkadusvuoddu boazologu nannemii.

Leat leamaš oanehis áigemearit boazodoalloorohagaide ja siiddaide bagadusa čuovvoleami ektui.

Váikkuhangaskaomiid ovttaastahhtin lea leamaš fuotni boazolohkogeahpedemiid ektui.

Leat leamaš váilevaš konsultašuvnna Sámedikkiin.

Boazodoalloeiseválddit maid eai leat ollašuttán iežaset konsultašuvdnageatnegasvuodá boazodoalloorohagaid ektui ovdal go mearrádusat bajimus boazologu birra leat dahkkojuvvon.

Boazodoallu vásiha ahte daid guohton- ja resursavuodđui leat eanet ja eanet áitojuvvon eará areálageavaheami bealis. Boazodoalu iešláhki stuorra areálaid geavaheami ektui ja daidda beassama ektui iešguđege jahkeáigodagain ja dálkkádagain dagahit dan ahte ovttaastahhtin lea leamaš fuotni boazolohkogeahpedemiid ektui. Servodat gos olbmot lassánit ja eanet johtet ja asttuáiggi doaimmat lassánit, ja odđá ekonomalaš doaimmat lassánit, dagaha dan ahte árbevirolaš boazodoallu šaddá dađistaga garraseappot gilvalit sámi servodaga ja stuorra servodaga sierra osiiguin.

Norgga Ruota boazoguohtonkonvenšuvdna mii čállojuvui vuollái Norgga ja Ruota gaska 2009:s buvttii garra duhtameahtunvuodá dain sámečearuin ja boazodoalloorohagain maida konvenšuvdna erenoamážit guoská. Dat lea dagahan dan ahte Norga ja Ruota eai leat dohkkehan konvenšuvnna, ja sámedikkat ovttaastahhtin lea leamaš fuotni boazolohkogeahpedemiid ektui.

SSR:in ja NBR:in leat ožžon bargun bargat dainna viidáseappot ja geahččalit soahpat boazodoallokonvenšuvnna.

Boazodoallohálldašeami rievdadeapmi, boazolohkogeahpedanbarggu meannudeapmi, šiehtadallamat boazoguohtonkonvenšuvnna hárrái ja ságastallamat areálahálldašeami birra hástalit Sámedikki váldit čielgaset rolla barggus boazodoalloáššiiguin. Boazodoallu lea sámi kultuvrra čiehkageađgi. Danne ii sáhte Sámediggi garvit váldimis politihkalaš ovddasvástádusa boazodoalu suodjaleamis ja ovddideamis ealáhussan, ja dasto giella- ja kulturguoddin. Sámediggi ferte dahkat dán ollislaš fágalaš ja politihkalaš árvvoštallamiid vuodul.

Jos Sámediggi galgá bures bargat boazodoalloáššiiguin, de lea deatalaš ahte Sámedikkis lea viiddis ovtamielalášvuoda das movt daid áššiiguin bargat. Mearrideaddji deatalaš lea maiddá ahte bargu dahkkojuvvo boazodoaluin oktasaš áddejumiin, nu ahte boazodoallu lea ovddastuvvon NBR ja boazodoalloorohagaid bokte. Danne leat Sámediggeráđis leamaš čoahkkimat ja oaviviid lonuhallan NBR:in dán čilgehusa ráhkadeami oktavuodas. Go viidáseappot galgá hábmet strategiijaid ja konkretiseret doaibmabijuid, lea dárbu doallat lávgadeappo oktavuoda ja ovttasbarggu, erenoamážit boazodoalloorohagaiguin. Dát oktavuodha lea deatalaš dasa ahte ovddidit ja ásahit árvvusatnima ja áddejumi Sámedikki ja orohagaid/siiddaid iešguđet rollaide ja ovddasvástádussii.

Sámediggeráđdi bidjá dán čilgehusas ovdan muhtun árvvoštallamiid das makkár dilli ja hástalusat leat barggus boazodoalloáššiiguin. Čilgehus čujuha háltti ja lagadeami movt Sámediggi bargá boazodoalloáššiiguin. Sámediggeráđdi háliida ahte ságastallan dán čilgehusa birra addá vuodu viidáseappot bargui geasi maŋŋá, ja ahte dat sáhtta buvttihit sierra ášši Sámedikki dievasčoahkkimii.

Dilli ja hástalusat

2.1 Ovddastus ja luohtámuš

Sámediggái biddjojuvvojit eanet ja eanet vuordámušat boazodoalu vuoigatvuodaid ja beroštumiid goziheamis. Sámediggái lassánit gažaldagat dan birra maid Sámediggi sáhtta dahkat sin beroštumiid goziheami ektui. Sámedikkis ja NBR:s lea maŋimus jagiin leamaš buorre ovttasbargu ollu konkrehta áššiiguin. Dát addá siva jáhkkit ahte Sámediggi lea gártadan alccesis eanet luohtámuša boazodoalus. Jos boazodoallu galgá suodjaluvvot ja ovddiduvvot, de Sámediggái lea hástalusat leat čielggas dan ektui maid lea govttolaš vuordit Sámedikkis. Sámediggi galgá bargat dan ala ahte sihkarastit ja ovddidit boazodoalu vuodul, ja dat ferte dahkkojuvvo lávga ovttasbargguin ealáhusain. Dasto galgá Sámediggi iešheanalit rollas vuodul ollislaččat gozihit sámi servodatovddideami. Dát mearkkaša dan ahte Sámedikki árvvus atnin ja boazodoalu iešguđege rollat ovddiduvvojit vuogádatlaš, rabas ja čielga gulahallama bokte das movt áššit árvvoštallojuvvojit ja meannuduvvojit.

NBR lea boazodoalu áidna ovddasteaddji organisašuvdna. NBR lea ásahan oktavuoda stáhtalaš eiseválddiiguin. Dát boahťa erenoamáš bures ovdan boazodoallošiehtadallamiid bokte. Maŋimus jagiin lea boazodoallošiehtadallamiid oktavuodas leamaš hui ollu sáhka dušše ekonomalaš váikkuhangaskaomiid birra boazodoalus, ja ahte das eai váldojuvvo ovdan eará doaibmabijut ja váikkuhangaskaomit. Dát lea dáhphuvvan bálddalaga dainna go Sámediggi lea eanet ja eanet ožžon váikkuhanfámu rámmaid ja doaibmabijuid hábmemii sámi kultuvrra, giella ja ealáhuspolitihka várás.

Das go NBR lea iešheanalit ja nanus, lea stuorra mearkkašupmi boazodoalu beroštumiid goziheapmái dainna lágiin ahte boazodoallit leat duhtavaččat, seammás go dat dagaha dan ahte olbmot olggobealde boazodoalu atnet boazodoalu eanet árvvus ja čájehit áddejumi dasa. Sámediggái go lea álbmotválljen orgána, lea seammás deatalaš ahte lea nana boazodoalloorganisašuvdna mii goziha ja vuortnuha stáhta ja Sámedikki boazodoallopolitihka hábmema ja čuovvoleami oktavuodas. Maŋimus jagiin lea šaddan nu ahte ferte eanet ja buoret máhttu go galgá duodai nagodit váikkuhit almmolaš mearrádušproseassaide.

Stáhta eiseválddit leat ollu áššiin maŋimus jagiin leamaš vuostálaga boazodoaluin. Dasa leat sivvan dat mearrádušat mat leat dahkkojuvvon, muhto maiddá váilevaš konsultašuvnnaid geažil. Boazodoallohálldašeami odđasis organiserema oktavuodas geahnohuvvá sámi ja boazodoallofágalaš searvan hálldašeamis mealgat. Buorre sivva lea jáhkkit ahte dán geažil šaddá stáhtalaš

boazodoallohálldašeapmái unnán luohhtámuš ja jáhkehahttivuohta fuotnu boazodoalu beales. Dát gáibida ollu boazodoalus go galgá bargat konstruktiivvalaččat iežas geavahanvuoigatvuodaid ja resursaberoštumiid gozihemiin, ja dat hástala Sámedikki čielgaseappot vugiin bargat dáiguin áššečuolmmaiguin ja čuovvolit daid.

2.2 Gelbbolašvuohta ja kapasitehta

Boazodoallorohagas ja/dahje siidaosiin lea máhttu iežaset geavahusguovlluid birra. Orohagat ja siidaosiid oamasteaddjit dovdet buoremusat iežaset geavahusguovlluid ja sin árvoštallamat leat áibbas guovddáš vuodđun almmolaš areálahálldašeami árvoštallamiin ja mearrádusain. Gos ja movt orohagat ja siiddat ovddidit iežaset gelbbolašvuođa geavahusguovllu birra areálaáššiin, váikkuhit dasa makkár almmolaš eiseváldi čuovvola sin beroštumiid relevánta ja buori vuogi mielde.

Orohagain/siiddain lei jagiin 2013/2014 doaibmadoarjjan 10,3 miljon ru boazodoallošiehtadusa bokte gozihan dihte doaimmaidis areálavuodu ja gánnahahttivuođa ektui. Doaibmadoarjja lea dan muttos ahte ovttage orohagas (earret orohat 16 mas leat 75 siidda) eai leat resurssat bálkáhít olbmuid ollesáigevirggiide. Doaibmadoarjja oktiibuot lea dattetge dan muttos ahte sáhttet gozihit areálavuodu ja gánnahahttivuođa. Orohagaide/siiddaide lea hástalus mot organiseret dáid doaibmadoarjagiid geavaheami nu ahte dat attášii buoremus vejolaš kapasitehta bargat konstruktiivvalaččat iežaset areálaáššiiguin. NBR lea dovddahan ahte orohagaide fertešii addit eanet resurssaid bargat areálaáššiiguin.

NBR:s lea maŋjimuš jagiin leamaš doaibmadoarjjan 6,1 miljon ru. Dát vuodđoruhtadeapmi addá muhtun eavttuid doaibmat guovddášis bidjamin eavttuid dalle go sihke stáhta ja Sámediggi leat hábmemin ja čuovvoleamen boazodoallopolitihka. NBR lea áigodaga 2013-2018 strategijaplána evttohusastis bokte guorahallan dárbbu nannet iežas beroštupmiorganisašuvdnan. Sámediggeráđđi doarju evttohusa. Seammas lea álki oaidnit ahte organisašuvnnas man lahtut leat biedgguid viidát, leat hástalusat resurssaid dáfus čadahit proseassa nugo lea sávaldat.

Sámedikkis lea gelbbolašvuohta ja dihto muddui maid kapasitehta boazodoalu, areálahálldašeami ja almmolaš mearrádusproseassain. Boazodoalloáššit gusket bargolašvuhtii ja ássami, eana- ja resursavuoigatvuodaide, láhka- ja láhkaásahusovddideapmái, ekonomalaš váikkuhangaskaomiide ja areálahálldašeapmái. Hálldahussii masa gullet stuorra ja viiddis áššesuorggit lea hástalus eanemus beaktilit geavahit hálldahuslaš gelbbolašvuođa main lea relevánta boazodoalloáššiide.

Guovlulaš boazodoallohálldašemiin lea gelbbolašvuohta boazodoalu ja dan hástalusaid birra. Ággan sáhtta leat ahte stáhta boazodoallohálldašeami ođđasis organiseren hástala daid vejolašvuođa bargat fágalaš vuodu alde boazodoaluin. Ođđasis organiseren sáhtta iešalddis dagahit dan ahte šaddet áigodagat goas lea eahpesihkarvuohta ja stáhtalaš boazodoallohálldašeapmi ii nagot dahkat mearrádusaid. Dasto vásihit ahte gelbbolašvuohta eavttuid birra movt bures ovddidit boazodoalu lea gáržžiduvvon fágadepartementii. Dát buktá hástalusat movt áddet oktasaš čuolmmaid ja sivaidd, ja dieinna lágiin addá vejolašvuođa bures ovttas bargat stáhtalaš eiseválddiiguin.

2.3 Konsultašuvnnat ja vuostálastinváldi

Sámedikkis lea konsultašuvdnariecti áššiin mat sáhttet váikkuhit boazodollui. Áššiin plána- ja huksenlága mielde gozihuvvo dat dábálaš plánaproseassa bokte ja vuostálastin vejolašvuođa geavaheami bokte. Energiijaáššiin fertejit konsultašuvdnameannudanvuogit stáhtain njuolga biddjojuvvot vuodđun danne go dat eai sáddejuvvo gulaskuddami konsultašuvdnamearrádusa evttohusa eavttuid mielde jna, nugo dahkkojuvvo areálaplánaáššiid oktavuodas.

Sámedikki vuosttildanváldi guoská areálaplánaide mat garvet dahje eai gozit nu ollu beroštumiid main lea mearkašupmi sámi kultuvrii dahje ealahusbargui. Dál lea nu ahte Sámediggi oazžu buot areálaplánaid sámi guovlluin gulaskuddami, ja Sámedikki hálldahusas lea dál biras- ja areálaáššiid juogus mas leat 5 virggi. Dán juhkosis leat ollu áššit iige dat leat vuolggasajstis biddjojuvvon čoahkkái nu ahte dat sáhtášii meannudit buot boazodoallofágalaš beliid areálaplánain mat leat gulaskuddamis. Orohagaiguin/siiddaiguin maid ii leat mis makkárga hámis gulahallan jeavddalaččat dan birra movt areálaplánat árvoštallojuvvojit boazodoalu beales. Sivvan dasa leat dat go Sámedikki mielas lea boazodoallohálldašeamis sámi ja boazodoallofágalaš searvamiin guovllustivraide, leamaš sihke kapasitehta ja buoremus eavttut gozihit

boazodoalu areálaberoštumiid. Dát rievdá go guovllustivrrat loahpahuvvojit. Dál lea Sámediggái hástalus dan mot sáhttit hálddašit vuosttildanváldi areálaplánaáššiiin fágalaččat dohkálaš vugiin maiddá boazodoalu areálaberoštumiid ektui. Dát mearkkaša earret eará dan ahte orohagain/siiddain lea dárbu buoridit áddejumi ja dohkkehit dan ahte Sámedikki ollislaš fágalaš ja politihkalaš árvoštallamat konkrehta áššiiin eai vealtameahttumit álohii dávis sin árvoštallamiidda. Olahan dihte dán ferte Sámedikkis leat sihke dárbbalaš fágalaš kapasitehta ja ovddideaddji ovttasbargovuogit orohagaiguin. Hástalus lea váikkuhit dan ahte boazodoalu resursavuodđu gozihuvvo konstruktiivva vuogi mielde, nu ahte buot sámi areálageavahepmi hálddašuvvošii viiddis ja dássettolaš vugiin.

Orohagain/siiddain lea álbmotrievtti mielde konsultašuvdnariecti. Dát konsultašuvdnariecti lea norgga rievttis ollašuttuovvun stáhtalaš eiseválddiid ektui (gč. konsultašuvdnaáššemeannudanvugiid stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaska čk. 9), ja danne ii leat dat čađahuvvon gielddalaš eiseválddiid ektui. Sámedikki konsultašuvdnariecti areálaplánain gielddaid guovdu gozihuvvo dan bokte ahte Sámediggi sáhtta vuosttildit plánaid. Vuosttildeapmi gáibida šiehtadallamiid, soabaheami ja ovtamielalašvuoda ovdal go areálaplána sáhtta álggahit. Jos ii leat ovtamielalašvuoha, de sirdojuvvo loahpalaš mearridanváldi Birasgáhttentdepartementii, muhto maiddá dat mearrádus geatnegahtta konsultašuvvna. Vuosttildanváldi lea dušše almmolaš váldeorgánain ii ge dat leat priváhta aktevrrain nugo orohagain/siiddain. Danne lea stuorra hástalus movt orohat/siida sáhtta boahit duohta konsultašuvdnaproseassaide plánaeiseválddiiguin. Dát lea hui čielga hástalus dalle go guovllustivrrat main lea sámi ja boazodoallofágalaš máhttu heaittuhuvvojit.

Vaikko orohagain/siiddain livččii ollesárvosaš konsultašuvdnariecti plánaeiseválddiiguin, de dain lea unnán gelbbolašvuoha ja kapasitehta dán rievtti goziheapmái. Dán hástalus ferte geahččat kapasitehtahástalusain fárrrolaga, ja lea maiddá válddahuvvon dán čilgehusas. Vuodđudus Protect Sápmi, mii áhahuvvui 2012:s, sáhtta hui guhkás buhttet dán váilivuoda. Dat čatnasa dattetge váldoáššis stuorát lihkahallanáššiiide ja njuolga gulahallama bokte huksejeddjiiguin ovddabealde váldeproseassaid. Jos dainna lihkestuvvet, de šaddá dan geažil unnit konsultašuvdnadárbu stáhtalaš eiseválddiiguin mañit dásiin mearrádusproseassas. Konsultašuvdnariectái gullet dattetge maiddá buot mearrádusat maid stáhta boazodoallohálddašeapmi galgá dahkat boazodoallolaga mielde. Dat leat earret eará geavahannjuolggadusaid mearrideapmi boazolohkui ja sierra lohpi geavahannjuolggadusain rievdadit johtingeainnu (čatnasa areálaáššiiide), guođohanbarttaid ja áiddiid ceggen, mearridit eavttuid gii galgá sáhttit eaiggáduššat bohccuid ja daid eavttuid ollašuttin, siidaosiid ja rekrutterenosiid dohkkeheapmi ja heaittiheapmi, boazomearkkaid dohkkeheapmi, doarjja siidaoasis orohatkássii, boazodoallofoandda njuolggadusaid dohkkeheapmi siidda várás ja gielidit stuorát lágidemiid mat hehttejit boazodoalu. Dát lea várra ođas fylkkamánnii, mii sáhtta buktit viehka stuorra hástalusaid go galgá sihkkarastit mearrádusaid proseassuála legitimatehta.

Mihttomearri ja bargu

Bajimus mihttomearri Sámedikki bargui boazodoalloáššiiiguin lea ahte buorebut gozihit boazodoalu vuđđosa ealáhussan ja kultuvran.

Sámedikki politihkas ja barggus jos galgá juksat dákkár mihttomearri berre leat čuovvovaš lagadeapmi:

Sámedikki bargu boazodoalloáššiiiguin galgá ovddiduvvot oktasaš áddejumiin NBR:in ja boazodoalloorohagaiguin.

Dán čilgehusbarggu oktavuodas lea sámediggerádis leamaš čoahkkin ja oktavuoha NBR:in. Dán lágan ovttasbargu ferte fievrriduvvot viidáseappot čuovvovaš barggus dáinna čilgehusain. Sámediggerádis eai leat leamaš sierra čoahkkimat orohagaiguin čilgehusa ráhkadeami oktavuodas, muhto min árvoštallama mielde lea vealtameahtun deatalaš doallat dán lágan čoahkkiimiid čuovvoleami oktavuodas. Dát lagadeapmi Sámedikki bargui boazodoalloáššiiiguin bidjá vuodđun ahte Sámediggi ii sáhte váldit čielgaseappo rolla barggus boazodoalloáššiiiguin jos dat ii dahkkojuvvo ovttasbargguin ja oktasaš áddejumiin NBR:in ja boazodoalloorohagaiguin.

Sámedikki dievasčoahkkin lea áššis SP 13/13 dadjan ahte: "Sametinget igangsetter umiddelbart en utredning for å vurdere framtidig organisering av reindriftens forvaltning". Sámediggeráđđi ja NBR leat juo cuoŋománus 2011 soahpan mandáhta dán lágan čielggadusa várás. Sámediggeráđi áigumuš lea nammadit dán lágan lávdegotti ovdal geasi, gulahallamiid bokte NBR:in.

Sámediggi galgá ovttasbarggu oktavuodas váikkuhit dan ahte NBR ja boazodoalloorohagat nannejuvvojit ja ožžot fágamáhtu barggusteaset boazodoalu vuoigatvuodaid ja beroštumiid gozihettiin.

NBR lea ieš dovddahan ahte dain lea dárbu nanosmuvvat boazodoalu beroštupmiorganisašuvdnan. Sámediggeráđđi lea ráhkkanan, ohcama mielde, juolludit prošeaktaruđaid NBR:ii dán lágan organisašuvdnaovddidanprosessii.

Sámediggi lea juolludan vuodđodoarjaga Vuodđudussii Protect Sápmi mii galgá sáhttit addit fágalaš veahki sámi vuoigatvuodáamasteddjiide go deaivvadit aktevrraiguin mat plánejit areálalikhahallamiid. Sámediggeráđi mielas lea deatalaš ahte Vuodđudus Protect lihkostuvvá bargguin ja oččoši ain ekonomalaš doarjaga.

Boazodoalloorohagain lea guovddáš oktiordnenrolla siiddaid gaskka, erenoamážit areálaáššiin. Sámediggeráđđi lea maŋŋá gulahallama NBR:in ja orohagaiguin gearggus váikkuhit dan ahte dát oktiordnen- ja beroštupmi ovddastusrolla nannejuvvo. Sámediggeráđi árvvoštallama mielde lea miellagiddevaš jos dán oktavuodas sáhtáši árvvoštallat regionála foruma/ráđi/resursaguovddážiid dahje sullasaččaid hábmema nu ahte NBR báikkálaš searvvit ja boazodoalloguovvluid orohagat sáhtášedje oktiordnet resurssaid ja doaibmat deaivvadanbáikin Sámedikkiin ja eará servodatberošteddjiiguin.

Boazodoallu beassá ollu gullat dan birra ahte dat ii leat ekologalaččat ceavzilis ealáhus. Ii leat kártejuvvon makkár dilli das lea ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuoda ektui. Almmolaš ságastallan boazodoalu birra jorrá hui ollu dan birra ahte boazodoallu ieš ii leat meroštallan iežas ceavzilvuoda. Sáhttet leat buorit sivat manne árvvoštallat addit doarjaga boazodoalu iežas kártenprošeavttaide ceavzilvuoda hárrái sierra boazodoalloorohagain.

Sámediggi nanne iežas gelbbolašvuoda ja kapasitehta barggus boazodoalloáššiiguin

Sámediggeráđđi lea gearggus hálddahaslaččat nannet ja konsolideret barggu boazodoallo- ja areálaáššiiguin. Dát ferte earret eará čuovvoluvvot sámedikki bušehta bokte. Dainna lágiin nannen sáhtta váikkuhit sihke boazodoalu resursavuodđosa konstruktiivvalaččat goziheami, ja buot sámi areálageavaheami govdeappot ja dássettolaččat hálddašeami.

Jos Sámedikki barggu hálddahas nannen ja konsolideren boazodoalloáššiiguin sáhtáši addit buriid bohtosiid, de eaktuda dat dan ahte boazodoalloorohagat konkrehta áššiin árijalaččat buktet iežaset oainnuid Sámediggái. Maid birra ja movt dan sáhtta dahkat háliida sámediggeráđđi guorahallat NBR:in ja boazodoalloorohagaiguin.

Stuorat areáladuohtadanáššiin sáhttet šaddat ságastallamat dan birra ahte dagahit go lihkahallamat dan ahte boazodoallu manahivččii joatkinvejolašvuoda. Jos nu šattaš, de sáhtta lihkahallama biehttalit olmmošvuoigatvuodálaga mielde ja ON konvensuvnna siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid hárrái 27. artihkkala mielde. Jos galggaši čielgaseappot sáhttit dahkat oainnu dán lágan áššide, de sáhtta leat áigeguovdil oazžut olggobealde fágalaš árvvoštallama 1-3 konkrehta huksendoaibmabijuide, mat árvvoštallojuvvojit SP 27. artihkkala geatnegasvuodaid mielde.

Boazodoallu lea deatalaš barggu ja árvoháhkama oktavuodas sámi servodagas. Sámediggeráđđi áigu árvvoštallat dahkat govdeappot analysaid ealáhusa ekonomijja birra, ja dasto makkár riekkisváikkuhusat ja ovddidanvejolašvuodta das lea.

Sámediggi nanne barggu stáhta guovdu boazodoalu rámmaeavttuid ektui

Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta dat eanaš lea hábmen boazodoalu rámmaeavttuid almmá duohta konsultašuvnnaid NBR:in ja Sámedikkiin. Sámediggeráđđi áigu bargat dan ala ahte Sámediggi ovddasguvlui čielgaseappot dovddaha Eanadoallo- ja biebmodepartementii ahte man birra galgá konsulterejuvvot ja movt dat čađahuvvojit buriin jáhkuin dan ektui ahte mihttomearrin lea soabadit. Sámediggeráđđi áigu maiddái lagabuidda árvvoštallat movt Sámediggi galggašii vuoruhit árvalus- ja áicirolla boazodoallošiehtadallamiin.

Boazodoalus lea oktavuoha eará fágadepartemeanttaide, Birasgáhtendepartemeanttas lea ovddasvástádus boraspiriin, suodjalan- ja areálahálldašeamis, Oljo- ja energiijadepartemeanttas lea ovddasvástádus energiijahukseimiin, Ealáhus- ja gávpedepartemeanttas lea ovddasvástádus ealáhusovddideamis ja Finánsadepartemeanttas lea ovddasvástádus vearro- ja divatpolitihkas. Sámediggeráđi oaivila mielde ferte bargat dan ala vai boazodoallopolitihkas šattašii buoret ovttasbargu dáid gaska.

Konsultašuvnnain proposišuvnna 127 L (2012–2013) Endringar i jordlova (rievdadusat eanalágas) birra sohpe Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta ja Sámediggi ahte proposišuvnnas boađášii ovdan ahte johtilit álggahuvvo sierra proseassa sihkkarastin dihte boazodollui vejolašvuoda geavahit eanajuohkinduopmostuolu. Láhamearrádušat geavahusortnegiid ja riektidili nannema birra boazodoalu siskkobealde, ja doaibmabijut mat sihkkarastet dan ahte eanajuohkinduopmostuolus lea dárbblaš gelbbolašvuoha sámi riekteádejumis, boares vieruin ja kultuvrras galget árvvoštallojuvvot fárrrolaga. Deatlaš lea oazžut johtui jierpmálaš proseassaid maid bokte čielggadit siskkáldas soahpameahtunvuodaid geavahusvuogitvuodaid ektui boazodoalus. Dát buktá fas stuorát einnostan vejolašvuoda areálaressaid ektui ja šattašii álkit konstruktiiivvalaččat gulahallat areálaplánaid birra. Sámediggeráđđi áigu bargat dan ala ahte dán lágan proseassa álggahuvvo jođánit.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 06.06.13 dii. 17.58.

Ášši/Sak DC 020/13

Sámediggeráđi čielggadus sámi kulturmuitosuodjalusa birra

Arkiivaáššennr.
13/915

Meannudeamit

Politihkalaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđi	24.04.13	SR 054/13
Sámedikki dievasčoahkkin	3. – 7.06.13	DC 20/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui maŋgebárgga geassemánu 4. b. 2013 dii. 10.50

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearršdusárvalus:

Sámediggi lea ságaskuššan Sámediggeráđi čielggadusa sámi kulturmuitosuodjalusa birra. Čielggadus čuovvu mielddusin protokollii.

Sámediggeráđi čielggadus sámi kulturmuitosuodjalusa birra

1 Álggahus

Sámi kulturmuittut eanadagas leat mearkan sámi geavahas ja leahkimis. Daid oktavuodas sáhtá leat sáhka ovdamearkka dihte goahtesajiin, dollasajiin, viesuin, áittiin, girkogárdiin, bálvvosbáikkiin, bassiváriin ja jávrriin, suoidneguovddain, mánáid duhkoraddanbáikkiin ja njálmálaš muitalusain ja luđiin mat čatnasit dihto báikkiide. Buot sámi kulturmuittut mat leat boarráseappot go 100 jagi leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon. Sámedikkis, go lea sámiid bajimus politihkalaš váldi, lea hálddašanoavddasvástádus sámi kulturmuittuin ja dat galgá láchit váldoeavttuid bargui sámi kulturmuitosuodjalemiin.

Sámediggeráđi áigu dainna čilgehusain joatkit sámi kulturmuittuid hálddašeamii bajimus dási politihka hábmenbarggu ektui. Mii áigut dainna čilgehusain bovdet dievasčoahkkima čielggadit deatlaš strategalaš välljejuimii ja vuoruhemiid viidáseappot barggu várás dán fágasuorggis.

Sámi kulturmuittuid suodjaleapmi ja hálddašeamii lea deatlaš oassi Sámedikki vuosttaš linnjábálvalusas. Buohkat geat áigot lihkahallat areálad fertetit árvoštallat čuhcet go lihkahallamat sámi kulturmuittuide. Kulturmuitosuodjaleapmi lea várra dat vuosttamuš ja áidna oassi Sámedikkis man oktavuodas olbmuiin lea dahkamuš Sámedikkiin. Dát oktavuodas olbmuiiguin, huksejeddjiiguin ja gielddaiguin lea deatlaš Sámediggái. Dán čilgehusas áigut mii oainnusmahttit dan barggu maid Sámediggi dahká kulturmuitosuodjaleami oktavuodas ja dan viiddis máhtu mii dikkis lea dán suorggis.

Čilgehus lea buorre vuodđu Sámedikki sámi kulturmuitosuodjalan bargui viidáseappot boahhteáiggi politihkain.

2 Stáhtus

2.1 Kulturmuitosuodjaleami bajimuš mihttomearit

Sámedikki váldomihttomearrin kulturmuitosuodjaleami oktavuodas lea sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid hálddašeapmi ja oainnusmahttin iežas historjjá ja iežas árvvuid vuodul, dainna vuolggasajiin makkár mearkkašupmi kulturmuittuin lea identitehtii ja servodaga huksemii.

Sámi kulturmuittuid suodjaleapmi ja hálddašeapmi lea deatlaš oassi Sámedikkis doaibmasuorggis. Sámediggi galgá bidjat váldoeavttuid min iežamet vássánaiggi ja historjjá hálddašanbargui. Sámediggi galgá hálddašit sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid nu ahte dat lea mielde nannemin ja viidáseappot fievrredeamen sámi kultuvrra. Dát lea álbmotrievtti siskkobealde, ja dávista dasa ahte Sámediggái galgá addojuvvot stuorát váikkuhanfápmu go guoská mearridanváldái áššiin main lea erenoamáš mearkkašupmi sámi álbmogii.

Dáláš hálddašanortnet lea nu ahte Sámediggái lea addojuvvon váldi kulturmuitolága mielde hálddašit sámi kulturmuittuid, seammás go Riikaantikváras lea gohčus- ja bearráigeahččanváldi Sámedikki váldeollašuhttima ektui. Sámediggi lea ovdal mearridan ahte mis galgá leat váldi hálddašit sámi kulturmuittuid njuolga kulturmuitolága mielde. Dán barggu mii háliidat bidjat beaiveortnegii.

Kulturmuittuin lea ollu diehtu/máhttu ja daid hálddašeamis. Dat leat vuodđun sámi historjái. Dat gaskkustit máhtu eallineavttuid, birgenstrategiijaid, resursageavaheami, oskuipmárdusaid ja heivehemiid birra eanadahkii. Oassi dán máhtus lea ain árijalaččat anus sámi servodagas, bálddalagaid ođđaset máhtolašvuodain ja miellaguottuiguin. Sámi kulturmuittut leat deatlaš oassi sámi identitehtas. Dávjá lea kulturárbi vuodđun sámi symbolageavaheapmái, ja dasto leat kultureanadat ja gullevašvuohta lágga čadnojuvvon oktii. Kulturmuittuid hálddašeami bokte oazžu Sámediggi maiddá máhtu areálageavaheami birra. Sámediggeráddi háliida ahte máhttu sámi kulturmuittuid birra galgá oainnusmahttojuvvo ja eambbogat sáhtášedje muosáhit dan.

Sámedikki vejolašvuodat váldit ovddasvástádusa sámi kulturmuitosuodjaleamis ráddjejuvvo dan geažil go Sámedikki ja ráddehusa gaska leat váilevaš bušeahhtameannudanvuogit. Mii fertet áiggis áigái duhtat daid láidestemiide maid ráddehus bidjá stáhtabušehtas. Mis lea hálddašanovddasvástádus buot sámi kulturmuittuin miehtá Norgga, muhto stáhtabušehta juolludusat eai atte doaibmamuni nu ahte sáhtášii ovddidit dán suorggi. Sámediggeráddi geahččala ohpihii buoridit dán doaibmamuni.

2.2 Rámmat

2.2.1 Láhkavuodđu

Sámedikki barggu vuodđu vuolggahuvvo Vuodđolága § 110a vuodul mas lea sáhka stáhta geatnegasvuodain sámiid ektui Norggas: ”Stáhta eiseváldiin lea geatnegasvuohta lágidit dilálašvuodaid nu ahte sámi álbmot sáhtá sihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima.” Sámedikki oaivila mielde galgat mii ieža sihkkarastit min giela, kultuvrra ja servodateallima.

Kulturmuitolága ulbmilin lea ahte kulturmuittut ja kulturbirrasat daid iešvuodaiguin ja variašuvnnaiguin galget suodjaluvvot, sihke oassin min kulturárbbis ja identitehtas, ja oassin ollislaš biras- ja resursahálddašeamis. 1978:s ráfáidathttojuvvo sámi kulturmuittut mat leat boarráseappot go 100 jagi automáhtalaččat lága bokte. Dán ráfáidathttinrádjin lei earret eará dat go váilo čálalaš gáldut sámi historjjá ja vássánaiggi birra. Dasa lassin adnojuvvui sámi kulturárbi ráššin ja unnán ovddastuvvon. Dasto háliidedje eiseválddit ráfáidathtit buot kulturmuittuid main ii lean makkárga dálááiggi doaibma sámi kultuvrra ja servodaga siskkobealde (NIKU, 2010). Kulturmuitolága mielde leat maiddá buot kulturmuittut mat leat boarráseappot jagi 1537 ja visttit mat leat boarráseappot jagi 1650 automáhtalaččat ráfáidathttojuvvon. Válljejuvvon kulturmuittuid ja kulturbirrasiid sáhtá maiddá ráfáidathtit ovttaskas mearrádusa bokte kulturmuitolága mielde, dahje plána- ja huksenlága bokte.

Plána- ja huksenláhka lea deataleamos váikkuhangaskaoapmi servodatplánemis. Dat láhka rasttilda surggiid, láchčá ollislaš plánenvuogádaga, mas areálahálddašeapmi lea deatalaš oassi. Kulturmuittuid, kulturbirrasiid ja eanadagaid sáhtttá suodjalit plána- ja huksenlága geavaheami bokte. Dán váikkuhangaskaoami hálddašit gielddat plánaváldin, ja mii sáhtttá geavahuvvot kulturmuittuid, kulturbirrasiid ja nationála eanadagaid mat leat deatalaččat sihke guovlulaččat ja báikkálaččat sihkkarastimii. Plána- ja huksenlága mielde lea Sámedikkis riekti buktit vuostecealkámuša, muhto das lea maiddá geatnegasvuohta ovttasbargat plánaeiseválddiiguin gozihan dihte sámi luondduvuđđosa.

2.2.2 Doahpagat

Sámi kulturmuittut

Kulturmuittolágas gohčoduvvojit kulturmuittun buot mearkkat mat leat bohtán olbmuid doaimmas min fysálaš birrasis, maiddá lokalitehtat maidda čatnasit historjjálaš dáhpusat, osku dahje árbevieru. Kulturmuittut gohčoduvvojit sámi kulturmuittun dalle jos dat čatnasit ealli dahje čállojuvvon sámi árbevieru dahje fágalaš máhttu mii duodašta oktavuoda sámi historjái ja ovdahistorjái.

Vistit leat maiddá kulturmuittut ja lohkkoujuvojit sámi kulturmuittun dihto eavttuid vuodul. Dat leat čalmustuvvon Sámedikki hálddašanplánas "Sámi visttiid suodjaleapmi ja hálddašeapmi" jagis 2003. Deataleamos eaktun lea ahte visttit gullet sámi kultuvrralaš ja historjjálaš oktavuhtii. Dat eará eavttut mat geavahuvvojit árvoštallamis lea go vistti sámi vai ii, leat doaibma, biraslaš oktavuodda, huksenvierut, ja eaiiggáda ja báikki olbmuid áddejupmi muđui.

Dávjá sáhtttá leat váttis loahpalaččat meroštallat sámi kulturmuittuid. Dat bohtá earret eará das go ollu kulturmuittut, sihke sámi ja eai-sámi, leat dakkár diŋggat maid ferte dađistaga oppa áiggi oddasis meroštallat ja dulkot. Nu dat min mielas maiddá galgá leat.

Kulturbiras

Kulturmuittolágas meroštallojuvojit kulturbirasin guovllut gos kulturbirrasat leat oassin stuorát ovttadagas dahje oktavuodas. Dat sáhttet leat boazosámi goahte- dahje lávvosadji ja áidesadji, bivdorusttet bivdorokkiiguin, čilla ja biergorádju, mearrasámi doallu mas lei leamaš viessu, áiti ja návstu dahje jávri mas leat hávdesullot ja bálvvosbáikkit.

Kulturbirrasii sáhttet maiddá gullat guovllut mat čatnasit historjjálaš dáhpusaide, oskui dahje árbevieruide, ja danne dat álohii ii leat olbmo lihkan eanadat.

Kultureanadat

Kultureanadat lea luondu nu movt dat lea geavahuvvon, gos olbmot leat ássan ja vásihan, sihke vássánáiggi ja dálááiggi. Go dan buohtastahtttá kulturbirrasiin, de lea kultureanadat eanet oppalaš ja viiddiduvvon geográfalaččat.

Kultureanadat maid ii ráfáidathttojuvvo kulturmuittolága mielde, nugo kulturmuittut ja kulturbirrasat.

Sámi kultureanadat lea eanadat gos mii eallit ja vásihat iežamet doaimmaid ja doalu bokte, muhto maiddá ovdeš sohka buolvvaid vásihusaide gaskkusteamii bokte. Dat guoská dávjá stuorra guovlluide, gos illá oppa oidnojit ge luottat. Dávjá meroštallojuvvo sámi kultureanadat duohtatkehtes luondu dahje meahccin. Sámi kultureanadat ii leat dušše eanadat maid kultuvra lea hábmen, muhto maiddá eanadat mii lea deatalaš kultuvrii.

Dávvi Norgga arkitektuvrabálkeášupmi 2012 addojuvvui lávvi ja goahtái, ja sidjiide geat daid suodjalit. Ákkastallamis čuožžju earret eará ahte huksesusat ovddastit dakkár arkitektuvrra mii álo lea áiggi, lea ovddiduvvon eanadaga gudnejahttimiin ávnnasoptimaliserema ja butkáivvoda bokte, mas leat nana árbevierut ja lea dađistaga rievdamin.

2.2.3 Geain lea ovddasvástádus kulturmuitosuodjaleamis

Birasgáhttendepartemeanttas lea válđoovddasvástádus kulturmuítóhálđđášeamis Norggas ja das lea erenoamáš ovddasvástádus dán suorggi nátionála politihka goziheamis.

Riikaantikvára lea kulturmuittuid hálđđášanđirektoráhta ja lea Birasgáhttendepartemeantta ráđđeaddi ja doaimmaheaddji fágainstánsa kulturmuittuid ja kulturbirrasa hálđđášeami ektui. Riikaantikváras lea válđi addit sierra lihkahallanlobi automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittuid ektui.

Sámedikkis lea ovddasvástádus buot sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid hálđđášeamis Norggas. Mii galgat maiddá doaimmat fágapolitihkalaš ráđđin eará almmolaš orgánaide sámi kulturmuítóássiin. Sámediggi goziha maiddá kulturmuítóberoštumiid plána- ja huksenássiin plána- ja huksenlága mielde. Mii galgat buktit vuostecealkámušaid dalle go plánat eai dávis nátionála ja deatalaš regionála beroštusaide. Dasto lea Sámedikkis hálđđášanovddasvástádus sámi kulturmuittuid seailluheamis ja láchčimis. Seailluheami oktavuodas sáhttet čađahuvvot sierralágan doaimmabijut maid bokte sihkkarastit, suodjalit ja oainnusmahttit sámi kulturmuittuid. Sihkkarastimiin oavvilduvvo ahte kulturmuittut suodjaluvvojit sihke siskkáldas áitagiid vuostá ja maiddá mat bohtet olggobealde, nu guhkás go lea vejolaš.

Fylkkagielladaide, nugo Sámediggái ge, lea biddjojuvvon ovddasvástádus gozihit nátionála ja regionála gáhttenárvosáš kulturmuittuid ja kulturbirrasa iežaset fylkkain. Sámedikkis lea ovddasvástádus sámi kulturmuittuin buot fylkkain, ja fylkkagielladain fas lea regionála ovddasvástádus kulturmuittuin mat leat boarráset jagi 1537 ja ođđaset áiggi kulturmuittuin mat eai leat sámi kulturmuittut.

Gielddat leat plánaeiseválddit plána- ja huksenlága mielde. Dat mearkkaša earret eará dan ahte dain lea ovddasvástádus areálaplánain ja regulerenplánain iežaset gielladain.

Kulturmuítólaaga mielde lea riikaoassemuseain ovddasvástádus bođu kulturmuittuin ja kulturmuittuin mat leat čázi vuolde. NTNU-Dieđamuseas, Romssa museas ja Kulturhistorjijálaš museas lea vuolggasajis ovddasvástádus sámi kulturmuittuin. Sámi kulturmuittut gávdnojit miehtá riikka, mii mearkkaša dan ahte sámi bođu kulturmuittuid, galget gozihit maiddá eará riikaoassemuseat. RiddoDuottarMuseas lea mearridanváldi sámi kulturmuittuid olggos fievrreideamis.

2.2.4 Sámedikki válđi kulturmuitosuodjaleamis

Válđi sámi kulturmuittuid hálđđášeamis fápmuduvvui 1994:s Sámi kulturmuitoráđđái, maid Sámediggi lei politihkalaččat nammadan. Dan maŋŋá sirdojuvvoi válđi geahččalanortnega bokte njuolga Sámediggái 2001:s, dan oktavuodas go Sámedikki buot vuollásaš ráđit heaittihuvvojedje. Nappo leage Sámedikki hálđđášanovddasvástádus gaskaboddasáš, vuorddidettiin bissovaš čovdosa. 2005:s guhkiduvvui geahččalanortnet láchkaásahusa bokte doaimtáži.

Fágalaččat lea Sámediggi Birasgáhttendepartemeantta ja Riikaantikvára vuollásaš. Mearrádusaid maid Sámediggi dahká kulturmuítóeiseváldin sáhtta váidit Riikaantikvárii. Birasgáhttendepartemeanta sáhtta addit oppalaš njuolggadusaid válđi ollašuttimii.

Sámi kulturmuitosuodjalusa boahhteáiggi organiserema čielggadii bargojoavku 2007:s. Dat čálmustii golbma mále boahhteáiggi organiseremii:

Departemeanta addá Sámediggái válđi delegašuvnamearrádusa bokte. Mále dávista dan ortnegii mii dál lea.

Sámediggái addojuvvo válđi láchkaásahusain mii lea mearriduvvon gonagaslaš resolušuvnna bokte. Mále mearkkaša dan ahte Birasgáhttendepartemeanta válđá badjelas dan rolla mii Riikaantikváras dál lea Sámedikki mearrádusaid váiddainstánsan.

Sámediggái addojuvvo válđi njuolga lágas. Mále mearkkaša dasto ahte váidagat galget mearriduvvot Sámedikki iežas váldestruktuorra siskkobealde loahpalaš mearrádusain. Dát čoavddus eaktuda dan ahte láchka rievdaduvvo.

Sámediggi lea mearrádusa bokte áššis 37/07 Sámi kulturmuitosuodjaleapmi boahtteáiggis guorrasan dasa ahte Sámediggái addojuvvo váldi njuolga kulturmuitolágas. Dát mearkkaša dan ahte Birasgáhttendepartemeanta ii galgga sáhttit gohččosiid bokte stivret Sámedikki. Vuodđun lea dattetge dat ahte Birasgáhttendepartemeanttas ain lea ovddasvástádus fágadepartemeantan kulturmuitolága mielde, ja dieinna lágiin oažžu stuorra váikkuhanfámu lága dulkomiin ja hálddašangeavahusa ovddideamis. Lagat njuolggadusat ovttasbarggus ja áššemeannudeamis sierra hálddašaninstánsasaid gaskka kulturmuitosuodjaleami oktavuodas sáhttet addojuvvot lálkaásahusaid dahje njuolggadusaid mielde. Jos váldi addojuvvo njuolga lágas, de mearkkaša dat dan ahte maiddái váiddaáššit mearriduvvojit Sámedikki iežas váldestruktuurra siskkobeaide. Dát ii leat amas dahje váttis Sámediggái čadahit. Sámedikkis lea guhkes vásihus guovtti dási meannudeami doaimmaheamis eará hálddašanáššiid ektui, gč. sámelága § 2-12.

2.3 Hálddašeapmi ja máhttu

Sámedikkis lea ollu hálddašanbargu sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid ektui. 2012:s bohte midjiide 6181 dokumeantta, mii sáddiimet 2442 dokumeantta, mii čađaheimmet 213 geahčadeami ja 1041 ovttaskas muittu biddjojuvvojedje Riikaantikvára Askeladden kulturmuittodiehtovuđđui. Mis lea leamaš oktavuoha 134 gielddain, 8 fylkkagielddain, 3 arkeologalaš riikaoassemuseain, sámi museaiguin ja eará museaiguin. Dasa lassin leat ollu eará báikkálaš, guovlulaš ja stáhta aktevrrat mat háliidit searvvahit Sámedikki relevánta surggiin.

Sámedikkis leat viehka unnán bargit fágasuorggis. Danne mii bargat ollu daid resurssaiguin mat mis leat. Dat čájeha maiddái ahte Sámedikkis lea ollu máhttu fágasuorggi birra. Dasa lassin lea barggus oktavuoha ollu eará máhttui, sámi historjá birra, eanadaga ja visttiid geavaheami birra, areálalikhahemiid birra ja gos huksendeaddu lea stuoris.

Guovtti čuovvovaš teakstaoasis čálmustit mii sámi kulturmuittuid hálddašeami geavahusas, ja áigut čájehit dan máhtu mii dán hálddašeamis lea ja maid dat vuolggaha.

2.3.1 Beaivválaš bargu

Hálddašaneiseváldin lea Sámediggi geatnegahttojuvvon jođihit buot sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid hálddašeami Norggas. Sámediggi goziha maiddái kulturmuittoberoštumiid plána- ja huksenáššiin plána- ja huksenlága mielde. Geavahusas mearkkaša dat dan ahte Sámediggi addá gulaskuddanvástádusa plánaiseváldái dahje huksejeddjiide jos plánejuvvon doaibmabidju guoská sámi kulturmuittuide. Doaibmabijut sáhttet leat fylkkaplánat ja regionála energijahuksendoaibmabijut, gielddaplána areálaoassi, huksenguovlluid regulerenplánat dahje ráfáidahttojuvvon vistti huksendieđáhus ja bartaduktásajiid juohkin.

Árvvoštallamiin gusket go plánejuvvon areálalikhahallamat sámi kulturmuittuide, geavahuvvojit earret eará sámi kulturmuittuid ovdeš registreremat, sámi historjá ja álbmotmuitalusat. Jos Sámedikki mielas lea jáhkehahti ahte plánejuvvon doaibmabidju sáhtta guoskat sámi kulturmuittuide, de ferte Sámediggi čadahit geahčadeami. Geahčademiid ferte čadahit dalle go ii leat girsi ja lea bievla, ja dasto ferte leat dohkálaš beaivečuovga. Kulturmuitolága mearrádusaid mielde, ferte dábálaččat doaibmabidjooamasteaddji ieš máksit geahčademiid ja eará iskkademiid stuorat doaibmabijuid oktavuodas. Jos Sámedikki oaivila mielde guoská doaibmabidju sámi kulturmuittuide, de váldá Sámediggi oktavuoda plánaiseváldiin dahje huksejeddjiin. Mii rávvet ahte doaibmabidjooamasteaddji juogo heiveha lihkahallamiid dihto kulturmuittuid ektui, dahje mii bivdit ahte doaibmabidjooamasteaddji regulere guovllu kulturmuitosuodjalusa várás ja areálaid geavaheapmi plánas dávista dasa. Jos dán in sáhte dahkat, de sáhtta doaibmabidjooamasteaddji ohat luvvema kulturmuittu ektui. Hui hárve ahte Sámediggi ferte biehttalit plánejuvvon doaibmabijuid.

Vistegáhttenbarggus addá Sámediggi rávvagiid ja bagada visttiid ođastemiid, sihkkarastima ja lálhčima oktavuodas. Doaibmabidju automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon viesuid ektui sáhtta maiddái buvttihit barggu mii gáibida oažžut sierra lobiid kulturmuitolága mielde.

Prošeavttat

Sámediggi lea dál bargamin guvttiin stuorra kulturmuitosuodjalanprošeavttain. Prošeavttat buktet ođđa registreremiid, ođđa máhtu sámi kulturmuittuid ja sámi leahkima birra ja dat nannejit sihke Sámedikki, doaibmabidjooamasteaddji ja sin geat eaiggádit ovdamearkka dihte visttiid gelbbolašvuoda.

Plánejuvvon 420 kV linjá huksema oktavuodas Báhcavuonas Hámmárfestii, lea Sámedikkis okta prošeakta ahte registreret kulturmuittuid linjá miehtá. Statnett lea doaibmabidjooamasteaddji. Prošeavtta golmma áigodagas leat registrerejuvvon birrasii 950 kulturmuittu. Eanaš registreremat čatnasit boazosámi geavahussii ja ássamii. Prošeaktabargu lea addán ođđa mávssolaš duodaštanávdnasiid, doppe gos ovdal leat unnán dahkkojuvvon registreremat. Sámedikki árvoštallama mielde addet dat iskkadeamit midjiide ođđa ja deatalaš máhtu sámi kulturhistorijá birra oppalaččat, ja guoskevaš guovllu birra erenoamážit.

Kulturmuitolohku lea fuopmášahtti stuoris. Go kulturmuittut leat ruossut doarrás linjá miehtá, de čájeha dat dan ahte dán guovlluin gávdnojit ollu eanet mearkkat dološ doaimmas ja ássamis, ja ahte dat leat leamaš deatalaš sámi geavahusguovllut guhkes áiggi maŋos guvlui.

2011:s álggahii Sámediggi, ovttrasáid Riikaantikvárain ja Birasgáhttendepartemeanttain, prošeavtta man bokte identifiseret ja registreret automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi visttiid. Prošeavtta ulbmilin lea háhkat geahčastaga, sihkkarastit árvvuid ja hehttet sámi visttiid billašuvvamis. Prošeavtta nubbi ulbmil lea oahpahit dihtomielašvuoda báikegottiide ja sámi visttiid eaiggáidida, ja dasto oainnusmahttit sámi kultuvrra ja identitehta báikkálaččat. Prošeakta identifisere, registrere ja árvoštallá automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon ja ođđa sámi visttiid dili ja suodjalanárvvu. Bohtosat biddjojuvvojit Askeladden nammasaš kulturmuittodiehtovuđđui.

Jagi 2012 áigge geahčaduvvojede birrasii 330 vistti Máttá-Várjjaga, Deanu, Skániid, Gála ja Árborde gielddain. 200 viesu dán leat boarráset go 100 jagi. Geassit 2013 lea áigumuš geahčadit birrasii 200 vistti Røros, Rivttáid ja Kárašjoga gielddas.

Dát máhttu lea hui deatalaš sámi kulturmuittuid hálldašeapmái. Go visttit eai leat leamaš registrerejuvvon, ja eat dieđe visttiid agi, logu ja dili, de lea leamaš measta veadjemeahtun čuovvolit kulturmuittobarggu. Ovdal prošeavtta lea meroštallojuvvon ahte sáhttet leat sullii 1800 ráfáidahttojuvvon sámi vistti Norggas. Plána mielde galgá ovdal jagi 2017 gávdnot ollislaš geahčastat sámi visttiin.

Doarjja kulturmuitosuodjaleapmái

Sámedikkis lea ohcanvuđot doarjjaortnet sámi kulturmuitosuodjaleami várás. Ohcciid lohku rievddada ja eanaš háviid lea lohku leamaš badjelaš 60. Ruđat juolluduvvojit váldoášsis automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon ja gáhttenárvosat sámi visttiid ođastandoaibmabijuide ja prošeavttaide automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittuid ektui. Doarjjaortnet addá bohtosiid sihke visttiid dási ja eará kulturmuittuid ektui ja ođđa kulturmuittuid registrerema ektui.

Ovttasbargu

Sámediggi ja fylkkagielddat leat goappašagat birasgáhttenhálldašeami regionála apparáhtat kulturmuittuid ektui. Fylkkagielddain lea ovddasvástádus kulturmuitosuodjaleamis iežaset fylkkain. Sámedikkis lea vásttolaččat ovddasvástádus sámi kulturmuittuin miehtá Norgga. Nuppiiguin sániiguin go dadjá de lea beliin parallealla hálldašeapmi go guoská geográfalaš ovddasvástádussuorgái, muhto ovddasvástádus ii guoskka seamma kulturmuittuide. Dát hástala lávga ovttasbargu fylkkagielddaiguin. Ovttasbargu lea biddjojuvvon lánkaasahussii fágalaš ovddasvástádusjuogu ektui ja Sámedikki ovttasbargošiehtadusaid ektui fylkkagielddaiguin. Ovttasbargošiehtadusaid ulbmilin lea nannet ja oainnusmahttit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima fylkkain.

Kulturmuitosuodjalusa bokte lea Sámedikkis viiddis oktavuoha gielddaiguin, huksejeddjiiguin ja ovttaskas olbmuiiguin. Sámediggi searvá maiddá ovttasbargočoahkkimiidda riikaoassemuseaiguin ovttas Riikaantikvárain ja fylkkagielddaiguin.

Sámedikki kulturmuitosuodjaleami eará guovddáš ovttasbargobealit leat sámi museat. Museain lea deatalaš doaibma sámi kulturmuitosuodjaleami oktavuodas. Ollu sámi museaide lea máhttu ja gelbbolašvuoha Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

kulturmuittuid birra okta deatalaš oassi daid doaimmas. Dan erenoamáš gelbbolašvuoda maid dat leat gártadan alcceseaset, lea deatalaš atnit ávviris ja viidáseappot dan ovddidit.

2.3.2 Máhttu

Sámi kulturmuittut historjjá diehtovuodđun
Sámi kulturmuittosuođjaleami oktavuodas lea sáhka min historjjá sámi ovddeš áiggi birra ja fysihkalaš mearkkaid birra. Ođđa sámi kulturmuittuid gávdnosat ja ođđa máhttu ovddeš áiggi ja historjjá birra Norggas dahká ahte kulturmuittosuođjaleapmi lea okta gelddoleamos fágasurggiin Sámedikkis. Sihke ovddeš registrerejuvvon kulturmuittuid dulkon ja kulturmuittuid registreren ođđa báikkiin, addá ođđa máhtu sámi historjjá birra mii sáhtá hástalit nationála gova das mii sámevuolta lea.

Juo registrerejuvvon kulturmuittuid kvalitehta dárkkistuvvo oktilaččat. Sáhtá ge čájehit ahte kulturmuittut mat ovdal leat registrerejuvvon gullat norrøna árbevrrui, leat ge sámi. Sáhtá leat maid nuppi guvlui. Sámi kulturmuittosuođjaleapmi leage máttasámi guovllus eanet deatalaš. Dan ahte kulturmuittut leat sámi, ferte nannet ja duodaštit liigeduodaštusain. Dat go sámit leat ássan ovttaskas guovlluin, sáhtá dávjá leat váttis daidda dohkkehit, geain alddiineaset leat areálaberoštumit seamma guovllus. Ođđa registreremat ja registrerejuvvon kulturmuittuid kvalitehta dárkkisteapmi leat deatalaš áššečuolmmat arkeologalaš dutkamii.

Sámedikki ii galgga čállit historjjá, dat bargu gullá dutkiide. Sámediggi sáhtá dattetge leat mielde bidjamin deatalaš gažaldagaid, čalmmusteamen áššečuolmmaid ja registreremin kulturmuittuid ja buktit min máhtu daid birra buohkaid olámuddui.

Sámi kulturmuittuid gaskkusteapmi

Kulturmuittut leat mielde muitaleamen sámi historjjá sihke nationála ja báikkálaš dásis. Min vásihus lea ahte máhttu kulturmuittuid birra váikkuha sámi identitehta nannema ja čavláivuoda min iežamet historjjás. Danne lea deatalaš ahte sámi kulturmuittut oainnusmahttojuvvojit.

Sámedikkis lea hálldašanovddasvástádus sámi kulturmuittuid seailuheamis ja láchimis. Seailuheamis sáhttet čadahuvvot sierra doaimbajijut maiguin sihkkarastit, suodjalit ja oainnusmahttit kulturmuittuid. Sihkkarastin mearkkaša dan ahte kulturmuittut suodjaluvvojit sihke siskkáldas ja olggobeale áitagiid vuostá nu guhkás go lea vejolaš. Kulturmuittu láchin ja gaskkusteapmi olbmuid sáhtá leat okta lávki seailuhanbarggus. Dat sáhtá lea beassama ráhkadeapmi, bálgáid merken dahje galbbaid bidjan mat muitalit kulturmuittuid birra. Buot sámi kulturmuittut eai dattetge galgga leat olámuttus. Ollu lokalitehtat leat rašit ja dat suodjaluvvojit buoremusat dainna lágiin ahte besset orrut ráfis.

Stuorámuš prošeakta mii mis lea kulturmuittuid oainnusmahttimis lea bargu oččodit mánga lokalitehta Várjjagis UNESCO máilmmiárbelistii. Lokalitehtat leat Ceavccageađggi kulturmuittoguoovu ja geađgeáiggi lokalitehta Ruovdenjunlokta Unjárgga gielddas, bivdorustet Noiddiidčearus Báhcavuona gielddas ja Gollevárri Deanu gielddas. Álgaga duogázin oažžut saji máilmmiárbelisttas lea ahte mii háliidit ahte máilbmi galgá oažžut muosáhit daid kulturhistorjjálaš árvvuid maid mii atnit alla árvvus, ja ahte dán lágan fuomášupmi addá positiivvalaš riekkisváikkhusaid báikegottiide ja geavaheddjiide. Sámedikkis leat stuorra vuordámušat maid sámi máilmmiárbebáiki Várjjagis sáhtá mearkkašit, sihke máhtu, áddejumi, vásihusa, kulturdoaimma ja ealáhusovddideami dáfus.

Sámediggi áigu geassit 2013čadabit geahčademiid Hardangerduoddaris. Sámediggi diehtá ahte Telemárkekus ja Buskerudas lea ássanárbevierru. Mánnga árbevieru gullet oktii biebmobaazodoallu Hardangerduoddaris gosa ollu sámit fárrejedje 17-1800-logus. Erenoamážit namuhuvvo guovlu bajit Setesdalas. Dan guovllu máidnasis muitaluvo ahte dološ áiggi oamastedje sápmelaččat olles Setesdala, oktan váriiguin ja mii doppe lei.

Arkeologalaš gávdnosiid gaskkas lea čujuhuvvon ahte kulturmuittut mat gávdnojit sámi guovlluin gávdnojit maiddái Hardangerduoddaris. Dat gusket ovdamearkka dihte bivdorokkiide mat ledje dábálaččat máttasámi guovllus. Dáktearádju čiskojuvvon adadávttiiguin, mii 2011:s beaináduvvui áigái 1300-1500 logus, lea maiddái deatalaš. Maiddái báikenamat gessojuvvojedje ovdan mat čájehit boarráset sámi ássama Hardangerduoddaris. Hástalus dáinna lea ahte árbediehtu lea soahtáhagas ja ollu báikkeiin lea sámi historjá ollásit vajaldahhttojuvvon. Arkeologija lea ollu gerddiid áidna vuohki mainna sáhtá gávdnat mearkkaid sámi geavahas.

Sámi museat leat deatalaš ásahasat sámi kulturmuittuid ja sámi historjjá gaskkusteamis. Várjjaga Sámi musea ja Nuortasámi musea leat ožžon ovddasvástádusa Ceavccageađggi kulturmuittoguovllu ja Njávdáma Nuortalaš gili kulturbirrasa sealluheamis. Museaide lea juolluduvvon ruhta dáid barggaid várás. Sámi museat eaggáduššet maiddá mánnga vistti ja dain leat bođu kulturmuittut iežaset čoačkkádusain ja čájáhusain.

Várjjaga Sámi museas lea sierra fáddághpa vuodđoskuvlla várás man sisdoallun leat kulturmuittuid. Ceavccageađgi geađgeáiggi ja kulturmuittoguovlu leat fáttát maid birra guovllu skuvllat sáhttet oahppat.

Riikaantikváras leat sierra lágan ángiruššamat ja prográmmat kulturmuittuid suodjaleami várás. Sámediggeráđđi árvvoštallá searvama dán lágan prošeavttaide ja árijjalaččat searvá daidda mat leat relevánta midjiide. Okta ovdamearka lea välljejuvvon arkeologalaš kulturmuittuid suodjalan-prográmma 2010-2020 (BARK). Ulbmilin lea ahte muhtun välljejuvvon arkeologalaš kulturmuittut ja kulturbirrasat miehtá riikka galget sihkkarastojuvvot guhkes áiggi sealluheami bokte ja galget buktuojuvvot olbmuid olámuddui ovdal jagi 2020. Sámedikki bargun lea ráhkadit geahčastaga láchčojuvvon sámi kulturmuittuid dili birra, ja addit rávvagiid makkár lokalitehtaid Sámediggi háliida láchčit. Dasto ráhkaduvvo guhkesáiggi einnostan vejolaš plána sámi kulturmuittuid sealluhanbarggu várás.

3 Hástalusat

Sámediggeráđđi lea hábmen odđa váldomihttomeari sámi kulturmuittosuodjaleami várás:

Duodaštit, gaskkustit ja hálddašit dan ovddeš áiggi máhtu sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid birra boahteáiggi várás, maid sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat ovddastit.

Dán mihttomeari juksama oktavuodas leat mis ollu hástalusat. Ovttá čilgehusas ii leat sadji čálmmustit ja digaštallat buot. Sámediggeráđđi áigu dás čálmmustit hástalusaid čuovvovaš ángiruššansurggiid siskkoabealde:

1. Hálddašánváldi
2. Oainnusmahttin
3. Ekonomiiija

3.1 Hálddašánváldi

3.1.1 Válddi čilgen

Mii lea Sámedikki rolla kulturmuittosuodjaleamis ii leat formálalaččat čilgejuvvon. Sámi kulturmuittuid hálddašánváldi kulturmuittolága mielde lea addojuvvon Sámediggái geahččalanortnega bokte 2001:s. Dát geahččalanortnet lea ain gustomin.

Sámedikki válddi čilgen kulturmuittolága mielde lea okta dain stuorámuš hástalusain mat mis leat. Sámediggi lea nugo árabuš namuhuvvon mearridan ahte Sámediggái juolluduvvo váldi njuolga kulturmuittolágas. Dát mearráduš lea ain gustomin.

Dáláš hálddašanortnet mearkkaša geavahusas dan ahte Riikaantikváras lea gohččun- ja bearráigeahččánváldi Sámedikki váldedoaimmaheami ektui. Dát mearkkaša dan ahte Birasgáhttentdepartemeanttas lea oalle guhkás váldi, vuollásaš direktoráhta, Riikaantikvára bokte, mii sáhtta bidjat politihkalaš láidestemiid vuoruhemiide sámi kulturmuittuid suodjaleami siskkoabealde. Sámediggi anii dán čovdosa pragmhátalaš čovddusin Sámedikki huksemis ollislaš politihkalaš álbmotválljen orgánan.

Sámediggeráđđi oavvilda dattetge ahte dáláš hálddašanortnet ii váldde vuolggasaji stáhta sámedipolihkalaš mihttomeriin. Dainna ii gozihuvvo Sámedikki iešheanalašvuolta ja integritehta iešheanalaš álbmotválljen orgánan, ja dat maid ii váldde vuolggasajis das ahte sámi kulturmuittohálddašeapmi ferde sáhttit árvvoštallat árvvu, vuoruhemiid ja geavahusa sámi servodaga ektui. Ii ge hálddašanortnegis leat láchčojuvvon dasa ahte Stuorradiggi galggašii mearridit makkár láchkahálddašeaddji váldi Sámedikkis lea.

Válddi fápmudeami oktavuodas Sámediggái kulturmuittolága mielde, oaivvilduvvo ahte lea váttis jos Sámedikkis galgá leat rolla sihke politihkalaš orgánan ja hálddašanorgánan. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte buot hálddašeapmi lea muhtun lágan politihkalaš bearráigeahču ja ovddasvástádusa vuolde, maiddái ii-sámi kulturmuittuid hálddašeapmi.

- Jagi 2013 cuoŋománu loahpas ovddidii Ráđđehus ođđa stuorradiggediedáhusa kulturmuittosudjalusa birra, stuorradiggediedáhus 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste. Kulturminnepolitikken. Sámediggi ii lean searvvahuvvon dán diedáhusbargui, vaikko mis lea konsultašuvdnašiehtadus min ja ráđđehusa gaska. Stuorradiggediedáhusas maid eai oidno makkárge signálat movt čoavdit Sámedikki hálddašánválddi. Seammás lea ráđđehus álggahan barggu geahččalit ođđa hálddašanortnega man oktavuodas regionála kulturmuittoseivváldi ovvta fylkkas sirdojuvvo fylkkamánnii geahččalanáigodagas.
- Stuorradiggediedáhusas leat dattetge doaibmabijut mat gusket sámi kulturmuittosudjaleapmái. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte dán ášši meannudeapmi ráđđehusa beales nanne ahte lea dárbu čilget makkár váldi Sámedikkis lea sámi kulturmuittuide.

Sámediggeráđđái lea hui deatalaš ahte Sámedikki váldi kulturmuittolágas loahpalaččat čilgejuvvo.

3.1.2 100-jagi njuolggadus

Buot sámi kulturmuittut mat leat boarráset go 100 jagi leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittolága mielde. Norgga kulturmuittodutkaninstituhta (2010) lea čielggadan makkár vásihusat leat dakkár govdu rájiin. Raporttas boahťa ovdan ahte automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittut lassánit juohke jagi. Lassáneapmi oidno buoremusat manŋa jagi 2045, dalle go nuppi máilmmi soadi kulturmuittut automáhtalaččat ráfáidahttojuvvojit. Automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittuid lassáneapmi bidjá dađistaga ollu láidestemiid areálageavaheapmái sámi ássanguovlluin. Ná ii leat dušše čoahkkebáikkiin, muhto maiddái dain guovlluin gos háliidit joatkit árbevirolaš vuodđoealáhusaiguin nugo boazodoaluin ja eanadoaluin. Dát buktá stuorra hástalusaid kulturmuittolága ollašuttimii. Mii oazžut eanet sierralohpeáššiid, šaddá stuorát dárbu oazžut eanet virggiid ja dárbu šaddá oazžut buoret digitála reaidduid. Maiddái gielddalaš hálddašeamis ferte leat oktavuohťa eanet ráfáidahttojuvvon kulturmuittuide.

Automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon objeavttat sáhttet šaddat nu viidát ahte dat sáhtta hehttet servodatovddideami sámi servodagain, nugo háliidivččimmet. Dán lágan váikkuhusat sáhttet fas dagahit dan ahte kulturmuittut adnojuvvojit caggin eaige resursan, ja dat sáhtta áiggi mielde láivudit kulturmuittolága áigumuša sámi kulturmuittuid goziheamis ja suodjaleamis. Ovdamearkka dihte sáhtta árran (dollasadji) 1950:s mii ain geavahuvvo odne, šaddat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon jagis 2050. Lága mielde dan ii sáhte rievdatit dahje sihkkut.

Fásta ráfáiduhttinráji bidjan sámi kulturmuittuide sáhtášii eastadit muhtun váikkuhusaid mat leat namuhuvvon bajábealde. Muhto fásta ráfáiduhttinrádji sáhtášii sirret kulturmuittuid mat leat máhttogáldun iežaset áiggi birra. Dán hástalusasa sáhtta deaividit manŋga láchkai, ovdamearkka dihte ahte árjjaleappot geavahit plána- ja huksenlága, mearrádusráfáiduhttima geavaheami oktavuodas, dahje julggaštit válljejuvvon sámi kulturmuittuid muhtun áigodaga rájes automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon.

Fylkkagielddain lea guhkes hárráneapmi bargat ođđa áiggi kulturmuittuiguin mat eai leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittolágas. Jos vejolaččat fievrividuvvošii fásta ráfáiduhttinrádji sámi kulturmuittuide, de sáhtta geavahit fylkkagielddaid vásihusaid.

Dán vuodul oaivvilda Sámediggeráđđi ahte kulturmuittolága 100-jagi ráji automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittuin ferte politihkalaččat meannudit. Sámediggi ferte leat diehtelas oasseváldi proseassas man bokte vejolaččat ođasmahttit kulturmuittolága mearrádusaid.

3.1.3 Geográfalaš hálddašanguovlu

Mii oazžut dađistaga odđa máhtu kulturmuittuid birra olggobealde árbevirolaš sámi guovllu. Mii gávdnat dakkár kulturmuittuid mat sulastahttet ollu daid kulturmuittuid mat meroštallojuvvojit sámi kulturmuittun, ja juo registrerejuvvon kulturmuittut dulkojuvvojit odđasis. Dát sáhtta leat deatalaš máhttu sámi historjja birra. Dát guoská erenoamážit máttasámi guvlui.

Danne háliida Sámediggeráđđi heaitit geavaheames doahpaga hálddašanguovlu. Kulturmuittolága mielde lea Sámedikkis hálddašanovddasvástádus sámi kulturmuittuin miehtá riikka. Geavahas leat mii ráddjen dán guovllu hálddašanguovlun mii vástida geográfalaš doaibmaguovllu konsultašuvnnaid várás, maiddái gohčoduvvon árbevirolaš sámi guovlun. Odđa máhttu kulturmuittuid vuodul sáhtta várra čájehit ahte min árbevirolaš doaba ii leatge nu árbevirolaš dattetge.

Sámedikkis dattetge ii leat kapasitehta dahje resurssat doaibmat gulaskuddaninstánsan vel stuorát guvlui. Hálldahuslaš hástalusaid sáhtta čoavdit ovttasbarggu bokte fylkkagielddaiguin. Dál lea nu ahte fylkkagielddat máddin dieđihit Sámediggái dalle go gávdnet juoidá maid sáhtášii čatnat sámi kulturhistorjái. Dasto lea Sámediggi sámi kulturmuittuid stuorámuš áššedovdi mainna maiddái fylkkagielddat sáhttet ávkástallat. Sámediggi sáhtta oahpahit sámi kulturmuittuid birra fylkkagielddaide ja dahkat daid dihtomielalazžan daid ektui. Vásihusat ovttasbargošiehtadusas kulturmuittosuodjaleami birra Opplándda fylkkagielddain leat leamaš buorit. Lávgadeappo ovttasbargu guoskevaš fylkkagielddaiguin dán lágan ovttasbargošiehtadusaid bokte sáhtta leat okta čoavddus.

Davveleamos fylkkain lea kulturmuittuid parallealla hálldašeapmi Sámedikki ja fylkkagielddaid gaska áššečuolbma mii berrešii biddjojuvvoat áššelistii. Sáhtta leat áigejuovdil jearrat ahte sáhtta go Sámediggi váldit stuorát ovddasvástádusa go dat mii mis lea juo dál.

Fágalaš hástalusat

Vistesuodjaleapmi

Vistesuodjaleamis leat ovddabealde stuorra hástalusat dalle go buot automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon viesut dađistaga bohtet dihtosii ja registrerejuvvojit. Ollu oktavuodain šaddá dárbu oazžut sierra lobi lihkahallamii dahje várra addojuvvoat lohpi eretváldimii. Sámediggeráđđi árvoštallá nu ahte vaikko viessu lea ráfáidahttojuvvon, de eai dárbbas dat buot suodjaluvvot. Min sierralohpegeavahus ferte šaddat doaibmín ja einnotahttin eaiggáidida.

Sámediggi lea dál ráhkadeamen bagadusa dán birra ja viessoeaiggádat leat deataleamos olahusjoavku. Ulbmilin lea ahte viessoeaiggádat galget diehtit makkár ovdánanvugiid sii sáhttet válljet go sii áigot dahkat juoga juoidá iežaset ráfáidahttojuvvon viesuin.

Fágabiras sámi vistesuodjaleamis lea unni. Dárbu lea čohkket dan fágabirrasa mii lea oktan fierpmádahkan, vai gelbbolašvuoda sáhtta viidáseappot fievrídit ja ovddidit.

Sámi kulturmuittuid registreren

Sámi kulturmuittut leat unnán vuogádatlaččat kártejuvvon. Dát lea stuorra hástalus beaivválaš barggus kulturmuittosuodjaleamiin. Nasionála registrerenaktivitehta Ekonomalaš kártadoaimmahaga ektui čadáhuvvui oalle guhkás 1960- ja 1970 loguin ja válđoášsis guovddáš guovlluin. Vuolggasajis lei nu ahte sámi kulturmuittut eai registrerejuvvon. Maŋŋá go Ekonomalaš kártadoaimmahat lea registreren, de leat šaddan eanet registrerejuvvon kulturmuittut. Danne leat sámi kulturmuittut registrerejuvvon ollu báikkiin soaittáhagas dahje eai oppanassiige.

Proševttaid bokte mat Sámedikkis dál leat, boahhtá oidnosii ahte dán lágan stuorát bargu buvttiha odđa sámi kulturmuittuid registarii. Registreremat dahkkojuvvojit ráddjejuvvon guovlluin, ja oaidnit ahte lea stuorra vejolašvuotta gávdnat eanet sámi kulturmuittuid.

Hástalussan sáhtta leat meroštallamis ahte leat go kulturmuittut sámi kulturmuittut. Sámediggi dat ferte duođaštit leat go gávdnon kulturmuittut sámi kulturmuittut. Dakkár áššiid oktavuodas cuiggoduvvo Sámediggi ahte dan meroštallan vuodđuduvvo politihkkii, iige fágii. Seammás diehtit mii ahte jos mii Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

minoritehtan ieža eat meroštala iežamet kulturmuittuid, de meroštallojuvvojit dat automáhtalaččat dáža kulturmuittun. Sámediggeráđi oaivila mielde vuodduuvvo dat seamma ollu politihkkii go min meroštallamiidda, nugo min bargu áiggis áigái lea navdojuvvon leat.

Okta ovdamearka ahte gávdnojit ollu sámi kulturmuittut bođii ovdan registreremiin Gálssa suohkanis. Suohkanis eai dat registrerejuvvon Ekonomalaš kártadoaimmahaga oktavuodas. Danne dahkkojuvvui 2011:s ja 2012:s vuogádatlaš registrerenbargu suohkanplána areálaoasi oktavuodas (Narmo, 2012). Dat mii lea erenoamáš proševttas, lea dat go gávdnojit nu ollu duktasajit báikkiin Ráneš ja Ráidná. Dát leat ovdal dulkojuvvon viessosadjin.

Danne háliida Sámediggeráđi oazžut vuogádatlaš ja guhkes áiggi badjel registrerenproševttaid ja proševttaid maiguin dárkkistuvvo ovdeš registreremiid kvalitehta.

Ollu lea dáhpáhuvvan go guoská sámi kultuvrii ja servodatovddideapmái maiddá mañimuš 100 jagis. Dat oidnojit mearkan eanadagas. Sámediggeviessu lea okta dán lágan kulturmuittu. Nu lea maiddá Stilla, maid mii dovdat “nollačuokkisin” akšuvnnaid oktavuodas Áltájoga dulvadeami oktavuodas. Dattetge ii leat Sámediggi bargan nu ollu odđaset áiggi sámi kulturmuittuiguin. Sámediggeráđi háliida ahte maiddá min odđa kulturmuittut meroštallojuvvojit ja oainnusmahttojuvvojit.

3.1.5 Mihttomearit ja strategijjat

Váldomihttomeari:

Sámediggi galgá leat deataleamos eavttuid biddji sámi kulturmuittosudjalusa várás.

Oassemihttomearit:

- Sámi kulturmuittut geavahuvvojit duodaštit sámi ássansajiid, ja leat oassi sámi kultuvrra ja identitehta nannemis.
- Sámedikki hálldašanváldi sámi kulturmuittuide šaddá bissovaš ja váldi addojuvvo njuolga kulturmuittolágas.
- Sámi kulturmuittosudjaleamis lea lunddolaš ja deatalaš sadji nationála kulturmuittopolitihkas.
- Árvvoštallat fásta ráfáiduhhtinráji automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittuide.
- Sámi visttiid doaibmi ja einnostahtti hálldašeapmi.
- Buorre ja árijalaš ovttasbargu fylkkagielddaiguin sámi kulturmuittuid sudjaleami oktavuodas.
- Sámi kulturárbbi hálldašeami oktavuodas deattuhuvvo ceavzilis ja guhkes áiggi perspektiiva.
- Sámi kulturmuittut leat bures kártejuvvon.
- Odđa áiggi sámi kulturmuittut leat oassin sámi kulturmuittosudjaleamis.

Strategijjat:

- Bargat dan ala ahte rievdadit kulturmuittolága nu ahte Sámedikki váldi kulturmuittolága mielde čilgejuvvo.
- Váldit álgaga ráfáidahttinráji árvvoštallamis sámi kulturmuittuid várás kulturmuittolágas.
- Váikkuhit dan ahte ovttasbargu sámi kulturmuittuid sudjaleami ektui lea buorre ja árijalaš.
- Oččodit eanet registrerenproševttaid sámi kulturmuittuid kártema várás.
- Bargat dan ala ahte ovdal registrerejuvvon kulturmuittut dárkkistuvvojit kvalitehta dáfus.
- Bargat dan ala ahte odđa áiggi sámi kulturmuittut oainnusmahttojuvvojit.

3.2 Oainnusmahttin

3.2.1 Máhtu juohkin sámi kulturmuittuid birra

Sámedikkis leat ollu kulturhistorjjálaš ávdnasat registreremiid, geahčadanraporttaid ja jearahallamiid hámis. Dasa lassin leat mis hui ollu govvaávdnasat. Sámedikki kulturmuittosudjaleami bargiin lea maiddá eanemus máhttu sámi kulturmuittosudjaleami ja sámi kulturhistorjjá birra min riikkas.

Dán máhtu ferte dahkat vuogádatlaš ja čálmustit dan dainna lágiin ahte dat boadášii buohkaid olámuddui. Ávdnasat dáidet leat miellagiddevaččat maiddá dutkiide.

Sámediggeráđdi lea álgán bidjat registrerenraporttaid olámuddui ja digitaliseret boares kártaid ja registreremiid. Vistesuodjalanprošeavtta oktavuodas almmuhit mii maiddá poastakoartta ja plakáhta mas lea sámi áiti.

3.2.2 Árvoháhkkan

Sámediggi vásiha ahte dađistaga bohtet eanet vuordámušat ahte sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat galget válđojuvvot atnui báikegottiid ja ealáhuseallima ovddideami vuodđun. Nasionála dásis lea árvoháhkkan ja kulturmuittut leamaš áŋgiruššansuorgin sierra árvoháhkkanprográmma bokte kulturmuittuid várás. Prográmmas gessojuvvo ovdan ahte árvoháhkkan sáhtta leat mielde kulturárbbi buorebut ávviris atnimis ja dat sáhtta leat mielde ovddideamen ja juohkimin máhtu kulturárbbi birra resursan.

Kulturmuittolága mielde lea Sámedikkis válđi sealluhit, dikšut ja oainnusmahttit sámi kulturmuittuid. Dát hálddašánváldi dagaha dan ahte Sámediggi sáhtta addit árvalusaid plánaide dađistaga go dat konkretiserejuvvojit, nu ahte earret eará prošeavttaid gávppálaš ja mátkemaaláhus bealit vuodđuduvvojit sámi eavttuide ieža beassat gaskkustit ja čájehit kultuvrra. Dát sihkarastá maiddá dan ahte kulturmuittu dohkálaččat suodjaluvvo boasttu geavaheami ja billisteami vuostá.

Sámi kulturmuittu lihkostuvvama čálmusteami ovdamearkan lea sámi kulturmuittu Finnagirku Gilevuonas. Báikkálaš návccat leat ovttas Hurtigruta fatnasiin buktán Finnagirku kulturmuittun mii lea bures oidnosis. Ieš kulturmuittu lea čuvgejuvvon ja čuovggat gáiddusstivrejuvvojit fatnasis. Seammás addojuvvo diehtujuohkin fatnasis ja historjá boares sámi bálvvosbáikki birra muitaluvvo.

Stuorradiggedieđáhusas nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner čuožžu ahte árvoháhkama ja ealáhusovddideami eaktun kultur- ja luondduárbbi vuodul, lea ahte doaibma ii galgga mannat vuostálaga árvvuiguin mat leat dán árbbis. Dat válđojuvvo ovdan maiddá Sámediggedieđáhusas sámi dáidaga ja kultuvrra birra sámi dáidaga ja kultuvrra geavaheami oktavuodas kulturealáhus áŋgiruššamis:

”Dat mii earuha sámi kulturealáhusa bealálaččaid dáčča dakkáriin, lea erenoamážit sin oktavuoha sámi kulturárbbái. Mánaga sámi kulturbealálačča hálddašit ja gaskkustit sámi servodaga árbejuvvon kulturárvvuid. Dasa lassin bohtá gažaldat gi galgá dinet sámi kultuvrra vuodul. Ja galgá go sáhttit vuovdit buotlágan sámi kultuvrra?”

Dieđáhusas nr. 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste. Kulturmuittopolitihkas signalisere ráđdehus ahte viidáseappot ovddidit áŋgiruššama kultur- ja luondduárbbi árvoháhkama vuodul. Ráđdehus áigu dasto movttiidahttit fylkkagielddaid ja Sámedikki válđit jodiheaddjirolla árvoháhkkanbarggus ja láchit relevánta váikkuhangaskaomiid buori oktiordnemii regionála dásis.

Dát áššečuolbma ja gažaldat ferte leat vuodđun maiddá dalle go kulturmuittut ja kulturbirrasat vejolaččat galget geavahuvvot árvoháhkamis.

3.2.3 Mihttomearit ja strategiijat

Váldomihttomearri:

- Sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat leat resursan máhttobuvttadeamis ja árvoháhkamis

Oassemihttomearit:

- Sámi kulturmuittut geavahuvvojit máhtu duodašteapmái resurssaid ja eanadaga heiveheami hárrái
- Sámediggi lea válđoaktevra sámi kulturárbbi gaskkusteamis

Strategiijat:

- Bargat dan ala ahte Sámedikki máhttu sámi kulturmuittosuodjaleami birra lea olámuttus
- Searvat bargui árvoháhkamiin ja kulturmuittuiguin

3.3 Ekonomija

3.3.1 Sámi kulturmuutosuodjaleami bušeahta nannen

Sámediggi ovddasta sámiid álbmogin ja lea sin ovddasteaddji orgána Norggas. Dat dagaha dan ahte Sámedikkis ferte leat friijavuolta bidjat eavttuid sámpolitiikkii Norggas ja hábmet ja hálddašit dan. Dáláš bušeahtameannudanvuogit eai atte Sámediggái duohta vejolašvuoda mearridit sámi álbmoga ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ahtanuššama. Dál lea stáhtus nu ahte Sámedikkis ii leat doarvái váikkuhanfápmu proseassaide maid bokte juolludusat bohtet sámi ulbmiliidda stáhtabušeahtas. Danne ferte Sámediggi beassat duohta šiehtadallandillái bajimus ekonomalaš rámmaid ektui doaibmasis.

Sámi kulturmuutosuodjaleamis leat maŋimus jagiid lassánan dađistaga áššit. Muhto eai fal leat resurssat dán bargui geavahusas lassánan jagi 1999 rájes. Odne lea dilli nu ahte sis geat barget kulturmuutosuodjalemiin Sámedikkis lea oktavuolta 134 gielddain, 8 fylkkagielddain, 3 arkeologalaš riikaoassemuseain, sámi museaiguin ja eará guovllu museaiguin. Dasa lassan leat ollu eará báikkálaš, regionála ja stáhtalaš aktevrrat mat háliidit oažžut Sámedikki mielde relevánta surggiide.

Sámediggeráđi oaivila mielde livččii stuorát bargiidresursain sámi kulturmuutosuodjaleami oktavuodas ávki sihke gielddaide, fylkkagielddaide ja ovttaskas doaibmabidjooamasteaddjái. Jos Sámedikkis livččii vejolašvuolta ovddabealde searvat plánaproseassaide, de sáhtášii vejolaš giččuid álkibut garvit. Dasto lea Sámedikki gelbbolašvuolta fágasuorggistic mainna ollugat háliidivččet ávkkástallat. Sámedikkis lea maiddáa geatnegasvuolta juohkit dán máhtu álbmogii Norggas. Sámi álbmogis ferte leat duohta riekti hálddašit ja dulkot iežas historijá. Sámi kulturmuutosuodjaleapmi váikkuha dan.

3.3.2 Sámedikki doarjja kulturmuutosuodjaleapmái

Sámediggeráđi háliida ahte doarjjaortnega mihttomearri galgá dávistit sámi kulturmuutosuodjaleami mihttomearrái, man oktavuodas doarjja galgá leat gaskaoapmin váldomihttomeari juksamii.

Sámediggeráđi árvvoštallá movt doarjja kulturmuutosuodjaleapmái buoremus vuogi mielde sáhtášii leat gaskaoapmin min mihttomeari juksamii kulturmuutosuodjaleamis. Doarjjapolitiikka sámi kulturmuutosuodjaleami siskkobeaide lea dál nu ahte leat viehka ollu ohccit ja unna proševttat. Dán sáhtta leat váttis čuovvolit. Ohccit vállahit stuorát einnostan vejolašvuoda ortnegis. Sámedikkis leat maiddáa leamaš vátna resurssat čuovvolit proševttaid. Seammás váikkuha doarjja báikkálaš ángiruššama ja lávgadeappo oktavuoda Sámedikki ja doarjjaožžui gaskka. Dát oktavuolta buktá stuorát máhtu kulturmuittuid birra sihke Sámediggái ja doarjjaožžuide.

Molssaeaktun lea ahte ráhkaduvvo prográmma mángga jagi badjel viste- ja kulturmuutosuodjaleami várás, dahje ahte vuoruheamit dihto jagiin mearriduvvojit njuolga. Dát vuohki attášii einnostan vejolašvuoda mángga jahká, sáhtášii várra geahpedit ohcamiid meari, dávjjimusat várra stuorát institušuvnnain main lea fágalaš deaddu. Dasa lassan sáhtta árvvoštallat jorahit ruđaid muhtun instánsaide main lea gelbbolašvuolta sámi kulturmuittuin. Dat sáhttet leat ovdamearkka dihte sámi museat. Ortnegi livččii das ávki go geahppánivčče ohcamiid lohku ja maid dalle livččii álkit čuovvolit. Dát nannešii fágalaš ávki prošektáeaggátásahusa ja Sámedikki gaskka.

Dán lágan prográmma sáhtášii dattetge sirret eret ollu unnit ohcciid, ja šaddá várra ahte báikkálaš ángiruššan ja priváhta álgat kulturmuittuid oktavuodas jávkkašedje. Sámediggi lea barggustis kulturmuutosuodjalemiin atnán árvvus báikkálaš máhtu kulturmuittuid birra. Dan sáhtta Sámediggi caggat dan bokte go bidjá láidestemiid maiguin gozihuvvo báikkálaš ángiruššan ja máhttu vejolaš prográmmas dahje doarjjaeavttuin. Dát leat deatalaš bealit maid ferte váldit mielde árvvoštaladettiin Sámedikki doarjaga kulturmuutosuodjaleapmái vejolaš reviderema.

3.3.3 Mihttomearit ja strategijat

Váldomihttomearri:

- Buorit ekonomalaš rámmaeavttut sámi kulturmuittuid hálddašemi várás

Oassemihhtomearit:

- Duohta šiehtadallamat ráđđehusain juolludusaid birra sámi kulturmuittosuodjaleapmái
- Einnostan vejolaš doarjja sámi kulturmuittosuodjaleapmái
- Sámedikki doarjjaortnet sámi kulturmuittosuodjaleami várás goziha báikkálaš áŋgiruššama

Strategiijat:

- Bargat dan ala ahte bušeahta sámi kulturmuittosuodjaleapmái nannejuvvošii
- Sámedikki ohcanvuđot váikkuhangaskaomiid sámi kulturmuittosuodjaleapmái buoret ulbmil- ja boadusstivren
- Sámedikki doarjaga revideren sámi kulturmuittosuodjaleamis
- Sámi museaid gelbbolašvuohta geavahuvvo árrjaleappot sámi kulturmuittuid suodjalanbarggus

4 Girjjálašvuohta

Holm-Olsen, I.M., Myrvoll, E., Myrvoll, M., Thuestad, A. (2010): 100-ársgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Status og scenarioer. NIKU raporta 40.

Narmo Arkeologitjenester (2012): Kulturminneregistrering på Ringvassøy, Reinøy og Vannøy i Karlsøy kommune, Romssa fylka.

Sámediggi (2013): Sámedikki 2013 bušeahta.

Sámediggi (2003): Sámi visttiid suodjaleapmi ja hálddašepmi.

Sámediggi (2013): Sámediggediedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra.

Stuorradiggediedáhus nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner (kulturmuittuid birra).

Stuorradiggediedáhus 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste. Kulturminnepolitikken (kulturmuittopolitihka birra).

Mearkkašupmi, NSR, áirras Rolf Johansen

Giella

NSR/Sáb mielas lea sámi historjjá gaskkusteampi hui dehálaš sámi identitehta ja gullevašvuođa nannemii. Gaskkusteampi galgá leat fállamis sihke sámegillii ja dárogillii. Sámediggi sáhtta dása váikkuhit Sámedikki bušeahta eavttuid bokte.

100-jagi njuolggadus automáhtalaččat ráfáiduhttimii

Čielggadusas bohtet ovdan stuora hástalusat mat čuvvot, sihke dan bokte go kulturmuittuid lohku lea lassánan ollu sihke buoret ja dárkilit registreremiid dihte ja go ain lassánit erenoamážit 2050 rádjái. Dát mielddisbukta mealgadis ovddasvástádusa máhtu vurkemis ja gaskkusteamis maid kulturmuittut ovddastit. Sámediggi ipmirda áigeráji sámi kulturmuittuid automáhtalaččat ráfáiduhttimis guorahallojuvvojit nu ahte vuodđun lea jahki 1900. Automáhtalaš ráfáiduhttimii bohtet dasa lassin ráfáiduhttimat mat doaibmagohtet erenoamáš veardádallama geažil ja mearrádusa geažil juohke objeavttas.

Deháleamos ulbmiliiguin ráfáiduhttinjuolggadus lea dokumenteret historjjálaš ovdáneami áiggiid čađa. Dan oktavuodas ferte leat dadjamuš das ahte jurddaša objeavttaid hivvodaga mat dárbbášuvvojit dán doibmii, vai garvá dárbbášmeahtun bárttiid areálaid geavaheamis, visttiid geavaheami dáfus ja eará objeavttaid geavaheami dáfus.

Dát sáhtta maid čuochat positivvalaččat olbmuid riekteipmárdussii ja lágaid ja mearrádusaid doahttaleapmái.

Kulturmuittosuodjalussii resurssat

Kulturmuittuid gáhtten gáibida resurssaid, nu go gelbbolašvuođa ja bušeahta mas lea várrejuvvon čuovvoleapmái ja gaskkusteammái. Sámediggi mas lea ovddasvástádus iešguđet surggiin, dárbbášuvvo nanosmahttojuvvo ollu. Seammás lea dehálaš guorahallat gokko rádjii manná das main priváhta olbmot

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

113 siidu 317 siiddus

galget dárbbasit váldit ovddasvástádusa. Jus ovttaskas olbmuid šaddet kulturmuittut divrrasin, de lea bahá várra ahte divrras kulturmuittut massojuvvojit. Almmolaš rahčan kulturmuittuid olis ferte šaddat čielgaseabbo, dainna ulbmiliin ahte registreren ja áimmahuššan stuorit huksenprošeavttain ain lea doaibmaoamasteaddji ovddasvástádus.

III Jienasteapmi

Dán áššis ii jienastuvvon.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihka
1	Marianne Balto saksordfører	
2	Inga-Lill Sundset	
3	Rolf Arthur Johansen	
4	Gunn-Britt Retter	
5	Mariann Wollmann Magga	
6	Jørn Are Gaski	
7	John Kappfjell	Jørn Are Gaski
	John Kappfjell	
8	Per Andersen Bæhr	
9	Tore Forsberg	
10	Gunn-Britt Retter	
11	Olaf Eliassen	
	Marianne Balto	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggi lea ságaskuššan Sámediggeráđi čielggadusa sámi kulturmuittosuođjalusa birra. Čielggadus čuovvu mielddusin protokollii.

Sámediggeráđi čielggadus sámi kulturmuittosuođjalusa birra

1 Álggahus

Sámi kulturmuittut eanadagas leat mearkan sámi geavahusas ja leahkimis. Daid oktavuodas sáhtá leat sáhka ovdamearkka dihte goahtesajiin, dollasajiin, viesuin, áittiin, girkogárdiin, bálvosbáikkiin, bassiváriin ja jávriin, suoidneguovddain, mánáid duhkoraddanbáikkiin ja njálmálaš mitalusain ja luđiin mat čatnasit dihto báikkiide. Buot sámi kulturmuittut mat leat boarráseappot go 100 jagi leat automáhtalaččat ráfáidathttojuvvon. Sámedikkis, go lea sámiid bajimuš politihkalaš váldi, lea hálddašanoovddasvástádus sámi kulturmuittuin ja dat galgá láchit váldoeavttuid bargui sámi kulturmuittosuođjalemiin.

Sámediggeráđi áigu dainna čilgehusain joatkit sámi kulturmuittuid hálddašeamii bajimuš dási politihka hábmenbarggu ektui. Mii áigut dainna čilgehusain bovdet dievasčoahkkima čielggadit deatálaš strategalaš välljeumiid ja vuoruhemiid viidáseappot barggu várás dán fágasuorggis.

Sámi kulturmuittuid suođjaleapmi ja hálddašepmi lea deatálaš oassi Sámedikki vuosttaš linnjábálvalusas. Buohkat geat áigot lihkahallat areálaid fertejit árvoštallat čuhcet go lihkahallamat sámi kulturmuittuide. Kulturmuittosuođjaleapmi lea várra dat vuostamuš ja áidna oassi Sámedikkis man oktavuodas olbmui lea dahkamuš Sámedikkiin. Dát oktavuodas olbmui, huksejeddjiiguin ja gielddaiguin lea deatálaš

Sámediggái. Dán čilgehusas áigut mii oainnusmahttit dan barggu maid Sámediggi dahká kulturmuitosuodjaleami oktavuodas ja dan viiddis máhtu mii dikkis lea dán suorggis.

Čilgehus lea buorre vuodđu Sámedikki sámi kulturmuitosuodjalan bargui viidáseappot boahhteáiggi politihkain.

2 Stáhtus

2.1 Kulturmuitosuodjaleami bajimuš mihttomearit

Sámedikki váldomihttomearrin kulturmuitosuodjaleami oktavuodas lea sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid hálldašeapmi ja oainnusmahttin iežas historjjá ja iežas árvvuid vuodul, dainna vuolggasajiin makkár mearkkašupmi kulturmuittuin lea identitehtii ja servodaga huksemii.

Sámi kulturmuittuid suodjaleapmi ja hálldašeapmi lea deatalaš oassi Sámedikkis doaibmasuorggis. Sámediggi galgá bidjat váldoeavttuid min iežamet vássánáiggi ja historjjá hálldašanbargui. Sámediggi galgá hálldašit sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid nu ahte dat lea mielde nannemin ja viidáseappot fievrrideamen sámi kultuvrra. Dát lea álbmotrievtti siskkobealde, ja dávista dasa ahte Sámediggái galgá addojuvvot stuorát váikkuhanfápmu go guoská mearridanváldái áššiin main lea erenoamáš mearkkašupmi sámi álbmogii.

Dáláš hálldašanortnet lea nu ahte Sámediggái lea addojuvvon váldi kulturmuitalága mielde hálldašit sámi kulturmuittuid, seammás go Riikaantikváras lea gohčus- ja bearráigeahččánváldi Sámedikki váldeollašuhhtima ektui. Sámediggi lea ovdal mearridan ahte mis galgá leat váldi hálldašit sámi kulturmuittuid njuolga kulturmuitalága mielde. Dán barggu mii háliidat bidjat beaiveortnegii.

Kulturmuittuin lea ollu diehtu/máhttu ja daid hálldašeamis. Dat leat vuodđun sámi historjái. Dat gaskkustit máhtu eallineavttuid, birgenstrategiijaid, resursageavaheami, oskuipmárdusaid ja heivehemiid birra eanadahki. Oassi dán máhtus lea ain árijalaččat anus sámi servodagas, bálddalagaid ođđaset máhtolašvuodain ja miellaguottuiguin. Sámi kulturmuittut leat deatalaš oassi sámi identitehtas. Dávjá lea kulturárbi vuodđun sámi symbolageavaheapmái, ja dasto leat kultureanadat ja gullevažvuohta lágga čadnojuvvon oktii. Kulturmuittuid hálldašeami bokte oazžu Sámediggi maiddá máhtu areálageavaheami birra. Sámediggeráđđi háliida ahte máhttu sámi kulturmuittuid birra galgá oainnusmahttojuvvo ja eambbogat sáhtášedje muosáhit dan.

Sámedikki vejolašvuodat váldit ovddasvástádusa sámi kulturmuitosuodjaleamis ráddjejuvvo dan geažil go Sámedikki ja ráddehusa gaska leat váilevaš bušeahhtameannudanvuogit. Mii fertet áiggis áigái duhtat daid láidestemiide maid ráddehus bidjá stáhtabušehtas. Mis lea hálldašanovddasvástádus buot sámi kulturmuittuin miehtá Norgga, muhto stáhtabušehta juolludusat eai atte doaibmamuni nu ahte sáhtášii ovddidit dán suorggi. Sámediggeráđđi geahččala ohpihii buoridit dán doaibmamuni.

2.2 Rámmat

2.2.1 Láhkavuodđu

Sámedikki barggu vuodđu vuolggahuvvo Vuodđolága § 110a vuodul mas lea sáhka stáhta geatnegasvuodain sámiid ektui Norggas: ”Stáhta eiseválddiin lea geatnegasvuolta lágidit dilálašvuodaid nu ahte sámi álbmot sáhtá sihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima.” Sámedikki oaivila mielde galgat mii ieža sihkkarastit min giela, kultuvrra ja servodateallima.

Kulturmuitalága ulbmilin lea ahte kulturmuittut ja kulturbirrasat daid iešvuodaiguin ja variašuvnnaiguin galget suodjaluvvot, sihke oassin min kulturárbbis ja identitehtas, ja oassin ollislaš biras- ja resursahálldašeamis. 1978:s ráfáidahttojuvvo sámi kulturmuittut mat leat boarráseappot go 100 jagi automáhtalaččat lága bokte. Dán ráfáiduhttinrádjin lei earret eará dat go váilo čálalaš gáldut sámi historjjá ja vássánáiggi birra. Dasa lassin adnojuvvui sámi kulturárbi ráššin ja unnán ovddastuvvon. Dasto háliidedje eiseválddit ráfáiduhttit buot kulturmuittuid main ii lean makkárge dálááiggi doaibma sámi kultuvrra ja servodaga siskkobealde (NIKU, 2010). Kulturmuitalága mielde leat maiddá buot kulturmuittut mat leat

boarráseappot jagi 1537 ja vistit mat leat boarráseappot jagi 1650 automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon. Válljejuvvon kulturmuittuid ja kulturbirrasiid sáhtta maiddá ráfáiduhttit ovttaskas mearrádusa bokte kulturmuitalága mielde, dahje plána- ja huksenlága bokte.

Plána- ja huksenláhka lea deataleamos váikkuhangaskaoapmi servodatplánemis. Dat láhka rasttilda surggiid, láchá ollislaš plánenvuogádaga, mas areálhálddašeapmi lea deatalaš oassi. Kulturmuittuid, kulturbirrasiid ja eanadagaid sáhtta suodjalit plána- ja huksenlága geavaheami bokte. Dán váikkuhangaskaoami hálddašit gielddat plánaváldin, ja mii sáhtta geavahuvvot kulturmuittuid, kulturbirrasiid ja nátionála eanadagaid mat leat deatalaččat sihke guovlulaččat ja báikkálaččat sihkkarastimii. Plána- ja huksenlága mielde lea Sámedikkis riekti buktit vuostecealkámuša, muhto das lea maiddá geatnegasvuohta ovttasbargat plánaeiseválddiiguin gozihan dihte sámi luondduvuđđosa.

2.2.2 Doahpagat

Sámi kulturmuittut

Kulturmuitalágas gohčoduvvojit kulturmuittun buot mearkkat mat leat boahtán olbmuid doaimmas min fysálaš birrasis, maiddá lokalitehtat maidda čatnasit historjjálaš dáhpuhusat, osku dahje árbevierru. Kulturmuittut gohčoduvvojit sámi kulturmuittun dalle jos dat čatnasit ealli dahje čállojuvvon sámi árbevierrui dahje fágalaš máhttui mii duođašta oktavuoda sámi historjái ja ovdahistorjái.

Vistit leat maiddá kulturmuittut ja lohkojuvvojit sámi kulturmuittun dihto eavttuid vuodul. Dat leat čalmmustuvvon Sámedikki hálddašanplánas "Sámi visttiid suodjaleapmi ja hálddašeapmi" jagis 2003. Deataleamos eaktun lea ahte vistit gullet sámi kultuvrralaš ja historjjálaš oktavuhtii. Dat eará eavttut mat geavahuvvojit árvoštallamis lea go vistti sámi vai ii, leat doaimma, biraslaš oktavuoda, huksenvierut, ja eaiggáda ja báikki olbmuid áddejupmi muđui.

Dávjá sáhtta leat váttis loahpalaččat meroštallat sámi kulturmuittuid. Dat boahtá earret eará das go ollu kulturmuittut, sihke sámi ja eai-sámi, leat dakkár diŋggat maid ferte dađistaga oppa áiggi oddasis meroštallat ja dulkot. Nu dat min mielas maiddá galgá leat.

Kulturbiras

Kulturmuitalágas meroštallojuvvojit kulturbirasin guovllut gos kulturbirrasat leat oassin stuorát ovttagas dahje oktavuodas. Dat sáhttet leat boazosámi goahte- dahje lávvosadji ja áidesadji, bivdorokkiiguin, čilla ja biergorádju, mearrasámi doallu mas lei leamaš viessu, áiti ja návstu dahje jávri mas leat hávdesullot ja bálvvosbáikkit.

Kulturbirasii sáhttet maiddá gullat guovllut mat čatnasit historjjálaš dáhpuhusaide, oskui dahje árbevieruide, ja danne dat álohii ii leat olbmo lihkan eanadat.

Kultureanadat

Kultureanadat lea luondu nu movt dat lea geavahuvvon, gos olbmot leat ássan ja vásihan, sihke vássánaiggi ja dálááiggi. Go dan buohtastahtta kulturbirasiin, de lea kultureanadat eanet oppalaš ja viiddiduvvon geografalaččat.

Kultureanadat maid ii ráfáidahttojuvvo kulturmuitalága mielde, nugo kulturmuittut ja kulturbirrasat.

Sámi kultureanadat lea eanadat gos mii eallit ja vásihat iežamet doaimmaid ja doalu bokte, muhto maiddá ovddeš sohka buolvvaid vásihusaid gaskkusteamii bokte. Dat guoská dávjá stuorra guovlluide, gos illá oppa oidnojit ge luottat. Dávjá meroštallojuvvo sámi kultureanadat duohtatkeahces luondu dahje meahccin.

Dávvi Norgga arkitektuvrabálkeášupmi 2012 addojuvvui lávvi ja goahtái, ja sidjiide geat daid suodjalit. Ákkastallamis čuožžju earret eará ahte hukselasat ovdastit dakkár arkitektuvrra mii álo lea áiggi, lea ovdiduvvon eanadaga gudnejahttimin ávnnasoptimaliserema ja butkáivvoda bokte, mas leat nana árbevierut ja lea dađistaga rievdamin.

Sámi kultureanadat ii leat dušše eanadat maid kultuvra lea hábmen, muhto maidái eanadat mii lea deatalaš kultuvrii.

2.2.3 Geain lea ovddasvástádus kulturmuitosuodjaleamis

Birasgáhttendepartemeanttas lea válđoovddasvástádus kulturmuitoráđđáseamis Norggas ja das lea erenoamáš ovddasvástádus dán suorggi nationála politihka goziheamis.

Riikaantikvára lea kulturmuittuid hálddašandirektoráhta ja lea Birasgáhttendepartemeantta ráđđeaddi ja doaimmaheaddji fágainstánsa kulturmuittuid ja kulturbirrasa hálddašeami ektui. Riikaantikváras lea válđi addit sierra lihkahallanlobi automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittuid ektui.

Sámedikkis lea ovddasvástádus buot sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid hálddašeamis Norggas. Mii galgat maidái doaibmat fágapolitihkalaš ráđđin eará almmolaš orgánaide sámi kulturmuitoráđđáseamis. Sámediggi goziha maidái kulturmuitoráđđáseamis plána- ja huksenássiin plána- ja huksenlága mielde. Mii galgat buktit vuostealkámušaid dalle go plánat eai dávis nationála ja deatalaš regionála beroštusaide. Dasto lea Sámedikkis hálddašanoovddasvástádus sámi kulturmuittuid seailluheamis ja láchčimis. Seailluheami oktavuodas sáhttet čađahuvvot sierralágan doaibmabijut maid bokte sihkarastit, suodjalit ja oainnusmahttit sámi kulturmuittuid. Sihkarastimiin oaivvilduvvo ahte kulturmuittut suodjaluvvojit sihke siskkáldas áitagiid vuostá ja maidái mat bohtet olggobealde, nu guhkás go lea vejolaš.

Fylkkagielddaide, nugo Sámediggái ge, lea biddjojuvvon ovddasvástádus gozihit nationála ja regionála gáhttenárvosas kulturmuittuid ja kulturbirrasa iežaset fylkkain. Sámedikkis lea ovddasvástádus sámi kulturmuittuin buot fylkkain, ja fylkkagielddain fas lea regionála ovddasvástádus kulturmuittuin mat leat boarráset jagi 1537 ja ođđaset áiggi kulturmuittuin mat eai leat sámi kulturmuittut.

Gielddat leat plánaeiseválddit plána- ja huksenlága mielde. Dat mearkkaša earret eará dan ahte dain lea ovddasvástádus areálaplánain ja regulerenplánain iežaset gielddain.

Kulturmuitoráđđáseamis lea riikaoassemuseain ovddasvástádus bođu kulturmuittuin ja kulturmuittuin mat leat čázi vuolde. NTNU-Diedámuseas, Romssa museas ja Kulturhistorijálaš museas lea vuolggasajis ovddasvástádus sámi kulturmuittuin. Sámi kulturmuittut gávdnojit miehtá riikka, mii mearkkaša dan ahte sámi bođu kulturmuittuid, galget gozihit maidái eará riikaoassemuseat. RiddoDuottarMuseas lea mearridanváldi sámi kulturmuittuid olggos fievrredeamis.

2.2.4 Sámedikki válđi kulturmuitosuodjaleamis

Válđi sámi kulturmuittuid hálddašeamis fápmuduvvui 1994:s Sámi kulturmuitoráđđái, maid Sámediggi lei politihkalaččat nammadan. Dan maŋŋá sirdojuvvui válđi geahččalanortnega bokte njuolga Sámediggái 2001:s, dan oktavuodas go Sámedikki buot vuollásaš ráđit heaittihuvvojedje. Nappo leage Sámedikki hálddašanoovddasvástádus gaskaboddasas, vuorddidettiin bissovaš čovdosa. 2005:s guhkiduvvui geahččalanortnet láchkaásahusa bokte doaistáži.

Fágalaččat lea Sámediggi Birasgáhttendepartemeantta ja Riikaantikvára vuollásaš. Mearrádusaid maid Sámediggi dahká kulturmuitoráđđáseamis sáhtta váldit Riikaantikvárii. Birasgáhttendepartemeantta sáhtta addit oppalaš njuolggadusaid válđi ollašuttimii.

Sámi kulturmuitosuodjalusa boahhteáiggi organiserema čielggadii bargujoavku 2007:s. Dat čalmmustii golbma málle boahhteáiggi organiseremii:

Departemeantta addá Sámediggái válđi delegašuvdnamearrádusa bokte. Málle dávista dan ortnegii mii dál lea.

Sámediggái addojuvvo válđi láchkaásahusain mii lea mearriduvvon gonagaslaš resolušuvnna bokte. Málle mearkkaša dan ahte Birasgáhttendepartemeantta válđá badjelasas dan rolla mii Riikaantikváras dál lea Sámedikki mearrádusaid váiddainstánsan.

Sámediggái addojuvvo váldi njuolga lágas. Málle mearkkaša dasto ahte váidagat galget mearriduvvot Sámedikki iežas váldestruktuurra siskkobealde loahpalaš mearrádusain. Dát čoavddus eaktuda dan ahte láhka rievdaduvvo.

Sámediggi lea mearrádusa bokte áššis 37/07 Sámi kulturmuutosuodjaleapmi boahhteáiggis guorrasan dasa ahte Sámediggái addojuvvo váldi njuolga kulturmuitolágas. Dát mearkkaša dan ahte Birasgáhttentdepartemeanta ii galgga sáhttit gohččosiid bokte stivret Sámedikki. Vuodđun lea dattetge dat ahte Birasgáhttentdepartemeanttas ain lea ovddasvástádus fágadepartemeantan kulturmuitolága mielde, ja dieinna lágiin oažžu stuorra váikkuhanfámu lága dulkomiin ja hálddašangeavahusa ovddideamis. Lagat njuolggadusat ovttasbarggus ja áššemeannudeamis sierra hálddašaninstánsasaid gaskka kulturmuutosuodjaleami oktavuodas sáhttet addojuvvot láhkaásahusaid dahje njuolggadusaid mielde. Jos váldi addojuvvo njuolga lágas, de mearkkaša dat dan ahte maiddái váiddaáššit mearriduvvojit Sámedikki iežas váldestruktuurra siskkobealde. Dát ii leat amas dahje váttis Sámediggái čađahit. Sámedikkis lea guhkes vásihus guovtti dási meannudeami doaimmaheamis eará hálddašanáššiid ektui, gč. sámelága § 2-12.

2.3 Hálddašeapmi ja máhttu

Sámedikkis lea ollu hálddašanbargu sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid ektui. 2012:s bohte midjiide 6181 dokumeantta, mii sáddiimet 2442 dokumeantta, mii čađaheimmet 213 geahčadeami ja 1041 ovttaska muittu biddjojuvvojedje Riikaantikvára Askeladden kulturmuittodiehtovuđđui. Mis lea leamaš oktavuohka 134 gielddain, 8 fylkkagielddain, 3 arkeologalaš riikaoassemuseain, sámi museaiguin ja eará museaiguin. Dasa lassin leat ollu eará báikkálaš, guovlulaš ja stáhta aktevrrat mat háliidit searvvahit Sámedikki relevánta surggiin.

Sámedikkis leat viehka unnán bargit fágasuorggis. Danne mii bargat ollu daid resurssaiguin mat mis leat. Dat čájeha maiddái ahte Sámedikkis lea ollu máhttu fágasuorggi birra. Dasa lassin lea barggus oktavuohka ollu eará máhttui, sámi historjjá birra, eanadaga ja visttiid geavaheami birra, areálalihkahemiid birra ja gos huksendeaddu lea stuoris.

Guovtti čuovvovaš teakstaoasis čálmmustit mii sámi kulturmuittuid hálddašeami geavahusas, ja áigut čájehit dan máhtu mii dán hálddašeamis lea ja maid dat vuolgaha.

2.3.1 Beaivválaš bargu

Hálddašaneiseváldin lea Sámediggi geatnegahttojuvvon jođihit buot sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid hálddašeami Norggas. Sámediggi goziha maiddái kulturmuittoberoštumiid plána- ja huksenáššiin plána- ja huksenlága mielde. Geavahusas mearkkaša dat dan ahte Sámediggi addá gulaskuddanvástádusa plánaiseváldái dahje huksejeddjiide jos plánejuvvon doaibmabidju guoská sámi kulturmuittuide. Doaibmabijut sáhttet leat fylkkaplánat ja regionála energiijahuksendoaibmabijut, gielddaplána areálaoassi, huksenguovlluid regulerenplánat dahje ráfáidahttojuvvon vistti huksendieđáhus ja bartaduktásajiid juohkin.

Árvoštallamiin gusket go plánejuvvon areálalihkahallamat sámi kulturmuittuide, geavahuvvojit earret eará sámi kulturmuittuid ovddeš registreremat, sámi historjá ja álbmotmuitalusat. Jos Sámedikki mielas lea jáhkehahti ahte plánejuvvon doaibmabidju sáhtta guoskat sámi kulturmuittuide, de ferte Sámediggi čađahit geahčadeami. Geahčadeamiid ferte čađahit dalle go ii leat girsi ja lea bievla, ja dasto ferte leat dohkálaš beaivečuovga. Kulturmuitolága mearrádusaid mielde, ferte dábálaččat doaibmabidjooamasteaddji ieš máksit geahčadeamiid ja eará iskkadeamiid stuorat doaibmabijuid oktavuodas. Jos Sámedikki oaivila mielde guoská doaibmabidju sámi kulturmuittuide, de váldá Sámediggi oktavuoda plánaiseváldiin dahje huksejeddjiin. Mii rávvet ahte doaibmabidjooamasteaddji juogo heiveha lihkahallamiid dihto kulturmuittuid ektui, dahje mii bivdit ahte doaibmabidjooamasteaddji regulere guovllu kulturmuitosuodjalusa várás ja areálaid geavaheapmi plánas dávista dasa. Jos dán in sáhte dahkat, de sáhtta doaibmabidjooamasteaddji ohat luvvema kulturmuittu ektui. Hui hárve ahte Sámediggi ferte biehttalit plánejuvvon doaibmabijuid.

Vistegáhttenbarggus addá Sámediggi rávvagiid ja bagada visttiid odastemiid, sihkkarastima ja láchima oktavuodas. Doaibmabidju automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon viesuid ektui sáhtta maiddái buvttihit barggu mii gáibida oažžut sierra lobiid kulturmuitolága mielde.

Prošeavttat

Sámediggi lea dál bargamin guvttiin stuorra kulturmuitosuodjalanprošeavttain. Prošeavttat buktet ođđa registreremiid, ođđa máhtu sámi kulturmuittuid ja sámi leahkima birra ja dat nannejit sihke Sámedikki, doaibmabidjooamasteaddji ja sin geat eaiggádit ovdamearkka dihte visttiid gelbbolašvuoda.

Plánejuvvon 420 kV linjá huksema oktavuodas Báhcavuonas Hámmárfestii, lea Sámedikkis okta prošeakta ahte registreret kulturmuittuid linjá miehtá. Statnett lea doaibmabidjooamasteaddji. Prošeavtta golmma áigodagas leat registrerejuvvon birrasii 950 kulturmuittu. Eanaš registreremat čatnasit boazosámi geavahussii ja ássamii. Prošeaktabargu lea addán ođđa mávssolaš duodaštanávdnasiid, doppe gos ovdal leat unnán dahkkojuvvon registreremat. Sámedikki árvvoštallama mielde addet dat iskkadeamit midjiide ođđa ja deatalaš máhtu sámi kulturhistorijá birra oppalaččat, ja guoskevaš guovllu birra erenoamážit.

Kulturmuitolohku lea fuopmášahtti stuoris. Go kulturmuittut leat ruossut doarrás linjá miehtá, de čájeha dat dan ahte dán guovlluin gávdnojit ollu eanet mearkkat dološ doaimmas ja ássamis, ja ahte dat leat leamaš deatalaš sámi geavahusguovllut guhkes áiggi maŋos guvlui.

2011:s álggahii Sámediggi, ovttrasáid Riikaantikvárain ja Birasgáhttendepartemeanttain, prošeavtta man bokte identifiseret ja registreret automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi visttiid. Prošeavtta ulbmilin lea háhkat geahčastaga, sihkkarastit árvvuid ja hehttet sámi visttiid billašuvvamis. Prošeavtta nubbi ulbmil lea oahpahit dihtomielašvuoda báikegottiide ja sámi visttiid eaiggáidida, ja dasto oainnusmahttit sámi kultuvrra ja identitehta báikkálaččat. Prošeakta identifisere, registrere ja árvvoštallá automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon ja ođđa sámi visttiid dili ja suodjalanárvvu. Bohtosat biddjojuvvojit Askeladden nammasaš kulturmuitediehtovuđđui.

Jagi 2012 áigge geahčaduvvojede birrasii 330 vistti Máttá-Várjjaga, Deanu, Skániid, Gála ja Árborde gielddain. 200 viesu dán leat boarráset go 100 jagi. Geassit 2013 lea áigumuš geahčadit birrasii 200 vistti Røros, Rivttáid ja Kárašjoga gielddas.

Dát máhttu lea hui deatalaš sámi kulturmuittuid hálldašeapmái. Go visttit eai leat leamaš registrerejuvvon, ja eat dieđe visttiid agi, logu ja dili, de lea leamaš measta veadjemeahtun čuovvolit kulturmuited barggu. Ovdal prošeavtta lea meroštallojuvvon ahte sáhttet leat sullii 1800 ráfáidahttojuvvon sámi vistti Norggas. Plána mielde galgá ovdal jagi 2017 gávdnot ollislaš geahčastat sámi visttiin.

Doarjja kulturmuitosuodjaleapmái

Sámedikkis lea ohcanvuđot doarjjaortnet sámi kulturmuitosuodjaleami várás. Ohcciid lohku rievddada ja eanaš háviid lea lohku leamaš badjelaš 60. Ruđat juolluduvvojit váldoáššis automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon ja gáhttenárvosat sámi visttiid ođastandoaibmabijuide ja prošeavttaide automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittuid ektui. Doarjjaortnet addá bohtosiid sihke visttiid dási ja eará kulturmuittuid ektui ja ođđa kulturmuittuid registrerema ektui.

Ovttasbargu

Sámediggi ja fylkkagielddat leat goappašagat birasgáhttenhálldašeami regionála apparáhtat kulturmuittuid ektui. Fylkkagielddain lea ovddasvástádus kulturmuitosuodjaleamis iežaset fylkkain. Sámedikkis lea vásttolaččat ovddasvástádus sámi kulturmuittuin miehtá Norgga. Nuppiiguin sániiguin go dadjá de lea beliin parallealla hálldašeapmi go guoská geográfalaš ovddasvástádussuorgái, muhto ovddasvástádus ii guoskka seamma kulturmuittuide. Dát hástala lávga ovttasbargu fylkkagielddaiguin. Ovttasbargu lea biddjojuvvon lánkaasahussii fágalaš ovddasvástádusjuogu ektui ja Sámedikki ovttasbargošiehtadusaid ektui fylkkagielddaiguin. Ovttasbargošiehtadusaid ulbmilin lea nannet ja oainnusmahttit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima fylkkain.

Kulturmuitosuodjalusa bokte lea Sámedikkis viiddis oktavuoha gielddaiguin, huksejeddjiiguin ja ovttaskas olbmiguin. Sámediggi searvá maiddá ovttasbargočoahkkimiidda riikaoassemuseaiguin ovttas Riikaantikvárain ja fylkkagielddaiguin.

Sámedikki kulturmuitosuodjaleami eará guovddáš ovttasbargobealit leat sámi museat. Museain lea deatalaš doaibma sámi kulturmuitosuodjaleami oktavuodas. Ollu sámi museaide lea máhttu ja gelbbolašvuoha Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

kulturmuittuid birra okta deatalaš oassi daid doaimmas. Dan erenoamáš gelbbolašvuoda maid dat leat gártadan alcceseaset, lea deatalaš atnit ávviris ja viidáseappot dan ovddidit.

2.3.2 Máhttu

Sámi kulturmuittut historjjá diehtovuodđun
Sámi kulturmuittosuođjaleami oktavuodas lea sáhka min historjjá sámi ovddeš áiggi birra ja fysihkalaš mearkkaid birra. Ođđa sámi kulturmuittuid gávdnosat ja ođđa máhttu ovddeš áiggi ja historjjá birra Norggas dahká ahte kulturmuittosuođjaleapmi lea okta gelddoleamos fágasurggiin Sámedikkis. Sihke ovddeš registrerejuvvon kulturmuittuid dulkon ja kulturmuittuid registreren ođđa báikkiin, addá ođđa máhtu sámi historjjá birra mii sáhtá hástalit nationála gova das mii sámevuoha lea.

Juo registrerejuvvon kulturmuittuid kvalitehta dárkkistuvvo oktilaččat. Sáhtá ge čájehit ahte kulturmuittut mat ovdal leat registrerejuvvon gullat norróna árbevrrui, leat ge sámi. Sáhtá leat maid nuppi guvlui. Sámi kulturmuittosuođjaleapmi leage máttasámi guovllus eanet deatalaš. Dan ahte kulturmuittut leat sámi, ferte nannet ja duođaštit liigeduodaštusain. Dat go sámit leat ássan ovttaskas guovlluin, sáhtá dávjá leat váttis daidda dohkkehit, geain alddiineaset leat areálaberoštumit seamma guovllus. Ođđa registreremat ja registrerejuvvon kulturmuittuid kvalitehta dárkkisteapmi leat deatalaš áššečuolmmat arkeologalaš dutkamii.

Sámedikki ii galgga čállit historjjá, dat bargu gullá dutkiide. Sámediggi sáhtá dattetge leat mielde bidjamin deatalaš gažaldagaid, čalmmusteamen áššečuolmmaid ja registreremin kulturmuittuid ja buktit min máhtu daid birra buohkaid olámuddui.

Sámi kulturmuittuid gaskkusteapmi

Kulturmuittut leat mielde muitaleamen sámi historjjá sihke nationála ja báikkálaš dásis. Min vásihus lea ahte máhttu kulturmuittuid birra váikkuha sámi identitehta nannema ja čavláivuoda min iežamet historjjás. Danne lea deatalaš ahte sámi kulturmuittut oainnusmahttojuvvojit.

Sámedikkis lea hálldašanovddasvástáduš sámi kulturmuittuid seailuheamis ja láchimis. Seailuheamis sáhttet čadahuvvot sierra doaimbábijut maiguin sihkkarastit, suodjalit ja oainnusmahttit kulturmuittuid. Sihkkarastin mearkkaša dan ahte kulturmuittut suodjaluvvojit sihke siskkáldas ja olggobeale áitagiid vuostá nu guhkás go lea vejolaš. Kulturmuittu láchin ja gaskkusteapmi olbmuid sáhtá leat okta lávki seailuhanbarggus. Dat sáhtá lea beassama ráhkadeapmi, bálgáid merken dahje galbbaid bidjan mat muitalit kulturmuittuid birra. Buot sámi kulturmuittut eai dattetge galgga leat olámuttus. Ollu lokalitehtat leat rašit ja dat suodjaluvvojit buoremusat dainna lágiin ahte besset orrut ráfis.

Stuorámuš prošeakta mii mis lea kulturmuittuid oainnusmahttimis lea bargu oččodit mánga lokalitehta Várjjagis UNESCO máilmmiárbelistii. Lokalitehtat leat Ceavccageađggi kulturmuittoguoovu ja geađgeáiggi lokalitehta Ruovdenjunlokta Unjárgga gielddas, bivdorustet Noiddiidčearus Báhcavuona gielddas ja Gollevárri Deanu gielddas. Álgaga duogázin oažžut saji máilmmiárbelisttas lea ahte mii háliidit ahte máilbmi galgá oažžut muosáhit daid kulturhistorjjálaš árvvuid maid mii atnit alla árvvus, ja ahte dán lágan fuomášupmi addá positiivvalaš riekkisváikkhusaid báikegottiide ja geavaheddjiide. Sámedikkis leat stuorra vuordámušat maid sámi máilmmiárbebáiki Várjjagis sáhtá mearkkašit, sihke máhtu, áddejumi, vásihusa, kulturdoaimma ja ealáhusovddideami dáfus.

Sámediggi áigu geassit 2013čadabit geahčademiid Hardangerduoddaris. Sámediggi diehtá ahte Telemárkekus ja Buskerudas lea ássanárbevierru. Mánnga árbevieru gullet oktii biebmobaazodoallu Hardangerduoddaris gosa ollu sámit fárrejedje 17-1800-logus. Erenoamážit namuhuvvo guovlu bajit Setesdalas. Dan guovllu máidnasis muitaluvo ahte dološ áiggi oamastedje sápmelaččat olles Setesdala, oktan váriiguin ja mii doppe lei.

Arkeologalaš gávdnosiid gaskkas lea čujuhuvvon ahte kulturmuittut mat gávdnojit sámi guovlluin gávdnojit maiddái Hardangerduoddaris. Dat gusket ovdamearkka dihte bivdorokkiide mat ledje dábálaččat máttasámi guovllus. Dáktearádju čiskojuvvon adadávttiiguin, mii 2011:s beaináduvvui áigái 1300-1500 logus, lea maiddái deatalaš. Maiddái báikenamat gessojuvvojedje ovdan mat čájehit boarráset sámi ássama Hardangerduoddaris. Hástalus dáinna lea ahte árbediehtu lea soahtáhagas ja ollu báikkeiin lea sámi historjá ollásit vajaldahhttojuvvon. Arkeologija lea ollu gerddiid áidna vuohki mainna sáhtá gávdnat mearkkaid sámi geavabusas.

Sámi museat leat deatalaš ásaahasat sámi kulturmuittuid ja sámi historjjá gaskkusteamis. Várjjaga Sámi musea ja Nuortasámi musea leat ožžon ovddasvástádusa Ceavccageađggi kulturmuittoguovllu ja Njávdáma Nuortalaš gili kulturbirrasa sealluheamis. Museaide lea juolluduvvon ruhta dáid barggaid várás. Sámi museat eaggáduššet maiddá mánnga vistti ja dain leat bođu kulturmuittut iežaset čoačkkádusain ja čájáhusain.

Várjjaga Sámi museas lea sierra fáddághpa vuodđoskuvlla várás man sisdoallun leat kulturmuittuid. Ceavccageađgi geađgeáiggi ja kulturmuittoguovlu leat fáttát maid birra guovllu skuvllat sáhttet oahppat.

Riikaantikváras leat sierra lágan ángiruššamat ja prográmmat kulturmuittuid suodjaleami várás. Sámediggeráđdi árvvoštallá searvama dán lágan prošeavttaide ja árijjalaččat searvá daidda mat leat relevánta midjiide. Okta ovdamearka lea välljejuvvon arkeologalaš kulturmuittuid suodjalan-prográmma 2010-2020 (BARK). Ulbmilin lea ahte muhtun välljejuvvon arkeologalaš kulturmuittut ja kulturbirrasat miehtá riikka galget sihkkarastojuvvot guhkes áiggi sealluheami bokte ja galget buktuojuvvot olbmuid olámuddui ovdal jagi 2020. Sámedikki bargun lea ráhkadit geahčastaga láchčojuvvon sámi kulturmuittuid dili birra, ja addit rávvagiid makkár lokalitehtaid Sámediggi háliida láchčit. Dasto ráhkaduvvo guhkesáiggi einnostan vejolaš plána sámi kulturmuittuid sealluhanbarggu várás.

3 Hástalusat

Sámediggeráđdi lea hábmen odđa váldomihttomeari sámi kulturmuittosuodjaleami várás:

Duodaštit, gaskkustit ja hálddašit dan ovddeš áiggi máhtu sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid birra boahhteáiggi várás, maid sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat ovddastit.

Dán mihttomeari juksama oktavuodas leat mis ollu hástalusat. Ovttá čilgehusas ii leat sadji čálmmustit ja digaštallat buot. Sámediggeráđdi áigu dás čálmmustit hástalusaid čuovvovaš ángiruššansurggiid siskkoabealde:

1. Hálddašanváldi
2. Oainnusmahttin
3. Ekonomiiija

3.1 Hálddašanváldi

3.1.1 Válddi čilgen

Mii lea Sámedikki rolla kulturmuittosuodjaleamis ii leat formálalaččat čilgejuvvon. Sámi kulturmuittuid hálddašanváldi kulturmuittolága mielde lea addojuvvon Sámediggái geahččalanortnega bokte 2001:s. Dát geahččalanortnet lea ain gustomin.

Sámedikki válddi čilgen kulturmuittolága mielde lea okta dain stuorámuš hástalusain mat mis leat. Sámediggi lea nugo árabuš namuhuvvon mearridan ahte Sámediggái juolluduvvo váldi njuolga kulturmuittolágas. Dát mearráduš lea ain gustomin.

Dáláš hálddašanortnet mearkkaša geavahusas dan ahte Riikaantikváras lea gohččun- ja bearráigeahččánváldi Sámedikki váldedoaimmaheami ektui. Dát mearkkaša dan ahte Birasgáhttentdepartemeanttas lea oalle guhkás váldi, vuollásaš direktoráhta, Riikaantikvára bokte, mii sáhtta bidjat politihkalaš láidestemiid vuoruhemiide sámi kulturmuittuid suodjaleami siskkoabealde. Sámediggi anii dán čovdosa pragmhátalaš čovddusin Sámedikki huksemis ollislaš politihkalaš álbmotválljen orgánan.

Sámediggeráđdi oavvilda dattetge ahte dáláš hálddašanortnet ii váldde vuolggasaji stáhta sámedipolihkalaš mihtomeriin. Dainna ii gozihuvvo Sámedikki iešheanalašvuolta ja integritehta iešheanalaš álbmotválljen orgánan, ja dat maid ii váldde vuolggasajis das ahte sámi kulturmuittohálddašeapmi ferde sáhttit árvvoštallat árvvu, vuoruhemiid ja geavahusa sámi servodaga ektui. Ii ge hálddašanortnegis leat láchčojuvvon dasa ahte Stuorradiggi galggašii mearridit makkár láchkahálddašeaddji váldi Sámedikkis lea.

Válddi fápmudeami oktavuodas Sámediggái kulturmuittolága mielde, oaivvilduvvo ahte lea váttis jos Sámedikkis galgá leat rolla sihke politihkalaš orgánan ja hálddašanorgánan. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte buot hálddašeapmi lea muhtun lágan politihkalaš bearráigeahču ja ovddasvástádusa vuolde, maiddái ii-sámi kulturmuittuid hálddašeapmi.

- Jagi 2013 cuoŋománu loahpas ovddidii Ráđđehus ođđa stuorradiggediedáhusa kulturmuittosuođjalusa birra, stuorradiggediedáhus 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste. Kulturminnepolitikken. Sámediggi ii lean searvvahuvvon dán diedáhusbargui, vaikko mis lea konsultašuvdnašiehtadus min ja ráđđehusa gaska. Stuorradiggediedáhusas maid eai oidno makkárge signálat movt čoavdit Sámedikki hálddašánválddi. Seammás lea ráđđehus álggahan barggu geahččalit ođđa hálddašanortnega man oktavuodas regionála kulturmuittoseivváldi ovttá fylkkas sirdojuvvo fylkkamánnii geahččalanáigodagas.
- Stuorradiggediedáhusas leat dattetge doaibmabijut mat gusket sámi kulturmuittosuođjaleapmái. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte dán ášši meannudeapmi ráđđehusa beales nanne ahte lea dárbu čilget makkár váldi Sámedikkis lea sámi kulturmuittuide.

Sámediggeráđđái lea hui deatalaš ahte Sámedikki váldi kulturmuittolágas loahpalaččat čilgejuvvo.

3.1.2 100-jagi njuolggadus

Buot sámi kulturmuittut mat leat boarráset go 100 jagi leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittolága mielde. Norgga kulturmuittodutkaninstituhta (2010) lea čielggadan makkár vásihusat leat dakkár govdu rájiin. Raporttas bohtá ovdan ahte automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittut lassánit juohke jagi. Lassáneapmi oidno buoremusat maŋŋá jagi 2045, dalle go nuppi máilmmi soadi kulturmuittut automáhtalaččat ráfáidahttojuvvojit. Automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittuid lassáneapmi bidjá dađistaga ollu láidestemiid areálegeavaheapmái sámi ássanguovlluin. Ná ii leat dušše čoahkkebáikkiin, muhto maiddái dain guovlluin gos háliidit joatkit árbevirolaš vuoddoealáhusaiguin nugo boazodoaluin ja eanadoaluin. Dát buktá stuorra hástalusaid kulturmuittolága ollašuttimii. Mii oažžut eanet sierralohpeáššiid, šaddá stuorát dárbu oažžut eanet virggiid ja dárbu šaddá oažžut buoret digitála reaidduid. Maiddái gielddalaš hálddašeamis ferte leat oktavohta eanet ráfáidahttojuvvon kulturmuittuide.

Automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon objeavttat sáhttet šaddat nu viidát ahte dat sáhtta hehttet servodatovddideami sámi servodagain, nugo háliidivččimmet. Dán lágan váikkuhusat sáhttet fas dagahit dan ahte kulturmuittut adnojuvvojit caggin eaige resursan, ja dat sáhtta áiggi mielde láivudit kulturmuittolága áigumuša sámi kulturmuittuid goziheamis ja suodjaleamis. Ovdamearkka dihte sáhtta árran (dollasadji) 1950:s mii ain geavahuvvo odne, šaddat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon jagis 2050. Lága mielde dan ii sáhte rievdatit dahje sihkkut.

Fásta ráfáiduhttinráji bidjan sámi kulturmuittuide sáhtášii eastadit muhtun váikkuhusaid mat leat namuhuvvon bajábealde. Muhto fásta ráfáiduhttinrádji sáhtášii sirret kulturmuittuid mat leat máhttogáldun iežaset áiggi birra. Dán hástalusá sáhtta deaividit mángga lánkai, ovdamearkka dihte ahte árjjaleappot geavahit plána- ja huksenlága, mearrádusráfáiduhttima geavaheami oktavuodas, dahje julggaštit válljejuvvon sámi kulturmuittuid muhtun áigodaga rájes automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon.

Fylkkagielddain lea guhkes hárráneapmi bargat ođđa áiggi kulturmuittuiguin mat eai leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittolágas. Jos vejolaččat fievrividuvvošii fásta ráfáiduhttinrádji sámi kulturmuittuide, de sáhtta geavahit fylkkagielddaid vásihusaid.

Dán vuodul oaivvilda Sámediggeráđđi ahte kulturmuittolága 100-jagi ráji automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittuin ferte politihkalaččat meannudit. Sámediggi ferte leat diehtelas oasseváldi proseassas man bokte vejolaččat ođasmahttit kulturmuittolága mearrádusaid.

3.1.3 Geográfalaš hálddašanguovlu

Mii oazžut dađistaga odđa máhtu kulturmuittuid birra olggobealde árbevirolaš sámi guovllu. Mii gávdnat dakkár kulturmuittuid mat sulastahttet ollu daid kulturmuittuid mat meroštallojuvvojit sámi kulturmuittun, ja juo registrerejuvvon kulturmuittut dulkojuvvojit odđasis. Dát sáhtta leat deatalaš máhttu sámi historjja birra. Dát guoská erenoamážit máttasámi guvlui.

Danne háliida Sámediggeráđđi heaitit geavaheames doahpaga hálddašanguovlu. Kulturmuittolága mielde lea Sámedikkis hálddašanovddasvástádus sámi kulturmuittuin miehtá riikka. Geavahas leat mii ráddjen dán guovllu hálddašanguovlun mii vástida geográfalaš doaibmaguovllu konsultašuvnnaid várás, maiddái gohčoduvvon árbevirolaš sámi guovlun. Odđa máhttu kulturmuittuid vuodul sáhtta várra čájehit ahte min árbevirolaš doaba ii leatge nu árbevirolaš dattetge.

Sámedikkis dattetge ii leat kapasitehta dahje resurssat doaibmat gulaskuddaninstánsan vel stuorát guvlui. Hálddahuslaš hástalusaid sáhtta čovdit ovttasbarggu bokte fylkkagielddaiguin. Dál lea nu ahte fylkkagielddat máddin dieđihit Sámediggái dalle go gávdnet juoidá maid sáhtášii čatnat sámi kulturhistorjái. Dasto lea Sámediggi sámi kulturmuittuid stuorámuš áššedovdi mainna maiddái fylkkagielddat sáhttet ávkástallat. Sámediggi sáhtta oahpahit sámi kulturmuittuid birra fylkkagielddaide ja dahkat daid dihtomielažžan daid ektui. Vásihusat ovttasbargošiehtadusas kulturmuittosuođjaleami birra Opplándda fylkkagielddain leat leamaš buorit. Lávgadeappo ovttasbargu guoskevaš fylkkagielddaiguin dán lágan ovttasbargošiehtadusaid bokte sáhtta leat okta čovddus.

Davveleamos fylkkain lea kulturmuittuid parallealla hálddašeapmi Sámedikki ja fylkkagielddaid gaska áššečuolbma mii berrešii biddjojuvot áššelistii. Sáhtta leat áigejuovdil jerrat ahte sáhtta go Sámediggi váldit stuorát ovddasvástádusa go dat mii mis lea juo dál.

Fágalaš hástalusat

Vistesuođjaleapmi

Vistesuođjaleamis leat ovddabealde stuorra hástalusat dalle go buot automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon viesut dađistaga bohtet dihtosii ja registrerejuvvojit. Ollu oktavuodain šaddá dárbu oazžut sierra lobi lihkahallamii dahje várra addojuvot lohpi eretváldimii. Sámediggeráđđi árvoštallá nu ahte vaikko viessu lea ráfáidahttojuvvon, de eai dárbbas dat buot suođjaluvvot. Min sierralohpegeavahus ferte šaddat doaibmín ja einnotahttin eaiggáidida.

Sámediggi lea dál ráhkadeamen bagadusa dán birra ja viessoeaiggádat leat deataleamos olahusjoavku. Ulbmilin lea ahte viessoeaiggádat galget diehtit makkár ovdánanvugiid sii sáhttet válljet go sii áigot dahkat juoga juoidá iežaset ráfáidahttojuvvon viesuin.

Fágabiras sámi vistesuođjaleamis lea unni. Dárbu lea čohkket dan fágabirrasa mii lea oktan fierpmádahkan, vai gelbbolašvuoda sáhtta viidáseappot fievrídit ja ovddidit.

Sámi kulturmuittuid registreren

Sámi kulturmuittut leat unnán vuogádatlaččat kártejuvvon. Dát lea stuorra hástalus beaivválaš barggus kulturmuittosuođjaleamiin. Nátionála registrerenaktivitehta Ekonomalaš kártadoaimmahaga ektui čađahuvvui oalle guhkás 1960- ja 1970 loguin ja válđoášsis guovddáš guovlluin. Vuolggasajis lei nu ahte sámi kulturmuittut eai registrerejuvvon. Maŋŋá go Ekonomalaš kártadoaimmahat lea registreren, de leat šaddan eanet registrerejuvvon kulturmuittut. Danne leat sámi kulturmuittut registrerejuvvon ollu báikkiin soaittáhagas dahje eai oppanassiige.

Proševttaid bokte mat Sámedikkis dál leat, boahťá oidnosii ahte dán lágan stuorát bargu buvttiha odđa sámi kulturmuittuid registarii. Registreremat dahkkojuvvojit ráddjejuvvon guovlluin, ja oaidnit ahte lea stuorra vejolašvuotta gávdnat eanet sámi kulturmuittuid.

Hástalussan sáhtta leat meroštallamis ahte leat go kulturmuittut sámi kulturmuittut. Sámediggi dat ferte duođastit leat go gávdnon kulturmuittut sámi kulturmuittut. Dákkár áššiid oktavuodas cuiggoduvvo Sámediggi ahte dan meroštallan vuodđuduvvo politihkkii, iige fágii. Seammás diehtit mii ahte jos mii Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

minoritehtan ieža eat meroštala iežamet kulturmuittuid, de meroštallojuvvojit dat automáhtalaččat dáža kulturmuittun. Sámediggeráđi oaivila mielde vuodđuduvvo dat seamma ollu politihkkii go min meroštallamiidda, nugo min bargu áiggis áigái lea navdojuvvon leat.

Okta ovdamearka ahte gávdnojit ollu sámi kulturmuittut bođii ovdan registreremiin Gálssa suohkanis. Suohkanis eai dat registrerejuvvon Ekonomalaš kártadoaimmahaga oktavuodas. Danne dahkkojuvvui 2011:s ja 2012:s vuogádatlaš registrerenbargu suohkanplána areálaoasi oktavuodas (Narmo, 2012). Dat mii lea erenoamáš proševttas, lea dat go gávdnojit nu ollu duktasajit báikkiin Ráneš ja Ráidná. Dát leat ovdal dulkojuvvon viessosadjin.

Danne háliida Sámediggeráđi oazžut vuogádatlaš ja guhkes áiggi badjel registrerenproševttaid ja proševttaid maiguin dárkkistuvvo ovdeš registreremiid kvalitehta.

Ollu lea dáhpáhuvvan go guoská sámi kultuvrii ja servodatovddideapmái maiddá mañimuš 100 jagis. Dat oidnojit mearkan eanadagas. Sámediggeviessu lea okta dán lágan kulturmuittu. Nu lea maiddá Stilla, maid mii dovdat “nollačuokkisin” akšuvnnaid oktavuodas Áltájoga dulvadeami oktavuodas. Dattetge ii leat Sámediggi bargan nu ollu odđaset áiggi sámi kulturmuittuiguin. Sámediggeráđi háliida ahte maiddá min odđa kulturmuittut meroštallojuvvojit ja oainnusmahttojuvvojit.

3.1.5 Mihttomearit ja strategijjat

Váldomihttomeari:

Sámediggi galgá leat deataleamos eavttuid biddji sámi kulturmuittosudjalusa várás.

Oassemihttomearit:

- Sámi kulturmuittut geavahuvvojit duodaštit sámi ássansajiid, ja leat oassi sámi kultuvrra ja identitehta nannemis.
- Sámedikki hálddašánváldi sámi kulturmuittuide šaddá bissovaš ja váldi addojuvvo njuolga kulturmuittolágas.
- Sámi kulturmuittosudjaleamis lea lunddolaš ja deatalaš sadji nationála kulturmuittopolitihkas.
- Árvvoštallat fásta ráfáiduhttinráji automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittuide.
- Sámi visttiid doaibmi ja einnostahti hálddašeampi.
- Buorre ja árjjalaš ovttasbargu fylkkagielddaiguin sámi kulturmuittuid sudjaleami oktavuodas.
- Sámi kulturárbbi hálddašeami oktavuodas deattuhuvvo ceavzilis ja guhkes áiggi perspektiiva.
- Sámi kulturmuittut leat bures kártejuvvon.
- Odđa áiggi sámi kulturmuittut leat oassin sámi kulturmuittosudjaleamis.

Strategijjat:

- Bargat dan ala ahte rievdadit kulturmuittolága nu ahte Sámedikki váldi kulturmuittolága mielde čilgejuvvo.
- Váldit álgaga ráfáidahttinráji árvvoštallamis sámi kulturmuittuid várás kulturmuittolágas.
- Váikkuhit dan ahte ovttasbargu sámi kulturmuittuid sudjaleami ektui lea buorre ja árjjalaš.
- Oččodit eanet registrerenproševttaid sámi kulturmuittuid kártema várás.
- Bargat dan ala ahte ovdal registrerejuvvon kulturmuittut dárkkistuvvojit kvalitehta dáfus.
- Bargat dan ala ahte odđa áiggi sámi kulturmuittut oainnusmahttojuvvojit.

3.2 Oainnusmahttin

3.2.1 Máhtu juohkin sámi kulturmuittuid birra

Sámedikkis leat ollu kulturhistorjjalaš ávdnasat registreremiid, geahčadanraporttaid ja jearahallamiid hámis. Dasa lassin leat mis hui ollu govvaávdnasat. Sámedikki kulturmuittosudjaleami bargiin lea maiddá eanemus máhttu sámi kulturmuittosudjaleami ja sámi kulturhistorjjá birra min riikkas.

Dán máhtu ferte dahkat vuogádatlaš ja čálmustit dan dainna lágiin ahte dat boadášii buohkaid olámuddui. Ávdnasat dáidet leat miellagiddevaččat maiddá dutkiide.

Sámediggeráđdi lea álgán bidjat registrerenraporttaid olámuddui ja digitaliseret boares kártaid ja registreremiid. Vistesuodjalanprošeavtta oktavuodas almmuhit mii maiddá poastakoartta ja plakáhta mas lea sámi áiti.

3.2.2 Árvoháhkkan

Sámediggi vásiha ahte dađistaga bohtet eanet vuordámušat ahte sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat galget válđojuvvot atnui báikegottiid ja ealáhuseallima ovddideami vuodđun. Nasionála dásis lea árvoháhkkan ja kulturmuittut leamaš ángiruššansuorgin sierra árvoháhkkanprográmma bokte kulturmuittuid várás. Prográmmas gessojuvvo ovdan ahte árvoháhkkan sáhtá leat mielde kulturárbbi buorebut ávviris atnimis ja dat sáhtá leat mielde ovddideamen ja juohkimin máhtu kulturárbbi birra resursan.

Kulturmuittolága mielde lea Sámedikkis válđi sealluhit, dikšut ja oainnusmahttit sámi kulturmuittuid. Dát hálddašánváldi dagaha dan ahte Sámediggi sáhtá addit árvalusaid plánaide dađistaga go dat konkretiserejuvvojit, nu ahte earret eará prošeavttaid gávppálaš ja mátkemaaláhus bealit vuodđuduvvojit sámi eavttuide ieža beassat gaskkustit ja čájehit kultuvrra. Dát sihkarastá maiddá dan ahte kulturmuittu dohkálaččat suodjaluvvo boasttu geavaheami ja billisteami vuostá.

Sámi kulturmuittu lihkostuvvama čálmusteami ovdamearkan lea sámi kulturmuittu Finnagirku Gilevuonas. Báikkálaš návccat leat ovttas Hurtigruta fatnasiin buktán Finnagirku kulturmuittun mii lea bures oidnosis. Ieš kulturmuittu lea čuvgejuvvon ja čuovggat gáiddusstivrejuvvojit fatnasis. Seammás addojuvvo diehtujuohkin fatnasis ja historjá boares sámi bálvvosbáikki birra muitaluvvo.

Stuorradiggedieđáhusas nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner čuožžu ahte árvoháhkama ja ealáhusovddideami eaktun kultur- ja luondduárbbi vuodul, lea ahte doaibma ii galgga mannat vuostálaga árvvuiguin mat leat dán árbbis. Dat válđojuvvo ovdan maiddá Sámediggedieđáhusas sámi dáidaga ja kultuvrra birra sámi dáidaga ja kultuvrra geavaheami oktavuodas kulturealáhus ángiruššamis:

”Dat mii earuha sámi kulturealáhusa bealálaččaid dáčča dakkáriin, lea erenoamážit sin oktavuoha sámi kulturárbbái. Mánaga sámi kulturbealálačča hálddašit ja gaskkustit sámi servodaga árbejuvvon kulturárvvuid. Dasa lassin bohtá gažaldat gi galgá dinet sámi kultuvrra vuodul. Ja galgá go sáhttit vuovdit buotlágan sámi kultuvrra?”

Dieđáhusas nr. 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste. Kulturmuittopolitihkas signalisere ráđdehus ahte viidáseappot ovddidit ángiruššama kultur- ja luondduárbbi árvoháhkama vuodul. Ráđdehus áigu dasto movttiidahttit fylkkagielddaid ja Sámedikki válđit jodiheaddjirolla árvoháhkkanbarggus ja láchit relevánta váikkuhangaskaomiid buori oktiordnemii regionála dásis.

Dát áššečuolbma ja gažaldat ferte leat vuodđun maiddá dalle go kulturmuittut ja kulturbirrasat vejolaččat galget geavahuvvot árvoháhkamis.

3.2.3 Mihttomearit ja strategiijat

Váldomihttomearri:

- Sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat leat resursan máhttobuvttadeamis ja árvoháhkamis

Oassemihttomearit:

- Sámi kulturmuittut geavahuvvojit máhtu duodašteapmái resurssaid ja eanadaga heiveheami hárrái
- Sámediggi lea válđoaktevra sámi kulturárbbi gaskkusteamis

Strategiijat:

- Bargat dan ala ahte Sámedikki máhttu sámi kulturmuittosuodjaleami birra lea olámuttus
- Searvat bargui árvoháhkamiin ja kulturmuittuiguin

3.3 Ekonomija

3.3.1 Sámi kulturmuutosuodjaleami bušehta nannen

Sámediggi ovddasta sámiid álbmogin ja lea sin ovddasteaddji orgána Norggas. Dat dagaha dan ahte Sámedikkis ferte leat friijavuolta bidjat eavttuid sámedipolitiikkii Norggas ja hábmets ja hálddašit dan. Dáláš bušehtameannudanvuogit eai atte Sámediggái duohta vejolašvuota mearridit sámi álbmoga ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ahtanuššama. Dál lea stáhtus nu ahte Sámedikkis ii leat doarvái váikkuhanfápmu proseassaide maid bokte juolludusat bohtet sámi ulbmiliidda stáhtabušehtas. Danne ferte Sámediggi beassat duohta šiehtadallandillái bajimus ekonomalaš rámmaid ektui doaibmasis.

Sámi kulturmuutosuodjaleamis leat maŋimus jagiid lassánan dađistaga áššit. Muhto eai fal leat resurssat dán bargui geavahusas lassánan jagi 1999 rájes. Odne lea dilli nu ahte sis geat barget kulturmuutosuodjalemiin Sámedikkis lea oktavuolta 134 gielddain, 8 fylkkagielddain, 3 arkeologalaš riikaoassemuseain, sámi museaiguin ja eará guovllu museaiguin. Dasa lassan leat ollu eará báikkálaš, regionála ja stáhtalaš aktevrrat mat háliidit oažžut Sámedikki mielde relevánta surggiide.

Sámediggeráđi oaivila mielde livččii stuorát bargiidresursain sámi kulturmuutosuodjaleami oktavuodas ávki sihke gielddaide, fylkkagielddaide ja ovttaskas doaibmabidjooamasteaddjái. Jos Sámedikkis livččii vejolašvuolta ovddabealde searvat plánaproseassaide, de sáhtášii vejolaš giččuid álkibut garvit. Dasto lea Sámedikki gelbbolašvuolta fágasuorggists mainna ollugat háliidivččēt ávkkástallat. Sámedikkis lea maiddáii geatnegasvuolta juohkit dán máhtu álbmogii Norggas. Sámi álbmogis ferte leat duohta riekti hálddašit ja dulkot iežas historijá. Sámi kulturmuutosuodjaleapmi váikkuha dan.

3.3.2 Sámedikki doarjja kulturmuutosuodjaleapmái

Sámediggeráđdi háliida ahte doarjjaortnega mihttomeari galgá dávistit sámi kulturmuutosuodjaleami mihttomearrái, man oktavuodas doarjja galgá leat gaskaoapmin váldomihttomeari juksamii.

Sámediggeráđdi árvvoštallá movt doarjja kulturmuutosuodjaleapmái buoremus vuogi mielde sáhtášii leat gaskaoapmin min mihttomeari juksamii kulturmuutosuodjaleamis. Doarjjapolitiikka sámi kulturmuutosuodjaleami siskkoabealde lea dál nu ahte leat viehka ollu ohccit ja unna prošeavttat. Dán sáhtta leat váttis čuovvolit. Ohccit vállahit stuorát einnostan vejolašvuolta ortnegis. Sámedikkis leat maiddáii leamaš vátna resurssat čuovvolit prošeavttaid. Seammás váikkuha doarjja báikkálaš áŋgiruššama ja lávgadeappo oktavuoda Sámedikki ja doarjjaožžui gaskka. Dát oktavuolta buktá stuorát máhtu kulturmuittuid birra sihke Sámediggái ja doarjjaožžuide.

Molssaeaktun lea ahte ráhkaduvvo prográmma máŋgga jagi badjel viste- ja kulturmuutosuodjaleami várás, dahje ahte vuoruheamit dihto jagiin mearriduvvojit njuolga. Dát vuohki attášii einnostan vejolašvuolta máŋgga jahkái, sáhtášii várra geahpedit ohcamiid meari, dávjjimusat várra stuorát institušuvnnain main lea fágalaš deaddu. Dasa lassan sáhtta árvvoštallat jorahit ruđaid muhtun instánsaide main lea gelbbolašvuolta sámi kulturmuittuin. Dat sáhttet leat ovdamearkka dihte sámi museat. Ortnegi livččii das ávki go geahppánivčče ohcamiid lohku ja maid dalle livččii álkit čuovvolit. Dát nannešii fágalaš ávki prošeaktaeaggátasahusa ja Sámedikki gaskka.

Dán lágan prográmma sáhtášii dattetge sirret eret ollu unnit ohcciid, ja šaddá várra ahte báikkálaš áŋgiruššan ja priváhta álgagat kulturmuittuid oktavuodas jávkkašedje. Sámediggi lea barggustis kulturmuutosuodjalemiin atnán árvvus báikkálaš máhtu kulturmuittuid birra. Dan sáhtta Sámediggi caggat dan bokte go bidjá láidestemiid maiguin gozihuvvo báikkálaš áŋgiruššan ja máhttu vejolaš prográmmas dahje doarjjaeavttuin. Dát leat deatalaš bealit maid ferte váldit mielde árvvoštaladettiin Sámedikki doarjaga kulturmuutosuodjaleapmái vejolaš reviderema.

3.3.3 Mihttomearit ja strategijat

Váldomihttomeari:

- Buorit ekonomalaš rámmaeavttut sámi kulturmuittuid hálddašemi várás

Oassemihhtomearit:

- Duohta šiehtadallamat ráđđehusain juolludusaid birra sámi kulturmitosuođjaleapmái
- Einnostan vejolaš doarjja sámi kulturmitosuođjaleapmái
- Sámedikki doarjjaortnet sámi kulturmitosuođjaleami várás goziha báikkálaš áŋgiruššama

Strategiijat:

- Bargat dan ala ahte bušeahtta sámi kulturmitosuođjaleapmái nannejuvošii
- Sámedikki ohcanvuđot váikkuhangaskaomiid sámi kulturmitosuođjaleapmái buoret ulbmil- ja boadusstivren
- Sámedikki doarjaga revideren sámi kulturmitosuođjaleamis
- Sámi museaid gelbbolašvuolta geavahuvvo árijaleappot sámi kulturmuittuid suodjalanbarggus

4 Girjjálašvuolta

Holm-Olsen, I.M., Myrvoll, E., Myrvoll, M., Thuestad, A. (2010): 100-ársgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Status og scenarioer. NIKU raporta 40.

Narmo Arkeologitjenester (2012): Kulturminneregistrering på Ringvassøy, Reinøy og Vannøy i Karlsøy kommune, Romssa fylka.

Sámediggi (2013): Sámedikki 2013 bušeahtta.

Sámediggi (2003): Sámi visttiid suodjaleapmi ja hálddašepmi.

Sámediggi (2013): Sámediggediedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra.

Stuorradiggediedáhus nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner (kulturmuittuid birra).

Stuorradiggediedáhus 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste. Kulturminnepolitikken (kulturmitopolitihka birra).

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 07.06.13 dii. 11.26.

Ášši/Sak DC 021/13

Sámedikki museapolitihkalaš čielggadus 2013

Arkiivaáššennr.
12/2791

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđdi	24.04.13	SR 057/13
Sámedikki dievasčoahkkin	3. – 7.06.13	DC 21/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui maŋgebárgga geassemánu 4. b. 2013 dii. 11.06.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearršdusárvalus:

Sámediggeráđdi lea ságaskuššan Sámedikki museapolitihkalaš čielggadusa 2013. Čielggadus čuovvu mielddusin protokollii.

Sámedikki museapolitihkalaš čielggadus 2013

Álggahus

Sámediggi bijai 2004:s ovdan dieđáhusa sámi museaid birra. Dat gieđahalai eanaš mo organiseret museaid nu ahte šaddet uhcit ovttagat, nu mo St.dieđ. nr 22(1999-2000) Kjelder til kunnskap evttohi. Nu guorrasii ge Sámediggi nationála museaodastussii. Dál leat sámi museat nannejuvvon dainna lágiin ahte ovttagaid lohku lea uhcit, oktiibuot 6. Moadde jagi leat vássán dan rájes, ja danne ferte bargat viidáseappot museafágalaš hástalusai, hástalusai mat čatnasit sisdollui ja doibmii.

Vuodđun čielggadussii leat vuosttažettiin guokte dokumeantta maid Sámediggi lea ožžon čállojuvvot; 2011 mannosá ulbmil- ja dárboanalysa, muhto maidái 2012 mannosá raporta Bååstede – sámi kulturárbbi máhcaheapmi.

Sámedikki barggu stáhtusčilgehusa vuodul museasuorggis mii identifiseret vuossámi museaid hástalusaid. Dasto mii váldit ovdan muhtun ulbmiliid ja strategiijaid das mo mii galgat nannet sámi museaid.

Dát čielggadus ii gieđahala olles sámi museasuorggi. Dat dušše čujuha muhtun surggiid mat Sámedikki mielas leat deatleamos ángiruššansuorggi boahhte jagiin.

Sámi museadoaimma stáhtus

Stáhta láidestusat

Sámediggi válldii badjelasas hálddašanovdasvástádusa sámi museain 2002:s, seammás go nationála museaodastus álggahuvvui. St.dieđ.nr. 22(1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving válddaha nationála museaodastusa, mii deattuhii uhcit ovttadagaid ja fokusa stuorat fágalašvuhtii. Deaddu sirdojuvvui fylkkain stáhtii (doarjagat) oažžun dihtii čielgaset nationála museapolitihka. 200 miljon ru. várrejuvvui lassi doaimmadoarjagiidda ja juogaduvvui nannejuvvon ovttadagaide riikkas. Seammás áshuvvui nationála museafierpmádat, dás maiddái Sámi museafierpmádat.

St.dieđ. nr. 49 (2008-2009) Framtidas museum, bidjá muhtun lágan stáhtusa maŋŋá museaodastusa čadaheami. Dat bidjá vel eanet fokusa fágalaš beallái dakko bokte ahte deattuha njeallje áŋgiruššansuorggi; hálddašepmi, dutkan, gaskkusteapmi ja ođasmahttin:

Hálddašepmi: Museaid dávvirvuorkkát galget fuolahuvvot ja áimmahuššojuvvot buoremus lági mielde maŋit áigái ja lágiduvvot nu ahte dat leat olámuttus olbmuide ja dutkamii. Deatalaš oasseulbmilin leat buorit fuolahan- ja áimmahuššandilálašvuodát ja dávvirvuorkkáid vuoruheapmi ja oktiordnen. Dutkan: Dutkan ja máhttoovddideapmi museain lea dárbašlaš fágalaš vuodđu čohkkemii, duodašepmái ja gaskkusteapmái. Oasseulbmilin lea eanet dutkanovttasbargu, sihke museafierpmádagas ja gaskal museaid ja dutkanbirrasiid máhttosuorggis.

Gaskkusteapmi: Museat galget fuolahit olbmuide máhtu ja muosáhusa ja leat olámuttus buohkaide. Dat mearkaša ulbmillaš láchin iešguđet joavkkuid várás ja áigeuovdilis gaskkusteapmi mii ovddida kritihkalaš smiehttama ja luovvá áddejumi.

Ođasmahttin: Fágalaš ovddideami, ođđajurddašeami ja profesjonaliserema bokte galget museat leat dahkkojuvvon áigeuovdilin sin doaimma buot osiin, leat nana ásašusat ja dain galgá leat árjjalaš servodatrolla. Oasseulbmilin lea ovddidit digitála hálddašeami ja gaskkusteami.

Sámi museat

Dál leat 6 nannejuvvon sámi musea. Sámediggi nammada stivralahtuid buot museaide. Museat válddahuvvojit dárkileappot Ulmil- ja dárboanalysas ja Bååstede-raporttas. Dát leat:

Saemien Sijte, Snoasas, lea vuodđudus man Davvi-Trøndelaga fylkkasuohkan, Sámediggi, Snoasa suohkan ja báikkálaš samesearvi leat ásašan. Saemien Sijtes lea ovddasvástádus sámi museadoaimmas lullisámi guovllus.

Árran julevsámi guovddáš, Divttasvuonas ja Báidáris, lea vuodđudus maid Sámediggi, Nordlándda fylkkasuohkan ja Divttasvuona suohkan leat ásašan Árranis lea ovddasvástádus sámi museadoaimmas julev- ja bihtánsámi guovllus.

Várdobáikki sámi guovddáš, Evenásis, lea oasseaiggátsearvi. Museas lea ovddasvástádus sámi museadoaimmas Bálaga rájes Nordlánddas, Romssa lullit guovlluid rádjai, lassin Ofuohtas ja Viesterállasis. Davvi álbmogiid guovddáži OS, Gáivuonas: lea ovddasvástádus museadoaimmas Romssa gaskkamuš osiid rájes Davvi-Romssa rádjai.

RiddoDuottarMuseat doaimmavuodđus man váldohálldahus lea Kárášjogas. Ovttadagas lea ovddasvástádus Oarje-Finnmárkku sámi museadoaimmas. Ovttadaga eaiggáduššet Guovdageainnu suohkan, Sámiid Vuorkká-Dávvirat (sierra eaiggátvuodđudus), Porsáŋggu gielda ja Jáhkovuona mearrasámi musea. Ovttadahkii gullet čuovvovaš museat:

Guovdageainnu gilišillju, Guovdageainnus

Sámiid Vuorkká-Dávvirat, Kárášjogas

Porsáŋggu musea, Porsáŋggus

Jáhkovuona mearrasámi musea, Fálesnuoris

Deanu ja Várjjaga museumssiida doaimmavuodđus man váldohálldahus lea Vuonnabađas (Unjárggas).

Museas lea ovddasvástádus Nuorta-Finnmárkku sámi museadoaimmas. Ovttadaga eaiggáduššet Unjárgga gielda, Deanu gielda ja Máttá-Várjjaga gielda, ja dasa gullet čuovvovaš museat:

Deanu musea, Deanus

Várjjaga Sámi musea, Vuonnabađas (Unjárggas)

Nuortasámi musea, Njávdamis (Máttá-Várjjagis)

Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

Saviomusea, Girkonjárjggas (Mátta-Várjjagis)

Sámediggi lea bidjan vuodđun International Council of Museums (ICOM) definišuvnna das mii musea lea. Dat válddahuvvo Sámediggeráđi 2004 mannosáš dieđáhusas museaid birra:

Museas galgá leat hálddašanoktavuohta Sámediggái, man oktavuođas Sámediggi bidjá fágalaš ja politihkalaš eavttuid.

Museat mat doibmet sámi servodatoktavuođas

Museat main lea sámi kultur- ja luondduhistorjá guovddáš doaibmasuorgin.

Go museat ohcet beassat mielde Sámedikki hálddašepmái, de Sámediggi bidjá láidestusaid museaid fágalaš doibmii. Čuovvovaš gáibádusat fertejit leat ollašuhthuvvon jus galgá beassat mielde Sámedikki hálddašepmái:

Museas galgá leat čielgasit definerejuvnon doaibma, sierra doaibmabušeahhta ja unnimusat okta jahkedoaibma museafágalaš barggu oktavuođas.

Museas ferte leat duohta doaibma sámi dávviriid, oskku ja árbevieruid čohkkema, seailluheami ja gaskkusteamii oktavuođas, ja das galgá leat guhkesáigge plána.

Musea ferte sáhttit čujuhit dohkkehuvvon doaibmadieđáhussii

Sámi museat hálddašit ja gaskkustit sámi kulturárbbi. Sii leat háhkan erenoamášgelbbolašvuoda sámi arkeologijjas, kulturhistorijjas, kulturmuittuin ja dáidagis. Museain lea stuorra mearkkašupmi daidda servodagaide main sii doibmet, sihke báikkálaččat ja regiovnalaččat. Mánnga musea doibmet seamma robi vuolde go eará sámi doaimmat nu go giellaguovddážat, kulturviesut jna. Dát lea mielde gievrudeamen fágalaš beali mii lea hui mávssolaš, muhto mii maiddái boahotá sámi álbmogii buorin. Dál leat museat stáđđaseamos sámi kulturásahusat. Mánngga dáfus dat leat árjjalaččat mielde ovddideamen sámi kulturásahusaid.

Ulbmil- ja dárboanalyisa (2011)

Sámediggi oaččui 2011:s ráhkaduvvot ulbmil- ja dárboanalyisa sámi museaid várás. Analyisa čájeha ahte sámi museat leat viehka uhcit uhccán resurssaiguin. Daid dárbbasa nannet ekonomalaččat, bargiid dáfus ja fágalaččat. Erenoamážit ferte ángiruššat eanet čohkkemiin, duodaštemiin ja eará máhttoovddidemiin. Museat berrešedje dasa lassin oktiordnejuvnot buorebut sámi kulturárbbi politihkalaš agendas, ja danne vai sáhtášii buorebut ávkástallat gáržžes resurssaiguin. Sámi museat leat viehka nuorat, ja daid huksen lea vuolgahuvvon báikkálaččat. Dain leat uhccán bargit, muhto vaikke vel lea ge nu, de sis lea alla fágalaš gelbbolašvuolta ja máhttu, mii dahká museaid gelbbolašvuodaásahussan ja ealli resursan sámi kultursuorggis.

Analyisa deattasta maiddái ahte bargit leat rámis sin barggu ektui, ja ahte museat nagodit bures ávkástallat ekonomalaš resurssaiguin vaikke vel leat ge gáržžes rámmat. Musea doibmii lea sámegeala geavaheapmi ja gelbbolašvuoda lokte hástalus. Dán bargui gáibiduvvojit eanet ekonomalaš resurssaid go dan jus dušše dárogiella geavahuvvošii.

Báástedes¹ – sámi kulturárbbi máhcaheapmi

Norgga álbmotmusea mearridii 2007:s rahpat dan vejolašvuoda ahte máhcahit oasi sin sámi dávvirčoakkáldagas. Kulturhistorijjáláš musea (Oslo universitehta), mii eaiggáduššá eanaš dávviriid, čuovvolii dan. 2012:s mearridedje de Sámediggi, Norgga álbmotmusea ja Kulturhistorijjáláš musea ahte sullii 2100 dávvira berre máhcahit dan 6 sámi museii álgovuodu prinsihpa vuodul. Raporta deattasta ahte guovddáš eiseválddiid ovddasvástádus dat lea ahte ruhtadit máhcaheami, mii lea meroštallojuvnon máksit 17 milj. ru. Sámediggi lea várren 1 milj. ru. jagi 2013 bušeahhtas dán barggu álggaheapmái, ja áigu várret 1 milj. ru. jahkásaččat áigodagas 2013-2016 mii lea meroštallojuvnon áigin dán prosessii. Kulturdepartemeanta lea dovddahan ahte sis ii leat vejolašvuolta ruhtadit máhcaheami. Ii adnojuvvo leat buorre čovddusin ahte guovddáš eiseválddit čujuhit Sámedikki ohcanvuodot ortnegiidda. Sámediggi lea

¹ Báástedes = *máhcaheapmi* lullisámegeallii
Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

dattetge ohcan Norgga kulturrádis ruđaid 2013 várás, muhto dát ášši ii leat vel čielgan. Sámediggi háliida baicce ahte proseassa ii galgga bisánit, danne álggahuvvo bargu daid rámmaid siskabealde mat dál leat. Hástalussan ovddasgavlui lea sihkkarastit olles ruhtadeami máhcaheapmái.

Magasiinnat ja čájáhusareálat

Sámi dávviriin lea hui alla kulturhistorjjálaš árvu sámi servodahkii. Ulbmil- ja dárboanalysisa (2011) ja Bååstede-raporta deattastit ahte sámi museaid magasiinnat ja čájáhuslanjat eai leat dohkálaš dilis dasa ahte sáhttit vuostáiváldit dávviriid Norgga álbmotmuseas, mii bidjá eavttuhis gáibádusaid dasa. Danne dárbbasuvvojit ođasmahttojuvvo magasiinnat ja čájáhuslanjat. Seammás rievdet dárbbut museas museii. Muhtun sajiin dan sáhtta čovdit dakko bokte ahte huksejuvvojit ođđa museavisttit dohkálaš magasiinnaiguin ja čájáhuslanjaiguin, nu mo plánejuvvo ođđa Saemien Sijte, Sáme dáiddamusea (Kárášjogas) ja Várdobáiki. Dálá buoremus magasiidna lea Árran julevsámi guovddázis; doppe sáhtta oázžut dohkálaš čovdosa dakko bokte ahte čáhcebohcci sirdojuvvo eret magasiinnas. Eará diliin ferte árvvoštallat galgá go hukset ođđa magasiinnaid juohke museii dahje nannejuvvo ovttaid, dahje sáhtášii go árvvoštallat oktasaščovdosiid. Eará molssaaktu sáhtta leat láigohit magasiinnaid eará museain lahkosis.

Dasa lassin bohciida gažaldat gelbbolaš teknihkalaš seailudahttinbargiid birra. Dál ii leat ii ovttage sámi museabargis dát gelbbolašvuolta. Ferte árvvoštallat hástalusaid teknihkalaš seailudahttimis sihke oanehis áiggis ja guhkit áiggi vuollái.

Museaid rolla kulturmuutosuodjalusas

Museat leat deatalaččat sámi kulturmuutosuodjalusas. Ollu sámi museaide lea kulturmuotofágalaš gelbbolašvuolta leamaš okta geađgejuolggui sin doaimmas. Dan áidnalunddot gelbbolašvuolta maid sii leat háhkan, lea deatalaš áimmahuššat, muhto maiddái viidáseappot ovddidit.

Sámedikkis lea ohcanvuđot doarjjaortnet kulturmuutosuodjalusas ja vistesuodjalusas. Ruđat vuoruhuvvojit go dievasčoahkkkin mearrida Sámedikki bušeahta. Ruđat juolluvvojit vuosttažettiin automáhtalaččat ráfáidahttojuvvo ja suodjalanveara sámi visttiid ovdeštandoaimbajuide ja proševttaide registreret automáhtalaččat ráfáidahttojuvvo sámi kulturmuittuid. 2013 várás lea 2,4 miljon ru. juogadeapmái ja dahká vejolažžan juolludit 300 000 ru. juohke ohcamii. Dávjá leat sámi museat mat ohcet dán doarjjaortnegis. Sávahahttin livččii stuorát einnostanvejolašvuolta, áinnas máŋga jagi badjel, dán doarjjaortnega ektui.

1979 mannosáš kulturmuotoláhka dadjá ahte Sámediggi dat galgá hálldašit gitta sámi kulturmuittuid. Riikaoassemuseain dat lea ovddasvástáduš luovos kulturmuittuin. Vuosttažettiin gusto dálá sámi guovlluide ahte NTNU-Diedamusea, Romssa musea ja Kulturhistorjjálaš musea Oslos leat rivttes instánsa. Muhto sámi museat leat miehtá riikka, mii mielddisbuktá ahte sámi luovos kulturmuittuid, lága vuodul, galget maiddái eará riikaoassemuseat áimmahuššat. RiddoDuottarMuseat lea gulaskuddaninstánsa sámi kulturmuittuid olggos fievrredeami oktavuodas.

Sámi museafierpmádat

Oassin nationála museaodastusas áshuvvojedje máŋga fágalaš nationála museafierpmádaga. Sámi museafierpmádat lea okta dain, ja das leat mielde sámi museat ja Norgga álbmotmusea ja earát. RiddoDuottarMuseat lea fierpmádatoktiordnejeaddji. Museafierpmádaga bajimus ulbmil lea fuolahit ahte sámi musealágáduš nannejuvvo ja oktiordnejuvvo oktasašproševttaid álggaheami bokte čohkkema, duodásteami, áimmahuššama, dutkama ja gaskkusteami oktavuodas. Fierpmádahkii gullet iešguđet fáttat sámi kulturhistorjjás ja árbedieđuš, ja dat galgá gáhttet ja nannet sámegeala museabarggus. Sámi museafierpmádat bargá proševttaid vuodul, ja dat lea earret eará čađahan proševtta čaakkáldathálldašeamis.

Norgga kulturráđdi oáččui 2011:s bargun Kulturdepartemeanttas árvvoštallat nationála fágalaš museafierpmádagaid, earret eará Sámi museafierpmádaga. Raporta čájeha ahte fierpmádatbargu árvvoštallojuvvo ulbmillažžan ja posiitiivan, muhto ahte fierpmádagaid berre nannet ja ovddidit. Norgga kulturrádis lea deatalaš oktiordnenrolla fierpmádagaid ovddideamis, ja áigu vuoruhit fierpmádatbargu Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

veaháš. Fierpmádagaid ovddidanbarggus deattuhuvvo earret eará dat ahte sii berrejit bargat prošeavttaid bokte, ja ahte barggu berre movttiidahttit ja kvalitehtasihkkarastit buorebut dakko bokte ahte oktiordnet ja láchit resurssaid buorebut.

Sámi museasearvi

Sámi museasearvi lea 2007 rájes leamaš Norgga musealihtu² vuollásaš fágajuogus, masa gullet museat Norggas mat barget sámi kulturhistorjjain. Sámi museat, Norgga álbmotmusea, Romssa musea ja earát leat lahttun. Searvi lea ángiruššan garrasit sámi museadoaimmain ja bargá fágapolitihkalaččat earret eará Sámedikki ja guovddáš eiseválddiid ektui. Sii leat garrasit ángiruššan dainna ahte oážžut Ulbmil- ja dárboanalysa ja Bäästede čađahuvvot. Sámediggi sávvá ahte sii ain sáhttet leat láidesteadjijn fágapolitihkalaččat vai sámi kulturhistorjá guhkit áiggi vuollái oážžu guovddáš saji maiddá nu gohčoduvvon dáža museain.

Sámedikki ja eará eiseválddiid rolla ja ovddasvástádus

Sámediggi lea váldeorgána, ja dat hálddaša sámi museaid. Okta dan bargamušain lea sihkkarastit sámi museaid rámmaeavttuid. Dasa lassin galgá Sámediggi hábmet sámi museapolitihka mii galgá ollašuttit ja dávistit museafágalaš ulbmiliid ja nationála ja riikkaidgaskasaš museastrategiijaid. Dasa lassin juohká Sámediggi stáhta doaibmadoarjagiid, ja nammada stivralahtuid.

Norgga kulturráđđi

Sámedikkis lea ovddasvástádus láchit dilálašvuodaid dasa ahte sámi museat ožžon dárbbaslaš fágalaš veahki. Norgga kulturráđđi lea Kulturdepartemeantta ráđdeaddi orgána museaáššiin. Kulturráđđi bargamuššan lea earret eará joatkit dan barggu ahte áimmahuššat sámi kultuvrra ja sámi kultuvrralaš mánggabealatvuoda³. Dát ovddasvástádus jotkojuvvui 2012:s go ABM-ovddideapmi biddjojuvvui Norgga kulturráđđi vuollasažžan. Kulturráđđi lágida ollu semináraid, kurssaid ja eará, ja juohká doarjaga iešguđet prošeavttaide museasuorggis.

Ekonomalaš rámmat

Nationála museaodastus dáhpáhuvai muhtumassii oktanaga Kulturloktemiin. Musea- ja kultursuodjalussuorggis lei oktiibuot 277,5 miljon ruvdnosaš reálalassáneapmi⁴. Vaikke vel ráđdehus lei ge lohpidan lassi doaibmadoarjagiid, de ii leat Sámediggi vásihan ahte sámi museat leat ožžon dakkár lassáneami go eará museat mat gullet nationála museafierpmádahkii.

Sámediggi lea dan rájes go dat válddi badjelasaš hálddašanovddasvástádusa, máksán eanašoasi sámi museaid doaibmagoluin. 2002:s juogadii Sámediggi 8 850 miljon ru., dan ektui go 2013:s lea juolludeapmi nu stuoris go 26 234 miljon ru. Sámi museaid bušehtat leat ekonomalaččat smávvat eará museaid ektui maiguin lea lunddolaš buohtastahttit. Dasa lassin leat doaibmadoarjagat gielddain ja fylkkagielddain vuoliduvvon ja sihkastuvvon maŋŋágo Sámediggi válddi badjelasaš hálddašeami⁵. Ovdamearkan lea doaibmadoarjjajuolludeapmi Finnmárkku fylkkagielddas; RidduDuottarMuseat ožžot 280 000 ru., dan sadjái go dat 3 Finnmárkku musea maid GOD hálddaša, ožžot sullii 1 miljon ru. gii ge doaibmadoarjjan. Nordlándda fylkkasuohkan juogada dušše prošeaktadoarjagiid ohcama vuodul Árran julevsámi guovddáži ja Várdobáikki sámi guovddáži. Guovddášeiseválddit bidjet láidestusaid doaibmadoarjaga juogadeapmái, mas stáhta ruđaid oassi dahká 60 % ja regionála doaibmaruđat dahket 40 %.

Norgga kulturindeaksa 2012⁶ čájeha ahte gieldda doaibmadoarjagat Romssas ja Finnmárkkus orrot lassáneamen. Dát ii guoskka dattetge doarjagiidda sámi guovlluid museaide. Sámediggi oáččui 2012:s ráhkaduvvot raporta sámi guovlluid kulturealáhusaid birra⁷. Raporta čájeha ahte museat leat deatalaš oassi

² Norgga musealihttu lea beroštusorganisašuvdna museapolitihkalaš barggu ja fágalaš ovddideami várás, 152 lahttoásahusain

³ Kulturdepartemeantta juolludusreivves Norgga kulturráđđái

⁴ NOU 2013:4, Kulturčielggadus 2014

⁵ Dárkilet dieđuid, geahča Sámedikki 2011 mannosá Ulbmil- ja dárboanalysa

⁶ Norsk kulturindeks 2012. Resultater fra samisk område, Telemarksforsking (2012)

⁷ Kulturnæringer i samiske områder. Sysselsetting og bedriftsstruktur (2012).

Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

sámi guovlluid kulturbarggolašvuodas. Logi jagi áigodagas lea museasuorggi bargiid lohku lassánan 33 proseanttain. Dát lea stuorat oassi barggolašvuodas go riikkaoasis ja riikkas muđui. Nappo orru ge nu ahte šaddet eanet bargit sámi museain, mii fas lasiha doaimma. Seammás eai čuovvol gieldda ja fylkkagieldda doaimmadoarjagat dán lassáneami..

Boahtteáiggi hástalusat

Stáhtusa guorahallan čájeha ahte sámi museasuorggis leat moanat hástalusat. Sámi museat leat oaččuhan nannejumi, mii Sámedikki árvvoštallama mielde lea buktán fágalaš ovdamuniid. Dette leat ain báhcán guovddáš hástalusat, eanemusat fágalaš dásis, maid dás geahččalit govvidit:

Nannejumi čuovvoleapmi

Máhcahanášši Bååstede ruhtadeapmi

Sámi museaid investerendárbu

Fágalaš ovdáneapmi museaid nanosmahttima várás: Hálddašeapmi, Dutkan, Gaskkusteapmi, Ođasmahttin

Nannejumi čuovvoleapmi

Museaid ođastusa čuovvoleapmi

Nannejumi prinsihpat bisuhuvvojit nu go ledje hábmejuvvon St.died. nr. 22 (1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving ja Sámedikki mearrádusas. Sámediggeráđđi áigu deattuhit ahte dát prinsihpat gustojit buot sámi museaide ja ahte sámi museaid organiseren ja jodiheapmi galgá dahkkot nannejuvvon ášahusaid rámmaid siskkobealde. Museaođastusas lei dárkilis fuomášupmi museasuorggi struktuvrralaš dilálašvuodaide. Dát ođastus ii leat árvvoštallon ollislaččat, muhto guovddáš eiseválddit leat álggahan ođastusa árvvoštallamiin muhtin museain. Sámedikkii oaivila mielde sáhtta vuohttit ahte ođastus lea nannen fágalaš barggu sámi museasuorggis. Muhto dál juo sáhttit oaidnit ahte dát nannejupmi sáhtta buktit muhtin hástalusaid, earenoamážit eaiggátstruktuvrra hárrái ja mearridanválddi dávvirvuorkká bargu hárrái. Dát hástalus lea earenoamáš čielggas RiddoDuottarMuseain.

Okta RiddoDuottarMuseaid⁸ vuodddeddjiin lea Sámiid Vuorká-Dávvirat/Sámi dávvirvuorkkáid eaiggátvuodddudus, maid Sámiid Vuorká-Dávvirat leat nammadan / Sámi dávvirvuorkká museasearvi Kárašjogas (dán rájes gohčoduvvo eaiggátvuodddudus SVD). Eaiggátvuodddudus SVD lea mearridan loahpahit doaimmašiehtadusa doaimmavuodddudusain RiddoDuottarMuseat. Dat boahtá fápmui ođđajagemánu 1. beaivvi 2014. Ággan dasa lea ahte eaiggátvuodddudus SVD ii leat duhtavaš doaimmavuodddudusa RiddoDuottarMuseaid bargguin.

Porsáŋggu gieldda⁹ lea mearridan loahpahit doarjjašiehtadusa, mii lea 185 000 kr RiddoDuottarMuseai, ođđajagemánu 1. beaivvi 2014 rájes.

Dát guokte dáhpáhusa buktet hástalusaid RiddoDuottarMuseaid museadoibmii. Sámediggi lea ásahan bargojoavkku, man áirasat bohtet Sámedikkis, Porsáŋggu gielddas, Guovdageainnu suohkanis, Jáhkovuona mearrasámi museas ja eaiggátvuodddudus SVD. Bargojoavku galgá guorahallat daid museaid boahtteáiggi doaimma, mat gullet vuodddudussii RiddoDuottarMuseat. Dán barggu vuodul galgá čállot raporta, mas evttohuvvo mo museat galget doaimmat ovddasguvlui. Sámediggi lea dette čielggadan juo ahte doaimmadoarjja Sámedikki bušehtas galgá mannat vuodddudussii RiddoDuottarMuseat, iige museaid eaiggádiidda.

Museaid servodatrolla

Sámi kultuvrra ja historjja birra lea máŋgga sajes unnán ságastallon, ja ii dáidde ge doarvái leamaš sáhka das galget go dat nu gohčoduvvon “dácča” museat gaskkustit sámi kulturhistorjja. Gaskariikkalaš museasearvi ICOM lea meroštallan museaid kulturárbeášahussan. Dáin ášahusain lea servodatdoaimma, man fokusis lea “servodatmuitu”. Sámi museaid servodatdoaimma lea gaskkustit dan materiálalaš ja immateriálalaš kulturárbbi, mii gullá sin doibmii. Maŋŋel go museat leat laskan ja stuorron, de lea dehálaš čielggadit ahte

⁸ Geahča Mihttomearre- ja dárboanalysa (2011) mii čilge lagabui RiddoDuottarMuseaid organiserema.

⁹ Porsáŋggu gieldda eaiggáduššá Porsáŋggu Musea, maid ovtastus RiddoDuottarMuseat jodiha.

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

eai leat dušše dat mat galget doaimmahit sámi kulturhistorijá gaskkusteami, muhto maiddá dat nu gohčoduvvon “dáčča” museat. Dát lea ge okta dain dehálemos prinsihpain Bååstede-áššis: ahte maiddá našuvnnalaš ášahusas nu go Norgga álbmotmuseas, lea ovddasvástádus gaskkustit sámi kulturhistorijá laski sámi álbmogii oaivegávpotguovllus, muhto maiddá muđui dan álbmogii, geat eai leat sámit.

Go geahčča servodatrolla vuodul, de gáibiduvvo didolašvuohta dan hárrái mii čájehuvvo. Galget go museat čájehit “goargatvuodagovaid” sámi kultuvrras, vai galget go baicca čájehit mánggabearlatvuoda ja iešguđetlágán historijáid sámi fáddáviidodagas. Dát lea jurdda mii ii leat beare viidát guorahallon našuvnnalaš museasuorggis.

Sámi museafierpmádat ja Sámi museasearvi hástalusat ja dárbbut

Dat bargu maid Sámi museafierpmádat ja Sámi museasearvi doaimmahit, lea earenoamáš dehálaš árvvoštallon museaid servodatrolla vuodul. Sámediggi oaidná ahte lea dárbu sámi museafierpmádahkii, mii bargá musea fágalaš dásis. Seammás galggašii oaččuhit fierpmádaga ovddideami. Sáhtá leat maid dárbu nannet dán barggu resurssaid dáfus. Dál lea nu ahte bargit fáallet dán bálvalusa dábalaš doaimmagoluid olis, ja vuhtto ge čielgasit ahte ollu áigi manná dasa, mii baicca livččii galgan adnot fágalaš bargui.

Sámi museasearvi mii bargá fágapolitihkalaččat ja iešheanaláččat Sámedikki ektui, bargá maiddá eaktodáhtolaš dásis earret museaid dábalaš bušehta olis. Sámi museasearvi jahkesemináras 2012 daddjui ahte vejajášii galgat mihttomearrin ahte Norgga musealihhtu (Norges Museumsforbund) nammadivččii ovttá sámi musea “Jagi musean” muhtin jagiid geahčen. Dát lea buorre jurdda, muhto de gáibiduvvo maiddá ahte museain lea alla fágalaš dásis, ahte lea buorre bargodilli ja ahte leat buorit gaskkustanprošeavttat dahje čájáhusat.

Bargu maid fierpmádat ja museasearvi dahket, lea dehálaš vai sámi museat galget oažžut vejolašvuođa oaččuhit buriid prošeavttaid, mat nannejit sin identitehta sámi musean. Hástalusat lea nannet goappašiid ášahusaid. Goappašagain lea dárbu oažžut ekonomalaš nannejumi. Dás sáhtá árvvoštallat muhtun lágan oktasaščovdosa, mas dahkko sihke musea fágalaš ja politihkalaš bargu. Dakkár doaibma sáhtá johtit sámi museaid gaska.

Máhcahanášši Bååstede¹⁰ ruhtadeapmi

Sámi dávviriid máhcaheapmi Norgga álbmotmuseas/Kulturhistorijálaš museas, šaddá leat stuora ovddádussan sámi museaide ja buktá maid hástalusat Sámediggái. Eahpečielggaduvvon ruhtadanmodealla lea oassi dán hástalusat, sihke ollislaččat prošeavtta dáfus, muhto maiddá dan ruhtadeami dáfus maid dákkár máhcaheapmi gáibida. Raporttas Bååstede oaivilduvvo ahte lea stáhtalaš ovddasvástádus ruhtadit sámi dávviriid máhcaheami. Dasto šaddá leat dárbašlaš sihkarastit sámi museaide doarvái jodihanruđaid, sivas go doaibma lassána, maid dakkár máhcaheapmi buktá mielddis.

Sámediggi lea várren 1 miljon ru. 2013 bušehttii dán barggu álggaheami várás, ja lea áigumuš várret 1 milj. ru. jahkásaččat gitta 2016 rádjái, go de galggašii proseassa loahpahuovot. Kulturdepartemeanta lea cealkán ahte sis ii leat vejolašvuohta ruhtadit máhcahanproseassa, ja leat danne ávžžuhan Sámedikki ohcat Norgga kulturrádis doarjaga dása. Adnojuvvo heitot čoavddusin go guovddáš eiseválddit čujuhit Sámedikki ohcanvuđot ortnegiidda. Sámediggi lea goitge ohcan Norgga kulturrádis doarjaga 2013 várás, muhto dasa ii leat vel bohtán čielggadus. Sámediggi ii hálit ahte dát proseassa galgá bissehuvvot, ja danne álggahuvvo dát bargu dálá rámmaid sikkobealde.

Sámi museaid investerendárbbut

Saemien Sijte

Saemien Sijte dárbaša odđa vistti jodánit. Doppe leat beare unna lanjažat ahte sáhttit doaimmahit dohkálaš museadoaimmaid, ja maiddá ahte sáhttit doaimmahit kulturdoaimmaid. Dasa lassin lea doppe fuomášuvvon guohpa mii lea várálaš olbmuide. Statsbygg lea geigen ovdaprošeavtta dohkkeheapmái láigoheddjiide. Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta galgá láigohit lanjaid guovddážis. Sámediggi lea

¹⁰ Bååstede = Máhcaheapmi lullisámegillii
Čoahkkingirjii čállit: Roy Amundsen

dáhkidan láiggu lanjaide mat leat oaivvilduvvon Boazodoallohálldahussii. Lea dárbu oazžut jođanis čielggadeami ođđa visttis Saemien Sijte:i.

Sámi dáiddamusea

Dáiddačoakkáldagaid lohku RiddoDuottarMuseas lea badjel 1000 dáidaga. Eanaš dáidagiin leat oston dáiddaoastinortnega bokte maid Norgga kulturráđđi álggahii 1974, ja maid sii hálldašedje gitta 1993 rádjái. Dán ortnega jotkkii Sámi kulturráđđi/Sámediggi dássáži, ja 300 000 ru. várrejuvvo dasa juohke jagi. Eará álgoálbmotdáiddáriid bargguid lassin gávdnojit govvadáidagat dáiddáriin miehtá Sámi, earret eará Iver Jåks, Synnøve Persen, John Savio, Britta Marakatt Labba, Maj Doris Rimpi ja Petteri Laiti dáidagat.

Dáiddačoakkáldaga árvu lea hui stuoris, ja lea stuora ovddasvástádus hálldašit dán kulturárbbi. Vurken-, sealluhan- ja gaskkustandilit dáidagiin leat hui heittohat. Lea mearriduvvon ahte ođđa sámi dáiddamusea galgá leat lahka Sámiid Vuorká-Dávviriid Kárášjogas. Sámediggi áigu dán čadahit stáhtalaš viessoláigoortnega bokte. Statsbygg áigu váldit badjelas boares vistti, mas dárbbasuvvo ollu divoduvvot, vai sáhtá álgit divodit dan. Latnja- ja doaimmaprográmma lea hábmejuvvon. Ii leat vel čielggas áigu go viessoeaiggát Sámiid Vuorká-Dávvirat addit vistti eret, ja danin ii leat ođđa dáiddamusea huksema stáhtus čielggas. Go ožžot eanet magasiinnaid dáiddačoakkáldagaide, ja go dálá visti ođasmahttojuvvo, de luvve dat veahá sajidárbbu earret eará magasineremii Sámiid Vuorká-Dávvirat kulturhistorjjálaš čoakkáldahkii.

Várdobáiki sámi guovddáš

Várdobáiki sámi guovddáš lea nubbi vuoruheapmi sámi kulturvisttiin áigodagas 2009- 2014, geahča Sámedikki ášahusdieđáhusa, mas lea hábmejuvvon vuoruhannu ođđa sámi kulturvisttiide viessoláigoortnega siste. Sámediggi lea ožžon geigejuvvoht latnja- ja doaimmaprográmma mas čilgejuvvojit doaimmat dál ja boahteáiggis. Guovddášis latnja- ja doaimmaprográmmas lea museaoassi mas lea museadoaimmaheapmi, kulturmuutosuodjalus ja vistesuodjalus. Várdobáiki sámi guovddášii galget dasa lassit leat sámi giella-, dáidda- ja kulturgaskkustandoaimmat.

Eará museaid investerendárbbut

Eai ovttaga museas leat dál dohkálaš magasiinnat nu ahte sáhttet váldit vuostá dávviriid Norgga álbmotmuseas/Kulturhistorjjálaš museas. Bååstede-raporta lea meroštallan ahte lea dárbu ođđa 583 m2 magasiinnaide, mat mákset oktiibuot sullii 20 miljovna ruvno. Go Saemien Sijte, Sámi dáiddamusea ja Várdobáiki ožžot ođđa museavisttiid viessoláigoruhadeami bokte, de unnat m2 dárbbut, ja golut. Danin lea vealtamehtun ahte dohkálaš magasiinnat váldojit mielde proševttaid hábmemis go lea sáhka hukset ođđa museaid, ja ahte dat eai unniduvvo ruđa seastima dihte.

Fágalaš ovdáneapmi museaid nanosmahttima várás: Hálldašeapmi, Dutkan, Gaskkusteapmi, Ođasmahttin

Mihttomearri ja áŋgiruššan hukset nana museaid lea viiddis. Sámediggi áigu dan sivas ovdanbuktit muhtin erenoamáš áŋgiruššansurggiid fokussurggiin hálldašeapmi, dutkan, gaskkusteapmi ja ođasmahttin:

Hálldašeapmi

Muhtin sámi museain lea erenoamáš gelbbolašvuohta sámi kulturmuutosuodjalus ja vistesuodjalus, ja sis leat dávjá iešguđet lágan proševttat. Vai sidjiide šaddá eanet einnostahttin Sámedikki jahkasaš juolludemiin, de sáhtá jurddašit hábmet máŋgga jagáš prográmmaid vistesuodjalusaid ja kulturmuutosuodjalusaid várás. Máŋgga jagáš prográmma sáhtá hilgut muhtin unna ohcamušaid, ja boahká sihkkarit mielddisbuktit ahte šaddet hárvvet, muhto stuorát ohcamat. Sáhtá maid árvoštallat sirdit muhtin oasi ruđain ohcanvuđot doarjjaortnegiin, ja bidjat daid fásta doaimmadoarjjan, muhto de ferte várret daid ruđaid vistesuodjaleapmái ja kulturmuutosuodjaleapmái.

Goappašat mállat eaktudeaba kulturmuotofágalaš gelbbolašvuođa. Eanet einnostašveajolašvuođa prošektaruđain buktá museaide vejolašvuođa jurddašit guhkit áigái ja de sáhttet sii hukset gelbbolašvuođa kulturmuotofágas. Dál lea riikkaassemuseain luovos kulturmuittuid hálldašeapmi. Livččii lunddolaš ahte ovttá dahje eanet sámi museain, main lea kulturmuotofágalaš gelbbolašvuohta, lea ovddasvástádus luovos sámi kulturmuittuin. Áigumušjurdda ferte leat ahte sámi museain lea buoremus dábálaš ja báikkálaš

gelbbolašvuohta sámi vistesuodjalusa ja kulturmuitosuodjalusa birra, ja ahte sii leat fágalaččat dássálaga universitehtamuseaiguin ja nátionála museaiguin dán surggiin.

Dutkan

Sámediggi galgá láchčit dili nu ahte sámi museat sáhttet doaimmahit dutkama. Dutkan galgá dáhpáhuvvat ovttasbargguin eará museaiguin ja allaskuvllaid/universitehtaid birrašguin sihke Norggas ja Sámis. Dát eaktuda ahte Sámedikkis lea vejolašvuohta bidjat rámmaeavttuid.

Gaskkusteapmi

Lea dárbbalaš ahte sámi museain leat resurssat ja vuodđostruktuvra doaimmahit gaskkusteami. Okta hástalusain lea lasihit guosselogu, ja maiddá addit dieđuid nehta bokte. Vai olahit iešguđet lágan olmmošjoavkkuid, de lea dehálaš ahte museat ángirusšet gaskkusteami čadahit ođđa digitála teknologiija bokte.

Ođasmahttin

Lea leamaš guhkit áigge proseassa oazžut vejolašvuođa geavahit sámegeiel bustávaid Primusis, mii lea dávvirdiehtovuodđu mii geavahuvvo Norgga museain. Muhtin sámi museat leat dál almmuhan dávviriid neahtabáikkis www.digitaltmuseum.no, gosa museaid vuorkkát gaskkustuvvojit viidát olbmuide. Lea vel ollu bargu ovdal dát doaibma lea ollašuvvon oalát.

Go sámi dávvirat máhcahuvvojit, de lassána sámi museaid dávvirhivvodat, mii gáibida buoriduvvon magasiinnaid ja čájáhuslanjaid. Dávvirhivvodaga lassáneapmi gáibida eanet bargiid ja rievttis gelbbolašvuođa vai sáhtta áimmahuššat ja gaskkustit dán kulturárbbi. Dárbu gelbbolašvuhtii teknihkalaš seailluheamis boahtá dasto duodas áigái. Gáibiduvvo ođđajurddašeapmi ja dáhttu gávdnat čovdosiid ovttasbargui ja profesjonaliseremii. Jus šaddá lassi profesjonaliseren, de sáhtta dat mielddisbuktit eanet ovttasbargoprošeavttaid sámi museaid gaskka. Dát sáhtta addit buriid gaskkustanprošeavttaid ja ođđa mállat prošeavttaid. Dát lea ge okta oasseulbmilin mii boahtá ovdan Sámedikki dieđáhusas sámi dáidaga ja kultuvrra birra, ahte kulturásahusat šaddet fágalaččat nannosat.

Čoahkkáigeasus oaidnit mii ahte lea dárbu fágalaš ovdánahttimii buot surggiin lokten dihtii sámi museaid alit fágalaš dássái. Lea dárbu ollu loktet gelbbolašvuođa mat vuolggahit dutkanprošeavttaid, digitála čovdosiid ángirusšet, ja eanet einnostañvejolašvuođa mii sáhtta addit museaide eanet vejolašvuođa váldit ovddasvástádusa eanet hálddašandoaimmain.

Ulbmil

Dat hástalusat mat leat válddahuvvon bajábealde kapihttalis, čájehit ahte sámi museat leat dakkár ásañusat maid gudneáñgirvuohta lea stuorrut, muhto ahte dain leat muhtun hástalusat. Dat adnojuvvojit leat nannosat ja stáddásat ásañussan ja dain lea čielga servodatdoaimma. Sámediggi háliida ahte dat galget šaddat ain nannoset boahtteáiggis. Daid sámi museasuorggi hástalusaid vuodul, maid mii leat dás guorahallan, mii sáhttit bidjat čuovvovaš ulbmiliid ja strategiijaid:

Ulbmilat

Sámediggerádis leat čuovvovaš ulbmilat boahtteáiggi museapolitihkalaš bargui:

Sámi museat doibmet fágalaččat nana ásañussan
Sámi museain lea oktasaš identitehta sámi musean
Sámi museat oččot buoret ekonomalaš rámmaid
Sámi museat barget dáid fáttáiguin; Hálddašeapmi, Dutkan, Gaskkusteapmi ja Ođasmahttin

Strategiijat

Dát museapolitihkalaš čielggadus čuovvoluvvo gulahaladettiin ja ovttasbarggus sámi museaiguin, Sáme museafierpmádagain ja Sámi museaserviin. Dán barggus leat čuovvovaš strategiijat guovddáñis barggus ovddaguvlui:

Bušeahhtašiehtadallamiid bokte áigu Sámediggi bargat dainna ulbmiliin ahte sámi museaid bušeahat nannejuvvojit. Lea hui deatalaš ahte sámi museat válđojuvvojit mielde dan bargui ahte nannet sámi museaid bušeahatid.

Sámediggi áigu leat čielggas das ahte sámi museat maiddái boahhteáiggis galget jođihuvvot ja hálldašuvvot nannejuvvon ovttadagaid rámmaid siskkoibealde.

Sámi museat ožžot stuorát ovddasvástádusa ja bargamušain kulturmuittosuođjalusas. Dás maiddái dat ahte muhtun sámi museat ožžot seamma rolla go regiovdnamuseat luovos kulturmuittuid hálldašeami ektui.

Eaktuduvvo ahte museat háhket kulturmuittofágalaš gelbbolašvuođa dahje ahte dain lea dakkár gelbbolašvuohka.

Sámediggi áigu válđit badjelosas oktiordnenovddasvástádusa das ahte dávvirat máhcahuvvojit Norgga álbmotmuseas/Kulturhistorjjálaš museas sámi museaide. Sámediggi ii sáhte okto ruhtadit dán proševtta ja vurdojuvvo ahte guovddášeiseválddit maid veahkehit ollu.

Sámediggi áigu joatkit sihkkarastimiin ahte sámi museain leat dohkálaš magasiinnat ja čájáhuslanjat.

Erenoamážit danne vai máhcahanprošeakta Báástede sáhtá čađahuvvot.

Sámediggi áigu váikkuhit dasa ahte Sámi museafierpmádat ja Sámi museasearvi nannejuvvojit. Vurdojuvvo seammás ahte fágalaš ovddideapmi ja nannen oktiordnejuvvo gaskal dan guovtti fierpmádaga/searvvi ja Norgga Kulturráđi ektui.

Gáldut:

- Sámediggeráđi dieđáhus sámi museaid birra (2004)
- Sámediggeráđi dieđáhus sámi ášahusovddideami birra; Sámi ášahusat ja siviila sámi servodat (2006)
- Fágalaš museafierpmádagaid árvvoštallan (Norgga kulturráđđi 2011)
- Sámi museaid Ulbmil- ja dárboanalysa (Sámediggi 2011)
- Båástede – sámi kulturárbbi máhcaheapmi (Sámediggi 2012)
- Sámedikki dieđáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra (2013)
- St. dieđ. nr 22(1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving
- St. dieđ. nr 49 (2008-2009) Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying
- Kulturमितoláhka oktan láhkaásahusaiguin
- NOU 2013:4, Kulturutredningen 2014
- NOU 1996:7. Museum. Mangfald, minne, møtestad
- Kulturealáhusat sámi guovlluin. Barggolašvuolta ja fitnodatstruktuvra, Norut (2012)
- Norgga kulturindeaksa 2012. Bohtosat sámi guovlluin, Telemarksforsking (2012)

Mearkkašupmi, NSR, áirras Ann-Mari Thomassen

Sámi museat

Meroštallan

NSR/SáB háliida deattuhit ahte eavttut beassat sámi musean Sámedikki hálddašeami vuollásažžan eai berre leat nu čavgasat ahte dat ráddješedje ođđaásahemiid mat livčče mielde riggudahttimin sámi historjjá girjávuođa duodašteami, omd. gáibádusa bokte ahte okta (1) olles jahkedoaima gulašii museafágalaš bargui.

Ruhtadeapmi

2002:s válddii Sámediggi badjelasas sámi museaid hálddašeami. Dat lei deatalaš/rivttes/stuorra lávki stuorat iešmearrideami guvlui sámi álbmoga beales ja min ovddešáiggi, dálááiggi ja boahhteáiggi hálddašeami ektui. Doaimmadoarjja maid Sámediggi oažžu guovddáš eiseválddiin doaimmadoarjjan sámi museaide lea bisson dadjat juo seamma dásis. Ekonomalaš dárbbut maid museaásahusat dieđihit Sámediggái, sihke doaimma, proševttaid ja investeremiid dáfus, eai dávis man ge láchkái juolludusaiguin mat Sámedikkis leat dáid ulbmiliidda. Seammás leat eará museat Norggas gal ožžon lasi doaimmadoarjaga museaodastusa ja kulturloktema bokte. NSR/SáB šálloša sámi museaid dili mat leat Sámedikki hálddašeami vuolde. Dán geažil lea museadoaimma ovddideapmi bušehta dáfus hui heittot. Dát hehte dárbbalaš fágalaš ovddideami, hehte gaskkusteami olbmuide ja buktá stuorra váttisvuođaid daid ášahusaide mat leat váldán doaimma badjelasaset Sámedikki ovddas.

Danne bivdá NSR/SáB vuoruhit barggu gávdnat čovdosiid sámi museaid várás oažžut ekonomalaččat buoret eavttuid seamma dásis eará museaiguin Norggas.

Giella

NSR/SáB mielas lea sámi historjjá gaskkusteapmi hui deatalaš sámi identitehta ja gullevašvuođa nannemii. Hui deatalaš lea ahte sámi museat sáhttet juohkit dieđuid sihke sámegilli ja dárogilli. Sámediggi sáhtta buoridit dili eavttuid láchčima bokte Sámedikki bušehtas.

Båástede

NSR/SáB oaivvilda ahte mihttomearrin galgá leat dat ahte buot guhtta konsoliderejuvvon sámi museaovttadaga ožžot unnimusat ovttá magasiinna mas leat dat eavttut maid Norgga Álbmotmusea gáibida, vai livččii vejolaš viežžat ruovttoluotta gálvvuid/bođu kulturmuittuid sámi dávvirčoahkkádusas mii odne lea nátionála museain. NSR/SáB oaivvilda ahte dát dávvirat váldoáššis galget fievrriduvvot dan guvlui gos dat leat vižžojuvvon. Dát lea deatalaš guovllu ovddešáiggi, dálááiggi ja boahhteáiggi gaskkusteapmái.

III Jienasteapmi

Dán áššis ii jienastuvvon.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Vibeke Larsen, áššeoivddideadji	
2	Inga-Lill Sundset Inga-Lill Sundset	Rolf Arthur Johansen
3	Mariann Wollmann Magga	
4	Ann-Mari Thomassen	
5	Gunn-Britt Retter	Mariann Wollmann Magga
6	Jørn Are Gaski	
7	John Kappfjell	
8	Kirsti Guvsám	
9	Vibeke Larsen	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggeráđđi lea ságaskuššan Sámedikki museapolitihkalaš čielggadusa 2013. Čielggadus čuovvu mielddusin protokollii.

Sámedikki museapolitihkalaš čielggadus 2013

Álggahus

Sámediggi bijai 2004:s ovdan dieđáhusa sámi museaid birra. Dat giedáhalai eanaš mo organiseret museaid nu ahte šaddet uhcit ovttagadat, nu mo St.dieđ. nr 22(1999-2000) Kjelder til kunnskap evttohi. Nu guorrasii ge Sámediggi nationála museaodastussii. Dál leat sámi museat nannejuvvon dainna lágiin ahte ovttagaid lohku lea uhcit, oktiibuot 6. Moadde jagi leat vássán dan rájes, ja danne ferte bargat viidáseappot museafágalaš hástalusaiquin, hástalusaiquin mat čatnasit sisdollui ja doibmii.

Vuodđun čielggadussii leat vuosttažettiin guokte dokumeantta maid Sámediggi lea ožžon čallojuvot; 2011 mannosásh ulbmil- ja dárboanalysa, muhto maiddái 2012 mannosásh raporta Båastede – sámi kulturárbbi máhcaheapmi.

Sámedikki barggu stáhtusčilgehusa vuodul museasuorggis mii identifiseret vuos sámi museaid hástalusaid. Dasto mii váldit ovdan muhtun ulbmiliid ja strategiijaid das mo mii galgat nannet sámi museaid.

Dát čielggadus ii giedáhala olles sámi museasuorggi. Dat dušše čujuha muhtun surggiid mat Sámedikki mielas leat deataleamos ángiruššansuorggi boahhte jagiin.

Sámi museadoaimma stáhtus

Stáhta láidestusat

Sámediggi válddii badjelasas hálldašanoivddasvástádusa sámi museain 2002:s, seammás go nationála museaodastus álggahuvvui. St.dieđ.nr. 22(1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving vâlddaha nationála museaodastusa, mii deattuhii uhcit ovttagaid ja fokusa stuorat fágalašvuhtii. Deaddu sirdojuvvui fylkkain stáhtii (doarjagat) oazžun dihtii čielgaset nationála museapolitihka. 200 miljon ru. várrejuvvui lassi doaimmadoarjagiidda ja juogaduvvui nannejuvvon ovttagaide riikkas. Seammás áshuvvui nationála museafierpmádat, dás maiddái Sámi museafierpmádat.

Čoahkkingirjii čállit: Roy Amundsen

139 siidu 317 siiddus

St.died. nr. 49 (2008-2009) Framtidas museum, bidjá muhtun lágan stáhtusa maŋŋá museaodastusa čadaheami. Dat bidjá vel eanet fokusa fágalaš beallái dakko bokte ahte deattuha njeallje áŋgiruššansuorggi; hálddašeapmi, dutkan, gaskkusteapmi ja ođasmahttin:

Hálddašeapmi: Museaid dávvirvuorkkát galget fuolahuvvot ja áimmahuššojuvvot buoremus lági mielde maŋit áigái ja lágiduvvot nu ahte dat leat olámuttus olbmuide ja dutkamii. Deatalaš oasseulbmilin leat buorit fuolahan- ja áimmahuššandilálašvuodát ja dávvirvuorkkáid vuoruheapmi ja oktiordnen.

Dutkan: Dutkan ja máhttoovddideapmi museain lea dárbbalaš fágalaš vuodđu čohkkemii, duođašteapmái ja gaskkusteapmái. Oasseulbmilin lea eanet dutkanovttasbargu, sihke museafierpmádagas ja gaskal museaid ja dutkanbirrašiid máhttosuorggis.

Gaskkusteapmi: Museat galget fuolahit olbmuide máhtu ja muosáhusa ja leat olámuttus buohkaide. Dat mearkaša ulbmillaš láchin iešguđet joavkkuid várás ja áigeguovdilis gaskkusteapmi mii ovddida kritihkalaš smiehttama ja luovvá áddejumi.

Ođasmahttin: Fágalaš ovddideami, ođđajurddašeami ja profesjonaliserema bokte galget museat leat dahkkojuvvon áigeguovdilín sin doaimma buot osiin, leat nana ásašusat ja dain galgá leat árjjalaš servodatrolla. Oasseulbmilin lea ovddidit digitála hálddašeami ja gaskkusteami.

Sámi museat

Dál leat 6 nannejuvvon sámi musea. Sámediggi nammada stivralahtuid buot museaide. Museat válddahuvvot dárkkileappot Ulmil- ja dárboanalysas ja Bååstede-raporttas. Dát leat:

Saemien Sijte, Snoasas, lea vuodđudus man Davvi-Trøndelaga fylkkasuohkan, Sámediggi, Snoasa suohkan ja báikkálaš samesearvi leat ásašan. Saemien Sijtes lea ovddasvástádus sámi museadoaimmas lullisámi guovllus.

Árran julevsámi guovddáš, Divttasvuonas ja Báidáris, lea vuodđudus maid Sámediggi, Nordlándda fylkkasuohkan ja Divttasvuona suohkan leat ásašan Árranis lea ovddasvástádus sámi museadoaimmas julev- ja bihtánsámi guovllus.

Várdobáikki sámi guovddáš, Evenásis, lea oasseaiggátsearvi. Museas lea ovddasvástádus sámi museadoaimmas Bálaga rájes Nordlánddas, Romssa lullit guovlluid rádjai, lassin Ofuohtas ja Viestterállasis. Davvi álbmogiid guovddázis OS, Gáivuonas: lea ovddasvástádus museadoaimmas Romssa gaskkamuš osiid rájes Davvi-Romssa rádjai.

RiddoDuottarMuseat doaimmavuodđus man váldohálddahuš lea Kárášjogas. Ovttadagas lea ovddasvástádus Oarje-Finnmárkku sámi museadoaimmas. Ovttadaga eaiggáduššet Guovdageainnu suohkan, Sámiid Vuorkká-Dávvirat (sierra eaiggátvuodđudus), Porsáŋgu gielda ja Jáhkovuona mearrasámi musea. Ovttadahkii gullet čuovvovaš museat:

Guovdageainnu gilišillju, Guovdageainnus

Sámiid Vuorkká-Dávvirat, Kárášjogas

Porsáŋgu musea, Porsáŋggus

Jáhkovuona mearrasámi musea, Fálesnuoris

Deanu ja Várjjaga museumssiida doaimmavuodđus man váldohálddahuš lea Vuonnabađas (Unjárggas).

Museas lea ovddasvástádus Nuorta-Finnmárkku sámi museadoaimmas. Ovttadaga eaiggáduššet Unjárgga gielda, Deanu gielda ja Máttá-Várjjaga gielda, ja dasa gullet čuovvovaš museat:

Deanu musea, Deanus

Várjjaga Sámi musea, Vuonnabađas (Unjárggas)

Nuortasámi musea, Njávdamis (Máttá-Várjjagis)

Saviomusea, Girkonjárggas (Máttá-Várjjagis)

Sámediggi lea bidjan vuodđun International Council of Museums (ICOM) definišuvnna das mii musea lea. Dat válddahuvvo Sámediggeráđi 2004 mannosá diedáhusas museaid birra:

Museas galgá leat hálldašanoktavuohta Sámediggái, man oktavuođas Sámediggi bidjá fágalaš ja politihkalaš eavttuid.

Museat mat doibmet sámi servodatoktavuođas

Museat main lea sámi kultur- ja luondduhistorjá guovddáš doaimmasuorgin.

Go museat ohcet beassat mielde Sámedikki hálddašeapmái, de Sámediggi bidjá láidestusaid museaid fágalaš doibmii. Čuovvovaš gáibádusat fertejit leat ollašuhthuvvon jus galgá beassat mielde Sámedikki hálddašeapmái:

Museas galgá leat čielgasit definerejuvvon doaibma, sierra doaibmabušeahhta ja unnimusat okta jahkedoaibma museafágalaš barggu oktavuodas. Museas ferte leat duohta doaibma sámi dávviriid, oskku ja árbevieruid čohkkema, seailluheami ja gaskkusteami oktavuodas, ja das galgá leat guhkesáigge plána. Musea ferte sáhttit čujuhit dohkkehuvvon doaibmadiedáhussii

Sámi museat hálddašit ja gaskkustit sámi kulturárbbi. Sii leat háhkan erenoamášgelbbolašvuoda sámi arkeologijjas, kulturhistorjjás, kulturmuittuin ja dáidagis. Museain lea stuorra mearkkašupmi daidda servodagaide main sii doibmet, sihke báikkálaččat ja regiovnínalaččat. Mánge musea doibmet seamma robi vuolde go eará sámi doaimmat nu go giellaguovddážat, kulturviesut jna. Dát lea mielde gievrudeamen fágalaš beali mii lea hui mávssolaš, muhto mii maiddái boahdá sámi álbmogii buorin. Dál leat museat stáddáseamos sámi kulturásahusat. Mánge dáfus dat leat árrjalaččat mielde ovddideamen sámi kulturásahusaid.

Ulbmil- ja dárboanalyza (2011)

Sámediggi oáččui 2011:s ráhkaduvvot ulbmil- ja dárboanalyza sámi museaid várás. Analyza čájeha ahte sámi museat leat viehka uhcán resurssaiguin. Daid dárbbasa nannet ekonomalaččat, bargiid dáfus ja fágalaččat. Erenoamážit ferte ánggiruššat eanet čohkkemiin, duodástemiin ja eará máhttoovddidemiin. Museat berrešedje dasa lassin oktiordnejuvvot buorebut sámi kulturárbbi politihkalaš agendas, ja danne vai sáhtášii buorebut ávkkástallat gáržžes resurssaiguin. Sámi museat leat viehka nuorat, ja daid huksen lea vuolggahuvvon báikkálaččat. Dain leat uhcán bargit, muhto vaikke vel lea ge nu, de sis lea alla fágalaš gelbbolašvuodta ja máhttu, mii dahká museaid gelbbolašvuodaásahussan ja ealli resursan sámi kultursuorggis.

Analyza deattasta maiddái ahte bargit leat rámis sin barggu ektui, ja ahte museat nagodit bures ávkkástallat ekonomalaš resurssaiguin vaikke vel leat ge gáržžes rámmat. Musea doibmii lea sámegeiela geavaheapmi ja gelbbolašvuoda lokte hástalus. Dán bargui gáibiduvvojit eanet ekonomalaš resurssaid go dan jus dušše dárogiella geavahuvvošii.

Bäästede¹¹ – sámi kulturárbbi máhcaheapmi

Norgga álbmotmusea mearridi 2007:s rahpat dan vejolašvuoda ahte máhcahit oasi sin sámi dávvirčoakkáldagas. Kulturhistorjjálaš musea (Oslo universitehta), mii eaiggáduššá enaš dávviriid, čuovvolii dan. 2012:s mearridedje de Sámediggi, Norgga álbmotmusea ja Kulturhistorjjálaš musea ahte sullii 2100 dávvira berre máhcahit dan 6 sámi museii álgovuodu prinsihpa vuodul. Raporta deattasta ahte guovddáš eiseválddiid ovddasvástáduš dat lea ahte ruhtadit máhcaheami, mii lea meroštallojuvvon máksit 17 milj. ru. Sámediggi lea várren 1 milj. ru. jagi 2013 bušeahas dán barggu álggaheapmái, ja áigu várret 1 milj. ru. jahkásaččat áigodagas 2013-2016 mii lea meroštallojuvvon áigin dán prosessii. Kulturdepartemeanta lea dovddahan ahte sis ii leat vejolašvuodta ruhtadit máhcaheami. Ii adnojuvvo leat buorre čoavddusin ahte guovddáš eiseválddit čujuhit Sámedikki ohcanvuodot ortnegiidda. Sámediggi lea dattetge ohcan Norgga kulturrádis ruđaid 2013 várás, muhto dát ášši ii leat vel čielgan. Sámediggi háliida baicce ahte proseassa ii galgga bisánit, danne álggahuvvo bargu daid rámmaid siskabealde mat dál leat. Hástalus ovddasgavlui lea sihkkarastit olles ruhtadeami máhcaheapmái.

Magasiinnat ja čájáhusareálat

Sámi dávviriin lea hui alla kulturhistorjjálaš árvu sámi servodahkii. Ulbmil- ja dárboanalyza (2011) ja Bäästede-raporta deattastit ahte sámi museaid magasiinnat ja čájáhuslanjat eai leat dohkálaš dilis dasa ahte sáhttit vuostáiváldit dávviriid Norgga álbmotmuseas, mii bidjá eavttuhis gáibádusaid dasa. Danne dárbbasuvvojit ođasmahttojuvvon magasiinnat ja čájáhuslanjat. Seammas rievdet dárbbut museas museii.

¹¹ Bäästede = *máhcaheapmi* lullisámegilli
Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

Muhtun sajiin dan sáhtta čoavdit dakko bokte ahte huksejuvvojit ođđa museavisttit dohkálaš magasiinnaiguin ja čájáhuslanjaiguin, nu mo plánejuvvon ođđa Saemien Sijte, Sáme dáiddamusea (Kárásjogas) ja Várdobáiki. Dálá buoremus magasiidna lea Árran julevsámi guovddázis; doppe sáhtta oazžut dohkálaš čovdosa dakko bokte ahte čáhcebohcci sirdojuvvo eret magasiinnas. Eará diliin ferte árvoštallat galgá go hukset ođđa magasiinnaid juohke museii dahje nannejuvvon ovttadahkii, dahje sáhtášii go árvoštallat oktasaščovdosiid. Eará molssaektu sáhtta leat láigohit magasiinnaid eará museain lahkosis.

Dasa lassin bohciida gažaldat gelbbolaš teknihkalaš seailudahttinbargiid birra. Dál ii leat ii ovttage sámi museabargis dat gelbbolašvuolta. Ferte árvoštallat hástalusaid teknihkalaš seailudahttimis sihke oanehis áiggis ja guhkit áiggi vuollái.

Museaid rolla kulturmuutosuodjalusas

Museat leat deatalaččat sámi kulturmuutosuodjalusas. Ollu sámi museaide lea kulturmuotofágalaš gelbbolašvuolta leamaš okta geađejuolggui sin doaimmas. Dan áidnalunddot gelbbolašvuolta maid sii leat háhkan, lea deatalaš áimmahuššat, muhto maidái viidáseappot ovddidit.

Sámedikkis lea ohcanvuotat doarjjaortnet kulturmuutosuodjalusas ja vistesuodjalusas. Ruđat vuoruhuvvojit go dievasčoahkkin mearrida Sámedikki bušeahta. Ruđat juolluduvvojit vuosttažettiin automáhtalaččat ráfáidathttojuvvon ja suodjalanveara sámi visttiid ovdeštandoaimbajijuid ja prošeavttaide registreret automáhtalaččat ráfáidathttojuvvon sámi kulturmuuttuid. 2013 várás lea 2,4 miljon ru. juogadeapmái ja dahká vejolažžan juolludit 300 000 ru. juohke ohcamii. Dávjá leat sámi museat mat ohcet dán doarjjaortnegis. Sávahahttin livččii stuorát einnostanvejolašvuolta, áinnas máŋga jagi badjel, dán doarjjaortnega ektui.

1979 mannosáš kulturmuotoláhka dadjá ahte Sámediggi dat galgá hálddašit gitta sámi kulturmuuttuid. Riikaoassemuseain dat lea ovddasvástádus luovos kulturmuuttuin. Vuosttažettiin gusto dálá sámi guovlluide ahte NTNU-Dieđamusea, Romssa musea ja Kulturhistorijálaš musea Oslos leat rivttes instánsa. Muhto sámi museat leat miehtá riikka, mii mielddisbuktá ahte sámi luovos kulturmuuttuid, lága vuodul, galget maidái eará riikaoassemuseat áimmahuššat. RidduDuottarMuseat lea gulaskuddaninstánsa sámi kulturmuuttuid olggos fievrredeami oktavuodas.

Sámi museafierpmádat

Oassin nátionála museaodastusas ášahuvvojedje máŋga fágalaš nátionála museafierpmádaga. Sámi museafierpmádat lea okta dain, ja das leat mielde sámi museat ja Norgga álbmotmusea ja earát. RidduDuottarMuseat lea fierpmádatoktiordnejeaddji. Museafierpmádaga bajimus ulbmil lea fuolahit ahte sámi musealágádus nannejuvvo ja oktiordnejuvvo oktasašprošeavttaid álgaheami bokte čohkkema, duodašteami, áimmahuššama, dutkama ja gaskkusteami oktavuodas. Fierpmádahkii gullet iešguđet fáttat sámi kulturhistorijás ja árbedieđus, ja dat galgá gáhttet ja nannet sámegeala museabarggus. Sámi museafierpmádat bargá prošeavttaid vuodul, ja dat lea earret eará čáđahan prošeavtta čoakkáldathálldašeamis.

Norgga kulturráđđi oáččui 2011:s bargun Kulturdepartemeanttas árvoštallat nátionála fágalaš museafierpmádagaid, earret eará Sámi museafierpmádaga. Raporta čájeha ahte fierpmádatbargu árvoštallojuvvo ulbmillažžan ja posiitiivan, muhto ahte fierpmádagaid berre nannet ja ovddidit. Norgga kulturráđis lea deatalaš oktiordnenrolla fierpmádagaid ovddideamis, ja áigu vuoruhit fierpmádatbarggu veaháš. Fierpmádagaid ovddidanbarggus deattuhuvvo earret eará dat ahte sii berrejit bargat prošeavttaid bokte, ja ahte barggu berre movttiidahttit ja kvalitehtasihkkarastit buorebut dakko bokte ahte oktiordnet ja láchit resurssaid buorebut.

Sámi museasearvi

Sámi museasearvi lea 2007 rájes leamaš Norgga musealihtu¹² vuollálaš fágajuogus, masa gullet museat Norggas mat barget sámi kulturhistorjjain. Sámi museat, Norgga álbmotmusea, Romssa musea ja earát leat lahttun. Searvi lea ángiruššan garrasit sámi museadoaimmain ja bargá fágapolitihkalaččat earret eará Sámedikki ja guovddáš eiseválddiid ektui. Sii leat garrasit ángiruššan dainna ahte oazžut Ulbmil- ja dárboanalysa ja Bååstede čadahuvvot. Sámediggi sávva ahte sii ain sáhttet leat láidesteaddjin fágapolitihkalaččat vai sámi kulturhistorjá guhkit áiggi vuollái oazžu guovddáš saji maiddái nu gohčoduvvon dáža museain.

Sámedikki ja eará eiseválddiid rolla ja ovddasvástádus

Sámediggi lea váldeorgána, ja dat hálddaša sámi museaid. Okta dan bargamušain lea sihkkarastit sámi museaid rámmaeavttuid. Dasa lassin galgá Sámediggi hábmet sámi museapolitihka mii galgá ollašuttit ja dávistit museafágalaš ulbmiliid ja nationála ja riikkaidgaskasaš museastrategiijaid. Dasa lassin juohká Sámediggi stáhta doaibmadoarjagiid, ja nammada stivralahtuid.

Norgga kulturráđđi

Sámedikkis lea ovddasvástádus láchit dilálašvuodaid dasa ahte sámi museat ožžon dárbašlaš fágalaš veahki. Norgga kulturráđđi lea Kulturdepartemeantta ráđdeaddi orgána museaáššiin. Kulturráđđi bargamuššan lea earret eará joatkit dan barggu ahte áimmahuššat sámi kultuvrra ja sámi kultuvrralaš mánggabealatvuoda¹³. Dát ovddasvástádus jotkojuvvui 2012:s go ABM-ovddideapmi biddjojuvvui Norgga kulturráđđi vuollálašžan. Kulturráđđi lágida ollu semináraid, kurssaid ja eará, ja juohká doarjaga iešguđet prošeavttaide museasuorggis.

Ekonomalaš rámmat

Nationála museaodastus dáhpuhuvai muhtumassii oktanaga Kulturloktemiin. Musea- ja kultursuodjalussuorggis lei oktiibuot 277,5 miljon ruvdnosaš reálalassáneapmi¹⁴. Vaikke vel ráđdehus lei ge lohpidan lassi doaibmadoarjagiid, de ii leat Sámediggi vásihan ahte sámi museat leat ožžon dakkár lassáneami go eará museat mat gullet nationála museafierpmádahkii.

Sámediggi lea dan rájes go dat válddi badjelasas hálddašanoovddasvástádusa, máksán eanašoasi sámi museaid doaibmagoluin. 2002:s juogadii Sámediggi 8 850 miljon ru., dan ektui go 2013:s lea juolludeapmi nu stuoris go 26 234 miljon ru. Sámi museaid bušehtat leat ekonomalaččat smávvat eará museaid ektui maiguin lea lunddolaš buohtastahtit. Dasa lassin leat doaibmadoarjagat gielddain ja fylkkagielddain vuoliduvvon ja sihkastuvvon maŋŋágo Sámediggi válddi badjelasas hálddašeami¹⁵. Ovdamearkan lea doaibmadoarjajuolludeapmi Finnmárkku fylkkagielddas; RiddoDuottarMuseat ožžot 280 000 ru., dan sadjái go dat 3 Finnmárkku musea maid GOD hálddaša, ožžot sullii 1 miljon ru. gii ge doaibmadoarjjan. Nordlándda fylkkasuohkan juogada dušše prošeaktadoarjagiid ohcama vuodul Árran julevsámi guovddáži ja Várdobáikki sámi guovddáži. Guovddášeiseválddit bidjet láidestusaid doaibmadoarjaga juogadeapmái, mas stáhta ruđaid oassi dahká 60 % ja regionála doaibmaruđat dahket 40 %.

Norgga kulturindeaksa 2012¹⁶ čájeha ahte gieldda doaibmadoarjagat Romssas ja Finnmárkkus orrot lassáneamen. Dát ii guoskka dattetge doarjagiidda sámi guovlluid museaide. Sámediggi oáččui 2012:s ráhkaduvvot raportta sámi guovlluid kulturealáhusaid birra¹⁷. Raporta čájeha ahte museat leat deatalaš oassi sámi guovlluid kulturbarggolašvuodas. Logi jagi áigodagas lea museasuorggi bargiud lohku lassánan 33 proseanttain. Dát lea stuorát oassi barggolašvuodas go riikkaoasis ja riikkas muđui. Nappo orru ge nu

¹² Norgga musealihttu lea beroštusorganisašuvdna museapolitihkalaš barggu ja fágalaš ovddideami várás, 152 lahttoásahusain

¹³ Kulturdepartemeantta juolludusreivves Norgga kulturráđđái

¹⁴ NOU 2013:4, Kulturčielggadus 2014

¹⁵ Dárkilet dieđuid, geahča Sámedikki 2011 mannosáš Ulbmil- ja dárboanalysa

¹⁶ Norsk kulturindeks 2012. Resultater fra samisk område, Telemarksforsking (2012)

¹⁷ Kulturnæringer i samiske områder. Syssetsetting og bedriftsstruktur (2012).

Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

ahte šaddet eanet bargit sámi museain, mii fas lasiha doaimma. Seammás eai čuovvol gieldda ja fylkkagieldda doaimmadoarjagat dán lassáneami.

Boahtteáiggi hástalusat

Stáhtusa guorahallan čájeha ahte sámi museasuorggis leat moanat hástalusat. Sámi museat leat oaččuhan nannejumi, mii Sámedikki árvoštallama mielde lea buktán fágalaš ovdamuniid. Dette leat ain báhcán guovddáš hástalusat, eanemusat fágalaš dásis, maid dás geahččalit govvidit:

Nannejumi čuovvoleapmi

Máhcahanášši Bååstede ruhtadeapmi

Sámi museaid investerendárbu

Fágalaš ovdáneapmi museaid nanosmahttima várás: Hálddašeapmi, Dutkan, Gaskkusteapmi, Ođasmahttin

Nannejumi čuovvoleapmi

Museaid ođastusa čuovvoleapmi

Nannejumi prinsihpat bisuhuvvojit nu go ledje hábmejuvvon St.died. nr. 22 (1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving ja Sámedikki mearrádušas. Sámediggeráđdi áigu deattuhit ahte dat prinsihpat gustojit buot sámi museaide ja ahte sámi museaid organiseren ja jodiheapmi galgá dahkkot nannejuvvon ášahusaid rámmaid siskkobeaalde. Museaođastusas lei dárkilis fuomášupmi museasuorggi struktuvrralaš dilálašvuodaide. Dát ođastus ii leat árvoštallon ollislaččat, muhto guovddáš eiseválddit leat álggahan ođastusa árvoštallamiin muhtin museain. Sámedikkii oaivila mielde sáhtta vuohttit ahte ođastus lea nannen fágalaš barggu sámi museasuorggis. Muhto dál juo sáhttit oaidnit ahte dat nannejupmi sáhtta buktit muhtin hástalusaid, earenoamážit eaiggátstruktuvrra hárrái ja mearridanválddi dávvirvuorkká bargu hárrái. Dát hástalus lea earenoamáš čielggas RiddoDuottarMuseain.

Okta RiddoDuottarMuseaid¹⁸ vuodđudeddjiin lea Sámiid Vuorká-Dávvirat/Sámi dávvirvuorkkáid eaiggátvuodđudus, maid Sámiid Vuorká-Dávvirat leat nammadan / Sámi dávvirvuorkká museasearvi Kárašjogas (dán rájes gohčoduvvo eaiggátvuodđudus SVD). Eaiggátvuodđudus SVD lea mearridan loahpahit doaimmašiehtadusa doaimmavuodđudusain RiddoDuottarMuseat. Dat boahtá fápmui ođđajagemánu 1. beavvi 2014. Ággan dasa lea ahte eaiggátvuodđudus SVD ii leat duhtavaš doaimmavuodđudusa RiddoDuottarMuseaid bargguin.

Porsáŋgu gielddá¹⁹ lea mearridan loahpahit doarjjašiehtadusa, mii lea 185 000 kr RiddoDuottarMuseai, ođđajagemánu 1. beavvi 2014 rájes.

Dát guokte dáhpáhusa buktet hástalusaid RiddoDuottarMuseaid museadoibmi. Sámediggi lea ásahan bargojoavkku, man áirasat bohtet Sámedikkis, Porsáŋgu gielddas, Guovdageainnu suohkanis, Jáhkovuona mearrasámi museas ja eaiggátvuodđudus SVD. Bargojoavku galgá guorahallat daid museaid boahtteáiggi doaimma, mat gullet vuodđudussii RiddoDuottarMuseat. Dán barggu vuodul galgá čállot raporta, mas evttohuvvo mo museat galget doaimmat ovdasgavlui. Sámediggi lea dette čielggadan juo ahte doaimmadoarjja Sámedikki bušeahas galgá mannat vuodđudussii RiddoDuottarMuseat, iige museaid eaiggádiidda.

Museaid servodatrolla

Sámi kultuvrra ja historjja birra lea máŋgga sajies unnán ságastallon, ja ii dáidde ge doarvá leamaš sáhka das galget go dat nu gohčoduvvon “dáčča” museat gaskkustit sámi kulturhistorjja. Gaskariikkalaš museasearvi ICOM lea meroštallan museaid kulturárbeášahussan. Dáin ášahusain lea servodatdoaimma, man fokusis lea “servodatmuitu”. Sámi museaid servodatdoaimma lea gaskkustit dan materiálalaš ja immateriálalaš kulturárbbi, mii gullá sin doibmi. Maŋŋel go museat leat laskan ja stuorron, de lea dehálaš čielggadit ahte eai leat dušše dat mat galget doaimmahit sámi kulturhistorjja gaskkusteami, muhto maiddá dat nu gohčoduvvon “dáčča” museat. Dát lea ge okta dain deháleamos prinsihpain Bååstede-ášsis: ahte maiddá

¹⁸ Geahča Mihttomearre- ja dárboanalyša (2011) mii čilge lagabui RiddoDuottarMuseaid organiserema.

¹⁹ Porsáŋgu gielddá eaiggádušša Porsáŋgu Musea, maid ovttastus RiddoDuottarMuseat jodiha.

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

našuvnnalaš ášahusas nu go Norgga álbmotmuseas, lea ovddasvástádus gaskkustit sámi kulturhistorijjá laski sámi álbmogii oaivegávpotguovllus, muhto maiddá muđui dan álbmogii, geat eai leat sámit.

Go geahččá servodatrolla vuodul, de gáibiduvvo didolašvuohta dan hárrái mii čájehuvvo. Galget go museat čájehit “goargatvuodagovaid” sámi kultuvrras, vai galget go baicca čájehit mánggabealatvuoda ja iešguđetlágán historijjaid sámi fáddáviidodagas. Dát lea jurdda mii ii leat beare viidát guorahallon našuvnnalaš museasuorggis.

Sámi museafierpmádat ja Sámi museasearvi hástalusat ja dárbbut

Dat bargu maid Sámi museafierpmádat ja Sámi museasearvi doaimmahit, lea earenoamáš dehálaš árvvoštallon museaid servodatrolla vuodul. Sámediggi oaidná ahte lea dárbu sámi museafierpmádahkii, mii bargá musea fágalaš dásis. Seammás galggašii oaččuhit fierpmádaga ovddideami. Sáhtta leat maid dárbu nannet dán barggu resurssaid dáfus. Dál lea nu ahte bargit fáallet dán bálvalusa dábálaš doaibmagoluid olis, ja vuhtto ge čielgasit ahte ollu áigi manná dasa, mii baicca livččii galgan adnot fágalaš bargui.

Sámi museasearvi mii bargá fágapolitihkalaččat ja iešheanaláččat Sámedikki ektui, bargá maiddá eaktodáhtolaš dásis earret museaid dábálaš bušeahta olis. Sámi museasearvi jahkesemináras 2012 daddjui ahte vejajášii galgat mihttomearrin ahte Norgga musealihttu (Norges Museumsforbund) nammadivččii ovttá sámi musea “Jagi musean” muhtin jagiid geahčen. Dát lea buorre jurdda, muhto de gáibiduvvo maiddá ahte museain lea alla fágalaš dássi, ahte lea buorre bargodilli ja ahte leat buorit gaskkustanprošeavttat dahje čájáhusat.

Bargu maid fierpmádat ja museasearvi dahket, lea dehálaš vai sámi museat galget oažžut vejolašvuoda oaččuhit buoriid prošeavttaid, mat nannejit sin identitehta sámi musean. Hástalusat lea nannet goappašiid ášahusaid. Goappašagain lea dárbu oažžut ekonomalaš nannejumi. Dás sáhtta árvvoštallat muhtun lágan oktasaščovdosa, mas dahkko sihke musea fágalaš ja politihkalaš bargu. Dakkár doaibma sáhtta johtit sámi museaid gaska.

Máhcahanášši Bååstede²⁰ ruhtadeapmi

Sámi dávviriid máhcaheapmi Norgga álbmotmuseas/Kulturhistorijjálaš museas, šaddá leat stuora ovddádussan sámi museaide ja buktá maid hástalusat Sámediggái. Eahpečielggaduvvon ruhtadanmodealla lea oassi dán hástalusat, sihke ollislaččat prošeavtta dáfus, muhto maiddá dan ruhtadeami dáfus maid dákkár máhcaheapmi gáibida. Raporttas Bååstede oaivvilduvvo ahte lea stáhtalaš ovddasvástádus ruhtadit sámi dávviriid máhcaheami. Dasto šaddá leat dárbašlaš sihkkarastit sámi museaide doarvái jođihanruđaid, sivas go doaibma lassána, maid dakkár máhcaheapmi buktá miellid.

Sámediggi lea várren 1 miljon ru. 2013 bušehttii dán barggu álggaheami várás, ja lea áigumuš várret 1 milj. ru. jahkasaččat gitta 2016 rádjái, go de galggašii proseassa loahpahuovot. Kulturdepartemeanta lea cealkán ahte sis ii leat vejolašvuohta ruhtadit máhcahanproseassa, ja leat danne ávžžuhan Sámedikki ohcat Norgga kulturrádis doarjaga dása. Adnojuvvo heitot čoavddusin go guovddáš eiseválddit čujuhit Sámedikki ohcanvuđot ortnegiidda. Sámediggi lea goitge ohcan Norgga kulturrádis doarjaga 2013 várás, muhto dasa ii leat vel boahán čielggadus. Sámediggi ii hálit ahte dát proseassa galgá bissehuvvot, ja danne álggahuvvo dát bargu dálá rámmaid siskkoalbe.

Sámi museaid investerendárbbut

Saemien Sijte

Saemien Sijte dárbaša odđa vistti jođánit. Doppe leat beare unna lanjažat ahte sáhttit doaimmahit dohkálaš museadoaimmaid, ja maiddá ahte sáhttit doaimmahit kulturdoaimmaid. Dasa lassin lea doppe fuomášuvvon guohpa mii lea várálaš olbmuide. Statsbygg lea geigen ovdaprošeavtta dohkkeheapmái láigoheddjiide. Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta galgá láigohit lanjaid guovddázis. Sámediggi lea dáhkidan láiggu lanjaide mat leat oaivvilduvvon Boazodoallohálldahussii. Leat dárbu oažžut jođánis čielgadeami odđa visttis Saemien Sijte:i.

²⁰ Bååstede = Máhcaheapmi lullisámegillii
Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

Sámi dáiddamusea

Dáiddačoakkáldagaid lohku RiddoDuottarMuseas lea badjel 1000 dáidaga. Eanaš dáidagiin leat oston dáiddaostinortnega bokte maid Norgga kulturráđđi álggahii 1974, ja maid sii hálddašedje gitta 1993 rádjái. Dán ortnega jotkkii Sámi kulturráđđi/Sámediggi dássáži, ja 300 000 ru. várrejuvvo dasa juohke jagi. Eará álgoálbmotdáiddáriid bargguid lassin gávndojit govvadáidagat dáiddáriin miehtá Sámi, earret eará Iver Jáks, Synnøve Persen, John Savio, Britta Marakatt Labba, Maj Doris Rimpi ja Petteri Laiti dáidagat.

Dáiddačoakkáldaga árvu lea hui stuoris, ja lea stuora ovddasvástádus hálddašit dán kulturárbbi. Vurken-, seailluhan- ja gaskkustandilit dáidagiin leat hui heittohat. Lea mearriduvvon ahte ođđa sámi dáiddamusea galgá leat lahka Sámiid Vuorká-Dávviriid Kárašjogas. Sámediggi áigu dán čadahit stáhtalaš viessoláigoortnega bokte. Statsbygg áigu váldit badjelas boares visttii, mas dárbbasuvvo ollu divoduvvot, vai sáhtá álgit divodit dan. Latnja- ja doaibmaprogramma lea hábmejuvvon. Ii leat vel čielggas áigu go viessoeaiggát Sámiid Vuorká-Dávvirat addit visttii eret, ja danin ii leat ođđa dáiddamusea huksema stáhtus čielggas. Go ožžot eanet magasiinnaid dáiddačoakkáldagaide, ja go dálá visti ođasmahttojuvvo, de luvve dat veahá sajidárbbu earret eará magasineremii Sámiid Vuorká-Dávvira kulturhistorjjálaš čoakkáldahkii.

Várdobáiki sámi guovddáš

Várdobáiki sámi guovddáš lea nubbi vuoruheapmi sámi kulturvisttiin áigodagas 2009- 2014, geahča Sámedikki áshusdieđáhusa, mas lea hábmejuvvon vuoruhanelistu ođđa sámi kulturvisttiide viessoláigoortnega siste. Sámediggi lea ožžon geigejuvvoht latnja- ja doaibmaprogramma mas čilgejuvvojit doaimmat dál ja boahteáiggis. Guovddášis latnja- ja doaibmaprogrammas lea museaoassi mas lea museadoaimmaheapmi, kulturmuutosuodjalus ja vistesuodjalus. Várdobáiki sámi guovddášii galget dasa lassit leat sámi giella-, dáidda- ja kulturgaskkustandoaimmat.

Eará museaid investerendárbbut

Eai ovttaga museas leat dál dohkálaš magasiinnat nu ahte sáhttet váldit vuostá dávviriid Norgga álbmotmuseas/Kulturhistorjjálaš museas. Bååstede-raporta lea meroštallan ahte lea dárbu ođđa 583 m2 magasiinnaide, mat mákset oktiibuot sullii 20 miljovvna ruvno. Go Saemien Sijte, Sámi dáiddamusea ja Várdobáiki ožžot ođđa museavisttiid viessoláigoruhadeami bokte, de unnat m2 dárbbut, ja golut. Danin lea vealtamehhtun ahte dohkálaš magasiinnat váldojit mielde proševttaid hábmemis go lea sáhka hukset ođđa museaid, ja ahte dat eai unniduvvo ruđa seastima dihte.

Fágalaš ovdáneapmi museaid nanosmahttima várás: Hálddašeapmi, Dutkan, Gaskkusteapmi, Ođasmahttin

Mihttomearri ja ángiruššan hukset nana museaid lea viiddis. Sámediggi áigu dan sivas ovdanbuktit muhtin erenoamáš ángiruššansurggiid fokussurggiin hálddašeapmi, dutkan, gaskkusteapmi ja ođasmahttin:

Hálddašeapmi

Muhtin sámi museain lea erenoamáš gelbbolašvuhta sámi kulturmuutosuodjalusas ja vistesuodjalusas, ja sis leat dávjá iešguđet lágan proševttat. Vai sidjiide šaddá eanet einnostahttin Sámedikki jahkásaš juolludemiin, de sáhtá jurddašit hábmet mángga jagáš prográmmaid vistesuodjalusaid ja kulturmuutosuodjalusaid várás. Mángga jagáš programma sáhtá hilgut muhtin unna ohcamušaid, ja boahat sihkkarit mielddisbuktit ahte šaddet hárvvet, muhto stuorat ohcamat. Sáhtá maid árvoštallat sirdit muhtin oasi ruđain ohcanvuđot doarjjaortnegiin, ja bidjat daid fásta doaibmadoarjjan, muhto de ferte várret daid ruđaid vistesuodjaleapmái ja kulturmuutosuodjaleapmái.

Goappašat mállat eaktudeaba kulturmuotofágalaš gelbbolašvuoda. Eanet einnostašvevolašvuoda prošektaruđain buktá museaide vejolašvuoda jurddašit guhkit áigái ja de sáhttet sii hukset gelbbolašvuoda kulturmuotofágas. Dál lea riikkaassemuseain luovos kulturmuittuid hálddašeapmi. Livččii lunddolaš ahte ovttá dahje eanet sámi museain, main lea kulturmuotofágalaš gelbbolašvuhta, lea ovddasvástádus luovos sámi kulturmuittuin. Áigumušjurdda ferte leat ahte sámi museain lea buoremus dábálaš ja báikkálaš gelbbolašvuhta sámi vistesuodjalusa ja kulturmuutosuodjalusa birra, ja ahte sii leat fágalaččat dássálaga universitehtamuseaiguin ja nátionála museaiguin dán surggiin.

Dutkan

Sámediggi galgá láchčit dili nu ahte sámi museat sáhttet doaimmahit dutkama. Dutkan galgá dáhpáhuvvat ovttasbargguin eará museaiguin ja allaskuvllaid/universitehtaid birrasiiguin sihke Norggas ja Sámis. Dát eaktuda ahte Sámedikkis lea vejolašvuotta bidjat rámmaeavttuid.

Gaskkusteapmi

Lea dárbbalaš ahte sámi museain leat resurssat ja vuodđostruktuvra doaimmahit gaskkusteami. Okta hástalusain lea lasihit guosselogu, ja maiddái addit dieđuid neahta bokte. Vai olahit iešguđet lágan olmmošjoavkkuid, de lea dehálaš ahte museat ángirusšet gaskkusteami čadahit ođđa digitála teknologiija bokte.

Ođasmahttin

Lea leamaš guhkit áigge proseassa oazžut vejolašvuoda geavahit sámegeiel bustámaid Primusis, mii lea dávvirdiehtovuođđu mii geavahuvvo Norgga museain. Muhtin sámi museat leat dál almmuhan dávviriid neahttabáikkis www.digitalmuseum.no, gosa museaid vuorkkát gaskkustuvvojit viidát olbmuid. Lea vel ollu bargu ovdal dát doaibma lea ollašuvvon oalát.

Go sámi dávvirat máhcahuvvojit, de lassána sámi museaid dávvirhivvodat, mii gáibida buoriduvvon magasiinnaid ja čájáhuslanjaid. Dávvirhivvodaga lassáneapmi gáibida eanet bargiid ja rievttis gelbbolašvuoda vai sáhtta áimmahuššat ja gaskkustit dán kulturárbbi. Dárbu gelbbolašvuhtii teknihkalaš seailluheamis boahká dasto duodas áigái. Gáibiduvvo ođđajurddašeapmi ja dáhttu gávdnat čovdosiid ovttasbargui ja profesjonaliseremii. Jus šaddá lassi profesjonaliseren, de sáhtta dat mielddisbuktit eanet ovttasbargoprošeavttaid sámi museaid gaskka. Dát sáhtta addit buriid gaskkustanprošeavttaid ja ođđa mállet prošeavttaid. Dát lea ge okta oasseulbmilin mii boahká ovdan Sámedikki dieđáhusas sámi dáidaga ja kultuvrra birra, ahte kulturásahusat šaddet fágalaččat nannosat.

Čoahkkáigeasus oaidnit mii ahte lea dárbu fágalaš ovdánahttimii buot surggiin lokten dihtii sámi museaid alit fágalaš dássái. Lea dárbu ollu loktet gelbbolašvuoda mat vuolggahit dutkanprošeavttaid, digitála čovdosiid ángirusšet, ja eanet einnostañvejolašvuoda mii sáhtta addit museaide eanet vejolašvuoda váldit ovddasvástádusa eanet hálldašandoaimmain.

Ulbmil

Dat hástalusat mat leat válddahuvvon bajábealde kapihttalis, čájehit ahte sámi museat leat dakkár ásañhusat maid gudneáñgirvuotta lea stuorrut, muhto ahte dain leat muhtun hástalusat. Dat adnojuvvojit leat nannosat ja stáddásat ásañhussan ja dain lea čielga servodatdoaimma. Sámediggi háliida ahte dat galget šaddat ain nannoset boahhteáiggis. Daid sámi museasuoñgi hástalusaid vuodul, maid mii leat dás guorahallan, mii sáhttit bidjat čuoñvovaš ulbmiliid ja strategiijaid:

Ulbmilat

Sámediggerádis leat čuoñvovaš ulbmilat boahhteáiggi museapolitihkalaš bargui:

Sámi museat doibmet fágalaččat nana ásañhussan
Sámi museain lea oktasaš identitehta sámi musean
Sámi museat oččot buoret ekonomalaš rámmaid
Sámi museat barget dáid fáttáiguin; Hálldašeapmi, Dutkan, Gaskkusteapmi ja Ođasmahttin

Strategiijat

Dát museapolitihkalaš čielggadus čuoñvoluvvo gulahaladettiin ja ovttasbarggus sámi museaiguin, Sáme museafierpmádagain ja Sámi museaserviin. Dán barggus leat čuoñvovaš strategiijat guovddáñis barggus ovddaguvlui:

Bušeahhtašiehtadallamiid bokte áigu Sámediggi bargat dainna ulbmiliin ahte sámi museaid bušeahat nannejuvvojit. Lea hui deatalaš ahte sámi museat válđojuvvojit mielde dan bargui ahte nannet sámi museaid bušeahat.

Sámediggi áigu leat čielggas das ahte sámi museat maiddái boahhteáiggis galget jodihuvvot ja hálddašuvvot nannejuvvon ovttadagaid rámmaid siskkobealde.

Sámi museat ožžot stuorát ovddasvástádusa ja bargamušain kulturmuutosuodjalusas. Dás maiddái dat ahte muhtun sámi museat ožžot seamma rolla go regiovdnamuseat luovos kulturmuittuid hálddašeami ektui.

Eaktuduvvo ahte museat háhket kulturmuittofágalaš gelbbolašvuoda dahje ahte dain lea dakkár gelbbolašvuoha.

Sámediggi áigu válđit badjelasas oktiordnenovddasvástádusa das ahte dávvirat máhcahuvvojit Norgga álbmotmuseas/Kulturhistorjjálaš museas sámi museaide. Sámediggi ii sáhte okto ruhtadit dán proševtta ja vurdojuvvo ahte guovddášeiseválddit maid veahkehit ollu.

Sámediggi áigu joatkit sihkkarastimiin ahte sámi museain leat dohkálaš magasiinnat ja čájáhuslanjat.

Erenoamážit danne vai máhcahanprošeakta Bååstede sáhtta čadahuvvot.

Sámediggi áigu váikkuhit dasa ahte Sámi museafierpmádat ja Sámi museasearvi nannejuvvojit. Vurdojuvvo seammás ahte fágalaš ovddideapmi ja nannen oktiordnejuvvo gaskal dan guovtti fierpmáda/searvvi ja Norgga Kulturráđi ektui.

Gáldut:

- Sámediggeráđi dieđáhus sámi museaid birra (2004)
- Sámediggeráđi dieđáhus sámi ásahusovddideami birra; Sámi ásahusat ja siviila sámi servodat (2006)
- Fágalaš museafierpmádagaid árvvoštallan (Norgga kulturráđi 2011)
- Sámi museaid Ulbmil- ja dárboanalyisa (Sámediggi 2011)
- Bååstede – sámi kulturárbbi máhcaheapmi (Sámediggi 2012)
- Sámedikki dieđáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra (2013)
- St. dieđ. nr 22(1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving
- St.dieđ. nr 49 (2008-2009) Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying
- Kulturmuittoláhka oktan láhkaásahusaiguin
- NOU 2013:4, Kulturutredningen 2014
- NOU 1996:7. Museum. Mangfald, minne, møtestad
- Kulturealáhusat sámi guovlluin. Barggolašvuoha ja fitnodatstruktuvra, Norut (2012)
- Norgga kulturindeaksa 2012. Bohtosat sámi guovlluin, Telemarksforsking (2012)

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 07.06.13 dii. 11.58.

Ášši/Sak PFL 004/13

Ášši/Sak DC 022/13

Samedikki 2013 reviderejuvvon buseahhta

Arkiivaáššennr.
13/2006

Meannudeamit

Politiikkaš dásái	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđđi	24.04.13	SR 055/13
Plána- ja finánsalávdegoddi	21. – 24.05.13	PFK 004/13
Sámedikki dievasčoahkkin	4. – 7.06.13	DC 22/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui maŋgebárgga geassemánu 4. b. 2013 dii. 14.02.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

Heidi F Greiner Håker dovddahii iežas bealálážžan áššis 022/13 ja luvvejuvvui.

Olaf Eliassen dovddahii iežas bealálážžan áššis 022/13, muhto dievasčoahkkinjodiheaddji gávnnahii ahte son lea bealátkeahhtá.

Silje Karine Muotka bivddii árvoštallojuvvot lea go son bealáláš áššis, muhto son dovddahuvvui bealátkeahhtán.

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearršdusárvalus:

Sámedikki doaibma lea meroštallojuvvon netto bušeahttadoaibman, danne bisuha ja juohká Sámediggi iežas bušeahhta badjelbáhcaga. Vejolaš vuolláibáza válđojuvvon sisa maŋit jagi bušeahhtas. Sámediggi láve jahkásáččat revideret bušeahhtas dievasčoahkkimis geassemánu, jahkediđáhusa mearrádusa vuodul guovvamánu mas mielde maiddái jahkerekhetdoallu.

Sámediggi sáhtta hálldašit poastta 50 ruđaid maid lea ožžon departemeanttain friija. Dát ii guoska merkejuvvon ruđaide mat bohtet eará departemeantapoasttain, nugo poasttain 22 ja 72. Lassijuolludusat válđojuvvot dattetge mielde reviderejuvvon bušeahhtas.

Čujuhit muđui Sámedikki jahkerekhetdollui ja Sámedikki 2012 jahkediđáhussii, ášši 001/13.

Sámedikki 2012 rehketoallu čájeha rehketoallu dáfus 3 005 353 ru badjelbáhcaga. Jagi 2012 loahpaheapmi čájeha ahte Sámediggi ii leat nagodan geavahit gártaduvvon iežaskapitála 1 402 419 ru. Dasa lassin mearriduvvui dábaláš 2013 bušeahhta meannudeamis ahte 1 500 000 ru ii juhkkujuvvon.

Dat mearkkaša dan ahte Sámediggi jagi 2013 reviderejuvvon bušeahhtas sáhtta juohkit ođđasis 5 907 772 ru.

Liige juolludusaid juohkin ja ođđasis juohkin bušeahtas 2013 oidno tabeallain vuolábealde ja válldahus ovttaskas poasttaid birra maid lea vuolábealde.

Departemeanttaid juolludusat

Ollislaš juolludus Sámediggái

Čilgehus	Bušeahtta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Ođasmahttin-, háldd.- ja girgodepartemeanta-OHG	259 460 000	0	0	259 460 000
Olgorikkadepartemeanta (OD)	650 000	0	-650 000	0
Máhtto departemeanta - MD	37 723 000	0	0	37 723 000
Máhtto departemeanta - MD	14 647 000	0	0	14 647 000
Birasdepartemeanta - BD	3 195 000	0	0	3 195 000
Kulturdepartementa - KD	72 702 000	0	0	72 702 000
Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta DFD	6 036 000	0	0	6 036 000
Mánaid-, dásseárvo- ja searvadahttindep.- MDD	1 000 000	0	0	1 000 000
Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta - EBD	6 000 000	0	0	6 000 000
Juolluduvvon oktiibuot I	401 413 000	0	-650 000	400 763 000

Sámedikki 2013 bušeahtta lea oktiibuot 400 763 000 ru, das ii mielde sámeálbmotfoanda 2 535 000 ru.

Boasttuvuođa geažil váldojuvvui Olgorikkadepartemeantta juolludus kapihttalas 118 ja poasttas 70, 650 000 ru mielde ollislaš juolludusaide Sámediggái dábálaš bušeahtameannudeamis jagi 2013 bušeahta oktavuodas. Dát ruđat eai leat 50-poasta, ja nugo namuhuvvon álggus, de dat eai galgga váldojuvvot mielde ollislaš juolludusaide. Dát ruđat leat várrejuvvon Sámedikki riikkaidgaskasaš barggu várás.

Sámedikki ollislaš sisaboahu ja golut

Sámedikki boadut ja golut buohkanassii

	Bušeahhta -13	Liigejuolludeap	Ođđasisjuog.	Rev.buš-13
Doaibmaboadut				
Departemeanttaid juolludusat	401 413 000	0	-650 000	400 763 000
Sámeálbmotfoanda	7 285 000	0	0	7 285 000
Doaibmaboaduid submi	408 698 000	0	-650 000	408 048 000
Váikkuhangaskaoamit				
Giella	71 765 000	0	0	71 765 000
Kultuvra	91 902 000	0	1 800 000	93 702 000
Girjerádjju	8 455 000	0	0	8 455 000
Máhtolašvuohta	43 080 000	0	2 000 000	45 080 000
Dearvvašvuođa- ja sosiálaáŋgiruššan	3 831 000	0	0	3 831 000
Areálat ja Biras	1 500 000	0	500 000	2 000 000
Kultursuodjalus	2 650 000	0	0	2 650 000
Ealáhus	35 432 000	0	0	35 432 000
Regionalá ovddideapmi	3 000 000	0	0	3 000 000
Riikaaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu	6 408 000	0	550 000	6 958 000
Sámi organisašuvnnat	3 801 000	0	0	3 801 000
Eará váikkuhangaskaoamit	10 082 000	0	0	10 082 000
Eará doaibmabijut	4 902 000	0	0	4 902 000
Váikkuhangaskaomiid submi	286 808 000	0	4 850 000	291 658 000
Doaibmaboaduid - Váikkuhangaskaomiid submi	121 890 000	0	-5 500 000	116 390 000
Doaibmagolut				
Politiikkalaš dási doaibma	22 390 000	0	150 000	22 540 000
Hálddahusa doaibma	98 000 000	0	257 772	98 257 772
Doaibmagoluid submi	120 390 000	0	407 772	120 797 772
JAHKEBOAÐUS	1 500 000	0	-5 907 772	-4 407 772

Badjelbáhcaga juohkin

Tabellat vuolábealde čujuhit movt badjebáza 5 907 772 ru juogaduvvo.

Giella

Lasáhus kapihttali 4.5, ođđa vuollekapihtal 4.5.7:

Álgga nannet oktasaš sáddagiid sámi sisdoalu

Doaibmabidju 7: Álggahit ovttasbarggu iskan dihte sámi oahppofálaldagaid vejolaš ođđa konsepttaid vuodul

Sámediggi oaidná dárbbu nannet sámi sisdoalu oktasaš sáddagiin, ja háliida álggahit ovttasbarggu kringkastingsbirrasiguin iskan dihte sámi oahppofálaldagaide ođđa konsepttaid ovdánahttinvejolašvuođaid. Sámediggi háliida maid dasa mielde birrasiid mat sáhttet váikkuhit oahpahussii sámegeilain ja sámi kultuvrra dieđuid gaskkusteamái.

Sámegeilat máhttoprogrammat TVs sáhtáše atnit oahpahusas sámi skuvllas, skuvlavuogádaga mudui ja rávesolbmuidoahpahusas miehtá Norgga. Sámediggi čujuha NRK vuoruheapmái NRK skole ja NRK Kunnskapskanalen, mat sáhttet leat modeallan ja ovttasbargguoibmin ođđa sámi fálaldagaid ovdánahttimis.

Galgá váikkuhit:

- Eambbo sámi sisdoallu oktasaš sáddagiin

Bušeahhta:

- Hálddahaslaš golut.

Kultuvra

Čoahkketabealla - Kultuvra

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Kulturargoarenat	64 210 000	0	1 450 000	65 660 000
Dáiddakulturbargu	22 706 000	0	350 000	23 056 000
Valástallan	1 440 000	0	0	1 440 000
Mediat	3 546 000	0	0	3 546 000
Submi	91 902 000	0	1 800 000	93 702 000

Čoahkketabealla – Sámi kulturargoarenat

Poasta	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Njuolggodoarjja sámi kulturargoarenaide	62 010 000	0	1 450 000	63 460 000
	Doarjja dáidda- ja kulturgaskkkustanarenaide	2 200 000	0	0	2 200 000
Submi		64 210 000	0	1 450 000	65 660 000

Sámi kulturargoarenat – njuolggodoarjja

Poasta	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	<u>Doarjja sámi kulturviesuide ja kulturgaskkkustanarenaide</u>				
	Árran julevsámi guovddáš, Divttasvuotna	1 949 000	0	0	1 949 000
	Sámi dáiddaguovddáš, Kárásjohka	2 811 000	0	500 000	3 311 000
	Davviálbmotguovddáš OS, Gáivuotna	1 426 000	0	0	1 426 000
	Mearrasámi gelbbošvuodaguovddáš, Billávuotna	562 000	0	0	562 000
	Sijti Jarng, Aaborde	1 397 000	0	0	1 397 000
	Várdobáiki, Evenášši/Skánit	1 046 000	0	0	1 046 000
	Bihtánsámi viessu	600 000	0	0	600 000
	Oslo sámi viessu	470 000	0	0	470 000
	Lásságámmi	270 000	0	0	270 000
	Villmarkscampen i Tolládal - bihtánsámi	56 000	0	0	56 000
	Riikkaidgaskasaš sámi filbmaaguovddáš	628 000	0	450 000	1 078 000
	Saemien Sijte	619 000	0	0	619 000
	Alttá Sámi Siida	0	0	350 000	350 000
	Sjeltie – Sámi kulturpávká, Maajeavvrie	0	0	150 000	150 000
Submi		11 834 000	0	1 450 000	13 284 000

Čoahkketabealla - Dáidda- ja kulturbargu - O chcanvuodot doarjagat

Poasta	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Musihkka, girjjálašvuotta ja ja govvasárggusráiddut	8 723 000	0	0	8 723 000
	Sámi lágadusat	2 750 000	0	0	2 750 000
	Kulturdoaimbajut	4 713 000	0	350 000	5 063 000
Submi		16 186 000	0	350 000	16 536 000

Jagi 2013 bušeahhta lea várrejuvvon 2 811 000 ru Sámi dáiddaguovddáži (SDG). Jagis 2012 dahkkojuvvui šiehtadus R.P. Eiendom nammasaš fitnodagain earáhuhttit ja láigohit ovdeš DSF (Sámi álbmotallaskuvla) ja fárrehit SDG dohko. Plána mielde galgá fárreheapmi dáhpáhuvvat jagis 2013. Šaddet liigegolut 2013:s

sihkkarastin dihte ahte huksejeaddji nagoda álggahit huksema. Sámi dáiddaguovddáža várás várrejuvvo 500 000 ru reviderejuvvon 2013 bušehtas Sámi dáiddaguovddáža várás.

Riikkaidgaskasaš sámi filbmaguovddázis lea doaibmadárbu 2 072 000 ru 2013:s dainna eavttuin ahte Máhttodepartemeanta (MD) ruhtada 1 250 000 ru. Hástalussan lea dat go MD lea biehttalan oasis doaibmaruhtadeamis. Nu ruhtadage Sámediggi okto doaimma. Go sis lea dušše dat 628 000 ru maid leat ožžon Sámedikkis, de fertejit giddet geassit. Jos oččošedje 600 000 ru liigejuolludusa, de livččii dat doarvái doibmii jagi lohppii. Jagi 2013 reviderejuvvon bušehtas várrejuvvo 600 000 ru Riikkaidgaskasaš sámi filbmaguovddáži.

Álttá Sámi siida lea ovdal ožžon doarjaga poasttas sámi deaivvadanbáikkít. Dan vuodul go njuolggadusat sámi deaivvadanbáikkiid várás leat rievdaduvvon, lea doarjja Álttá Sámi siidii geahppánan mealgat jagis 2011 jahkái 2012. Reviderejuvvon 2013 bušehtas várrejuvvo 350 000 ru Álttá Sámi siidii.

Sjeltie – Sámi kulturpárká lea ovdal ožžon doarjaga poasttas sámi deaivvadanbáikkít. Dan vuodul go njuolggadusat sámi deaivvadanbáikkiid várás leat rievdaduvvon, lea doarjja Sjeltie – Sámi kulturpárkii geahppánan mealgat jagis 2011 jahkái 2012. Reviderejuvvon 2013 bušehtas várrejuvvo 150 000 ru doarjja Sjeltie – Sámi kulturpárkii.

2013 bušehtas várrejuvvo 4 713 000 ru kulturdoaibmabijuid ohcanvuđot doarjagiidda. Dán poastta ferte lasihit stuorra ohcanhivvodaga geažil. 2013 reviderejuvvon bušehtas várrejuvvo 350 000 ru kulturdoaibmabijuid ohcanvuđot doarjagiidda.

Máhttu

Čoahkketabealla – Máhttu

Čilgehus	Bušehtta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Mánáidgárdi	9 905 000	0	0	9 905 000
Vuodđooahpahas	27 525 000	0	2 000 000	29 525 000
Alitoahppu ja dutkan	3 650 000	0	0	3 650 000
Árbediehtu	2 000 000	0	0	2 000 000
Submi	43 080 000	0	2 000 000	45 080 000

Čoahkketabealla - Vuodđooahpahas

Poasta 100 Čilgehus	Bušehtta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Sámi skuvlla sisdoallu ja árvovuodđu	2 900 000	0	0	2 900 000
Oahppanresurssat	24 625 000	0	2 000 000	26 625 000
Submi	27 525 000	0	2 000 000	29 525 000

Oahppanresurssat – iežamet prošeavttat

Poasta 100 Čilgehus	Bušehtta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Oahppneavvuid jorgaleapmi ja heiveheapmi	4 000 000	0	0	4 000 000
Sámi oahpponeavvuskádat – Ovttas- Aktan- Aktesne	2 000 000	0	2 000 000	4 000 000
Submi	6 000 000	0	2 000 000	8 000 000

Jagi 2013 bušehtas lea várrejuvvon 2 000 000 ru prošeaktii Ovttas | Aktan | Aktesne mii bistá geassemánu lohppii 2013. Sámediggi bargá Máhttodepartemeantta ektui sihkkarastin dihte dan ahte portála oččošii einnostanvejolaš ruhtadeami. Vástádusa, prošeavtta bissovaš doaimma birra vuorddedettiin Máhttodepartemeanttas, ferte Sámediggi várret ruđaid prošeavtta nuppi jahkebeallái vai lea vejolaš sirdit

doaimma Sámi oahpahusguovddáša neahttaportálii. Várrejuvvo 2 000 000 ru jagi 2013 reviderejuvvon bušeahas prošeaktii Ovttas | Aktan | Aktesne.

Kapihttala 7.6.2 rievdadus:

Árbediehtoguovddáš – njuolggodoarjja

Ovddasmanniprošeakta, Árbediehtoguovddáš, váldá vuolggasajis das mo Sámediggi lea čuovvolan ja konkretiseren Sámi allaskuvlla Árbediehtoprošeavtta bohtosiid. Ovddasmanniprošeakta galgá leat vuodđun dasa mo čuovvolit Ráđđehusa davveguovlostrategiija doaibmabidjočuoggá ahte viidáseappot fievrredit Árbediehtoprošeavtta bistevaš prošeaktan.

Mihttomearrin lea bidjat vuodtu dakkár guovddášii, mii láchá dasa ahte sámi árbediehtu geavahuvo luondduriggodagaid hálddašeamis, ja mii doaibmá máhttuvuodđun rámmaplánaid, oahppoplánaid ja oahppanressursaid, ja dutkama, máhttuvuodđun.

Guovddáš galgá earret eará systematiseret, kártet, oainnusmahttit ja gaskkustit árbedieđu.

Olahusjoavku:

- Oahppit ja studeanttat
- Oahppo- ja dutkanásahusat
- Luondduriggodagaid geavaheaddjit sámi guovlluin

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Sámi árbediehtu fievrriiduvvo viidáseappot boahpte buolvvaide oahpahusa bokte mánáidgárddis, vuodđooahpahas ja alitoahpus.
- Sámi árbediehtu galgá leat olámuttus máhttuvuodđun dutkamii.
- Máhttu sámi luonddugeavaheami birra geavahuvo resursan luondduriggodagaid hálddašeamis.
- Luondduriggodagat hálddašuvvojit buorebut sámi guovlluin.

Areálat ja biras

Čoahkketabealla - Areálat ja biras

Čilgehus	Bušeahatta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Areálat	1 500 000	0	500 000	2 000 000
Submi	1 500 000	0	500 000	2 000 000

Čoahkketabealla – Areálat - Protect vuodđudus- Njuolggodoarjja

Čilgehus	Bušeahatta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Protect vuodđudus	1 500 000	0	500 000	2 000 000
Submi	1 500 000	0	500 000	2 000 000

Jagi 2013 bušeahas lea várrejuvvon 1 500 000 ru vuodđudussii Protect. Go dát poasta meannuduvvui bušeaha oktavuodas, de geahpeduvvui das 500 000 ru dainna ákkain go lei eahpesihkarvuoha prošeavtta ovdáneamis ja go ruhtadilli galggai árvoštallojuvot reviderejuvvon bušeahas. Prošeakta lea bures jođus ja deatlaš lea ahte mii bisuhit ruđa nugo eaktuduvvon dainna eavttuin ahte departemeanta ruhtada dan ja dat ruhtaduvvo 2014 bušeahas. Jagi 2013 reviderejuvvon bušeahas várrejuvvo 500 000 ru vuodđudussii Protect.

Sámi ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Čoahkketabealla -Sámi ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Riikkaidgaskasaš bargu	6 408 000	0	550 000	6 958 000
Submi	6 408 000	0	550 000	6 958 000

Čoahkketabealla- Riikkaidgaskasaš bargu

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Doarjja riikkaidgaskasaš bargui	838 000	0	50 000	888 000
Doarjja riikkaidgaskasaš doaibmajuiide	570 000	0	0	570 000
Ráhkaneaddji konferánsa ovdal WCIP 2014	5 000 000	0	500 000	5 500 000
Submi	6 408 000	0	550 000	6 958 000

Riikkaidgaskasaš bargu - njuolggodoarjagat

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
The Norwegian Barents Secretariat in Murmansk	266 000	0	50 000	316 000
Sámiráđđi – Norggabealde juogus	372 000	0	0	372 000
Mama Sara Education Foundation	100 000	0	0	100 000
doCip	100 000	0	0	100 000
Submi	838 000	0	50 000	888 000

2013 bušeahas lea várrejuvvo 5 000 000 ru WCIP 2014 ráhkaneaddji konferánsii. Konferánsa ráhkaneamis leat golut maid ii leamaš vejolaš einnosit go bušeahhta ráhkaduvvui. Earret eará dan lávdegotti čoahkkin, mii galgá čállit julggastustevstta, ja mii galgá dollojuvvot Madridas miessemánus (300 000 ru). Dasa lassin leat leamaš hástalusat ruhtadit sáttuolbmuid, ja dán barggus dárbbasuvvo ruhtadanmunni (200 000 ru). Danne ferte lasihit WCIP 2014 ráhkaneaddji konferánsa bušeahhta 500 000 ruvnuin.

Jagi 2013 bušeahas várrejuvvo 266 000 ru Norgga Barents Čállingoddái Murmánsskas. Dan vuodul go dat lea ohcan ruđa go lea eanet dárbu doaibmagoluide oazžut ruđa go lea eanet doaibma. Jagi 2013 reviderejuvvo bušeahas várrejuvvo 50 000 ru Norgga Barents Čállingoddái Murmánsskas.

Politiikkalaš dási doaibmagolud

Politiikkalaš dási doaibmagolud

Poasta 01	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
1010	Sámedikki dievasčoahkkin	8 919 000	0	0	8 919 000
1110	Sámedikki čoahkkinjođihangoddi	2 136 000	0	0	2 136 000
1120	Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi	900 000	0	0	900 000
1310	Sámi parlamentáralaš ráđđi	700 000	0	0	700 000
1510	Sámediggeráđđi	9 000 000	0	0	9 000 000
1910	Sámedikki nuoraidpolitiikkalaš lávdegoddi (SNPI)	335 000	0	0	335 000
1920	Sámedikki vuorrasiidráđđi	250 000	0	150 000	400 000
1930	Sámedikki váiddalávdegoddi	150 000	0	0	150 000
Sum		22 390 000	0	150 000	22 540 000

2013 bušehtas lea várrejuvvo 250 000 ru Sámedikki vuorrasiidráđđái. Vuorrasiidráđi doaimmaid geažil lea dárbu lasihit dán poastta. 2013 reviderejuvvo bušehtas várrejuvvo 150 000 ru Sámedikki vuorrasiidráđđái.

Hálddahusdási doaibmagolut

Hálddahusdási doaibmagolut

Poasat 01 Čilgehus	Bušehtta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
- Hálddahusdási doaibmagolut	98 000 000	0	257 772	98 257 772
Submi	98 000 000	0	257 772	98 257 772

Sámediggi lea álggahan proseassa ollašuttin dihte ohcama máilmmiárbebaikki ektui. Ceavccageađggi máilmmiárbelistii očcodeami oktavuodas lea veaháš bargu duodaštit kulturmuittuid Várnjárgga duoddaris. Go galgá iskat guokte bivdorokki Várjagis mii lea oassin proseassabarggus ohcama ektui oažžut Ceavccageađggi máilmmiárbebaikin, dárbbasuvvojit guokte liige gieddebargi áigodagas 2013. Jagi 2013 reviderejuvvo bušehtas várrejuvvo 257 772 ru bargui Ceavccageađggi očcodeapmái máilmmiárbelistii.

Plána- ja finánsalávdegotti árvalus

Álggahus

Bušehtta lea plána movt háhkat ja geavahit resurssaid, seammás go dat lea Sámedikki ekonomijastivrema deatalaš bearráigeahččan- ja čuovvolangaskaoapmi. Bušehtta čájeha movt ekonomijja váikkuha plánaide dihto bušehttaáigodaga várás, danne ovddida Sámediggeráđđi reviderejuvvo bušehta jahkái 2013.

Čájeha ahte jagi 2012 loahpas lei Sámedikki rehketdoalus badjelbáza 3 005 353 ru. Jagi 2012 loahpas ii lean Sámediggi geavahan gártaduvvon 1 402 419 ruvdnosaš iežaskapitála. Dasa lassin mearriduvvui dábalaš bušehtameannudeamis jahkái 2013

ahte 1 500 000 ru juhkkovuvvo. Nu leage Sámedikkis badjelbáza 5 907 772 ru ođđasis juogadeapmái jagi 2013 reviderejuvvo bušehta oktavuodas.

Mearkkašumit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga sámediggejoavkkeku (Bb) lahtut Sten Erling Jønsson, Gunnar Nilsen, Ronny Wilhelmsen, Raimo Valle ja Ragnhild Melleby Aslaksen, Norgga Sámiid Riikasearvi (NSR) lahtut Ann-Mari Thomassen, Aili Keskitalo, Rolf Johansen, Jarle Jonassen, Árja lahttu Laila Susanne Vars, Sámi lulde lahtu Marie Therese Nordsetta Aslaksen ja Olgešbellodaga lahtu Anne-Marit Eira evttohit

Mearkkašupmi oahpahuskapihttalii 7.4.3.2 oahppanresurssaid ovddideapmi - ohcanvuodot doarjja:

1. Lávdegotti eanetlohku oaidná ahte lea dárbu nannet oahppanresursabarggu ovddideami sámegeiela várás nubbingiellan, nugo:

- Davvisámegeiella nubbingiellan: ollislaš oahppanreaidu luohkáide 1.-4. jahkecehkiide.
- Máttasámegeiella nubbingiellan: fáddághppagat giellaoahpa siskkobealde, vejolaččat vuodđogirji nuoraidceahkkái ja joatkkoahpahussii.

2. Lávdegotti eanetlohku oaidná dasto ahte lea dárbu lámhit oahppanresurssaid mánáide ja nuoraide geat bajásšaddet gávpogiin ja čoahkkebaikkiin.

Mearkkašupmi oahpahuskapihttaliii 7.4.3.4 Sámi oahpponeavvoportála - Ovttas- Aktan- Aktesne:

Lávdegotti eanetlohku deattuha ahte lea dárbu dásseárvosaš ángirusšamii davvi-, julev- ja máttasámegeielain, dalle og prošakta sirdovuvvo Sámi allaskuvlla sámi oahppanguovddáži. Lávdegotti eanetlohku bivdá sámediggeráđi gozihit dán juolludusreivve bokte.

Evttohus

Bargiiddellodaga sámediggejoavku (Bb), NSR, Sámit lulde, Árja ja Olgesbellodaga evttohus

Evttohus 1

Rievdadusevttohus:

Tabealla 4.3.1.3 Giellaproševttat – ohcanvuđot doarjja

Unniduvvo 1.950.000,- ruvnnuin.

Kap 4.4.2 Sámi giellaguovddážit

1.950.000,- ru juhkkovuvvo 13 giellaguovddáži:

10 100 Porsángu - Sámi giella - ja kulturguovddáš	+ 150.000
10 101 Gáivuotna - Sámi giellaguovddáš	+ 150.000
10 102 Divttasvuotna - Árran julevsame guovddáš	+ 150.000
10 103 Evenášši - Várdobáiki sami guovddáš	+ 150.000
10 104 Unjárga - Isak Saba guovddáš	+ 150.000
10 105 Deatnu - Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš AS	+ 150.000
10 106 Romsa - Gáisi Giellaguovddáš	+ 150.000
10 107 Røros - Aajege- Saemien gielejih maahtoejargne	+ 150.000
10 108 Áltá - Álttá Sámi Giellaguovddáš	+ 150.000
10 109 Luobát - Ástavuona giellagoahtie	+ 150.000
10 110 Snoasa - Gielem nastedh	+ 150.000
10 111 Raavrhvijkke - Gielearnie	+ 150.000
10 112 Omasvuotna - Omasvuona giellaguovddáš	+ 150.000

Kap 5.3 Sámi kulturbargoarenat

Tabealla 5.3.1.1 Sámi kulturbargoarenat – njuolgga doarjja

150.000,- ruvdnosáš lasáhahus Duoddara Ráfei.

Kultuvra

Ođđa kuvlačuokkis kap. 5.4.5, kulturdoaimbajut, jagi 2013 vuoruhemiid vuollái:

- Ruđat ovdaprošektii mat válddahit sámi deaivvadanbáikkiid.

Máhttu

Rievdadusat kapihttalas 7.4.3:

Sámediggeráđi evttohusas geahpedeapmi oahppanressaide - iežas proševttat, Sámi oahpponeavvoportála - Ovttas- Aktan- Aktesne 1 000 000 ruvnnuin. (Nappo šaddá juolluheapmi Ovttas- Aktan- Aktesne leat 1 000 000 ru)

Sámediggeráđi teakstaevttohus mii guoská Ovttas- Aktan- Aktesne rievdaduvvo leat ná:

Jagi 2013 bušeahas lea várrejuvvo 2 000 000 ru prošektii Ovttas- Aktan- Aktesne mii bistá geassemánu lohppii 2013. Juolludusa geažil prošektii reviderejuvvo stáhtabušeahas 1 miljon ruvnnuin, geahpeduvvo Sámediggeráđi evttohusas vásttolaččat. Neahttaportála doaibma galgá sirdojuvvot Sámedikki Sámi allaskuvlla lohanguovddáži. Sámediggi bivdá Sámediggeráđi bargat viidáseappot ja oážžut proševtta bissovažžan.

Ealáhusat

Lasáhus kapihttali 11.4.4 Doarjja juohkelágan ealáhusaide, doarjjaortnega doarjjaoažžut - ođđa kuvlačuokkis:

- Sámi ealáhusorganisašuvnnat ja sámi luonddudoalu beroštupmiorganisašuvnnat.

Galgá váikkkuhit – viđát kuvlačuokkis rievdaduvvo:

- Eanet ođđaháhkama, ahtanuššama, ođasmahttima ja gelbbolašvuoda

Kap 11.3.1 Doarjja vuodđoealáhusaide

Lasáhus vuoruhemiide:

- Doarjja ođđaásahemiide, buvttaovddeapmái ja investeremiidda boazodoalu lassiealáhusain

Lasáhus olahusjovkui:

- Ealáhusdoallit

Kap 11.5.3 Duodjeinstituhtta

Lásihuvvo 150.000,- ruvnnuin.

Regiuvdna ovddideapmi

Lasáhus kapihttali 12.2.1 – vuoruheamit 2013:s – ođđa kuvlačuokkis:

- Vuolggahit bajimus prošeavtta man ulbmilin lea gávdnat ođđa vugiid movt ruhtadit infrastruktuurra guovlluin gos olbmot áset biedgguid.

Sámi ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Lasáhus ráđi evttohussii:

- Lasáhus WCIP 2014 ráhkkaneaddji konferánsii 500 000 ru. (Oktiibuot miljon ruvnnu lasáhus)

Eará váikkuhangaskaoamit

Rievdadusat kapihttalis 15.1:

Lasáhus kapihttali 15, ođđa kapihttala 15.2.3 vuollái:

- Sámi regionálaovddideapmi

Váldomihttomearri

- Ollislaš sámi guovllut

Oassemihttomearri

- Ovddidit sámi guovlluid nátionálalaččat ja transnašjonalt

Strategiijat

Máhttovuodu nannen sámi guovllu ásaheami várás

Doaimbaidju 3: Čielggadanprošeakta sámi guovllu birra. Dasa vižžojuvvo fáladat.

Vuoruheamit jagis 2013:

- Sámi guovllu čielggadeapmi Norggas.

Galgá váikkuhit:

- Ollislaš geográfalaš guovvluid ovddideami gos sámi giella, kultuvra ja ealáhusat leat erenoamáš nannosat.

Kap 17.3 Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi

Poasttas geahpeduvvo 300.000,- ru.

Hálddahušdási doaibmagolut

Kap. 18.1, nubbin maŋimus teakstaoassi, lasáhus maŋimus cealkaga maŋŋái:
Erenoamážit vuoruhuvvo ohcamiid áššemeannudanáiggi unnideapmi.

Kap. 18.1.1, ođđa 3. teakstaoassi:

Ohcamiid mearri Sámedikki doarjjaortnegiidda lea lassánan sakka. Áigodagas 2007 -2011 lassánii ohcamiid lohku badjel 40 %. 2011:s bohte Sámediggái 1796 ohcama.

Bargiidbellodaga sámediggejoavku (Bb), Sámit lulde ja Árja evttohus

Evttohus 2

Rievdadusat sámediggeráđi mearrádusárvalusa ektui:

Tabealla Sámedikki dietnasat ja golut oktiibuot, ja tabeallat mat gusket bušeahttarievdadusaide, rievdaduvvojit evttohusaid ektui dás.

Giella

Lasáhus kapihttali 4.5, ođđa kapihttali 4.5.7 (boahká sámediggeráđi evttohusa sadjái):
Álgga nannet sámi sisdoalu TV:s.

Doaibmabidju 7: Vuolggahit ovttasbarggu geahčadan dihte vejolaš ođđa konseptaid sámi oahpahušfálaldaga siskkobalde.

Sámediggi oaidná ahte lea dárbu nannet sámi sisdoalu TV:s, ja háliida bidjat jearaldaga sáddehatbirrasiidda dainna áigumušain ahte geahčadit ođđa konseptta ovddidanvejolašvuođaid sámi oahpahušfálaldaga ektui. Sámediggi háliida maiddái searvvahit birrasiid mat sihke sáhttet váikkuhit sámi giella oahpahušsii ja sámi kulturmáhtu gaskkusteapmái.

Sámegiellat máhttoprogrammaid TV:s sáhtšii geavahit oahpahušoktavuođas sámi skuvllas, skuvladoaimmahagas muđui ja rávisolbmuid oahpahušas olles Norggas. Sámediggi čujuha NRK ángiruššamii NRK skuvlla ja NRK Máhttokanála ektui mat sáhttet leat áigequovdilis mállet movt ovddidit ođđa sámi fálaldagaid.

Galgá váikkuhit:

- Eanet sámi sisdoalu TV:s.

Bušeahtta 2013:

- Hálddahušlaš golut

Eará váikkuhangaskaoamit

Rievdadusat kapihttali 15.1:

Lasáhus kapihttali 15, ođđa kapihttali 15.2.3 sámi guovluovddideapmi:

Bušeahtta:

- 500 000 ru.

Ruđaid hálddaša sámediggeráđđi dahje dat orgána masa sámediggeráđđi addá fápmudusa. Das vižžojuvvo fálaldat.

NSR ja Olgešbellodaga evttohus

Evttohus 3

Rievdadusevttohus:

Kap 5.3 Sámi kulturbargoarenat

Ođđa poasta: Vilgesvárris, 200.000,- ru.

Kap 5.4.3 Musihkka, girjjálašvuohta ja govvasárggusráiddut

Lasáhus vuoruhemiide jagis 2013:

- Ovdaprošeakta árbevirolaš juoigama ovddidanprográmma várás.

Boahtteáiggi ovddidanprográmmas sáhtta leat čuovvovaš sisdoallu:

- ovddidit stabiila gelbbolašvuođa birrasa, vuolggaht ovttasbarggu Juigiid servviin ja musihkkafágalaš birrasiiguin
- Ovddidanbargu oamastanrievtti/vuoigatvuođaid ektui
- Duođastusbargu, ovdamearkka dihte digitála luohtearkiiva
- Gaskkusteapmi ja oahpahuš mánáid ja nuoraid ektui

Lasáhus bušehtti:

Várrejuvvo 200.000,- ru ovdaprošeaktii ovddidanprográmma luohiti/vuelle/vuelie

Kap 11.3.1 Doarjja vuoddoealáhusaide

Postii lasihuvvo 200.000,- ru.

Lasáhus vuoruhemiide:

- Doarjja ođđaásahemiide, buvttavddideapmái ja investeremiidda boazodoalu lassiealáhusain

Lasáhus olahusjovkui:

- Ealáhusdoallit

Kap 11.4.1 Ekonomalaš váikkuhangaskaoamit

Poasttas 40510 Juohkelágan ealáhusat unniduvvo. 200 000,- ru (ruđat sirdojuvvojit kulturealáhusii Vilgesvárris)

NSR, Olgešbellodaga ja Ovddádusbellodaga evttohus

Evttohus 4

Doaibmabidju 7 kapihttalis 4.5, vuollekapihttal 4.5.7 sihkkojuvvo.

Bušehtas lea doaibmabidjui biddjojuvvon hálddahušlaš golut.

Dán nannemis ii lea makkárge váikkuhus ollislaš bušehttajuolludemiide.

Sámediggi oaidná lunddolažžan ahte NRK vuoruhá buoriid prográmmaid main lea sámi sisdoallu iežas bušehtas. NRK:s lea liseansaortnega geažil erenoamáš ovddasvástádus fálddagain minoritehtaide.

Jos Sámediggi dattetge galgá ruhtadit mediafálaldaga, de berre dat čađahuvvot nu ahte mediaásahusat sáhttet gilvalit doarjjaruđaid alde.

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

160 siidu 317 siiddus

Ovddádusbellodaga evttohus

Evttohus 5

Sámediggi dahká čuovvovaš rievdadusaid ráđi evttohusa ektui.

Sámedikki 2013 reviderejuvvon bušeahtta

Rievdadusat ráđi árvalusa ektui

Váikkuhangaskaoapmi	Bušeahtta 2013	Ođđa juohkin	Ob evttohus	Rev. Buš 2013
Kultuvra	91 902 000	1 800 000	-1 800 000	91 902 000
Areálat ja biras	1 500 000	500 000	-500 000	1 500 000
Sámi ovttasbargu	6 408 000	550 000	-550 000	6 408 000
Doaibmagolut				
Politiikkaš	22 390 000	150 000	-150 000	22 390 000
Hálddahas	98 000 000	257 772	3 257 772	101 257 772

* Juolgenohta

Hálddaha doaimmagolut: Sámediggi máksá buot goluid geahčademiid oktavuodas, doaimbaidjooamasteaddji/eanaeaggát ii galgga daid dárbbasit máksit. Olles rievdadus 3 257 772 ru galgá geavahuvvot dán ulbmili.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat:

Muđui doarju Sámediggi Sámediggeráđi árvalusa.

Mearkkašupmi, Bargiidbellodat, NSR, Árja, Sámit Iulde, ÅSG ja Olgešbellodat, áirras Ronny Wilhelmsen

Ášši 22/13 Sámedikki 2013 reviderejuvvon bušeahtta

Kap 8 Dearvvašvuohta ja sosiála

Sámediggi bivdá sámediggeráđi heivvolaš vuogi mielde gávdat čovdosa nu ahte sáhtá juolludit ovdaprošeaktaruđaid guovlomeđisinnalaš guovddáži julevsámi guovllus, Ájluovttas.

Kap 15 Eará váikkuhangaskaoamit

Sámediggi bivdá sámediggeráđi heivvolaš vuogi mielde gávdat čovdosa mo ruhtadit sámi regiivna čielggadeami 2013 bušeahta siskobealde, vejolaččat dan váldit mielde 2014 bušehtti.

Kap 17 Politiikkaš dási golut

Mearkkašupmi kapihttalii 17.3 Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi:

Sivvan 300 000 ruvdnosaš vuolideapmái bearráigeahččanlávdegotti bušeahtas 2013 reviderejuvvon bušeahta oktavuodas lea go erenoamáš diliid geažil lea geavahuvvon uhcit ruhta go dan mi lei bušeterejuvvon. Sámediggi vuordá ahte bearráigeahččanlávdegoddi 2014 bušeahtas oázžu daid ruđaid maid dárbbasa.

Mearkkašupmi, Bargiidbellodat, áirras Ronny Wilhelmsen

Eanet sámi sisdoallu oppalašsáddemiin
Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

Giella

Lasáhus 4,5 kapihttalii, ođas 4.5.7 kapihttala vuollai:

Vuolggahit ášši nannet sámi sisdoalu oppalašsáddemiin

Doaibmabidju 7: vuolggahit ovttasbarggu iskat ođđa vejolašvuodaid sámi oahpahusfálaldagain. Sámediggi oaidná dárbbu nannet sámi sisdoalu oppalašsáddemiin, ja háliida vuolggahit ášši sáddenbirrasiidna geahččat ovdánahttinvejolašvuodaid ođđa jurddašeamis sámi oahpahusfálaldagain. Sámediggi háliida maid váldit fárrui birrasiid mat sihke sáhttet váikkuhit sámegeielaid oahpahussii ja máhtu gaskkusteapmái sámi kultuvrra birra.

Sámegeielat máhttoprogrammat tv:s sáhttet adnot oahpahas sámi skuvllain, skuvllain muđui ja rávisolbmuidoahpahas miehtá Norgga. Sámediggi čujuha NRK sáddemiidda NRK Skuvla ja NRK Máhttokanála mat sáhttet leat áigeovuodilis modeallat ja ovttasbargoguoimmit ođđa sámi fálaldagain ovdánahttimis.

Galgá váikkuhit:

Eanet sámi sisdoallu oppalašsáddemiin.

2013 bušeahtta:

Hálddahaslaš golut

Mearkkašupmi, Bargiidbellodat, áirras Ronny Wilhelmsen

Kapihttal 12 Regionálaovddideapmi

Vai ain sáhttit viidásat ovdánahttit servodaga sámi guovlluin, de fertejit iešguđet vuoddostruktuvrrat leat sajis. Vai sáhttit láchit vuoddostruktuvrra de ferte háhkat ruhtadeami. Sámi guovlluin lea dábálaččat unnán ruhtadeapmi olámmuttos, ja dán geažil šaddá váttis láchit vuoddostruktuvrraid. Sámi guovlluin leat ollu resursat ja muhtin guovlluin váilu ruhtadeapmi, nu ahte beasašii geavahit dáid resurssaid. Dárbbaslaš vuoddostruktuvra váilu maid ruhtaváilivuoda geažil. Ruhtaváilivuodta bisseha vuoddostruktuvrraid ovdáneami, resursageavaheami ja sámi servodaga eallima ja kultuvrra ovdáneami.

Danin ferte Sámediggi ovddidit buriid reaiduid nu ahte sáhtta ákkastallat man láchai resursa- ja energijadoaimmaid sáhtta čatnat oktii sámi servodateallimin ja kultuvrrain. Dán dahká dan bokte ahte vuoruhá 2013 proševttaid main lea dát áššečuolbman.

Merkkašupmi, NSRa sámediggejoavku, áirras Aili Keskitalo

Sámedikki 2013 bušeahta meannudeami oktavuodas geigii NSR molssaevttolaš bušeahttaárvalusa Sámediggeráđi árvalussii. NSRa molssaevttolaš bušeahttaárvalusa bohtet ovdan vuoruhemait maid vuostazeittiin áigguimet 2013 bušeahttajahkái. Dát árvalus ii ožžon eaneflogu jienasteamis. Sámedikki reviderejuvnon 2013 bušeahta meannudeami oktavuodas lea leamaš lunddolaš atnit Sámedikki 2013 mearriduvvon bušeahta vuodđun ja dan revideret, vaikko dát bušeahta ii atte ollislaš gova vuoruhemiin maid mii leimmet háliidan dán bušeahttajahkái.

Evttohus 6, áirras Ronny Wilhelmsen, Bargiidbellodat, NSRa, Árja, Áarjel-Saemiej Gielh, Sámit lulde ja Olgešbellodat

Sámedikki 2013 reviderejuvnon bušeahtta

Tabella 5.4.1.1 Kulturbargu - poasta 17100 Kulturdoaibmabijut

Poasttas geahpeduvvo 300.000,- ru

Tabella 8.3.1.2 Dearvvašvuoda- ja sosiálaproševttat

Poasttas geahpeduvvo 350.000,- ru

Tabella 11.4.1 Mánngabealat ealáhusat

Poasttas geahpeduvvo 400.000,- ru

Tabella 16.5 Čielggadeamit ja árvvoštallamat

Poasttas geahpeduvvo 400.000,-

Lassin vel 500.000,- ru - Ovttas – Aktan - Aktesne - geahča sierra čuoggá vuolábealde.

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

162 siidu 317 siiddus

Ráđđi geavaha čuovvovaččat daid ruđaid dáid surggiide mat báhcet eará surggiin.

Kap 4.4.2 Sámi giellaguovddážat

1.950.000,- ru juogaduvvo 13 giellaguovddážii:

10 100 Porsángu - Sámi giella - ja kulturguovddáš	+ 150.000
10 101 Gáivuotna - Sámi giellaguovddáš	+ 150.000
10 102 Divttasvuotna - Árran julevsáme guovddáš	+ 150.000
10 103 Evenášši - Várdobáiki sámi guovddáš	+ 150.000
10 104 Unjárga - Isak Saba guovddáš	+ 150.000
10 105 Deanut – Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš OS	+ 150.000
10 106 Romsa - Gáisi Giellaguovddáš	+ 150.000
10 107 Røros - Aajege- Saemien gielejih maahtoejargne	+ 150.000
10 108 Áltá - Áltá Sámi Giellaguovddáš	+ 150.000
10 109 Luobát - Ástavuona giellagoahtie	+ 150.000
10 110 Snoasa - Gielem nastedh	+ 150.000
10 111 Raavrhvijkke - Gielearnie	+ 150.000
10 112 Omasvuotna – Omasvuona giellaguovddáš	+ 150.000

Kap 5.3 Sámi kulturbargoarenat

Tabealla 5.3.1.1 Sámi kulturbargoarenat – njuolgga doarjja

Duoddara Ráfei lasihuvvo 150.000,- ru.

Kultuvra

Ođđa kuvlačuokkis kap. 5.4.5, kulturdoaimbajut, jagi 2013 vuoruhemiide:

Ruđat ovdaprošektii mat gusket sámi deaivvadanbáikkiide.

Máhttu

Rievdadus kapihttalis 7.4.3:

Sámediggeráđi evttohusas geahpeduvvo oahppanressursaide - iežas prošavttat, Sámi oahpponeavvoportála - Ovttas- Aktan- Aktesne 1 000 000 ruvnnuin. (Nappo šaddá juolluheapmi Ovttas- Aktan- Aktesne leat 1 000 000 ru)

Sámediggeráđi teakstaevttohus mii guoská Ovttas- Aktan- Aktesne rievdaduvvo leat ná:

Jagi 2013 bušehtas lea várrejuvvon 2 000 000 ru prošektii Ovttas- Aktan - Aktesne mii bistá geassemánu lohppii 2013. Juolludusa geažil prošektii reviderejuvvon stáhtabušehtas 1 miljon ruvnnuin, geahpeduvvo Sámediggeráđi evttohusas vásttolaččat. Neahttaportála doaimma galgá sirdojuvvot Sámedikkis Sámi allaskuvlla lohanguovddážii. Sámediggi bivdá Sámediggeráđi bargat viidáseappot ja oážžut prošavtta bissovažžan.

Ealáhusat

Lasáhus kapihttali 11.4.4 Doarjja juohkelágan ealáhusaide, doarjjaortnega doarjjaoažžut - ođđa kuvlačuokkis:

Sámi ealáhusorganisašuvnnat ja sámi luonddudoalu beroštupmiorganisašuvnnat.

Galgá váikkuhit – vidát kuvlačuokkis rievdaduvvo:

Eanet ođđaháhkama, ahtanuššama, ođasmahttima ja gelbbolašvuoda

Kap 11.3.1 Doarjja vuodđoealáhusaide

Postii lasihuvvo 100.000,- ru

Lasáhus vuoruhemiide:

Doarjja ođđaásahemiide, buvttavuođideapmái ja investeremiidda boazodoalu lassiealáhusain

Lasáhus olahusjovkui:

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

163 siidu 317 siiddus

Ealáhusdoallit

Kap 11.5.3 Duodjeinstituhtta
Postii lasihuvvo 150.000,- ru.

Guovllu ovddideapmi
Lasáhus kapihttali 12.2.1 – vuoruheamit 2013:s – ođđa kuvlačuokkis:
Vuolgahit bajimus proševtta man ulbmilin lea gávdnat ođđa vugiid movt ruhtadit infrastruktuurra
guovlluin gos olbmot ássat biedgguid.

Sámi ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu
Lasáhus ráđi evttohussii:
Lasáhus WCIP 2014 ráhkkaneddji konferánsii 500 000 ru. (Oktiibuot miljon ruvnu lasáhus)

Eará váikkuhangaskaoamit
Rievdadusat kapihttalis 15.1:

Lasáhus kapihttali 15, ođđa kapihttala 15.2.3 vuollái:
Sámi guovloovddideapmi

Váldomihttomearri
Ollislaš sámi guovllut

Oassemihttomearri
Ovddidit sámi guovlluid riika dásis ja miehtá riikka doaresfágalaččat

Strategiijat
Máhttovuođu nannen sámi guovllu ásaheami várás
Doaibmabidju 3: Čielggadanprošeakta sámi guovllu birra. Dasa vizžojuvvo fáladat.
Vuoruheamit jagis 2013:
Sámi guovllu čielggadeapmi Norggas.

Galgá váikkuhit:
Ollislaš geográfalaš guovlluid ovddideami gos sámi giella, kultuvra ja ealáhusat leat erenoamáš nannosat.

Kap 17.3 Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi
Poasttas geahpeduvvo 400.000,- ru.

Hálddahusdási doaibmagolut

Kap. 18.1, nubbin maŋimus teakstaoassi, lasáhus maŋimus cealkaga maŋŋái:
Erenoamážit vuoruhuvvo ohcamiid áššemeannudanáiggi unnideapmi.

Kap. 18.1.1, ođđa 3. teakstaoassi:

Ohcamiid mearri Sámedikki doarjjaortnegiidda lea lassánan sakka. Áigodagas 2007 -2011 lassánii ohcamiid lohku badjel 40 %. 2011:s bohte Sámediggái 1796 ohcama.

Evttohus 7, áirras Aili Keskitalo, NSRa sámediggejoavku

Rievdadusevttohus:

Kap 5.3 Sámi kulturbargoarenat

Tabealla 5.3.1.1 Sámi kulturbargoarenat – njuolgga doarjja

Ođđa poasta: Vilgesvárri, 200.000,- ru.

Kap 11.4.1 Ekonomalaš váikkuhangaskaoamit

Poasttas 40510 Juohkelágan ealáhusat unniduvvo. 200 000;- ru (ruđat sirdojuvvojit kulturealáhussii Vilgesváris)

Kap. 16.5 Čielggadeamit ja árvoštallamat

Lassečuokkis: Dás várrejuvvo 200 000 ru. dasa ahte čielggadit vuoigatvuodadiliid guolle- ja meahcceresurssaide Ráisaávžžis

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 32 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 5 hilgojuvvui 29 jienain. 3 jienastedje beali.
- Evttohus 4 mearriduvvui 17 jienain 15 jiena vuostá.
- Evttohus 7, vuosttaš oassi mearriduvvui 16 jienain 16 jiena vuostá čoahkkinjoddiheaddji duppalljenain.
- Evttohus 7, nubbi oassi hilgojuvvui 17 jienain 15 jiena vuostái.
- Evttohus 6 mearriduvvui 29 jienain 3 jiena vuostá.
- Plána- ja finánsalávdegotti árvalus mearriduvvui 29 jienain 3 jiena vuostá

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
	Heidi P. Greiner Haaker čoahkkinortnegii	
	Olaf Eliassen čoahkkinortnegii	
1	Raimo Valle, áššejoddiheaddji	Aili Keskitalo Ann-Mari Thomassen Miriam Paulsen
	Raimo Valle	
2	Arthur Johan Tørfoss Arthur Johan Tørfoss	Jørn Are Gaski
3	Aili Keskitalo	Aud Marthinsen Marie Therese Nordsletta Aslaksen
	Aili Keskitalo	
4	Jørn Are Gaski	Aud Marthinsen Ann-Mari Thomassen Kirsti Guvsám
	Jørn Are Gaski	
5	Laila Susanne Vars	Silje Karine Muotka Mariann Wollmann Magga Ann-Mari Thomassen
	Laila Susanne Vars	
6	Mariann Wollmann Magga	Marie Therese Nordsletta Aslaksen Silje Karine Muotka Geir Tommy Pedersen
	Mariann Wollmann Magga	
7	Anders Somby jr.	Rolf Johansen

		Laila Susanne Vars
		Ann-Mari Thomassen
	Anders Somby jr.	
8	Anne - Marit Eira	
9	Ann-Mari Thomassen	
10	Ragnhild Melleby Aslaksen	
11	Silje Karine Muotka	
12	Vibeke Larsen	
13	Arthur Johan Tørfoss	
14	Aili Keskitalo	
15	Aud Marthinsen	
16	Jørn Are Gaski	
17	Raimo Valle	
18	Marie Therese Nordsletta Aslaksen	
19	Ronny Wilhelmsen	
	Raimo Valle, áššejodiheadji	

VI Sámedikki mearrádus

Sámedikki doaibma lea meroštallojuvvon netto bušeahtadoaibman, danne bisuha ja juohká Sámediggi iežas bušeahta badjelbáhcaga. Vejolaš vuolláibáza válđojuvvo sisa maŋit jagi bušeahtas. Sámediggi láve jahkásaččat revideret bušeahtas dievasčoahkkimis geassemánu, jahkediedáhusa mearrádusa vuodul guovvamánu mas mielde maiddái jahkerekketdoallu.

Sámediggi sáhtta hálldašit poastta 50 ruđaid maid lea ožžon departemeanttain friija. Dát ii guoskka merkejuvvon ruđaide mat bohtet eará departemeantapoasttain, nugo poasttain 22 ja 72. Lassijuolludusat válđojuvvojit dattetge mielde reviderejuvvon bušeahtas.

Čujuhit muđui Sámedikki jahkerekketdollui ja Sámedikki 2012 jahkediedáhussii, ášši 001/13.

Sámedikki 2012 rehketoallu čájeha rehketoallu dáfus 3 005 353 ru badjelbáhcaga. Jagi 2012 loahpaheapmi čájeha ahte Sámediggi ii leat nagodan geavahit gártaduvvon iežaskapitála 1 402 419 ru. Dasa lassin mearriduvvui dábaláš 2013 bušeahta meannudeamis ahte 1 500 000 ru ii juhkkujuvvo.

Dat mearkkaša dan ahte Sámediggi jagi 2013 reviderejuvvon bušeahtas sáhtta juohkit oddasis 5 907 772 ru.

Liige juolludusaid juohkin ja oddasis juohkin bušeahtas 2013 oidno tabeallain vuolábealde ja válldahus ovttaskas poastaid birra maid lea vuolábealde.

Departemeanttaid juolludusat

Ollislaš juolludus Sámediggái

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Ođasmahttin-, háldd.- ja girgodepartemeanta-OHG	259 460 000	0	0	259 460 000
Olgorikkadepartemeanta (OD)	650 000	0	-650 000	0
Máhttodepartemeanta - MD	37 723 000	0	0	37 723 000
Máhttodepartemeanta - MD	14 647 000	0	0	14 647 000
Birasdepartemeanta - BD	3 195 000	0	0	3 195 000
Kulturdepartementa - KD	72 702 000	0	0	72 702 000
Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta DFD	6 036 000	0	0	6 036 000
Mánaid-, dásseárvo- ja searvadahttindep.- MDD	1 000 000	0	0	1 000 000
Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta - EBD	6 000 000	0	0	6 000 000
Juolluduvvon oktiibuot I	401 413 000	0	-650 000	400 763 000

Sámedikki 2013 bušeahhta lea oktiibuot 400 763 000 ru, das ii leat mielde sámeálbmotfoanda 2 535 000 ru.

Boasttuvuoda geažil váldojuvvui Olgorikkadepartemeantta juolludus kapihttalis 118 ja poasttas 70, 650 000 ru mielde ollislaš juolludusaide Sámediggái dábálaš bušeahttameannudeamis jagi 2013 bušeahhta oktavuodas. Dát ruđat eai leat 50-poasta, ja nugo namuhuvvon álggus, de dat eai galgga váldojuvvot mielde ollislaš juolludusaide. Dát ruđat leat várrejuvvon Sámedikki riikkaidgaskasaš barggu várás.

Sámedikki ollislaš sisaboahu ja golut

Sámedikki boadut ja golut buohkanassii

	Bušeahhta -13	Liigejuolludeap	Ođđasisjuog.	Rev.buš-13
Doaibmaboadut				
Departemeanttaid juolludusat	401 413 000	0	-650 000	400 763 000
Sámeálbmotfoanda	7 285 000	0	0	7 285 000
Doaibmaboaduid submi	408 698 000	0	-650 000	408 048 000
Váikkuhangaskaoamit				
Giella	71 765 000	0	1 950 000	73 715 000
Kultuvra	91 902 000	0	1 850 000	93 752 000
Girjerádjju	8 455 000	0	0	8 455 000
Máhtolašvuohta	43 080 000	0	1 000 000	44 080 000
Dearvvašvuođa- ja sosiálaáŋgiruššan	3 831 000	0	-350 000	3 481 000
Areálat ja Biras	1 500 000	0	500 000	2 000 000
Kultursuodjalus	2 650 000	0	0	2 650 000
Ealáhus	35 432 000	0	-350 000	35 082 000
Regionalá ovddideapmi	3 000 000	0	0	3 000 000
Riikaaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu	6 408 000	0	1 050 000	7 458 000
Sámi organisašuvnnat	3 801 000	0	0	3 801 000
Eará váikkuhangaskaoamit	10 082 000	0	0	10 082 000
Eará doaibmabijut	4 902 000	0	-400 000	4 502 000
Váikkuhangaskaomiid submi	286 808 000	0	5 250 000	292 058 000
Doaibmaboaduid - Váikkuhangaskaomiid submi	121 890 000	0	-5 900 000	115 990 000
Doaibmagolut				
Politiikkalaš dási doaibma	22 390 000	0	-250 000	22 140 000
Hálddahusa doaibma	98 000 000	0	257 772	98 257 772
Doaibmagoluid submi	120 390 000	0	7 772	120 397 772
JAHKEBOAÐUS	1 500 000	0	-5 907 772	-4 407 772

Badjelbáhcaga juohkin

Tabeallat vuolábealde čujuhit movt badjebáza 5 907 772 ru juogaduvvo.

Giella

Čoahkketabealla giella

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Sáme giella geavaheapmi	57 439 000	0	0	57 439 000
Sáme giella arenat	10 826 000	0	1 950 000	12 776 000
Sáme giella seailluheapmi ja ovddideapmi	3 500 000	0	0	3 500 000
Submi	71 765 000	0	1 950 000	73 715 000

Čoahkketabealla – sáme giela arenat – sámi giellaguovddážat – njuolggodoarjja

Poasta	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Porsanger - Sámi giella- ja kulturguovddáš	602 000	0	150 000	752 000
	Kárfjord – Sámi giellaguovddáš	602 000	0	150 000	752 000
	Tysfjord – Árran julevsáme guovdásj	602 000	0	150 000	752 000
	Evenes – Várđobáiki sámi guovddáš	602 000	0	150 000	752 000
	Nesseby – Isak Saba guovddáš	602 000	0	150 000	752 000
	Tana – Samisk nærings- og utredningscenter AS	602 000	0	150 000	752 000
	Tromsø – Gáisi Giellaguovddáš	602 000	0	150 000	752 000
	Røros – Aajege - Saemien gieles- jih maahtoejarnge	602 000	0	150 000	752 000
	Alta – Áltá Sámi Giellaguovddáš	602 000	0	150 000	752 000
	Lavangen - Ástávuona giellagoahchie	602 000	0	150 000	752 000
	Snáasa - Gielem nastedh	602 000	0	150 000	752 000
	Røyrvik - Gielearnie	602 000	0	150 000	752 000
	Storfjord - Storfjord språksenter	602 000	0	150 000	752 000
	Ovdánahtindoarjja	3 000 000	0	0	3 000 000
Submi		10 826 000	0	1 950 000	12 776 000

Juohke giellaguovddážii várrejuvvo 150 000 ru reviderejuvvon 2013 bušeahhtas, oktiibuot ru 1 950 000.

Kultuvra

Čoahkketabealla - Kultuvra

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Kulturbargoarenat	64 210 000	0	1 800 000	66 010 000
Dáiddakulturbargu	22 706 000	0	50 000	22 756 000
Valáštallan	1 440 000	0	0	1 440 000
Mediat	3 546 000	0	0	3 546 000
Submi	91 902 000	0	1 850 000	93 752 000

Čoahkketabealla – Sámi kulturbargoarenat

Poasta	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Njuolggodoarjja sámi kulturbargoarenaide	62 010 000	0	1 800 000	63 810 000
	Doarjja dáidda- ja kulturgaskkkustanarenaide	2 200 000	0	0	2 200 000
Submi		64 210 000	0	1 800 000	66 010 000

Sámi kulturbargoarenat – njuolggodoarjja

Poasta	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	<u>Doarjja sámi kulturviesuide ja kulturgaskkkustanarenaide</u>				
	Árran julevsámi guovddáš, Divttasvuotna	1 949 000	0	0	1 949 000
	Sámi dáiddaguovddáš, Kárášjohka	2 811 000	0	500 000	3 311 000
	Davviálbmotguovddáš OS, Gáivuotna	1 426 000	0	0	1 426 000
	Mearrasámi gelbbolašvuodaguovddáš, Billávuotna	562 000	0	0	562 000
	Sijti Jarnge, Aaborde	1 397 000	0	0	1 397 000
	Várdobáiki, Evenášši/Skánit	1 046 000	0	0	1 046 000
	Bihtánsámi viessu	600 000	0	0	600 000
	Oslo sámi viessu	470 000	0	0	470 000
	Lásságámmi	270 000	0	0	270 000
	Villmarksampen i Tollådal - bihtánsámi	56 000	0	0	56 000
	Riikkaidgaskasaš sámi filbmaguovddáš	628 000	0	450 000	1 078 000
	Saemien Sijte	619 000	0	0	619 000
	Álttá Sámi Siida	0	0	350 000	350 000
	Sjeltie – Sámi kulturpávká, Maajeaevrie	0	0	150 000	150 000
	Duoddara Ráfe	0	0	150 000	150 000
	Vilgesvárra	0	0	200 000	200 000
Submi		11 834 000	0	1 800 000	13 634 000

Jagi 2013 bušeahas lea várrejuvvon 2 811 000 ru Sámi dáiddaguovddáži (SDG). Jagis 2012 dahkkojuvvui šiehtadus R.P. Eiendom nammasaš fitnodagain earáhuhttit ja láigohit ovddeš DSF (Sámi álbmotallaskuvla) ja fárrehit SDG dohko. Plána mielde galgá fárreheapmi dáhpáhuvvat jagis 2013. Šaddet liigegolut 2013:s sihkkarastin dihte ahte huksejeddji nagoda álggahit huksema. Sámi dáiddaguovddáža várás várrejuvvo 500 000 ru reviderejuvvon 2013 bušeahas Sámi dáiddaguovddáža várás.

Riikkaidgaskasaš sámi filbmaguovddáži lea doaibmadárbu 2 072 000 ru 2013:s dainna eavttuin ahte Máhtodepartemeanta (MD) ruhtada 1 250 000 ru. Hástalussan lea dat go MD lea biehttan oasis doaibmaruhtadeamis. Nu ruhtadage Sámediggi okto doaimma. Go sis lea dušše dat 628 000 ru maid leat ožžon Sámedikkis, de fertejit giddet geassit. Jos oččošedje liigejuolludusa, de livččii dat doarvái doibmii jagi lohppii. Jagi 2013 reviderejuvvon bušeahas várrejuvvo 450 000 ru Riikkaidgaskasaš sámi filbmaguovddáži.

Álttá Sámi siida lea ovdal ožžon doarjaga poasttas sámi deaivvadanbáikkid. Dan vuodul go njuolggadusat sámi deaivvadanbáikkiid várás leat rievdaduvvon, lea doarjja Álttá Sámi siidii geahppánan mealgat jagis 2011 jahkái 2012. Reviderejuvvon 2013 bušeahas várrejuvvo 350 000 ru Álttá Sámi siidii.

Sjeltie – Sámi kulturpávká lea ovdal ožžon doarjaga poasttas sámi deaivvadanbáikkid. Dan vuodul go njuolggadusat sámi deaivvadanbáikkiid várás leat rievdaduvvon, lea doarjja Sjeltie – Sámi kulturpávkii geahppánan mealgat jagis 2011 jahkái 2012. Reviderejuvvon 2013 bušeahas várrejuvvo 150 000 ru doarjja Sjeltie – Sámi kulturpávkii.

2013 reviderejuvvon bušeahas várrejuvvo 150 000 ru Duoddara Ráfei.

2013 reviderejuvvon bušeahas várrejuvvo 200 000 ru Vilgesvárrái.

Čoahkketabealla – Dáidda- ja kulturbargu

Poasta	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Kulturbargu	16 186 000	0	50 000	16 236 000
	Sámi dáiddáršiehtadus	6 520 000	0	0	6 520 000
Submi		22 706 000	0	50 000	22 756 000

Čoahkketabealla - Dáidda- ja kulturbargu - Ohcanvuđot doarjagat

Poasta	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Musihkka, girjjálašvuohta ja ja govvasárggusráiddut	8 723 000	0	0	8 723 000
	Sámi lágadusat	2 750 000	0	0	2 750 000
	Kulturdoaimbajijut	4 713 000	0	50 000	4 763 000
Submi		16 186 000	0	50 000	16 236 000

2013 bušeahas várrejuvvo 4 713 000 ru kulturdoaimbajijuid ohcanvuđot doarjagiidda. Dán poastta ferte lasihit stuorra ohcanhivvodaga geažil. 2013 reviderejuvvon bušeahas várrejuvvo 50 000 ru kulturdoaimbajijuid ohcanvuđot doarjagiidda.

Ođđa čuokkis kap. 5.4.5, kulturdoaimbajijut, jagi 2013 vuoruhemiide: Ruđat ovdaprošektii mat gusket sámi deaivvadanbáikkiide.

Máhttu

Čoahkketabealla – Máhttu

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Mánaidgárdi	9 905 000	0	0	9 905 000
Vuodđooahpahus	27 525 000	0	1 000 000	28 525 000
Alitoahppu ja dutkan	3 650 000	0	0	3 650 000
Árbediehtu	2 000 000	0	0	2 000 000
Submi	43 080 000	0	1 000 000	44 080 000

Čoahkketabealla - Vuodđooahpahus

Poasta 100	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Sámi skuvlla sisoallu ja árvovuodđu	2 900 000	0	0	2 900 000
	Oahppanresurssat	24 625 000	0	1 000 000	25 625 000
Submi		27 525 000	0	1 000 000	28 525 000

Oahppanresurssat – iežamet proševttat

Poasta 100	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Oahppneavvuid jorgalepmi ja heivehepmi	4 000 000	0	0	4 000 000
	Sámi oahpponeavvuskkádat – Ovttas- Aktan- Aktesne	2 000 000	0	1 000 000	3 000 000
Submi		6 000 000	0	1 000 000	7 000 000

Jagi 2013 bušeahas lea várrejuvvon 2 000 000 ru prošektii Ovttas | Aktan | Aktesne mü bistá geassemánu 2013 lohpii. Juolludusa geažil prošektii reviderejuvvon stáhtabušeahas, 1 miljon ruvnnuin, várrejuvvo dušše 1 000 000 ru 2013 reviderejuvvon bušeahas prošektii Ovttas | Aktan | Aktesne. Neahtaportála doaibma galgá sirdojuvvot Sámedikkis Sámi allaskuvlla lohanguovddáži. Sámediggi bivdá Sámediggeráđi bargat viidáseappot ja oažžut proševtta bissovažžan.

Kapihttala 7.6.2 rievdadus:

Árbediehtoguovddáš – njuolggodoarjja

Ovddasmanniprošekta, Árbediehtoguovddáš, váldá vuolggasajis das mo Sámediggi lea čuovvolan ja konkretiseren Sámi allaskuvlla Árbediehtoproševtta bohtosiid. Ovddasmanniprošekta galgá leat

vuodđun dasa mo čuovvolit Ráđđehusa davveguovlostrategiija doaibmabidjočuoggá ahte viidáseappot fievriddit Árbediehtoprošeavtta bastevas̄ prošeaktan.

Mihttomearrin lea bidjat vuodu dakkár guovddáži, mii láchá dasa ahte sámi árbediehtu geavahuvvo luondduriggodagaid hálddašeamis, ja mii doaibmá máhttovuodđun rámmaplánaid, oahppoplánaid ja oahppanressaid, ja dutkama, máhttovuodđun.

Guovddáš galgá earret eará systematiseret, kártet, oainnusmahttit ja gaskkustit árbedieđu.

Olahusjoavku:

- Oahppit ja studeanttat
- Oahppo- ja dutkanásahusat
- Luondduriggodagaid geavaheaddjit sámi guovlluin

Galgá váikkuhit dasa ahte:

- Sámi árbediehtu fievrividuvvo viidáseappot boahpte buolvvaide oahpahusa bokte mánáidgárddis, vuodđooahpahusas ja alitoahpus.
- Sámi árbediehtu galgá leat olámuttus máhttovuodđun dutkamii.
- Máhttu sámi luonddugeavaheami birra geavahuvvo resursan luondduriggodagaid hálddašeamis.
- Luodduriggodagat hálddašuvvojit buorebut sámi guovlluin.

Dearvvašvuohta ja sosiála

Čoahkketabealla – Dearvvašvuohta ja sosiála

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Ovttadássásaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalus	3 831 000	0	-350 000	3 481 000
Submi	3 831 000	0	-350 000	3 481 000

2013 reviderejuvnon bušehtas unniduvvo 350 000 ru poasttas Ovttadássásaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalus.

Areálat ja biras

Čoahkketabealla - Areálat ja biras

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Areálat	1 500 000	0	500 000	2 000 000
Submi	1 500 000	0	500 000	2 000 000

Čoahkketabealla – Areálat - Protect vuodđudus- Njuolggodoarjja

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Protect vuodđudus	1 500 000	0	500 000	2 000 000
Submi	1 500 000	0	500 000	2 000 000

Jagi 2013 bušehtas lea várrejuvnon 1 500 000 ru vuodđudussii Protect. Go dát poasta meannuduvvui bušehta oktavuodas, de geahpeduvvui das 500 000 ru dainna ákkain go lei eahpesihkarvuohta prošeavtta ovdáneamis ja go ruhtadilli galggai árvoštallojuvnot reviderejuvnon bušehtas. Prošeakta lea bures jođus ja deatalaš lea ahte mii bisuhit ruđa nugo eaktuduvvon dainna eavttuin ahte departemeanta ruhtada dan ja Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

dat ruhtaduvvo 2014 bušeahntas. Jagi 2013 reviderejuvvon bušeahntas várrejuvvo 500 000 ru vuodđudussii Protect.

Ealáhusat

Čoahkketabealla ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Bušeahnta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Vuodđoealáhusaid rámmaeavttut	8 000 000	0	100 000	8 100 000
	Geasuheaddji báikegottit	7 000 000	0	-600 000	6 400 000
	Kulturealáhusat	14 932 000	0	150 000	15 082 000
	Árvoháhkkan ja ođđa ásaheamit	5 500 000	0	0	5 500 000
Submi		35 432 000	0	-350 000	35 082 000

Čoahkketabealla – Vuodđoealáhusaid rámmaeavttut – ohcanvuđot doarjja

Poasta	Čilgehus	Bušeahnta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Doarjja vuodđoealáhusaide	8 000 000	0	100 000	8 100 000
Submi		8 000 000	0	100 000	8 100 000

2013 reviderejuvvon bušeahntas várrejuvvo 100 000 ru doarjja vuodđoealáhusaide.

Ođđa čuokkis kap. 11.3.3 Doarjja vuodđoealáhusaide, jagi 2013 vuoruhemiide:
Doarjja ođđaásahemiide, buvttavuddideapmái ja investeremiidda boazodoalu lassiealáhusain

Ođđa čuokkis kap. 11.3.3 Doarjja vuodđoealáhusaide, Lasáhus olahusjovkui:
Ealáhusdoallit

Čoahkketabealla – geasuheaddji báikegottit – mánggabelat ealáhusat – ohcanvuđot doarjja

Poasta	Čilgehus	Bušeahnta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Mánggabelat ealáhusat	7 000 000	0	-600 000	6 400 000
Submi		7 000 000	0	-600 000	6 400 000

2013 reviderejuvvon bušeahntas unniduvvui 600 000 ru poasttas Mánggabelat ealáhusat.

Ođđa čuokkis kap. 11.4.4 doarjja mánggabelat ealáhusaide, doarjjaortnega doarjjaoažžut:
Sámi ealáhusorganisašuvnnat ja sámi luonddudoalu beroštupmiorganisašuvnnat.

Vidát čuokkis Galgá váikkuhit ahte – kap.11.4.4 doarjja mánggabelat ealáhusaide, rievdaduvvo:
Eanet ođđaháhkama, ahtanuššama, ođasmahttima ja gelbbolašvuoda

Čoahkketabealla – kulturealáhusat

Poasta	Čilgehus	Bušeahnta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Doarjja kulturealáhusaid ovddideapmái	4 732 000	0	150 000	4 882 000
	Gánnáhahti sámi kulturealáhusaid ovddideapmi	800 000	0	0	800 000
	Duoji ealáhusšiehtadus	9 400 000	0	0	9 400 000
Submi		14 932 000	0	150 000	15 082 000

Doarjja kulturealáhusaid ovddideapmái - njuolggodoarjja

Poasta	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	<u>Doarjja ovddideapmái ja duodjealáhussii rekrutteren</u>				
	Duodjeinstituhtta	1 000 000	0	0	1 000 000
	Boazodoalu oahpahuskantuvra	1 500 000	0	0	1 500 000
	<u>Doarjja duodjeásahusaide</u>				0
	Duodjeinstituhtta	2 232 000	0	150 000	2 382 000
Submi		4 732 000	0	150 000	4 882 000

2013 reviderejuvvon bušeahas várrejuvvo 150 000 ru Duodjeinstituhttii.

Regionálaovddideapmi

Ođđa čuokkis kap. 12.2.1 Regionálaovddideapmi, jagi 2013 vuoruhemiide Vuolggahit bajimus proševtta man ulbmilin lea gávdnat ođđa vugiid movt ruhtadit infrastruktuorra guovlluin gos olbmot ášset bieđgguid.

Sámi ovtasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Čoahkketabealla -Sámi ovtasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Riikkaidgaskasaš bargu	6 408 000	0	1 050 000	7 458 000
Submi	6 408 000	0	1 050 000	7 458 000

Čoahkketabealla- Riikkaidgaskasaš bargu

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
Doarjja riikkaidgaskasaš bargui	838 000	0	50 000	888 000
Doarjja riikkaidgaskasaš doaibmajuiide	570 000	0	0	570 000
Ráhkaneaddji konferánsa ovdal WCIP 2014	5 000 000	0	1 000 000	6 000 000
Submi	6 408 000	0	1 050 000	7 458 000

Riikkaidgaskasaš bargu - njuolggodoarjagat

Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
The Norwegian Barents Secretariat in Murmansk	266 000	0	50 000	316 000
Sámiráđđi – Norggabelde juogus	372 000	0	0	372 000
Mama Sara Education Foundation	100 000	0	0	100 000
doCip	100 000	0	0	100 000
Submi	838 000	0	50 000	888 000

2013 bušeahas lea várrejuvvon 5 000 000 ru WCIP 2014 ráhkaneaddji konferánsii. Konferánsa ráhkaneamis leat golut maid ii leamaš vejolaš einnostit go bušeahhta ráhkaduvvui. Earret eará dan lávdegotti čoahkkinn, mii galgá čállit julggastustevstta, ja mii galgá dollojuvot Madridas miessemánus. Dasa lassin leat leamaš hástalusat ruhtadit sátaolbmuid, ja dán barggus dárbbasuovvo ruhtadanmunni Danne ferte lasihit WCIP 2014 ráhkaneaddji konferánsa bušeahhta 1 000 000 ruvnuin.

Jagi 2013 bušeahas várrejuvvo 266 000 ru Norgga Barents Čállingoddái Murmánsskas. Dan vuodul go dat lea ohcan ruđa go lea eanet dárbu doaibmagoluide oazžut ruđa go lea eanet doaibma. Jagi 2013 reviderejuvvon bušeahas várrejuvvo 50 000 ru Norgga Barents Čállingoddái Murmánsskas.

Eará váikkuhangaskaoamit

Ođđa vuollitkapihtal 15.2 kapihttalii váikkuhangaskaoamit sámediggeráđi geavahussii:

Kapihttala 15.2.3 Sámi regionalavddideapmi

Váldomihttomearri
Ollislaš sámi guovllut

Oassemihttomearri
Ovddidit sámi guovlluid riika dásis ja máŋgga riikka gaskkas.

Strategiijat
Máhttovuođu nannen sámi guovllu ásaheami várás

Doaibmabidju 3: Čielggadanprošeakta sámi guovllu birra. Dasa vižžojuvvo fáladat.

Vuoruheamit jagis 2013:
Sámi guovllu čielggadeapmi Norggas.

Galgá váikkuiht:
Ollislaš geográfalaš guovlluid ovddideami gos sámi giella, kultuvra ja ealáhusat leat erenoamáš nannosat.

Eará doaibmabijut mat eai leat váikkuhangaskaoamit

Eará doaibmabijut mat eai leat váikkuhangaskaoamit

Poasta	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
	Sámedikki konferánsat	1 750 000	0	0	1 750 000
	Sámiide guoski statistihkka	375 000	0	0	375 000
	Bálkkašumiid ja stipeandaid juohkin	125 000	0	0	125 000
	Čielggadeamit ja árvvoštallamat	1 652 000	0	-400 000	1 252 000
	Sámedikki 25 jagi ávvudeapmi	1 000 000	0	0	1 000 000
Submi		4 902 000	0	-400 000	4 502 000

2013 reviderejuvvo bušeahas unniduvvo poastta Čielggadeamit ja árvvoštallamat 400 000 ru.

Politiikkaš dási doaibmagolut

Politiikkaš dási doaibmagolut

Poasta 01	Čilgehus	Bušeahhta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
1010	Sámedikki dievasčoahkkin	8 919 000	0	0	8 919 000
1110	Sámedikki čoahkkinjođihangoddi	2 136 000	0	0	2 136 000
1120	Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi	900 000	0	-400 000	500 000
1310	Sámi parlamentáralaš ráđđi	700 000	0	0	700 000
1510	Sámediggeráđđi	9 000 000	0	0	9 000 000
1910	Sámedikki nuoraidpolitiikkaš lávdegoddi (SNPI)	335 000	0	0	335 000
1920	Sámedikki vuorrasidráđđi	250 000	0	150 000	400 000
1930	Sámedikki váiddalávdegoddi	150 000	0	0	150 000
Submi		22 390 000	0	-250 000	22 140 000

2013 reviderejuvvo bušeahas unniduvvo poasttas Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi 400 000 ru.

2013 bušeahtas lea várrejuvvo 250 000 ru Sámedikki vuorrasiidráđđái. Vuorrasiidráđi doaimmaid geažil lea dárbu lasihit dán poastta. 2013 reviderejuvvo bušeahtas várrejuvvo 150 000 ru Sámedikki vuorrasiidráđđái.

Hálddahusdási doaibmagolut

Hálddahusdási doaibmagolut

Poasat 01 Čilgehus	Bušeahtta -13	Liigejuollud.	Ođđasisj. buš	Rev.buš-13
- Hálddahusdási doaibmagolut	98 000 000	0	257 772	98 257 772
Submi	98 000 000	0	257 772	98 257 772

Sámediggi lea álggahan proseassa ollašuttin dihte ohcama máilmmiárbebaikki ektui. Ceavccageađggi máilmmiárbelistii očcodeami oktavuodas lea veaháš bargu duodaštit kulturmuittuid Várnjargga duoddaris. Go galgá iskat guokte bivdorokki Várjagis mii lea oassin proseassabarggus ohcama ektui oažžut Ceavccageađggi máilmmiárbebaikin, dárbbasuvvojit guokte liige gieddebargi áigodagas 2013. Jagi 2013 reviderejuvvo bušeahtas várrejuvvo 257 772 ru bargui Ceavccageađggi očcodeapmái máilmmiárbelistii.

Kap. 18.1, nubbin maŋimuš teakstaoassi, lasáhus maŋimuš cealkaga maŋŋái:
Erenoamážit vuoruhuvvo ohcamiid áššemeannudanáiggi unnideapmi.

Kap. 18.1.1, ođđa 3. teakstaoassi:

Ohcamiid mearri Sámedikki doarjjaortnegiidda lea lassánan sakka. Áigodagas 2007 -2011 lassánii ohcamiid lohku badjel 40 %. 2011:s bohte Sámediggái 1796 ohcama.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 04.06.13 dii. 16.25.

Ášši/Sak EKL 004/13

Ášši/Sak DC 023/13

Sámediggedieđáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra

Arkiivaáššnr.
12/1085

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššnr.
Sámediggeráđi	23.01.13	SR 14/13
Ealáhus ja kulturlávdegoddi	21.–24.05.13	EKL 004/13
Sámedikki dievasčoahkkinn	4. – 7.06.13	DC 23/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui gaskavahkku geassemánu 04.06.13. dii. 16.25.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namabus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearršdusárvalus:

Sámediggi lea digaštallan sámediggedieđáhusa sámi dáidaga ja kultuvrra birra. Dieđáhus lea mielde čoahkkingirjiis.

Sámediggedieđáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra

Álggahus

Dán dieđáhusa bokte ovddida Sámediggi láidesteadđji politiikka sámi dáidaga ja kultuvrra birra, mii galgá čielggadit prinsihpalaš gažaldagaid sámi dáidaga ja kultuvrra ovdáneamis servodatsuorgin. Dat galgá maiddái leat čujuheadđjin Sámedikki boahttevaš kulturpolitihkas.

Sámediggi lea ovdal gieđahallan guokte dieđáhusa dáidda- ja kultursuorggis (2001, 2005). Dasa lassin lea mis ásahusdieđáhus mii ain lea min ásahuspolitihka vuodđun. Kultuvra lea suorgi man Sámediggi vuoruha. Danne lea dárbbaslaš ovddidit ođđa dáidda- ja kulturdieđáhusa.

Sámedikki kulturpolitihka váldomihttomearri lea dásáži leamaš ealli ja girjás sámi dáidda- ja kultureallin. Dát mihttomearri čájeha ahte Sámediggi áigu váldit ollislaš ovddasvástádusa sámi dáidda- ja kultureallimis. Dien kulturpolitihkalaš áigumuša vuodđun leat oppalaš ja bajitdási láidestusat das ahte mánát ja nuorat ja gielalaš girjávuohta galget vuoruhuvvot, seammás go galgá leat sadji dáiddalaš friddjavuhtii.

Dán diedáhusa bokte áigu Sámediggi viiddidit mihttomeari dainna lágiin ahte eambo deattuhit kvalitehta ja ahte sámi dáidda ja kultuvra galgá lea olámuttos buohkaide. Min ođđa bajimus mihttomeari sámi dáidaga ja kultuvrra dáfus lea:

Ealli ja girjás sámi dáidda- ja kultureallin mas lea buorre kvalitehta ja mii lea olámuttos buohkaide.

Olahan dihte dán mihttomeari, de leat mii välljen njeallje ángiruššansuorggi. Dáid leat välljen daid hástalusaid vuodul mat mis lea kulturpolitihkas. Diedáhusa ángiruššansuorggit leat:

Čielgaset ovddasvástádus sámi kultuvrra hárrái

Buoret rámmaeavttut sámi dáiddáriidda

Sámi kulturásahusat guovddázin sámi kultuvrra gaskkusteapmái ja muosáheapmái

Árvoháhkkan ja ovdáneapmi kulturealáhusain

Sámediggi galgá leat deataleamos eavttuidbiddji sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideapmái. Vai oazžut áigái aktiiva ja ovddideaddji kulturpolitihka, de dárbašit mii buorebut čielggadit Sámedikki ja eará almmolaš bealálaččaid ovddasvástádusa ja rolla sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái. Vuosttaš ángiruššansuorgi fátmasta danne Sámedikki ovttasdoaimma eará almmolaš eiseválddiiguin kulturpolitihka dáfus.

Dáinna diedáhusain áigu Sámediggi fuolahišgoahtit eambo aktiiva politihka sámi dáiddáriid guovdu. Min ovddasvástádus sámi dáidaga ovdánahttimis lea fuolahit dáiddáriidda buriid ja einnotahtti eavttuid sin doibmii. Sámedikki deataleamos reaidun dán barggus leat min ekonomalaš váikkuhangaskaoamit, muhto maiddá dat váikkuhanvejolašvuohta mii mis lea gulahallama, oktavuoda ja ovttasbarggu bokte eará almmolaš eiseválddiiguin. Nubbi ángiruššansuorgi lea ge danne Sámedikki politihka sámi dáiddáriid guovdu.

Dál lea vihtta jagi áigi dan rájes go Sámediggeráđdi ovddidit ášahusdiedáhusa. Sámediggeráđdi lea diedáhusas dovddahan čielga áigumuša leahkit guovddáš lágideaddji sámi ášahusovdaneamis. Dán viđa jagis leat mii ollen guhkás sámi ášahusaid huksemis ja ođđasisorganiseremis. Iskkadeamit čájehit earret eará ahte bargosajiid lohku sámi ášahusain lea lassánan. Dáinna diedáhusain áigut mii giddet fuomášumi sámi kulturásahusaid doibmii ja sisdollui, sihke infrastruktuurain sámi dáidda- ja kulturdoaimmami ja deatalaš bealálažžan sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideapmái. Maiddá dákko leat min deataleamos reaidun ekonomalaš váikkuhangaskaoamit ja min gulahallan, oktavuoda ja ovttasbargu eará almmolaš eiseválddiiguin ja ášahusaiguin iežaineaset. Goalmát ángiruššansuorgi sisttisdoallá dan movt Sámedikki ášahuspolitihka galgá jotkojuvvot. Go diedáhusas namuhit sámi ášahusaid, de oaivvildit dainna maiddá sámi festiválaid.

Sámedikki diedáhusas ealáhusovddideami birra (2011) lei kulturealáhus okta ángiruššansuorgi. Áibbas mearrideaddji eaktun kulturealáhusaid dáfus lea ahte mis lea ealli ja nanu sámi kultureallin. Seammás lea kulturealáhusa ovdáneapmi daid rámmaeavttuid duohken mat láchčojuvvojit sámi dáiddáriidda. Sámi ášahusat eai leat kulturealáhus, muhto dat addet bargosajiid mat leat kultuvrra ala vuodduuvvon. Dát diedáhus lea lasáhus ealáhusdiedáhussii kulturealáhusaid dáfus go geahčada ealáhusbeliid dáidda- ja kultursuorggis. Njealját ángiruššansuorgi lea danne sámi kulturealáhusa ovddideapmi.

Nu go eará diedáhusbarggus, de lea okta diedáhusa ulbmiliin čielggadit Sámedikki politihka dán suorggis. Mii áigut čielggadit doahpajiid, čielggasmahttit Sámedikki ovddasvástádusa ja sajádaga fágasuorggis ja háhkat buoret diehtovuodu fágasuorggis.

Diedáhus lea guovtti oasis. Vuosttaš oassi válddaha Sámedikki kulturpolitihka stáhtusa, makkár eavttuid mielde mii bargat, mii Sámedikki dáidda- ja kultursuorgi lea ja makkár máhttovuoddu mis lea iežamet hálddus. Nuppi oasis ságaškuššat ovdáneami ja guhkesáiggi mihtomeriid, strategiijaid ja ángiruššansuorggiid boahhtevaš sámi kulturpolitihkas.

Doahpagat ja ráddjejumit

Sámi dáidda ja kultuvra lea viiddis áššesuorgi. Servodatdiedálašvuodas definerejuvvo kultuvra leat dat árvvut, dábit, kodat ja symbolat maid olbmot oamastit ja fievrredit viidáseappot buolvvas buolvii. Du

kultuvra muitala nappo juoidá dan birra gii don leat, gos don boadát ja masa jáhkát, ja dat lea juoga mii dus lea ovttas earáiguin. Dán kulturmearkkašupmái čujuhuvvo dávjá go hupmat sámi kultuvrra birra juonin man vuodul mii galgat bargat. Digaštallan servodatdieđalaš kulturdoahpaga vuodul lea deatalaš debáhtta mii fátmasta buot Sámedikki bargosurggiid. Mii hupmat vuodđoealáhusaid birra mat leat deatalaš kulturguoddit, mánáidgárddiid mat leat huksejuvvon sámeziela ja kultuvrra ala ja sámeziela birra, mat leat min kultuvrra vuodđun. Dien digaštallama eat váldde dán dieđáhusas.

Dán dieđáhusas lea kultuvra okta mángga servodatsuorggis. Sámi dáidda ja kultuvra lea okta min kultuvrra vuodđogedggiin. Dát fátmasta sihke dáiddalaš ovdanbuktimiid ja ášahusaid ja organisašuvnnaid, mat iešguđet láhkái albmanahhtet diekkár kultuvrralaš beliid. Dáiddalaš albmanahhtimat leat ovdamearkka dihte lávdedáidda, girjjálašvuotta, juoigan, musihkka, dánsa, filbma ja dáidda, ja ášahusat ja organisašuvnna fas leat kulturviesut, museat, festiválat ja valáštallan. Diekkár dáiddalaš albmanahhtimat ja ovdanbuktimat gohčoduvvojit dáiddan dán dieđáhusas. Dáidagis lea iešárvu. Dáidda addá midjiide muosáhusaid ja dovdama, ja dat vuolgga suokkardallamiid, illudahtta min ja provosere min. Dáidda lea maiddá oassin sihke ášahusaid sisdoalus ja kulturealáhusa vuodđun.

Dávjá digaštallojuvvo mii lea sámi dáidda. Lea go sámi dáidda čadnojuvvon sámi čearddalašvuhtii, gillii dahje sisdollui? Lea go sámi filbma jus dat lea ráhkaduvvon sámi guovllus, go dáčča muđui lea dan čállán ja rešiseren? Lea go sámi girji go sámi girječáli lea dan čállán sámezielii, muhto ii leat sámi sisdoallu? Thomas Kintel (2009) jearrá lea go obage ulbmilaš ráddjet “máilmmi” “sámi dáidaga” ja “sámi dáiddáriid” vuodul, mii dahká sámi dáiddamáilmmi erenoamážin? Sáhtta go “sámi dáidaga” defineret ulbmilin, mii galgá nannet, seailluhit ja ovddidit sámi servodaga? Gávdno go dán áigásaš sierranas sámi dáidda?

Dáiddadiehtti Hanna H. Hansen (2009) čuoččuha ahte “sámi dáidda sáhtta leat vaikko mii, muhto ii sáhte leat vaikko mii sámi dáidda”. Lea mearrideaddji, gii bidjá eavttuid. Sámi dáiddadoahpaga adnojuvvojit mángga láhkái, ja sisdoallu rievddada dan mielde gii daid váldá atnui. Sámi dáidda gehččojuvvo dávjá etnologalaš čalmmuiguin ja otná dáiddateoriija oktavuodas biddjojuvvo dat dávjá olggobeallái dáidaga definišuvnna. Dát dagaha hástalusaid sámi dáiddáriidda, sihke naššuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Dán dieđáhusas eat guoskkat dieid digaštallamiid.

Maid doaba kvalitehta sisttisdoallá, lea maiddá digaštallan masa ii gávdno čielga vástáduš. Digaštallojuvvo galgá álo mii buorre kvalitehta lea. Oaivilat, árvvut, norpmat ja máhttu váikkuhit kvalitehtadigaštallama. Dat rievdá áiggi mielde, dat rievdá šáŋŋeriid mielde ja dat lea dávjá čadnojuvvon servodaga definišuvdnafápmui. Dieđáhusas leat mii geavahan dán doahpaga fáhten dihte kvalitehta dáiddalaš ámmátčehppodaga hárrái. Sámediggi áigu lágídit dilálašvuoda sámi dáidda- ja kulturfálaldagaide, maid fágalaččat gelbbolaš doaimmaheadjit čadahit.

Eará stuora ja deatalaš digaštallan guoská árbevirolaš dáiddaovdanbuktimiid geavaheapmái ja boastugeavaheapmái, ja man guhkás sáhtta geavaheapmi fanahuvvot ovdal go dagaha kultuvrra ovdii. Ovdamearkan dása leat gii sáhtta juoigat, gii sáhtta goarrut árbevirolaš gávtti ja gii sáhtta gávtti geavahit. Sámi kultuvrralaš ovdanbuktimat sáhttet maiddá geavahuvvot boastut mátkkoštanealáhusain, gos vuodet ja boastut geavahit sámi-lágan- buktagiid.

Álgoálbmogiid vuoiatvuodát immateriála kulturárbái, árbevirolaš máhttui ja árbevirolaš kulturovdanbuktimiidda leat vuosttažettiin suodjaluvvon álbmotrievtti bokte. Maŋemus áiggiid leat álbmotrievttis leamaš guovddážiis digaštallamat das makkár vuoiatvuodát álbmuin leat iežaset erenoamáš kultuvrii. Dát digaštallamat leat leamaš erenoamážit álgoálbmogiid gaskkas. Ollu iešguđet ON-orgánat leat čalmmuštahtán vuoiatvuodaid iežas kulturárbái, árbevirolaš máhttui ja árbevirolaš kulturovdanbuktimiidda. Dat lea deatalaš ja prinsihpalaš digaštallan mii dáhpuhuvvá iešguđetlágan riikkaidgaskasaš forumiin. Diet digaštallan ja áššecuolmmat leat beare viidát ahte sáhttet gieđahallojuvvo dán dieđáhusas.

Kultuvrra doarjumis lea stuora mearkkašupmi maiddá eará servodatmihttomeriide, nugo báikegottiid ovdáneapmái, integreremii ja siskkildeapmái, dearvvašvuhtii, oahppamii ja hutkkálašvuhtii. Dieđáhusas eai áiggo digaštallat kultuvrra mearkkašumi iešguđet servodatmihttomeriide, muhto guoskkahit dan gokko orru leame lunddolaš.

Diedáhus bissu bajit dásis. Danne eat guoskkat ovttaskas dáiddavugiid eat ge ovttaskas áshusaid. Jahkásaš vuoruheamit ja doaimmat, diedáhusa mihttomeriid ja strategiijaid vuođul, bohtet ovdan Sámedikki bušehtas. Muhtin oktavuodain lea dárbbášlaš čielggadit ja prošeavttaid čadahit. Bohtosiid olaheapmi bohtá ovdan Sámedikki jahkediedáhusas.

Museaid ja girjerádjosiid birra almmuhuvvojit sierra diedáhusat. Danne eat giedáhala daid erenoamážit dán diedáhusas. Diedáhus ii fáttmas lágádusaid ge, ii ge oskku- ja girkoáššiid.

Proseassa

Sámediggediedáhus sámii dáidaga ja kultuvra birra lea boađus Sámedikki siskkáldas proseassas ja proseassain maidda sámii servodat lea searvan.

Sámediggerádis leat leamaš mánga gulahallančoahkkima gos olggobeali berošteaddjit leat buktán oaiviliid. Berošteaddjit leat maid sáhtán sáddet oaiviliid diedáhussii e-poastta bokte. Sámi festiválat leat doallan seminára gosa Sámediggi lei bovdejuvnon, ja gos oaččuimet relevánta oaiviliid diedáhusbargui. Sámedikki dáiddárkonferánsa dollojuvvui vuosttaš gearde čakčamánu 2012. Oaivilat mat leat bohtán čoahkkimiid, e-poasttaid ja dáiddárkonferánsa bokte dahket deatlaš oasi diedáhusa diehtovuodus.

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL) lea maid addán oaiviliid diedáhussii. Iežaset cealkámušas deattuhit sii ahte lea deatlaš ahte sámii mánáide ja nuoraide lágiduvvojit mánggabealat kulturfálaldagat. Dat lea deatlaš buori bajásšaddamii ja dat addá movtta maŋgel eallimis bargat sámii kultuvrrain ja dáidagiin ja bargat daid ovdas. Sámi valástallama olis besset nuorat gávnadit ja čoahkkanit riikkarájiid rastá. SNPL deattuha maiddaí iežas cealkámušas ahte kultuvra sáhtá leat bargosajiid ja fitnodatdoaimma vuodđun.

Sámediggeráddi lea dingon guokte raportta ja ovttá evaluerema mat dahket oasi dán diedáhusbarggu diehtovuodus. Dat leat Norut-Áltá raporta ”Kulturnæringer i samiske områder – sysselsettingsutvikling og bedriftsstruktur” (“Kulturealáhusat sámii guovlluin – bargosajit ja fitnodatvuogádat”), Telemarksforskning raporta “Norsk kulturindeks. Resultater fra samisk område” (Norgga kulturindeksa 2012 – Bohtosat sámii guovllus) ja Norut-Áltá evalueren das mo Sámedikki ja sámii dáiddárorganisašuvnnaid ovttasbargošiehtadus (dáiddáršiehtadus) lea doaimman.

Sámedikki kulturpolitihka stáhtus

Rámmat

Sámii kultuvrra árvovuodđu

Sámedikki bargu sámii servodagaid nannemis ja ovddideamis lea huksejuvnon sámii vuoddoárvvuid ala. Sámi árvvuiguin oaivildit mii dán oktavuodas guottuid ja áddejumiid mat leat min vuoruhemiid ja välljejumiid vuodđun, ja mat sáhttet ipmirduvvot leat oktasaččat sámii servodagain. Vaikko mii muhtin árvvuid geassit ovdan erenoamáš sámii árvun, de dat ii mearkkaš ahte dat eai gávdnoše eará servodagain maid. Seamma árvvut gávdnojit mángga eará álbmogis maid, muhto sáhttet deattuhuvvot iešguđet ládje.

Ealli ja girjás sámii dáidda- ja kultureallin ii leat dušše mihttun sámedipolitihkas, muhto leat maiddaí deatlaš árvun. Dáidda ja kultuvra leat inspirašuvnna, guorahallama, máhtolašvuoda ja muosáhusa gáldun buot ahkásaččaide. Girjás kulturfálaldat sámii mánáide ja nuoraide lea deatlaš buori bajásšaddamis, ja dat movttiidahtá bargat sámii dáidagiin ja kultuvrrain maŋgel eallimis ja bargat daid ovddidemiin. Sámi vuorrasat leat resursaolbmot buotlágan kulturdoaimmain ja erenoamážit árbevirolaš dáidda- ja kulturalbmanahhtimis.

Girjás sámii kultureallin doalaha bajás ealli báikkálaš servodagaid dan bokte go duddjo doaimmaid, gullelašvuoda, loaktima ja identitehta. Vuoigatvuohta bisuhit, doaimmahit, vásihit ja ovddidit min sámii dáidda- ja kultureallima lea árvu mii lea dán diedáhusa vuodđun.

Sámedikki váldomihttomeriid gaskkas lea ahte servodat galgá leat huksejuvnon dásseárvosašvuoda ala ja ahte buot olbmui galget leat ovttalágan vejolašvuodát beroškeahhtá kultuvrralaš ja sosiála duogážis.

Iešguđet sámi servodagat dahket oktiibuot girjás Sámi, gos leat mánggalágan ealáhusat, árbevierut, kultuvrrat ja gielat. Lea min árvvuid dovdomearka ahte diet girjáivuohta boahtá oidnosii sámi dáidda- ja kultureallima bokte.

Ovttadássásašvuohta ja dásseárvu lea Sámedikki doaimma ja barggu vuodđun. Sámediggi galgá lágídit dilálašvuođaid dasa ahte sihke nissonat ja dievddut, nuorat ja boarrásat galget leat ovttadássásaš bealálaččat sámi servodagain. Sámi dáidda ja kultuvra leat deatalaš veahkkin dasa. Kultuvra lea eallinkvalitehta, ja mii diehtit ahte nissonolbmot geavahit eanemus kulturfálaldagaid (Norgga kulturbaromehter 2008). Sámi kulturásahusat addet dasa lassin allagelbbolašvuođabargosajiid smávva sámi báikkálaš servodagain. Sámediggái lea deatalaš ahte sámi álbmogis galget leat seammalágan vejolašvuođat searvat kulturfálaldagaide go álbmogis muđui. Ovttadássásaš fálaldat, ovdánahttojuvvon sámiid iežaset eavttuid mielde, lea bajitdási kulturpolitihkalaš mihttomearri.

Sámedikki politihkalaš stivrendokumeanttat

Sámediggeráđi politihkalaš álginjulggáštus áigodahkii 2009-2013

Sámediggeráđi politihkalaš álginjulggáštus lea Sámedikki doaimma vuodđu válgaáigodagas. Signálat mat leat addojuvvon álginjulggáštusas, leat heivehuvvon Sámedikki bušehttii dán áigodagas, maiddá kultursuorggis.

Sámedikki bušehtta

Sámedikki bušehtta lea min deataleamos stivrendokumeanta. Das boahtá ovdan mo Sámediggi galgá geavahit iežas ekonomalaš ja hálldahuslaš resurssaid guoskevaš bušehttajagis. Bušehtas mearrida Sámediggi maiddá mihttomeriid, strategiijaid ja vuoruhemiid fágasurggiin.

Juolludeamit kultuvrii bohtet Kulturdepartemeanttas. Sámedikkis eai leat duohta šiehtadallamat ráđđehusain ovdal go stáhtabušehtta ovddiduvvo. Dát ráddje dávjá Sámedikki vejolašvuođaid ovddidit politihka kultursuorggis.

Sámedikki bušehtta čujuha movt váikkuhangaskaoamit galget geavahuvvot kultuvrra ovddideapmái ja lea deatalaš reaidu kulturovddideami doarjagiid hálddašeapmái. Dainna lágiin lea bušehtta sihke politihkalaš stivrendokumeanta ja reaidu doarjaortnegiid hálddašeamis.

Dáiddáršiehtadus

Sámediggi ja sámi dáiddárorganisašuvnnat, maid Sámi dáiddárráđđi ovddasta, dahke 2004:s ovttasbargošiehtadusa. Šiehtadusas leat guokte oasi, válđošiehtadus ja dáiddáršiehtadus.

Sámi dáiddárráđđi šiehtadallá viđa iešguđet sámi dáiddarorganisašuvnna ovddas, ja doaibmá Sámi dáiddárfoandda, Sámi girječálliid searvvi, Sámi teáhtersearvvi, Sámi komponisttaid searvvi ja Juigiid searvvi ovddasteaddjin. Organisašuvnnain leat oktiibuot sullii 260 miellahtu Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas.

Válđošiehtadusa ulbmilin lea ásahit njuolggadusaid, ovddasvástádusa ja geatnegasvuođaid Sámedikki ja sámi dáiddáriid šiehtadallamiidda sámi dáiddáršiehtadusa birra. Bealálaččat nannejit ahte lea deatalaš áimmahuššat ja ain čadahit mánga doaibmabiju maid ulbmil lea ovddidit boahttevaš dáidda- ja kulturpolitihka. Bealálaččat nannejit maiddá ahte lea dárbbaslaš ahte dilálašvuođat lágíduvvojit dasa ahte sáhttet hábmēt ja gaskkustit sámi girjjálašvuođa, musihkka, dánssa ja teáhtera, filmma ja govvideaddji dáidaga ja dáiddaduoji, ja ahte leat stuora vejolašvuođat atnit kultuvrra vuodđun sámi servodaga ovddideapmái. Dat guoská juohke diŋgi, árbevieruid rájes filmma, mátkkoštanealáhusa, designa ja kulturbuvttadeami rádjái. Ovttasbargošiehtadus galgá maiddá fátmastit dáidda- ja kulturpolitihka mánáid ja nuoraid várás.

Dáiddáršiehtadusas boahtá ovdan ahte bealálaččat leat soahpan ahte galget čadahuvvot jahkásaš šiehtadallamat sámi dáiddáršiehtadusa hárrái. Bušehttajagis 2006 ja dan rájes leaba Sámediggi ja Sámi dáiddárráđđi čadahat jahkásaš šiehtadallamiid dáiddáršiehtadusa sisdoalu ja ekonomalaš rámmaid hárrái. 2012 dáiddáršiehtadusa rámma lea 6 295 000 kr. Dat sisttisdoallá doaibmadoarjagiid dáiddárorganisašuvnnaide ja Sámi dáiddárráđđái, dáiddárstipeandaid, ruđa govvadáidagiid ja dáiddaduiid oastimii, sámi čáppagirjjálašvuođa oastimii, musihkkii ja luohái ja juolludemiid čájáhusbuhtadussii, fágakonsuleanttaide ja dáiddárfondii.

Dáiddáršiehtadus lea evaluerejuvvon 2012:s. Maŋnelis dán dieđáhusas lea eambo evaluerema sisdoalu birra.

Bealáláččat leat soahpan ahte ođđa dáiddáršiehtadus galgá leat fámus 01.01.2014 rájes.

Konsultašuvdnasoahpamuš

Soahpamuš stáhta eiseválddiid ja Sámedikki konsultašuvnnaid čađaheami ja vuogi birra dohkkehuvvui Sámedikkis 2005:s ja nannejuvvui gonagaslaš resolušuvnna bokte 2006:s. Álgoálbmogin lea sámiin vuoigatvuohta guldaluvvot áššiin main sáhtta leat njuolga guoskevašvuohta sidjiide.

Konsultašuvdnasoahpamuša ulbmil lea olahit ovttamielalašvuođa stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaska go jurdda lea ásahtit lágaid dahje doaimmaid mat sáhttet váikkuhit sámi beroštumiide. Sámedikkis lea maiddái vejolašvuohta ieš ovddidit áššiid.

Konsultašuvdnasoahpamuš ii atte Sámediggái vetovuoigatvuođa áššiin mat váikkuhit sámi beroštumiide. Leat ain stáhta eiseválddit ja Stuoradiggi mat dahket formála mearrádusaid. Ornet addá datte Sámediggái váikkuhanválddi ja vejolašvuođa oaiviliid ovddidit, mii lea ge soahpamuša ulbmil. Jus Sámediggi ja stáhta eiseválddit eai leat ovttaoaivilis, de boahťa dat ovdan go áššit giedahallojuvvojit ráđdehusas ja stuoradikkis.

Stáhtalaš eiseválddiin lea geatnegasvuohta maiddái konsulteret sámi báikkálaš servodagaid ja/dahje sámi beroštumiid áššiin mat konkreta, erenoamážit ja njuolga gusket daidda. Stáhta galgá ovttastahttit diekkár konsultašuvnnaid daid konsultašuvnnaiguin mat sis leat Sámedikkiin.

Vaikko konsultašuvdnasoahpamuš čielggasmahtta gulahallama vuogi ja njuolggadusaid, de lea stáhta geatnegasvuohta konsulteret nannejuvvun ILO-soahpamušas nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešheanaláš stáhtain, ON` 1966` julggaštusas siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra ja ON` 2007` julggaštusas álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra.

Ovttasbargu

Ovttasbargu guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiiguin

Sámediggi lea dahkan ovttasbargošiehtadusaid sámi guovllu fylkkagiellaiguin. Šiehtadusaid bajimus ulbmil lea nannet ja čalmustahttit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Ovttasbargošiehtadusat geatnegahttet goappašagaid gulahallat ja ovttasbargat earret eará kultuvrra, valáštallama, ásašusaid ja museaid hárrái.

Ovttasbargošiehtadusaid olis leat mii čađahan máŋga buori prošeavtta ja doaimma. Saemien Sijte huksen, doaimbadoarjja NuorajTV:ii, ovttasbargu Riddu Ridđu ja Davviálbmogiid guovddáža hárrái, leat dušše moadde dain ollu buoriid ovdamearkkain.

Ovttasbargošiehtadusat galget dál ođasmahttojuvvot vai doaimma boahťa eambo guovddáži. Soahpamuš Finnmarkku fylkkagiella lea easka ođasmahttojuvvon. Soahpamušas lea bajit, strategalaš oassi ja jahkásaš doaimbaplána. Soahpamuša bajit mihttomeari ulbmil lea váikkuhit posiitiiva ovdáneami Finnmarkkus, erenoamážit sáme giela, kultuvrra ja earáhuseallima ja muđui servodateallima dáfus.

Dađistaga eanebut válljejit fárreret eret árbeviroláš sámi ássanguovlluin stuorit čoahkkebáikkiide ja gávpogiidda. Sámediggi dáhttu danne nannet barggu gávpotsuohkaniin, ja doarju aktiivvaláččat iešguđetlágan kulturdoaimmaid, festiválaid, sámi viesuid ja nu ain. Seammás rahppojuvvo vejolašvuohta juolludit doarjagiid ealáhusovddidandoaimmaide gávpogiin. Seammás lasihuvvo áŋgiruššan sámi mánáidgárdiidd ja sámi oahpahusa dáfus gávpogiin.

Mii leat dál ovttasbargošiehtadusaid bokte formalisereme ovttasbarggu gávpotsuohkaniiguin gos orrot ollu sámit. Mihttomearrin lea čalmustahttit sámi álbmoga diein gávpotsuohkaniin, ja sihkkarastit sin vuoigatvuođaid geavahit sáme giela, doaimmahit kultuvrra ja oazžut oahpahusa. Sámediggi lea bures boahťan johtui ovttasbargošiehtadusain Romssa suohkaniin, ja mii leat sáhkálaga Troanddimiin ja Osloin ovttasbargošiehtadusaid ja eará ovttasbargoprošeavttaid birra.

Eará ovttasbargu

Sámedikkis leat áigges áigái čoahkkimat politihkalaš dásis Sámi girkoráđiin gos áige guovdilis áššit leat leamaš ovdan. Dasa lassin leaba Sámediggi ja Sámi girkoráđdi dahkan ovttasbargošiehtadusa mii

mielddisbukta ahte bealit galget jahkásaččat doallat čoahkkimiid hálldahuslaš dásis. Ulbmil čoahkkimiin lea goabbat guoibmáseaskka addit dieđuid áššiin mat gusket goappašagaide. Áigeuovdilis áššit sáhttet leat sámi girkoallin ja girkolaš álgoálbmotovttasbargu, ja servodatdílalašvuohta ja olmmošvuoigatvuođadílalašvuođat sámiid ja álgoálbmogiid guovdu.

Davvi-Norgga kultursoahpamuš lea Finnmarkku, Romssa ja Nordlándda fylkkagielddaid soahpamuš. Ulbmil soahpamušain lea joatkit ja viidáseappot ovdánahttit kulturovttasbarggu Davvi-Norggas. Dálá kultursoahpamuš gusto áigodahkii 2010-2013, ja fátmasta višuvnna, mihttomeriid ja strategiijaid Davvi-Norgga kulturovttasbarggus. Šiehtadus ođasmahttojuvvo automáhtalaččat juohke njealját jagi dan oktavuodas go fylkkaplánat ođasmahttojuvvojit. Davvi-Norgga kulturovttasbargu galgá šiehtadusáigodagas 2010-2013 erenoamážit deattuhit golbma suorggi: ámmátdási musihka, filmma ja visuála dáidaga, ja riikkaidgaskasaš ovttasbarggu mas erenoamážit Davviguovllut ja Barentsguovlu deattuhuvvojit.

Lea áсахuvvon sierra riikkaoasseráđđi kultuvrra vástte, nannen dihte kulturovttasbarggu. Riikkaoasseráđđi lea politihkalaš ráđđi, mii lagas ovttasbarggus dáidda- ja kultursurggiin galgá bargat Kulturlága (2007) ulbmila ovddas “viidát ovddidit ja lágídit dilálašvuođaid buotlágan kulturdoaimmaide, nu ahte buohkain galgá leat vejolašvuohta searvat kulturdoaimmaide ja vásihit girjás kulturfálaldagaid”. Riikkaoasseráđđi áigu, ovttá mángga ángiruššamis, nannet ovttasbarggu Sámedikkiin ja sámi áсахusaiguin, dás maiddá Sámi dáiddaguovddážiin. Sámedikkis leat vuordamušat dasa ahte dát ángiruššan čuovvoluvvo, ja ahte sámi dáidda- ja kulturbelli boahhtá eambbo ovddastuvvot soahpamuša boahhtevaš ođasteami olis.

Ovttasbargu Statsbyggain (Stáhta huksendoaimmain) lea vuodđuduvvon konsultašuvdnasoahpamušii sámi kulturviesuid viessoláigoruhtadeami birra. Dat mielddisbukta ahte Sámediggi sáhtta mearriduvvon konsultašuvdnavuogádagaid vuodul t gohččunreivve bokte addit Statsbyggii barggu, doaimmahit ođđa huksenprošeavttaid. Ovttasbarggu mihttomearrin lea ahte ođđa sámi kulturvistit sáhttet čađahuvvot Statsbygg prošeaktamodealla ja viessoláigoortnega bokte.

Norgga kulturráđđi addá doarjagiid dáidagii ja kultuvrii miehtá riikka, ovddida ođđa dáidda- ja kulturprošeavttaid, doaimmaha ovddidanbarggu ja lea stáhtii ráđdeaddin kulturáššiin. Kulturráđis leat mángga hálldahanovddasvástádusa mat vuosttažettiin gullet museadoibmii, arkivii ja kultursuodjaleapmái, dán vuolde maiddá doaimmat digitála čađahemiid ja bálvalusaid dáfus. Kulturráđis lea sierra dutkan- ja ovdánahttinossodat mii vuolggaha ja čađaha dutkan-, čielggadan- ja evaluerenprošeavttaid, ja bargá dutkangaskustemiin. Kulturráđis leat mánggat riikkaidgaskasaš doaimmat, earret eará bargojuvvo EU kulturprográmmain ja EEO kulturlonohallamiin. Fágahálldahusas lea dasa lassin ovddasvástádus oppalaččat čuovvut Kultuvrralaš skuvlaseahka. 2013:s juolluda Norgga kulturráđđi 577 mill. kr Norgga kulturfoandda bokte. Kulturdepartemeanta bidjá láidestusaid jahkásaš juolludanreivve bokte, go celkojuvvo ahte “Norgga kulturráđđi galgá ain bargat dan ovdii ahte ovddidit sámi kultuvrra ja sámi kultuvrralaš girjái vuoda”.

Sámedikkis leat jahkásaččat gulahallančoahkkimat Norgga kulturráđiin gos lonohallat dieđuid áigeuovdilis áššiid birra. Sámediggi ovddida maiddá oainnuid áššiide mat guoskkahit sámi kultursuorggi. Erenoamážit leat guovddážiis áššit mat gusket museadoibmii ja kulturárbbiide. Sámediggi oaidná ahte ovttasbargu Norgga kulturráđiin sáhtáši ain ovdánahttojuvvo. Dasa lassin lea kulturráđis gelbbolašvuohta mángga fágasuorggis, mii sáhtáši boahhtit ávkin sámi dáidda- ja kultureallimii. Sámi áсахusat ja sámi kultureallin ohcá, ja oázžu juolludemiid Norgga kulturráđis.

Rájiidrastideaddji kulturovttasbargu

Sámi dáidda- ja kultureallimis lea maid rájiidrastideaddji bealli, go sámit orrot njealji riikkas. Sámedikkis lea sajáiduvvon ovttasbargu Suoma, Ruota ja Norgga sámedikkiiguin Sámi parlamentáralaš ráđi (SPR) bokte. Ráđđi giedahallá áššiid mat gusket sámiide njealji riikkas dahje sámiide oktan álbmogin. Ruošša beale sámiin lea vuoigatvuohta čuovvut ráđi čoahkkimiid. SPR ovttasbargá earret eará evttohasaid ovddidit davviriikkaid ráđi girjjálašvuođabálkkašupmái.

Norgga sámedikkis leat, daid eará davviriikkaid sámedikkiid ektui, eambbo resurssat, maiddá dáidda- ja kultursuorggis. Danne leat Norgga sámedikkis stuorat vejolašvuođat bargat sámi vuoigatvuođaid ovddas Davviriikkain. Ovttas Suoma ja Ruota sámedikkiiguin lea ge danne deatalaš ahte Norgga sámedikkis lea

didolaš rolla áimmahuššat ollessámi álgoálbmotberoštumiid. Norgga sámediggi lea maid váldán ovddasvástádusa sámi kultuvrra ovddas olles Sámis. Dan leat mii dahkan earret eará ovttasbargošiehtadusa bokte Sámi dáiddárráđiin, mas leat miellahtut miehtá Sámi ja iežamet doarjaga bokte Arctic Winter Games lágidemiide, gosa Sápmi sádde oasseváldiid buot sámi guovlluin.

Sámedikkis lea maid ortnet mas sáhtá oheat doarjaga riikkaidgaskasaš doaimmaide, mat galget leat mielde nanneme álgoálbmogiid kultuvrra ja servodateallima. Earret eará lea Riikkaidgaskasaš sámi filbmaguovddáš ožžon prošeaktadoarjaga dán ortnega bokte.

Interreg lea EU` prográmma ovddidit sosiála ja ekonomalaš integrašuvnna riikkarájiid rastá guovlluid ovttasbarggu bokte. Prográmma áсахuvvui nannen dihte ovttasbarggu ránnjaguovlluid gaska, maid EU siskkáldas rájit ja ránnjáríkkaid rájiid sirrejit. Sápmi oasseprográmma ulbmil lea nannet sámi kultur- ja ealáhuseallima dan bokte ahte buoridit eavttuid viidát ja eambo strukturerejuvnon ealáhusovttasbargui ja deattuhit oktasaš čovdosiid sámi kultuvrra erenoamáš beliid ovddideapmái.

Sámiin lea maid ovttasbargu ja kulturlonohallan eará álgoálbmogiiguin, sihke davviguovlluin ja riikkaidgaskasaččat muđui. Sámediggái lea deatalaš ahte bargojuvvo lágideat ođđa, ja nannet ovdalaš arenaid mat doibmet gávnadanbáikin ja álbmogiidgaskasaš arenan dáiddáriidda, kulturbargiide, nuoraide ja muđui eará olbmuide davviguovlluin. Álgoálbmogiid dáidda ja kultuvra fertejit leat ángiruššansuorggit ja fertejit vuoruhuvvot iešgudetlágan prográmmain ja ruhtadanortnegiin, nu go Barentskult ja Norgga-Ruošša kulturovttasbargu. Álgoálbmogat fertejit beassat searvat dásseárvosaš bealálažžan iešgudetlágan ovttasbargoformulaide, ráđiide ja lávdegottiide.

Ráđđehusa davviguovlluid strategiijain leat álbmogiidgaskasaš ovttasbargu ja kultuvra deatalaš. 2009:s bođii ”Mulighetenes landsdel – handlingsplan for kultur i Nordområdene” (Vejolašvuodaid riikkaoassi – Davviguovlluid doaibmaplána). Doaibmaplána sisttisdoallá doaimmaid Davvi-Norgga kultureallimis, doaimmaid mat leat čadnon kulturovttasbargui Ruoššain ja doaimmaid čadnon earret eará riikkaidgaskasaš rádjerastideaddji kulturovttasbargui. Sáme- ja álgoálbmotkultuvra leat lunddolaš bealit buot golmma dásis.

Norgga-Ruošša ovttasbarggus lea sáme-/álgoálbmotkultuvra okta viđa temásuorggis mat ledje deattuhuvvon kulturovttasbarggu prográmmas Ruoššain, áigodagas 2012-2012. Sámediggi lea ovddidan oainnuid ođđa golmma jagi prográmmii Norgga-Ruošša kultursoahpamuša hárrái. Iežamet cealkámušas leat mii earret eará dorjon dan oainnu ahte mánáid- ja nuoraidkultuvra ja álgoálbmotkultuvra leat deatalaš áššit Norgga-Ruošša ovttasbarggus, beroškeahtá prográmmaid ođastemiin. Sámediggi oaivvilda ahte álgoálbmogiid dáidda ja kultuvra ferte deattuhuvvot maiddái boahhtevaš prográmmaáigodagas, ja ahte dát eandalii sáhtášii celkojuvvot eambo konkrehta. Prográmmas 2010-2012 lea dát hábmejuvnon ná: “Álgoálbmogiid dáidaga ja kultuvrra oktasaš arenat”. Sámediggi oaivvilda maiddái ahte berre boahhtit ovdan movt bealálaččat áigot lágideat dilálašvuodaid ovttasbargui álgoálbmotdáidaga ja -kultuvrra hárrái.

Lágat ja soahpamušat

Norgga stáhta lea geatnegahtán iežas lágideat dilálašvuodaid dasa ahte sámit sáhttet sihkkarastit ja ovddidit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima. Dát geatnegasvuodát leat nannejuvvon lágaid ja soahpamušaid bokte. Dat leat vuodđun min gulahallamii naššuvnnalaš, guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiiguin ja eará belliiguin geaiguin mis lea ovttasdoaibma.

Vuodđolága § 100a čuodjá: Lea stáhta eiseválddiid geatnegasvuodta láchit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku sáhtá seailuhit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima. Dát mearrádus bođii Vuodđoláhkii 1988:s. Dat mearrádus mearkkaša ahte stáhta galgá leat veahkkinn ovddideame posiitiiva ovdáneami earret eará kulturpolitihka bokte.

Sámelága (Láhka Sámedikki ja eará riektedilálašvuodaid birra, 1989) ulbmil lea lágideat dilálašvuodaid dasa ahte sámi álbmotjoavku Norggas sáhtá sihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima. Kulturlága (2007) ulbmil lea čielggasmahttit almmolaš eiseválddiid ovddasvástádusa lágideat dilálašvuodaid ja ovddidit mánggabealat kulturfálaldagaid, nu ahte buohkain galgá leat vejolašvuodta searvat kulturodoaimmaide ja vásihit girjás kultureallima. 3. §:s daddjo ahte stáhta galgá ovddidit ja lágideat dilálašvuodaid viiddis kulturfálaldagaide miehtá riikka rievttálaš, ekonomalaš, organisatuvrralaš,

diediheddji ja eará heivvolaš váikkuhangaskaomiid ja doaimmaid bokte. Stáhta galgá hábmet váikkuhangaskaomiid ja čadahit doaimmaid mat ovddidit ja suodjalit mánggabealat kulturovdanbuktimiid riikkaidgaskasaš vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid olis.

ON` julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra, man ON` válđočoahkkin mearridi 2007:s, mielddisbuktá álgoálbmogiid olmmošvuoigatvuodaid ja vuodđofriiddjavuodaid doahttleami. Julggaštus čielgasit dohkkeha álgoálbmogiid iešmearridanvuoigatvuoda, dás maiddái sámi álbmoga rievtti friiddja mearridit iežas ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami. Dát vuoigatvuohta sisttisdoallá maiddái rievtti friiddja mearridit iežas politihkalaš sajádaga. Álgoálbmogiin lea maiddái riekti iežaset kulturárbaí ja geavahit ja sirdit máhtu mii lea čadnon historjái, gillii ja máhttovuogádagaide. Dát boahťa čielgasepmosit ovdan álgoálbmotjulggaštusa artihkkaliin 11, 12, 13 ja 31. Álgoálbmogiin lea riekti čalmustahttit, doaimmahit, ovddidit ja oahppat iežaset kultuvrra ja árbevieruid birra.

ILO-soahpamuš nr. 169 (ILO 169) álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešheanaláš stáhtain guoská maiddái álgoálbmogiid kultuvrii ja álgoálbmogiid ášahusaide. 2. artihkkalis boahťa earret eará ovdan ahte ráđđehusas lea ovddasvástádus ovddidit ovtastuvvon ja systemáhtalaš doaimmaid suodjalan várás álgoálbmogiid vuoigatvuodaid, ja dáhkidit ahte sin integritehta doahttaluvvo. Guoskevaš álgoálbmot galgá searvat dien bargui. Diekkár doaimmaid gaskkas galget leat váikkuhandoaimmat mat duddjojit guoskevaš álbmogiid sosiála, ekonomalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid dievas duohtandahkama, doahttalettiin sin sosiála ja kultuvrralaš identitehta, dábiid, árbevieruid ja ášahusaid. 4. artihkkalis nannejuvvo ahte galget čadahuvvot erenoamáš doaimmat sihkkarastit guoskevaš álbmogiid ášahusaid. ILO 169 7. artihkkalis čuovvu ahte maiddái álgoálbmogiin lea riekti mearridit iežaset vuoruhemiid ovdánahttinproseassaide dan muddui go dat earret eará maiddái gusket sin ášahusaide, ja dan muddui go lea vejolaš, gozihit iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami. Dán artihkkala ferte maiddái geahččat 6. artihkkala vuodul, mii geatnegahtta ráđđehusa konsulteret álgoálbmoga go lea áigumuš ášahit láhkamearrádusaid dahje hálddahuslaš mearrádusaid main lea mearkašupmi sidjiide.

ON-soahpamušas 1966 siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra 27. artihkkalis daddjo ahte stáhtain gos gávdnojit čearddalaš, oskkoldatlaš dahje gielalaš unnitlogut, ii galgga sis geat gullet daidda, rivvejuvot vuoigatvuohta, ovttas eará miellahtuiguin iežas joavkkus, doaimmahit iežaset kultuvrra, dovddastit iežaset oskku ja čadahit oskkudoaimmaid, dahje geavahit iežaset giela.

Norga lea 1991:s vuolláičállán ON-soahpamuša mánáid vuoigatvuodaid birra, Mánáidkonvenšuvnna. Mánáidkonvenšuvdna siskkilduvvui olmmošvuoigatvuodálága bokte 2003:s ja nappo manná dat ovdalii Norgga lágaid. 30. artihkal čujuha njuolga unnitloguid ja álgoálbmogiid mánáide: “Stáhtain gos gávdnojit čearddalaš, oskkoldat-, dahje gielalaš unnitlogut dahje olbmot geat gullet álgoálbmogii, ii galgga mánás mii gullá unnitlohkui dahje álgoálbmogii, hehttejuvot su vuoigatvuohta ovttas earáiguin geat gullet su jovkui, eallit iežas kultuvrra mielde, dovddastit iežas oskku ja doaimmahit iežas kultuvrra dahje geavahit iežas giela. Mánáidkonvenšuvnna 30. artihkal addá sámi mánáide oktagaslaš vuoigatvuoda bisuhit iežaset kultuvrra ja iežaset kultuvrralaš identitehta. Mánáidkonvenšuvnna artihkal 17 d) čujuha maiddái álgoálbmotmánáide, go doppe daddjojuvvo ahte stáhta galgá: “ávžžuhit mediahivvodaga erenoamážit váldit vuhtii daid mánáid gielalaš dárbbuid geat gullet unnitlohkui dahje álgoálbmogii”.

UNESCO-soahpamuš vuoigatvuodalaš kulturárbbi birra 2003, lea ráhkaduvvon dainna ulbmiliin ahte sihkkarastit ja lasihit diđolašvuoda vuoigatvuodalaš kulturárbbi mearkašumi ja dan árvvus atnima hárrái. Norga vuolláičálii soahpamuša 2007:s. Soahpamuša ulbmil lea suodjalit vuoigatvuodalaš kulturálbmanahhtimiid, ja dan bokte čalmustahttit ja sihkkarastit guoskevaš servodagaid, joavkkuid ja ovttaskas olbmuid kultuvrra ja dan árvvus atnima. St.prp. 73 (2005-2006) Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven (Miediheami birra vuolláičállit UNESCO konvenšuvnna vuoigatvuodalaš kulturárbbi suodjaleami hárrái) deattuhii ahte lea stuorit dárbu suodjalit Norgga sámi álgoálbmoga ja naššuvnnaš unnitloguid vuoigatvuodalaš kulturárbbi, ja ahte erenoamážit lea deatalaš deattuhit álgoálbmogiid ja naššuvnnaš unnitloguid Norggas, go árvvoštallojuvvo deavdá go Norga soahpamuša gáibádusaid. Norgga kulturráđđi lea Kulturdepartemeanttas ožžon gohččuma dievasmahttit UNESCO-soahpamuša vuoigatvuodalaš kulturárbbi suodjaleami hárrái, ja ášši lea leamaš ságas Sámedikki ja Norgga kulturráđđi čoahkkimis. Sámediggi lea deattuhan ahte easka ášahuvvon ráđđeaddi fágálávdegottis, mii galgá Norggas bargat vuoigatvuodalaš kulturárbbi evttohemiin Unesco golmma riikkaidgaskasaš listui, ferte leat gelbbolašvuoda álgoálbmogiid/sámiid ja naššuvnnaš unnitloguid vuoigatvuodalaš kulturárbbi dáfus. Sámediggi lea nammadan ovtta lahtu fágálávdegoddái. Sámediggi áigu čuovvolit ságastallama ja ovttasbarggu Norgga kulturráđđiin ja Kulturdepartemeanttain soahpamuša dievasmahttima hárrái.

Sámi dáidda ja kultureallin

Sámediggeráđđi lea válljen ahte dán diedáhusa proseassas ii ovddit čielggadusa kultuvrra birra. Dán teakstaoasis áigut danne oanehaččat čilget dálá dili sámi dáidda- ja kultursuorggis. Čilgehusa vuodđun lea Sámedikki kultursuorggi bušeahhta.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Juolludeamit	29	30	31	32	44	47	53	61	65	67	70
Kulturdep.:s	100	244	734	613	243	905	543	993	353	379	379
Sámediggái											
- lassáneapmi		1 144	1 490	879	11	3 662	5 638	8 450	3 360	2 026	3 000
jagis					630						
- lassáneapmi		3,9 %	4,9 %	2,80	35,70	8,30	11,80	15,80	5,40	3,10	4,45
jagis, %		%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Juolludeamit	18	38	40	41	44	53	64	72	77	83	94
Sámedikkis	205	569	028	973	410	624	785	597	007	245	587
kultuvrii											
- lassáneapmi		20	1 459	1 945	2 437	9 214	11	7 812	4 410	6 238	11
jagis		364					161				342
- lassáneapmi		111,9	3,8 %	4,9 %	5,8 %	20,7	20,8	12,1	6,1 %	8,1 %	13,6
jagis, %		%	%	%	%	%	%	%	%	%	%

Tabella čájeha Kulturdepartemeantta juolludeami Sámediggái (bajimus ráidu) ja juolludemiid Sámedikkis kulturdoaimmaide oktiibuot Sámedikki bušehta bokte. Tabella čájeha guokte beali; nubbi ahte juolludeamit Kulturdepartemeanttas Sámediggái eai vástit dan juolludeapmái maid Sámediggi addái kultuvrii, ja nubbi ahte Sámedikki bušehtas leat ollu jagiid leamaš stuora lassáneamit.

Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanásahusat

Sámediggi addá jahkásaččat sámedikki bušehta bokte njuolggodoarjagiid sámi kulturviesuide ja kulturgaskkustanásahusaide. Doarjja galgá leat veahkin kulturgaskkustanásahusaide mat čalmmustahitet sámi kultureallima ja doibmet sámi kultuvrra ovddideami arenan.

Dáid kulturviesuin ja kulturgaskkustanásahusain leat oalle iešguđetlágan doaimmat. Dat boahtá muhtin muddui das go daid ásaheamis lea iešguđetlágan duogáš ja muhtin muddui leat iešguđetlágan ekonomalaš rámmaeavttut. Lea datte maid dáid nu ahte ásaheamis leat leamaš iešguđetlágan návccat ovdánahttit iežaset doaimma ja barggu. Muhtin ásaheamis leat leamaš gievrrat ovdánit ja leat doaibman “čuovgodoardnan” iežaset báikkálaš servodagain, go fas eará ásaheamis lea unnit doaibma, mii fas dagaha unnit ovdáneami ja stuorruma. Go leat dien meari stuora erohusat sámi kulturásahusaid gaska, de lea lunddolaš ahte fertejit čadahuvtot iešguđetlágan doaibmabijut vai ásaheamis ovdánit dohkálaččat.

Sámediggi dáhttu doalahit ja ovddidit doaimmaid sámi kulturviesuin, sihke čielga politihka ja jahkásaš ruhtajuolludemiid bokte. Ásaheamis aldiineaset lea almmotge sierra ovddasvástádus doalahit ja ovdánahttit iežaset ásaheamis, ja háhkat buori ovttasbarggu iešguđetlágan bealálaččaiguin. Danne sámediggi bidjá čielga eavttuid buot ásaheamis doibmii mat ožžot njuolggodoarjaga sámedikki bušehta bokte.

Sámediggi lea 2013:s ásaheamis ođđa ortnega iežamet bušehtas, man leat gohčodan dáidaga ja kulturgaskkusteami arenat, ja masa gullet proševttat, stipeanddat ja doaibmabijut. Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanásahusat mat eai oaččo njuolggodoarjaga sámedikki bokte, sáhttet dán ortnegis ohcat doarjaga.

Ásaheamis diedáhusa (2008) čuovvoleapmin leat mii čuovvolan ollu vuoruhuvvon doaimmaid. Dat leat mángga sámi kulturviesu ođđasis organiseren, namalassii nuppástuhttin vuodđudussan ja oasussearvin, stivralahtuid nammadanváltti ásaheamis maid Sámediggi addá njuolggodoarjaga, ja vuodđudusaid njuolggadusrievdadeapmi. Dát doaimmat leat oassin sámi ásaheamis ovdánahttimis, ja daid deatalašvuoda deattuheapmi sámi demokratiija nannemis ja ovdánahttimis.

Sámi festiválat

Sámediggi addá jahkásaččat sámedikki bušeahta bokte njuolggodoarjagiid sámi festiválaide. Doarjja galgá leat mielde nanneme sámi festiválaide mat čalmmustahttet, gaskkustit ja ovdánahttet sámi kultuvrra.

Sámediggi bargá dan ovdii ahte sámi festiválat galget bisuhuvvot ja ovdánit deatalaš sámi ja eará álgoálbmogiid dáidda- ja kulturarenan, ja ahte dat galget leat jahkásaš doalut mat geasuhit gehččiid, artisttaid ja kulturgaskkusteddjiid Sámis ja eará álgoálbmotservodagain.

Sámi festiválat leat hui deatalaččat sámi servodahkii. Dain lea sihke čálgoekonomalaš ja márkanekonomalaš árvu. Festiválain lea kultuvrralaš árvu, gielalaš árvu, dat huksejit identitehta ja ásaht bargosajiid, buktet gálvojođu ja muđui ávkki servodahkii. Dat leat maiddái sámiiid, iešguđet buolvvaid ja iešguđet álbmogiid gávnadanbáikkid.

Kultuvrralaš fáldadagat servodagas oppalaččat mannet dan guvlui ahte festiválaide lohku sakka lassána. Eambo fáldatberoštupmi kultureallimis geasuha buotlágan servodatlahtuid ja lasiha vuordámušaid festiválaide kvalitehta ja sisdoalu hárrái. Sámi festiválat atnet dárbbaslažžan čuoovvut dien ovdáneami, mii fas eaktuda oadjebas birgenvuođu ja bissovašvuođa, sihke ekonomalaš ja olmmošlaš resurssaid dáfus.

Teáhter ja lávdedáidda

Sámediggi addá jahkásaččat sámedikki bušeahta bokte njuolggodoarjagiid guovtti sámi teáhterii, Beivváš Sámi Našunálateáhterii ja Áajelsaemien Teaterii. Doarjja galgá leat mielde ovdánahttime dieid sajáiduvvan sámi teáhteriiid dáiddalaččat, ja leat veahkin dasa ahte dat sáhttet buvttadit alla dási lávdedáiddaga ja mátkkoštít lávdedáiddagiin, nu ahte doibmet kulturvásiheami ja kulturgaskkusteami arenan, ja báikin gos sámegeiella geavahuvvo ja čalmmustahttojuvvo.

Sámi servodagain lea teáhter čájehuvvon ođđaáigásaš lávddis oalle nuorra dáiddavuohki. Sámi lávdedáidda ja teáhterdoaimma lea deatalaš sámi dáiddaga, kultuvrra, giela ja identitehta vásiheapmái, čalmmustahttimii ja gaskkusteapmái. Teáhter lea dáiddavuohki masa servet mánggalágan dáiddarat: neavttárat, dánsejeaddjit, rešissevrat, dramatihkkárat, hábmejeaddjit, musihkkárat, scenográfáttat ja nu ain.

Sámediggi bargá dan ovdii ahte sámi teáhterdoaimma bisuhuvvo ja ovdána, sihke sajáiduvvan sámi teáhterat ja astoáiggeteáhterdoaimma. Mánáid ja nuoraid teáhterdoaimma lea vuoruhuvvon suorgi.

Sámediggi bargá ovtta Beivváš Sámi Našunálateáhteriiin oážžut ođđa teáhtervisti sámi našunálateáhterii. Sámediggi lea addán Statsbyggii bargun plánet ođđa vistti. Prográmmabargu oktan latnja- ja doaimmaprogrammain lea juo gárvvís, ja leat čadahuvvon konsultašuvnnat Kulturdepartemeanttain ođđa sámi kulturviesuid viessoláigoruhtadeami hárrái. Proševtta viidáset čadaheapmi dahkkojuvvo viessoláigoruhtadeami ortnega vuogádaga mielde.

Girjjálašvuohta

Sámediggi juolluda jahkásaččat doarjaga girjjálašvuođa almmuhemiide ohcanvuđot ortnega bokte. Doarjjaortnega ulbmiljoavkun leat leamaš sámi girjjálašvuođa lohkkid. Hui oallugat ohcet doarjaga girjjálašvuođa almmuhemiide, ja lohku lassána jagis jahkái. Sámediggi lea maŋemus jagiid vuoruhan mánáid ja nuoraid go juolluda ruđa girjjálašvuhtii. Dát guoská erenoamážit sámi čáppagirjjálašvuhtii, jorgaluvvon čáppagirjjálašvuhtii ja jietnagirjjiide. Movttiidahttin dihte mánáid ja nuoraid lohkat eambo ja vai dan golmma sámegeilli almmuhuvvojit eambo, de lea Sámediggi välljen erenoamážit ovddidit girjjálašvuođa mánáide ja nuoraide.

Sámi dáidda- ja kulturbirrasat leat moaitán girjjálašvuođa- ja musihkkaohcamiid árvvoštallama. Dáiddáriid gáibáduš lea ahte ferte earuhit politihka ja fága. Dáidda- ja kulturfágalaš árvvoštallan galgá leat vuodđun go ohccojuvvon proševttat árvvoštallojuvvojit.

Sámediggi lea dadjat áidna mii doarju sámegeiel girjjálašvuođa almmuheami. Dat lea hástalussan go lea sáhka addimis sámi girječállide dohkálaš rámmaeavttuid. Ođđa girjjálaš albmanahttinuogit, nu mo áppát ja e-girjijit, addet vel stuorit hástalusaid daid ekonomalaš rámmaeavttuid hárrái maid Sámediggi hálddaša.

Musihkka

Sámediggi juolluda jahkásaččat doarjaga musihkkaalmuhemiide ohcanvuđot ortnega bokte. Lea maiddá juolluduvvon doarjja musihkka-video ráhkadeapmái ja turné-doibmii. Bohtet hui ollu ohcamat. Sámediggi vuoruhá jahkásaččat bušeahta bokte guđet doaimmat galget oažžut doarjaga, ja vuoruheamit sáhttet rievdat jagis jahká.

Sámediggi lea maŋemus jagiid vuoruhán nuorra sámi musihkkáriid ovddideami. Erenoamážit leat dorjon nuorra musihkkáriid suorit márkaniid guvlui, ámmátdási ja márkánfievrrideami dáfus. Sámi musihkka ođasmuvvá ja ovdána seamma ládje go musihkka muđui servodagas, mii fas lea boktán eambo beroštumi ja bivnutvuoda.

Árbevirolaš sámi juoigan ii leat vuoruhuvvon 2010 rájes. Vai leat sáhttán doarjut nuorra musihkkáriid ja mánáid ja nuoraid musihka, de lea árbevirolaš juoigan biddjon maŋgeli, ja dat lea dahkkojuvvon ekonomalaš rámmaeavttuid geažil. Nu go girjjálašvuodadoarjagiid dáfus, de leat maiddá musihkkabirrasat moaitán váilevaš einnosteami vuoruhemiid dáfus.

Visuála dáidda

Sámediggi doarju sámi dáidaga dáiddáršiehtadusa bokte. Álggu rájes juo lea sámi dálá áigge dáidaga ja dáiddaduoji sisaoastima ortnet leamaš oassin šiehtadusas. Ulbmilin šiehtadusain lea čálmustahttit sámi dáidaga. Dáidda galgá čohkkejuvvot boahhtevaš sámi dáiddamusei.

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša Stuoradiggedieđáhussii nr. 23 (2011-2012) mii lea visuála dáidaga birra. Stuoradiggedieđáhusas čielggada Kulturdepartemeanta sámi dáidaga ja ovddida departemeantta árvoštallamiid. Departemeanta árvoštallá earret eará ahte: “Guovddáš eiseválddit galget vuhtii váldit sámi beali ollislaš kulturpolitihkas, mii galgá speadjalastit kultuvrralaš girjái vuoda mii lea Norggas. Buohkat geat orrot riikkas, galget beassat oahpásmuvvat ja dovddiidit sámi dáidaga ja kultuvrra. Suorggi nannemis ja viiddideamis lea maiddá positiiva váikkuhus sámi dáiddáriid ja sámi ásaheamiid guovdu”.

Norgga kulturráđdi definere otná visuála dáiddasuorggi iežas strategijaplánas 2011--2014, čuovvovaš vuogiin: “Otná dáiddasuorgái gullá njuhttojuvvon govva, fotografijja, sárvggus, grafihkka, skulptuvra, video/filbma/dokumentára, installášuvnnat, báikái gullevaš ja relašuvnavuđot ovdanbuktimat, jietnadáidda, performance, neahtadáidda, streetart, grafiti, govvaráiddut, artists` books, olggu ja almmolaš lanjaid geavaheapmi jna. Dáidda sáhtta leat dinga, muhto seamma bures maiddá dahku, dáhpáhus ja dilálašvuota. Dáiddasuorgái gullet maiddá dat deatalaš rollat maid digaštallan ja máhttobuvttadeapmi ovddastit, sihke olbmo iežas dáiddavuohkin, muhto maiddá seminárid ja almmuhemiid hámis.”

Duodji lea guhkes ja nanu árbevierru sámi dáiddabirrasiin. Duodjái gullet buotlágan ráhkadeaddji doaimmat nugo dipmaduodji, ámmátduodji, dáiddaduodji, garraduodji ja smávvaindustriija man vuodđun lea sámi kultuvra ja árbevierru. Odne earuhuvvo dáidda ja duodji, mas dáidda fáttmasta friddjahutkkálaš dáiddaduoji, ja duodjin ges adnojuvvo ráhkadeapmi man vuodđun lea sámi árbevierru.

Filbma

Sámedikkis lea ohcanvuđot ortnet mas vuoruhuvvojit doarjagat sámi filbma- ja mediafálaldagaide ja dokumentáraid buvttadeapmái sámi dilálašvuodaid birra.

Sámediggi addá njuolggodoarjaga Internašunála Sámi filbmaguovddázii AS (ISF) Guovdageainnus. Guovddáš ásaheami 2007:s ja dan áidna eaiggát lea Guovdageainnu suohkan.

Guovddázis lea riikkaidgaskasaš stáhtus, vaikko stáhtadoarjja addojuvvo ge poastta 73 (guovlulaš filbmaguovddázat) bokte. ISF hástalus lea váilevaš doaibmaruhtadeapmi. Sámediggi lea lohkan iežas mielas searvat filbmaguovddáža eaiggádin. Filbmaguovddáš háliida ahte eambo almmolaš bealit Norggas, Ruotas ja Suomas berrejit searvat eaiggádin. Dat dagahivččii ahte guovddáš sáhtášii ohat našuvnnalaš ruhtadeami diein riikkain, mii sáhtášii lasihit sámi filmmaid buvttadeami. Doaimmat ISF olis leat sakka lassánan, ja ođđa prošeavttat ja taleanttat leat ilbman mearkkašahtti láhkái. Dat ovttasbarget dasa lassin

filmbabirrasiguin Norggas, Ruotas Suomas ja Ruoššas. 2011:s ja 2012:s almmuhii ISF doarjagiid sámi filmmaid ovdánahttimii ja buvttadeapmái.

Sámi filbma lea sihke deatlaš kulturfálaldat ja gielladoaibma. Sámediggi lea danne bušeahta ohcanvuđot doarjagiid bokte sámegeoldoaimmaide vuoruhan sámi mánáid- ja nuoraidfilmmaid dubbema. Dán ášši leat mii maiddá ovddidan ráđdehussii.

Museat

Sámediggi addá njuolggodoarjaga guđa konsoliderejuvvon sámi museii. Ulbmil dáinna ortnegiin lea seailluhit, hálldašit ja gaskkustit sámi kulturhistorijá báikkálaš servodagain. Sámi museat doaimmahit iežaset museadoaimmaid museafágalaš prinsihpaid, našuvnnaš mihttomeriid ja Sámedikki njuolggadusaid mielde. Sámi museadoaibma lea deatlaš ášahussan sámi servodagain, mas sámi museain lea guovddáš sajádat sámi demokratiija čađaheamis, vaikko stáhta ii leat ge daidda láchčán nu buriid rámmaeavttuid. Sámi museat ieža ja Sámediggi háliidit ovddidit sámi museaid ain dobbeli, muhto das leat ollu hástalusat. Leat sihke museafágalaš hástalusat, ja maiddá hástalusat dan hárrái ahte lea dárbbalaš viiddidit ja hukset ođđa museavisttiid.

Lea ráhkaduvvon čielggadus Bååstede – sámi kulturárbbi máhcaheapmi, man maiddá guoskevaš bealit, Kulturhistorijálaš musea, Norgga álbmotmusea ja Sámediggi, leat mearridan. Mearrádusas daddjo ahte sámi kulturhistorijálaš dávvirat mat dál leat Norgga álbmotmuseas, galget máhcahuvvot sámi museaide. Diet proseassa lea áigeaddjái ja divrras, ja dasa ferte gávndot ruhtadeapmi.

Sámi museadoaibma ii ovddiduvvo dán diedáhusas, muhto giedahallojuvvo sierra museapolitiikkalaš čielggadusas.

Girjerádjosat

Sámediggi addá njuolggodoarjaga ovcci girjebussii. Dasa lassin addit mii investerendoarjaga ođđa bussiid oastimii. Mis lea maiddá iežamet girjerájus sámediggevievus Kárašjogas.

Sámedikki váldomihttu sámi girjerájusbálvalusain lea ahte olles sámi álbmot galgá oazžut dohkálaš girjerájusfálaldaga. Sámis ássat olbmot biedgguid. Sámedikki girjerájus ja sámi girjebusset leat deatlaččat dasa ahte lágidit girjerájusfálaldaga álbmogii. Sámedikki girjerájus galgá leat sámi girjjálašvuoda ja girjerájusbálvalusa gelbbolašvuodaguovddáš, ja dat galgá leat hálldašangirjerájus Sámedikki politihkkáriidda ja bargiide.

Girjerájus ja girjebusset eai giedahallojuvvo dán diedáhusas. Boahttevaš čielggadusas girjerádjosiid birra guorahallat mii áššesuorggi dárkileappot.

Valáštallan

Sámediggi addá jahkásaččat sámedikki bušeahta bokte njuolggodoarjagiid sámi valáštallanorganisašuvnnaide. Ulbmil dáinna ortnegiin lea bisuhit fysalaš doaimmaide arenaid ja arenaid gos sámi mánát ja nuorat besset vásihit oktavuoda, mat leat identitehta huksejeadjit.

Njuolggodoarjija Sámedikkis manná organisašuvnnaid jodiheapmái ja doibmii. Dasa lassin lea Sápmi, Sámi Valáštallanlihtu (SVL) bokte 2004 rájes juohke nuppi jagi searvan guossin Arctic Winter Games lágideamis. Joavkkus mii lea mátkkoštan Canadai/Alaskai, leat mielde leamaš sihke valáštallit ja kulturovddasteaddjit. Sápmi lea gilvvuide sádden nieida- ja bárdnečuigiid ja spábbačiekčamii ges juniornieiddaid.

Sámediggi lea jahkásaččat 2005 rájes ožžon speallanruđaid bokte juolludeami Kulturdepartemeanttas. Dát ruđat galget juolludaneavttuid mielde mannat bisuhit ja ovdánahttit erenoamáš sámi valáštallandoaimmaid, ja erenoamážit doaimmaid mánáid ja nuoraid váste. Doarjija máksojuvvo Sámediggái, ja dat lea buot jagiid áigodagas 2005-2011 máksán dan viidáseappot SVL-N:ii.

Eaktodáhtolaš searvvit ja ovtastusat

Eaktodáhtolašvuodas lea sihke servodatlaš ja ekonomalaš mearkašupmi. Eaktodáhtolaš organisašuvnnat leat guovddáš doaimmaheaddjit máŋgga servodatsuorggis iežaset barggu bokte, maiddá go lágídit vejolašvuodaid aktiivvalaččat searvat, ja dan sosiála oktavuoda bokte man dat ovddastit. Dain leat ollu rollat servodagas, go dat leat gávnnadansajit, oahppansajit, kulturgaskkusteaddjit, iešguđetlágan bálvalusaid buvttadeaddjit, doaibmaguovddášat, vuolggaheddjit ja diedusge maiddá váikkuhangaskaoamit ja “bearráigeahččit”. Danne lea almmolašvuoda ja eaktodáhtolašvuoda ovtasdoaimma hirbmat deatalaš, maiddá kultursuorggi ovddideamis.

Brutto nationálabuktaga ektui dagai eaktodáhtolaš organisašuvnnaid árvohákan, oktan eaktodáhtolaš bargguin, 3,9 % jagis 2010. Bargu man eaktodáhtolaš olbmot doaimmahit, lea meroštallojuvvon dahkat 60 miljárdda kruvno. Seammás diehtit ahte dien doaimma ii sáhte ruđain mihtidit, go olbmot skeŋkejit iežaset ággi. Stuora rievdamat politihkas maŋemus jagiid váikkuhit eaktodáhtolaš servviid dietnasiidda, ovdamearka dihte speallanautomáhtaid gielđin ja buhtadusortnet mii dan sadjái bođii, rásseruhtasoassi ja lassiarvodivada buhtadusortnet 2010 rájes. Eaktodáhtolaš doaimma vásiha stuora rievdamiid, sihke viidodaga, hámi ja sisdoalu dáfus, oppalaš servodatproseassaid olis. Go olbmuid searvan kulturfálaldagaide rievdá, organisašuvnnavuogit ja demográfalaš bealit rivdet jna., de dat váikkuha eaktodáhtolaš doaimma ja movtta searvat eaktodáhtolaš bargui. Smávva servodagain lihkestuvvet buorebut oažžut stuorit osiid álbmogis searvat eaktodáhtolaš bargui.

Maiddá sámi oktavuodas lea eaktodáhtolašvuodas stuora mearkašupmi kulturdoibmii. Ollu sámi ášahusat eai livčče áigái boahtán eaktodáhtolaš báikkálaš álggaheddjiid ja olbmuid haga. Eaktodáhtolaš ášahusain lea maiddá mearkašupmi iešguđetlágan valástallan-, dáidda- ja kulturorganisašuvnnaide, muhto maiddá nuvttá barggu ja eaktodáhtolašvuoda bokte iešguđetlágan kulturlágidemiin. Eaktodáhtolašvuoda bokte ášahuvvojit deatalaš gávnnadansajit, erenoamážit mánáide ja nuoraide. Sámi organisašuvnnadoaimmas lea rádjerasstideapmi maiddá mearkašahti.

Sámediggi juolluda doaimmadoarjaga iešguđetlágan kulturorganisašuvnnaide, ja juolluda ohcama vuodul doarjaga iešguđetlágan doaluide maid eaktodáhtolaš kulturbealálaččat lágídit.

Dál lea digaštallan eaktodáhtolašvuoda ja profesoaliserema birra eaktodáhtolašvuodas, maiddá dáidda- ja kultureallima dáfus. Lea earret eará váttis oažžut olbmuid eaktodáhtolaččat váldit ovddasvástádusa organisašuvnnadoaimmaid dáfus, ja de fertejit bálkáhít olbmuid dasa. Máŋggat doarjjaohccit mitalit ahte lea šaddan váddáseabbo oažžut olbmuid bargat nuvttá, ja danne dárbbášit sii ruđa bálkáhít/buhtadit olbmuid bargat. Sámi festiválat leat buori muddui vuodđuduvvon eaktodáhtolašvuoda ala, go servodaga rievdan dien dáfus ii vuos leat ollen dohko.

Mihttun lea ahte sámi eaktodáhtolaš kultureallimis galget leat buorit rámmaeavttut vai sáhttet ovdánit ja hutkat odđa ja gelddolaš doaimmaid, mat addet movtta searvat dakkár bargui, ja mii dahká dan geasuheaddjin gilvvus eará fálaldagaiguin.

Media

Sámedikki mihttomearri mediapolitihkain leat máŋggabealat sámi mediat mat čalmmustahttet sámi giela, kultuvrra ja servodateallima. Mediat galget ieža fállat arenaid gos sámegeilas, sámi kultuvrras ja servodateallimis lea sorjjasmeahttun jietna, ja mii lea identitehta huksejeaddji. Sámediggi juolluda iežas bušeahta bokte doarjagiid iešguđetlágan almmuhemiide ja NuoraŷTV:ii, mii lea neahtta-tv julevsámegeilli ja man julevsámi nuorat doaimmahit.

Sámedikkis ii leat hálldašanovddasvástádus sámi mediapolitihkas. Mediabearráigeahčču hálldaša stáhtadoarjaga sámi aviissaide. Gulahallamis ráđđehusain fertet mii čielgasit ovdanbuktit maid mii atnit váilevažžan sin sámi mediapolitihkas. Lassin ráđđehusa sámi mediapolitihkkii juolluda Sámediggi doaimmadoarjagiid sámi almmuhemiide ja NuoraŷTV prošehtii.

Girjgis ”Sámi logut mitalit 3” čujuhuvvo ahte sámi mediaid ovdáneapmi lea leamaš guovddážiš bealušteame ja ovddideame sámi kultuvrra. Sámi bealis lea iežaset mediaid ásaheapmái biddjojuvvon

stuora fuomášupmi, ja barggu boadusin lea ahte mis odne leat beaivválaš sámegielválaldagat radio, tv, aviissaid ja Interneahta bokte.

NRK Sápmi lea nannen iežas sajádaga sámi álbmoga guovdu, go lea dat media mas olbmot válljejit gullat sámi áššiid birra. Go sáddenáiggit leat lassánan ođđasiidda, mánáid-tv:i ja magasiidnaprogrammaide, de lea das viidamus fáaldat sámi álbmogii. NRK ja Sámediggi leaba ságastallan bargat sierra tv-kanála ásaheami ovdii, mii lea ge NRK Sápmi mihttomearri.

Leat ain hástalusat mediafálaldagaid dáfus mat bures áimmahušáše julev- ja lullisámi giellaguovlluid, ja mat attáše julev- ja lullisámiide dohkálaš ja dásseárvosaš mediafálaldaga. Mediafálaldat lullisámegillii lea okta ášši ovttasbargošiehtadusas lullisámi guovllu dáfus. Sámediggeráđđi dáhttu oažžut áigái kártema čielggadan dihte mediafálaldaga lullisámiide ja lullisámegillii. NuorajTV bargá viiddidit seamma fáaldaga nuoraide lullisámi guovllus. Girjjis “Sámi logut muitalit 3” gávnnavuvvo ahte orru leame nu ahte sámít olggobealde Finnmárkku eai geavat sámi mediaid seamma aktiivvalaččat go sápmelaččat Finnmárkkus. Dát dáidá boahit das go eanas oassi mediafálaldagas lea davvisámegillii.

Sosiála mediaid ja internehta geavaheapmi lea ovdáneame nuoraid gaskkas. Sii álkít heivehit iežaset digitála ođasmuvvamiidda, ja dasa lea earret eará NuorajTV buorre ovdamearka.

Eai leat čadahuvvon viiddis iskkadeamit sámi mediaid birra Skogerbo raportta rájes, ”Samiske medier. Innhold, bruk og rammevilkår” (2000) (Sámi mediat. Sisdoallu, geavaheapmi ja rámmaeavttut, 2000). Sámediggi lei diŋgon dien raportta.

Artihkal sámi mediaid birra girjjis “Sámi logut muitalit 3” rávve ahte čadahuvvo ođđa iskkadeapmi sámi mediaid birra. Dat lea erenoamáš deatalaš iskan dihte man muddui sámiide olggobealde eanemus guovddáš sámi guovlluid lea dohkálaš mediafálaldat, ja erenoamážit olggobealde Sis-Finnmárkku. Berre maiddá dárkileappot guorahallojuvvot mo sámi aviissaide lea beroštupmi ja makkár rámmaeavttut dain leat. Ođđaáigásaš mediaid geavaheapmi sámiid gaskkas berre maiddá iskojuvvot, mo sámít geavahit daid, ja man muddui dat geavahuvvojit diehtogáldun sámi dilálašvuodaid hárrái.

Kulturealáhus

Sámedikkis lea iežas ealáhusdieđáhusas (2011) bidjan kulturealáhusa oktan ángiruššansuorgin. Dán ángiruššansuorggi mihttomearri lea háhkat eambo bargosajiid sámi kulturealáhusain ja kultuvrii vuodustuvvon ealáhusain.

Kulturealáhus ráddjejuvvon ealáhusdieđáhusas priváhta ealáhussan mat ráhkadit ja vuvdet kultuvrralaš gálvvuid dahje bálvalusaid. Diet leat earret eará sámi almmuhus- ja máinnusdoaimmat, arkitektuvra, girjjit, aviissat, bláđit jna, design, foto, filbma, video, duodji, dáiddalaš doaibma (čađaheaddji ja ráhkadeaddji dáidda, dáiddaduodji) ja musihkka. Mátkkoštanealáhus adnojuvvon leat sierra ealáhus, mas sámi kulturelemeanttat leat guovddáš oassin fitnodaga doaimmas. Duodjeealáhus lea deatalaš ealáhus mas leat guhkes árbevierut sámi servodagas. Mihttomearit ja strategiijat mátkkoštanealáhusa ja duoji hárrái leat giedahallojuvvon Sámedikki ealáhusdieđáhusas.

Eará bealit dien ealáhusas leat dat dáiddalaš buktagat maid sámi dáidda- ja kulturdoaimmaheaddjit ráhkadit. Kulturealáhusas lea buori muddui sáhka sámi dáiddáriid rámmaeavttuin. Danne áigut mii maiddá dán dieđáhusas váldit ovdan ášši sierra ángiruššansuorgin, mas dáiddáriid doaibma erenoamážit deattuhuvvo.

Sámedikki ángiruššan kulturealáhusaid ovddas boahit lassin dan viiddis ángiruššamii mii muđui lea sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái. Lea áibbas mearrideaddji eaktu ahte mis lea ealli ja nanu sámi dáidda- ja kultureallin, go dan haga ii livčče mis makkárge kulturealáhus.

Kulturealáhus lea hui áigejuovdilis ášši miehtá riikka. Kulturdepartemeanta, Ealáhus- ja gávpedepartemeanta ja Gielda- ja guovlodepartemeanta ovddidit 2013 mielde kulturealáhusaid doaibmaplána. Buot fylkkagiieldain sámi guovlluin leat sierra doaibmaplána iežaset kulturealáhusángiruššamiidda, ja Romssas ja Finnmárkkus leat ásahuvvon sierra kulturealáhusfoanddat.

Dasa lassin lea Davvi-Norgga Seastinbáŋku ášahan vuodđudusa mii galgá juohkit 100 miljovna kruvno kulturealáhusáigumušaide riikkaosis.

Hástalusat otná kulturpolitihkas

Sámi dáidaga ja kultureallima dála dili guorahallan čájeha ahte mis leat ollu hástalusat kultursuorggis. Diedáhusas eai leat vástádušat buot hástalusaide, muhto áŋgiruššansurggiid oktavuodas gieđahallat mii máŋga dain surggiin bajit dásis.

Sámedikki stuorimus hástalus sámi kulturpolitihkas lea min váilevaš doaibmanmunni sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideami hárrái. Mii háliidivččiiimet leat njunuš eavttuidbiddji sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideamis. Sámedikki vejolašvuodát váldit ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái ráddjejuvvo dan dihte go Sámedikki ja ráđđehusa gaska leat váilevaš bušeahttačielggadeamit. Mii fertet áigges áigái eallit daid láidestusaiguin maid ráđđehus bidjá stáhtabušeahta bokte.

Viidáseappot oaivvildit mii ahte sámi kultuvra ii leat ožžon iežas lunddolaš ja deatalaš saji eará almmolaš eiseválddiid politihkas. Sámediggi šaddá dávjá akto bargat sámi dáidaga ja kultuvrra nannemiin, ovddideamiin ja gaskkustemiin. Dát dagaha vuosttažettiin sámi dáidaga ja kultureallima doaimmaheddjiid ovdii. Dat dagaha maiddá álbmoga ovdii geat eai beasa vásihit ja muosáhit sámi dáidaga ja kultuvrra. Dat lea vahágin Norgga dáidda- ja kultureallimii.

Sámi dáiddár- ja kulturbiras moaitá Sámedikki das go mii bidjat politihkalaš láidestusaid dáiddáriidda sin beaivválaš dáiddalaš barggus. Lea go vejolaš earuhit dáiddalaš ja kulturfágalaš árvvoštallamiid politihkalaš árvvoštallamiin? Gokko galgá ráđji mannat, ja gean vuoruheamit/árvvoštallamat galget biddjojuvvo vuodđun? Sáhtta go Sámediggi, mii lea sihke politihkalaš orgána ja hálddašanorgána, sirrejuvvo olggobeallái friddja ja sorjjasmeahttan dáidaga? Movt sáhtta Sámediggi bures hálddašit Sámedikki kulturráđi sirrema prinsihpa vuodul, seammás go Sámediggi, mii dábálaččat šaddá akto ruhtadit sámi dáidda- ja kulturprošeavttaid, galgá sáhttit bidjat eavttuid gáibádusaid? Seammás lea ealli ja mánggabealat dáidda- ja kultureallin Sámedikki kulturpolitihkalaš mihttomearrin. Dát mearkkaša ahte kulturpolitihkalaš árvvoštallamis galget oppalaš ja bajitdási láidestussan leat gielalaš girjávuohta ja mánáid ja nuoraid vuoruhepmi, seammás go dáiddalaš friddjavuohta galgá vuhtii váldojuvvo.

Dát leat deatalaš gažaldagat mat gusket sámi dáiddáriid rámmaeavttuide. Sámedikki deataleamos reaidun dán barggus leat min doarjagat sámi dáidagii ja kultuvrii, sihke njuolggodoarjagat, ohcanvuodot doarjagat ja dáiddársiehtadus. Vástádušat dáidda gažaldagaide fertejit gávdnot ovttasráđiid sámi dáiddárorganisašuvnnaiguin.

Ásahusdiedáhusa bokte 2008:s bijai Sámediggi iežas ášahuspolitihkkii vuoddu. Diedáhusas leat láidestusarret eará ášahusaid ođđasis organiseremii. Dat bargu lea dál jođus ja galgá ain jotkojuvvo. Ásahusdiedáhusas bohtet maiddá ovdan makkár doaibmagáibádusat ášahusaid biddjojuvvojit. Mii bidjat čielgaset gáibádusaid doaimma hárrái buot ášahusaid ja organisašuvnnaide mat ožžot njuolggodoarjaga Sámedikki bušeahta bokte. Sámediggi oaidná datte ahte mii eat leat leamaš doarvái čielgasat iežamet gulahallamis ášahusaiguin doaimmaid ja vuordámušaid hárrái.

Sámit lea álbmot mii orru njealji riikkas. Rádjárasttideddji bealli ferte maiddá leat kulturpolitihka vuodđun.

Diehtovuodđu

Sámediggediedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra lea ráhkaduvvon daid dieđuid vuodul mat mis leat eará dokumeanttain, statistihkas, evalueremiin ja dutkamis, raporttain maid leat diŋgon erenoamážit dán diedáhusa ráhkadeapmái ja dasto vel dieđuid vuodul maid kultuvrii gullevaš olbmot leat vásáhusaid bokte háhkan.

Dán kapihttalas addit oanehis bajilgova diein dieđuin ja čilget oanehaččat manne dat leat relevanttat.

Sámi kultuvrra servodatdieđalaš mearkkašupmi lea bures duođastuvvon. Muhto sámi kultuvrra servodatbeallin, ja dat makkár mearkkašupmi dáidda- ja kulturdoaimmaheamis lea servodahkii, lea unnán dutkojuvvon. Sámi dáidda- ja kulturvuđot ealáhus lea maiddái unnán dutkojuvvon. Dutkan dán suorggis attášii midjiide ávkkálaš dieđuid áiggis goas dat lea deatalaš ánggiruššansuorgi riikkadásis ja okta dain odđa ealáhusgeainnuin davvin.

Raporttat ja evalueremat

Kulturdieđáhusa bargui lea Sámediggi diŋgon guokte raportta/váikkuhusanaliissa; Telemarksforskningas “Norsk kulturindeks 2012 – Resultater fra samisk område” (Norgga kulturindeaksa 2012 – Bohtosat sámi guovllus), ja Norut Álttás “Kulturnæringer i samiske områder – sysselsetting og bedriftskultur” (Kulturealáhusat sámi guovlluin – bargosajit ja fitnodatvuogádat). Goappaš raporttain leat mii bivdán vuodđun atnit 24 dihto suohkana. Dát ráddjejupmi lea dahkkojuvvon SED-guovllu vuodul, mii lea Sámedikki doarjaortnegiid ealáhusovddideami doarjagiid guovlu, ja lea nappo oalle viiddis ráddjejupmi mii fátmasta ollu suohkaniid gos sámi álbmot iešguđet muddui lea unnitlogus.

Liigeváikkuhusanaliissat dadjet dájvja juoidá doaimma birra dan jagis/áigodagas goas mihtida liigeváikkuhusaid, muhto unnán ovddit ja maŋit jagiid birra. Seammás leat diekkár analiisat deatalaččat earret eará bealuštan dihte kulturdoaimmaid doarjuma. Vai oazžu politihkalaš dohkeheami, de fertejit addojuvnot eambo čilgehusat dasa manne eambo ruhta geavahuvvo dáidda- ja kultursuorgái. Kultuvrra iešárvu ii leat doarvái ágga go suorgi galgá gilvalit ovdamearka dihte oahpahusain, dearvvašvuodain ja ealáhusaiguin. Ávkkálašvuoda árvu mii čuovvu ekonomalaš ja servodatbealálaš váikkuhusas, lea maiddái deatalaš. Sámi oktavuodas leat maiddái árvovariabelat nugo identitehta, gullevašvuotta ja giella guovddázis.

Lea ain stuora dárbu háhkat statistihka ja vuodđodieđuid sámi servodatdilálašvuodaid birra. Sámediggi árvvoštallá oazžut ráhkaduvvot sámi kulturindeavssaid ja liigeváikkuhusiskkademiid maiddái boahhteáiggis, vai beasašimmet čuovvut ovdáneami áiggi mielde. Lassin Sámedikki iežas bajilgovaide ja eará raporttaide ja čielggademiide attášii dat buori gova kultureallima ja bargosajiid dilálašvuodas sámi guovlluin.

Norgga kulturindeaksa 2012. Bohtosat sámi guovllus

Norgga kulturindeaksa lea jahkásaš bajilgovva Norgga suohkaniid, guovlluid ja fylkkaid kulturfálaldagain ja kulturdoaimmain. Indeksa ráhkaduvvo dieđuid vuodul máŋgga almmolaš ossodagas, beroštusorganisašuvnnain ja servviin. Raporttas sámi guovllu dáfus ovddida Telemarksforskning bajilgova mii sáhtta muitalit juoidá kultureallima dili birra sámi guovllus Norsk kulturindeks 2012 loguid vuodul. Ovdanbuktimis leat logut ja rehkenastimat sámi guovlluid hárrái, buohtastahttojuvvon riikka gaskameriin ja njeljiin davimus fylkkain, ja logut 24 välljejuvvon suohkanis. Vaikko Norsk kulturindeks vuodđodieđuin váilot soames áigeguovdilis dieđut sámi oktavuodas, de addá dat vuoddu buohtastahttit kultureallima dilálašvuoda dán sámi guovllus eará regiovnaiguin, ja dadjat juoidá das mo kultureallima stáhtus lea iešguđet sámi suohkaniin.

Raporta čájeha ahte barggaheapmi lassána kulturealáhusain sámi guovlluin, ja ahte lassáneapmi lea leamaš stuorimus vásáhus- ja aktivitehtafitnodagain ja beroštusorganisašuvnnain. Barggaheapmi lea goasii bealliin lassánan ja lea stuorit lassáneapmi go riikkaoasis ja Norggas muđui. Sámi guovlluin barget 594 olbmo iešguđetlágan kulturfidnuin. 204 sis barget medias, 110 iešguđetlágan dáiddalaš barguin, 228 olbmo leat kulturgaskkusteaddjit, omd. musea- ja girjerájusbargit, ja 52 olbmo barget dáiddaoahpahusain kulturskuvllain dahje sullasaš doaimmas.

Oktiibuot ássat 96 dáiddára sámi guovlluin. Dat vástida guokte dáiddára juohke duhát ássis, ja dat dáiddárlohku lea sullii bealli riikka gaskamearis. Dáiddáriid lohku sámi guovllus lea lassánan 6 % maŋemus jagi. Riikkadásis ii leat dáiddáriid lohku lassánan.

Sámi guovlluid suohkaniin lea Guovdageaidnu dat stuora dáiddársuohkan. Dáppe leat oktiibuot 30 dáiddára, namalassii 10,2 juohke duhát ássi nammii, namalassii lea okta proseanta álbmogis miellahttu ovttá dahje máŋgga dáiddárganisašuvnnas. Guovdageainnus lea 17 musihkkara ja komponistta, čieža neavttára ja guhitta visuála dáiddára. Guovdageaidnu lea goalmát sajis dáiddársuohkaniid logus.

Kulturealáhusat sámi guovlluin – barggaheami ovdáneapmi ja fitnodatkultuvra
Ulbmil raporttain man Norut Áltá lea ráhkadan, lea analiseret barggaheami ovdáneami ja fitnodatkultuvrra kulturealáhusain sámi guovllus. Raporta čájeha earret eará ahte dáiddáriid lohku lassána sámi guovlluin, ja ahte sámi guovlluin lea stuorit lassáneapmi go muđui riikkas. Analiissat čájehit ahte kulturealáhus vástida 4,5 % barggaheamis dan 24 suohkanis maid leat rehkenastán sámi suohkanin, mii lea veahá badjelis go Davvi-Norga, ja veahá vuolleis riikkadási. Leat veahá eambo nissonolbmot go dievddut mat barget kulturealáhusain. Bargiid lohku kulturealáhusain lea 2002 rájes lassánan 33 % otnáži, goas bargiid lohku lea 880. Dat lea stuorit lassáneapmi go riikkaoasis ja muđui riikkas.

Lassáneapmi lea erenoamážit leamaš vásáhus-/aktivitehtafitnodagain, doaimbmi dáidaga/musihka guovdu ja ealáhusa beroštusorganisašuvnnain, ja duot maŋemus danne go ealáhussii gullet maiddá máŋga dain giella- ja kulturguovddážiin mat leat áshuvvon maŋemus logi jagis. Sámediggi doarju máŋga dain.

Sámedikki ja sámi dáiddárorganisašuvnnaid ovttasbargošiehtadusa evalueren

Sámi dáiddárorganisašuvnnat ja Sámediggi ledje soahpan ahte sin gustovaš ovttasbargošiehtadus galgá evaluerejuvvot ovdal go ođđa váldošiehtadus galgá sohppojuvvot 2014 rájes. Evalueremis gehččojuvvui dáiddáršiehtadusa beaktilvuohta, mo dat lea doaimban, ja lea go dat leamaš mielde nanneme dáidaga ja dáiddáriid vejolašvuođa ovdánit sámi servodagas.

Evalueren čájehii ahte dáiddáršiehtadus lea leamaš deatalaš bissovaš ekonomalaš rámmaid ja ortnegiid lágideamis sámi dáidaga várás. Dat addá dáiddáriidda ja sin organisašuvnnaide sihkkaris vuođu mii dahká vejolažžan plánet doaimmaid guhkit áigái ovdasgavlui.

Dáiddáršiehtadus addá datte váilevaš ekonomalaš doaimbavejolašvuođaid. Norut Áltá čujuha ahte duogážin dasa lea siehtadallandilálašvuohta Sámedikkiin, mii buori muddui lea mearridan ekonomalaš rámmaid ovdal go siehtadallamat álget. Siehtadallamiid rámmat dahket maiddá ahte lea váttis oazžut ođđa doaimbavugiid mielde siehtadussii. Siehtadus navdojuvvu maiddá ráddjet sámi dáiddárorganisašuvnnaid gulahallama Sámedikkiin, ja ráddje nappo sin vejolašvuođa gaskkustit iežaset dárbbuid dohko.

Evalueren čájeha maiddá ahte okta stuorimus hástalusain dasa ahte sáhttit dadjat maide siehtadusa beaktilvuođas, lea ahte dáiddáršiehtadusas eai leat mearriduvvon mihttomearit. Dát ráddje vejolašvuođa sáhttit árvvoštallat ahte addet go ekonomalaš doarjagat sávvojuvvon bohtosiid ja ahte ovdána go sámi dáidda rievttis gavlui.

Norut Áltá ávžžuha evalueremis ahte čadahuvvo vuđolaš ságaskuššan das máid bealálaččat áigot olahit diekkár ovttasbargošiehtadusain, maid sáhtta dahkat vai sámi dáidda ovdána, ja lea go ođđa siehtadus rievttis geaidnu ovdáneapmái.

Sámedikki Kulturovdáneapmi-doarjjaortnega evalueren

2010:s evaluerejuvvui Sámedikki doarjja kulturovdáneapmái áigodagas 2006-2008. Evalueremis gehččojuvvui movt váikkuhangaskaoamit geavahuvvojedje áigodagas, ja movt doarjjaortnega ohccit ledje árvvoštallan Sámedikki veahkkáivuoda bagadallamis ja áššemeannudeamis.

Evalueren čájehii ahte ruđat ledje adnon ollu iešguđetlágan doaimmaide mat leat ollu beroštumi boktán sámi kultureallimis. Eanas proševttat maidda ohccojuvvu, eai livčče čadahuvvon almmá Sámedikki doarjaga haga. Evalueren čájehii viidáseappot ahte doarjagat kulturovdáneapmái leat háhkan eambo didolašvuođa sámi kultuvrra seailuheami, ovddideami ja gaskkusteami hárrái. Sámedikki doarjagat leat mielde addime sámi kulturovddideddjiide árvvu ja movtta joatkit iežaset proševttaiguin.

Evalueren čájehii maiddá ahte Sámedikkis lea buoridanmunni bagadallama dáfus ja proševttaid čuovvoleamis ja dárkkisteamis máksimiid oktavuodas.

Norut-Áltá čujuhii maiddá ahte Sámedikki doarjagiin kulturovddideapmái guhkit áiggi vuollái maiddá bohtá leat bargosajiid dáfus mearkkašupmi, muhto dán evalueremis ii leat leamaš vejolaš mihtidit dienlágan váikkuhusaid.

Evalueren duođaštii ahte Sámedikki doarjagat kulturovddideapmái leat deatalaččat sámi kultuvrra ovddidanbarggus.

Čoahkkimat ja ávžžuhusat

Sámedikki vuosttaš dáiddárkonferánssa dollojuvvui Sámedikkis Kárášjogas čakčamánu 2012. Ulbmil konferánssain lei ásaht arena gos sáhtta lonohallat fágalaš vásáhusaid, sámi dáidaga ja kultuvrra muosáhusaid ja digaštallat kulturpolitihka. Prográmmas ledje logaldallamat ja dáiddalaš ovdanbuktimat buot dáiddašáŋgeriin nugo lávdedáidda, luohiti, musihka, girjjálašvuohta, visuála dáidda ja filbma. Konferánssa loahpas ledje joavkobarggut ja ávžžuhusaid ja oainnuid ovddideapmi boahktevaš kulturpolitihkkii.

Ávžžuhusat leat váldojuvvon mielde viidáset barggus kulturdiedáhusain. Okta oaidnu man oallugat ovddidedje, lei ahte našuvnnalaš kulturpolitihka lea unnán váldán vuhtii sámi dáidaga ja kultuvrra ja nu nappo ohcaluvvo našuvnnalaš sámi kulturpolitihka. Lei stuora beroštupmi searvat konferánsii ja oasseváldiid áŋgirvuohta čájehe ahte sámi dáiddáriin ja kulturbargiin lea stuora dárbu fágalaš čoahkkananbáikkiide. Danne áigu Sámediggi maiddá boahtteáiggis doallat dáiddárkonferánssaid áigges áigái. Konferánssa lágiduvvui ovttasráđiid Sámi dáiddárráđiin ja lea okta dáiddársiehtadusa bohtosiin.

Sámediggeráđđi lea maiddá doallan gulahallančoahkkimiid kulturdoaluin 2012 geasi. Gulahallančoahkkimiid olis háliideimmet mii sámi dáidda- ja kultureallima oasálaččain ja eará berošteddjiin oazžut oainnuid boahktevaš kulturpolitihkkii. Gulahallančoahkkimat leat addán Sámediggái vejolašvuođa oazžut áigái njuolggodigaštallama kulturpolitihka birra singuin geat gullet dohko ja geat beroštit das. Ovttas oainnuiguin mat leat bohtán e-poastta bokte dahket oainnut ja ávžžuhusat gulahallančoahkkimiin deatalaš oasi dán diedáhusa diehtovuodus.

Diehtovuodđu muđui

Ovdalaččas gávnojit maiddá dieđut sámi dáidaga ja kultuvrra ja Sámedikki kulturpolitihka hárrái. Mii leat geavahan soames dutkamušaid diedáhusbarggus. Dat bohtá ovdan girjjálašvuođalisttus.

Kommenterejuvvon sámi statistihka ráiddus “Sámi logut mitalit” addet vuđolaš dieđuid dilálašvuođaid birra sámi servodagas. 4. girjjis gehččojuvvojit erenoamážit Sámedikki juolludeamit kulturáigumušaide. Guoskevaš artihkkalis lea buorre bajilgovva Sámedikki juolludemiid sturrodagain, ohcanloguin dáidda ortnegiidda ja das gos ohcamat bohtet. 3. girjjis gieđahallojuvvojit sámi mediat.

Ráđđehusa politihka lea deatalaš vuodđun Sámedikki kulturpolitihkkii. Sin stuoradiggediedáhusat ja čielggadeamit oppalaš sámpolitihka ja kulturpolitihka hárrái leat maiddá deatalaš vuodđun dán diedáhusbarggus.

Dasa lassin leat fágasuorggis ráhkaduvvon iešguđetlágan bajilgovat ekonomalaš ovdáneami hárrái Sámedikki iežas doarjagiid vuodul sámi kultuvrii.

Áŋgiruššansuorggit

Sámediggediedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra galgá vuoruhit áŋgiruššansuorggiid ja čalmmustahttit daid hástalusaid, mihttomeriid ja strategiijaid mat mis leat. Dás čuovvovaččat áigut almmuhit dan 4 áŋgiruššansuorggi. Dat ovdanbuktojuvvojit sierralagaid, muhto oktasaš mihttomearri lea dattege ealli ja máŋggabealat dáidda- ja kultureallin mas lea buorre kvalitehta ja lea buohkaide olámuttos. Dat njeallje áŋgiruššansuorggi leat:

1. Čielgaset ovddasvástáduš sámi kultuvrra hárrái
2. Sámi dáiddáriidda buoret rámmaeavttut
3. Sámi kulturásahusat sámi kultuvrra gaskkusteamii ja muosáheami arenan
4. Árvoháhkkan ja ovdáneapmi kulturealáhusain

Hástalusaidd identifiiseren kultursuorggis lea daid vásáhusaid vuodul mat mis alddiineamet leat politihka ovddideamis ja daid máhtuid vuodul mat mis dien suorggis leat olámmuttos. Erenoamážit leat mii deattuhan oainnuidd ja ávžžuhusaid mat bohtet sámi dáidda- ja kulturdoaimmaheddjiin.

1 Čielgaset ovddasvástádus sámi kultuvrra hárrái

Sámediggi ii sáhte ii ge dáhto akto guoddit ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái. Maiddáii nášuvnnalaš, guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiin lea ovddasvástádus das ahte sámi dáidagis ja kultuvrras leat seamma ovdánanvejolašvuodát go muđui Norgga dáidda- ja kultureallimis leat. Norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga eatnama ala, sápmelaččaid ja dáččaid. Sámegealla ja sámi kultuvra adnojuvvot leat Norgga álgogiella ja -kultuvra ja danne lea daid seamma vuoigatvuohta suodjaluvvot ja ovddiduvvot go dárogielas ja Norgga kultuvrras lea. Sámi álbmot vásiha ahte nášuvnnalaš, guovlulaš ja suohkanlaš eiseválddit eai atte sámi kultuvrii seamma suodjalan- ja ovdánaneavttuid go dáčča kultuvrii. Vuosttaš ángiruššansuorgi lea danne Sámedikki ovttasdoaimma eará almmolaš eiseválddiiguin kulturpolitihkas.

Hástalusat

Sámedikki ovddasvástádus

Sámedikki váldobargun kulturpolitihkas lea lágiddit dilálašvuodaid dasa ahte sámi dáidda- ja kulturdoaimmat sáhttet ovdánit. Min mihttomearrin lea ahte mis galgá leat buohkaide olámmuttos ealli ja mánggabealat sámi dáidda- ja kultureallin mas lea buorre kvalitehta.

Sámi servodat lea ain servodathuksejeddji dásis, mas vuodđooasit kultuvrra ja giella dáfus leat vuoruhuvvon ja ain fertejit vuoruhuvvot. Dát eaktuda garra ángiruššama sámi servodaga iežas bealis, sámi ášahusaid, Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid bealis. Sámediggi atná iežas ovddasvástádussan áimmahuššat ja ovddidit daid álgagiid ja doaimmaid maid sámi álbmot ovddasta ja áigu dán proseassas leat deataleamos eavttuidbiddji. Stáhtalaš eiseválddiin lea liikká bajimus ovddasvástádus lágiddit dilálašvuodaid nu ahte sámi servodat ieš sáhtta viidáseappot ovdánahttit ja hukset iežas servodaga.

Sámedikkis lea ovddasvástádus mángga hálddašandoaimma dáfus sámi dáidda- ja kultureallimis. Ovdalaččas áshuvvon sámi áshusaid ja ortnegiid hálddašanoovddasvástádus sirdojuvvui stáhtas midjiide 2002:s. Dát guoskkai sámi museaide, Beaviváš Sámi Našunálateáhterii, sámi festiválaide, sámi valáštallamii ja mángga eará ekonomalaš ortnegii kultursuorggis. Dát mielddisbuvttii earret eará ahte Sámediggi dál hálddaša ja juolluda stáhtadoarjaga dieidda doaimmaide. Sámediggi lea dasa lassin siskkildan eambbo ortnegiid ja áshusaid min kulturhálddašeapmái olahat dihte iežamet mihttomeriid dán suorggis.

Sámediggi bargá dan ovdii ahte ráđđehus galggašii áimmahuššat sámi dáidda- ja kultureallima ovdánahttima iežaset bajitdási politihkas. Dát guoská áššuide main Sámedikkis lea formála hálddašanoovddasvástádus ja áššuide main ráđđehusas lea ovddasvástádus. Dán barggus leat min deataleamos reaiddut konsultašuvdnašiehtadus ja gulahallančoahkkimat juohke jahkebealis Kulturdepartemeanttain.

Sámedikki ja ráđđehusa konsultašuvdnašiehtadusas bohtá ovdan ahte galgá Sámedikkiin gulahallojuvvot buot lágan áššiin mat sáhttet njuolga čuohtat sámiide. Stáhta konsultašuvdnageatnegasvuodáide gullet buot lágaid ja hálddašandoaimmaid ásaheamit, mat sáhttet njuolga váikkuhit sámiide álgoálbmogin. Lea buori muddui Sámedikki duohken mearridit guđet áššit gusket njuolga sámiide. Dat čuoovu sámelága §:s 2-1. Dat mearkkaša ahte ieš konsultašuvdna maiddáii galgá čielggadit bohtá go doaimma váikkuhit sámiide njuolga. Sámediggi áigu ain garraseappot geavahit konsultašuvdnašiehtadusa iežas barggus buoridit sámi dáidaga ja kultuvrra ovdáneami.

Sámediggi bargá dan ovdii ahte buohkain galgá leat vejolašvuohta muosáhit sámi dáidaga ja kultuvrra. Mii leat rámis sámi historjjáin, iežamet kulturárbbiin ja iežamet dáidagiin ja kultuvrrain. Sámi áshusat leat min deataleamos báikkit gos sámi dáidda ja kultuvra gaskkustuvvo.

Ráđđehusa ovddasvástádus sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái

Sámi kultuvrra seailuheapmi lea nášuvnnalaš ovddasvástádus. Norgga stáhta lea Vuodđolága, lálkaášahusaid ja soahpamušaid bokte geatnegahttan iežas váldit ovddasvástádusa sámegealla, sámi

kultuvrra, historjja ja servodateallima ovddas. Sámi beroštumiid vuhtiiváldin galgá leat mielde politihkkahábmemis buot áigejuovdilis surggiin. Sámediggi áhahuvvui sihkkarastin dihte sámiide dásseárvosaš dili. Danne ferte ráđdehus hálddašit iežas ovddasvástádusa ovttasráđiid Sámedikkiin.

St. dieđ. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken (Sámepolitikka) nanne ahte ráđdehus áigu kulturpolitihkalaččat guovtti váldolinjja mielde doaimmahit stáhta ovddasvástádusa sámi kultuvrra hárrái. Vuosttažettiin áigu ráđdehus lágide dilálašvuodaid dasa ahte Sámediggi sáhtta čađahit iešheanaláš kulturpolitihka. Ráđdehus áigu dasa lassin čađahit oppalaš ja bajitdási kulturpolitihka, mas maiddái sámi kultuvrras lea lunddolaš ja deatalaš sadji.

Sámediggi oaivvilda ahte ráđdehus ii fuolat dien ovddasvástádusa doarvái bures.

Stáhtabušehta bokte mearrida ráđdehus rámmaid Sámedikki juolludemiide sámi dáidagii ja kultuvrii. Go ráđdehusa ja Sámedikki gaskka eai leat čielggaduvvon vuogádagat ja proseassat kultursuorggi dilálašvuoda, ovdánandárbbuid ja bušehttavuoruhemiid birra, de lea maiddái ovddasvástádus sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái eahpečielggas.

Sámedikki vejolašvuodát váldit ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra ovddas ráddjejuvvo das go Sámedikki ja ráđdehusa gaskka leat váilevaš bušehttavuogádagat. Mii fertet áigges áigái doalahit iežamet daidda láidestusaide maid ráđdehus bidjá stáhtabušehtas. Lea leamaš hástalussan ahte juolludeamit stáhtabušehta bokte várrejuvvojit dihto doaimmaide ja ahte vejolaš lasiheamit dušše gokčēt hadde- ja bálkálássáneami. Sámedikki rolla šaddá dan geažil eahpečielggas. Mis leat ollu sámi dáidda- ja kulturortnegiid dáfus hálddašanoovddasvástádus, muhto juolludeamit stáhtabušehta bokte eai atte suorgái muni ovdánit.

Ráđdehusa ovddasvástádussii sámi kultuvrra ovddas gullá maiddái ahte sámi kultuvrras galgá leat lunddolaš ja deatalaš sadji oppalaš ja bajitdási kulturpolitihkas. Ráđdehus čađaha jeavddalaččat ođđa ođastusaid, ángirusšamiid, čielggademiid, lávdegottiid ja prošeavttaid kultursuorggis. Čállojuvvojit stuoradiggedieđáhusat kultuvrii gullevaš fáttáin ja stuoradiggedieđáhusat eará áššesurggiin mat váikkuhit kultursuorggi. Dat lea buorre ja dárbblaš. Sámediggi oaivvilda ahte diekkár doaimmaid plánemis berre árvvoštallojuvvo man muddui dat maiddái guoskkahit sámi dilálašvuodaid ja kultuvrra, njuolga dahje eahpenjuolga. Dan oktavuodas sáhtta maid leat relevánta čielggadit diekkár čuolmmaid Sámedikkiin juo dalle go plánegohtet. Ovdamearkka dihte go iešguđetlágan lávdegottiide hábmejuvvo mandáhtta ja nammaduvvojit olbmot.

Ráđdehus lea kulturloktema oktavuodas našuvnnaččat ovddideame kultuvrra. Kulturloktema ulbmil lea lasihit ruhtadoarjagiid kultursuorgái, addit kultureallimii ja eaktodáhtolašvuhtii eambo ánsu ja stáhtusa, ja čielggasmahttit eiseváldiid ovddasvástádusa kultursuorggis. Sámediggi ii leat duhtavaš daid lasáhusaiguin mat dán ángirusšama olis leat boahán sámi kultuvrii. Mii vásihit ahte ráđdehus bidjá meriid dasa mo ruhta galgá geavahuvvot, ja mii vásihit ahte sámi giella ja kultuvra eai čalmmustahttojuvvo ja siskilduvvo kulturloktema eará ángirusšamiin. Sámediggi lea datte duhtavaš ráđdehusa signálaide 2013 stáhtabušehtas, gos ráđdehus dieđiha sámi kultuvrii ja gillii boahit 50 miljovna 5 jagis.

Oppalaš ja bajitdási politihka dahká oasi maiddái sámi dáiddáriid ja sámi dáiddár-organisašuvnnaid rámmaeavttuin. Dan lea Sámediggi mángga háve čujuhan ráđdehusa kulturpolitihka hárrái. Sámediggi vásiha dávja ahte ii váldojuvvo mielde dakkár proseassaide, ahte eai váldde vuhtii min cealkámušaid, dahje ahte ráđdehusain sohppojuvvon áigumušaide eai čuovo doarvái ruđalaš doarjagat.

Okta ovdamearka duon mañemussii lea konsultašuvdna Sámedikki ja Kulturdepartemeantta gaskka St. dieđ. nr. 32 (2007-2008) Bak kulissene hárrái. Konsultašuvnnaid boadusin šattai eambo teaksta sámi kultuvrra ja sámi lávdedáidaga birra, mas ráđdehus deattuhii iežas bajimus ovddasvástádusa sámi kultuvrra guovdu ja ahte lea dárbblaš ahte teahteriin leat buorit rámmaeavttut iežaset doibmii. Liikká lea dilli ain nu ahte Beavváš Sámi Našunalateahter lea sámi našunalteahter, muhto das eai leat seamma resurssat go eará teahteriin seamma institušunála dásis. Beavváš sáhtta buohtastahttit iežas eará riikkaidgaskasaš ja guovluláš teahteriiguin Norggas dáiddalaš kvalitehta hárrái. Muhto teahter ii sáhte ekonomalaš eavttuid hárrái buohtastahttit iežas eará našunála lávdedáiddaásahusaiguin, ii ge vel unnimus guovluteahteriiguin ge.

Mii muittuhit ahte stáhtas lea konsultašuvdnageatnegasvuohta sámi beroštumiiguin áššiin mat konkrehta, muhtin muddui ja njuolga gusket daidda.

Sámediggi oaivvilda ahte ráđdehusas maiddái lea ovddasvástádus dasa ahte sámi dáidda ja kultuvra lea oidnosis ja olámuttos buohkaide. Mii oaivvildit ahte lea vahágin Norgga kultuvrii go eambbo bealálaččat kultursuorggis eai ane eambbo beroštumi dasa ahte sámi kultuvra lea deatalaš ja diehttelas oassi min riikka kultuvrras. Mis lea sámi našunálateáhter mii čájeha bihtáid sámedigilli ja bihtáid maid duogážin leat sámi servodatdilálašvuođat. Mii háliidivččimmet oaidnit eambbo buvttademiid ovdamearkka dihte Nasjonalteáhteris dahje daid eará guovluteáhteriin main temán leat sámi servodatáššit dahje maid sámi dáiddárat leat buvttadan. Vaikko ságas dávjá leat ge sámi guovllut, de han sámít ášset miehtá Norgga. Dađistaga eanebut fárrejit gávpogiidda ja čoahkkebáikkiide. Mii jáhkkit ahte norgalaččaide muđui nai livččii hávski vásihit sámi dáidaga ja kultuvrra.

Ráđdehusas leat ollu ortnegat mat buoridit dáiddáriid rámmaeavttuid. Muhtimat dain eai addojuvvo sámi dáidagii ja kulturprošeavttaide danne go atnet vuodđun dušše dárogieđa ja dáčča kultuvrra.

Okta ovdamearka lea NORLA (Norwegian Literature Abroad), mii lea dienaskeahces informašuvdnakantuvra mii oažžu stáhtadoarjaga. Guovddáš vuovdala ja gaskkusta Norgga girjjálašvuođa olgoriikki. NORLA hálldaša iešguđetlágan doarjagiid Olgoriikkadepartemeantta (ORD) ja Kulturdepartemeantta (KUD) ovddas Norgga girjjálašvuođa jorgalepmái ja eksporteremii. Girjjálašvuođa jorgaleami ortnet eaktuda ahte girjjálašvuohta vuos lea almmuhuvvon dárogilli. Dat mearkkaša ahte sámedigiel girjjálašvuohta ii sáhte dien ortnega bokte oažžut doarjaga jorgaluvvot eará gieđalaide.

Sáhttit buohtastahttit eará doarjjaortnegiiguin mat Olgoriikkadepartemeanttas leat riikkaidgaskasaš dáidda- ja kulturovttasbargui (ovdamearkka dihte musihkkii, lávdedáidagii, dáiddaduodjái, govvadáidagii, designii ja arkitektuvrii, filbmii). Ii guđesge dain leat eaktun ahte ohccit vuos galget buvttadan/almmuhan dárogilli.

Guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiid ovddasvástádus sámi kultuvrra hárrái
Maiddái guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiid ovddasvástádus sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái lea eahpečielggas. Sámediggi oaivvilda ahte sihke fylkkagielddain ja gielddain lea ovddasvástádus ovddidit sámi dáidaga ja kultuvrra. Dat mearkkaša ahte dat feritejit iežaset barggus maiddái váldit ovddasvástádusa das ahte sámi kultuvrras galgá leat lunddolaš ja deatalaš sadji sin poltihkalaš ovdánahttimis.

Mis leat mánga buori ovdamearkka dasa ahte guovlulaš eiseválddit váldet dán ovddasvástádusa. Sápmi music lea prošeakta Finnmárkku fylkkagieldda olis, man mihttomearri lea suhppet sámi musihkkáriid viidát máilbmái. Sámi musihkkárat sáhttet ohcat šaddat jagi artistan ja oažžut veahki márkanfievrridit iežaset buvttademiid siskkovalde ja olggobealde Norgga rájjiid, ja veahki searvat riikkaidgaskasaš festiválaide. Mis lea maiddái buorre ovttasbargu Romssa fylkkagielddain sin guovllu kulturviesuid ja festiválaide hárrái.

Sámediggi lea datte vásihan ahte go Sámediggi oažžu hálldašanoovddasvástádusa ortnegiidda sámi kultuvrra várás, de geassádit regiounnalaš eiseválddit. Dat dáhpáhuvai earret eará dalle go Sámediggi válddi badjelas hálldašanoovddasvástádusa sámi museaid dáfus. Muhtin fylkkagielddat eai šat atte maide sámi ášahusaid doaimmahepmái, vaikko sis lea ge stuora sámi álbmot iežaset guovllus. Dát rihkku Kulturlága (2007), mii nanne stáhta, fylkkagieldda ja suohkana ovddasvástádusa kulturdoaimmaid hárrái. Kulturláhka cealká maiddái ahte lea geatnegasvuohta fuolahit ahte eanemus lági mielde olbmot besset muosáhit mánggabealat kulturfálaldagaid.

Sámedikkis leat ovttasbargošiehtadusat fylkkagielddaiguin Hedmárkku rájes lullin gitta Finnmárkku davvin. Dat lea min deatleamos raidu ovttasdoaimmas fylkkagielddaiguin. Leat maiddái ekonomalaš váikkuhangaskaoamit čadnojuvvo šiehtadusaide ja dain eaktuduvvo ahte prošeavttaid galgat mii ovttas ruhtadit. Sámediggi lea, ovttas fylkkagielddaiguin álggahan barggu oažžut ovttasbargošiehtadusaid eambbo konkrehtan ja čielggasmahttit ulbmiliid. Mii bargat dan ovdii ahte dát sáhtášii leat mielde nanneme sámi kultureallima.

Fylkkagielddat eaiggáduššet ja ruhtadit dahje nammadit stivralahtuid ollu kulturásahusaide. Sámediggi oaivvilda ahte fylkkagielddat sáhtáše dien stivrenvejolašvuoda geavahit bargat dan ovdii ahte diet ásahusat ovttasbargaše sámi ásahusaiguin dahje lágidivčče dili nu ahte diet ásahusat sáhtáše gaskkustit sámi dáidaga ja kultuvrra. Ovdamearkka dihte leat sihke Finnmárkku ja Romssa fylkkagielddat oasuseaiggádat Hålogaland teahteris ja nammadeaba ovttas ovttá áirasa stivrii. Fylkkagielddat sáhtáše garraseappot oččodit sámi buvttademiid teahteriidda dahje ovttasbarggu sámi ásahusaiguin. Sámediggi áigu dieđusge maiddá bargat dan ovdii.

Kultuvrralaš skuvlaseahkka rahpá ollu mánáide ja nuoraide geainnu mánggalágan kulturvásáhusaide ja dat olaha oallugiid. Kultuvrralaš vázzinsoabbi ges lágida kultuvrralaš vásáhusaid vuorasiidda. Ortneгат fertejit jotkojuvvot ja eandalii viiddiduvvot. Sámi kultuvra ferte šaddat lunddolaš ja siskkilduvvon oassin diein ortnegiin. Diekko lea Norgga kulturrádis deatalaš ovddasvástádus.

Suohkanat leat deatalaččat doaimmaid čađaheamis sámi álbmoga várás. Ollu suohkaniin leat sámi ásahusat, mat buktet bargosajiid smávva suohkaniidda. Suohkaniid heajos ruhtadili geažil de unnidit ollu suohkanat iežaset doarjagiid sámi kulturdoaimmaide ja -ásahusaide, ja muhtimat juo heaittihit oalát. Sámediggi šaddá ollu ovdamearkkain de akto ruhtadit ásahusaid ja festiválaid mat addet kulturfálaldagaid ja -vásáhusaid olles álbmogii, seammás go leat buorit bargosajit.

Suohkaniid kulturskuvllat leat buorit fálaldagat mánáide ja nuoraide, ja berreše oažžut dohkálaš vuodu iežaset doibmii. Sámi guovlluin berrejit maiddá fálojuvvot sámi kulturdoaimmat kulturskuvllain. Deanu gielddas lea iežas kulturskuvlafálaldaga bokte mánáidteahter mii buori vuogi mielde geavaha sáme giela ja hukse iežas buvttademiid sámi duohtadiliid vuodul.

Sámediggi bargá dál ráhkadit ovttasbargošiehtadusa Romssa suohkaniin. Mii leat maid sáhkhalaga Álttáin, Osloin ja Troandimiin dan birra. Ulbmil siehtadusaiguin lea lágidit dilálašvuoda bissovaš ja diehttevaš ovttasbargui bealálaččaid gaskka sámi áššiin ja ahte bealálaččat barget dan ovdii ahte sámit sáhttet gáhttet ja ovdánahttit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima. Ovttasbargu suohkaniiguin addá ollu vejolašvuodaid. Dat sáhtta nannet ja váikkuhit poltiikkahábmema sámi servodatsurggiin, mat ovdal eai leat leamaš lunddolaččat suohkaniidda. Kultureallimii sáhtta dat mearkkašit ahte dat olaha eambo ja odđa olbmuid ja gehččiid, ja nu beassá sámi kultuvra oažžut eambo fuomášumi.

Mihttomearit ja strategijat

Váldoulbmil:

Sámediggi lea sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideami deataleamos eavttuidbiddji.

Oasseullbmil:

Duohta siehtadallamat ráđđehusain juolludemiid birra sámi dáidagii ja kultuvrii

Sámi kultuvrras lea lunddolaš ja deatalaš sadi ráđđehusa oppalaš ja bajitdási kulturpolitihkas

Guovlulaš ja báikkálaš eiseválddit barget ovttas ovdánahttit sámi dáidaga, kultureallima ja sámi kulturásahusaid

Sámi dáidda ja kultuvra galgá leat buohkaide olámuttos

Sámi kultuvra lea diehttelas oassi našuvnnaš, guovlulaš ja báikkálaš dáidda- ja kulturgaskkusteamis

Strategijat:

Ovddasvástádus sámi kultuvrra ovddas čielggasmahttojuvvo ráđđehusa ja Sámedikki bušeahttašiehtadallamiid bokte

Eambo geavahit konsultašuvdnašiehtadusa kulturáššiid gulahallamis ráđđehusain

Ovttasbargošiehtadusaid bokte čalmmustahttit guovlulaš eiseválddiid ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra ovddas

Oččodit buori ovttasbarggu guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiiguin sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideami hárrái

2 Sámi dáiddáriidda buoret rámmaeavttut

Sámedikki ovddasvástádus sámi dáidaga ovddideamis lea fuolahit ahte dáiddáriin leat buorit ja einnostahtti rámmaeavttut sin doibmii. Mii galgat sihke lágidit dilálašvuodaid dasa ahte mis lea girjás sámi kultureallin

seammás go galgat láhčit vuodu dasa ahte kvalitehta ja profesunalitehta sáhtta ovdánit. Mii galgat láhčit dili árbevirolaš ovdanbuktinvugiide, seammás go galgat láhčit dili dán áiggi sámi dáidagii. Sámit leat álbmot mas leat mánga sámegeala. Dat riggodat galgá oidnot maiddá kulturoktavuodain. Sámedikki deataleamos reaidun dán barggus leat min ekonomalaš váikkuhangaskaoamit, muhto maiddá dat váikkuhanváldi mii mis lea ságastallamiid, gulahallamiid ja ovttasbarggu bokte eará almmolaš eiseválddiiguin.

Dát ánggirusšansuorgi lea Sámedikki politihkka sámi dáiddáriid guovdu. Dán diedáhusa olis áigut čadahišgoahit eambbo aktiiva politihka iežamet dáiddáriid guovdu.

Hástalusat

Sámedikki ohcanvuodot doarjagat

Dáiddárkonferánsas, oainnuin e-poasttaid bokte ja gulahallančoahkkimiin lea Sámediggi ožžon moaitagiid min ohcanvuodot doarjagiid vuostá kultursuorggis ja dasa movt mii daid hálldašit. Vásihuvvo ahte doarjaortnegat leat gáržžit ja unnán einnostahttit. Sii ohcalit ahte kvalitehta deattuhuvvošii eambbo ja sii ohcalit eambbo stipeanddaid. Sámi dáidda- ja kulturbirrasiid ovddasteaddjit oavvildit ahte ruhta stivrejuvvo beare instrumentálalaččat, ja ahte Sámediggi politihkalaš orgánan bidjá politihkalaš láidestusaid dáiddáriidda ja sin dáiddalaš bargui. Dáiddáriid gáibáduš lea ahte fertet earuhit politihka ja fága, ja ahte dáidda- ja kulturfágalaš árvvoštallan ferte leat vuodđun ohccojuvvon prošeavttaid giedahallamis. Dat guoská erenoamážit girjjálašvuoda ja musihka fágasurggiide.

Dáid čuolmmaid ja moaitámušaid váldá Sámediggi duodas. Vai olahivččiimet iežamet mihttomeari ealli ja mánggabealat dáidda- ja kultureallima hárrái mas lea buorre kvalitehta ja mii lea olámuttos buohkaide, de ferte leat sadi dáiddalaš friddjavuhtii. Seammás leat mis oppalaš ja bajitdási láidestusat das ahte mánát ja nuorat ja gielalaš girjávuohta galget leat vuodđun kulturpolitihkalaš árvvoštallamis. Stáhtalaš doarjagiin leat, ja galget leat, nanu njuolggadusat vuodus.

Dáidda galgá leat friddja ja galgá viiddit ovdanbuktinejolašvuodaid servodahkii. Eambbo rabasvuoha, fágalaš lávdegottit gos dáiddafágalaš árvvoštallamat dahkkojuvvojit buriid árvvoštallamiid vuodul, ja buorit rámmaeavttut galget leat mielde ovddideame aktiiva diehtovuodot kulturpolitihka. Sámedikkis lea mihttun doalahit veahá gaskka friddja dáidda- ja kultureallimii, seammás go fertet jierpmi geavahit goappaš bealde beavddi. Sámedikkis ja sámi servodagas lea legitiima riekti stivret iežas beroštumiid dihto guvlui, muhtin kulturpolitihkalaš mihtut galget duohtan dahkkojuvvo.

Rabasvuoha das mo proseassat čadahuvvojit, digaštallamat árvvoštallamiid ja eavttuid birra, ja fágalaččat vuodustuvvon árvvoštallamat ohcanproseassain sáhttet leat mielde buorideame luohttámuša dasa movt Sámediggi hálldaša doarjaortnegiid. Dáiddárat ja kulturdoaimmaheaddjit fertejit ges bealsteaset maiddá guldalit politihkalaš beallái, dáidda ii leat luvvejuvvon servodagas. Doarjut mánggabealatvuoda sámi servodagas lea seamma go doarjut kvalitehta ja ođasmahttimiid. Dáidda lea maiddá servodatberošteaddji, dáidda lea maiddá servodatoasseváldi.

Sámediggi áigu dárkilit guorahallat iežamet ohcanvuodot doarjaortnegiid. Dat dáhpáhuvá ovttasráđiid sámi dáiddárorganisašuvnnaiguin.

Dáiddáršiehtadus

Ovttasbargu Sámedikki ja Sámi dáiddárráđi gaskka lea regulerejuvvon Sámedikki ja sámi dáiddárorganisašuvnnaid ovttasbargošiehtadusa (dáiddáršiehtadusa) bokte. Evalueremis 2012:s deattuhuvvui ahte dáiddáršiehtadus lea hui deatalaš dasa ahte sámi dáidagis leat muhtin einnostahtti rámmat ja ortnegat. Dat addá dáiddáriidda ja sin organisašuvnnaide sihkarvuoda mii dahká vejolažžan guhkit áigái plánet doaimmaid. Šiehtadus sihkarastá maiddá ahte dáiddárat ieža buori muddui besset stivret dan ruđa mii boahťa šiehtadusa olis.

Evalueren čájeha datte ahte dáiddáršiehtadus dovdo bisuheaddji instrumeantan mas lea unnán sadi dakkár dynamihkkii mii sáhtášii sámi dáidaga doalvut ovttá lávkki viidáseappot. Duogážin dasa lea váilevaš ekonomalaš doaimmanmunni šiehtadallandilálašvuodas, danne go Sámediggi buori muddui juo lea mearridan ekonomalaš rámmaid šiehtadallamii, ovdal go dat oba álget ge. Viidáseappot dahket šiehtadallama rámmat váttisin oažžut ođđa doaimmaid šiehtadussii. Šiehtadus navdojuvvo maiddá ráddjet

sámi dáiddárorganisašuvnnaid gulahallama Sámedikkiin, ja nu nappo sin vejolašvuoda olahit dohko iežaset dárbbuiguin.

Okta dain stuorimus hástalusain sáhttit dadjat maide šiehtadusa váikkuhusaid birra, lea go dáiddáršiehtadusas eai leat biddjojuvvon mihttomearit mat galget olahuvvot. Dat ráddje vejolašvuoda árvoštallat addá go ekonomalaš doarjja sávvojuvvon ávkki ja lea go sámi dáidda ovdánan rievttis guvlui. Eai leat mearriduvvon mihttomearit ovdáneami hárrái, mat sáhtáše čujuhit guđe guvlui ovdáneapmi galggašii mannat. Danne lea váttis organisašuvnnaide ákkastallat dárbbuid ovddas doaimmaide mat sáhtáše leat veahkkin olahit mihttomeriid mat leat dobbelis otná dási. Dieinna lágiin sáhtta dadjat ahte dáiddáršiehtadus lea oadđinguoddán sihke organisašuvnnaide ja Sámediggái.

Dáiddáršiehtadus ii leat odasmahttojuvvon dan rájes go áshuvvui 2004:s. Odđa váldošiehtadus galgá sohppojuvvot ja leat gustovaš 2014 rájes. Šiehtadusa evaluerema bohtosat ja rabas gulahallan dáiddárorganisašuvnnaiguin šaddá dien barggu vuodđun. Sámediggi áigu láchit dili dasa ahte sámi dáiddárorganisašuvnnaat sáhttet leat aktiiva bealálážžan sámi kulturpolitihkas.

Eará rámmaeavttut sámi dáiddáriidda

Gávdnojit mánga deatalaš vuodu sámi dáiddáriid rámmaeavttuide. Earret eará infrastruktuorra maid sámi áshusat dahket, našuvnnaš eiseválddiid oppalaš kulturpolitihkka, báikkálaš ja guovlulaš eiseválddiid kulturpolitihkka, eará ruđalaš doarjjaortnegat kultuvrii, ovttasbargovejolašvuodát eará dáiddáriiguin ja eará áshusaiguin ja kulturealáhusa ovdáneapmi. Dat gieđahaljojuvvojit daid eará ángiruššansurggiid vuolde.

Mihttomearit ja strategiijat

Váldomihttomearit:

Hábmet, doaimmahit, gaskkustit ja vásihit girjás ja mánggabealat sámi dáidda- ja kulturovdanbuktimiid

Oassemihttomearit:

Sámi dáiddáriin leat buorit ja einnostahtti rámmaeavttut iežaset bargui Gievrras ja aktiiva sámi dáiddárorganisašuvnnaat

Strategiijat:

Buoret mihttomearre- ja boadusstivrejupmi sámi dáidaga ja kultuvrra ohcanvuodot doarjagiidda

Nannet dálá áiggi sámi dáidda- ja kulturdoaimmaid

Gáhttet, doaimmahit ja gaskkustit árbevirolaš dáidda- ja kulturvugiid

Sámedikki kulturpolitihkas áimmahuššat sámi mánáid ja nuoraid ja gielalaš girjáivuoda

Ovdánahttit Sámedikki ja Sámi dáiddárráđi ovttasbargošiehtadusa (dáiddáršiehtadusa)

Háhkát guovlulaš ja riikkaidgaskasaš ovttasbargoarenaid sámi ja eará dáiddáriidda

Dáiddáršiehtadusa bokte addit Sámi dáiddárráđái vejolašvuoda váldit stuorit ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideamis

Oččodit áigái guovlulaš ja riikkaidgaskasaš ovttasbargoarenaid sámi ja eará dáiddáriidda

Politihkkahábmen lagas gulahallama bokte dáidda- ja kultursurggiiguin

Oččodit áigái arenaid, fierpmádagaid ja ovttasbargoproševttaid mat dagahit ahte sámi dáidda ja kultuvra eambo fállujuvvo ja vuvdojuvvo riikkaidgaskasaš márkaniin

3 Sámi kulturásahusat sámi kultuvrra gaskkusteami ja muosáheami arenan

2008:s ovddidii sámediggeráđđi áshusdieđáhusa. Dieđáhusas bohtá ovdan ahte sámediggeráđi mihttomearri áshusaid ovddidemiin lea nannet ja ovdánahttit sámi áshusaid guovddáš servodatsurggiin sámi demokratiija, máhtolašvuoda ja kapasitehta vuodđun, ja ávkin sámi servodahkii. Sámediggi lea dieđáhusas dovddahan iežas čielga áigumuša leat guovddázis láchime dili sámi áshusaid ovdánahttimii.

Dán ángiruššansuorggi olis áigu Sámediggi viidáseappot fievrredit iežas áshuspolitihka.

Hástalusat

Sámediggi lea maŋemus jagiid geavahan olu návccaid áshusdieđáhusa čuovvoleapmái. Mii leat atnán fuola áshusaid huksemis ja organiseremis. Ollu áshusat leat odđasis organiserjuvvon, sámi kulturviesuid viessoláigoruhadeami ortnet lea dál áshuvvon, mánga huksenproseassa leat joatkašuvvan ja álggahuvvon

ja eambbo kulturásahusat leat bohtán mielde Sámedikki bušehtti. Norut-Áltá (2012) raporta kulturealáhusaid birra sámi guovlluin čájeha ahte almmolaččat ruhtadan sámi kulturásahusain lea lassánan barggaheapmi.

Bargu hukset ja nannet sámi ášahusaid organiserema lea leamaš dárbblaš. Dainna bargguin áigut joatkit, nu ahte olahit iežamet mihttomeriid gievrras sámi ášahusaid hárrái.

Ášahuspolitihka viidáset čađaheamis ferte leat čielgaset geahčastat kulturásahusaid doaimma ja fágalaš sisdoalu guvlui, ja dasa movt ášahusaid rolla kultursuorggis galgá leat. Sámediggi ferte čielgaseappot dovddahit makkár doaibmadási mii vuordit ovdamearkka dihte kulturviesuin. Mii fertet čielgaset oazžut ovdan ahte sámi ášahusat leat deatalaš bealálaččat ja ovttasbargoguoimmit sámi dáidda- ja kultureallima ovdánahttimis. Sámi ášahusat leat maiddá deatalaš infrastruktuurvan sámi dáiddáriidda. Dat galget leat arenan gos ođasmahttin, gaskkusteapmi ja ovdáneapmi dáhphuvvá, ja gos sámegealla ja sámi kultuvra leat guovddážiis. Dat ii mearkkaš ahte ášahusat eai juo leat dakkárat odne. Mii nappo háliidit čielggasmahttit daid sisdoalu ja rolla.

Sámi ášahusat leat maid ohcalan lagat čuovvolemii ja gulahallama Sámedikki bealis, nu ahte min vuordamušat ášahusaide boadáše čielgaseappot ovdan, earret eará doarjjajuolludemiid mihttomearre- ja boadusstivremis, ja nu ahte ášahusat sáhtáše čilget iežaset dárbbuid ja hástalusaid.

Lea ášahusaid iežaset ovddasvástádus doalahit ja ovdánahttit iežaset ášahussan ja háhkat buriid ovttasbargoohtavuodaid eará bealálaččaide. Sámedikki ovddasvástádus lea earret eará láhčit dasa dili váikkuhangaskaomiidis bokte, gulahallama bokte ja go ášaha ovttasbargoarenaid. Sámediggi áigu maiddá joatkit dán barggu ráđđehusa guovdu nannen dihte sámi ášahusaid ekonomalaš rámmaeavttuid.

Sámediggi lea eanas ovdamearkkain sámi ášahusaid stuorimus ruhtadeaddji. Stuora oassi Sámedikki bušehta juolludemiin kultuvrii manná sámi ášahusaid ja organisašuvnnaid doibmii. Iežamet doarjagiid bokte sáhttit mii maiddá bidjat gáibádusaid ášahusaide. Mii fertet čielgaseappot oazžugoahhtit ovdan iežamet vuordamušaid dan hárrái masa njuolggodoarjagat sáhttet geavahuvvot. Sámediggi áigu aktiivvalaččabut geavahit ruhtadandoarjaga ovddidit dan eavttu ahte eambbo doaibma addá buoret bušehttabohtosiid. Nu go bohtá ovdan ášahusdieđáhusas, de ii leat Sámedikkis dainna makkárga sávaldat stivret ášahusaid.

Sámediggi nammada stivralahtuid iešguđetlágan kulturásahusaide. Mii áigut dárkileappot geahčadit movt min stivranammadanrolla sáhtáši ovdánahttojuvvot. Stivračoahkkádus mas lea guoskevaš gelbbolašvuoha heivehuvvon ášahusa rollii ja ulbmili, lea oassin ášahusa ovddideamis. Oassin ášahusaid gelbbolašvuodahuksemis lea Sámediggi ovdal doallan seminára stivralahtuide geaid mii ieža leat nammadan sámi kulturásahusaide. Mii oaidnit ahte sáhtá maiddá leat dárbblaš koordineret eará stivranammadeaddji orgánaiguin vai stivrrain šaddá vejolaš olahit mihttomeari unnimusat 40-60 % sohkaealovddasteami hárrái.

Sámi ášahusat leat deatalaš infrastruktuurvan sámi dáiddáriidda. Sámi dáidda ja dáiddadoaimmaheapmi lea máŋgga láhkái sámi ášahusaid vuodđun. Teáhterat ja festiválat leat dat ášahusat gos diet bohtá čielgasepmosit ovdan. Boahttevaš sámi dáiddamusea šaddá hui deatalaš sámi dálá áiggi dáidaga gaskkusteamis. Boahttevaš sámi dáiddamusea lea deatalaš fágalaš, gaskkustan-, diehtujuohkin- ja koordinerejeaddji orgána máŋgga sámi dáiddárii ja dáiddaduojárui.

Dutkan- ja dáiddarviessu Lásságámmi lea iežas guosseoruide inspirašuvdnan ain joatkit ja ovdánit fágalaččat. Sámediggi áigu bargat dan ovdii ahte sámi ášahusaid ja sámi dáiddáriid gaska šaddá ain lagat ovttasbargu.

Sámi ášahusat lea maiddá deatalaččat barggaheami ja bargosajiid dáfus. Dat addet allagelbbolašvuodabargosajiid smávva sámi báikegottiide. Dás lea maiddá dáseárvobealli danne go ollu nissonolbmot barget dán ášahusain, mii sáhtá leat mielde doalaheame sin báikkis ja eastadeame eretfárreme. Norut Áltá raporta kulturealáhusa birra sámi guovlluin čájeha ahte bargiid lohku sámi giella- ja kulturguovddážiin lea mearkkašahhti láhkái lássanan.

Mihttomearit ja strategiijat

Váldomihttomearri:

Sámi kulturásahusat leat deatálaččat sámi dáidaga ja kultuvrra ovdánahttimis

Oassemihttomearit:

Fágalaččat nanu sámi kulturásahusat

Sámi ásašusat leat resursan sámi dáiddáriidda ja kulturdoaimmaheddjiide

Sámi ásašusain lea buorre ovttasbargu gaskaneaset

Sámi ásašusat addet kulturbargosajiid sámi servodagaide

Sámi ásašusat leat sámi dáidaga ja kultuvrra deatálaš gaskkusteaddjit

Strategiijat:

Bargat dan ovdii ahte sámi ásašusaide leat buorit rámmaeavttut nu ahte sáhttet leat mielde ovdánahttime ja gaskkusteame sámi dáidda- ja kultureallima

Čielgasit ovdanbuktit iežamet vuordámušaid sámi ásašusaid ovddasvástádusa hárrái sámi dáidaga ja kultuvrra ovdánahttimis

Dárkileappot čuoovvolit ja gulahallat ásašusaiguin stivrraid nammademiid ja doarjagiid bokte

Bargat ain buoret ásašusaid gaskasaš ovttasbarggu ja buoret fágalaš ovddasvástádusjuogu ovdii

Bargat ain buoridit ovttasbarggu sámi dáiddáriid ja sámi kulturásahusaid gaskka

Bargat viidáseappot hukset bajás ja odđasis organiseret sámi kulturásahusaid

4 Árvoháhkkan ja ovdáneapmi kulturealáhusain

Kulturealáhusa ovddideapmi lea buori muddui seamma go buoridit sámi dáiddáriid rámmaeavttuid.

Kulturealáhussuorggi otná dovdomearkkat leat ollu smávva bealálaččat mat leat čiekŋudan iežaset dáidda- ja kulturalbmanahhtimiidda. Dán suorggis lea árvoháhkkan vuosttažettiin ekonomalaš árvvut.

Dát áŋgiruššansuorgi lea vuosttažettiin dat movt Sámediggi sáhtta bargat dan ovdii ahte eambo dáiddárat sáhtáše birgenlági oazžut dáidaga bokte.

Hástalusat

Kulturealáhussuorgi doaimmahuvvo garra idealismma bokte ja dábálaččat almmá ámmátlaš jođiheami haga. Ollu bealálaččain leat eará barggut lassin dahje lotnolasat eará ealáhusaiguin. Bealálaččat atnet dábálaččat iežaset dáiddárin dahje kulturdoaimmaheadjin – eai ge ealáhusdoallin. Hástalusat mat čuožžilit go kultuvra galgá deaivvadit ealáhusdoahpagiin, leat oktasaččat dán suorggis miehtá riikka.

Sámi kulturbuktagiid kvalitehta lea dábálaččat hui buorre ja das lea stuora ealáhuspotensiála našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Hástalussan lea nannet sámi kulturealáhusa bealálaččaid, nu ahte sis livččii iešluohtamuš ja máhttu mii nagodivččii doalvut sin buktagiid máilbmái.

Dat mii earuha sámi kulturealáhusa bealálaččaid dáčča dakkáriin, lea erenoamážit sin oktavuoha sámi kulturárbái. Mánnga sámi kulturbealálačča hálddašit ja gaskkustit sámi servodaga árbejuvvon kulturárvvuid. Dat dahká ahte sámi kulturbealálaččain lea guovttegeardán vuordámuš čadnojuvvon sin bargui. Sii eai galgga dušše dáiddalašvuoda áimmahuššat, muhto maiddái guoddit persovnnalaš ovddasvástádusa kulturárbbi ovddas. Dasa lassin boahtá gažaldat gii galgá dinet sámi kultuvrra vuodul. Ja galgá go sáhttit vuoddit buotlágan sámi kultuvrra? Ságas lea ávkki oazžut sámi kultuvrras almmá billiskeahttá sámi kultuvrra. Hástalussan buohkaide geat barget sámi kulturealáhusas lea áimmahuššat ehtalaš beali ealáhusovddideamis.

Dasa lassin lea davvi guovllu bealálaččaide hástalussan ahte sin márkanguovlu lea oalle báikkálaš, ja ahte stuora márkaniidda lea nu guhkki. Liikká lea deatálaš geahččat kulturealáhusa suorit oktavuodas go dušše ovttaskas bealálaččaid sierra. Sii leat dávjá oasit suorit árvogollosis, gos čađaheadjit dárbbášit guđet guimmiideaset iežaset buktagiid ovdandivvumis ja gaskkusteamis. Ovttaskas čađaheddjiid gelbbolašvuoda nannen nannešii olles árvogollosa ja sámi kulturealáhusa oppalohkái.

Kultuvra vs. ealáhus

Okta dain stuorimus hástalusain čuožžila juo go deaivvada kulturealáhusdoahpagiin. Kulturpolitihkka lea vuodustuvvon dasa ahte kultuvrras lea iešárvu ja dasa leat ollu vuordámušat čadnojuvvon: nannet sámi gullevašvuoda ja identitehta, ovddidit ealli báikkálaš servodagaid ja áimmahuššat min kulturárbbi leat dušše muhtin ovdamearkkat. Ealáhuspolitihkka lea árvohákan, ja das leat mánggat mihttomearit ja váikkuhangaskaoamit mat galget nannet doaimmaid ekonomalaš potenciála. Kultuvra ja ealáhus nappo eai álo huma ovttá giela, ja sáhttet čuožžilit hástalusat go moalkás kultureallin galgá geahččalit iežas heivehit gáržžes ealáhusipmárdussii mii lea hutkojuvvon áibbas eará surggiid váste. Lea maiddá deatalaš dovddastit ahte eai buot kulturdoaimmaheaddjit dáhto dahje galgga heivehuvvot ealáhusdoahpaga vuollái. Vai sáhttit hukset nanu kulturealáhusa, de lea vuosttaš hástalus oažžut kulturdoaimmaheddjiid dovdat iežaset gullat ealáhusdoahpaga vuollái. Ealáhusoktavuođas eai leat ceavzilis ja bistevaš bargosajit dušše almmolaš doarjagiid duohken.

Gelbbolašvuohta

Dáidda- ja kulturdoaimmaheaddjit leat árbeviroláččat bidjan návccaideaset dasa masa leat čeahpimusat, namalassii iežaset buktagi. Nie ferte ain leat, nanu kultureallin lea bures lihkestuvvan kulturealáhusáŋgiruššama deataleamos vuoddu. Liikká lea hástalussan olles árvogollosii, ja ovttaskas kulturdoaimmaheddjiide alcceseaset, ahte oallugin lea beare unnán gelbbolašvuohta doaimma ealáhusbeliide. Dás oaivvilduvvo buot gávpedoaimma ovddideami rájes merkantiila ja ekonomalaš gelbbolašvuhtii, márkanipmárdus, buvttaovddideapmi, márkanstrategiijat jna. Muhtin sámi kulturdoaimmaheaddjit fertejit álgit álggu rájes iešluohttámuša nannemiin ja váldit oahpu fitnodatásaheamis, ja earáide lea doarvái oahppat strategiijaovdáneami oaidnin dihte iežaset doaimma potenciála. Váldohástalussan šaddá oažžut kulturdoaimmaheddjiid oaidnit iežaset deatalaš ealáhusbealálažžan.

Dáidda ja kultuvra lea kompleaksa ja allaárvosaš iežas jurddašanvuogi bokte. Hoigat kultuvrra ovdánahttinprográmmaide mat leat oaivvilduvvon ealáhuseallimii, sáhttá dahkat ahte dat buorit kreatiiva proseassat mannet duššái. Riska lea dalle ahte báhcet buorit fitnodatplánat, muhto heittot buktagat. Bures lihkestuvvan kulturealáhusáŋgiruššama huksemis lea kultuvrra iešárvvu ipmirdeapmi ja dohkkeheapmi hui deatalaš.

Sámi kulturealáhus ja kulturvuđot ealáhus lea beare unnán dutkojuvvon. Dutkan dán suorggis attášii midjiide ávkkálaš dieđuid áiggis goas diet leat deatalaš áŋgiruššansuorggit riikkadásis ja oassin dain odđa ealáhusgeainnuin dáppe davvin.

Unna kulturealáhussuorggážis gos ollu bealálaččat dárbašit guđet guimmiideaset lea hástalussan ahte eai gávdno áсахuvvon fierpmádagat ja ovttasbarggut. Sámi dáiddárganisašuvnnaid ja kulturásahusaid ásahan gelbbolašvuodabirraasiin sáhttit datte viežžat ollu vásihusaid.

Mihttomearit ja strategiijat

Váldomihttomearit:

Ceavzilis bargosajit sámi dáidda- ja kulturvuđot ealáhusas

Oassemihttomearit:

Eambbo ruhtajorru ja gánnáheapmi kulturealáhusa doaimmaheddjiide

Eambbo bargosajit sámi dáidda- ja kulturvuđot ealáhusa olis

Kulturealáhus mas jáhkehahttivuohta ja duohta kultuvra lea guovddážis

Kulturealáhus huksejuvvon gelbbolašvuoda ala

Strategiijat:

Ovddidit gánnáheami kulturealáhussuorggis

Lasihit profesunaliserema sámi kulturealáhusas

Láigidit gávnadansajiid ja fierpmádagaid kulturealáhusdoaimmaheddjiide

Vuolggahit eambbo dutkama sámi kulturealáhusa hárrái

Ovttasbarggus ráđđehusain ja guovlulaš bealálaččaiiguin bargat hukset kulturealáhusa oktan odđa ealáhusgeaidnun sámiide

Ekonomalaš ja hálddahaslaš váikkuhusat

Diedáhusa čuovvleapmi bohtá dahkkojuvvot jahkásaš bušehtaid bokte mas doaimmat vuoruhuvvojit iešguđet mihttomeriid vuolde. Sámediggeráđđi áigu árvoštallat ráhkadit sierra doaibmaplána diedáhusa čuovvleapmin. Diedáhusas lea guhkesáiggi perspektiiva, ja lea lunddolaš odđasis geahčadit diedáhusa golmma njealji jagi geahčen, árvoštallan dihte lea go Sámedigge olahan daid mihttomeriid maid lea bidjan diedáhusas.

Kulturkapihtal lea stuorimus kapihtal Sámedikki bušehtas, gos leat ollu njuolgo ja ohcanvuđot doarjaortnegat. Stuora oassi min hálddahaslaš resurssain manná hálddašit dáid ortnegiid. Mii leat diedáhusas čujuhan dárbbaslaš ahte ášahuvvojit eambo geatnegahtti dialogakanálat nu mo konsultašuvdnašiehtadus ja ovttasbargošiehtadusat, ovddidan dihte sámi dáidaga ja kultuvrra eará almmolaš eiseválddiid guovdu. Mii leat maid oaidnán ahte lea dárbbaslaš čielggasmahttit gulahallama sámi ášahusaiguin ja sámi dáiddárorganisašuvnnaiguin.

Buori gulahallama bokte guovddáš eiseválddiiguin vuordá Sámediggi ahte ekonomalaš rámmat sámi dáidda- ja kulturovddideapmái lasihuvvojit sakka. Sámi servodat ii leat ožžon oasi seamma ovddideamis dáidda- ja kultursuorggis Kulturloktema doarjagiid ja eará almmolaš doarjagiid bokte go servodat muđui, ja dál vurdojuvvo ahte sámi kultuvra oážžu dan loktéma mii lea dárbbaslaš vai olahit ovdáneami ja doaibmanmuni suorggis. Sámediggi vuordá maiddá ahte guovlulaš ja báikkálaš eiseválddit váldet iežaset ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideami hárrái.

Diedáhusa čuovvleapmi eaktuda ekonomalaš ja hálddahaslaš resurssaid. Ášahusdiedáhusa čuovvleapmi ja boahhtevaš čilgehus sámi museaid birra ferte maiddái váldojuvvot mielde ekonomalaš ja hálddahaslaš váikkuhusaid ollislaš dárbbuid logahallamii kultursuorggis. Dárbbasuvvojit eambo bargit, ja stuořit ekonomalaš juolludeamit sáhttit olahit mihttomeriid dán diedáhusas daid áigemeriid sisa mat leat jurddašuvvon.

Girjjálašvuolta

Bååstede – tilbakeføring av samisk kulturarv (2012). Norsk Folkemuseum, Sámediggi ja Kulturhistorjjálaš musea.

ON` julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra (2007)

ON` riikkaidgaskasaš soahpamuš siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra (1966)

ON` soahpamuš mánáid vuoigatvuođaid birra (Mánáidkonvenšuvdna) 1989.

Vuodđoláhka (1814). Justiisa- ja gearggusvuođadepartemeanta.

Hansen, Hanna H. (2009): Fra stereotypi til parabol – en fortelling om samisk samtidskunst. I Gierdu – Bevegelser i samisk kunstverden. SKINN - samorganisasjonen for kunstformidling i Nord-Norge ja RiddoDuottarMuseat (SKINN – dáiddagaskusteami ovttastahtti organisašuvdna Davvi-Norggas ja RiddoDuottarMuseat).

Hermetikken Næringshage(2010): Sluttrapport, forprosjekt for samiske kulturnæringer.

ILO-konvenšuvdna nr. 169 (ILO 169) álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešheanaláš stáhtain.

Kintel, Thomas (2009): Hva står på spill i den samiske kunstverdenen? I Gierdu – Bevegelser i samisk kunstverden. SKINN - samorganisasjonen for kunstformidling i Nord-Norge og RiddoDuottarMuseat. (SKINN – dáiddagaskusteami ovttastahtti organisašuvdna Davvi-Norggas)

Kramvig, Britt (2007): Kultur som næring – møter som sammenstøter. Magma 9/2009.

Kramvig, Britt(2012): Orientalisme eller kulturmøter? Tendenser i samisk turisme og kulturnæringer. I Forbord, M., Kvam, G. og Rønningen, M.: Smak, kultur og opplevelser” – nye ideer om reiseliv i Norge, fagbokforlaget 2011.

Kulturláhka (2007). Kulturdepartemeanta.

Norsk kulturbarometer 2008. Statistikkalaš guovddášdoaimmahat.

Norgga kulturráđdi. Strategi 2011–2014.

Norut (2010): Evaluering av Sametingets tilskuddsordning Kulturutvikling.

Norut (2012): Evaluering av samarbeidsavtalen mellom Sametinget og de samiske kunstnerorganisasjonene.

Norut (2012): Kulturnæringer i samiske områder – sysselsettingsutvikling og bedriftskultur.

Sámedikki bušeahtta (2012). Sámediggi.

Sámedikki bušeahtta (2013). Sámediggi.

Sámediggediedáhus ealáhusovddideami birra (2011). Sámediggi.

Sámediggiráđi diedáhus sámi ásahusaid birra (2008). Sámediggi.

Sámediggeráđi politihkalaš álginjulggaštus. Sámedikki eanetloguráđi politihkalaš vuodđu 2009-2013. Sámediggi.

Láhka Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra (Sámeláhka) (1987). Ođasmahttin-, hálddašan- ja girkodepartemeanta.

Sámi logut mitalit 3. Kommenterejuvvon sámi statistihkka 2010. Sámi allaskuvla ja Norden.

Sámi logut mitalit 4. Kommenterejuvvon sámi statistihkka 2011. Sámi allaskuvla ja Norden.

Skogerbø, Eli (2000): Samiske medier. Innhold, bruk og rammevilkår.

St. died. nr. 22 (2003-2004): Kultur og næring.

St. died. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken.

St.died. nr. 32 (2007-2008) Bak kulissene.

St. died. nr. 23 (2011-2012): Visuell kunst.

St.prp.73 (2005-2006) Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven.

Telemarksforskning (2012): Norsk kulturindeks 2012. Resultater fra samisk område.

UNESCO-konvenšuvdna vuoiŋgalaš kulturárbbi suodjaleami birra (2003).

Ealáhus- ja kulturlávdegotti árvalus

Álggahus

Sámedikki ealáhus - ja kulturlávdegoddi lea meannudan diedáhusa dáidaga ja kultuvrra birra.

Mearkkašumit

Norgga sámiid riikasearvvi (NSR) lahtut Geir Tommy Pedersen, Gunn Britt Retter, Mathis Nilsen Eira, Randi A. Skum, Jobttisámiid listtu lahttu Per A. Bahr, Nordkalottfolket lahttu Toril Bakken Kåven ja Ovddádusbellodaga lahttu Aud Martinsen ovddidit čuovvovaš mearkkašumi:

Sámediggediedáhusa sámi dáidaga ja kultuvrra birra barggu oktavuodas lea evttohuvvon 4 vuoruhansuorggi, gos okta dáin lea kulturealáhusaid árvoháhkama ja ovdáneami birra. Seammás go lávdegoddi lei meannudeamen ášši, de bijai sámediggeráđđi ovdán mearriduvvon kulturealáhusa doaibmaplána. Doaibmaplánas čujuhuvvo, ahte vuodđun pláni lea diedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra, mii galgá meannuduvvot geassemánu dievasčoahkkimis, geahča ášši 23/13. Sámediggeráđđi ii sáhte mo ge láhkai leat ovddabeale dievasčoahkkin meannudeami, mii guoská sámediggediedáhusaide. Dát ii leat dakkár vuogi mielde mo áššit galget meannuduvvot Sámedikkis. Dákkár bargovugiin váldá sámediggeráđđi eret vejolašvuoda dievasčoahkkimis buktit mearkkašumiid áššiide mat gusket sámi dáidagii ja kultuvrii.

Dát lea čielga mearka sámi álbmogii, ahte ii leat ulbmiláš geavahit demokrátalaš váikkuhangaskaoami ovddidit oainnuid, go jo sámediggeráđđi mearrida doaibmaplánaid mat eai leat vuodđuduvvon sámediggedievasčoahkkimis.

Dasa lassin eat oainne faktavuodu diedáhusas lea doarvái, nu ahte sáhtašii veardidit makkár dárbbut leat álggahit iešguđege doaibmabijuid nannen dihte sámi dáidaga ja kultuvrra.

Dán vuodul dáhttu dát mielláhtut ahte diedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra meannuduvvo ođđasis sámediggeráđdis.

Norgga sámiid riikasearvvi (NSR) lahtut Geir Tommy Pedersen, Randi A. Skum, Mathis Nilsen Eira, Gunn Britt Retter ja Jobttisámiid listtu lahttu Per A. Bahr ovddidit čuovvovaš mearkkašumi:

Dát mielláhtuid mielas lea kultursuorgi okta Sámedikki deataleamos politihkkasurggiin. Kultuvra lea jurdagat, árvvut ja norpmat mat servodagas leat oktasaččat ja maid mii háliidit gaskkustit boahpte bulvii. Dát mielláhtut háliida nannet, áimmahuššat ja ovddidit sihke ođđaáiggi ja árbevirolaš sámi kulturmuhtu. Dát mielláhtut háliida movttiidahttit sámi kultureallima ovdáneami dakko bokte ahte eanedit sámi kulturbargosajiid. Ealli ja nana sámi báikegottit ja árbevirolaš ealáhusat ja eallinvuogit leat deatalaččat vuodđun sámi kultuvrra buvttadeapmái.

Dát mielláhtuid mielas lea buorre go Sámediggeráđđi viimmat lea ovddidan diedáhusa sámi dáidaga ja kultuvrra birra.

Álggos áigu Sámediggi cuiggodit man unohas dat lea ahte Sámediggi muhtun sajiin diedáhusa vállje geavahit dakkár dadjanvuogiid mat sáhttet bidjat cakkiiid Sámedikki ja dáidda- ja kulturdoaimmaheddjiid. Cuoggás Hástalusat otná kulturpolitihkas jearrá Sámediggeráđđi mo Diggi galgá buori láhkai hálddašit Sámedikki kulturuđaid seammás go Diggi mánga eará oktavuodain lea sámi dáidda- ja kulturprošeavttaid áidna ruhtadangáldun. Sámedikki oaivila vuodul dat addá áibbas boasttu signálaid ahte jerrojuvvo mo Sámediggi “galgá sáhttit bidjat eavttuid gáibádusaide” kulturbargiid ektui almmá dan ahte dakkár gáibádusat leat ovddiduvvon dán suorgái. Dakkár dadjanvuogiid ii sáhte ii ge berre Sámediggi geavahit olbmuid ektui mat buori muddui oaffaruššet ollu sin áiggi kultuvrra bálvaleapmái, eanaš eaktodáhtolaš dásis. Seamma láhkai oasis Diehtovuoddu, Sámedikki ja sámi dáiddárorganisašuvnnaid ovttasbargošiehtadusa evalueren ja áŋgiruššansuorggis 2 mas Sámediggeráđdis lea dat sávaldat ahte “árvvoštallat addá go ekonomalaš doarjja sávvojuvvon ávkki ja lea go sámi dáidda ovdánan rievttis guvlu”. Sámediggi vuosttalda garrasit ahte Sámediggi álbmotválljen orgánan man ge láhkai háliida stivret kultuvrra “rievttis guvlu”.

Áŋgiruššansuorggit

Diedáhusas ovddiduvvojit njeallje áŋgiruššansuorggi:

Čielgaset ovddasvástáduš sámi kultuvrra hárrái

Buoret rámmaeavttut sámi dáiddáriidda

Sámi kulturásahusat guovddázin sámi kultuvrra gaskkusteapmái ja muosáheapmái

Árvoháhkkan ja ovdáneapmi kulturealáhusain

Ángiruššansuorggis 1 Čielgaset ovddasvástádus sámi kultuvrra hárrái áigu Sámediggi čielgasit dovddahit doarjaga Sámediggeráđi ákkasteapmái ahte váilot duohta prosedyrat ja proseassat gaskal ráđđehusa ja Sámedikki kultursuorggis. Dát mielláhtut áigu dán oktavuodas čujuhit dasa ahte leat stuorra hástalusat sihke infrastruktuurlaš dásis ja bargiid dáfus, ovdalگو sáhtta dadjat ahte sámi dáidda- ja kultureallin lea sávahahtti dásis. Dán vuodul orru Sámediggái imaš go Sámediggeráđdi orru dovddaheamen duhtavašvuoda dainna go ráđđehus 2013 stáhtabušeahtas lea dieđihan áigumuša ángiruššat sámi gielan ja kultuvrrain 50 miljon ruvnnuin 5 jagi badjel. Go árvvoštallá hukset earret eará Beaivváža, min nationála teáhtera, ja eará kulturviesuid, de orru leamen čielggas ahte ráđđehusa ambišuvdnadássi dán suorggis lea menddo vuollin.

Nu mo namuhuvvon bajábealde, de vuostalda Sámediggi garrasit daid dadjanvugiid ahte nannet kultuvrra “rievttes guvlu” nu mo dat dađibahábut maidđái boahťa ovdan ángiruššansuorggis 2. Dakkár dadjanvuogit go daid geahččá dan ektui ahte Sámediggeráđdi dieđáhusas áigu čađahit árjjaleappo politihka min dáiddáriid ektui, sáhtta bohciidahttit boasttu áddejumiid ja lea ge mielddisbuktán ahte sámi dáiddárat leat čájehan vuostehága maŋŋágo dieđáhus biddjojuvvui ovdan.

Sámediggi lea ovdal meannudan guokte dieđáhusa dáidda- ja kultursuorggis (2001, 2005). Dát dieđáhusat leat bidjan vuodu earret eará dáiddáršiehtadussii gaskal Sámedikki ja sámi dáiddárganisašuvnnaid mat ášahuvvojede 2004:s. Ortnet evaluerejuvvui 2012:s ja ođđa válđošiehtadus galgá šiehtadallojuvvot ja boahťit fápmui 2014 rájes. Evalueremis boahťa ovdan ahte šiehtadus orru doaimmamin seailuheaddjin ii ge atte olus vejolašvuoda dynamihkkii beliid gaskkas. Sámediggeráđdi čujuha dasa ahte šiehtadus várra lea ráddjen sámi dáiddárganisašuvnna gulahallama Sámedikkiin ja maidđái sin vejolašvuoda oazžut ovdan sin dárbbuid. Sámediggi áigu maŋŋá gulahallama organisašuvnnaiguin árvvoštallat sierra fágarađi ásaheami dán suorggi várás.

Sámediggeráđdi ovddida sierra ángiruššansuorggi mas geahččaluvvo fievrridit viidáseappot dan ášahuspolitihka mii ovddiduvvui 2008 ášahusdieđáhusas. Sámediggi lea máŋgga oktavuodas ovddidan kritihkalaš mearkkašumiid dasa mo Sámediggi orru áigumin stivret sámi ášahusaid. Politihka ulbmil lea muitalit gosa mii áigut, ja mo mii galgat beassat dohko. Sámedikki ášahusovddideami ulbmil ferte leat guovttebeallásaš. Ferte ollašuhťit Sámedikki dárbbu čorgatvuhtii organisašuvdnamálliid ja stivraovddastusaid ektui, ja einnostañvejolašvuoda bušeahtameannudeamis. Uhcimusat seamma deatalaš lea ahte Sámediggi árvvoštallá mo ášahusat galget nannejuvvot vai sáhtta fuolahit sihke dála ja boahťteáiggi dárbbuid – ja mo Sámediggi galgá váikkuhit dasa rámmaeavttuid ovddideami ja politihkalaš barggus bokte. Dasa lassin ferte Sámediggi mearridit guđe ođđa ášahusaide lea dárbu sámi servodaga ovddideapmái. Dakkár strategiija boahťteáiggi várás ii sáhte ovddiduvvot almmá árjjalaš oassálastima haga siviila sámi servodaga bealis.

Dát mielláhtut oavvildit ahte dat bienasta bitnii stivrejupmi mii orru leamen Sámediggeráđi áigumuš ovttaskas ášahusaid ektui, ii leat buorre. Earret eará lea ráđi áigumuš ahte dušše guokte organisašuvdnamále leat sávahahttit Dikki bealis. Sámi ášahusat lea ovddiduvvon ja organiserejuvvon dan árvvoštallama vuodul mii orru leamen govttoleamos báikkálaš dilálašvuodaid vuodul daid ulbmiliid vuodul mat leat biddjojuvvon báikkálaččat servodaga ovdáneapmái. Sámediggi dovddaha, vuostálasvuodas Sámediggeráđiin, ahte lea luohtámuš sámi organisašuvnnaid ja ovttaskas olbmuid dáhttui ja návccaide ieža sáhttit ovddidit iežaset ášahusaid. Sámediggi ii sáhte doarjut Sámediggeráđi ášahuspolitihka nu mo dat doaimmahuvvo dál.

Dát mielláhtut dovddaha doarjaga Sámediggeráđi ángiruššamii árvoháhkamiin ja ovdánemiin kulturealáhusain nu mo boahťa ovdan ángiruššansuorggis 4. Lea deatalaš ahte Sámediggi váikkuha dasa ahte kulturdoaimmaheaddjit ja dáiddárat sáhttet eallit sin bargguin dán suorggis. Dattetge lea Sámedikki mielas dárbu čujuhit dan ahte ii leat riehta go Sámediggeráđdi hástalusas čuoččuha ahte ii leat mihkkege organiserejuvvon fierpmádat ja ovttasbargu dán suorggis. Norgga Sámiid Riikkasearvi lea oasálaš INTERREG proševttas Indigee - Indigenous Entrepreneurship. Prosjektet, mii lea nuoraid várás, fállá

oddaálggahuvvon fitnodagaide ja ealáhusdoaimmaheddjiide vejolašvuoda ovddidit iežaset plánaid main áigumuš lea ásaht bargosajiid ja doaimma, dávjá kultuvrra vuodul. Sámediggi áigu viidáseappot fievrridit doaibmabiju ja árjjalaččat doarju eanet dakkár vuodđudemiid.

Nordkalottfolket lahttu Toril Bakken Kåven, ovddidii čuovvovaš mearkašumi:

Dát mielláhttu mearkaša ahte dieđáhusas ii leat dáidda- ja kultursuorggis listejuvvon; bargiidlohku, ekonomalaš mearkašupmi, buvttadeami sturrodas, ja mo buvttadeapmi ja kulturovdanbuktimat juohkásit geográfalaččat riikkas. Baicce välljejit čalmmustahttit maid, ja lea go Sámediggi ieš gi addá ekonomalaš ja eará veahki. Dát ii válddahala dáidda- ja kultursuorggi, ja dagaha hui váttisin mearridit mat dat leat rivttes strategijat boahteáigái. Nappo eat dieđe guđe guvluu sámi dáidda ja kultuvra lea mannamin. Oppa áiggi čujuhuvvo dás olggobealde raporttaide mat válddahit stáhtusa. Lea šallošahtti, go sámi álbmot ánsása oazžut govda ja oanehis visogova das mii lea dán deatalaš fágasuorggi sisdoallu ja mo dat lea organiserejuvvon. Danne mis ii leat ge dat deataleamos fáktavuodđu politihkkahábmemii.

Dát mielláhttu gávnnaha maiddái ahte dieđáhusas eai namuhuvvo sámi kultuvrra deatalaš bealit, muhto guđdet sámi kulturdoaimmaheddjiide ieža dovddahit ja ovddidit maid sii háliidit. Dat lea áddehahtti, ja maiddái riektá go ii galgga bidjat rájáid iešguđet dáidda- ja kulturovdanbuktimiidda – muhto ii leat riektá ahte Sámediggi galgá leat mielde doarjumin buot lágan dáidda- ja kulturovdanbuktimiid. Baicce daddjojuvvon dieđáhusas ahte eai háliit digaštallat dan mii dat sámi dáidda lea. Dát mielláhttu oavvilda ahte Sámedikki ovddimus ulbmil berre leat váikkuhit ahte sámi dáidda- ja kulturovdanbuktin ceavzá, nannejuvvo ja viidáseappot ovddiduvvo boahteáigái. Muhto, jus dat ii seammás earuhuvvo eará oarjemáilmmi kultuvrras, de ii leat šat veara dan sealluhit. Sámedikkis lea eará rolla go Norgga stáhtas, mii váikkuha dáidda- ja kulturovdanbuktini eanet oppalaš vuodus. Jus ii háliit defineret mii dat sámi dáidda- ja kulturovdanbuktin lea, de sáhtá Sámediggi adnojuvvo liiggálaš ásahehpet ja bargu dáidagiin ja kultuvrrain sáhtá sirdojuvvo eará almmolaš ásahehpet. Dat livččii hui unohas Sámedikki bargui.

Lea maid välljejuvvon dakkár bajimus mihttomearri mii dadjá ealli ja girjás sámi dáidda- ja kultureallin mas lea buorre kvalitehta ja mii lea olámuttus buohkaide, dainna erenoamáš čalmmustemiin ahte dán vuoru háliiduvvo eanet deaddu kvalitehtii. Kvalitehta sáhtá defineret mángga láhkai: sihke teknihkalaš kvalitehta ja vásihuvvon kvalitehta. Ii teknihkalaš kvalitehta birra ii ge vásihuvvon kvalitehta birra leat vejolaš dadjat maidege nu guhká go ii háliit defineret mii dat deattuhuvvo sámi dáidagiin ja kultuvrras. Kvalitehtadoaba šadde de juoga maid olmmoš navdá iežas persovnnalaš referánsasid vuodul.

Dieđáhus ii giedahala dan mii galggašii leat sámi dáidaga ja kultuvrra geađgejuolgin. Nordkalottfolket oavvildit ahte dat lea hui deatalaš vai alla kvalitehta mihttomearri šattašii nana geađgejuolgin. Sáhtá ovdamearka dihtii dadjat ahte dat sámi dáidda- ja kulturovdanbuktin mii ruhtaduvvo, galgá speadjalastit sámi vieruid, árbedieđu, geográfalaš čatnaseami ja buolvvaid doaimmaid davviriikkain mihtilmas luonddulagašvuoda, čatnaseami lundui ealáhusaid, luonddulagaš eallivugiid ja ávkkástallanvieruid eallinoainnu, máilmmiáddejumi ja sámi máilmmi vuoiŋgalašvuoda, sihke odđááiggi ja árbevirolaš oskunvugiid bokte sápmelaččaid odđááiggi dáiddaovdanbuktima ja sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideami boahteáigái sámi álbmoga oassin odđááiggi servodagas, odđááiggi ovdanbuktiniiguin ja odđááiggi eallinvugiin

Dainna vuolggasajiin de sáhtá álggahit duohta digaštallamiid dan birra guđe dáidda- ja kulturovdanbuktimiid Sámediggi galgá doarjut ekonomiijain, buoret rámmaeavttuiguin ja eará váikkuhangaskaomiiguin.

Ovddádušbellodaga lahttu Aud Martinsen ovddidii čuovvovaš mearkašumi:

Dát mielláhttu bidjá stuorra jearaldaga dán dieđáhusii. Ráđđi dadjá ahte Sámediggi galgá leat deháleamos premissadahkki sámi dáidaga ja kultuvrra ovdáneapmái. Seammás dadjá ráđđi ahte sii eai dieđe mii sámi dáidda ja kultuvra lea, geat leat doaimmaheaddjit, dahje mo galgá defineret sámi dáidaga ja kultuvrra!

Ráđđi čujuha dieđáhusas sihke dutkái Thomsas Kinteli ja dáiddadiehtái Hanne Hansenii, geat goappašagat guorahallaba mo galgá defineret sámi dáidaga ja kultuvrra.

Dát mielláhttu jearrá mo sáhtta ráđđi oaivvildit ahte Sámediggi galgá leat premissadahkki sámi dáidagii ja kultuvrii, go ráđđi ieš ii sáhtte defineret mii dát lea, ja go diedáhus čielgasit dadjá ahte dán ságastallama ii áiggo váldit!

Dát mielláhttu oaivvilda ahte almmolašvuota ii galgga seaguhit iežat dáidagii ja kultuvrii, ja ahte kultureallin ovdána buoremusat go ii leat čadnon almmolašvuhtii ja almmolaš doarjjaortnegiidda.

Lea liikká almmolašvuoda bargu veahkehit seailluhit sámi árbevieruid ja kultuvrra, muhto dát dahkko buoremusat árbevirolaš álbmotválljejuvvon orgánaiguin, gielddastivrraiguin, fylkkadikkiiguin ja stuorradikkis.

Lávdegotti ráva

Sámediggi doarju muđui Sámediggeráđi mearrádusárvalusa.

Evttohus 1, áirras Geir Tommy Pedersen, NSRa sámediggejoavku, Johttisápmelaččaid listu, Olgešbellodat ja Ovddádusbellodat

Sámedikki diedáhusbarggus sámi dáidaga ja kultuvrra birra evttohuvvojit 4 vuoruhansuorggi, main okta lea árvoháhkkan ja ovdáneapmi kulturealáhusain. Oktanaga lávdegotti meannudemiin, geigii Sámediggeráđđi doaibmaplána kulturealáhusaid birra mii lea juo mearriduvvon. Doaibmaplána čujuhuvvo ahte plána vuodđu lea diedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra mii galgá áššin geassemánu dievasčoahkkimis, gč. ášši 23/13. Sámediggeráđđi ii sáhte mohttege ovdalgihtii einnostit bohtosiid dievasčoahkkima meannudeamis ovtta sámediggediedáhusas. Dát ii čuovo áššmeannudeami Sámedikkis. Dákkár bargovuogi mielde hilgu Sámediggeráđđi dievasčoahkkima vejolašvuoda buktit cealkámušaid áššiide mat gusket sámi dáidagii ja kultuvrii.

Dasa lassin eai leat min mielas faktavuodut diedáhusas doarvái buorit ahte sáhtta veardádallat makkár dárbbut leat vai sáhtta bidjat johtui iešgudet lágan doaibmabijuid mat nannejit sámi dáidaga ja kultuvrra. Dáinna ákkain bivdá Sámediggi ahte diedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra meannuduvvo odđasit Sámediggerádis.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 34 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

Evttohus 1 hilgojuvvui 18 jienain. 16 jienastedje beali.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Inga-Lill Sundset áššejođiheaddji	
2	Geir Tommy Pedersen	Inga-Lill Sundset Mariann Wollmann Magga
	Aud Marthinsen čoahkkinortnegii	
	Geir Tommy Pedersen	
	Marianne Balto čoahkkinortnegii	
	Geir Tommy Pedersen čoahkkinortnegii	
	Marianne Balto	
3	Aud Marthinsen	Inga- Lill Sundset
	Aud Marthinsen	

4	Mathis Nilsen Eira	Inga- Lill Sundset
	Mathis Nilsen Eira	
5	Randi A. Skum	Inga- Lill Sundset
6	Heidi P Greiner Haaker	
7	Per A. Bæhr	Gunn - Britt Retter
8	Vibeke Larsen	
9	Mariann Wollmann Magga	
10	Geir Tommy Pedersen	Inga- Lill Sundset
		Ann-Mari Thomassen
		Ragnhild Melleby Aslaksen
	Geir Tommy Pedersen	
	Inga- Lill Sundset áššejođiheadđji	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggi lea digaštallan sámediggedieđáhusa sámi dáidaga ja kultuvrra birra. Dieđáhus lea mielde čoahkkingirjiis.

Sámediggedieđáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra

Álggahus

Dán dieđáhusa bokte ovddida Sámediggi láidesteadđji politihka sámi dáidaga ja kultuvrra birra, mii galgá čielggadit prinsihpalaš gažaldagaid sámi dáidaga ja kultuvrra ovdáneamis servodatsuorgin. Dat galgá maddái leat čujuheadđjin Sámedikki boahttevaš kulturpolitihkas.

Sámediggi lea ovdal gieđahallan guokte dieđáhusa dáidda- ja kultursuorggis (2001, 2005). Dasa lassin lea mis ásaš dieđáhus mii ain lea min ásašpolitihka vuodđun. Kultuvra lea suorgi man Sámediggi vuoruha. Danne lea dárbašlaš ovddidit odđa dáidda- ja kulturdieđáhusa.

Sámedikki kulturpolitihka váldomihttomearri lea dássáži leamaš ealli ja girjás sámi dáidda- ja kultureallin. Dát mihttomearri čájeha ahte Sámediggi áigu váldit ollislaš ovddasvástádusa sámi dáidda- ja kultureallimis. Dien kulturpolitihkalaš áigumuša vuodđun leat oppalaš ja bajitdási láidestusat das ahte mánát ja nuorat ja gielalaš girjávuohta galget vuoruhuvvot, seammás go galgá leat sadji dáiddalaš friddjavuhtii.

Dán dieđáhusa bokte áigu Sámediggi viiddidit mihttomeari dainna lágiin ahte eambo deattuhit kvalitehta ja ahte sámi dáidda ja kultuvra galgá lea olámuttos buohkaide. Min odđa bajimus mihttomeari sámi dáidaga ja kultuvrra dáfus lea:

Ealli ja girjás sámi dáidda ja kultureallin mas lea buorre kvalitehta ja mii lea olámuttos buohkaide.

Olahan dihte dán mihttomeari, de leat mii válljen njeallje ángiruššansuorggi. Dáid leat válljen daid hástalusaid vuodul mat mis lea kulturpolitihkas. Dieđáhusa ángiruššansuorggit leat:

Čielgaset ovddasvástádus sámi kultuvrra hárrái

Buoret rámmaeavttut sámi dáiddáriidda

Sámi kulturásahusat guovddázin sámi kultuvrra gaskusteapmái ja muosáheapmái

Árvoháhkkan ja ovdáneapmi kulturealáhusain

Sámediggi galgá leat deataleamos eavttuidbiddji sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideapmái. Vai oazžut áigái aktiiva ja ovddideaddji kulturpolitihka, de dárbašit mii buorebut čielggadit Sámedikki ja eará almmolaš bealálaččaid ovddasvástádusa ja rolla sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái. Vuosttaš ángiruššansuorgi fátmasta danne Sámedikki ovttasdoaimma eará almmolaš eiseválddiiguin kulturpolitihka dáfus.

Dáinna diedáhhusain áigu Sámediggi fuolahišgoahtit eambo aktiiva politihka sámi dáiddáriid guovdu. Min ovddasvástádus sámi dáidaga ovdánahttimis lea fuolahit dáiddáriidda buriid ja einnotahtti eavttuid sin doibmii. Sámedikki deataleamos reaidun dán barggus leat min ekonomalaš váikkuhangaskaoamit, muhto maiddá dat váikkuhanvejolašvuohta mii mis lea gulahallama, oktavuoda ja ovttasbarggu bokte eará almmolaš eiseválddiiguin. Nubbi ángirusšansuorgi lea ge danne Sámedikki politihka sámi dáiddáriid guovdu.

Dál lea vihtta jagi áigi dan rájes go Sámediggeráđđi ovddidii ásašusdiedáhusa. Sámediggeráđđi lea diedáhhusas dovddahan čielga áigumuša leahkit guovddáš lágideaddji sámi ásašusovdáneamis. Dán viđa jagis leat mii ollen guhkás sámi ásašusaid huksemis ja odđasisorganiseremis. Iskkadeamit čájehit earret eará ahte bargosajiid lohku sámi ásašusain lea lassánan. Dáinna diedáhhusain áigut mii giddet fuomášumi sámi kulturásahusaid doibmii ja sisdollui, sihke infrastruktuurán sámi dáidda- ja kulturdoaimmii ja deatalaš bealálažžan sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideapmái. Maiddá dákko leat min deataleamos reaidun ekonomalaš váikkuhangaskaoamit ja min gulahallan, oktavuoda ja ovttasbargu eará almmolaš eiseválddiiguin ja ásašusaiguin iežaineaset. Goalmmát ángirusšansuorgi sisttisdoallá dan movt Sámedikki ásašuspolitihka galgá jotkojuvvot. Go diedáhhusas namuhit sámi ásašusaid, de oaivvildit dainna maiddá sámi festiválaid.

Sámedikki diedáhhusas ealáhusovddideami birra (2011) lei kulturealáhus okta ángirusšansuorgi. Áibbas mearrideaddji eaktun kulturealáhusaid dáfus lea ahte mis lea ealli ja nanu sámi kultureallin. Seammás lea kulturealáhusa ovdáneapmi daid rámmaeavttuid duohken mat láchččojuvvojit sámi dáiddáriidda. Sámi ásašusat eai leat kulturealáhus, muhto dat addet bargosajiid mat leat kultuvrra ala vuodđuduvvon. Dát diedáhhus lea lasáhus ealáhusdiedáhussii kulturealáhusaid dáfus go geahčada ealáhusbeliid dáidda- ja kultursuorggis. Njealját ángirusšansuorgi lea danne sámi kulturealáhusa ovddideapmi.

Nu go eará diedáhhusbarggus, de lea okta diedáhusa ulbmiliin čielggadit Sámedikki politihka dán suorggis. Mii áigut čielggadit doahpagiid, čielggasmahttit Sámedikki ovddasvástádusa ja sajádaga fágasuorggis ja háhkat buoret diehtovuodu fágasuorggis.

Diedáhhus lea guovtti oasis. Vuosttaš oasis válddaha Sámedikki kulturpolitihka stáhtusa, makkár eavttuid mielde mii bargat, mii Sámedikki dáidda- ja kultursuorgi lea ja makkár máhttovuodđu mis lea iežamet hálddus. Nuppi oasis ságaškusšat ovdáneami ja guhkesáiggi mihttomeriid, strategijaid ja ángirusšansurggiid boahttevaš sámi kulturpolitihkas.

Doahpagat ja ráddjejumit

Sámi dáidda ja kultuvra lea viiddis áššesuorgi. Servodatdiedalašvuodas definerejuvvo kultuvra leat dat árvvut, dábit, kodat ja symbolat maid olbmot oamastit ja fievrredit viidáseappot buolvvas bulvii. Du kultuvra muitala nappo juoidá dan birra gii don leat, gos don boadát ja masa jáhkát, ja dat lea juoga mii dus lea ovttas earáiguin. Dán kulturmearkašupmái čujuhuvvo dávjá go hupmat sámi kultuvrra birra juonin man vuodul mii galgat bargat. Digaštallan servodatdiedalaš kulturdoahpaga vuodul lea deatalaš debáhtta mii fátmasta buot Sámedikki bargosurggiid. Mii hupmat vuodđoealáhusaid birra mat leat deatalaš kulturguoddit, mánáidgárddiid mat leat huksejuvvon sámegeiela ja kultuvrra ala ja sámegeiela birra, mat leat min kultuvrra vuodđun. Dien digaštallama eat váldde dán diedáhhusas.

Dán diedáhhusas lea kultuvra okta mángga servodatsuorggis. Sámi dáidda ja kultuvra lea okta min kultuvrra vuodđogeđggiin. Dát fátmasta sihke dáiddalaš ovdanbuktimiid ja ásašusaid ja organisašuvnnaid, mat iešguđet láhkái albmanahttet diekkár kultuvrralaš beliid. Dáiddalaš albmanahttimat leat ovdamearka dihte lávdedáidda, girjjálašvuohta, juoigan, musihka, dánsa, filbma ja dáidda, ja ásašusat ja organisašuvnnat fas leat kulturviesut, museat, festiválat ja valáštallan. Diekkár dáiddalaš albmanahttimat ja ovdanbuktimat gohčoduvvojit dáiddan dán diedáhhusas. Dáidagis lea iešárvu. Dáidda addá midjiide muosáhusaid ja dovdamas, ja dat vuolggaha suokkardallamiid, illudahtta min ja provosere min. Dáidda lea maiddá oassin sihke ásašusaid sisdoalus ja kulturealáhusa vuodđun.

Dávjá digaštallojuvvo mii lea sámi dáidda. Lea go sámi dáidda čadnojuvvon sámi čearddalašvuhtii, gillii dahje sisdollui? Lea go sámi filbma jus dat lea ráhkaduvvon sámi guovllus, go dácča muđui lea dan čállán ja rešisseren? Lea go sámi girji go sámi girječáli lea dan čállán sámegillii, muhto ii leat sámi sisdoallu?

Thomas Kintel (2009) jerrá lea go obage ulbmillaš ráddjet “máilmmi” “sámi dáidaga” ja “sámi dáiddáriid” vuodul, mii dahká sámi dáiddamáilmmi erenoamážin? Sáhtta go “sámi dáidaga” defineret ulbmilin, mii galgá nannet, sealluhit ja ovddidit sámi servodaga? Gávdno go dán áigásaš sierranas sámi dáidda?

Dáiddadiehti Hanna H. Hansen (2009) čuočuha ahte “sámi dáidda sáhtta leat vaikko mii, muhto ii sáhte leat vaikko mii sámi dáidda”. Lea mearrideaddji, gii bidjá eavttuid. Sámi dáiddadoahpagat adnojuvvojit mángga láhkái, ja sisdoallu rievddada dan mielde gii daid váldá atnui. Sámi dáidda gehččojuvvo dávjá etnologalaš čalmmiiguin ja otná dáiddateoriija oktavuodas biddjojuvvo dat dávjá olggobeallái dáidaga definišuvnna. Dát dagaha hástalusaid sámi dáiddáriidda, sihke naššuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Dán dieđáhusas eat guoskkat dieid digaštallamiid.

Maid doaba kvalitehta sisttisdoallá, lea maiddáid digaštallan masa ii gávdno čielga vástáduš. Digaštallojuvvo galgá álo mii buorre kvalitehta lea. Oaivilat, árvvut, norpmat ja máhttu váikkuhit kvalitehtadigaštallama. Dat rievdá áiggi mielde, dat rievdá šáŋŋeriid mielde ja dat lea dávjá čadnojuvvo servodaga definišuvdnafápmui. Dieđáhusas leat mii geavahan dán doahpaga fáhten dihte kvalitehta dáiddalaš ámmátčehppodaga hárrái. Sámediggi áigu lágáidit dilálašvuoda sámi dáidda- ja kulturfálaldagaide, maid fágalaččat gelbollaš doaimmaheaddjit čadahit.

Eará stuora ja deatalaš digaštallan guoská árbevirolaš dáiddaovdanbuktimiid geavaheapmái ja boastugeavaheapmái, ja man guhkás sáhtta geavaheapmi fanahuvvot ovdal go dagaha kultuvrra ovdii. Ovdamearkan dása leat gii sáhtta juoigat, gii sáhtta goarrut árbevirolaš gávtti ja gii sáhtta gávtti geavahit. Sámi kultuvrralaš ovdanbuktimat sáhttet maiddáid geavahuvvot boastut mátkkoštanealáhusain, gos vuodet ja boastut geavahit sámi-lágan- buktagiid.

Álgoálbmogiid vuogitvuoddat immateriála kulturábái, árbevirolaš máhttui ja árbevirolaš kulturovdanbuktimiidda leat vuosttažettiin suodjaluvvon álbmotrievtti bokte. Maŋemus áiggiid leat álbmotrievttis leamaš guovddážis digaštallamat das makkár vuogitvuoddat álbmogiin leat iežaset erenoamáš kultuvrii. Dát digaštallamat leat leamaš erenoamážit álgoálbmogiid gaskkas. Ollu iešguđet ON-orgánat leat čalmmustahttan vuogitvuodaid iežas kulturábái, árbevirolaš máhttui ja árbevirolaš kulturovdanbuktimiidda. Dat lea deatalaš ja prinsihpalaš digaštallan mii dáhpuhuvvá iešguđetlágan riikkaidgaskasaš forumiin. Diet digaštallan ja áššecuolmmat leat beare viidát ahte sáhttet giedáhallojuvvo dán dieđáhusas.

Kultuvrra doarjumis lea stuora mearkkašupmi maiddáid eará servodatmihttomeriide, nugo báikegottiid ovdáneapmái, integreremii ja siskkildeapmái, dearvvašvuhtii, oahppamii ja hutkkálašvuhtii. Dieđáhusas eai áiggo digaštallat kultuvrra mearkkašumi iešguđet servodatmihttomeriide, muhto guoskkahit dan gokko orru leame lunddolaš.

Dieđáhus bissu bajit dásis. Danne eat guoskkat ovttaskas dáiddavugiid eat ge ovttaskas ášahusaid. Jahkásaš vuoruheamit ja doaimmat, dieđáhusa mihttomeriid ja strategijaid vuodul, bohtet ovdan Sámedikki bušeahtas. Muhtin oktavuodain lea dárbbalaš čielggadit ja proševttaid čadahit. Bohtosiid olaheapmi bohtá ovdan Sámedikki jahkedieđáhusas.

Museaid ja girjerádjosiid birra almmuhuvvojit sierra dieđáhusat. Danne eat giedáhala daid erenoamážit dán dieđáhusas. Dieđáhus ii fátmmas lágádusaid ge, ii ge oskku- ja girkoáššiid.

Proseassa

Sámediggedieđáhus sámi dáidaga ja kultuvra birra lea boadus Sámedikki siskkáldas proseassas ja proseassain maidda sámi servodat lea searvan.

Sámediggerádis leat leamaš mánga gulahallančoahkkima gos olggobeali berošteaddjit leat buktán oaiviliid. Berošteaddjit leat maid sáhttan sáddet oaiviliid dieđáhusii e-poastta bokte. Sámi festiválat leat doallan seminára gosa Sámediggi lei bovdejuvvo, ja gos oaččuimet relevánta oaiviliid dieđáhusbargui. Sámedikki dáiddárkonferánssa dollojuvvui vuosttaš gearde čakčamánuš 2012. Oaivilat mat leat bohtán čoahkkimiid, e-poasttaid ja dáiddárkonferánssa bokte dahket deatalaš oasi dieđáhusa diehtovuodus.

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL) lea maid addán oaiviliid dieđáhussii. Iežaset cealkámušas deattuhit sii ahte lea deatlaš ahte sámi mánáide ja nuoraide lágíduvvojit mánggabealat kulturfálaldagat. Dat lea deatlaš buori bajásšaddamii ja dat addá movtta maŋŋel eallimis bargat sámi kultuvrrain ja dáidagiin ja bargat daid ovddas. Sámi valástallama olis besset nuorat gávnadit ja čoahkkanit riikkarájiid rastá. SNLP deattuha maiddái iežas cealkámušas ahte kultuvra sáhtta leat bargosajiid ja fitnodatdoaimma vuodđun.

Sámediggeráđdi lea dingon guokte raportta ja ovttá evaluerema mat dahket oasi dán dieđáhusbarggu diehtovuodus. Dat leat Norut-Álttá raporta ”Kulturnæringer i samiske områder – sysselsettingsutvikling og bedriftsstruktur” (“Kulturealáhusat sámi guovlluin – bargosajit ja fitnodatvuogádat”), Telemarksforskning raporta “Norsk kulturindeks. Resultater fra samisk område” (Norgga kulturindeaksa 2012 – Bohtosat sámi guovllus) ja Norut Álttá evalueren das mo Sámedikki ja sámi dáiddárganisašuvnnaid ovttasbargošiehtadus (dáiddáršiehtadus) lea doaibman.

Sámedikki kulturpolitihka stáhtus

Rámmat

Sámi kultuvrra árvovuoddu

Sámedikki bargu sámi servodagaid nannemis ja ovddideamis lea huksejuvvon sámi vuoddoárvvuid ala. Sámi árvvuiguin oaivvildit mii dán oktavuodas guottuid ja áddejumiid mat leat min vuoruhemiid ja välljejumiid vuodđun, ja mat sáhttet ipmirduvvot leat oktasaččat sámi servodagain. Vaikko mii muhtin árvvuid geassit ovdan erenoamáš sámi árvun, de dat ii mearkkaš ahte dat eai gávdnoše eará servodagain maid. Seamma árvvut gávdnojit mángga eará álbmogis maid, muhto sáhttet deattuhuvvot iešguđet ládje.

Ealli ja girjás sámi dáidda- ja kultureallin ii leat dušše mihttun sámedipolitihkas, muhto leat maiddái deatlaš árvun. Dáidda ja kultuvra leat inspirašuvnna, guorahallama, máhtolašvuoda ja muosáhusa gáldun buot ahkásaččaide. Girjás kulturfálaldat sámi mánáide ja nuoraide lea deatlaš buori bajásšaddamis, ja dat movttiidahtta bargat sámi dáidagiin ja kultuvrrain maŋŋel eallimis ja bargat daid ovddideamiin. Sámi vuorrasat leat resursaolbmot buotlágan kulturdoaimmain ja erenoamážit árbevirolaš dáidda- ja kulturalbmanahhtimis.

Girjás sámi kultureallin doalaha bajás ealli báikkálaš servodagaid dan bokte go duddjo doaimmaid, gullelašvuoda, loaktima ja identitehta. Vuoigatvuohta bisuhit, doaimmahit, vásihit ja ovddidit min sámi dáidda- ja kultureallima lea árvu mii lea dán dieđáhusa vuodđun.

Sámedikki váldomihttomeriid gaskkas lea ahte servodat galgá leat huksejuvvon dásseárvosašvuoda ala ja ahte buot olbmuin galget leat ovttalágan vejolašvuodát beroškeahhtá kultuvrralaš ja sosiála duogázis. Iešguđet sámi servodagat dahket oktiibuot girjás Sámi, gos leat mánggalágan ealáhusat, árbevierut, kultuvrrat ja gielat. Lea min árvvuid dovdomearka ahte diet girjáivuohta boahťá oidnosii sámi dáidda- ja kultureallima bokte.

Ovttadássásašvuohta ja dásseárvu lea Sámedikki doaimma ja barggu vuodđun. Sámediggi galgá lágídit dilálašvuodaid dasa ahte sihke nissonat ja dievddut, nuorat ja boarrásat galget leat ovttadássásaš bealálaččat sámi servodagain. Sámi dáidda ja kultuvra leat deatlaš veahkkin dasa. Kultuvra lea eallinkvalitehta, ja mii diehtit ahte nissonolbmot geavahit eanemus kulturfálaldagaid (Norgga kulturbaromehter 2008). Sámi kulturásahusat addet dasa lassin allagelbbolašvuodabargosajiid smávva sámi báikkálaš servodagain. Sámediggái lea deatlaš ahte sámi álbmogis galget leat seammalágan vejolašvuodát searvat kulturfálaldagaide go álbmogis muđui. Ovttadássásaš fálaldat, ovdánahttojuvvon sámiid iežaset eavttuid mielde, lea bajitdási kulturpolitihkalaš mihttomearri.

Sámedikki politihkalaš stivrendokumeanttat

Sámediggeráđi politihkalaš álginjulggáštus áigodahkii 2009-2013

Sámediggeráđi politihkalaš álginjulggáštus lea Sámedikki doaimma vuoddu válgaáigodagas. Signálat mat leat addojuvvon álginjulggáštusas, leat heivehuvvon Sámedikki bušehttii dán áigodagas, maiddái kultursuorggis.

Sámedikki bušehtta

Sámedikki bušehtta lea min deaaleamos stivrendokumeanta. Das bohtá ovdan mo Sámediggi galgá geavahit iežas ekonomalaš ja hálddahaslaš resurssaid guoskevaš bušehttajagis. Bušehtas mearrida Sámediggi maiddá mihttomeriid, strategiijaid ja vuoruhemiid fágasurggiin.

Juolludeamit kultuvrii bohtet Kulturdepartemeanttas. Sámedikkis eai leat duohta šiehtadallamat rádddehusain ovdal go stáhtabušehtta ovddiduvvo. Dát ráddje dávjá Sámedikki vejolašvuodaid ovddidit politihka kultursuorggis.

Sámedikki bušehtta čujuha movt váikkuhangaskaoamit galget geavahuvvot kultuvrra ovddideapmái ja lea deačalaš reaidu kulturovddideami doarjagiid hálddašeapmái. Dainna lágiin lea bušehtta sihke politihkalaš stivrendokumeanta ja reaidu doarjjaortnegiid hálddašeamis.

Dáiddáršiehtadus

Sámediggi ja sámi dáiddárorganisašuvnnat, maid Sámi dáiddárráddi ovddasta, dahke 2004:s ovttasbargošiehtadusa. Šiehtadusas leat guokte oasi, válđošiehtadus ja dáiddáršiehtadus.

Sámi dáiddárráddi šiehtadallá viđa iešguđet sámi dáiddarorganisašuvnna ovddas, ja doaibmá Sámi dáiddárfoandda, Sámi girječálliid searvvi, Sámi teahtersearvvi, Sámi komponistaid searvvi ja Juigiid searvvi ovddasteaddjin. Organisašuvnnain leat oktiibuot sullii 260 miellahtu Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas.

Válđošiehtadusa ulbmilin lea ásahtit njuolggadusaid, ovddasvástádusa ja geatnegasvuodaid Sámedikki ja sámi dáiddáriid šiehtadallamiidda sámi dáiddáršiehtadusa birra. Bealálaččat nannejit ahte lea deačalaš áimmahuššat ja ain čadahit mánga doaibmabiju maid ulbmil lea ovddidit boahhtevaš dáidda- ja kulturpolitihka. Bealálaččat nannejit maiddá ahte lea dárbbaslaš ahte dilálašvuodát lágiduvvojit dasa ahte sáhttet hábmet ja gaskkustit sámi girjjálašvuoda, musihkka, dánssa ja teahtera, filmma ja govvideaddji dáidaga ja dáiddaduoji, ja ahte leat stuora vejolašvuodát atnit kultuvrra vuodđun sámi servodaga ovddideapmái. Dat guoská juohke diŋgi, árbevieruid rájes filmma, mátkkoštanealáhusa, designa ja kulturbuvttadeami rádjái. Ovttasbargošiehtadus galgá maiddá fátmastit dáidda- ja kulturpolitihka mánáid ja nuoraid várás.

Dáiddáršiehtadusas bohtá ovdan ahte bealálaččat leat soahpan ahte galget čadahuvvot jahkásaš šiehtadallamat sámi dáiddáršiehtadusa hárrái. Bušehttajagis 2006 ja dan rájes leaba Sámediggi ja Sámi dáiddárráddi čadahán jahkásaš šiehtadallamiid dáiddáršiehtadusa sisdoalu ja ekonomalaš rámmaid hárrái. 2012 dáiddáršiehtadusa rámma lea 6 295 000 kr. Dat sisttisdoallá doaibmadoarjagiid dáiddárorganisašuvnnaide ja Sámi dáiddárráddái, dáiddárstipeandaid, ruđa govvadáidagiid ja dáiddaduojiid oastimii, sámi čáppagirjjálašvuoda oastimii, musihkkii ja luohái ja juolludemiid čájáhusbuhtadussii, fágakonsuleanttaide ja dáiddárfondii.

Dáiddáršiehtadus lea evaluerejuvvon 2012:s. Maŋnelis dán diedáhusas lea eambo evaluerema sisdoalu birra.

Bealálaččat leat soahpan ahte odđa dáiddáršiehtadus galgá leat fámus 01.01.2014 rájes.

Konsultašuvdnasoahpamuš

Soahpamuš stáhta eiseválddiid ja Sámedikki konsultašuvnnaid čađaheami ja vuogi birra dohkkehuvvui Sámedikkis 2005:s ja nannejuvvui gonagaslaš resolušuvnna bokte 2006:s. Álgoálbmogin lea sámiin vuoigatvuohta guldaluvvot áššiin main sáhtta leat njuolga guoskevašvuohta sidjiide.

Konsultašuvdnasoahpamuša ulbmil lea olahit ovttamielálašvuoda stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaska go jurdda lea ásahtit lágaid dahje doaimmaid mat sáhttet váikkuhit sámi beroštumiide. Sámedikkis lea maid dáid vejolašvuohta ieš ovddidit áššiid.

Konsultašuvdnasoahpamuš ii atte Sámediggái vetovuoigatvuođa áššiin mat váikkuhit sámi beroštumiide. Leat ain stáhta eiseválddit ja Stuoradiggi mat dahket formála mearrádusaid. Ornet addá datte Sámediggái váikkuhanválddi ja vejolašvuoda oaiviliid ovddidit, mii lea ge soahpamuša ulbmil. Jus Sámediggi ja stáhta eiseválddit eai leat ovttaoavilil, de bohtá dat ovdan go áššit gieđahallojuvvojit rádddehusas ja stuoradikkis.

Stáhtalaš eiseválddiin lea geatnegasvuohta maiddá konsulteret sámi báikkálaš servodagaid ja/dahje sámi beroštumiid áššiin mat konkrehta, erenoamážit ja njuolga gusket daidda. Stáhta galgá ovttastahttit diekkár konsultašuvnnaid daid konsultašuvnnaiguin mat sis leat Sámedikkiin.

Vaikko konsultašuvdnasoahpamuš čielggasmahtta gulahallama vuogi ja njuolggadusaid, de lea stáhta geatnegasvuohta konsulteret nannejuvvon ILO-soahpamušas nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešheanaláš stáhtain, ON` 1966` julggaštusas siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra ja ON` 2007` julggaštusas álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra.

Ovttasbargu

Ovttasbargu guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiiguin

Sámediggi lea dahkan ovttasbargošiehtadusaid sámi guovllu fylkkagiellaiguin. Šiehtadusaid bajimus ulbmil lea nannet ja čalmustahttit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Ovttasbargošiehtadusat geatnegahttet goappašagaid gulahallat ja ovttasbargat earret eará kultuvrra, valáštallama, ášahusaid ja museaid hárrái.

Ovttasbargošiehtadusaid olis leat mii čađahan mángga buori prošeavtta ja doaimma. Saemien Sijte huksen, doaimmadoarjja NuorajTV:ii, ovttasbargu Riddu Riddu ja Davviálbmogiid guovddáza hárrái, leat dušše moadde dain ollu buoriid ovdamearkkain.

Ovttasbargošiehtadusat galget dál ođasmahttojuvvot vai doaimma boahťa eambbo guovddázi. Soahpamuš Finnmarkku fylkkagielladain lea easka ođasmahttojuvvon. Soahpamušas lea bajit, strategalaš oassi ja jahkásaš doaimmaplána. Soahpamuša bajit mihttomeari ulbmil lea váikkuhit posiitiiva ovdáneami Finnmarkkus, erenoamážit sáme giela, kultuvrra ja earáhuseallima ja muđui servodateallima dáfus.

Dađistaga eanebut välljejit fárreret eret árbeviroláš sámi ássanguovlluin stuorit čoahkkebáikkiide ja gávpogiidda. Sámediggi dáhttu danne nannet barggu gávpotsuohkaniin, ja doarju aktiivvalaččat iešguđetlágan kulturdoaimmaid, festiválaid, sámi viesuid ja nu ain. Seammás rahppojuvvo vejolašvuohta juolludit doarjagiid ealáhusovddidandoaimmaide gávpogiin. Seammás lasihuvvo ángiruššan sámi mánáidgárddiid ja sámi oahpahusa dáfus gávpogiin.

Mii leat dál ovttasbargošiehtadusaid bokte formalisereme ovttasbarggu gávpotsuohkaniiguin gos orrot ollu sámit. Mihttomearrin lea čalmustahttit sámi álbmoga diein gávpotsuohkaniin, ja sihkarastit sin vuoigatvuodaid geavahit sáme giela, doaimmahit kultuvrra ja oazžut oahpahusa. Sámediggi lea bures boahťan johtui ovttasbargošiehtadusain Romssa suohkaniin, ja mii leat sáhkálaga Troanddimiin ja Osloin ovttasbargošiehtadusaid ja eará ovttasbargoprošeavttaid birra.

Eará ovttasbargu

Sámedikkis leat áigges áigái čoahkkimat politihkalaš dásis Sámi girkoráđiin gos áigejuovdilis áššit leat leamaš ovdan. Dasa lassin leaba Sámediggi ja Sámi girkoráđdi dahkan ovttasbargošiehtadusa mii mielddisbukta ahte bealit galget jahkásaččat doallat čoahkkimiid hálddahušlaš dásis. Ulbmil čoahkkimiin lea goabbat guoimáseaska addit dieđuid áššiin mat gusket goappašagaide. Áigejuovdilis áššit sáhttet leat sámi girkoallin ja girkolaš álgoálbmotovttasbargu, ja servodatdílalašvuohta ja olmmošvuoigatvuodadílalašvuođat sámiid ja álgoálbmogiid guovdu.

Davvi-Norgga kultursoahpamuš lea Finnmarkku, Romssa ja Nordlándda fylkkagielladaid soahpamuš. Ulbmil soahpamušain lea joatkit ja viidáseappot ovdánahttit kulturovttasbarggu Davvi-Norggas. Dála kultursoahpamuš gusto áigodahkii 2010-2013, ja fáttmasta višuvnna, mihttomeriid ja strategiijaid Davvi-Norgga kulturovttasbarggus. Šiehtadus ođasmahttojuvvo automáhtalaččat juohke njealját jagi dan oktavuodas go fylkkaplánat ođasmahttojuvvojit. Davvi-Norgga kulturovttasbargu galgá šiehtadusáigodagas 2010-2013 erenoamážit deattuhit golbma suorggi: ámmátdási musihka, filmma ja visuála dáidaga, ja riikkaidgaskasaš ovttasbarggu mas erenoamážit Davviguovllut ja Barentsguovlu deattuhuvvojit.

Lea ášahuvvon sierra riikkaoasseráđdi kultuvrra váste, nannen dihte kulturovttasbarggu. Riikkaoasseráđdi lea politihkalaš ráđdi, mii lagas ovttasbarggus dáidda- ja kultursurggiin galgá bargat Kulturlága (2007) ulbmila ovdas “viidat ovddidit ja lágídit dilálašvuođaid buotlágan kulturdoaimmaide, nu ahte buohkain galgá leat vejolašvuohta searvat kulturdoaimmaide ja vásihit girjás kulturfálaldagaid”. Riikkaoasseráđdi áigu, ovttá mángga ángiruššamis, nannet ovttasbarggu Sámedikkiin ja sámi ášahusaiguin, dás maiddá Sámi

dáiddaguovddážiin. Sámedikkis leat vuordámušat dasa ahte dát ángiruššan čuovvoluvvo, ja ahte sámi dáidda- ja kulturbealli boahtá eambbo ovddastuvvot soahpamuša boahttevaš odasteami olis.

Ovttasbargu Statsbyggain (Stáhta huksendoaimmain) lea vuodđuduvvon konsultašuvdnasoahpamušii sámi kulturviesuid viessoláigoruhtadeami birra. Dat mielddisbukta ahte Sámediggi sáhtta mearriduvvon konsultašuvdnavuogádagaid vuodul t gohččunreivve bokte addit Statsbyggii barggu, doaimmahit ođđa huksenprošeavttaid. Ovttasbarggu mihttomearrin lea ahte ođđa sámi kulturvistit sáhttet čadahuvvot Statsbygg prošeaktamodealla ja viessoláigoortnega bokte.

Norgga kulturráđdi addá doarjagiid dáidagii ja kulturvrii miehtá riikka, ovddida ođđa dáidda- ja kulturprošeavttaid, doaimmaha ovddidanbarggu ja lea stáhtii ráđdeaddin kulturássiin. Kulturrádis leat máŋga hálddašanovdasvástádusa mat vuosttažettiin gullet museadoibmii, arkiivii ja kultursuodjaleapmái, dán vuolde maiddái doaimmat digitála čadahemiid ja bálvalusaid dáfus. Kulturrádis lea sierra dutkan- ja ovdánahttinossodat mii vuolggaha ja čadaha dutkan-, čielggadan- ja evaluerenprošeavttaid, ja bargá dutkangaskustemiin. Kulturrádis leat máŋgat riikkaidgaskasaš doaimmat, earret eará bargojuvvo EU kulturprográmmain ja EEO kulturlonohallamiin. Fágahálddahusas lea dasa lassin ovddasvástádus oppalaččat čuovvut Kultuvrralaš skuvlaseahka. 2013:s juolluda Norgga kulturráđdi 577 mill. kr Norgga kulturfoandda bokte. Kulturdepartemeanta bidjá láidestusaid jahkásaš juolludanreivve bokte, go celkojuvvo ahte “Norgga kulturráđdi galgá ain bargat dan ovdii ahte ovddidit sámi kultuvrra ja sámi kultuvrralaš girjái vuoda”.

Sámedikkis leat jahkásaččat gulahallančoahkkimat Norgga kulturráđiin gos lonohallat dieđuid áige guovdilis ássiid birra. Sámediggi ovddida maiddái oainnuid ássiide mat guoskkahit sámi kultursuorggi. Erenoamážit leat guovddážiis áššit mat gusket museadoibmii ja kulturárbbiide. Sámediggi oaidná ahte ovttasbargu Norgga kulturráđiin sáhtáši ain ovdánahttojuvvo. Dasa lassin lea kulturrádis gelbbolašvuoha máŋgga fágasuorggis, mii sáhtáši boahtit ávkin sámi dáidda- ja kultureallimii. Sámi ásašusat ja sámi kultureallin ohcá, ja oazžu juolludemiid Norgga kulturrádis.

Rájiidrastideaddji kulturovttasbargu

Sámi dáidda- ja kultureallimis lea maid rájiidrastideaddji bealli, go sámit orrot njealji riikkas. Sámedikkis lea sajáiduvvon ovttasbargu Suoma, Ruota ja Norgga sámedikkiiguin Sámi parlamentáralaš ráđi (SPR) bokte. Ráđdi giedahallá ássiid mat gusket sámiide njealji riikkas dahje sámiide oktan álbmogin. Ruošša beale sámiin lea vuoigatvuoha čuovvut ráđi čoahkkimiid. SPR ovttasbargá earret eará evttohasaid ovddidit davviriikkaid ráđi girjjálašvuodabálkkašupmái.

Norgga sámedikkis leat, daid eará davviriikkaid sámedikkiid ektui, eambbo resurssat, maiddái dáidda- ja kultursuorggis. Danne leat Norgga sámedikkis stuorat vejolašvuodát bargat sámi vuoigatvuodaid ovddas Davviriikkain. Ovttas Suoma ja Ruota sámedikkiiguin lea ge danne deatalaš ahte Norgga sámedikkis lea didolaš rolla áimmahuššat ollessámi álgoálbmotberoštumiid. Norgga sámediggi lea maid váldán ovddasvástádusa sámi kultuvrra ovddas olles Sámis. Dan leat mii dahkan earret eará ovttasbargošiehtadusa bokte Sámi dáiddarráđiin, mas leat miellahtut miehtá Sámi ja iežamet doarjaga bokte Arctic Winter Games lágidemiide, gosa Sápmi sádde oasseváldiid buot sámi guovlluin.

Sámedikkis lea maid ortnet mas sáhtta ohcat doarjaga riikkaidgaskasaš doaimmaide, mat galget leat mielde nanneme álgoálbmogiid kultuvrra ja servodateallima. Earret eará lea Riikkaidgaskasaš sámi filbmaguovddáš ožžon prošeaktadoarjaga dán ortnega bokte.

Interreg lea EU` prográmma ovddidit sosiála ja ekonomalaš integrašuvvna riikkarájiid rastá guovlluin ovttasbargu bokte. Prográmma ásašuvvui nannen dihte ovttasbargu ránnjaguovlluin gaska, maid EU siskkáldas rájit ja ránnjárrikkaid rájiid sirrejit. Sápmi oasseprográmma ulbmil lea nannet sámi kultur- ja ealáhuseallima dan bokte ahte buoridit eavttuid viidát ja eambbo strukturerejuvvon ealáhusovttasbargui ja deattuhtit oktasaš čovdosiid sámi kultuvrra erenoamáš beliid ovddideapmái.

Sámiin lea maid ovttasbargu ja kulturlonohallan eará álgoálbmogiiguin, sihke davviguovlluin ja riikkaidgaskasaččat muđui. Sámediggái lea deatalaš ahte bargojuvvo lágidit ođđa, ja nannet ovdalaš arenaid mat doibmet gávnadanbáikin ja álbmogiidgaskasaš arenan dáiddáriidda, kulturbargiide, nuoraide ja muđui

eará olbmuide davviguovlluin. Álgoálbmogiid dáidda ja kultuvra fertejit leat ángiruššansuorggit ja fertejit vuoruhuvvot iešgudetlágan prográmmain ja ruhtadanortnegiin, nu go Barentskult ja Norgga-Ruošša kulturovttasbargu. Álgoálbmogat fertejit beassat searvat dásseárvosaš bealálažžan iešgudetlágan ovttasbargoforumaide, ráđiide ja lávdegottiide.

Ráđđehusa davviguovlluid strategiijain leat álbmogiidgaskasaš ovttasbargu ja kultuvra deatalaš. 2009:s bođii ”Mulighetenes landsdel – handlingsplan for kultur i Nordområdene” (Vejolašvuodaid riikkaoassi – Davviguovlluid doaibmaplána). Doaibmaplána sisttisdoallá doaimmaid Davvi-Norgga kultureallimis, doaimmaid mat leat čadnon kulturovttasbargui Ruoššain ja doaimmaid čadnon earret eará riikkaidgaskasaš rádjerastideaddji kulturovttasbargui. Sáme- ja álgoálbmotkultuvra leat lunddolaš bealit buot golmma dásis.

Norgga-Ruošša ovttasbarggus lea sáme-/álgoálbmotkultuvra okta vida temásuorggis mat ledje deattuhuvvon kulturovttasbarggu prográmmas Ruoššain, áigodagas 2012-2012. Sámediggi lea ovddidan oainnuid odđa golmma jagi prográmmii Norgga-Ruošša kultursoahpamuša hárrái. Iežamet cealkámuša leat mii earret eará dorjon dan oainnu ahte mánáid- ja nuoraidkultuvra ja álgoálbmotkultuvra leat deatalaš áššit Norgga-Ruošša ovttasbarggus, beroškeahhtá prográmmaid odastemiin. Sámediggi oaivvilda ahte álgoálbmogiid dáidda ja kultuvra ferte deattuhuvvot maiddá boahhtevaš prográmmaáigodagas, ja ahte dát eandalii sáhtášii celkojuvvot eambbo konkrehta. Prográmmas 2010-2012 lea dát hábmejuvvon ná: “Álgoálbmogiid dáidaga ja kultuvrra oktasaš arenat”. Sámediggi oaivvilda maiddá ahte berre boahhtit ovdan movt bealálaččat áigot lágidity dilálašvuodaid ovttasbargui álgoálbmotdáidaga ja -kultuvrra hárrái.

Lágat ja soahpamušat

Norgga stáhta lea geatnegahtán iežas lágidity dilálašvuodaid dasa ahte sámit sáhttet sihkkarastit ja ovddidit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima. Dát geatnegasvuodat leat nannejuvvon lágaid ja soahpamušaid bokte. Dat leat vuodđun min gulahallamii naššuvnnaš, guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiiguin ja eará belliiguin geaiguin mis lea ovttasdoaibma.

Vuodđolága § 100a čuodjá: Lea stáhta eiseválddiid geatnegasvuohra láchit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku sáhtá seailuhit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima. Dát mearrádus bođii Vuodđoláhkii 1988:s. Dat mearrádus mearkkaša ahte stáhta galgá leat veahkkín ovddideame posiitiiva ovdáneami earret eará kulturpolitihka bokte.

Sámelága (Láhka Sámedikki ja eará riektedilálašvuodaid birra, 1989) ulbmil lea lágidity dilálašvuodaid dasa ahte sámi álbmotjoavku Norggas sáhtá sihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima. Kulturlága (2007) ulbmil lea čielggasmahttit almmolaš eiseválddiid ovddasvástádusa lágidity dilálašvuodaid ja ovddidit mánggabecalat kulturfálaldagaid, nu ahte buohkain galgá leat vejolašvuohra searvat kulturdoaimmaide ja vásihit girjás kultureallima. 3. §:s daddjo ahte stáhta galgá ovddidit ja lágidity dilálašvuodaid viiddis kulturfálaldagaide miehtá riikka rievttálaš, ekonomalaš, organisatuvrralaš, diediheadđji ja eará heivvolaš váikkuhangaskaomiid ja doaimmaid bokte. Stáhta galgá hábmet váikkuhangaskaomiid ja čadajahit doaimmaid mat ovddidit ja suodjalit mánggabecalat kulturovdanbuktimiid riikkaidgaskasaš vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid olis.

ON` julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra, man ON` váldočoahkkín mearridii 2007:s, mielddisbuktá álgoálbmogiid olmmošvuoigatvuodaid ja vuodđofriiddjavuodaid doahhtaleami. Julggaštus čielgasit dohkkeha álgoálbmogiid iešmearridanvuoigatvuoda, dás maiddá sámi álbmoga rievtti friddja mearridit iežas ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami. Dát vuoigatvuohra sisttisdoallá maiddá rievtti friddja mearridit iežas politihkalaš sajádaga. Álgoálbmogiin lea maiddá riekti iežaset kulturárbái ja geavahit ja sirdit máhtu mii lea čadnon historjái, gillii ja máhtovuogádagaide. Dát boahá čielgasepmosit ovdan álgoálbmotjulggaštusa artihkkaliin 11, 12, 13 ja 31. Álgoálbmogiin lea riekti čalmmustahttit, doaimmahit, ovddidit ja oahppat iežaset kultuvrra ja árbevieruid birra.

ILO-soahpamuš nr. 169 (ILO 169) álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešheanalášt stáhtain guoská maiddá álgoálbmogiid kultuvrii ja álgoálbmogiid ášahusaide. 2. artihkkalis boahá earret eará ovdan ahte ráđđehusas lea ovddasvástádus ovddidit ovtastuvvon ja systemáhtalaš doaimmaid suodjalan várás álgoálbmogiid vuoigatvuodaid, ja dáhkidit ahte sin integritehta doahhtaluvvo. Guoskevaš álgoálbmot galgá searvat dien bargui. Diekkár doaimmaid gaskkas galget leat váikkuhandoaimmat mat duddjojot guoskevaš álbmogiid sosiála, ekonomalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid dievas duohtandahkama, doahhtalettiin sin sosiála ja kultuvrralaš identitehta, dábiid, árbevieruid ja ášahusaide. 4. artihkkalis nannejuvvo ahte galget

čadáhuvvot erenoamáš doaimmat sihkkarastit guoskevaš álbmogiid ásahusaid. ILO 169 7. artihkkalis čuovvu ahte maiddái álgoálbmogiin lea riekti mearridit iežaset vuoruhemiid ovdánahttinproseassaide dan muddui go dat earret eará maiddái gusket sin ásahusaide, ja dan muddui go lea vejolaš, gozihit iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami. Dán artihkkala ferte maiddái geahččat 6. artihkkala vuodul, mii geatnegahtta ráđđehusa konsulteret álgoálbmoga go lea áigumuš ásahit láhkamearrádusaid dahje hálddahaslaš mearrádusaid main lea mearkkašupmi sidjiide.

ON-soahpamušas 1966 siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra 27. artihkkalis daddjo ahte stáhtain gos gávdnojit čearddalaš, oskkoldatlaš dahje gielalaš unnitlogut, ii galgga sis geat gullet daidda, rivvejuvot vuoigatvuolta, ovttas eará miellahtuiguin iežas joavkkus, doaimmahit iežaset kultuvrra, dovddastit iežaset oskku ja čadáhut oskkudoaimmaid, dahje geavahit iežaset giela.

Norga lea 1991:s vuolláičállán ON-soahpamuša mánáid vuoigatvuodaid birra, Mánáidkonvenšuvnna. Mánáidkonvenšuvdna siskkilduvvui olmmošvuoigatvuodálaga bokte 2003:s ja nappo manná dat ovdalii Norgga lágaid. 30. artihkal čujuha njuolga unnitloguid ja álgoálbmogiid mánáide: “Stáhtain gos gávdnojit čearddalaš, oskkoldat-, dahje gielalaš unnitlogut dahje olbmot geat gullet álgoálbmogii, ii galgga mánás mii gullá unnitlohkui dahje álgoálbmogii, hehttejuvot su vuoigatvuolta ovttas earáiguin geat gullet su jovkui, eallit iežas kultuvrra mielde, dovddastit iežas oskku ja doaimmahit iežas kultuvrra dahje geavahit iežas giela. Mánáidkonvenšuvnna 30. artihkal addá sámi mánáide oktagaslaš vuoigatvuoda bisuhit iežaset kultuvrra ja iežaset kultuvrralaš identitehta. Mánáidkonvenšuvnna artihkal 17 d) čujuha maiddái álgoálbmotmánáide, go doppe daddjojuvvo ahte stáhta galgá: “ávžžuhit mediahivvodaga erenoamážit váldit vuhtii daid mánáid gielalaš dárbbuid geat gullet unnitlohkui dahje álgoálbmogii”.

UNESCO-soahpamuš vuoigatvuodalaš kulturárbbi birra 2003, lea ráhkaduvvon dainna ulbmiliin ahte sihkkarastit ja lasihit diđolašvuoda vuoigatvuodalaš kulturárbbi mearkkašumi ja dan árvvus atnima hárrái. Norga vuolláičálii soahpamuša 2007:s. Soahpamuša ulbmil lea suodjalit vuoigatvuodalaš kulturálbmanahhtimiid, ja dan bokte čalmmustahttit ja sihkkarastit guoskevaš servodagaid, joavkkuid ja ovttaskas olbmuid kultuvrra ja dan árvvus atnima. St.prp. 73 (2005-2006) Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven (Mieddieami birra vuolláičállit UNESCO konvenšuvnna vuoigatvuodalaš kulturárbbi suodjaleami hárrái) deattuhii ahte lea stuorit dárbu suodjalit Norgga sámi álgoálbmoga ja naššuvnnalaš unnitloguid vuoigatvuodalaš kulturárbbi, ja ahte erenoamážit lea deatalaš deattuhit álgoálbmogiid ja naššuvnnalaš unnitloguid Norggas, go árvvoštallojuvvo deavdá go Norga soahpamuša gáibádusaid. Norgga kulturráđđi lea Kulturdepartemeanttas ožžon gohččuma dievasmahttit UNESCO-soahpamuša vuoigatvuodalaš kulturárbbi suodjaleami hárrái, ja ášši lea leamaš ságas Sámedikki ja Norgga kulturráđi čoahkkimis. Sámediggi lea deattuhan ahte easka ásahuvvon ráđđeaddi fágálávdegottis, mii galgá Norggas bargat vuoigatvuodalaš kulturárbbi evttohemiin Unesco golmma riikkaidgaskasaš listui, ferte leat gelbbolašvuolta álgoálbmogiid/sámiid ja naššuvnnalaš unnitloguid vuoigatvuodalaš kulturárbbi dáfus. Sámediggi lea nammadan ovtta lahtu fágálávdegoddái. Sámediggi áigu čuovvolit ságastallama ja ovttasbarggu Norgga kulturráđiin ja Kulturdepartemeanttain soahpamuša dievasmahttima hárrái.

Sámi dáidda ja kultureallin

Sámediggeráđđi lea válljen ahte dán diedáhusa proseassas ii ovddit čielggadusa kultuvrra birra. Dán teakstaoasis áigut danne oanehaččat čilget dálá dili sámi dáidda- ja kultursuorggis. Čilgehusa vuodđun lea Sámedikki kultursuorggi bušeahtta.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Juolludeamit	29	30	31	32	44	47	53	61	65	67	70
Kulturdep.:s	100	244	734	613	243	905	543	993	353	379	379
Sámediggái											
- lassáneapmi		1 144	1 490	879	11	3 662	5 638	8 450	3 360	2 026	3 000
jagis					630						
- lassáneapmi		3,9 %	4,9 %	2,80	35,70	8,30	11,80	15,80	5,40	3,10	4,45
jagis, %				%	%	%	%	%	%	%	%
Juolludeamit	18	38	40	41	44	53	64	72	77	83	94
Sámedikkis	205	569	028	973	410	624	785	597	007	245	587
kultuvrii											
- lassáneapmi		20	1 459	1 945	2 437	9 214	11	7 812	4 410	6 238	11
jagis		364					161				342
- lassáneapmi		111,9	3,8 %	4,9 %	5,8 %	20,7	20,8	12,1	6,1 %	8,1 %	13,6
jagis, %		%				%	%	%			%

Tabella čájeha Kulturdepartemeantta juolludeami Sámediggái (bajimus ráidu) ja juolludemiid Sámedikkis kulturdoaimmaide oktiibuot Sámedikki bušeahta bokte. Tabella čájeha guokte beali; nubbi ahte juolludeamit Kulturdepartemeanttas Sámediggái eai vástit dan juolludeapmái maid Sámediggi addái kultuvrii, ja nubbi ahte Sámedikki bušeahtas leat ollu jagiid leamaš stuora lassáneamit.

Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanásahusat

Sámediggi addá jahkásaččat sámedikki bušeahta bokte njuolggodoarjagiid sámi kulturviesuide ja kulturgaskkustanásahusaide. Doarjja galgá leat veahkin kulturgaskkustanásahusaide mat čálmustahttet sámi kultureallima ja doibmet sámi kultuvrra ovddideami arenan.

Dáid kulturviesuin ja kulturgaskkustanásahusain leat oalle iešguđetlágan doaimmat. Dat bohtá muhtin muddui das go daid ásaheamis lea iešguđetlágan duogáš ja muhtin muddui lea iešguđetlágan ekonomalaš rámmaeavttut. Lea datte maidái nu ahte ásaheamis leat leamaš iešguđetlágan návccat ovdánahttit iežaset doaimma ja barggu. Muhtin ásaheamis leat leamaš gievrrat ovdánit ja leat doaimman “čuovgardoardnan” iežaset báikkálaš servodagain, go fas eará ásaheamis lea unnit doaimma, mii fas dagaha unnit ovdáneami ja stuorruma. Go leat dien meari stuora erohusat sámi kulturásahusaid gaska, de lea lunddolaš ahte fertejit čadahuvvot iešguđetlágan doaimmabijut vai ásaheamis ovdánit dohkálaččat.

Sámediggi dáhttu doalahit ja ovddidit doaimmaid sámi kulturviesuin, sihke čielga politihka ja jahkásaš ruhtajuolludemiid bokte. Ásaheamis aldiineaset lea almmotge sierra ovddasvástádus doalahit ja ovdánahttit iežaset ásaheamis, ja háhkat buori ovtasbarggu iešguđetlágan bealálaččaiguin. Danne sámediggi bidjá čielga eavttuid buot ásaheamis doibmii mat ožžot njuolggodoarjaga sámedikki bušeahta bokte.

Sámediggi lea 2013:s ásaheamis ođđa ortnega iežamet bušeahtas, man leat gohčodan dáidaga ja kulturgaskkusteami arenat, ja masa gullet proševttat, stipeanddat ja doaimmabijut. Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanásahusat mat eai oáččo njuolggodoarjaga sámedikki bokte, sáhttet dán ortnegis ohcat doarjaga.

Ásaheamisdeáhusa (2008) čuovvoleapmin leat mii čuovvolan ollu vuoruhuvvon doaimmaid. Dat leat mángga sámi kulturviesu ođđasis organiseren, namalassii nuppástuhttin vuodđudussan ja oasussearvin, stivralahtuid nammadanváldi ásaheamis maidda Sámediggi addá njuolggodoarjaga, ja vuodđudusaid njuolggodusrievdadeapmi. Dát doaimmat leat oassin sámi ásaheamis ovdánahttimis, ja daid deatalašvuoda deattuheapmi sámi demokratiija nannemis ja ovdánahttimis.

Sámi festiválat

Sámediggi addá jahkásaččat sámedikki bušeahta bokte njuolggodoarjagiid sámi festiválaide. Doarjja galgá leat mielde nanneme sámi festiválaid mat čálmustahttet, gaskkustit ja ovdánahttet sámi kultuvrra.

Sámediggi bargá dan ovdii ahte sámi festiválat galget bisuhuvvot ja ovdánit deatlaš sámi ja eará álgoálbmogiid dáidda- ja kulturarenan, ja ahte dat galget leat jahkásaš doalut mat geasuhit gehččiid, artisttaid ja kulturgaskkusteddjiid Sámis ja eará álgoálbmotservodagain.

Sámi festiválat leat hui deatlaččat sámi servodahkii. Dain lea sihke čálgoekonomalaš ja márkanekonomalaš árvu. Festiválain lea kultuvrralaš árvu, gielalaš árvu, dat huksejit identitehta ja áсахit bargosajiid, buktet gálvojođu ja muđui ávkki servodahkii. Dat leat maiddái sámiid, iešguđet buolvvaid ja iešguđet álbmogiid gávnadanbáikkid.

Kultuvrralaš fáldadat servodagas oppalaččat mannet dan guvlui ahte festiválad lohku sakka lassána. Eambbo fáldatberoštupmi kultureallimis geasuha buotlágan servodatlahtuid ja lasiha vuordámušaid festiválad kvalitehta ja sisdoalu hárrái. Sámi festiválat atnet dárbbaslažžan čuovvut dien ovdáneami, mii fas eaktuda oadjebas birgenvuođu ja bissovašvuođa, sihke ekonomalaš ja olmmošlaš resurssaid dáfus.

Teáhter ja lávdedáidda

Sámediggi addá jahkásaččat sámedikki bušeahta bokte njuolggodoarjagiid guovtti sámi teáhterii, Beaivváš Sámi Našunálateáhterii ja Áajelsaemien Teaterii. Doarjja galgá leat mielde ovdánahttime dieid sajáiduvvan sámi teáhteriid dáiddalaččat, ja leat veahkkin dasa ahte dat sáhttet buvttadit alla dási lávdedáidaga ja mátkkoštit lávdedáidagiin, nu ahte doibmet kulturvásiheami ja kulturgaskkusteami arenan, ja báikin gos sámegiella geavahuvvo ja čálmustahttojuvvo.

Sámi servodagain lea teáhter čájehuvvon ođđaáigásaš lávddis oalle nuorra dáiddavuohki. Sámi lávdedáidda ja teáhterdoaibma lea deatlaš sámi dáidaga, kultuvrra, giela ja identitehta vásiheapmái, čálmustahttimii ja gaskkusteapmái. Teáhter lea dáiddavuohki masa servet mánggalágan dáiddarat: neavttárat, dánsejeaddjit, rešissevrat, dramatihkkárat, hábmejeaddjit, musihkkárat, scenográfát ja nu ain.

Sámediggi bargá dan ovdii ahte sámi teáhterdoaibma bisuhuvvo ja ovdána, sihke sajáiduvvan sámi teáhterat ja astoáigeteáhterdoaibma. Mánáid ja nuoraid teáhterdoaibma lea vuoruhuvvon suorgi.

Sámediggi bargá ovtta Beaivváš Sámi Našunálateáhteriin oážžut ođđa teáhtervisti sámi našunálateáhterii. Sámediggi lea addán Statsbyggii bargun plánet ođđa vistti. Prográmmabargu oktan latnja- ja doaibmaprogrammain lea juo gárvvis, ja leat čadahuvvon konsultašuvnnat Kulturdepartemeanttain ođđa sámi kulturviesuid viessoláigoruhtadeami hárrái. Prošeavtta viidáset čađaheapmi dahkkojuvvo viessoláigoruhtadeami ortnega vuogádaga mielde.

Girjjálašvuohta

Sámediggi juolluda jahkásaččat doarjaga girjjálašvuođa almmuhemiide ohcanvuđot ortnega bokte. Doarjjaortnega ulbmiljoavkun leat leamaš sámi girjjálašvuođa lohkkid. Hui oallugat ohcet doarjaga girjjálašvuođa almmuhemiide, ja lohku lassána jagis jahkái. Sámediggi lea mañemus jagiid vuoruhan mánáid ja nuoraid go juolluda ruđa girjjálašvuhtii. Dát guoská erenoamážit sámi čáppagirjjálašvuhtii, jorgaluvvon čáppagirjjálašvuhtii ja jietnagirjjiide. Movttiidahttin dihte mánáid ja nuoraid lohkat eambbo ja vai dan golmma sámegilli almmuhuvvojit eambbo, de lea Sámediggi válljen erenoamážit ovddidit girjjálašvuođa mánáide ja nuoraide.

Sámi dáidda- ja kulturbirrasat leat moaitán girjjálašvuođa- ja musihkkaohcamiid árvvoštallama. Dáiddáriid gáibáduš lea ahte ferte earuhit politihka ja fága. Dáidda- ja kulturfágalaš árvvoštallan galgá leat vuodđun go ohccojuvvon prošeavttat árvvoštallojuvvojit.

Sámediggi lea dadjat áidna mii doarju sámegiel girjjálašvuođa almmuheami. Dat lea hástalussan go lea sáhka addimis sámi girječálliide dohkálaš rámmaeavttuid. Ođđa girjjálaš albmanahttinuogit, nu mo áppát ja e-girjijit, addet vel stuorit hástalusaid daid ekonomalaš rámmaeavttuid hárrái maid Sámediggi hálddaša.

Musihkka

Sámediggi juolluda jahkásaččat doarjaga musihkkaalmmuhemiide ohcanvuđot ortnega bokte.

Lea maiddái juolluduvvon doarjja musihkka-video ráhkadeapmái ja turné-doibmii. Bohtet hui ollu ohcamat. Sámediggi vuoruha jahkásaččat bušeahta bokte guđet doaimmat galget oažžut doarjaga, ja vuoruheamit sáhttet rievdat jagis jahkái.

Sámediggi lea maŋemus jagiid vuoruhan nuorra sámi musihkkáriid ovddideami. Erenoamážit leat dorjon nuorra musihkkáriid stuorit márkaniid guvlui, ámmátdási ja márkanfievrrideami dáfus. Sámi musihkka ođasmuvvá ja ovdána seamma ládje go musihkka muđui servodagas, mii fas lea boktán eambo beroštumi ja bivnnutvuoda.

Árbevirolaš sámi juoigan ii leat vuoruhuvvon 2010 rájes. Vai leat sáhttán doarjut nuorra musihkkáriid ja mánáid ja nuoraid musihkka, de lea árbevirolaš juoigan biddjon maŋjelii, ja dat lea dahkkojuvvon ekonomalaš rámmaeavttuid geažil. Nu go girjjálašvuodadoarjagiid dáfus, de leat maiddái musihkkabirrasat moaitán váilevaš einnosteami vuoruhemiid dáfus.

Visuála dáidda

Sámediggi doarju sámi dáidaga dáiddáršiehtadusa bokte. Álggu rájes juo lea sámi dálá áigge dáidaga ja dáiddaduoji sisaoastima ortnet leamaš oassin šiehtadusas. Ulbmilin šiehtadusain lea čalmmustahttit sámi dáidaga. Dáidda galgá čohkkejuvvot boahhtevaš sámi dáiddamuseii.

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša Stuoradiggedieđáhussii nr. 23 (2011-2012) mii lea visuála dáidaga birra. Stuoradiggedieđáhusas čielggada Kulturdepartemeanta sámi dáidaga ja ovddida departemeantta árvoštallamiid. Departemeanta árvoštallá earret eará ahte: “Guovddáš eiseválddit galget vuhtii váldit sámi beali ollislaš kulturpolitihkas, mii galgá speadjalastit kultuvrralaš girjái vuoda mii lea Norggas. Buohkat geat orrot riikkas, galget beassat oahpásmuvvat ja dovddiidit sámi dáidaga ja kultuvrra. Suorggi nannemis ja viiddideamis lea maiddái positiiva váikkuhus sámi dáiddáriid ja sámi ášahusaid guovdu”.

Norgga kulturráđđi definere otná visuála dáiddasuorggi iežas strategiijaplánas 2011--2014, čuovvovaš vugiin: “Otná dáiddasuorgái gullá njuhttojuvvon govva, fotografiija, sárvgus, grafihkka, skulptuvra, video/filbma/dokumentára, installašuvnnat, báikái gullelaš ja relašuvnavuđot ovdanbuktimat, jietnadáidda, performance, neahtadáidda, streetart, grafitti, govvaráiddut, artists` books, olggu ja almmolaš lanjaid geavaheapmi jna. Dáidda sáhtta leat diŋga, muhto seamma bures maiddái dahku, dáhpháhus ja dilálašvuolta. Dáiddasuorgái gullet maiddái dat deatalaš rollat maid digaštallan ja máhttobuvttadeapmi ovddastit, sihke olbmo iežas dáiddavuohkin, muhto maiddái semináraid ja almmuhemiid hámis.”

Duodji lea guhkes ja nanu árbevierru sámi dáiddabirrasiin. Duodjái gullet buotlágan ráhkadeaddji doaimmat nugo dipmaduodji, ámmátduodji, dáiddaduodji, garraduodji ja smávvaindustriija man vuodđun lea sámi kultuvra ja árbevierru. Odne earuhuvvo dáidda ja duodji, mas dáidda fáttmasta friddjahutkkálaš dáiddaduoji, ja duodjin ges adnojuvvo ráhkadeapmi man vuodđun lea sámi árbevierru.

Filbma

Sámedikkis lea ohcanvuđot ortnet mas vuoruhuvvojit doarjagat sámi filbma- ja mediafálaldagaide ja dokumentáraid buvttadeapmái sámi dilálašvuodaid birra.

Sámediggi addá njuolggodoarjaga Internašunála Sámi filbmaguovddáži AS (ISF) Guovdageainnus. Guovddáš ášahuvvui 2007:s ja dan áidna eaggát lea Guovdageainnu suohkan.

Guovddáži lea riikkaidgaskasaš stáhtus, vaikko stáhtadoarjja addojuvvo ge poastta 73 (guovlulaš filbmaguovddáži) bokte. ISF hástalus lea váilevaš doaimmaruhtadeapmi. Sámediggi lea lohkan iežas mielas searvat filbmaguovddáži eaggádin. Filbmaguovddáš háliida ahte eambo almmolaš bealit Norggas, Ruotas ja Suomas berrejit searvat eaggádin. Dat dagahivččii ahte guovddáš sáhtášii ohecat našuvnnalaš ruhtadeami diein riikkain, mii sáhtášii lasihit sámi filmmaid buvttadeami. Doaimmat ISF olis leat sakka lassánan, ja ođđa proševttat ja taleanttat leat ilbman mearkašahtti láhkái. Dat ovttasbarget dasa lassin filmbairrasiguin Norggas, Ruotas Suomas ja Ruoššas. 2011:s ja 2012:s almmuhii ISF doarjagiid sámi filmmaid ovdánahttimii ja buvttadeapmái.

Sámi filbma lea sihke deatlaš kulturfálaldat ja gielladoaibma. Sámediggi lea danne bušeahta ohcanvuđot doarjagiid bokte sámegeieldoaimmaide vuoruhan sámi mánáid- ja nuoraidfilmmaid dubbema. Dán ášši leat mii maiddá ovddidan ráđđehussii.

Museat

Sámediggi addá njuolggodoarjaga guđa konsoliderejuvvon sámi museii. Ulbmil dáinna ortnegiin lea seailluhit, hálddašit ja gaskkustit sámi kulturhistorjjá báikkálaš servodagain. Sámi museat doaimmahit iežaset museadoaimmaid museafágalaš prinsihpaid, našuvnnaš mihtomeriid ja Sámedikki njuolggadusaid mielde. Sámi museadoaibma lea deatlaš ášahussan sámi servodagain, mas sámi museain lea guovddáš sajádat sámi demokratiija čađaheamis, vaikko stáhta ii leat ge daidda láchčan nu buriid rámmaeavttuid. Sámi museat ieža ja Sámediggi háliidit ovddidit sámi museaid ain dobbeli, muhto das leat ollu hástalusat. Leat sihke museafágalaš hástalusat, ja maiddá hástalusat dan hárrái ahte lea dárbbášlaš viiddidit ja hukset ođđa museavisttiid.

Lea ráhkaduvvon čielggadus Bååstede – sámi kulturárbbi máhcaheapmi, man maiddá guoskevaš bealit, Kulturhistorjjálaš musea, Norgga álbmotmusea ja Sámediggi, leat mearridan. Mearrádusas daddjo ahte sámi kulturhistorjjálaš dávvirat mat dál leat Norgga álbmotmuseas, galget máhcahuvvot sámi museaide. Diet proseassa lea áigeaddjái ja divrras, ja dasa ferte gávndot ruhtadeapmi.

Sámi museadoaibma ii ovddiduvvo dán diedáhusas, muhto gieđahallojuvvo sierra museapolitiikkalaš čielggadusas.

Girjerádjosat

Sámediggi addá njuolggodoarjaga ovcci girjebussii. Dasa lassin addit mii investerendoarjaga ođđa bussiid oastimii. Mis lea maiddá iežamet girjerájus sámediggevisus Kárašjogas.

Sámedikki váldomihttu sámi girjerájusbálvalusain lea ahte olles sámi álbmot galgá oazžut dohkálaš girjerájusfálaldaga. Sámis ássat olbmot biedgguid. Sámedikki girjerájus ja sámi girjebusset leat deatlaččat dasa ahte lágideat girjerájusfálaldaga álbmogii. Sámedikki girjerájus galgá leat sámi girjjálašvuoda ja girjerájusbálvalusa gelbbolašvuodaguovddáš, ja dat galgá leat hálddašangirjerájus Sámedikki politiikkáriidda ja bargiide.

Girjerájus ja girjebusset eai gieđahallojuvvo dán diedáhusas. Boahhtevaš čielggadusas girjerádjosiid birra guorahallat mii áššesuorggi dárkkileappot.

Valáštallan

Sámediggi addá jahkásaččat sámedikki bušeahta bokte njuolggodoarjagiid sámi valáštallanorganisašuvnnaide. Ulbmil dáinna ortnegiin lea bisuhit fysalaš doaimmaide arenaid ja arenaid gos sámi mánát ja nuorat besset vásihit oktavuoda, mat leat identitehta huksejeaddjit.

Njuolggodoarjja Sámedikkis manná organisašuvnnaid jodiheapmái ja doibmii. Dasa lassin lea Sápmi, Sámi Valáštallanlihtu (SVL) bokte 2004 rájes juohke nuppi jagi searvan guossin Arctic Winter Games lágideamis. Joavkkus mii lea mátkkoštan Canadai/Alaskai, leat mielde leamaš sihke valáštallit ja kulturovddasteaddjit. Sápmi lea gilvvuide sádden nieida- ja bárdnečuigiid ja spábbačiekčamii ges juniornieiddaid.

Sámediggi lea jahkásaččat 2005 rájes ožžon speallanruđaid bokte juolludeami Kulturdepartemeanttas. Dát ruđat galget juolludaneavttuid mielde mannat bisuhit ja ovdánahttit erenoamáš sámi valáštallandoaimmaid, ja erenoamážit doaimmaid mánáid ja nuoraid váste. Doarjja máksojuvvo Sámediggái, ja dat lea buot jagiid áigodagas 2005-2011 máksán dan viidáseappot SVL-N:ii.

Eaktodáhtolaš searvvit ja ovtastusat

Eaktodáhtolašvuodas lea sihke servodatlaš ja ekonomalaš mearkkašupmi. Eaktodáhtolaš organisašuvnnat leat guovddáš doaimmaheaddjit mángga servodatsuorggis iežaset barggu bokte, maiddá go lágideat vejolašvuodaid aktiivvalaččat searvat, ja dan sosiála oktavuoda bokte man dat ovddastit. Dain leat ollu rollat servodagas, go dat leat gávnnadansajit, oahppansajit, kulturgaskkusteaddjit, iešguđetlágan bálvalusaid

buvttadeaddjit, doaibmaguovddážit, vuolggaheddjit ja dieđusge maiddái váikkuhangaskaoamit ja “bearráigeahččit”. Danne lea almmolašvuoda ja eaktodáhtolašvuoda ovttasdoaibma hirmat deatalaš, maiddái kultursuorggi ovddideamis.

Brutto nationálabuktaga ektui dagai eaktodáhtolaš organisašuvnnaid árvoháhkkan, oktan eaktodáhtolaš bargguin, 3,9 % jagis 2010. Bargu man eaktodáhtolaš olbmot doaimmahit, lea meroštallojuvvon dahkat 60 miljárdda kruvno. Seammás diehtit ahte dien doaimma ii sáhte ruđain mihtidit, go olbmot skerkejit iežaset áiggi. Stuora rievdamat politihkas maŋemus jagiid váikkuhit eaktodáhtolaš servviid dietnasiidda, ovdamearkka dihte speallanautomáhtaid gielđin ja buhtadusortnet mii dan sadjái bođii, rásseruhtasoassi ja lassiarvodivada buhtadusortnet 2010 rájes. Eaktodáhtolaš doaibma vásiha stuora rievdamiid, sihke viidodaga, hámi ja sisdoalu dáfus, oppalaš servodatproseassaid olis. Go olbmuid searvan kulturfálaldagaide rievdá, organisašuvnnavuogit ja demográfalaš bealit rivdet jna., de dat váikkuha eaktodáhtolaš doaimma ja movtta searvat eaktodáhtolaš bargui. Smávva servodagain lihkestuvvet buorebut oazžut stuorit osiid álbmogis searvat eaktodáhtolaš bargui.

Maiddái sámi oktavuodas lea eaktodáhtolašvuodas stuora mearkkašupmi kulturdoibmii. Ollu sámi ášahusat eai livčce áigái boahťan eaktodáhtolaš báikkálaš álggaheddjiid ja olbmuid haga. Eaktodáhtolaš ášahusain lea maiddái mearkkašupmi iešguđetlágan valástallan-, dáidda- ja kulturorganisašuvnnaide, muhto maiddái nuvttábarggu ja eaktodáhtolašvuoda bokte iešguđetlágan kulturlágidemiin. Eaktodáhtolašvuoda bokte ášahuvvojit deatalaš gávnadansajit, erenoamážit mánáide ja nuoraide. Sámi organisašuvnnadoaimmas lea ráđjerastideapmi maiddái mearkkašahti.

Sámediggi juolluda doaibmadoarjaga iešguđetlágan kulturorganisašuvnnaide, ja juolluda ohcama vuodul doarjaga iešguđetlágan doaluide maid eaktodáhtolaš kulturbealálaččat lágidit.

Dál lea digaštallan eaktodáhtolašvuoda ja profeshonaliserema birra eaktodáhtolašvuodas, maiddái dáidda- ja kultureallima dáfus. Lea earret eará vátis oazžut olbmuid eaktodáhtolaččat váldit ovddasvástádusa organisašuvnnadoaimmaid dáfus, ja de fertejit bálkáhít olbmuid dasa. Mánnggat doarjjaohccit mitalit ahte lea šaddan váddáseabbo oazžut olbmuid bargat nuvttá, ja danne dárbbasit sii ruđa bálkáhít/buhtadit olbmuid bargat. Sámi festiválat leat buori muddui vuodđduvvon eaktodáhtolašvuoda ala, go servodaga rievdan dien dáfus ii vuos leat ollen dohko.

Mihttun lea ahte sámi eaktodáhtolaš kultureallimis galget leat buorit rámmaeavttut vai sáhttet ovdánit ja hutkat odđa ja gelddolaš doaimmaid, mat addet movtta searvat dakkár bargui, ja mii dahká dan geasuheadđjin gilvvus eará fálaldagaiguin.

Media

Sámedikki mihttomearri mediapolitihkain leat mánnggabealat sámi mediat mat čalmmustahttet sámi giela, kultuvrra ja servodateallima. Mediat galget ieža fállat arenaid gos sámegeielas, sámi kultuvrras ja servodateallimis lea sorjjasmeahtun jietna, ja mii lea identitehta huksejeaddji. Sámediggi juolluda iežas bušeahta bokte doarjagiid iešguđetlágan almmuhemiide ja NuorajTV:ii, mii lea neahtta-tv julevsámegeilli ja man julevsámi nuorat doaimmahit.

Sámedikkis ii leat hálddašanovddasvástádus sámi mediapolitihkas. Mediabearráigeahčču hálddaša stáhtadoarjaga sámi aviissaide. Gulahallamis ráđđehusain fertet mii čielgasit ovdanbuktit maid mii atnit váilevažžan sin sámi mediapolitihkas. Lassin ráđđehusa sámi mediapolitihkkii juolluda Sámediggi doaibmadoarjagiid sámi almmuhemiide ja NuorajTV prošehtii.

Girjjis ”Sámi logut mitalit 3” čujuhuvvo ahte sámi mediaid ovdáneapmi lea leamaš guovddážis bealušteame ja ovddideame sámi kultuvrra. Sámi bealis lea iežaset mediaid ásaheapmái biddjojuvvon stuora fuomášupmi, ja barggu boadusin lea ahte mis odne leat beaivválaš sámegeiefálaldagat radio, tv, aviissaide ja Interneahta bokte.

NRK Sápmi lea nannen iežas sajádaga sámi álbmoga guovdu, go lea dat media mas olbmot välljejit gullat sámi áššiid birra. Go sáddenáiggit leat lassánan odđasiidda, mánáid-tv:ii ja magariidnaprogrammaide, de lea

das viidamus fálaldat sámi álbmogii. NRK ja Sámediggi leaba ságastallan bargat sierra tv-kanála ásaheami ovdii, mii lea ge NRK Sápmi mihttomearri.

Leat ain hástalusat mediafálaldagaid dáfus mat bures áimmahušaše julev- ja lullisámi giellaguovlluid, ja mat attáše julev- ja lullisámiide dohkálaš ja dásseárvosaš mediafálaldaga. Mediafálaldat lullisámegillii lea okta ášši ovttasbargošiehtadusas lullisámi guovllu dáfus. Sámediggeráđđi dáhttu oazžut áigái kártema čielggadan dihte mediafálaldaga lullisámiide ja lullisámegillii. NuorajTV bargá viiddidit seamma fálaldaga nuoraide lullisámi guovllus. Girjijis “Sámi logut mitalit 3” gávnnahuvvo ahte orru leame nu ahte sámit olggobealde Finnmárkku eai geavat sámi mediaid seamma aktiivvalaččat go sápmelaččat Finnmárkku. Dát dáidda boahit das go eanas oassi mediafálaldagas lea davvisámegillii.

Sosiála mediaid ja internehta geavaheapmi lea ovdáneame nuoraid gaskkas. Sii álkit heivehit iežaset digitála ođasmuvvamiidda, ja dasa lea earret eará NuorajTV buorre ovdamearka.

Eai leat čadahuvvon viiddis iskkadeamit sámi mediaid birra Skogerbo raportta rájes, ”Samiske medier. Innhold, bruk og rammevilkår” (2000) (Sámi mediat. Sisdoallu, geavaheapmi ja rámmaeavttut, 2000). Sámediggi lei diŋgon dien raportta.

Artihkal sámi mediaid birra girjijis “Sámi logut mitalit 3” rávve ahte čadahuvvo ođđa iskkadeapmi sámi mediaid birra. Dat lea erenoamáš deatalaš iskan dihte man muddui sámiide olggobealde eanemus guovddáš sámi guovlluid lea dohkálaš mediafálaldat, ja erenoamážit olggobealde Sis-Finnmárkku. Berre maiddái dárkileappot guorahallojuvvot mo sámi aviissaide lea beroštupmi ja makkár rámmaeavttut dain leat. Ođđaáigásaš mediaid geavaheapmi sámiid gaskkas berre maiddái iskojuvvot, mo sámit geavahit daid, ja man muddui dat geavahuvvojit diehtogáldun sámi dilálašvuodaid hárrái.

Kulturealáhus

Sámedikkis lea iežas ealáhusdieđáhusas (2011) bidjan kulturealáhusa oktan áŋgiruššansuorgin. Dán áŋgiruššansuorggi mihttomearriin lea háhkat eambo bargosajiid sámi kulturealáhusain ja kultuvrii vuodustuvvon ealáhusain.

Kulturealáhus ráddjejuvvo ealáhusdieđáhusas priváhta ealáhussan mat ráhkadit ja vuvdet kultuvrralaš gálvvuid dahje bálvalusaid. Diet leat earret eará sámi almmuhus- ja mánnusdoaimmat, arkitektuvra, girjjit, aviissat, bláđit jna, design, foto, filbma, video, duodji, dáiddalaš doaibma (čadaheaddji ja ráhkadeaddji dáidda, dáiddaduodji) ja musihkka. Mátkkoštanealáhus adnojuvvo leat sierra ealáhus, mas sámi kulturelemeanttat leat guovddáš oassin fitnodaga doaimmas. Duodjeealáhus lea deatalaš ealáhus mas leat guhkes árbevierut sámi servodagas. Mihttomearit ja strategiijat mátkkoštanealáhusa ja duoji hárrái leat gieđahallojuvvon Sámedikki ealáhusdieđáhusas.

Eará bealit dien ealáhusas leat dat dáiddalaš buktagat maid sámi dáidda- ja kulturdoaimmaheaddjit ráhkadit. Kulturealáhusas lea buori muddui sáhka sámi dáiddáriid rámmaeavttuin. Danne áigut mii maiddái dán dieđáhusas váldit ovdan ášši sierra áŋgiruššansuorgin, mas dáiddáriid doaibma erenoamážit deattuhuvvo.

Sámedikki áŋgiruššan kulturealáhusaid ovddas boahit lassin dan viiddis áŋgiruššamii mii muđui lea sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái. Lea áibbas mearrideaddji eaktu ahte mis lea ealli ja nanu sámi dáidda- ja kultureallin, go dan haga ii livčče mis makkárga kulturealáhus.

Kulturealáhus lea hui áigeovvdilis ášši miehtá riikka. Kulturdepartemeanta, Ealáhus- ja gávpedepartemeanta ja Gielda- ja guovlodepartemeanta ovddidit 2013 mielde kulturealáhusaid doaibmaplána. Buot fylkkagiieldain sámi guovlluin leat sierra doaibmaplánat iežaset kulturealáhusáŋgiruššamiidda, ja Romssas ja Finnmárkku leat ásahuvvon sierra kulturealáhusfoanddat. Dasa lassin lea Davvi-Norgga Seastinbáŋku ásahan vuodđudusa mii galgá juohkit 100 miljovvna kruvnnu kulturealáhusáigumušaide riikkaosis.

Hástalusat otná kulturpolitihkas

Sámi dáidaga ja kultureallima dála dili guorahallan čájeha ahte mis leat ollu hástalusat kultursuorggis. Diedáhusas eai leat vástádušat buot hástalusaid, muhto áŋgiruššansurggiid oktavuodas gieđahallat mii máŋga dain surggiin bajit dásis.

Sámedikki stuorimus hástalus sámi kulturpolitihkas lea min váilevaš doaimmanmunnii sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideami hárrái. Mii háliidivččimet leat njunuš eavttuidbiddji sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideamis. Sámedikki vejolašvuodát váldit ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái ráddjejuvvo dan dihte go Sámedikki ja ráđđehusa gaska leat váilevaš bušeahttačielggadeamit. Mii fertet áigges áigái eallit daid láidestusaiguin maid ráđđehus bidjá stáhtabušeahta bokte.

Viidáseappot oaivildit mii ahte sámi kultuvra ii leat ožžon iežas lunddolaš ja deatalaš saji eará almmolaš eiseválddiid politihkas. Sámediggi šaddá dávjá akto bargat sámi dáidaga ja kultuvrra nannemiin, ovddideamiin ja gaskkustemiin. Dát dagaha vuosttažettiin sámi dáidaga ja kultureallima doaimmaheddjiid ovdii. Dat dagaha maiddá albmoga ovdii geat eai beasa vásihit ja muosáhit sámi dáidaga ja kultuvrra. Dat lea vahágin Norgga dáidda- ja kultureallimii.

Sámi dáiddár- ja kulturbiras moaitá Sámedikki das go mii bidjat politihkalaš láidestusaid dáiddáriidda sin beaivválaš dáiddalaš barggus. Lea go vejolaš earuhit dáiddalaš ja kulturfágalaš árvvoštallamiid politihkalaš árvvoštallamiin? Gokko galgá ráđji mannat, ja gean vuoruheamit/árvvoštallamat galget biddjojuvvo vuodđun? Sáhtta go Sámediggi, mii lea sihke politihkalaš orgána ja hálddašanorgána, sirrejuvvo olggobeallái friddja ja sorjjasmeahttun dáidaga? Movt sáhtta Sámediggi bures hálddašit Sámedikki kulturuđaid sirrema prinsihpa vuodul, seammás go Sámediggi, mii dábálaččat šaddá akto ruhtadit sámi dáidda- ja kulturprošeavttaid, galgá sáhttit bidjat eavttuid gáibádusaid? Seammás lea ealli ja máŋggabealat dáidda- ja kultureallin Sámedikki kulturpolitihkalaš mihttomearrin. Dát mearkkaša ahte kulturpolitihkalaš árvvoštallamis galget oppalaš ja bajitdási láidestussan leat gielalaš girjávuohta ja mánáid ja nuoraid vuoruheapmi, seammás go dáiddalaš friddjavuohta galgá vuhtii váldojuvvo.

Dát leat deatalaš gažaldagat mat gusket sámi dáiddáriid rámmaeavttuide. Sámedikki deataleamos reaidun dán barggus leat min doarjagat sámi dáidagii ja kultuvrii, sihke njuolggodoarjagat, ohcanvuodot doarjagat ja dáiddársiehtadus. Vástádušat dáidda gažaldagaide fertejit gávdnot ovttasrádiid sámi dáiddárorganisašuvnnaiguin.

Ásahusdiedáhusa bokte 2008:s bijai Sámediggi iežas ásahuspolitihkkii vuodu. Diedáhusas leat láidestusat earret eará ásahusaid ođđasis organiseremiin. Dat bargu lea dál jođus ja galgá ain jotkojuvvo. Ásahusdiedáhusas bohtet maiddá ovdan makkár doaimmagáibádusat ásahusaid biddjojuvvojit. Mii bidjat čielgaset gáibádusaid doaimma hárrái buot ásahusaid ja organisašuvnnaide mat ožžot njuolggodoarjaga Sámedikki bušeahta bokte. Sámediggi oaidná datte ahte mii eat leat leamaš doarvái čielgasat iežamet gulahallamis ásahusaiguin doaimmaid ja vuordamušaid hárrái.

Sámit lea álbmot mii orru njealji riikkas. Rádjárastideaddji bealli ferte maiddá leat kulturpolitihka vuodđun.

Diehtovuodđu

Sámediggediedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra lea ráhkaduvvon daid dieđuid vuodul mat mis leat eará dokumeanttain, statistihkas, evalueremiin ja dutkamis, raporttain maid leat diŋgon erenoamážit dán diedáhusa ráhkadeapmái ja dasto vel dieđuid vuodul maid kultuvrii gullevaš olbmot leat vásáhusaid bokte háhkan.

Dán kapihttalas addit oanehis bajilgova diein dieđuin ja čilget oanehaččat manne dat leat relevánttat.

Sámi kultuvrra servodatdiedálaš mearkkašupmi lea bures duodaštuvvon. Muhto sámi kultuvra servodatbeallin, ja dat makkár mearkkašupmi dáidda- ja kulturdoaimmaheamis lea servodahkii, lea unnán dutkojuvvon. Sámi dáidda- ja kulturvuodot ealáhus lea maiddá unnán dutkojuvvon. Dutkan dán suorggis

attášii midjiide ávkkálaš dieđuid áiggis goas dát lea deatalaš ángiruššansuorgi riikkadásis ja okta dain odđa ealáhusgeainnuin davvin.

Raporttat ja evalueremat

Kulturdieđáhusa bargui lea Sámediggi dingon guokte raportta/váikkuhusanaliissa; Telemarksforskningas “Norsk kulturindeks 2012 – Resultater fra samisk område” (Norgga kulturindeaksa 2012 – Bohtosat sámi guovllus), ja Norut Áltás “Kulturnæringer i samiske områder – sysselsetting og bedriftskultur” (Kulturealáhusat sámi guovlluin – bargosajit ja fitnodatvuogádat). Goappaš raporttain leat mii bivdán vuodđun atnit 24 dihto suohkana. Dát ráddjejuvvo lea dahkkojuvvo SED-guovllu vuodul, mii lea Sámedikki doarjaortnegiid ealáhusovddideami doarjagiid guovlu, ja lea nappo oalle viiddis ráddjejuvvo mii fátmasta ollu suohkaniid gos sámi álbmot iešguđet muddui lea unnitlogus.

Liigeváikkuhusanaliissat dadjet dájvá juoidá doaimma birra dan jagis/áigodagas goas mihtida liigeváikkuhusaid, muhto unnán ovddit ja mañit jagiid birra. Seammás leat diekkár analiisat deatalaččat earret eará bealuštan dihte kulturdoaimmaid doarjuma. Vai oazžu politihkalaš dohkkeheami, de feritejit addojuvvo eambo čilgehusat dasa manne eambo ruhta geavahuvvo dáidda- ja kultursuorgái. Kultuvrra iešárvu ii leat doarvái ágga go suorgi galgá gilvalit ovdamearkka dihte oahpahusain, dearvvašvuodain ja ealáhusaiguin. Ávkkálašvuoda árvu mii čuovvu ekonomalaš ja servodatbealálaš váikkuhusas, lea maiddá deatalaš. Sámi oktavuodas leat maiddá árvovariabelat nugo identitehta, gullevašvuotta ja giella guovddázis.

Lea ain stuora dárbu háhkat statistihka ja vuodđodieđuid sámi servodatdilálašvuodaid birra. Sámediggi árvvoštallá oazžut ráhkaduvvo sámi kulturindeavssaid ja liigeváikkuhusiskkademiid maiddá boahpteáiggis, vai beasašimmet čuovvut ovdáneami áiggi mielde. Lassin Sámedikki iežas bajilgovaide ja eará raporttaide ja čielggademiide attášii dat buori gova kultureallima ja bargosajiid dilálašvuodas sámi guovlluin.

Norgga kulturindeaksa 2012. Bohtosat sámi guovllus

Norgga kulturindeaksa lea jahkásaš bajilgovva Norgga suohkaniid, guovlluid ja fylkkaid kulturfálaldagain ja kulturdoaimmain. Indeaksa ráhkaduvvo dieđuid vuodul mángga almmolaš ossodagas, beroštusorganisašuvnnain ja servviin. Raporttas sámi guovllu dáfus ovddida Telemarksforskning bajilgova mii sáhtta muitalit juoidá kultureallima dili birra sámi guovllus Norsk kulturindeks 2012 loguid vuodul. Ovdanbuktimis leat logut ja rehkenastimat sámi guovlluid hárrái, buohtastahttojuvvo riikka gaskameriin ja njeljiin davimus fylkkain, ja logut 24 välljejuvvo suohkanis. Vaikko Norsk kulturindeks vuodđodieđuin váilot soames áigequodilis dieđut sámi oktavuodas, de addá dat vuodá buohtastahttit kultureallima dilálašvuoda dán sámi guovllus eará regiovnaiguin, ja dadjat juoidá das mo kultureallima stáhtus lea iešguđet sámi suohkaniin.

Raporta čájeha ahte barggaheapmi lassána kulturealáhusain sámi guovlluin, ja ahte lassáneapmi lea leamaš stuorimus vásáhus- ja aktivitehtafitnodagain ja beroštusorganisašuvnnain. Barggaheapmi lea goasii beliin lassánan ja lea stuorit lassáneapmi go riikkaoasis ja Norggas muđui. Sámi guovlluin barget 594 olbmo iešguđetlágan kulturfidnuin. 204 sis barget medias, 110 iešguđetlágan dáiddalaš bargguin, 228 olbmo leat kulturgaskkusteadđit, omd. musea- ja girjerájusbargit, ja 52 olbmo barget dáiddaoahpahusain kulturskuvllain dahje sullasaš doaimmas.

Oktiibuot ássat 96 dáiddára sámi guovlluin. Dat vástida guokte dáiddára juohke duhát ássis, ja dat dáiddárluhku lea sullii bealli riikka gaskamearis. Dáiddáriid lohku sámi guovllus lea lassánan 6 % mañemus jagi. Riikkadásis ii leat dáiddáriid lohku lassánan.

Sámi guovlluid suohkaniin lea Guovdageaidnu dat stuora dáiddársuohkan. Dáppe leat oktiibuot 30 dáiddára, namalassii 10,2 juohke duhát ássi nammii, namalassii lea okta proseanta álbmogis miellahttu ovttá dahje mángga dáiddárganisašuvnnas. Guovdageainnus lea 17 musihkkara ja komponistta, čieža neavttára ja guhitta visuála dáiddára. Guovdageaidnu lea goalmát sajis dáiddársuohkaniid logus.

Kulturealáhusat sámi guovlluin – barggaheami ovdáneapmi ja fitnodatkultuvra
Ulbmil raporttain man Norut Áltá lea ráhkadan, lea analiseret barggaheami ovdáneami ja fitnodatkultuvrra kulturealáhusain sámi guovllus. Raporta čájeha earret eará ahte dáiddáriid lohku lassána sámi guovlluin, ja

ahte sámi guovlluin lea stuorit lassáneapmi go muđui riikkas. Analiissat čájehit ahte kulturealáhus vástida 4,5 % barggaheamis dan 24 suohkanis maid leat rehkenastán sámi suohkanin, mii lea veahá badjelis go Davvi-Norga, ja veahá vuollelis riikkadási. Leat veahá eambo nissonolbmot go dievddut mat barget kulturealáhusain. Bargiid lohku kulturealáhusain lea 2002 rájes lassánan 33 % otnáži, goas bargiid lohku lea 880. Dat lea stuorit lassáneapmi go riikkaoasis ja muđui riikkas.

Lassáneapmi lea erenoamážit leamaš vásáhus-/aktivitehtafitnodagain, doaimbi dáidaga/musihka guovdu ja ealáhusa beroštusorganisašuvnnain, ja duot maŋemus danne go ealáhussii gullet maiddá máŋga dain giella- ja kulturguovddážiin mat leat ásahuvvon maŋemus logi jagis. Sámediggi doarju máŋga dain.

Sámedikki ja sámi dáiddárorganisašuvnnaid ovttasbargošiehtadusa evalueren

Sámi dáiddárorganisašuvnnat ja Sámediggi ledje soahpan ahte sin gustovaš ovttasbargošiehtadus galgá evaluerejuvvot ovdal go ođđa válđošiehtadus galgá sohppojuvvot 2014 rájes. Evalueremis gehččojuvvui dáiddáršiehtadusa beaktivuolta, mo dat lea doaimman, ja lea go dat leamaš mielde nanneme dáidaga ja dáiddáriid vejolašvuoda ovdánit sámi servodagas.

Evalueren čájehii ahte dáiddáršiehtadus lea leamaš deatalaš bissovaš ekonomalaš rámmaid ja ortnegiid lágideamis sámi dáidaga várás. Dat addá dáiddáriidda ja sin organisašuvnnaide sihkkaris vuoda mii dahká vejolažžan plánat doaimmaid guhkit áigái ovddasgavlui.

Dáiddáršiehtadus addá datte váilevaš ekonomalaš doaimmavejolašvuodaid. Norut Áltá čujuha ahte duogážiin dasa lea siehtadallandilálašvuolta Sámedikkiin, mii buori muddui lea mearridan ekonomalaš rámmaid ovdal go siehtadallamat álget. Siehtadallamiid rámmat dahket maiddá ahte lea váttis oazžut ođđa doaimmavugiid mielde siehtadussii. Siehtadus navdojuvvo maiddá ráddjet sámi dáiddárorganisašuvnnaid gulahallama Sámedikkiin, ja ráddje nappo sin vejolašvuoda gaskkustit iežaset dárbbuid dohko.

Evalueren čájeha maiddá ahte okta stuorimus hástalusain dasa ahte sáhttit dadjat maide siehtadusa beaktivuodas, lea ahte dáiddáršiehtadusas eai leat mearriduvvon mihttomearit. Dát ráddje vejolašvuoda sáhttit árvvoštallat ahte addet go ekonomalaš doarjagat sávvojuvvon bohtosiid ja ahte ovdána go sámi dáidda rievttis gavlui.

Norut Áltá ávžžuha evalueremis ahte čadahuvvo vuđolaš ságaskuššan das máid bealálaččat áigot olahit diekkár ovttasbargošiehtadusain, maid sáhtta dahkat vai sámi dáidda ovdána, ja lea go ođđa siehtadus rievttis geaidnu ovdáneapmái.

Sámedikki Kulturovdáneapmi-dorjjaortnega evalueren

2010:s evaluerejuvvui Sámedikki dorjja kulturovdáneapmái áigodagas 2006-2008. Evalueremis gehččojuvvui movt váikkuhangaskaoamit geavahuvvojedje áigodagas, ja movt dorjjaortnega ohccit ledje árvvoštallan Sámedikki veahkkáivuoda bagadallamis ja áššemeannudeamis.

Evalueren čájehii ahte ruđat ledje adnon ollu iešguđetlágan doaimmaide mat leat ollu beroštumi boktán sámi kultureallimis. Eanas proševttat maidda ohccojuvvo, eai livčče čadahuvvon almmá Sámedikki dorjaga haga. Evalueren čájehii viidáseappot ahte dorjagat kulturovdáneapmái leat háhkan eambo diđolašvuoda sámi kultuvrra seailuheami, ovddideami ja gaskkusteami hárrái. Sámedikki dorjagat leat mielde addime sámi kulturovddideddjiide árvvu ja movtta joatkit iežaset proševttaiguin.

Evalueren čájehii maiddá ahte Sámedikkis lea buoridanmunni bagadallama dáfus ja proševttaid čuovvoleamis ja dárkkisteamis máksimiid oktavuodas.

Norut-Áltá čujehii maiddá ahte Sámedikki dorjagiin kulturovddideapmái guhkit áiggi vuollái maiddá bohtá leat bargosajiid dáfus mearkkašupmi, muhto dán evalueremis ii leat leamaš vejolaš mihtidit dienlágan váikkuhusaid.

Evalueren duodašti ahte Sámedikki dorjagat kulturovddideapmái leat deatalaččat sámi kultuvrra ovddidanbarggus.

Čoahkkimat ja ávžžuhusat

Sámedikki vuosttaš dáiddárkonferánssa dollojuvvui Sámedikkis Kárášjogas čakčamánu 2012. Ulbmil konferánssain lei ásahit arena gos sáhtta lonohallat fágalaš vásáhusaid, sámi dáidaga ja kultuvrra muosáhusaid ja digaštallat kulturpolitihka. Prográmmas ledje logaldallamat ja dáiddalaš ovdanbuktimat buot dáiddašáŋgeriin nugo lávdedáidda, luohiti, musihkka, girjjálašvuohta, visuála dáidda ja filbma. Konferánssa loahpas ledje joavkobarggut ja ávžžuhusaid ja oainnuid ovddideapmi boahttevaš kulturpolitihkkii.

Ávžžuhusat leat váldojuvvon mielde viidáset barggus kulturdiedáhusain. Okta oaidnu man oallugat ovddidedje, lei ahte našuvnnalaš kulturpolitihkka lea unnán váldán vuhtii sámi dáidaga ja kultuvrra ja nu nappo ohealuvvo našuvnnalaš sámi kulturpolitihkka. Lei stuora beroštupmi searvat konferánsii ja oasseváldiid áŋgirvuohta čájehii ahte sámi dáiddáriin ja kulturbargiin lea stuora dárbu fágalaš čoahkkananbáikkiide. Danne áigu Sámediggi maiddá boahtteáiggis doallat dáiddárkonferánssaid áigges áigái. Konferánssa lágduvvui ovttasráđiid Sámi dáiddárráđiin ja lea okta dáiddársiehtadusa bohtosiin.

Sámediggeráđdi lea maiddá doallan gulahallančoahkkimiid kulturdoaluin 2012 geasi. Gulahallančoahkkimiid olis háliideimmet mii sámi dáidda- ja kultureallima oasálaččain ja eará berošteddjiin oazžut oainnuid boahttevaš kulturpolitihkkii. Gulahallančoahkkimat leat addán Sámediggái vejolašvuođa oazžut áigái njuolggodigaštallama kulturpolitihka birra singuin geat gullet dohko ja geat beroštit das. Ovttas oainnuiguin mat leat bohtán e-poastta bokte dahket oainnut ja ávžžuhusat gulahallančoahkkimiin deatlaš oasi dán diedáhusa diehtovuodus.

Diehtovuodđu muđui

Ovdalaččas gávdnojit maiddá dieđut sámi dáidaga ja kultuvrra ja Sámedikki kulturpolitihka hárrái. Mii leat geavahan soames dutkamusaid diedáhusbarggus. Dat bohtá ovdan girjjálašvuođalisttus.

Kommenterejuvvon sámi statistihkka ráiddus “Sámi logut mitalit” addet vuđolaš dieđuid dilálašvuođaid birra sámi servodagas. 4. girjjis gehččojuvvojit erenoamážit Sámedikki juolludeamit kulturáigumušaide. Guoskevaš artihkkalis lea buorre bajilgovva Sámedikki juolludemiid sturrodagain, ohcanloguin dáidda ortnegiidda ja das gos ohcamat bohtet. 3. girjjis gieđahallojuvvot sámi mediat.

Ráđđehusa politihkka lea deatlaš vuodđun Sámedikki kulturpolitihkkii. Sin stuoradiggediedáhusat ja čielggadeamit oppalaš sámedipolitihka ja kulturpolitihka hárrái leat maiddá deatlaš vuodđun dán diedáhusbarggus.

Dasa lassin leat fágasuorggis ráhkaduvvon iešguđetlágan bajilgovat ekonomalaš ovdáneami hárrái Sámedikki iežas doarjagiid vuodul sámi kultuvrii.

Áŋgirusšansuorggit

Sámediggediedáhus sámi dáidaga ja kultuvrra birra galgá vuoruhit áŋgirusšansurggiid ja čalmmustahttit daid hástalusaid, mihttomeriid ja strategiijaid mat mis leat. Dás čuovvovaččat áigut almmuhit dan 4 áŋgirusšansuorggi. Dat ovdanbuktojuvvot sierralagaid, muhto oktasaš mihttomearri lea dattege ealli ja máŋggabealat dáidda- ja kultureallin mas lea buorre kvalitehta ja lea buohkaide olámuttos. Dat njeallje áŋgirusšansuorggi leat:

1. Čielgaset ovddasvástádus sámi kultuvrra hárrái
2. Sámi dáiddáriidda buoret rámmaeavttut
3. Sámi kulturásahusat sámi kultuvrra gaskkusteami ja muosáheami arenan
4. Árvoháhkkan ja ovdáneapmi kulturealáhusain

Hástalusaid identifiseren kultursuorggis lea daid vásáhusaid vuodul mat mis alddiineamet leat politihka ovddideamis ja daid máhtuid vuodul mat mis dien suorggis leat olámuttos. Erenoamážit leat mii deattuhan oainnuid ja ávžžuhusaid mat bohtet sámi dáidda- ja kulturdoaimmaheddiin.

1 Čielgaset ovddasvástádus sámi kultuvrra hárrái

Sámediggi ii sáhte ii ge dáhto akto guoddit ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái. Maiddái nášuvnnalaš, guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiin lea ovddasvástádus das ahte sámi dáidagis ja kultuvrras leat seamma ovdánanvejolašvuodát go muđui Norgga dáidda- ja kultureallimis leat. Norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga eatnama ala, sápmelaččaid ja dáččaid. Sámegiella ja sámi kultuvra adnojuvvojit leat Norgga álgogiella ja -kultuvra ja danne lea dain seamma vuoigatvuohta suodjaluvvot ja ovddiduvvot go dárogielas ja Norgga kultuvrras lea. Sámi álbmot vásiha ahte nášuvnnalaš, guovlulaš ja suohkanlaš eiseválddit eai atte sámi kultuvrii seamma suodjalan- ja ovdánaneavttuid go dáčča kultuvrii. Vuosttaš ángiruššansuorgi lea danne Sámedikki ovttasdoaimma eará almmolaš eiseválddiiguin kulturpolitihkas.

Hástalusat

Sámedikki ovddasvástádus

Sámedikki váldobargun kulturpolitihkas lea lágídit dilálašvuodaid dasa ahte sámi dáidda- ja kulturdoaimmat sáhttet ovdánit. Min mihttomearrin lea ahte mis galgá leat buohkaide olámuttos ealli ja mánggabealat sámi dáidda- ja kultureallin mas lea buorre kvalitehta.

Sámi servodat lea ain servodathuksejeddji dásis, mas vuodđoosit kultuvrra ja giela dáfus leat vuoruhuvvon ja ain fertejit vuoruhuvvot. Dát eaktuda garra ángiruššama sámi servodaga iežas bealis, sámi ášahusaid, Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid bealis. Sámediggi atná iežas ovddasvástádussan áimmahuššat ja ovddidit daid álgagiid ja doaimmaid maid sámi álbmot ovddasta ja áigu dán proseassas leat deataleamos eavttuidbiddji. Stáhtalaš eiseválddiin lea liikká bajimus ovddasvástádus lágídit dilálašvuodaid nu ahte sámi servodat ieš sáhttá viidáseappot ovdánahttit ja hukset iežas servodaga.

Sámedikkis lea ovddasvástádus mángga hálddašandoaimma dáfus sámi dáidda- ja kultureallimis. Ovdalaččas ášahuvvon sámi ášahusaid ja ortnegiid hálddašanoovddasvástádus sirdojuvvui stáhtas midjiide 2002:s. Dát guoskkai sámi museaide, Beaivváš Sámi Našunálateáhteri, sámi festiválaide, sámi valáštallamii ja mángga eará ekonomalaš ortnegii kultursuorggis. Dát mielddisbuvttii earret eará ahte Sámediggi dál hálddaša ja juolluda stáhtadoarjaga dieidda doaimmaide. Sámediggi lea dasa lassin siskkildan eambo ortnegiid ja ášahusaid min kulturhálddašeapmái olahan dihte iežamet mihttomeriid dán suorggis.

Sámediggi bargá dan ovdii ahte ráđđehus galggašii áimmahuššat sámi dáidda- ja kultureallima ovdánahttima iežaset bajtdási politihkas. Dát guoská áššiide main Sámedikkis lea formála hálddašanoovddasvástádus ja áššiide main ráđđehusas lea ovddasvástádus. Dán barggus leat min deataleamos reaiddut konsultašuvdnašiehtadus ja gulahallančoahkkimat juohke jahkebealis Kulturdepartemeanttain.

Sámedikki ja ráđđehusa konsultašuvdnašiehtadusas bohtá ovdan ahte galgá Sámedikkiin gulahallojuvvo buot lágan áššiin mat sáhttet njuolga čuoat sámiide. Stáhta konsultašuvdnageatnegasvuodáide gullet buot lágaid ja hálddašandoaimmaid ásaheamit, mat sáhttet njuolga váikkuhit sámiide álgoálbmogin. Lea buori muđui Sámedikki duohken mearridit guđet áššit gusket njuolga sámiide. Dat čuoovu sámelága §:s 2-1. Dat mearkkaša ahte ieš konsultašuvdna maiddái galgá čielggadit bohtá go doaimma váikkuhit sámiide njuolga. Sámediggi áigu ain garraseappot geavahit konsultašuvdnašiehtadusa iežas barggus buoridit sámi dáidaga ja kultuvrra ovdáneami.

Sámediggi bargá dan ovdii ahte buohkain galgá leat vejolašvuohta muosáhit sámi dáidaga ja kultuvrra. Mii leat rámis sámi historjjáin, iežamet kulturárbbiin ja iežamet dáidagiin ja kultuvrrain. Sámi ášahusat leat min deataleamos báikkit gos sámi dáidda ja kultuvra gaskkustuvvo.

Ráđđehusa ovddasvástádus sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái

Sámi kultuvrra seailluheapmi lea nášuvnnalaš ovddasvástádus. Norgga stáhta lea Vuodđolága, lálkaášahusaid ja soahpamušaid bokte geatnegahttan iežas váldit ovddasvástádusa sámegiella, sámi kultuvrra, historjjá ja servodateallima ovddas. Sámi beroštumiid vuhtiváldin galgá leat mielde politihkkahábmemis buot áigeovdilis surggiin. Sámediggi ášahuvvui sihkkarastin dihte sámiide dáseárvosaš dili. Danne ferte ráđđehus hálddašit iežas ovddasvástádusa ovttasráđiid Sámedikkiin.

St. dieđ. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken (Sámepolitikhka) nanne ahte ráđđehus áigu kulturpolitihkalaččat guovtti váldolinjjá mielde doaimmahit stáhta ovddasvástádusa sámi kultuvrra hárrái. Vuosttažettiin áigu ráđđehus lágídit dilálašvuodaid dasa ahte Sámediggi sáhtta čađahit iešheanaláš kulturpolitihka. Ráđđehus áigu dasa lassin čađahit oppalaš ja bajitdási kulturpolitihka, mas maiddái sámi kultuvrras lea lunddolaš ja deatalaš sadji.

Sámediggi oaivvilda ahte ráđđehus ii fuolat dien ovddasvástádusa doarvái bures.

Stáhtabušehta bokte mearrida ráđđehus rámmaid Sámedikki juolludemiide sámi dáidagii ja kultuvrii. Go ráđđehusa ja Sámedikki gaskka eai leat čielggaduvvon vuogádagat ja proseassat kultursuorggi dilálašvuoda, ovdánandárbbuid ja bušehttavuoruhemiid birra, de lea maiddái ovddasvástádus sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái eahpečielggas.

Sámedikki vejolašvuodát váldit ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra ovddas ráddjejuvvo das go Sámedikki ja ráđđehusa gaskka leat váilevaš bušehttavuogádagat. Mii fertet áigges áigái doalahit iežamet daidda láidestusaide maid ráđđehus bidjá stáhtabušehtas. Lea leamaš hástalusson ahte juolludeamit stáhtabušehta bokte várrejuvvojit dihto doaimmaide ja ahte vejolaš lasiheamit dušše gokčēt hadde- ja bálkálássáneami. Sámedikki rolla šaddá dan geažil eahpečielggas. Mis leat ollu sámi dáidda- ja kulturortnegiid dáfus hálddašnovddasvástádus, muhto juolludeamit stáhtabušehta bokte eai atte suorgái muni ovdánit.

Ráđđehusa ovddasvástádussii sámi kultuvrra ovddas gullá maiddái ahte sámi kultuvrras galgá leat lunddolaš ja deatalaš sadji oppalaš ja bajitdási kulturpolitihkas. Ráđđehus čađaha jeavddalaččat ođđa ođastusaide, ángiruššamiid, čielggademiid, lávdegottiid ja prošeavttaid kultursuorggis. Čállojuvvojit stuoradiggedieđáhusat kultuvrii gullevaš fáttáin ja stuoradiggedieđáhusat eará áššesurggiin mat váikkuhit kultursuorggi. Dat lea buorre ja dárbbalaš. Sámediggi oaivvilda ahte diekkár doaimmaid plánemis berre árvoštallojuvvo man muddui dat maiddái guoskkahit sámi dilálašvuodaid ja kultuvrra, njuolga dahje eahpenjuolga. Dan oktavuodas sáhtta maid leat relevánta čielggadit diekkár čuolmmaid Sámedikkiin juo dalle go plánegohtet. Ovdamearka dihte go iešguđetlágan lávdegottiide hábmejuvvo mandáhtta ja nammaduvvojit olbmot.

Ráđđehus lea kulturloktema oktavuodas našuvnnaččat ovddideame kultuvrra. Kulturloktema ulbmil lea lasihit ruhtadoarjagiid kultursuorgái, addit kultureallimii ja eaktodáhtolašvuhtii eambo ánsu ja stáhtusa, ja čielggasmahttit eiseválddiid ovddasvástádusa kultursuorggis. Sámediggi ii leat duhtavaš daid lasáhusaiguin mat dán ángiruššama olis leat bohtán sámi kultuvrii. Mii vásihit ahte ráđđehus bidjá meriid dasa mo ruhta galgá geavahuvvot, ja mii vásihit ahte sámi giella ja kultuvra eai čalmmustahttojuvvo ja siskilduvvo kulturloktema eará ángiruššamiin. Sámediggi lea datte duhtavaš ráđđehusa signálaide 2013 stáhtabušehtas, gos ráđđehus dieđiha sámi kultuvrii ja gillii bohtit 50 miljovna 5 jagis.

Oppalaš ja bajitdási politikhka dahká oasi maiddái sámi dáiddáriid ja sámi dáiddár-organisašuvnnaid rámmaeavttuin. Dan lea Sámediggi mángga háve čujuhan ráđđehusa kulturpolitihka hárrái. Sámediggi vásiha dávja ahte ii váldojuvvo mielde dakkár proseassaide, ahte eai váldde vuhtii min cealkámušaid, dahje ahte ráđđehusain sohppojuvvon áigumušaide eai čuovo doarvái ruđalaš doarjagat.

Okta ovdamearka duon maŋemussii lea konsultašuvdna Sámedikki ja Kulturdepartemeantta gaskka St.dieđ. nr. 32 (2007-2008) Bak kulissene hárrái. Konsultašuvnnaid bođusin šattai eambo teaksta sámi kultuvrra ja sámi lávdedáidaga birra, mas ráđđehus deattuhii iežas bajimus ovddasvástádusa sámi kultuvrra guovdu ja ahte lea dárbbalaš ahte teáhteriin leat buorit rámmaeavttut iežaset doibmii. Liikká lea dilli ain nu ahte Beavváš Sámi Našunálateáhter lea sámi našunálateáhter, muhto das eai leat seamma resursat go eará teáhteriin seamma institušunála dásis. Beavváš sáhtta buohtastahttit iežas eará riikkaidgaskasaš ja guovluláš teáhteriiguin Norggas dáiddalaš kvalitehta hárrái. Muhto teáhter ii sáhte ekonomaláš eavttuid hárrái buohtastahttit iežas eará našunála lávdedáiddaásahusaiguin, ii ge vel unnimus guovlluteáhteriiguin ge.

Mii muittuhit ahte stáhtas lea konsultašuvdnageatnegasvuohta sámi beroštumiiguin áššiin mat konkrehta, muhtin muddui ja njuolga gusket daidda.

Sámediggi oaivvilda ahte ráđdehusas maiddái lea ovddasvástádus dasa ahte sámi dáidda ja kultuvra lea oidnosis ja olámuttos buohkaide. Mii oaivvildit ahte lea vahágin Norgga kultuvrii go eambbo bealálaččat kultursuorggis eai ane eambbo beroštumi dasa ahte sámi kultuvra lea deatalaš ja diehttelas oassi min riikka kultuvrras. Mis lea sámi našunálateáhter mii čájeha bihtáid sámegillii ja bihtáid maid duogážin leat sámi servodatdilálašvuođat. Mii háliidivččimmet oaidnit eambbo buvttademiid ovdamearkka dihte Nasjonalteáhteris dahje daid eará guovlluteáhteriin main temán leat sámi servodatáššit dahje maid sámi dáiddárat leat buvttadan. Vaikko ságas dávjá leat ge sámi guovllut, de han sámít ášset miehtá Norgga. Dađistaga eanebut fárrejit gávpogiidda ja čoahkkebáikkiide. Mii jáhkkit ahte norgalaččaide muđui nai livččii hávski vásihit sámi dáidaga ja kultuvrra.

Ráđdehusas leat ollu ortnegat mat buoridit dáiddáriid rámmaeavttuid. Muhtimat dain eai addojuvvo sámi dáidagii ja kulturprošeavttaide danne go atnet vuođđun dušše dárogieđa ja dáčča kultuvrra.

Okta ovdamearka lea NORLA (Norwegian Literature Abroad), mii lea dienaskeahces informašuvdnakantuvra mii oažžu stáhtadoarjaga. Guovddáš vuovdala ja gaskkusta Norgga girjjálašvuođa olgoriikki. NORLA hálldaša iešguđetlágan doarjagiid Olgoriikkadepartemeantta (ORD) ja Kulturdepartemeantta (KUD) ovddas Norgga girjjálašvuođa jorgalepmái ja eksporteremii. Girjjálašvuođa jorgaleami ortnet eaktuda ahte girjjálašvuohta vuos lea almmuhuvvon dárogillii. Dat mearkkaša ahte sámegeid girjjálašvuohta ii sáhte dien ortnega bokte oažžut doarjaga jorgaluvvot eará gieđaide.

Sáhttit buohtastahttit eará doarjjaortnegiiguin mat Olgoriikkadepartemeanttas leat riikkaidgaskasaš dáidda- ja kulturovttasbargui (ovdamearkka dihte musihkkii, lávdedáidagii, dáiddaduodjái, govvadáidagii, designii ja arkitektuvrii, filbmii). Ii guđesge dain leat eaktun ahte ohccit vuos galget buvttadan/almmuhan dárogillii.

Guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiid ovddasvástádus sámi kultuvrra hárrái
Maiddái guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiid ovddasvástádus sámi dáidaga ja kultuvrra hárrái lea eahpečielggas. Sámediggi oaivvilda ahte sihke fylkkagielddain ja gielddain lea ovddasvástádus ovddidit sámi dáidaga ja kultuvrra. Dat mearkkaša ahte dat fertejit iežaset barggus maiddái váldit ovddasvástádusa das ahte sámi kultuvrras galgá leat lunddolaš ja deatalaš sadji sin polihtkalaš ovdánahttimis.

Mis leat mánga buori ovdamearkka dasa ahte guovlulaš eiseválddit váldet dán ovddasvástádusa. Sápmi music lea prošeakta Finnmárkku fylkkagieldda olis, man mihttomearri lea suhppet sámi musihkkáriid viidát máilbmái. Sámi musihkkárat sáhttet ohcat šaddat jagi artistan ja oažžut veahki márkanfievrridit iežaset buvttademiid siskkoabealde ja olggobealde Norgga rájiid, ja veahki searvat riikkaidgaskasaš festiválaide. Mis lea maiddái buorre ovttasbargu Romssa fylkkagielddain sin guovllu kulturviesuid ja festiválaide hárrái.

Sámediggi lea datte vásihan ahte go Sámediggi oažžu hálldašanoovddasvástádusa ortnegiidda sámi kultuvrra várás, de geassádit regiovnnaš eiseválddit. Dat dáhpáhuvai earret eará dalle go Sámediggi válddi badjelasás hálldašanoovddasvástádusa sámi museaid dáfus. Muhtin fylkkagielddat eai šat atte maide sámi ášahusaid doaimmaheapmái, vaikko sis lea ge stuora sámi álbmot iežaset guovllus. Dát rihkku Kulturlága (2007), mii nanne stáhta, fylkkagieldda ja suohkana ovddasvástádusa kulturdoaimmaid hárrái. Kulturláhka cealká maiddái ahte lea geatnegasvuohta fuolahit ahte eanemus lági mielde olbmot besset muosáhit mánggabealat kulturfálaldagaid.

Sámedikkis leat ovttasbargošiehtadusat fylkkagielddaiguin Hedmárkku rájes lullin gitta Finnmárkui davvin. Dat lea min deataleamos raidu ovttasdoaimmas fylkkagielddaiguin. Leat maiddái ekonomalaš váikkuhangaskaoamit čadnojuvvo šiehtadusaide ja dain eaktuduvvo ahte prošeavttaid galgat mii ovttas ruhtadit. Sámediggi lea, ovttas fylkkagielddaiguin álggahan barggu oažžut ovttasbargošiehtadusaid eambbo konkrehtan ja čielggasmahttit ulbmiliid. Mii bargat dan ovdii ahte dát sáhtášii leat mielde nanneme sámi kultureallima.

Fylkkagielddat eaiggáduššet ja ruhtadit dahje nammadit stivralahtuid ollu kulturásahusaide. Sámediggi oaivvilda ahte fylkkagielddat sáhtáše dien stivrenvejolašvuođa geavahit bargat dan ovdii ahte diet ášahusat

ovttasbargaše sámi ášahusaiguin dahje lágidivčče dili nu ahte diet ášahusat sáhtáše gaskkustit sámi dáidaga ja kultuvrra. Ovdamearkka dihte leat sihke Finnmarkku ja Romssa fylkkagielddat oasuseaiggádat Hålogaland teáhteris ja nammadeaba ovttas ovttá áirasa stivrii. Fylkkagielddat sáhtáše garraseappot oččodit sámi buvttademiid teáhteriidda dahje ovttasbarggu sámi ášahusaiguin. Sámediggi áigu dieđusge maiddá bargat dan ovdii.

Kultuvrralaš skuvlaseahkka rahpá ollu mánáide ja nuoraide geainnu mánggalágan kulturvásáhusaide ja dat olaha oallugiid. Kultuvrralaš vázzinsoabbi ges lágida kultuvrralaš vásáhusaid vuorrasiidda. Ortnegat fertejit jotkojuvvot ja eandalii viiddiduvvot. Sámi kultuvra ferte šaddat lunddolaš ja siskkilduvvon oassin diein ortnegiin. Diekko lea Norgga kulturrádis deatalaš ovddasvástádus.

Suohkanat leat deatalaččat doaimmaid čadaheamis sámi álbmoga várás. Ollu suohkaniin leat sámi ášahusat, mat buktet bargosajiid smávva suohkaniidda. Suohkaniid heajos ruhtadili geažil de unnidit ollu suohkanat iežaset doarjagiid sámi kulturdoaimmaide ja -ášahusaide, ja muhtimat juo heaittihit oalát. Sámediggi šaddá ollu ovdamearkkain de akto ruhtadit ášahusaid ja festiválaid mat addet kulturfálaldagaid ja -vásáhusaid olles álbmogii, seammás go leat buorit bargosajit.

Suohkaniid kulturskuvllat leat buorit fálaldagat mánáide ja nuoraide, ja berreše oažžut dohkálaš vuodu iežaset doibmii. Sámi guovlluin berrejit maiddá fálojuvvot sámi kulturdoaimmat kulturskuvllain. Deanu gielddas lea iežas kulturskuvlafálaldaga bokte mánáidteáhter mii buori vuogi mielde geavaha sámegeiela ja hukse iežas buvttademiid sámi duohtadiliid vuodul.

Sámediggi bargá dál ráhkadit ovttasbargošiehtadusa Romssa suohkaniin. Mii leat maid sáhkalaša Álttáin, Osloin ja Troanddimiin dan birra. Ulbmil šiehtadusaiguin lea lágidit dilálašvuoda bissovaš ja diehttevaš ovttasbargui bealálaččaid gaskka sámi áššiin ja ahte bealálaččat barget dan ovdii ahte sámit sáhttet gáhttet ja ovdánahttit iežaset geiela, kultuvrra ja servodateallima. Ovttasbargu suohkaniiguin addá ollu vejolašvuodaid. Dat sáhtta nannet ja váikkuhit politiikkahábmema sámi servodatsurggiin, mat ovdal eai leat leamaš lunddolaččat suohkaniidda. Kultureallimii sáhtta dat mearkašit ahte dat olaha eambo ja odđa olbmuid ja gehččiid, ja nu beassá sámi kultuvra oažžut eambo fuomášumi.

Mihttomearit ja strategiijat

Váldoulbmil:

- Sámediggi lea sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideami deataleamos eavttuidbiddji.

Oasseulbmil:

- Duohta šiehtadallamat ráđđehusain juolludemiid birra sámi dáidagii ja kultuvrii
- Sámi kultuvrras lea lunddolaš ja deatalaš sadij ráđđehusa oppalaš ja bajitdási kulturpolitihkas
- Guovlulaš ja báikkálaš eiseválddit barget ovttas ovdánahttit sámi dáidaga, kultureallima ja sámi kulturásahusaid
- Sámi dáidda ja kultuvra galgá leat buohkaide olámuttos
- Sámi kultuvra lea diehttelas oassi našuvnnalaš, guovlulaš ja báikkálaš dáidda- ja kulturgaskkusteamis

Strategiijat:

- Ovddasvástádus sámi kultuvrra ovddas čielggasmahttojuvvo ráđđehusa ja Sámedikki bušeahttašiehtadallamiid bokte
- Eambo geavahit konsultašuvdnašiehtadusa kulturáššiid gulahallamis ráđđehusain
- Ovttasbargošiehtadusaid bokte čalmmustahttit guovlulaš eiseválddiid ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra ovddas
- Oččodit buori ovttasbarggu guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiiguin sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideami hárrái

2 Sámi dáiddáriidda buoret rámmaeavttut

Sámedikki ovddasvástádus sámi dáidaga ovddideamis lea fuolahit ahte dáiddáriin leat buorit ja einnostahtti rámmaeavttut sin doibmii. Mii galgat sihke lágídit dilálašvuodaid dasa ahte mis lea girjás sámi kultureallin seammás go galgat lámčit vuodu dasa ahte kvalitehta ja profesunalitehta sáhtta ovdánit. Mii galgat lámčit dili árbevirolaš ovdanbuktinvugiide, seammás go galgat lámčit dili dán áiggi sámi dáidagii. Sámit leat álbmot mas leat mánga sámegeala. Dat riggodat galgá oidnot maiddá kulturoktavuodain. Sámedikki deataleamos reaidun dán barggus leat min ekonomalaš váikkuhangaskaoamit, muhto maiddá dat váikkuhanváldi mii mis lea ságastallamiid, gulahallamiid ja ovttasbarggu bokte eará almmolaš eiseválddiiguin.

Dát áŋgiruššansuorgi lea Sámedikki politihka sámi dáiddáriid guovdu. Dán diedáhusa olis áigut čađahišgoahtit eambo aktiiva politihka iežamet dáiddáriid guovdu.

Hástalusat

Sámedikki ohcanvuđot doarjagat

Dáiddárkonferánsas, oainnuin e-poasttaid bokte ja gulahallančoahkkimiin lea Sámediggi ožžon moaitagiid min ohcanvuđot doarjagiid vuostá kultursuorggis ja dasa movt mii daid hálldašit. Vásihuvvo ahte doarjjaortnegat leat gáržžit ja unnán einnostahttit. Sii ohcalit ahte kvalitehta deattuhuvvošii eambo ja sii ohcalit eambo stipeanddaid. Sámi dáidda- ja kulturbirrašiid ovddasteaddjit oaivvildit ahte ruhta stivrejuvvo beare instrumentálalaččat, ja ahte Sámediggi politihkalaš orgánan bidjá politihkalaš láidestusaid dáiddáriidda ja sin dáiddalaš bargui. Dáiddáriid gáibádus lea ahte fertet earuhit politihka ja fága, ja ahte dáidda- ja kulturfágalaš árvoštallan ferte leat vuodđun ohccojuvvon proseavttaid gieđahallamis. Dat guoská erenoamážit girjjálašvuoda ja musihka fágasurggiide.

Dáid čuolmmaid ja moaitamušaid váldá Sámediggi duođas. Vai olahivččiiimet iežamet mihttomeari ealli ja mánggabealat dáidda- ja kultureallima hárrái mas lea buorre kvalitehta ja mii lea olámuttos buohkaide, de ferte leat sadji dáiddalaš friddjavuhtii. Seammás leat mis oppalaš ja bajitdási láidestusat das ahte mánat ja nuorat ja gielalaš girjái vuohat galget leat vuodđun kulturpolitihkalaš árvoštallamis. Stáhtalaš doarjagiin leat, ja galget leat, nanu njuolggadusat vuodus.

Dáidda galgá leat friddja ja galgá viiddidit ovdanbuktinvejolašvuodaid servodahkii. Eambo rabasvuohat, fágalaš lávdegottit gos dáiddafágalaš árvoštallamat dahkkojuvvojit buriid árvoštallamiid vuodul, ja buorit rámmaeavttut galget leat mielde ovddideame aktiiva diehtovuđot kulturpolitihka. Sámedikkis lea mihttun doalahit veahá gaska friddja dáidda- ja kultureallimii, seammás go fertet jierpmi geavahit goappaš bealde beavddi. Sámedikkis ja sámi servodagas lea legitiima riekti stivret iežas beroštumiid dihto guvlui, muhtin kulturpolitihkalaš mihtut galget duohtan dahkkojuvvo.

Rabasvuohat das mo proseassat čađahuvvojit, digaštallamat árvoštallamiid ja eavttuid birra, ja fágalaččat vuodustuvvon árvoštallamat ohcanproseassain sáhttet leat mielde buorideame luohttámuša dasa movt Sámediggi hálldaša doarjjaortnegiid. Dáiddárat ja kulturdoaimmaheaddjit fertejit ges bealsteaset maiddá guldalit politihkalaš beallái, dáidda ii leat luvvejuvvon servodagas. Doarjut mánggabealatvuoda sámi servodagas lea seamma go doarjut kvalitehta ja ođasmahttimiid. Dáidda lea maiddá servodatberošteaddji, dáidda lea maiddá servodatoasseváldi.

Sámediggi áigu dárkilit guorahallat iežamet ohcanvuđot doarjjaortnegiid. Dat dáhpáhuvvá ovttrasáđiid sámi dáiddárorganisašuvnnaiguin.

Dáiddáršiehtadus

Ovttasbargu Sámedikki ja Sámi dáiddárráđi gaska lea regulerejuvvon Sámedikki ja sámi dáiddárorganisašuvnnaid ovttasbargošiehtadusa (dáiddáršiehtadusa) bokte. Evalueremis 2012:s deattuhuvvui ahte dáiddáršiehtadus lea hui deatalaš dasa ahte sámi dáidagis leat muhtin einnostahtti rámmat ja ortnegat. Dat addá dáiddáriidda ja sin organisašuvnnaide sihkarvuoda mii dahká vejolažžan guhkit áigái plánat doaimmaid. Šiehtadus sihkarastá maiddá ahte dáiddárat ieža buori muddui besset stivret dan ruđa mii boahťa šiehtadusa olis.

Evalueren čájeha datte ahte dáiddáršiehtadus dovdo bisuheaddji instrumeantan mas lea unnán sadij dakkár dynamihkkii mii sáhtášii sámi dáidaga doalvut ovttá lávkki viidáseappot. Duogážin dasa lea váilevaš ekonomalaš doaimmanmunnii šiehtadallandilálašvuodas, danne go Sámediggi buori muddui juo lea mearridan ekonomalaš rámmaid šiehtadallamii, ovdal go dat oba álget ge. Viidáseappot dahket šiehtadallama rámmat váttisin oažžut ođđa doaimmaid šiehtadussii. Šiehtadus navdojuvvo maiddái ráddjet sámi dáiddárorganisašuvnnaid gulahallama Sámedikkiin, ja nu nappo sin vejolašvuoda olahit dohko iežaset dárbbuiguin.

Okta dain stuorimus hástalusain sáhttit dadjat maide šiehtadusa váikkuhusaid birra, lea go dáiddáršiehtadusas eai leat biddjojuvvon mihttomearit mat galget olahuvvot. Dat ráddje vejolašvuoda árvoštallat addá go ekonomalaš doarjja sávvojuvvon ávkki ja lea go sámi dáidda ovdánan rievttis guvlui. Eai leat mearriduvvon mihttomearit ovdáneami hárrái, mat sáhtáše čujuhit guđe guvlui ovdáneapmi galggašii mannat. Danne lea váttis organisašuvnnaide ákkastallat dárbbuid ovddas doaimmaide mat sáhtáše leat veahkkinn olahit mihttomeriid mat leat dobbelis otná dási. Dieinna lágiin sáhtta dadjat ahte dáiddáršiehtadus lea oadđinguoddán sihke organisašuvnnaide ja Sámediggái.

Dáiddáršiehtadus ii leat ođasmahttojuvvon dan rájes go ášahuvvui 2004:s. Ođđa válđošiehtadus galgá sohppojuvvo ja leat gustovaš 2014 rájes. Šiehtadusa evaluerema bohtosat ja rabas gulahallan dáiddárorganisašuvnnaiguin šaddá dien barggu vuodđun. Sámediggi áigu láchit dili dasa ahte sámi dáiddárorganisašuvnna sáhttet leat aktiiva bealálažžan sámi kulturpolitihkas.

Eará rámmaeavttut sámi dáiddáriidda

Gávdnovit mánga deatalaš vuodu sámi dáiddáriid rámmaeavttuide. Earret eará infrastruktuorra maid sámi ášahusat dahket, našuvnnaš eiseválddiid oppalaš kulturpolitihkka, báikkálaš ja guovlulaš eiseválddiid kulturpolitihkka, eará ruđalaš doarjjaortnegat kultuvrii, ovttasbargovejolašvuodát eará dáiddáriiguin ja eará ášahusaiguin ja kulturealáhusa ovdáneapmi. Dat gieđahallojuvvojit daid eará ángirusšansurggiid vuolde.

Mihttomearit ja strategiijat

Váldomihttomearri:

- Hábmets, doaimmahit, gaskkustit ja vásihit girjás ja mánggabecalat sámi dáidda- ja kulturovdanbuktimiid

Oassemihttomearit:

- Sámi dáiddáriin leat buorit ja einnostahtti rámmaeavttut iežaset bargui
- Gievrras ja aktiiva sámi dáiddárorganisašuvnna

Strategiijat:

- Buoret mihttomearre- ja boadusstivrejupmi sámi dáidaga ja kultuvrra ohcanvuodot doarjagiidda
- Nannet dálá áiggi sámi dáidda- ja kulturoaimmaid
- Gáhttet, doaimmahit ja gaskkustit árbevirolaš dáidda- ja kulturvugiid
- Sámedikki kulturpolitihkas áimmahuššat sámi mánáid ja nuoraid ja gielalaš girjái vuoda
- Ovdánahttit Sámedikki ja Sámi dáiddárráđi ovttasbargošiehtadusa (dáiddáršiehtadusa)
- Háhkát guovlulaš ja riikkaidgaskasaš ovttasbargoarenaid sámi ja eará dáiddáriidda
- Dáiddáršiehtadusa bokte addit Sámi dáiddárráđái vejolašvuoda válđit stuorit ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideamis
- Oččodit áigái guovlulaš ja riikkaidgaskasaš ovttasbargoarenaid sámi ja eará dáiddáriidda
- Politihkkahábmenn lagas gulahallama bokte dáidda- ja kultursurggiiguin
- Oččodit áigái arenaid, fierpmádagaid ja ovttasbargoproševttaid mat dagahit ahte sámi dáidda ja kultuvra eambbo fálojuvvo ja vuvdojuvvo riikkaidgaskasaš márkaniin

3 Sámi kulturášahusat sámi kultuvrra gaskkusteami ja muosáheami arenan

2008:s ovddidii sámediggeráđdi ášahusdieđáhusa. Dieđáhusas bohtá ovdan ahte sámediggeráđi mihttomearri ášahusaid ovddidemiin lea nannet ja ovdánahttit sámi ášahusaid guovddáš servodatsurggiin

sámi demokratiija, máhtolašvuodá ja kapasitehta vuodđun, ja ávkin sámi servodahkii. Sámediggi lea diedáhusas dovddahan iežas čielga áigumuša leat guovddázis láhčime dili sámi ášahusaid ovdánahttimii.

Dán ángiruššansuorggi olis áigu Sámediggi viidáseappot fievrredit iežas ášahuspolitiikka.

Hástalusat

Sámediggi lea maŋemus jagiid geavahan olu návccaid ášahusdiedáhusa čuovvoleapmái. Mii leat atnán fuola ášahusaid huksemis ja organiseremis. Ollu ášahusat leat ođđasis organiserejuvvon, sámi kulturviesuid viessoláigoruhadeami ortnet lea dál ášahuvvon, máŋga huksenproseassa leat joatkašuvvan ja álggahuvvon ja eambbo kulturásahusat leat boahmán mielde Sámedikki bušehtti. Norut-Álttá (2012) raporta kulturealáhusaid birra sámi guovlluin čájeha ahte almmolaččat ruhtadan sámi kulturásahusain lea lassánan barggaheapmi.

Bargu hukset ja nannet sámi ášahusaid organiserema lea leamaš dárbbalaš. Dainna bargguin áigut joatkit, nu ahte olahit iežamet mihttomeriid gievrvas sámi ášahusaid hárrái.

Ášahuspolitiikka viidáset čadaheamis ferte leat čielgaset geahčastat kulturásahusaid doaimma ja fágalaš sisdoalu guvlui, ja dasa movt ášahusaid rolla kultursuorggis galgá leat. Sámediggi ferte čielgaseappot dovddahit makkár doaimmadási mii vuordit ovdamearkka dihte kulturviesuin. Mii fertet čielgasit oazžut ovdan ahte sámi ášahusat leat deatalaš bealálaččat ja ovttasbargoguoimmit sámi dáidda- ja kultureallima ovdánahttimis. Sámi ášahusat leat maiddái deatalaš infrastruktuurvan sámi dáiddáriidda. Dat galget leat arenan gos ođasmahttin, gaskkusteapmi ja ovdáneapmi dáhpuhuvvá, ja gos sámegeilla ja sámi kultuvra leat guovddázis. Dat ii mearkkaš ahte ášahusat eai juo leat dakkárat odne. Mii nappo háliidit čielggasmahttit daid sisdoalu ja rolla.

Sámi ášahusat leat maid ohcalan lagat čuovvoleami ja gulahallama Sámedikki bealis, nu ahte min vuordamušat ášahusaide boadáše čielgaseappot ovdan, earret eará doarjjajuolludemiid mihttomearre- ja boadusstivremis, ja nu ahte ášahusat sáhtáše čilget iežaset dárbbuid ja hástalusaid.

Lea ášahusaid iežaset ovddasvástádus doalahit ja ovdánahttit iežaset ášahussan ja háhkat buriid ovttasbargoohtavuodaid eará bealálaččaide. Sámedikki ovddasvástádus lea earret eará láhčit dasa dili váikkuhangaskaomiidis bokte, gulahallama bokte ja go ášaha ovttasbargoarenaid. Sámediggi áigu maiddái joatkit dán barggu ráđđehusa guovdu nannen dihte sámi ášahusaid ekonomalaš rámmaeavttuid.

Sámediggi lea eanas ovdamearkkain sámi ášahusaid stuorimus ruhtadeaddji. Stuora oassi Sámedikki bušehta juolludemiin kultuvrii manná sámi ášahusaid ja organisašuvnnaid doibmii. Iežamet doarjagiid bokte sáhttit mii maiddái bidjat gáibádusaid ášahusaide. Mii fertet čielgaseappot oazžugoahhtit ovdan iežamet vuordamušaid dan hárrái masa njuolggodoarjagat sáhttet geavahuvvot. Sámediggi áigu aktiivvalaččabut geavahit ruhtadandoarjaga ovddidit dan eavttu ahte eambbo doaimma addá buoret bušehttabohtosiid. Nu go boahá ovdan ášahusdiedáhusas, de ii leat Sámedikkis dainna makkárga sávaldat stivret ášahusaid.

Sámediggi nammada stivralahtuid iešguđetlágan kulturásahusaide. Mii áigut dárkileappot geahčadit movt min stivranammadanrolla sáhtáši ovdánahttojuvvot. Stivračoahkkádus mas lea guoskevaš gelbbolašvuodta heivehuvvon ášahusa rollii ja ulbmilii, lea oassin ášahusa ovddideamis. Oassin ášahusaid gelbbolašvuodahuksemis lea Sámediggi ovdal doallan seminára stivralahtuide geaid mii ieža leat nammadan sámi kulturásahusaide. Mii oaidnit ahte sáhtá maiddái leat dárbbalaš koordineret eará stivranammadeaddji orgánaiguin vai stivrrain šaddá vejolaš olahit mihttomeari unnimusat 40-60 % sohkaalovddasteami hárrái.

Sámi ášahusat leat deatalaš infrastruktuurvan sámi dáiddáriidda. Sámi dáidda ja dáiddadoaimmaheapmi lea máŋgga láhká sámi ášahusaid vuodđun. Teahterat ja festiválat leat dat ášahusat gos diet boahá čielgasepmosit ovdan. Boahhtevaš sámi dáiddamusea šaddá hui deatalaš sámi dálá áiggi dáidaga gaskkusteamis. Boahhtevaš sámi dáiddamusea lea deatalaš fágalaš, gaskkustan-, diehtujuohkin- ja koordinerejeadji orgána máŋgga sámi dáiddárii ja dáiddaduojárii.

Dutkan- ja dáiddárviessu Lásságámmi lea iežas guosseorruide inspirašuvdnan ain joatkit ja ovdánit fágalaččat. Sámediggi áigu bargat dan ovdii ahte sámi ášahusaid ja sámi dáiddáriid gaska šaddá ain lagat ovttasbargu.

Sámi ášahusat lea maiddá deatalaččat barggaheami ja bargosajiid dáfus. Dat addet allagelbbolašvuodabargosajiid smávva sámi báikegottiide. Dás lea maiddá dásseárvobealli danne go ollu nissonolbmot barget dain ášahusain, mii sáhtta leat mielde doalaheame sin báikkis ja eastadeame eretfárreme. Norut Áltta raporta kulturealáhusa birra sámi guovlluin čájeha ahte bargiid lohku sámi giella- ja kulturguovddážiin lea mearkkašahtti láhkái lássanan.

Mihttomearit ja strategiijat

Váldomihttomearit:

- Sámi kulturásahusat leat deatalaččat sámi dáidaga ja kultuvrra ovdánahttimis

Oassemihttomearit:

- Fágalaččat nanu sámi kulturásahusat
- Sámi ášahusat leat resursan sámi dáiddáriidda ja kulturdoaimmaheddjiide
- Sámi ášahusain lea buorre ovttasbargu gaskaneaset
- Sámi ášahusat addet kulturbargosajiid sámi servodagaide
- Sámi ášahusat leat sámi dáidaga ja kultuvrra deatalaš gaskkusteaddjit

Strategiijat:

- Bargat dan ovdii ahte sámi ášahusaide leat buorit rámmaeavttut nu ahte sáhttet leat mielde ovdánahttime ja gaskkusteame sámi dáidda- ja kultureallima
- Čielgasit ovdanbuktit iežamet vuordámušaid sámi ášahusaid ovddasvástádusa hárrái sámi dáidaga ja kultuvrra ovdánahttimis
- Dávkileappot čuovvolit ja gulahallat ášahusaiguin stivrraid nammademiid ja doarjagiid bokte
- Bargat ain buoret ášahusaid gaskasaš ovttasbarggu ja buoret fágalaš ovddasvástádusjuogu ovdii
- Bargat ain buoridit ovttasbarggu sámi dáiddáriid ja sámi kulturásahusaid gaska
- Bargat viidáseappot hukset bajás ja ođđasis organiseret sámi kulturásahusaid

4 Árvohákan ja ovdáneapmi kulturealáhusain

Kulturealáhusa ovddideapmi lea buori muddui seamma go buoridit sámi dáiddáriid rámmaeavttuid. Kulturealáhussuorggi otná dovdomearkkat leat ollu smávva bealálaččat mat leat čiekŋudan iežaset dáidda- ja kulturalbmanahhtimiidda. Dán suorggis lea árvohákan vuosttažettiin ekonomalaš árvvut.

Dát áŋgiruššansuorgi lea vuosttažettiin dat movt Sámediggi sáhtta bargat dan ovdii ahte eambo dáiddárat sáhtáše birgenlági oazžut dáidaga bokte.

Hástalusat

Kulturealáhussuorgi doaimmahuvvo garra idealismma bokte ja dábálaččat almmá ámmátlaš jodiheami haga. Ollu bealálaččain leat eará barggut lassin dahje lotnolasat eará ealáhusaiguin. Bealálaččat atnet dábálaččat iežaset dáiddárin dahje kulturdoaimmaheadjin – eai ge ealáhusdoallin. Hástalusat mat čuožžilit go kultuvra galgá deaivvadit ealáhusdoahpagiin, leat oktasaččat dán suorggis miehtá riikka.

Sámi kulturbuktagiid kvalitehta lea dábálaččat hui buorre ja das lea stuora ealáhuspotensiála našuvnnalaččat ja riikkaidgaskaččat. Hástalussan lea nannet sámi kulturealáhusa bealálaččaid, nu ahte sis livččii iešluohtámuš ja máhttu mii nagodivččii doalvut sin buktagiid máillbmái.

Dat mii earuha sámi kulturealáhusa bealálaččaid dáčča dakkáriin, lea erenoamážit sin oktavuoha sámi kulturárbái. Mánnga sámi kulturbealálačča hálddašit ja gaskkustit sámi servodaga árbejuvnon kulturárvvuid. Dat dahká ahte sámi kulturbealálaččain lea guovttegeardán vuordámuš čadnojuvnon sin bargui. Sii eai galgga dušše dáiddalašvuoda áimmahuššat, muhto maiddá guoddit persovnnalaš ovddasvástádusa

kulturárbbi ovddas. Dasa lassin boahtá gažaldat gii galgá dinet sámi kultuvrra vuodul. Ja galgá go sáhttit vuovdit buotlágan sámi kultuvrra? Ságas lea ávkki oažžut sámi kultuvrras almmá billiskeahttá sámi kultuvrra. Hástalussan buohkaide geat barget sámi kulturealáhusas lea áimmahuššat ehtalaš beali ealáhusovddideamis.

Dasa lassin lea davvi guovllu bealálaččaide hástalussan ahte sin márkanguovlu lea oalle báikkálaš, ja ahte stuora márkaniidda lea nu guhkki. Liikká lea deatalaš geahččat kulturealáhusa stuorit oktavuodas go dušše ovttaskas bealálaččaid sierra. Sii leat dávjá oasis stuorit árvogollosis, gos čađaheaddjit dárbašit guđet guimmiideaset iežaset buktagiid ovdandivvumis ja gaskkusteamis. Ovttaskas čađaheddjiid gelbbolašvuoda nannen nannešii olles árvogollosa ja sámi kulturealáhusa oppalohkái.

Kultuvra vs. ealáhus

Okta dain stuorimus hástalusain čuožžila juo go deaivvada kulturealáhusdoahpagiin. Kulturpolitihkka lea vuodustuvvon dasa ahte kultuvrras lea iešárvu ja dasa leat ollu vuordámušat čadnojuvvon: nannet sámi gullevašvuoda ja identitehta, ovddidit ealli báikkálaš servodagaid ja áimmahuššat min kulturárbbi leat dušše muhtin ovdamearkkat. Ealáhuspolitihkka lea árvoháhkkan, ja das leat mánggat mihttomearit ja váikkuhangaskaoamit mat galget nannet doaimmaid ekonomalaš potenciála. Kultuvra ja ealáhus nappo eai álo huma ovttá giela, ja sáhttet čuožžilit hástalusat go moalkás kultureallin galgá geahččalit iežas heivehit gáržžes ealáhusipmárdussii mii lea hutkojuvvon áibbas eará surggiid váste. Lea maiddá deatalaš dovddastit ahte eai buot kulturdoaimmaheaddjit dáhto dahje galgga heivehuvvot ealáhusdoahpaga vuollái. Vai sáhttit hukset nanu kulturealáhusa, de lea vuosttaš hástalus oažžut kulturdoaimmaheddjiid dovdat iežaset gullat ealáhusdoahpaga vuollái. Ealáhusoktavuodas eai leat ceavzilis ja bistevaš bargosajit dušše almmolaš doarjagiid duohken.

Gelbbolašvuoha

Dáidda- ja kulturdoaimmaheaddjit leat árbevirolaččat bidjan návccaideaset dasa masa leat čeahpimusat, namalassii iežaset buktagiid. Nie ferte ain leat, nanu kultureallin lea bures lihkestuvvan kulturealáhusáŋgiruššama deataleamos vuoddu. Liikká lea hástalussan olles árvogollosii, ja ovttaskas kulturdoaimmaheddjiide alcceseaset, ahte oallugin lea beare unnán gelbbolašvuoha doaimma ealáhusbeliide. Dás oaivvilduvvo buot gávpedoaimma ovddideami rájes merkantiila ja ekonomalaš gelbbolašvuhtii, márkaniipmárdus, buvttavovddideapmi, márkonstrategiijat jna. Muhtin sámi kulturdoaimmaheaddjit fertejit álgit álggu rájes iešluohttámuša nannemiin ja váldit oahpu fitnodatásaheamis, ja earáide lea doarvái oahppat strategiijaovdáneami oaidnin dihte iežaset doaimma potenciála. Váldohástalusas šaddá oažžut kulturdoaimmaheddjiid oaidnit iežaset deatalaš ealáhusbealálažžan.

Dáidda ja kultuvra lea kompleksa ja allaárvosaš iežas jurddašuvvugi bokte. Hoigat kultuvrra ovdánahttinprográmmaide mat leat oaivvilduvvon ealáhuseallimii, sáhtta dahkat ahte dat buorit kreatiiva proseassat mannet duššái. Riska lea dalle ahte báhcet buorit fitnodatplánat, muhto heittot buktagat. Bures lihkestuvvan kulturealáhusáŋgiruššama huksemis lea kultuvrra iešárvvu ipmirdeapmi ja dohkkeheapmi hui deatalaš.

Sámi kulturealáhus ja kulturvuđot ealáhus lea beare unnán dutkojuvvon. Dutkan dán suorggis attášii midjiide ávkkiálaš dieđuid áiggis goas diet leat deatalaš áŋgiruššansuorggit riikkadásis ja oassin dain odđa ealáhusgeainnuin dáppe davvin.

Unna kulturealáhussuorggáži gos ollu bealálaččat dárbašit guđet guimmiideaset lea hástalussan ahte eai gávdno ásahuvvon fierpmádagat ja ovttasbarggut. Sámi dáiddárorganisašuvvnaid ja kulturásahusaid ásahan gelbbolašvuodabirrasiin sáhttit datte viežžat ollu vásihusaid.

Mihttomearit ja strategiijat

Váldomihttomearri:

- Ceavzilis bargosajit sámi dáidda- ja kulturvuđot ealáhusas

Oassemihttomearit:

- Eambbo ruhtajorru ja gánnáheapmi kulturealáhusa doaimmaheddjide

- Eambbo bargosajit sámi dáidda- ja kulturvuđot ealáhusa olis
- Kulturealáhus mas jáhkehahttivuohta ja duohta kultuvra lea guovddážiis
- Kulturealáhus huksejuvvon gelbbolašvuoda ala

Strategiijat:

- Ovddidit gánnáheami kulturealáhussuorggis
- Lasihit profešonaliserema sámi kulturealáhusas
- Lágidit gávnadansajiid ja fierpmádagaid kulturealáhusdoaimmaheddjiide
- Vuolggahit eambbo dutkama sámi kulturealáhusa hárrái
- Ovttasbarggus ráđđehusain ja guovlulaš bealálaččaiguin bargat hukset kulturealáhusa oktan ođđa ealáhusgeaidnun sámiide

Ekonomalaš ja hálddahušlaš váikkuhusat

Diedáhusa čuovvleapmi boahtá dahkkojuvvoť jahkásaš bušehtaid bokte mas doaimmat vuoruhuvvojit iešguđet mihttomeriid vuolde. Sámediggeráđđi áigu árvvoštallat ráhkadit sierra doaimmaplána diedáhusa čuovvleapmin. Diedáhusas lea guhkesáiggi perspektiiva, ja lea lunddolaš ođđasis geahčadit diedáhusa golmma njealji jagi geahčen, árvvoštallan dihte lea go Sámediggi olahán daid mihttomeriid maid lea bidjan diedáhusas.

Kulturkapihtal lea stuorimus kapihtal Sámedikki bušehtas, gos leat ollu njuolgggo ja ohcanvuđot doarjjaortnegat. Stuora oassi min hálddahušlaš resurssain manná hálddašit daid ortnegiid. Mii leat diedáhusas čujuhan dárbbalažžan ahte ášahuvvojit eambbo geatnegahtti dialogakanálat nu mo konsultašuvdnašiehtadus ja ovttasbargošiehtadusat, ovddidan dihte sámi dáidaga ja kultuvrra eará almmolaš eiseválddiid guovdu. Mii leat maid oaidnán ahte lea dárbbalaš čielggasmahttit gulahallama sámi ášahusaiguin ja sámi dáiddárganisašuvnnaiguin.

Buori gulahallama bokte guovddáš eiseválddiiguin vuordá Sámediggi ahte ekonomalaš rámmat sámi dáidda- ja kulturovddideapmái lasihuvvojit sakka. Sámi servodat ii leat ožžon oasi seamma ovddideamis dáidda- ja kultursuorggis Kulturloktema doarjagiid ja eará almmolaš doarjagiid bokte go servodat muđui, ja dál vurdojuvvo ahte sámi kultuvra oazžu dan loktema mii lea dárbbalaš vai olahit ovdáneami ja doaimmanmuni suorggis. Sámediggi vuordá maiddá ahte guovlulaš ja báikkálaš eiseválddit váldet iežaset ovddasvástádusa sámi dáidaga ja kultuvrra ovddideami hárrái.

Diedáhusa čuovvleapmi eaktuda ekonomalaš ja hálddahušlaš resurssaid. Ášahusdiedáhusa čuovvleapmi ja boahhtevaš čilgehus sámi museaid birra ferte maiddái váldojuvvoť mielde ekonomalaš ja hálddahušlaš váikkuhusaid ollislaš dárbbuid logahallamii kultursuorggis. Dárbbahušvojit eambbo bargit, ja stuorit ekonomalaš juolludeamit sáhttit olahit mihttomeriid dán diedáhusas daid áigemeriid sisa mat leat jurddašuvvon.

Girjjálašvuoha

Bäästede – tilbakeføring av samisk kulturarv (2012). Norsk Folkemuseum, Sámediggi ja Kulturhistorjjálaš musea.

ON` julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra (2007)

ON` riikkaidgaskasaš soahpamuš siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra (1966)

ON` soahpamuš mánáid vuoigatvuodaid birra (Mánáidkonvenšuvdna) 1989.

Vuodđoláhka (1814). Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta.

Hansen, Hanna H. (2009): Fra stereotypi til parabol – en fortelling om samisk samtidskunst. I Gierdu – Bevegelser i samisk kunstverden. SKINN - samorganisasjonen for kunstformidling i Nord-Norge ja

RiddoDuottarMuseat (SKINN – dáiddagaskusteami ovttaštahti organisašuvdna Davvi-Norggas ja RiddoDuottarMuseat).

Hermetikken Næringshage(2010): Sluttrapport, forprosjekt for samiske kulturnæringer.

ILO-konvenšuvdna nr. 169 (ILO 169) álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešheanaláš stáhtain.

Kintel, Thomas (2009): Hva står på spill i den samiske kunstverdenen? I Gierdu – Bevegelser i samisk kunstverden. SKINN - samorganisasjonen for kunstformidling i Nord-Norge og RiddoDuottarMuseat. (SKINN – dáiddagaskusteami ovttaštahti organisašuvdna Davvi-Norggas)

Kramvig, Britt (2007): Kultur som næring – møter som sammenstøter. Magma 9/2009.

Kramvig, Britt(2012): Orientalisme eller kulturmøter? Tendenser i samisk turisme og kulturnæringer. I Forbord, M., Kvam, G. og Rønningen, M.: Smak, kultur og opplevelser” – nye ideer om reiseliv i Norge, fagbokforlaget 2011.

Kulturláhka (2007). Kulturdepartemeanta.

Norsk kulturbarometer 2008. Statistikkalaš guovddášdoaimmahat.

Norgga kulturráđđi. Strategi 2011–2014.

Norut (2010): Evaluering av Sametingets tilskuddsordning Kulturutvikling.

Norut (2012): Evaluering av samarbeidsavtalen mellom Sametinget og de samiske kunstnerorganisasjonene.

Norut (2012): Kulturnæringer i samiske områder – sysselsettingsutvikling og bedriftskultur.

Sámedikki bušeahtta (2012). Sámediggi.

Sámedikki bušeahtta (2013). Sámediggi.

Sámediggediedáhus ealáhusovddideami birra (2011). Sámediggi.

Sámediggiráđi diedáhus sámi ásašaid birra (2008). Sámediggi.

Sámediggeráđi politihkalaš álginjulggaštus. Sámedikki eanetloguráđi politihkalaš vuoddu 2009-2013. Sámediggi.

Láhka Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra (Sámeláhka) (1987). Ođasmahttin-, hálddašan- ja girkodepartemeanta.

Sámi logut mitalit 3. Kommenterejuvvon sámi statistihkka 2010. Sámi allaskuvla ja Norden.

Sámi logut mitalit 4. Kommenterejuvvon sámi statistihkka 2011. Sámi allaskuvla ja Norden.

Skogerbø, Eli (2000): Samiske medier. Innhold, bruk og rammevilkår.

St. dieđ. nr. 22 (2003-2004): Kultur og næring.

St. dieđ. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken.

St.dieđ. nr. 32 (2007-2008) Bak kulissene.

St. dieđ. nr. 23 (2011-2012): Visuell kunst.

St.prp.73 (2005-2006) Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven.

Telemarksforskning (2012): Norsk kulturindeks 2012. Resultater fra samisk område.

UNESCO-konvenšuvdna vuoiŋgalaš kulturárbbi suodjaleami birra (2003).

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 04.06.13 dii. 17.35.

Ášši/Sak EKL 005/13

Ášši/Sak DC 024/13

Sámedikki lávdegodde- ja dievasčoahkkimat 2014 - čoahkkinplána

Arkiivaáššennr.
12/279

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Dievasčoahkkinjođihangoddi	07.05.13	DCJ 002/13
Ealáhus- Kulturlávdegoddi	21. – 24.05.13	EKL 005/13
Sámedikki dievasčoahkkin	3. – 7.06.13	DC 24/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui maŋgebárgga geassemánu 4. b. 2013 dii. 17.35.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus
1			Kalendar

II Evttohusat ja mearkkašumit

Dievasčoahkkinjođihangotti mearrádusárvalus:

Sámediggi mearrida čuovvovaš čoahkkinplána jahkái 2014:

Sámedikki lávdegodde- ja dievasčoahkkimat vuosttas jahkebeali 2014:

- Vahku 10: njukčamánu 3. – 7. b., lávdegodde- ja dievasčoahkkimat.
Vahku 21: miessemánu 19. – 22. b., lávdegoddečoahkkimat (vuossárga – duorastaga)
Vahku 23: geassemánu 2. – 6. b., dievasčoahkkin

Sámedikki lávdegodde- ja dievasčoahkkimat nuppi jahkebeali 2014:

- Vahku 39: čakčamánu 22. – 26. b., lávdegodde- ja dievasčoahkkimat.
Vahku 47: skábmamánu 17. - 20. b., lávdegoddečoahkkimat (vuossárga – duorastaga)
Vahku 49: juovlamánu 1. – 5. b., dievasčoahkkin

Ealáhus- ja kulturlávdegotti árvalus

Álggahus

Sámedikki ealáhus - ja kulturlávdegoddi lea meannudan Sámedikki lávdegodde - ja dievasčoahkkinplána 2014

Evttohus

Evttohus 1

Nordkalottfolket lahttu Toril Bakken Käven ja Ovddádusbellodaga lahttu Aud Martinsen

Dievasčoahkkinjođihangotti teaksta lonuhuvvo dáiinna:

Sámediggi joatká dainna ortnegiin ahte lágídit lávdegodde- ja dievasčoahkkinvahku seamma vahkus. Lávdegottit sáhttet čađahit ovttá mátkki jahkái čohkkendihtii ođđa dieđuid lávdegotti bargosuorggis, ja mátkki galgá dievasčoahkkinjođihangoddi leat dohkkehan ovdal mátkkošteami.

Sámediggi mearrida čuovvovaš čoahkkinplána

Vahku 10: njukčamánu 3.-7. b., lávdegodde- ja dievasčoahkkimat.
Vahku 23: geassemánu 2.-6. b., lávdegodde- ja dievasčoahkkimat.
Vahku 39: čakčamánu 22.-26. b., lávdegodde- ja dievasčoahkkimat.
Vahku 49: juovlamánu 1.-5. b., lávdegodde- ja dievasčoahkkimat.

Lávdegotti ráva

Sámediggi doarju muđui Sámediggeráđi mearrádusárvalusa

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 33 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 1 hilgojuvvui 29 jienain. 4 jienastedje beali.
- Ealáhus- ja kulturlávdegotti evttohus mearriduvvui 30 jienain 3 jiena vuostá.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Geir Tommy Pedersen áššejođiheaddji	
2	Aud Marthinsen	Mariann Wollmann Magga Silje Karine Muotka
	Aud Marthinsen	
	Geir Tommy Pedersen áššejođiheaddji	

VI Sámedikki mearrádus

Sámedikki lávdegodde- ja dievasčoahkkimat vuosttas jahkebeali 2014:

Vahku 10: njukčamánu 3. – 7. b., lávdegodde- ja dievasčoahkkimat.
Vahku 21: miessemánu 19. – 22. b., lávdegoddečoahkkimat (vuossárga – duorastaga)
Vahku 23: geassemánu 2. – 6. b., dievasčoahkkin

Sámedikki lávdegodde- ja dievasčoahkkimat nuppi jahkebeali 2014:

Vahku 39: čakčamánu 22. – 26. b., lávdegodde- ja dievasčoahkkimat.
Vahku 47: skábmamánu 17. - 20. b., lávdegoddečoahkkimat (vuossárga – duorastaga)
Vahku 49: juovlamánu 1. – 5. b., dievasčoahkkin

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 04.06.13 dii. 17.50.

Ášši/Sak DC 025/13

Sámedikki bearráigeahččanlávdegotti doaibmadiedáhus 2012

Arkiivaáššénr.
13/98

Meannudeamit

Politiikalaš dássi	Beaivi	Áššénr.
Bearráigeahččanlávdegoddi	06.05.13	
Sámedikki dievasčoahkkin	3. – 7.06.13	DC 25/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui duorastaga geassemánu 6. b. 2013 dii. 08.30

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Bearráigeahččanlávdegotti evttohus:

Sámediggi lea guorahallan bearráigeahččanlávdegotti doaibmadiedáhus 2012. Doaibmadiedáhus čuovvu čoahkkingirjji.

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi – diedáhus 2012

1. ÁLGGAHUS

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi oáččui ođđa nama áššis 09/10 dievasčoahkkimis. Ođđa namma dárogillii lea “Sametingets kontrollutvalg”. Gustovaš njuolggadusain geavahuvo ain namahus “Sametingets kontrollkomité”. (Sámegillii lea namma seamma go ovdal; Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi)

Bearráigeahččanlávdegotti sierra njuolggadusaid mielde ovddasvástádusa ja bargosuorggi birra § 2 mielde galgá bearráigeahččanlávdegoddi «. fágalaš vuoduin doaimmahit parlamentáralaš bearráigeahču ja stivrenbearráigeahču iskamiin mii lea dáhphuvvan, veardidemiin áshuvvon eavttuiguin ja ortneguiguin, ja leat mielde njulgemín vejolaš boasttuvuođaid ja meattáhusaid. Hálldahusat, duopmostuolut ja áttardanortnegat dábálaččat gozihit ovttaskas olbmuid beroštumiid.

Bearráigeahččanlávdegotti lahtuin lea viiddiduvvon vuoigatvuohta oaidnit Sámedikki dokumeanttaid, rapporttaid ja sullasaččaid.

Bearráigeahččanlávdegotti doaimmat bohtet ovdan Sámedikki bargoortnegis § 15. Lávdegotti bargun lea: doaimmahit parlamentáralaš bearráigeahču doaimmas mii ruhtaduvvo Sámedikki bušeahas, ja

bearráigeahččat Sámedikki jahkerekhetdoalu, ja vejolaš mearkašumiid maid Riikkarevišuvdna lea buktán dáidda.

Lávdegoddi oazžu iskkadit Sámedikki hálddahusa go atná dan dárbbaslašžan Sámedikki bearráigeahču dihte. Ovdal go lávdegoddi ieš dahká dákkár iskkademiid, de galgá dieđihit sámediggeráđđái, dahje dievasčoahkkinjodihangoddái, mii lea geatnegas buktit dieđuid mat jerrojuvvojit.

Lávdegoddi sáhtta ovddidit árvalusa Sámedikki dievasčoahkkimii áššiin maid meannuda.

Dievasčoahkkin sáhtta mearridit sierra njuolggadusaid bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádus- ja bargosuorgái.

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi galgá sierra njuolggadusaidis mielde ovddasvástádusa ja bargosuorggi birra § 4 mielde addit jahkedieđáhusa. Jahkedieđáhusas galgá boahit ovdan bearráigeahččanlávdegotti ovddit jagi doaibma.

2. BEARRÁIGEAHČČANLÁVDEGOTTI LAHTUT

Sámediggi vällji 14.10.09 áššis 34/09 čuovvovaš lahtuid bearráigeahččanlávdegoddái áigodahkii 2009 - 2013:

Randi A. Skum, jodíheaddji
Åge Nordkild, nubbinjodíheaddji
Silje Karine Muotka, lahttu
Jørn Are Gaski, lahttu
Mariann W. Magga, lahttu

Siskkáldas čoahkkimat:

Bearráigeahččanlávdegoddi lea čađahan čuovvovaš siskkáldas čoahkkimiid doaibmaáigodagas:

Oslo	28.08.12
Oslo	03.10.12
Oslo	06.12.12

Konferánsat ja eará:

Romsa	23.04.12
-------	----------

Miniseminára bearráigeahččama ja geahču birra maid Deloitte Norge lágidii.

3. BEARRÁIGEAHČČANLÁVDEGOTTI DOAIBMA

Áššemeannudanbálvalusaid rámmašiehtadus

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi lea dahkan rámmašiehtadusa áššemeannudanbálvalusain ALT advokáhtafitnodagain. ALT advokáhtafitnodat galgá addit Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddái bealátkeahces/áššálaš áššemeannudanbálvalusaid. Siehtadusáigodat leat golbma jagi, ja dan lea vejolaš guhkidit jagiin.

Diimmá jahkedieđáhusas deattuhii bearráigeahččanlávdegoddi ahte čállingoddedoaimma ásahanbargu vuoruhuvvo 2012:s. Dát lea dál ordnašuvvan.

Bearráigeahččanlávdegoddi lea meannudan čuovvovaš áššiid 2012:s:

Ášši 09/12 Árvalusat 2013 bušehtii

Bearráigeahččanlávdegoddi lea ollu gerddiid dovddahan ahte bušehtas juolludeapmi lea leamaš menddo unni. Jagi 2012 bušehtta lei 500 000 ru. Go galgá ollašuttit ovddasvástádusa ja bargosuorggi

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

245 siidu 317 siiddus

berráigeahččanlávdegotti sierra njuolggadusaid ektui ja sáhttit máksit goluid daid iskkademiid oktavuodas maid berráigeahččanlávdegoddi háliida čadahit, de ferte ekonomalaš rámmii jahkái 2013 boahit lasi ruhta. Berráigeahččanlávdegoddi ovddidii bušeahhtabarggu oktavuodas ahte dárbu lea badjel 900 000 ru.

Ášši 10/12 Fápmudus viežžat dieđuid Sámedikki arkiivvas

Áššemeannudanbálvalusaid rámmašiehtadus regulere barggu Sámedikki berráigeahččanlávdegotti ja ALT advokáhtafitnodaga gaskka. Berráigeahččanlávdegoddi oinnii maiddá ahte lea dárbu formaliseret rolla berráigeahččanlávdegotti ja Sámedikki hálddahusa gaskka. Dan oktavuodas dahkkojuvvui šiehtadus mii addá berráigeahččanlávdegoddá, dievasčoahkkinjođihangotti bokte viiddiduvvon vuoigatvuođa geahččat dokumeanttaid. Dát geahččan ii guoska dokumeanttaide mat gullet bargiidarkiivvi ja dokumeanttaide mat leat suollemasat sihkarvuođalága mielde.

Ášši 11/12 Hálddašanođastusa, rehketdoallođastusa ja bealátkeahtesvuođa áššiid meannudanrutiinnat

Sámedikki Berráigeahččanlávdegoddi lea ráhkadahtán ođđa rutiidnaevttohusa movt hálddašanođastus ja rehketdoallođastus galget čadahuvvot. Berráigeahččanlávdegoddi oinnii ahte lea dárbu geahčadit lagabuidda ovddiduvvon rutiinnaid ja áigu maŋŋa guorahallat daid. Sámedikki berráigeahččanlávdegoddi lea ožžon dieđuid fáttáid birra mat gusket almmolašvuođa ja jávohisvuođageaskku problematihkkii, ja movt meannudit bealátkeahtesvuođa.

Ášši 12/12 Riskaárvoštallan – riskasurggiid identifiseren

Sámedikki berráigeahččanlávdegoddi oaidná man deatalaš lea identifiseret riskkaid ja sáhttit áddet movt daiguin láhttet. Deatalaš lea maiddá máhttit njuolggadusaid birra mat leat vuodđun ja movt dat galget geavahuvvot dalle go áššit, main lea oktavuohta dán problematihkkii, ovddiduvvojit berráigeahččanlávdegoddá.

Ášši 18/12 Berráigeahččanlávdegotti barggu ođđa njuolggadusat

Berráigeahččanlávdegoddi registrere ahte Berráigeahččanlávdegotti sierra njuolggadusaid ovddasvástádusa ja bargosuorggi ektui, mat leat mearriduvvon 27.09.2006, lea dárbu sihke ođasmahttit ja dain ferte čorget eret fáktameattáhusaid. Go guoská fáktameattáhusaide, de lea das oktavuohta earret eará lávdegotti nammii, ja dasto čujuhusat bargguide mat eai leat šat. Njuolggadusat maid eai leat ođasmahttojuvvon daid hástalusaid ektui mat berráigeahččanlávdegotti oaivila mielde berrejit leat mielde dán lágan njuolggadusain.

Danne lea ráhkaduvvon ođđa njuolggadusevttohus, mas leat dárbbaslaš divvumat ja lasáhusat.

Dasto lea ráhkaduvvon maiddá bagadusevttohus njuolggadusaid várás.

Rievdadusat njuolggadusain ja ođđa bagadus ovddiduvvo Sámedikki dievasčoahkkimii dohkkeheapmái.

Ášši 19/12 Sámedikki rehketdoalu revideren

Berráigeahččanlávdegoddi galgá bukti mearkkašumiid Sámedikki jahkerekhtdollui. Dan oktavuodas áigu berráigeahččanlávdegoddi buktit mearkkašumiid Riikarevišuvnna mearkkašumiide jagi 2011 rehketdollui.

Ášši 21/12 Sámediggeráđi čoahkkingirjjit

Berráigeahččanlávdegoddi galgá geahččat Sámedikki čoahkkingirjjiid. Dan oktavuodas lea álggahuvvon bargu ahte geahčadit Sámedikki čoahkkingirjjiid. Barggus kártejuvvo:

movt Sámediggeráđi čoahkkingirjjit fievrriduvvojit

movt ovttaskas ráđđelahtu disposišuvnnat fievrriduvvojit čoahkkingirjái

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

246 siidu 317 siiddus

movt ráđi disposišuvnnat dávistit dievasčoahkkinmearrádussii oppalaš rutiinnat movt čoahkkingirjijt čállojuvvojit

Ášši 22/12 Eará

Bearráigeahččanlávdegoddi háliidii “Forum for kontroll og tilsyn” lahttun ja mearriduvvui ahte lahttovuohta tevdnejuvvo ja lahttovuohta gustogohtá 01.01.13 rájes.

4. ISKKADEAMIT MAT ČAĐAHUVVOJIT BOAHTTEVAŠ JAGIIN

Go válgááigodat lea fargga nohkan, de ferte dat ođđa bearráigeahččanlávdegoddi vuoruhit iskkademiid. Dálá bearráigeahččanlávdegoddi áigu dattetge addit muhtun mearkkašumiid dán čuoggái.

Bearráigeahččanlávdegotti bargodilli:

Bearráigeahččanlávdegotti bargodilli lea buorránan dán áigodagas, danne go lea dahkkojuvvon rámmašiehtadus áššemeannudanbálvalusaid ektui ALT advokáhtafitnodagain. Go dát namuhuvvon šiehtadus lea dahkkojuvvon, de veahkeha dat ođđa bearráigeahččanlávdegotti dainna lágiin ahte dat sáhtta ollu eanet fokuseret áššiid ja revišuvdnabargguid, dan sadjái go organisašuvdnastruktuvrra.

Dattetge lea dárbu oažžut sadjái buriid bargorutiinnaid, sihke bearráigeahččanlávdegotti ja ALT advokáhtafitnodaga gaskka ja ALT advokáhtafitnodaga ja Sámedikki hálldahusa gaskka. Dán nuppis dás lea erenoamáš mearkkašupmi bargui dalle go galgat geahčadit ráđi čoahkkingirjjiid ja hálldášanođastusa. Dát leat dakkár barggut maid ođđa bearráigeahččanlávdegoddi nu johtilit go vejolaš ferte geahčadit.

Bearráigeahččanlávdegoddi eaktuda ahte ekonomalaš rámmat buoriduvvojit mealgat vai lávdegoddi áiggi mielde sáhtta čadahit daid doaimmaid mat leat eaktuduvvon ahte bearráigeahččanlávdegoddi galgá čadahit ovddasvástádusa ja bargosurggiid ektui.

Evttohus boahhtevaš jagiid doaibman ja bearráigeahččami:

Iežas ovddideapmi:

Bearráigeahččanlávdegoddi berre ain vuoruhit iežas ovddideami bearráigeahččanbarggu ektui. Dat mearkkaša dan ahte ferte searvat sihke kurssaide ja konferánssaide.

Doarjjahálldášepmi:

Deatalaš bargu mii berre čadahuvvot lea Sámedikki doarjjahálldášepmi ođasmahttin. Dál leat gollan golbma jagi dan rájes go Doarjjastivra heaittihuvvui ja doarjjahálldášepmi sirdojuvvui Sámediggeráđđái. Dán oktavuođas sáhtta leat áigeguovdil geahčadit lagabuidda:

Mo váikkuhangaskaoapmeortnet protokollerejuvvo
Dávista go váikkuhangaskaomiid geavaheapmi Sámedikki iežas vuoruhemiide
áššemeannudanrutiinnaid

Bearráigeahččanlávdegoddi ferte maiddá geahčadit Sámediggeráđđi raportererutiinnaid dievasčoahkkimii. Doarjjastivra lávii buktit jahkediđáhúsaid dievasčoahkkimii main bođii ovdan movt váikkuhangaskaoamit geavahuvvojedje. Berre árvoštallojuvvo ahte berrešii go Sámediggeráđđi maiddá dahkat nu.

Riskaárvoštallan:

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi oaivvilda ahte berre čadahuvvot riskaanalysa sámedikki doaimma ektui nu ahte livččii álkit identifiseret makkár riskkat leat organisašuvnna siskkobalde. Dán lágan analysa sáhtta guoskat čuovvovaš beliide:

makkár áššiid siskkobealde dahje osiin hálddašeamis sáhtta mannat boastut?
mii sáhtta mannat boastut ja man stuorra riska lea ahte gevvat sávakeahtes dáhpáhusat?
makkár váikkuhusaid sáhttet sávakeahtes dáhpáhusat dagahit?
makkár doaimbajuid álggahit maiguin unnidit riskavára?

5. HÁSTALUSAT

Deatalaš hástalus boahhtevas jagiide lea háhkat buriid ovttasbargorutiinnaid bearráigeahččanlávdegotti ja ALT advokáhtaftitnodaga gaskka. Seammas guoská ALT advokáhtaftitnodaga ja Sámedikki hálldahusa gaskasaš oktavuhtii. Dát lea deatalaš daid doaimmaid čadaheapmái maid lávdegoddi lea geatnegahttojuvvon dahkat njuolggadusaid mielde. Ráđi čoahtkingirjiid álgo iskkadeapmi čájeha ahte lea dárbu buoridit rutiinnaid protokollerema ja ráđi mearrádusaid almmustahttima ektui, gč. ALT advokáhtaftitnodaga notáhta mii lea mielddusin.

Ekonomalaš rámmat fertejit boahtit dan dássái ahte lea vejolaš čadahit revisuvdnadoaimmaid dohkálaš vuogi mielde.

Bearráigeahččanlávdegoddi oaivvilda ahte berre čadahuvvot riskaanalysa sámedikki doaimma ektui.

Bearráigeahččanlávdegoddi deattuha ahte Sámediggi lea ovddideamen parlamentáralaš málle mii maiddá resurssaid dáfus fertesii vuhttot Sámedikki bearráigeahččandoaimmas.

Mearkkašupmi, Olgeš, Norgga Sámiid Riikasearvvi, Ovddadusbellodat, Johttisámiid listu, Nordkalottfolket, áirras Anne-Marit Eira

Sámedikki dárkkistanlávdegoddi lea jahkediedáhusas čilgen bures iežas doaimmaid. Viidáset leat sii maiddá válddahan bures váilevašvuodaid ráđi praktihkalaš doaimmaheamis. Dat guoská erenoamáži áššemeannudanrutiinnaide, beavdegirječállimii ja daid háhkamii olahanmuddui ja váikkuhangaskaomiid geavaheami Sámedikki vuoruhemiid ektui, dása guoská maid ráđi sirddašan bušeahta siskkobealde.

Váilivuodát maid dárkkistanlávdegoddi lea cuiggodan, mielddisbuktet ahte Sámediggi rihkku hálddašanlága ja almmolašvuodálága. Dákkár rihkkumat dahket váttisin eará áššemeannudeami, nu go čuovvoleami dievasčoahtkimis ja váidagiin vára váldin, ja maiddá láivuda sámedikki beaggima.

Go geahčča dárkkistanlávdegotti jahkediedáhusaid ovddit jagiid ovddas, de oaidnit ahte dárkkistanlávdegoddi lea cuiggodan daid seamma váilivuodaid mánga jagi. Dat mearkkaša ahte ráđdi ii leat dahkan maide aktiivvalaččat buoridandihti/ rievdadeami dihti bargomálles mat gusket cuiggoduvvon čuoggáide.

ALT advokáhtaftitnodat lea hábmen raportta mas sii leat mannan čada Sámedikki čoahtkingirjiid. Raporttas boahta ovdan ahte eai buot beavdegirjiit Sámediggeráđi čoahtkimiin leat addon almmolašvuhtii. Sámedikki mielas ii leat dát dohkálaš, go Sámediggeráđi čoahtkimat galget leat rabas, ja mearrádusat mat dahkkojit, galget addot almmolašvuhtii olahanmuddui. Dákkár bargovuohki sáhtta maid veahkehit hástali Sámedikki dohkkejumi. Sámediggeráđdi meannuda buot doarjjaáššiid, ja danin lea erenoamáš dehálaš rabasvuodain áššemeannudeami olis. Váilevaš duođastusat ja olahanmunni dahká váttisin unnitlohkui ja eará berošteddjiide maŋŋil guorahallat ja veardádallat sámediggeráđi áššemeannudeami ja válddi doaimmaheamis mii sis lea. Dát lea maid mielde dahkame vejolažžan mielddisbuktet váilivuodaid ja boasttu mearrádusaid dahkat. Sámediggi áigu muittuhit ahte sámediggeráđdi ovdal lea ožžon cuiggodemiid beavdegirječállima dihte iežas mearrádusain, ja oaivvilda ahte ráđdi lei berret daid oazžut sadjai.

Sámediggi oaidná ahte sámediggepresideanta lea geigen vástádusa dárkkistanlávdegoddi raportta olis. Vástádusas deattuha presideanta ahte ii leat riektá ahte leat 25 duohta čoahtkima, vaikko leat 25 beavdegirji, danin go praktihkalaš sivaidd geažil sáhttet ráhkaduvvot eanet čoahtkingirjiit ovttá čoahtkimii. Osiin dán leat fápmuduvvon áššit main lea mearrádus maid hálldahus lea dahkan. Sámediggi oaidná ahte sáhtta leat praktihkalaččat vuogas, muhto deattuha ahte dát ii leat čorgat go olggobealde geahčča.

Sámediggi deattuha ahte váilivuodát maid dárkkistanlávdegoddi lea almmuhan, čájeha stuora hástalusaid gulahallamis gaskal sámediggeráđi ja eará álbmotválljejuvvon áirasiid. Váilevaš gulahallan, beavdegirjiid dihte mat eai leat dievaslaččat, eai ge olahanmutter, dahket barggu váttisin lávdegottiide ja dievasčoahkkimii go dain sáhtta leat váilevaš mearridanvuodđu.

Jus dievasčoahkkin ii oaččo dieđuid beavdegirjiin mat berrejit leat dain, de lea dat mielde láivudeame dievasčoahkkima rolla ja dohkkejumi – dása lea Sámediggi hui vuostá.

Sámedikki dievasčoahkkin vuordá ahte Sámediggeráđđi buorida bargodábiid áššemeannudeamis ja beavdegirječállimis, sihke sámegillii ja dárogillii.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 32 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihka
1	Randi A. Skum, áššejođiheaddji	Geir Tommy Pedersen Kirsti Guvsám Ann-Mari Thomassen
	Randi A. Skum	
2	Åge Nordkild	Jørn Are Gaski Aud Marthinsen Randi A. Skum
	Åge Nordkild	
3	Anne Marit Eira	Jørn Are Gaski
	Anne Marit Eira	
4	Egil Olli	Ann-Mari Thomassen Geir Tommy Pedersen Randi A. Skum
	Egil Olli	
5	Geir Tommy Pedersen	Jørn Are Gaski Trond Are Anti
	Geir Tommy Pedersen	
6	Per Andersen Bæhr	Geir Tommy Pedersen Ann-Mari Thomassen Silje Karine Muotka
	Per Andersen Bæhr	
7	Jørn Are Gaski	
8	Kirsti Guvsám	
9	Arthur Tørfoss	
10	Egil Olli	
11	Jørn Are Gaski Toril Bakken Kåven, čoahkkinortnegii Aili Keskitalo, čoahkkinortnegii	
12	Randi A. Skum, áššejođiheaddji	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggi lea guorahallan bearráigeahččanlávdegotti doaibmadiedáhus 2012. Doaibmadiedáhus čuovvu čeahkkingirjji.

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi – diedáhus 2012

1. ÁLGGAHUS

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi oačču ođđa nama áššis 09/10 dievasčoahkkimis. Ođđa namma dárogillii lea “Sametingets kontrollutvalg”. Gustovaš njuolggadusain geavahuvvo ain namahus “Sametingets kontrollkomité”. (Sámegillii lea namma seamma go ovdal; Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi)

Bearráigeahččanlávdegotti sierra njuolggadusaid mielde ovddasvástádusa ja bargosuorggi birra § 2 mielde galgá bearráigeahččanlávdegoddi «.. fágalaš vuoduin doaimmahit parlamentáralaš bearráigeahču ja stivren-bearráigeahču iskamiin mii lea dáhpáhuvvan, veardidemiin ásahuvvon eavttuiguin ja ortnegiiguin, ja leat mielde njulgemin vejolaš boastuvuođaid ja meattáhusaid. Hálddahasat, duopmostuolut ja áttardanortnegat dábálaččat gozihit ovttaskas olbmuid beroštumiid.

Bearráigeahččanlávdegotti lahtuin lea viiddiduvvon vuoigatvuohta oaidnit Sámedikki dokumeanttaid, rapportaid ja sullasaččaid.

Bearráigeahččanlávdegotti doaimmat bohtet ovdan Sámedikki bargoortnegis § 15. Lávdegotti bargun lea:

- a) *doaimmahit parlamentáralaš bearráigeahču doaimmas mii ruhtaduvvo Sámedikki bušeahas, ja*
- b) *bearráigeahččat Sámedikki jahkerehketdoalu, ja vejolaš mearkkasumiid maid Riikkaravišuvdna lea buktán dáidda.*

Lávdegoddi oazžu iskkadit Sámedikki hálddahusa go atná dan dárbbaslažžan Sámedikki bearráigeahču dihte. Ovdal go lávdegoddi ieš dahká dákkár iskkademiid, de galgá diedihit sámediggeráddái, dahje dievasčoahkkinjodihangodái, mii lea geatnegas buktit dieđuid mat jerrojuvvojit.

Lávdegoddi sáhtá ovddidit árvalusa Sámedikki dievasčoahkkimii áššiin maid meannuda.

Dievasčoahkkin sáhtá mearridit sierra njuolggadusaid bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádus- ja bargosuorgái.

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi galgá sierra njuolggadusaidis mielde ovddasvástádusa ja bargosuorggi birra § 4 mielde addit jahkediedáhusa. Jahkediedáhusas galgá boahit ovdan bearráigeahččanlávdegotti ovddit jagi doaibma.

2. BEARRÁIGEHAHČČANLÁVDEGOTTI LAHTUT

Sámediggi vállji 14.10.09 áššis 34/09 čuovvovaš lahtuid bearráigeahččanlávdegoddái áigodahkii 2009 - 2013:

1. Randi A. Skum, jodiheddji
2. Åge Nordkild, nubbinjodiheddji
3. Silje Karine Muotka, lahttu
4. Jørn Are Gaski, lahttu
5. Mariann W. Magga, lahttu

Siskkáldas čeahkkimat:

Bearráigeahččanlávdegoddi lea čađahan čuovvovaš siskkáldas čeahkkimiid doaibmaáigodagas:

- Oslo 28.08.12
- Oslo 03.10.12

Čeahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

250 siidu 317 siiddus

- Oslo 06.12.12

Konferánsat ja eará:

- Romsa 23.04.12

Miniseminára bearráigeahččama ja geahču birra maid Deloitte Norge lágidii.

3. BEARRÁIGEAHČČANLÁVDEGOTTI DOAIBMA

Áššemeannudanbálvalusaid rámmašiehtadus

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi lea dahkan rámmašiehtadusa áššemeannudanbálvalusain ALT advokáhtafitnodagain. ALT advokáhtafitnodat galgá addit Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi bealátkehtes/áššálaš áššemeannudanbálvalusaid. Šiehtadusáigodat leat golbma jagi, ja dan lea vejolaš guhkidit jagiin.

Diiimmá jahkedieđáhusas deattuhii bearráigeahččanlávdegoddi ahte čállingoddedoaimma ásahanbargu vuoruhuvvo 2012:s. Dát lea dál ordnašuvvan.

Bearráigeahččanlávdegoddi lea meannudan čuovvovaš áššiid 2012:s:

Ášši 09/12 Árvalusat 2013 bušehtti

Bearráigeahččanlávdegoddi lea ollu gerddiid dovddahan ahte bušeahtas juolludeapmi lea leamaš menddo unni. Jagi 2012 bušeahtta lei 500 000 ru. Go galgá ollašuttit ovddasvástádusa ja bargosuorggi bearráigeahččanlávdegotti sierra njuolggadusaid ektui ja sáhttit máksit goluid daid iskkademiid oktavuodas maid bearráigeahččanlávdegoddi háliida čadahit, de ferte ekonomalaš rámmii jahkái 2013 boahit lasi ruhta. Bearráigeahččanlávdegoddi ovddidii bušeahttabarggu oktavuodas ahte dárbu lea badjel 900 000 ru.

Ášši 10/12 Fápmudus viežžat dieđuid Sámedikki arkiivvas

Áššemeannudanbálvalusaid rámmašiehtadus regulere barggu Sámedikki bearráigeahččanlávdegotti ja ALT advokáhtafitnodaga gaskka. Bearráigeahččanlávdegoddi oinnii maddái ahte lea dárbu formaliseret rolla bearráigeahččanlávdegotti ja Sámedikki hálddahusa gaskka. Dan oktavuodas dahkkojuvvui šiehtadus mii addá bearráigeahččanlávdegoddi, dievasčoahkkinjođihangotti bokte viiddiduvvon vuoigatvuoda geahččat dokumeanttaid. Dát geahččan ii guoskka dokumeanttaide mat gullet bargiidarkiivvi ja dokumeanttaide mat leat suollemasat sihkarvuodálaga miele.

Ášši 11/12 Hálddašanodastusa, rehketdoalloodastusa ja bealátkehtesvuoda áššiid meannudanrutiinnat

Sámedikki Bearráigeahččanlávdegoddi lea ráhkadahtán odđa rutiidnaevttohusa movt hálddašanodastus ja rehketdoalloodastus galget čadahuvvot. Bearráigeahččanlávdegoddi oinnii ahte lea dárbu geahčadit lagabuidda ovddiduvvon rutiinnaid ja áigu maŋŋá guorahallat daid. Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi lea ožžon dieđuid fáttáid birra mat gusket almmolašvuoda ja jávohisvuodageaskku problematihkkii, ja movt meannudit bealátkehtesvuoda.

Ášši 12/12 Riskaárvoštallan – riskasurggiid identifiseren

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi oaidná man deatalaš lea identifiseret riskkaid ja sáhttit áddet movt daiguin láhttet. Deatalaš lea maddái máhttit njuolggadusaid birra mat leat vuoddu ja movt dat galget geavahuvvot dalle go áššit, main lea oktavuoha dán problematihkkii, ovddiduvvojit bearráigeahččanlávdegoddi.

Ášši 18/12 Bearráigeahččanlávdegotti barggu odđa njuolggadusat

Bearráigeahččanlávdegoddi registrere ahte Bearráigeahččanlávdegotti sierra njuolggadusaid ovddasvástádusa ja bargosuorggi ektui, mat leat mearriduvvon 27.09.2006, lea dárbu sihke ođasmahttit ja dain ferte čorget eret fáktameattáhusaid. Go guoská fáktameattáhusaide, de lea das oktavuoha earret eará lávdegotti nammi, ja dasto čujohusat bargguide mat eai leat šat. Njuolggadusat maid eai leat ođasmahttojuvvon daid hástalusaid ektui mat bearráigeahččanlávdegotti oaivila mielde berrejit leat mielde dán lágan njuolggadusain.

Danne lea ráhkaduvvon ođđa njuolggadusevttohus, mas leat dárbbaslaš divvumat ja lasáhusat.

Dasto lea ráhkaduvvon maiddái bagadusevttohus njuolggadusaid várás.

Rievdadusat njuolggadusain ja ođđa bagadus ovddiduvvo Sámedikki dievasčoahkkimii dohkkeheapmái.

Ášši 19/12 Sámedikki rehketoalu revideren

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá bukti mearkkašumiid Sámedikki jahkerektdollui. Dan oktavuodas áigu bearráigeahččanlávdegoddi buktit mearkkašumiid Riikarevišuvnna mearkkašumiide jagi 2011 rehketoollui.

Ášši 21/12 Sámediggeráđi čoahkkingirjijt

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá geahččat Sámedikki čoahkkingirjiid. Dan oktavuodas lea álggahuvvon bargu ahte geahčadit Sámedikki čoahkkingirjiid. Barggus kártejuvvo:

- movt Sámediggeráđi čoahkkingirjijt fievrividuvvojit
- movt ovttaskas ráđđelahtu disposišuvnnat fievrividuvvojit čoahkkingirjái
- movt ráđi disposišuvnnat dávistit dievasčoahkkinnmearrádussii
- oppalaš rutiinnat movt čoahkkingirjijt čállojuvvojit

Ášši 22/12 Eará

Bearráigeahččanlávdegoddi háliidii “Forum for kontroll og tilsyn” lahttun ja mearriduvvui ahte lahttovuohta tevdnejuvvo ja lahttovuohta gustogoahá 01.01.13 rájes.

4. ISKKADEAMIT MAT ČAĐAHUVVOJIT BOAHTTEVAŠ JAGIIN

Go váлгаáigodat lea fargga nohkan, de ferte dat ođđa bearráigeahččanlávdegoddi vuoruhit iskkademiid. Dálá bearráigeahččanlávdegoddi áigu dattetge addit muhtun mearkkašumiid dán čuoggái.

Bearráigeahččanlávdegotti bargodilli:

Bearráigeahččanlávdegotti bargodilli lea buorránan dán áigodagas, danne go lea dahkkojuvvon rámmašiehtadus áššemeannudanbálvalusaid ektui ALT advokáhtafitnodagain. Go dát namuhuvvon šiehtadus lea dahkkojuvvon, de veahkeha dat ođđa bearráigeahččanlávdegotti dainna lágiin ahte dat sáhtá ollu eanet fokuseret áššiid ja revišuvdnabarguid, dan sadjái go organisašuvdnastruktuvrra.

Dattetge lea dárbu oazžut sadjái buriid bargorutiinnaid, sihke bearráigeahččanlávdegotti ja ALT advokáhtafitnodaga gaska ja ALT advokáhtafitnodaga ja Sámedikki hálldahusa gaska. Dán nuppis dás lea erenoamáš mearkkašupmi bargui dalle go galgat geahčadit ráđi čoahkkingirjiid ja hálldasanođastusa. Dát leat dakkár barggut maid ođđa bearráigeahččanlávdegoddi nu johtilit go vejolaš ferte geahčadit.

Bearráigeahččanlávdegoddi eaktuda ahte ekonomalaš rámmat buoriduvvojit mealgat vai lávdegoddi áiggi mielde sáhtá čađahit daid doaimmaid mat leat eaktuduvvon ahte bearráigeahččanlávdegoddi galgá čađahit ovddasvástádusa ja bargosurggiid ektui.

Evttohus boahttevaš jagiid doaimman ja bearráigeahččami:

Iežas ovddideapmi:

- Bearráigeahččanlávdegoddi berre ain vuoruhit iežas ovddideami bearráigeahččanbarggu ektui. Dat mearkaša dan ahte ferte searvat sihke kurssaide ja konferánssaide.

Doarjjahálddašepmi:

Deatlaš bargu mii berre čadahuvvot lea Sámedikki doarjjahálddašepmi ođasmahttin. Dál leat gollan golbma jagi dan rájes go Doarjjastivra heaittuhuvvui ja doarjjahálddašepmi sirdojuvvui Sámediggeráđđái. Dán oktavuodas sáhtá leat áigeuovdil geahčadit lagabuidda:

- Mo váikkuhangaskaoapmeortnet protokollerejuvvo
- Dávista go váikkuhangaskaomiid geavaheapmi Sámedikki iežas vuoruhemiide
- áššemeannudanrutiinnaid

Bearráigeahččanlávdegoddi ferte maiddá geahčadit Sámediggeráđđi raportererutiinnaid dievasčoahkkimii. Doarjjastivra lávui buktit jahkediedáhusaid dievasčoahkkimii main bođii ovdan movt váikkuhangaskaoamit geavahuvvojedje. Berre árvvoštallojuvvo ahte berrešii go Sámediggeráđđi maiddá dahkat nu.

Riskaárvvoštallan:

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi oaivvilda ahte berre čadahuvvot riskaanalysa sámedikki doaimma ektui nu ahte livččii álkít identifiseret makkár riskkat leat organisašuvnna siskkobealde. Dán lágan analysa sáhtá guoskat čuovvovaš beliide:

- makkár áššiid siskkobealde dahje osiin hálddašeamis sáhtá mannat boastut?
- mii sáhtá mannat boastut ja man stuorra riska lea ahte gevvot sávakeahtes dáhpáhusat?
- makkár váikkuhusaid sáhttet sávakeahtes dáhpáhusat dagahit?
- makkár doaimbijuid álggahit maiguin unnidit riskavára?

5. HÁSTALUSAT

Deatlaš hástalus boahttevaš jagiide lea háhkat buriid ovttasbargorutiinnaid bearráigeahččanlávdegotti ja ALT advokáhtafitnodaga gaskka. Seamma guoská ALT advokáhtafitnodaga ja Sámedikki hálldahusa gaskasaš oktavuhtii. Dát lea deatlaš daid doaimmaid čađaheapmái maid lávdegoddi lea geatnegahttojuvvo dahkat njuolggadusaid mielde. Ráđi čoahkkingirjiid álgo iskkadeapmi čájeha ahte lea dárbu buoridit rutiinnaid protokollerema ja ráđi mearrádusaid almmustahttima ektui, gč. ALT advokáhtafitnodaga notáhta mii lea mielddusin.

Ekonomalaš rámmat fertejit boahtit dan dássái ahte lea vejolaš čadahit revisuovdnadoaimmaid dohkálaš vuogi mielde.

Bearráigeahččanlávdegoddi oaivvilda ahte berre čadahuvvot riskaanalysa sámedikki doaimma ektui.

Bearráigeahččanlávdegoddi deattuha ahte Sámediggi lea ovddideamen parlamentáralaš málle mii maiddá resurssaid dáfus fertešii vuhttot Sámedikki bearráigeahččandoaimmas.

Mearkkašupmi, Olgeš, Norgga Sámiid Riikasearvvi, Ovddadusbellodat, Johttisámiid listu, Nordkalottfolket, áirras Anne-Marit Eira

Sámedikki dárkkistanlávdegoddi lea jahkediedáhusas čilgen bures iežas doaimmaid. Viidáset leat sii maiddá válddahan bures váilevašvuodaid ráđi praktihkalaš doaimmaheamis. Dat guoská erenoamážit

áššemeannudanrutiinnaide, beavdegirječállimii ja daid háhkamii olahanmuddui ja váikkuhangaskaomiid geavaheami Sámedikki vuoruhemiid ektui, dása guoská maid ráđi sirddašan bušeahta siskkobealde.

Váilivuodát maid dárkkistanlávdegoddi lea cuiggodan, mielddisbuktet ahte Sámediggi rihkku hálddašanlága ja almmolašvuodalága. Dákkár rihkkumat dahket váttisin eará áššemeannudeami, nu go čuovvoleami dievasčoahkkimis ja váidagiin vára váldin, ja maiddái láivuda sámedikki beaggima.

Go geahččá dárkkistanlávdegotti jahkedieđáhusaid ovddit jagiid ovddas, de oaidnit ahte dárkkistanlávdegoddi lea cuiggodan dáid seamma váilivuodaid mánga jagi. Dat mearkaša ahte ráđđi ii leat dahkan maide aktiivvalaččat buoridandihti/ rievdadeami dihti bargomálles mat gusket cuiggoduvvon čuoggáide.

ALT advokáhttafitnodat lea hábmen raportta mas sii leat mannan čađa Sámedikki čoahkkingirjiid. Raporttas boahťa ovdan ahte eai buot beavdegirjiit Sámediggeráđi čoahkkimiin leat addon almmolašvuhtii. Sámedikki mielas ii leat dát dohkálaš, go Sámediggeráđi čoahkkimat galget leat rabas, ja mearrádušat mat dahkkojit, galget addot almmolašvuhtii olahanmuddui. Dákkár bargovuohki sáhtta maid veahkehit hástalit Sámedikki dohkkejumi. Sámediggeráđđi meannuda buot doarjjaáššiid, ja danin lea erenoamáš dehálaš rabasvuodain áššemeannudeami olis. Váilevaš duodaštusat ja olahanmunni dahká váttisin unnitlohkui ja eará berošteddjiide maŋŋil guorahallat ja veardádallat sámediggeráđi áššemeannudeami ja válddi doaimmaheamis mii sis lea. Dát lea maid mielde dahkame vejolažžan mielddisbuktit váilivuodaid ja boasttu mearrádušaid dahkat. Sámediggi áigu muittuhit ahte sámediggeráđđi ovdal lea ožžon cuiggodemiid beavdegirječállima dihte iežas mearrádušain, ja oaivvilda ahte ráđđi lei berret daid oážžut sadjai.

Sámediggi oaidná ahte sámediggepresideanta lea geigen vástádusa dárkkistanlávdegoddái raportta olis. Vástádušas deattuha presideanta ahte ii leat riehta ahte leat 25 duohta čoahkkima, vaikko leat 25 beavdegirji, danin go praktihkalaš sivaidd geažil sáhttet ráhkaduvvot eanet čoahkkingirjiit ovttá čoahkkimii. Osiin dán leat fápmuduvvon áššit main lea mearráduš maid hálldahus lea dahkan. Sámediggi oaidná ahte sáhtta leat praktihkalaččat vuogas, muhto deattuha ahte dát ii leat čorgat go olggobealde geahččá. Sámediggi deattuha ahte váilivuodát maid dárkkistanlávdegoddi lea almmuhan, čájeha stuora hástalusaid gulahallamis gaskal sámediggeráđi ja eará álbmotválljejuvvon áirasiid. Váilevaš gulahallan, beavdegirjiid dihte mat eai leat dievaslaččat, eai ge olahanmutter, dahket barggu váttisin lávdegottiide ja dievasčoahkkimii go dain sáhtta leat váilevaš mearridanvuodđu.

Jus dievasčoahkkin ii oaččo dieđuid beavdegirjiin mat berrejit leat dain, de lea dat mielde láivudeame dievasčoahkkima rolla ja dohkkejumi – dása lea Sámediggi hui vuostá.

Sámedikki dievasčoahkkin vuordá ahte Sámediggeráđđi buorida bargodábiid áššemeannudeamis ja beavdegirječállimis, sihke sámegillii ja dárogillii.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 06.06.12 dii. 09.43.

Ášši/Sak PFL 006/13

Ášši/Sak DC 026/13

Sierra njuolggadusat bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádussii ja bargosuorgái – revideren

Arkiivaáššennr.
13/98

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Bearráigeahččanlávdegoddi	06.05.13	
Dievasčoahkkinjodihangotti	07.05.13	
Plána- ja finánsalávdegoddi	21.–24.05.13	PFL 006/13
Sámedikki dievasčoahkkin	3. – 7.06.13	DC 26/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui gaskavahkku geassemánu 6. b.2013 dii. 09.43.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namabus
1			Bagadus bearráigeahččanlávdegotti njuolggadusaide

II Evttohusat ja mearkkašumit

Dievasčoahkkinjodihangotti mearrádusárvalus:

Dievasčoahkkinjodihangoddi rávve doarjut bearráigeahččanlávdegotti evttohusa sierra njuolggadusain bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádusa ja bargguid ektui - revideren.

Sierra njuolggadusat bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádus- ja bargosuorgái

§ 1 Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi

Bearráigeahččanlávdegotti organiseren, bargamušat ja ovddasvástádus čilgejuvvo Sámedikki čoahkkinortnegis § 14 ja § 15.

§ 2 Bearráigeahččanlávdegotti bargamušat

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá fágalaš vuoduin doaimmahit parlamentáralaš bearráigeahču ja stivren-bearráigeahču iskamiin ja čielggademiin áššebeliid, árvoštallat daid áshuvvon eavttuid ja ortnegiid ektui, ja čujuhit vejolaš boasttuvuođaid ja váilevašvuođaid.

Bearráigeahččanlávdegottis dahje sis geasa Bearráigeahččanlávdegoddi lea fápmudan válldi, lea dievaslaš vuoigtavuohta beassat oaidnit Sámedikki dokumeanttaid, rapporttaid ja sullasaččaid.

§ 3 Bearráigeahččanlávdegotti bargovuogit

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá barggustis:

1. Láhčit saji rabas digaštallamii gos moaitámuš čilgejuvvo ja vuodustuvvo.
2. Láhčit saji digaštallamii Sámedikki orgánain
3. Geahččalit garvit bellodatpolitihkalaš beliid.

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá álo árvoštallat bearráigeahččanbarggu viidodaga daid vejolašvuodaid ektui ahte gávdnat boasttuvuodaid ja váilevašvuodaid.

Iskkademiid čadahepmi bearráigeahču ja gulaskuddamiid várás sáhtta dušše čadahit dain áššiin, mat leat mearriduvvon galget formálalaččat meannuduvvot Bearráigeahččanlávdegottis. Iskkademiid čadaheami oktavuodas galgá ráhkaduvvon mandáhta mas bargamuš boahťa čielgasit ovdan.

§ 4 Bearráigeahččanlávdegotti áššiid ovddideapmi

Bearráigeahččanlávdegoddi sáhtta earenoamáš áššiin ovddidit mearrádusevttohusa sierra áššin dievasčoahkkimii. Muđui áššit ovddiduvvojit jahkedieđáhusa bokte, gč § 5 nr. 1. Mearrádusevttohus galgá sáddejuvvo áirasiidda dan áigemearis mii lea mearriduvvon čoahkkinortnega paragrafas 21.

§ 5 Bearráigeahččanlávdegotti jahkedieđáhus

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá juohke jagi ráhkadit jahkedieđáhusa maid ovddida dievasčoahkkimii. jahkedieđáhus galgá sáddejuvvo áirasiidda dan áigemearis mii lea mearriduvvon čoahkkinortnega paragrafas 21, ja das galget čuovvovaš fáttat leat mielde:

1. Konkrehta áššit maid Bearráigeahččanlávdegoddi lea meannudan, oktan Bearráigeahččanlávdegotti mearrádusevttohusain dakkár áššiin mat eai leat leamaš ovddiduvvon sierra áššin dievasčoahkkimii, gč § 4.
2. Lisat mii čájeha dollojuvvon čoahkkimiid ja čadahuvvon bargguid.
3. Mearkkašumit Sámedikki jahkerehketdollui.
4. Mearkkašumit Sámediggeráđi čoahkkingirjiide, dás maiddái doarjagiidda ja juolludemiide.
5. Mearkkašumit Sámedikki váiddalávdegotti čoahkkingirjiide.
6. Mearkkašumit riikarevišuvnna rapporttaide.
7. Vejolaš ávžžuhusat olggobealde bearráigeahččan- ja revisuvdnaorgánaide ahte lagabui geahčadit dihto beliid.
8. Plána das maid Bearráigeahččanlávdegoddi áigu lagabui bearráigeahččat boahhtevas jagi .
9. Daid iskkademiid válddahus mat leat čadahuvvon § 6 vuodul.

§ 6 Bearráigeahččanlávdegotti mearráduusat

Daid áššiid oktavuodas, maidda ii gusto § 5, mearrida Bearráigeahččanlávdegoddi čoahkkimis go áigu:

1. Čadahit ovdaiskkademiid.
2. Formálalaččat meannudišgoahtit ášši.
3. Čadahit gulaskuddamiid.

Bearráigeahččanlávdegoddi sáhtta maiddái dahkat mearrádusa:

1. Doallat dárbbaslaš čoahkkimiid
2. Bidjat johtui iskkademiid mat mielddisbuktet bálvalusaid oastima.

Mearráduusat dahkkojuvvojit dábálaš eanetloguin. Sihke evttohus ja Bearráigeahččanlávdegotti mearráduusat galget čállojuvvo beavdegirjái.

§ 7 Bearráigeahččanlávdegotti iskkadeamit

Ovdalgo Bearráigeahččanlávdegoddi čadaha iskkadeami, de diedihuvvo Sámediggeráđdi dahje vejolaččat Dievasčoahkkinjođihangoddi.

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá geahččat bearrái ahte ášši lea čuvgehuvvon nu bures go vejolaš. Bearráigeahččanlávdegoddi háhká daid dieđuid maid dat atná deatalažžan.

Ii ovttasge leat bággu addit čilgehusa Bearráigeahččanlávdegoddái. Čilgehusat mat leat addojuvvon Bearráigeahččanlávdegoddái, galget sihkkarastojuvvot duhtadeaddji láhkai.

Earret go jus Bearráigeahččanlávdegoddi mearrida eará iešguđet ássis, de eai leat dat čoahkkimat ja ságastallamat mat čađahuvvojit oassin iskkadeamis, rahpasat álbmogii.

Iskkadeapmi loahpahuvvo raporttain. Raporta lea almmolaš ja das galgá leat válldahuvvon dat ášši mii lea čielggaduvvon, ja das galgá boahhtit ovdan mo Bearráigeahččanlávdegoddi lea árvvoštallan ášši.

§ 8 Bearráigeahččanlávdegotti gulaskuddamat

Bearráigeahččanlávdegoddi sáhhtá čađahit gulaskuddamiid oassin iskkadeamis § 7 vuodul. Son guhte gohččojuvvo gulaskuddamii, boahhtá eaktodáhtolaččat ja mearrida ieš áigu go son vástidit Bearráigeahččanlávdegotti gažaldagaide.

Earret go jus eará lea mearriduvvon, de galgá gulaskuddan leat rabas. Bearráigeahččanlávdegoddi mearrida dábalaš enetloguin galgá go gulaskuddan ollásit dahje muhtun muddui čađahuvvot gitta uvssaid duohken. Bearráigeahččanlávdegoddi sáhhtá dušše gitta uvssaid duohken váldit vuostái jávohisvuodageatnegas dieđuid.

§ 9 Sin vuoigatvuodát, geaidda ášši guoská

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá barggustis bearráigeahččat ahte fuolahuvvojit sin vuoigatvuodát, geaidda ášši guoská. Dajaldagain “sii, geaidda ášši guoská” oaivvilduvvo olbmot, organisašuvnnat dahje ovtastusat geaidda Bearráigeahččanlávdegotti bargu guoská.

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá láchit dilálašvuoda dasa ahte sii, geaidda ášši guoská, ožžot vejolašvuoda ovddidit cealkámuša.

Sii, geaidda ášši guoská, galget ávžžuhusa vuodul oažžut daid dieđuid main lea mearkkašupmi sin iežaset dillái, earret go jus dakkár dieđut sáhhtet vahágahttit iskkadeami dahje goalmát beali.

Ovdalgo Bearráigeahččanlávdegoddi geige raporttas, de galgá juohkehaš geasa iskkadeapmi guoská, oažžut dieđu das mo iskkadeami boađus guoská sutnje.

Sis, geaidda ášši guoská, lea vuoigatvuohta oažžut veahki iskkadeami buot muttuin.

§ 10 Jávohisvuodábággu

Hálldašanlága njuolggadusat jávohisvuodábákku birra gustojit seamma láchkai Bearráigeahččanlávdegotti lahtuide. Jávohisvuodábággu gusto maiddái maŋŋá go iskkadeapmi lea loahpahuvvon.

Juohkehažžii gii čađaha barggu Bearráigeahččanlávdegotti ovddas dahje eará láchkai oažžu dieđuid lávdegottis, gusto jávohisvuodábággu seamma láchkai go Bearráigeahččanlávdegotti lahtuide. Go Bearráigeahččanlávdegoddi čađaha iskkademiid, de sáhhtá iskkadeami mandáhtas mearriduvvot ahte láchkageatnegahttojuvvon jávohisvuodábággu, lagabui mearriduvvon viidodagas, ii galgga gustot sutnje gii addá čilgehusa dahje eará láchkai addá dieđuid Bearráigeahččanlávdegoddái.

Plána- ja finánsalávdegotti árvalus

Álggahus

Bearráigeahččanlávdegoddi lea Sámedikki bearráigeahččanorgána. Bearráigeahččanlávdegoddi galgá čađahit parlamentáralaš bearráigeahččama ja váikkuhit dan ahte Sámediggi juvssašii daid mihttomeriid mat leat biddjojuvvon gustovaš njuolggadusaid ja juolluduvvon resurssaid rámmaid siskkobealde. Bearráigeahččanlávdegotti organiseren, barggut ja ovddasvástáduš bohtet ovdan Sámedikki čoahkkinnortnegis § 14 ja § 15.

Evttohus

Norgga Sámiid Ráikasearvvi (NSR), Bargiidbellodaga sámediggejoavkkeu (Bb), Sámit Máttá-Norggas, Árja ja Olgešbellodaga evttohus

Evttohus 1

§ 7. Bearráigeahččanlávdegotti iskkadeamit

Vuosttaš cealkka goalmát teakstaoasis sihkkovuvvo (“Ti ovttasge leat bággu addit čilgehusa...”).

Loahppa rievdatkeahtá.

§ 8. Bearráigeahččanlávdegotti gulaskuddamat

Vuosttaš lađas: (mearrida ieš áigu go) sihkkovuvvo.

Ođđa cealkka: Son guhte gohččovuvvo gulaskuddamii, mearrida ieš áigu go vástidit bearráigeahččanlávdegotti gažaldahkii.

Ovddádusbellodaga evttohus

Evttohus 2

Dábálaš geavahus lea ahte bearráigeahččanlávdegotti lahtuin ii leat makkárgge luohttámušdoaibma ja posišuvnnat mat leat vuolgán dan orgánas maid dat galgá bearráigeahččat. Dán vuodul ovddiduvvo čuovvovaš:

Lassievttohus:

Boahnte vuodđudeami oktavuodas biddjovuvvo vuodđun ahte ii oktage bearráigeahččanlávdegotti lahtuin čohkká ovttage eará lávdegottis, ráđis dahje komiteas.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat:

Muđui doarju Sámediggi Sámediggeráđi árvalusa.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 36 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 2 hilgojuvvui 34 jienain. 2 jienastedje beali.
- Evttohus 1 mearriduvvui 34 jienain 2 jiena vuostá.
- Plána- ja finánsalávdegotti evttohus mearriduvvui 34 jienain 2 jiena vuostá

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Marie Therese Nordsletta Aslaksen, áššejođiheaddji	
2	Arthur Tørfoss	
3	Rolf Arthur Johansen	Randi A. Skum
4	Ronny Wilhelmsen Ronny Wilhelmsen	Áge Nordkild
5	Marie Therese Nordsletta Aslaksen, áššejođiheaddji	

VI Sámedikki mearrádus

Dievasčoahkkinjođihangoddi rávve doarjut bearráigeahččanlávdegotti evttohusa sierra njuolggadusain bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádusa ja bargguid ektui - revideren.

Sierra njuolggadusat bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádus- ja bargosuorgái

§ 1 Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi

Bearráigeahččanlávdegotti organiseren, bargamušat ja ovddasvástádus čilgejuvvo Sámedikki čoahkkinortnegis § 14 ja § 15.

§ 2 Bearráigeahččanlávdegotti bargamušat

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá fágalaš vuoduin doaimmahit parlamentáralaš bearráigeahču ja stivren-bearráigeahču iskamiin ja čielggademiin áššebeliid, árvoštallat daid áshuvvon eavttuid ja ortnegiid ektui, ja čujuhit vejolaš boasttuvuođaid ja váilevašvuođaid.

Bearráigeahččanlávdegottis dahje sis geasa Bearráigeahččanlávdegoddi lea fápmudan válldi, lea dievaslaš vuogiatvuohtha beassat oaidnit Sámedikki dokumeanttaid, rapporttaid ja sullasaččaid.

§ 3 Bearráigeahččanlávdegotti bargovuogit

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá barggustis:

1. Láhčit saji rabas digaštallamii gos moaitámuš čilgejuvvo ja vuodustuvvo.
2. Láhčit saji digaštallamii Sámedikki orgánain
3. Geahččalit garvit bellodatpolitihkalaš beliid.

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá álo árvoštallat bearráigeahččanbarggu viidodaga daid vejolašvuođaid ektui ahte gávdnat boasttuvuođaid ja váilevašvuođaid.

Iskkademiid čadahepmi bearráigeahču ja gulaskuddamiid várás sáhtta dušše čadahit dain áššiin, mat leat mearriduvvon galget formálalaččat meannuduvvot Bearráigeahččanlávdegottis. Iskkademiid čadaheami oktavuodas galgá ráhkaduvvon mandáhta mas bargamuš boahťa čielgasit ovdan.

§ 4 Bearráigeahččanlávdegotti áššiid ovddideapmi

Bearráigeahččanlávdegoddi sáhtta earenoamáš áššiin ovddidit mearrádusevttohusa sierra áššin dievasčoahkkimii. Muđui áššit ovddiduvvojit jahkedieđáhusa bokte, gč § 5 nr. 1. Mearrádusevttohus galgá sáddejuvvo áirasiidda dan áigemearis mii lea mearriduvvon čoahkkinortnega paragrafas 21.

§ 5 Bearráigeahččanlávdegotti jahkedieđáhus

Bearráigeahččanlávdegoddi galgá juohke jagi ráhkadit jahkedieđáhusa maid ovddida dievasčoahkkimii. jahkedieđáhus galgá sáddejuvvo áirasiidda dan áigemearis mii lea mearriduvvon čoahkkinortnega paragrafas 21, ja das galget čuovvovaš fáttát leat mielde:

1. Konkrehta áššit maid Bearráigeahččanlávdegoddi lea meannudan, oktan Bearráigeahččanlávdegotti mearrádusevttohusain dakkár áššiin mat eai leat leamaš ovddiduvvon sierra áššin dievasčoahkkimii, gč § 4.
2. Lisat mii čájeha dollojuvvon čoahkkimiid ja čadahuvvon bargguid.
3. Mearkkašumit Sámedikki jahkerektdollui.
4. Mearkkašumit Sámediggeráđi čoahkkingirijjiide, dás maddái doarjagiidda ja juolludemiide.
5. Mearkkašumit Sámedikki váiddalávdegotti čoahkkingirijjiide.
6. Mearkkašumit riikarevišuvnna rapporttaide.
7. Vejolaš ávžžuhusat olggobealde bearráigeahččan- ja revisuvdnaorgánaide ahte lagabui geahčadit dihto beliid.
8. Plána das maid Bearráigeahččanlávdegoddi áigu lagabui bearráigeahččat boahttevaš jagi .
9. Daid iskkademiid válldahus mat leat čadahuvvon § 6 vuodul.

§ 6 Berráigeahččanlávdegotti mearrádusat

Daid áššiid oktavuodas, maida ii gusto § 5, mearrida Berráigeahččanlávdegoddi čoahkkimis go áigu:

1. Čadahit ovdaiskkademiid.
2. Formálalaččat meannudišgoahtit ášši.
3. Čadahit gulaskuddamiid.

Berráigeahččanlávdegoddi sáhtta maiddá dahkat mearrádusa:

1. Doallat dárbblaš čoahkkimiid
2. Bidjat johtui iskkademiid mat mielddisbuktet bálvalusaid oastima.

Mearrádusat dahkkojuvvojit dábálaš eanetloguin. Sihke evttohus ja Berráigeahččanlávdegotti mearrádus galget čállojuvot beavdegirjái.

§ 7 Berráigeahččanlávdegotti iskkadeamit

Ovdalgo Berráigeahččanlávdegoddi čadaha iskkadeami, de diedihuvvo Sámediggeráđđi dahje vejolaččat Dievasčoahkkinjođihangoddi.

Berráigeahččanlávdegoddi galgá geahččat berrái ahte ášši lea čuvgehuvvon nu bures go vejolaš. Berráigeahččanlávdegoddi háhká daid dieđuid maid dat atná deatalažžan.

Čilgehusat mat leat addojuvvon Berráigeahččanlávdegoddái, galget sihkkarastojuvvot duhtadeaddji láhkai.

Earret go jus Berráigeahččanlávdegoddi mearrida eará iešguđet ássis, de eai leat dat čoahkkimat ja ságastallamat mat čadahuvvojit oassin iskkadeamis, rahpasat álbmogii.

Iskkadeapmi loahpahuvo raporttain. Raporta lea almmolaš ja das galgá leat válddahuvvon dat ášši mii lea čielgaduuvvon, ja das galgá boahit ovdan mo Berráigeahččanlávdegoddi lea árvoštallan ášši.

§ 8 Berráigeahččanlávdegotti gulaskuddamat

Berráigeahččanlávdegoddi sáhtta čadahit gulaskuddamiid oassin iskkadeamis § 7 vuođul. Son guhte gohččojuvvo gulaskuddamiid, mearrida ieš áigu go vástidit berráigeahččanlávdegotti gažaldahkii.

Earret go jus eará lea mearriduvvon, de galgá gulaskuddan leat rabas. Berráigeahččanlávdegoddi mearrida dábálaš eanetloguin galgá go gulaskuddan ollásit dahje muhtun muddui čadahuvvot gitta uvssaid duohken. Berráigeahččanlávdegoddi sáhtta dušše gitta uvssaid duohken váldit vuostái jávohisvuodageatnegas dieđuid.

§ 9 Sin vuoigatvuodát, geaidda ášši guoská

Berráigeahččanlávdegoddi galgá barggustis berráigeahččat ahte fuolahuvvojit sin vuoigatvuodát, geaidda ášši guoská. Dajaldagain “sii, geaidda ášši guoská” oaivvilduvvo olbmot, organisašuvnnat dahje ovtastusat geaidda Berráigeahččanlávdegotti bargu guoská.

Berráigeahččanlávdegoddi galgá láchit dilálašvuoda dasa ahte sii, geaidda ášši guoská, ožžot vejolašvuoda ovddidit cealkámuša.

Sii, geaidda ášši guoská, galget ávžžuhusa vuođul oažžut daid dieđuid main lea mearkkašupmi sin iežaset dillái, earret go jus dakkár dieđut sáhttet vahágahttit iskkadeami dahje goalmát beali.

Ovdalgo Berráigeahččanlávdegoddi geige raporttas, de galgá juohkehaš geasa iskkadeapmi guoská, oažžut dieđu das mo iskkadeami boađus guoská sutnje.

Sis, geaidda ášši guoská, lea vuoigatvuodta oažžut veahki iskkadeami buot muttuin.

§ 10 Jávohisvuodábággu

Hálddašanlága njuolggadusat jávohisvuodábákku birra gustojit seamma láhkai Bearráigeahččanlávdegotti lahtuide. Jávohisvuodábággu gusto maiddái maŋŋá go iskkadeapmi lea loahpahuuvvon.

Juohkehažžii gii čadaha barggu Bearráigeahččanlávdegotti ovddas dahje eará láhkai oažžu dieđuid lávdegottis, gusto jávohisvuodábággu seamma láhkai go Bearráigeahččanlávdegotti lahtuide.

Go Bearráigeahččanlávdegoddi čadaha iskkademiid, de sáhtta iskkadeami mandáhtas mearriduvvot ahte láhkageatnegahttojuvvon jávohisvuodábággu, lagabui mearriduvvon viidodagas, ii galgga gustot sutnje gii addá čilgehusa dahje eará láhkai addá dieđuid Bearráigeahččanlávdegoddi.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvvui 6.6.2013 dii. 09.58.

Ášši/Sak BFOL 004/13

Ášši/Sak DC 027/13

Strategiija mo sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemiid oktavuodas

Arkiivaáššnr.
11/3565

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššnr.
Sámediggeráđdi	24.04.13	SR 065/13
Bajásšaddan-, fuolahus- ja oahppolávdegoddi	21.–24.05.13	BFOL 005/13
Sámedikki dievasčoahkkin	3. – 7.06.13	DC 27/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui gaskavahku geassemánu 6. b. 2013 dii. 10.33

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus
1			Ášši 065/13 Strategiija mo sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemiid oktavuodas

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearršdusárvalus:

Sámediggeráđdi ovddida čuovvovaš strategiijadokumeantta dievasčoahkkinmeannudeapmái:

Strategiija mo sihkkarastit arálaid ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemiid oktavuodas

1. Álggahus

Sámedikki ásaheapmi lea energiijahukseniidduid boadus. Áltá-/Guovdageaineanu dulvadeami riidu bijai vuodu dálá sámeapolitiikkii ja lei njuolgo sivan dasa go Sámediggi ásaheavvui. Čáhcefápmorusttegiid, bieggafápmorusttegiid ja elfápmolinjjáid huksemat leat maiddái odne hástalussan sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaid ja servodateallima bisuheami dáfus. Stuoraservodaga dađistaga stuorát dárbu energiijii bágge ovdan odđa elfápmoproševttaid ja nu maiddái elfápmojodihanfierpmádaga viiddideami ja divodeami. Sámediggi giedahallá jahkásaččat olu konsešuvdnaáššiid energiija olis. 2012/2013 jahkemolsumis ledje 270 ohcama odđa čáhcefápmo- ja bieggafápmoásahemiid dáfus, ja elfápmolinjjáid dáfus, dušše dan golmma davimus fylkkas, NČE neahttasiiidduid mielde.

Stuora beroštupmi elfápmohuksemiidda maŋemus jagiid lea dagahan sisabahkkemiid sámi guovllu areálaide. Lea vuordimis ahte dát dáhpai lassána. Dálkkádatulbmilat dagahit ahte bieggafápmu vuoruhuvvo eambo. Eiseválddit leat ásahean elsertifikáhtaortnegiid mat galget leat mielde ruhtadeame odasmuvvi energiija. EU lea ásahean odasmuvvidirektiivva man ulbmilin lea lasihit odasmuvvi energiija oasi EU-

riikkaid oppalaš elfápmogeavaheamis. Dasa lassin lea sávaldat unnidit CO2-luoittu go elektrifisere bohkanvuoduid. Dát dilitt, oktan vuollegis reantodásiin ja lassi jearuin, dagaha ahte dáhttu hukset elfápmorusttegiid boahdá lassánit maiddá čuovvovaš jagiid.

Sámediggi oaidná ahte dálá servodatovdáneami geažil lea dárbu lasihit energiijabuvttadeami sihkkarastin dihte šattu ja ovdáneami servodagas. Dát guoká maiddá sámi servodahkii. Seammás leat mii čielgasat dan hárrái ahte min árbevirolaš ealáhusguovllut ja min kultuvra ferte oazžut vejolašvuodaid ovdánit. Sámedikki váldoulbmilin lea sihkkarastit sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaid ja servodatovdáneami luondduvuodu. Dát guoká maiddá huksenohcamiid gieđahallamiidda ja ráđđádallamiidda energiijabuvttadeami olis. Dát mielddisbuktet dávjá stuora sisabahkkemiid guovlluin gos ii leat leamaš buvttadeapmi ovdal. Dánna vuoduin lea Sámediggeráđđi álggahan barggu ráhkadit dán strategiijadokumeantta. Strategiijadokumeanta galgá čujuhit hástalusaide, ulbmiliidda ja strategiijaide.

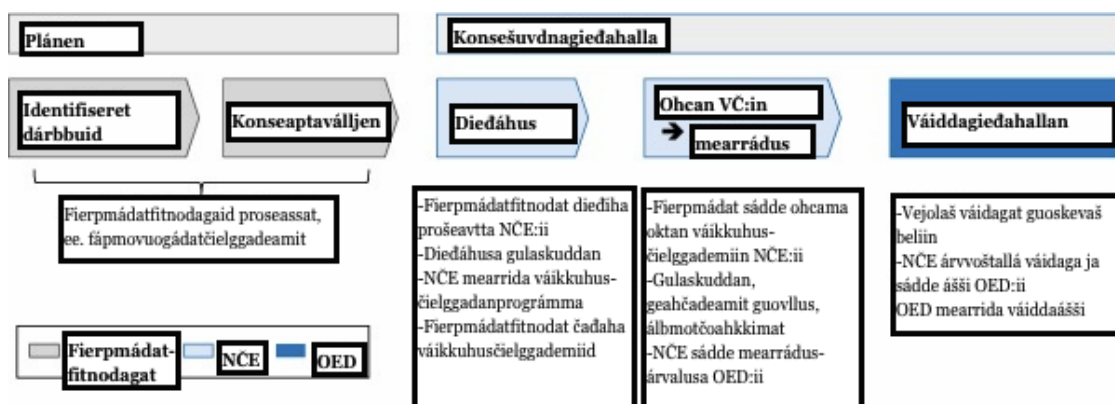
2. Mearridanproseassat ja gaskaoamit

a. Fierpmádat huksema nuppástusat

Ráđdehus ovdidiid njukčamánu 2012 dieđáhusa Stuoradiggái (Dieđ. St. 14) elrávdnjefierpmádaga huksema birra. Dieđáhusa namma lea Vi bygger Norge - om utbygging av strømmettet (Mii hukset Norgga - elrávdnjefierpmádaga huksen). Dieđáhusa mielde lea dárbu stuora investeremiidda elrávdnjefierpmádagas sihkkarastin dihte ahte buot oasis riikkas ožžot sihkkaris elrávdnjefálaldaga ja eambo dásseis hattiid. Deattuhuvvo maiddá ahte kapasitehta ferte lasihuvvot vai šaddet buoret vejolašvuodát hukset eambo ođasmuvvi energiija, ja vai sáhtá dustet geavahussáneami petroleumsektoris, industriijas ja guovlluin gos olmmošlohku lassána. Fierpmádatdieđáhus evttoha buoridit sihke distribušuvdnafierpmádaga, regionálfierpmádaga ja guovddášfierpmádaga. Statnettas lea ovddasvástáduš hukset guovddášfierpmádaga, ja fierpmádatfitnodagain ges lea ovddasvástáduš regionálfierpmádahkii ja distribušuvdnafierpmádahkii.

Nu go diehtit, de addojuvvui 2012:s konsešuvdna hukset osiid Davvi-Norgga guovddášfierpmádagas dan bokte go NČE dohkkehii 420 kV-johtasa Ofuohtas Hámárfestii. Dát ášši lea dál váiddagieđahallamis OED:s maŋgel go maŋga instánsa leat váidán mearrádusa. Sámediggi lea maid váidán konsešuvdnamearrádusa danne go dát lea hui stuora areálasisabahkken sámi guovlluide. Ohcamis lea sáhka olles 370 km guhku elfápmolinjjas ja mii galgá mannat muhtun daid eanemus guovddáš boazodoalloguovlluid čađa Norggas. Elfápmolinjá čuohtá oktiibuot 30 orohakii ja ovttá Ruota beale čerrui, ja vel olu sámi kulturmuittuide. Linjá lea buorre ovdamearka mii čájeha makkár sisabahkkemiid elfápmolinjja buorideapmi sáhtá mielddisbuktit sámi guovlluin.

Fierpmádatdieđáhusas nannejuvvo ahte sápmelaččain álgoálbmogin leat vuoigatvuodát ILO-konvenšuvnna 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešheanaláš stáhtain. Doppe deattuhuvvo ahte sápmelaččain leat erenoamáš vuoigatvuodát luondduriggodagaide árbevirolaš sámi duovdagiin, ja ahte dása gullá erenoamáš vuoigatvuodta suddjemii sisabahkkemiid vuostá dáid resurssaid dáfus, ja vuoigatvuodta oassálastit dáid geavaheamis, stivremis ja suodjaleamis.

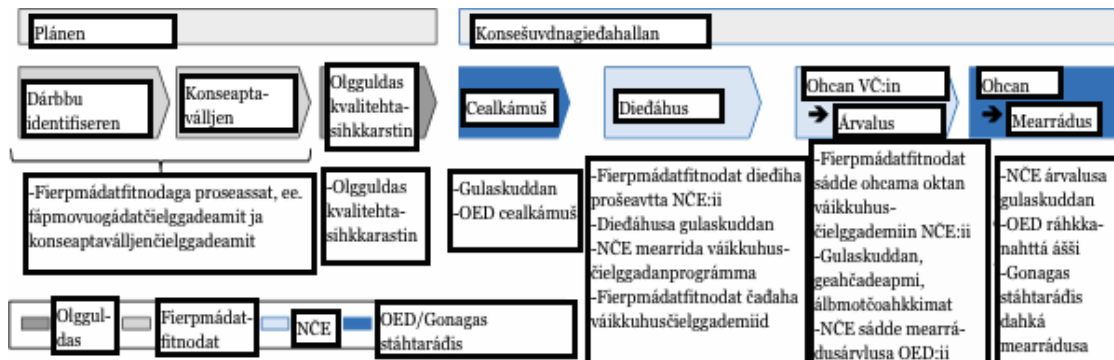

Fierpmádatdieđáhus Vi bygger Norge - om utbygging av strømmettet (Mii hukset Norgga - elrávdnjefierpmádaga huksen) čájeha dálá elfápmojohtasiid konsešuvdnagieđahallama nuppástusaid ja Čoahkkingirjii čállit: Roy Amundsen

beavttalmáhttima. Dálá vuogádaga mielde dahká NČE konsešuvdna-mearrádusa ja OED lea váiddainstánsa.

Govus čájeha movt fierpmádatguksenlobiid gieđahallamis lea gustovaš vuogádat ja bargovuohki.

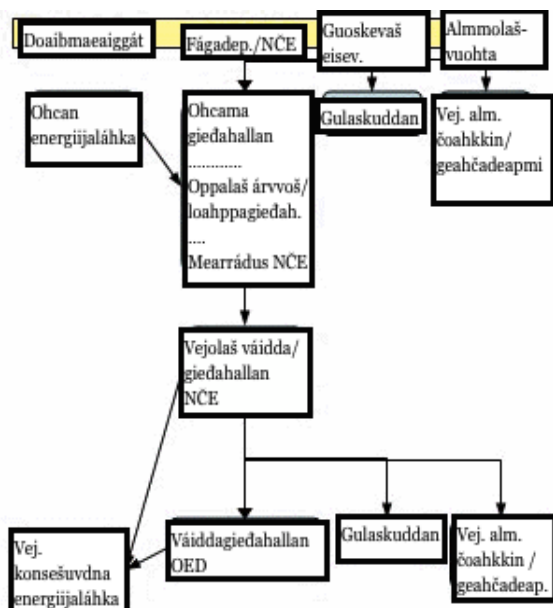
Guoskevaš sámi beroštumit konsulterejuvvojit mángga dásis proseassas, sihke čielggadanprográmma birra, mii lea oassin NČE konsešuvdnagieđahallamis, ja jus boahhtá váidda OED:ii. Rievdaduvvon árvalusa evttoha ráđđehus loktet mearridanválddi stuorát elfápmolinjá-áššiin. Dát mielddisbuvttáši ahte NČE ráhkada evttohusa departementii, ja Gonagas stáhtarádis mearrida ášši. Váiddagieđahallan heaittihuvvošii dalle. Ráđđehus atná dán áššemannolaga beavttalmáhttimin. Evttohuuvvon odđa áššemannolat govviduvvo čuovvovaš govvosis:

Ii leat čielggaduvvon movt sámi beroštumit galget fuolahuvvot odđa vuogádagas. Nannejuvvo dattetge ahte evttohuuvvon rievdadusat konsešuvdnagieđahallamis eai mielddisbuvtte nuppástusaid álbmotrievtti ja dálá ráđđádallanšiehtadusa dáfus mii energijaeiseválddiin lea. Ráđđehus evttoha ahte konsešuvdnaprošedyrat galget digaštallojuvvo Sámedikkiin diedáhusa viidáset barggus.

Lea Sámedikki beroštumi mielde suddjet sápmelaččaid guovlluid ja resurssaid ealáhusdoaimmaid vuodđun. Danne lea dehálaš oazzut konsešuvdnaprošedyraid mat addet Sámediggái ja eará guoskevaš sámi beroštumiide duohta váikkuhanválddi go stuorát elfápmolinjái konsešuvdnaohcamat gieđahallojuvvojit.

b. Elfápmohuksemaat energijalága je. mielde.

Biegga- ja čáhcefápmorusttegiid konsešuvdnaáššiid lohku lea lassánan maŋemus jagiid. 2012/2013 jahkemolsumis ledje NČE:s lagabui 300 bieggá- ja čáhcefápmorusttetohcama gieđahallamis dušše njealji davimus fylkkas. Ii leat eahpáduš ge das ahte jus dušše unna oasáš dain čadahuvvošii, de boahhtá sámi kultuvrra ja ealáhusvuodđu billistuvvot dovdomassii. Konsešuvdnaáššit mat gieđahallojuvvojit energijalága mielde leat elfápmolinját, bieggafápmorusttegat, smávva čáhcefápmorusttegat, gássafápmorusttegat j.e. Govus čájeha elfápmohuksemaat konsešuvdnagieđahallama áššemannolaga energijalága mielde.

Áššemannolat stuorát čáhcefápmorusttegiid gieđahallamis lea viidát. Dát áššit gieđahallojuvvojit čázadatlága mielde ja lea OED mii addá konsešuvdna NČE ávžžuhusa mielde. Prinsihpalaš áššit ovddiduvvojit Stuoradiggái. Stuoradiggi lea maid

váiddainstánsa stuorát čáhcefápmohuksemaat dáfus mat gieđahallojuvvojit čázadatlága olis. Buot stuorát čáhcefápmorusttegiid huksemaat galget váikkusčielggaduvvot ovdal go konsešuvdnaohcama árvvoštallojuvvo. Davimus fylkkain leat dál unnán ohcamat stuora čáhcefápmorusttethuksemaat hárrái.

Sámediggi lea gulaskuddanbealli buot energiijahuksemiid dáfus sámi guovlluin main lea diedihangeatnegasvuohta. Eanas áššit maidda Sámediggi buktá gulaskuddancealkámuša gusket bieggafápmorusttegiidda ja smávvaápmorusttegiidda. Leat unnán ohcamat earalágan elfápmorusttegiid dáfus nu go gássaápmorusttegiid, ulličáhceápmorusttegiid j.e.

Buriid bieggadiliid geažil lea Norga várra dat riikka Eurohpás gos leat buoremus eavttut buvttadit olu bieggafámu. Árbevirolaččat leat bieggafápmorusttegat biddjojuvvon biekkus báikkiide riddoguovlluide, muhto dál lea maid šaddan eambo dábálaš bidjat daid merrii gos dat monterejuvvojit bodnái. Eanas bieggafápmorusttegat Norggas leat bieggamillopárkkat gáttis. Dát gáibidit stuora areálad ja mielddisbuktet stuora sisabahkkemiid lundui. Oallugat oaivvildit maid ahte dat nuoskkidit duovdagiid visuálalaččat.

Bieggafápmorusttegiid konsešuvnnat giedáhhallojuvvojit energiijalága mielde. Prošeavttain gos installerejuvvon beaktu lea stuorát go 10 MW mielddisbukta gáibádusa váikkuhusčielggadeamiide. Okta bieggamillo buvttada dábálaččat 3 dahje 4 MW. Go eanas elfápmorusttegat hábmejuvvojit bieggamillopárkan, de fertejit váikkuhusčielggaduvvot. Visot bieggafápmorusttetáššiin maid Sámediggi lea giedáhhallan mañemus jagiid, lea ge váikkuhusčielggadeapmi leamaš gáibádussan. Doaibmaeaiggát ráhkada ja sádde váikkuhusčielggadeami oktan ohcamiin NČE:ii konsešuvdnagiedáhallamii. Bieggafápmoáššit gullet NČE ráđđádallansiehtadusa vuollái, ja dasa lassin lea Sámediggi gulaskuddaninstánsa ja das lea de vejolašvuohta vuosttaldit.

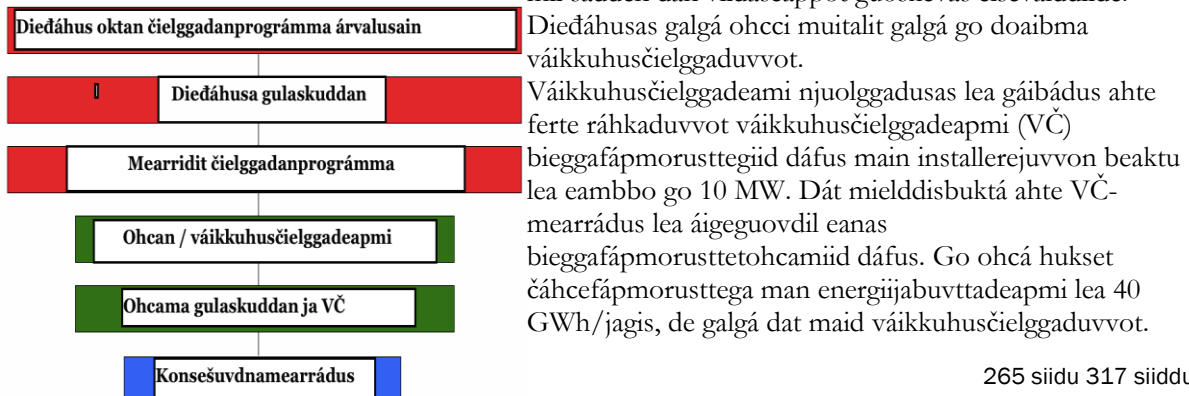
Smávvaápmorusttegiid ohcamat giedáhhallojuvvojit maid energiijalága mielde. Dáin ohcamiin lea álkit áššeprošeassa go stuorát čáhceápmorusttegiin mat giedáhhallojuvvojit čázádatlága vuodul. Dábálaččat ii gáibiduvvo váikkuhusčielggadeapmi. Micro- ja minifápmorusttegat eai leat konsešuvdnageatnegasat ja giedáhhallojuvvojit plána- ja huksenlága vuodul.

Iešalddis sáhtta smávvaápmorusttet neaktit unnán luondduvahágahttin. Muhto smávvaápmorusttegiid váikkuhusat sáhttet goitge šaddat stuorrát. Dat leat dávjá vuosttaš sisabahkkemat dakkár guovlluide gos ovdal eai leat leamaš sisabahkkemat. Bargogeainnut sáhttet rahpat vejolašvuodaid odđa huksemiidda, ja áiggi badjel ráhkadit alibiija lassi sisabahkkemiidda. Buodđu sáhtta mielddisbuktit vára ja vahágiid boazodollui omd. go guohtuneatnamat dulvaduuvvojit ja jieqat šaddet rašit. Doaibmaáigodat ja lassi johtaleapmi guovllus lea vahágin boazodoalloeláhussii. Muhto stuorámuš váikkuhussan leat dávjá buot smávvaápmorusttegiid negatiiva váikkuhusat oktii, ja erenoamážit ovttas eará infrastruktuivrahuksemiin. Muhtun orohagaide gos leat unnán guohtuneatnamat maid geavahit, sáhttet vel smávit huksemat ja sisabahkkemat maid mielddisbuktit stuora váikkuhusaid. Danne lea buorre go NČE mañemus jagiid lea ásahan vuogádaga gos čohkkehit buot smávvaápmorusttetohcamiid ovtta orohagas čohkiide ja konsešuvdnagiedáhallet buot ohcamiid oppalaččat. Dát vuogádat lea ásahuvvon ee. danne vai buorebut sáhtta árvvoštallat oppalaš váikkuhusaid.

Smávvaápmorusttegat sáhttet mángii maiddái guoskkahit ja billistit sámi kulturmuittuid. Sámedikkis lea dakkár bargovuohki ahte mii fállat doaibmaeaiggádii vejolašvuoda geahčadit ohcanguovllu ovdal go konsešuvdnaohcan giedáhhallojuvvo. Dát lea mielde dahkame áššemannolaga beaktileabbon, go árra dásis juo sáhtta gávnnahtit boahat go elfápmorusttet vuostálaga vejolaš automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittuiguin. Smávvaápmorusttegiid konsešuvdnaohcamat eai leat oassin NČE ráđđádallansiehtadusas, muhto Sámedikkis lea vejolašvuohta vuosttaldit dáid áššiid.

c. Čielggadanprográmma gulaskuddan, VČ ja konsešuvdnaohcama gulaskuddan, gulaskuddančoahkkimat

Konsešuvdnaáššiin energiijalága vuodul čatnasa Sámediggi áššái mángga dásis áššemannolagas. Eanas áššit mat gusket energiijahuksemiidda, álget dainna ahte huksejeddji sádde diedáhusa doaimma birra NČE:ii, mii sádden dán viidáseappot guoskevaš eiseválddiide.

Ohcamiid dáfus main lea sáhka lassi buvttadeamis gaskal 30 ja 40 GWh/jagis, de lea NČE mii mearrida boahdá go prošeakta VČ-mearrádusaid vuollái. Badjel 20 km guhku elfápmolinját odđa guovllus galget váikkuhusčielggaduvvot.

VČ sisdoallu galgá čuovvut daid gáibádusaid mat leat váikkuhusčielggademiid njuolggadusas. VČ ovddiduvvo oppalaš raportan, ja das leat dábálaččat mánga iešguđetlágan fágareportta vuodđun. Leat iešguđetge fáttát mat galget váikkuhusčielggaduvvot, dan duohken makkár beroštussurggiid huksen guoskkaha. Dát fáttát galget čielggaduvvot čielggadanprográmmas/plánaprográmmas. Dat fáttát mat dábálaččat guoskkahit sámi beroštumiid leat boazodoallu, eará sámi ealáhusdoaimmat, bivdu ja guolásteapmi, kulturmuittut ja guovllut gos eai leat sisabahkkemat (INON). Sámediggi sáhhtá dalle go boahdá dieđáhus doaimma birra buktit cealkámuša das guđiid fáttáid lea sávahahtti čielggadit. Sáhhtá maid leat áigejuovdil konsulteret NČE:in čielggadanprográmma mearrideami ektui.

Dat go váikkuhusčielggadeamit eai válde vuhtii doaimbajuid oppalaš váikkuhusaid lea dagahan ahte sámi vuoigatvuođeaiiggadat leat šaddan eahpádussii, ja erenoamážit boazoguohtunorohagat. Sámediggi ipmirda dán eahpádusa. Čielggadeapmi čilge dušše dan ovttá plánejuvvon doaimma ja geahččá dušše dan ovttá hárrái makkár váikkuhusat huksemis leat boazodollui ja guohtuneatnamiidda. Sisabahkkemat mat juo leat guovllus ja eará plánejuvvon doaimmat eai váldejuvvo vuhtii. Ákkastallan lea ahte doaimmaeaiiggát ii sáhte bággehallat árvoštallat earáid huksemiid váikkuhusaid. Danne šaddá váikkuhusčielggademiid konklusuvdna ahte rusttegis lea unnán dahje gaskamearálaš negatiiva váikkuhus guovllu boazodollui. Boazoeaiiggádiidda lea doaimma okta mángga sisabahkkemis maid sii fertejit váldejuvvo vuhtii ja man mielde fertejit heivehit iežaset doalu, oktan huksemiiguin mat juo leat guovllus ja čađahuvvon. Lea váilevašvuohta dálá njuolggadusain go ii leat eambo fokus iešguđetge sisabahkkemiid oppalaš váikkuhusaide árvoštallamis.

Maŋgel go doaimmaeaiiggát lea ráhkadan VČ, de sáddejuvvo dát gulaskuddamii oktan konsešuvdnaohcamiin. Lea dábálaš ahte NČE čađaha sihke geahčademiid guovllus ja gulaskuddančoahkkimiid jus doaimma lea dihto sturrodagas. Sámediggi oassálastá dávjá geahčademiin ja gulaskuddančoahkkimiin, lea veaháš kapasitehta ja resurssaid duohken. Gulaskuddančoahkkimat leat eanas dego diehtochohkenčoahkkimat NČE:ii. Addujuvvo vejolašvuohta ovddidit oaviliid ja oainnuid doaimma birra, muhto áiggi geažil lea dialogavejolašvuohta ráddjejuvvon. Sámediggi buktá gulaskuddancealkámušaid áššiin gos doaimmat čuhcet sámi beroštumiide. Áššit main leat negatiiva váikkuhusat sámi kultuvrii ja ealáhusdoaimmii vuoruhuvvojit.

d. Vuosttaldanváldi

Sámedikkis leat gaskaoamit das movt sáhhtet muhtun muddui váikkuhit energijahuksemiid. Dát gaskaoamit geavahuvvojit aktiivvalaččat dainna ulbmiliin ahte fuolahit sámi beroštumiid energijahuksemiid sisabahkkemiid geažil. Sámediggi rehkenastujuvvo guoskevaš orgánan buot dieđihangeatnegas energijahuksejeddjiide sámi guovllus. Vuosttaldeami njuolggadusat plána- ja huksenlágas gustojit nu guhkás go heivejit go galgá giedahallat konsešuvnnaid energijalága vuodul. Dáin seamma orgánain main lea vuosttaldanváldi plána- ja huksenlága mielde, lea maiddá vuosttaldanváldi konsešuvdnaáššiin. Dát mielddisbuktá ahte Sámedikkis lea vuosttaldanváldi energijalága mielde. Vuosttaldanváldi čuovvu seamma njuolggadusaid go vuosttaldeapmi plána- ja huksenlága mielde ja addá vuoigatvuođa vuosttaldit plánejuvvon elfápmohuksemiid. Vuosttaldanvuoigatvuohta sáhhtá geavahuvvot áššiin gos energijahuksemat mielddisbuktet mihtilmas vahága sámi kultuvrra dahje ealáhusdoaimma ektui.

e. Váidin

Seamma orgánain main lea vuosttaldanriekti plána- ja huksenlága mielde, lea maiddá váidinriekti konsešuvdnamearrádusa hárrái. Dát mielddisbuktá ahte Sámedikkis lea váidinvuoigatvuohta áššiin gusket elfápmolinjjáid ja elfápmorusttegiid konsešuvnnaide maid NČE meannuda energijalága mielde. Váidinriekti lea belohakkii dan duohken lea go Sámediggi vuosttaldan ášši dalle go lei gulaskuddamis. Oljo- ja energijadepartemeanta (OED) lea váidininstánsa konsešuvdnamearrádusaid dáfus maid NČE lea mearridan. Lea ášahuvvon bargovuohkin ahte OED ráđđádallá Sámedikkiin váidadaššiid dáfus. Stuorát čáhcefápmorusttegiid konsešuvdnamearrádusaid dáfus, ja čáhcefápmorusttegiid dáfus gos lea dárbu čázádatreguleremiidda, lea Stuoradiggi váidininstánsa. Dáin áššiin lea OED mii addá konsešuvnna. Ráđđádallansiehtadus stáhtalaš eiseválddiiguin gusto maiddá stuorát čáhcerusttegiid váidimiidda. Dákkár váidinaššiin čađahuvvojit ráđđádallamat OED:iin.

f. Ráddádallamat

Eamiálbmogin lea sápmelaččain vuoigatvuohta beassat ráddádallat áššiin main sáhttet leat njuolgo váikkusat sidjiide. Sihkkarastin dihte ahte áššit mat sáhttet čuoheht sápmelaččaide njuolga čadahuvvojit dohkálaš vugiin, de dahkkojuvvui ráddádallansiehtadus Sámedikki ja Ráddehusa gaska miessemánu 11. b. 2005. Dán vuodul lea Sámediggi soahpan sierra ráddádallansiehtadusa Norgga čázádat- ja energijadirektoráhtain (NCE) beaiváduvvon 31.03.09. Siehtadus guoská buot doaibmabijuid ráddádallamiidda energijaguovllus mat rasttildit rájiid mat leat mearriduvvon váikkuschieggademiid njuolggadusain b. cuoŋománu 1. b. 2005. Dát guoská elfápmojohtasiidda, bieggafápmorusttegiidda, čahcefápmorusttegiidda ja čázádatregulereamiidda.

Ráddádallansiehtadus addá maiddá sámi báikkálašservodagaide ja erenoamáš sámi beroštumiide, maidda lágat dahje doaibmabijut sáhttet čuoheht njuolga, vuoigatvuođa ráddádallamiidda. Dákkár oktavuodain sáhtta stáhta ovttastahttit ráddádallanproseassaid Sámedikkiin.

Energijááššiin sáhtta ráddádallat iešguđetge dásiin áššemannolagas. Lea dábálaš ahte ráddádallamat čadahuvvojit váikkuschieggademiid prográmma mearrideami olis ja ieš konsešuvdnaohcama gulaskuddama olis, ja vejolaš váiddagiedahallama olis.

g. Finnmárkkoláhka ja Finnmárkkoopmodat

Finnmárkkus lea Finnmárkkoopmodat (FeFo) stuorámuš eananeaggát ja oamasta badjel 90 % fylkka areálas. Dán areála galgá FeFo hálldašit Finnmárkkolága vuodul. Láhka gáibida FeFo stivrras erenoamáš ovddasvástádusa vuhtii váldit sámi kultuvrra, boazodoalu, meahcásteami, ealáhusdoaimmaid ja servodateallima. Finnmárkkolága § 10 cealká ahte FeFo galgá árvvoštallat buot áššiid mat mielddisbuktet nuppástuvvan meahcegeavaheami Finnmárkkus. Elfápmorusttegiid ja elfápmolinjiid huksemat gullet dán kategoriiji ja galget dan geažil meannuduvvot FeFo stivrras. Dán meannudeamis galgá doaibmabijut mearkkašupmi sámi kultuvrii, boazodollui, meahcásteapmái, ealáhusdoaimmaide ja servodateallimii árvvoštallojuvvot, ja Sámedikki njuolggadusat nuppástuvvan meahcegeavaheami birra galget biddjot vuodđun. Sámediggi nammada 3 FeFo-stivrra 6 lahtus. Ieš válljema ja nammaduvvon stivralahtuid čuovvoleami bokte lea Sámedikkis vejolašvuohta váikkuhit dan movt FeFo hálldaša eatnamiid Finnmárkkus.

FeFo lea dasa lassineaggát Finnmárkk kraft AS-elfápmofitnodagas, mii buvttada stuora oasi Finnmárkku bieggáenergiijas. Fitnodat lea juo stuora bieggafápmobuvttadeaddji ja dehálaš aktevra Finnmárkku energijasuoŋggis. Elfápmofitnodaga eaggádin sáhtta FeFo dinet ruđa ja dan bokte lasihit vuoihtu. Finnmárkkolága § 15 mielde galgá FeFo stivra mearridit galgá go vuoihtu geavahuvvot doaibmabijuide mat bohtet álbmogii buorrin vai máksojuvvot Sámediggái ja Finnmárkku fylkkasuohkanii.

h. Ovttasbargošiehtadus Statskogain

Sámediggi lea 2012:s dahkan siehtadusa Statskogain. Ulbmil siehtadusain lea ovddidit oktasaš ipmárdusa ja oazžut Sámedikki doarjut Statskog SF areáladisponeremiid ja ođasmuvvi resurssaid geavaheami ja ávkástallama. Bieggafápmorusttegiid huksen lea namuhuvvon ovdamearkan areáladisponeremiin maidda siehtadus guoská. Siehtadus eaktuda ráddádallamiid Sámedikki ja Statskog SF gaska áššiin maid Sámediggi oaidná sávahahttin. Danne lea siehtadus áigejuovdil energijahukseamiid olis sámi guovlluin, earret Finnmárkkus. Finnmárkkus gusto Finnmárkkoláhka.

3. Hástalusat

a. Ekologalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuohta (árbevirolaš ealáhusaid areálavuodđu)

Riidu energijahuksema birra lea njuolgo sivva dasa movt ođđa sámpolitiikka lea šaddan 1980-logu loahpa rájes. Energijahuksemat leat ain gáibideaddji hástalusat go stáhta ja stuoraservodaga dárbbut resursaávkástallamii ja ekonomalaš ovdáneapmái deaivvadit sámi servodaga dárbbuiguin sihkkarastit eanan- ja resursavuoigatvuodaid ja árbevirolaš kulturguoddi ealáhusaid.

Mii vásihit stuora sisabahkkema ee. bieggafápmohukseamiid dáfus stuora osiin sámi guovlluin.

Bieggafápmu rehkenastojuvvo dál birasustitlaš elfápmogáldun. Unnidan dihte CO₂-luoittuid vuoruhuvvo dál elfápmobuvttadeapmi ođasmuvvi gálduin. EU lea bidjan mihttun unnidit klimagássaidda luoihtu 20 proseanttain ja lasihit ođasmuvvi gálduid energijaoasi 20 proseanttain ovdal 2020. Klimadieđáhus bidjá mihttun ahte Norga galgá leat karbonneutrála 2050:s. Jus dáid ulbmiliid galgat joksat, de lea dárbu stuora

hukseimidda. Danne lea stuora vejolašvuohta ahte dát maiddái mielddisbuktá olu ja stuora sisabahkkemiid árbevirolaš sámi guovlluide. Sámediggi lea mángga oktavuodas cealkán ahte lea paradoksa ahte eamiálbmotguovllut davvin leat vuosttažat mat šaddet dovdat dálkkádatrievdamiid váikkuhusaid ja seammás dat mat orrot šaddame guoddit buorideaddji doaibmajuid stuorámuš nođiid.

Areálasisabahkken lea erenoamáš garas lullisámi guovllus ja Oarje-Finnmárkkus. 2012/2013 jahkemolsumis ledje NČE:s 47 bieggafápmoohcama meannudeamis dušše njealji davimus fylkkas. 3 dáin ledje offshore-rusttegat. Dat loahppa 44 ledje bieggamillopárkkat gáttis. Dát mielddisbuktet mihtilmas luonddisisabahkkemiid. Davvi-Trøndelágas plánejuvvojit 13 bieggamillopárkka. Olu dáin plánejuvvojit huksejuvvo siseatnamii ja dat mielddisbuktá ahte manahuvvojit olu guohtuneatnamat guovllu boazoguohtunorohagain, mat dál juo vásihit stuora areálasisabahkkemiid eará huksendoaimmaid geažil. Muđui leat 9 ohcama hukset smávva fápmorusttegiid Finnmárkkus, 43 Davvi-Trøndelágas, 101 Romssas ja olles 124 Nordlánddas. Ii leat eahpádus ge ahte jus dušše unna oasáš dáin čadahuvvo, de mielddisbuktá dat stuora sisabahkkemiid.

Boazodoallu lea dat sámi ealáhus gosa areálasisabahkkemat energiijahukseimiid geažil čuhcet garrasepmosit. Go eiseválddit lohket ahte boazodoallu ferte ekologalaččat heivehit boazologu areálavuđđui ja nuppi bealis fas galgá gierdat odđa areálasisabahkkemiid, de šaddá dát lossadin ealáhusdoliide. Ii leat guovtteoavilvuohta dan dáfus ahte stáhtas lea erenoamáš ovddasvástádus sihkkarastit sámi kultuvrra materiálaš vuodu, ja ahte dát oppamuđui maiddái guoská energiijaássiid meannudeamis. Hástalus lea movt dát galgá fuolahuvvot.

b. Ekonomalaš ceavzilvuohta

Maŋemus jagiid lea leamaš dáhttu dađistaga eambo vuoruhit energiijahukseimiid. Bieggofámu ásaheami, elsertifikáhtaid ásaheami, EU ođasmáhtindirektiivva ásaheami ja bohkanvuoduid elektrifiserema ánggirdeapmi lea dagahan dađistaga garraset politihkalaš deattu, ja dađistaga maiddái duohta areálabahkkema, áibbas guovddáš sámi ealáhus- ja ássanguovlluid hárrái.

Beroštupmi bieggá- ja čáhce fápmorusttegiidda lassána. Dát boahtá ee. elsertifikáhtaid ásaheamis. Elsertifikáhtat galget leat mielde ruhtadeame ođasmuvvi energiija dan bokte ahte eará fámu buvttadeaddjit šaddet oastit dihto meari sertifikáhtaid iežas buvttadeami ektui. Dát ruđat juolluduvvojit dasto subsidian ođasmuvvi energiija buvttadeddjiide, nu go omd. bieggafápmohuksejeddjiide. Sámediggi ballá ahte subsidierejuvvon bieggafápmorusttegat árbevirolaš sámi guovlluin šaddet stuora areálagilvaleaddjin sámi ealáhusaide.

Dehálaš sámi guovllus nu go Finnmárkkus eai leat bieggaresurssat ja bieggafápmohuksema eavttut stuorábut ja buorebut go eará guovddáš guovlluin riikkas. Dán doarju raporta maid Kjeller Vindteknikk lea ráhkadan Sámedikki ovddas 2010:s. Raportta ulbmil lei buohtastahttit bieggafápmohuksema Finnmárkkus ja Rogalánddas. Raporta konkludere dainna ahte lea olu divraseabbo hukset bieggafápmorusttega Finnmárkkus go Rogalánddas. Sivvan dása leat gaskkat geavahanguovlluide ja elfápmolinjáfierpmádaga golot. Kjeller Vindteknikk čujuhii maiddái dasa ahte bieggafápmoproševttat čuhcet iešguđet ládje boazodollui ja sámi beroštumiide, ja guovlluide gos eai leat sisabahkkemat (INON) ja olgodaddanberoštumiide.

Sáhtta jearrat lea go elsertifikáhtta-ortnet beaktilis gaskaoapmi unnidit CO2-luoittu. Sáhtta baicca čájuhuvvot ahte ortnet sáhtta leat beaktilis gaskaoapmi industriijaovddideapmái areálagilvvus eamiálbmotkultuvrrain.

c. Ráđđádallamat

Energiijahuksenássiit leat ráđđádallangeatnegasat. NČE ja Sámediggi sohpe njukčamánu 31. b. 2009 šiehtadusa čadahit ráđđádallamiid. Šiehtadusa ulbmil lea heivehit ráđđádallamiid čađaheami dakkár vugiin mii heive buoremusat eará áššemeannudanprosedyraide. Šiehtadus ii ráddje guđege ládje dan ráđđádallangeatnegasvuoda mii čuovvu álbmotrievtti (ILO 169 ja SP art. 27, gč. art. 1) dahje mearriduvvon Ráđđádallanprosedyraid stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaska.

NČE ii čadat duohta ráđđádallamiid Sámedikkiin. Dan eai daga njuolgggo guoskevaš sámi beroštumiiguin ja vuoigatvuodadalliiguin ge. NČE ii gáro juogadit iežas árvoštallamiid ja mearrádusevttohusaid konsešuvdnaássiid dáfus. Dát mielddisbuktá ahte eai addojuvvo dieđut buot dásiin áššis, ii ge addojuvvo vejolašvuohta digaštallat molssaevttuid ja/dahje eavttuid ohcamis. NČE ákkastallá iežas vuostehágu ahte Sámediggi galgá oažžut dieđuid sin árvoštallamiid ja árvalusaid birra dainna ahte dát dagaha váttisvuodaid

eará beroštumiid ektui madda mearrádušat čuhcet seamma olu go sámi beroštumiide. Dasa lassin deattuha NČE ahte Sámedikkis lea vejolašvuohta sihke vuosttaldeit ja váidit ohcamiid ja mearrádušaid.

NČE:s ja Sámedikkis lea 2010 leamaš bargun geahččalit čielggadit ráddádallangeatnegasvuođa čadaheami, almmá lihkestuvvama haga. Ovttrasámiid Sámedikkiin bivddii NČE reivves b. 27.11.12 čoačkima Ođasmahttin-, hálddašan- ja girkodepartemeanttain ja Oljo- ja energiijadepartemeanttain digaštallat guovttoaivilvuoda.

Ulbmil ráddádallamiiguin lea olahit ovttaoavilvuoda dahje miediheami. Danne lea áibbas mávssolaš ahte juhkkovuvvojit dieđut mat dahket dán vejolažžan. Dat dahkkojuvvo áššiin mat giedahallojuvvojit plána- ja huksenlága mielde dan bokte ahte plánaevttohus mas leat mearrádušat ja njuolggadusat sáddejuvvo gulaskuddamii. Sámedikki vuosttaldeamit áššiin mat leat plána- ja huksenlága vuodul, mielddisbuktet ráddádallamiid ja soabaheami konkrehta evttohusaid ja árvoštallamiid hárrái. Konsešuvdnaáššiid gulaskuddamis ii leat seamma ládje, ii dalle ge go leat ovddiduvvon vuosttaldeamit.

Sámediggi árvoštallá ahte stáhta ráddádallangeatnegasvuohta ii čuvvojuvvo NČE bealis energiijaáššiin.

Vuosttaldeamit ja váidagat energiijaáššiin mielddisbuktet ahte Oljo- ja energiijadepartemeanta dahká loahpalaš mearrádušaid. Oljo- ja energiijadepartemeanta čadaha iežas árvoštallamiid NČE mearrádušaid vuodul, muhto Oljo- ja energiijadepartemeanttas lea maid ráddádallangeatnegasvuohta Sámedikki ja njuolgo guoskevaš sámi beroštumiid ja vuoigatvuodaeiggiid hárrái iežas meannudeamis. Šiehtadusas NČE ja Sámedikki gaska ráddádallamiid čadaheami birra ii leat eambo árvo go dat mii čuovvu mearriduvvon ráddádallanprosedyrain. Sámi vuoigatvuodalávdegotti čuovvoleamis leat dál ráddádallamat jođus ahte lága bokte nannet stáhta ráddádallangeatnegasvuođa. Dán barggus digaštallojuvvojit maiddái ráddádallamat ovttaskas mearrádušaid olis, nu go áššiin mat čuvvot energiijalága.

d. Álbmotriekti

Lea stuora ovttamielalašvuohta das ahte ON konsešuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra (SP) artihkal 27 mielddisbukta ahte materiálaččat ráddje maid stáhta sáhtta bargat, dahje maid dikta earáid bargat, nu ahte ii rihko mearráduša. Jus doaibmabidju dagaha ahte vuoigatvuoda doaimmahit kultuvrra rihkkojuvvo, de ii sáhte dohkkehuvvot. Dát lea beroškeahtta das ahte leat go doaibmabijus posiitiiva bealit majoritehtaálbmogii dahje álbmoga enantlohku muđui. Muđui lea stuora ovttamielalašvuohta das ahte dain oktavuodain go doaibmabidju sáhtta ráddjet dahje vahágahttit vejolašvuođa doaimmahit kultuvrra vaikko dat iešalddis ii rihko artihkal 27, de galgá eamiálbmoga kulturdoaimmaheapmi deattuhuvvot go árvoštallá doaibmabiju. Maŋemus jagiid lea ON olmmošvuoigatvuodalávdegoddi maid dulkot SP artihkal 27 nu ahte erenoamáš rihkolaš doaibmabijut main lea stuora mearkašupmi eamiálbmogiidda mielddisbukta gáibádusa ahte galgá leat friddja ovdalgihtii dieđihuvvon miediheapmi sajis. Stáht ii sáhte dohkkehut ja eamiálbmogat eai sáhte miediit doaibmabijuide mat rivvejit eamiálbmogis vuoigatvuoda doaimmahit iežaset kultuvrra. Doaibmabijut mat olu muddui vahágahttet dahje duvdet eret guoskevaš eamiálbmoga árbevirolaš ealáhus- dahje ealligeainnuid sáhtta maid dušše friddja ovdalgihtii dieđihuvvon miediheami bokte čadahuvvot. Erenoamáš vahágahtti áššiin lea ge danne guoskevaš eamiálbmogis giellinriekti.

Dán riektedili praktiserema hástalus lea olahit fágalaš buriid árvoštallamiid das ahte mielddisbukta go doaibmabidju ahte kulturdoaimmaheapmi biehttaluvvo, dahje mielddisbukta go vára ahte árbevirolaš ealáhus- ja ealligeainnuid doaimmaheapmi biehttaluvvo. Eai leat makkárge áššit mat addet buriid árvoštallanpreferánssaid dahje presedeansa. Dasa lassin leat dán áigge unnán albma árvoštallamat doaibmabijuid hárrái SP artihkal 27 ektui ovttaskasáššiin. Jus dáhpáhuvvá, de lea dušše bajildusárvoštallan.

Maŋemus jagiid leat mángga resursaláhkii váldojuvvon mielde mearrádušat ahte sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaid ja servodateallima vuhtiiváldin galgá sakka deattuhuvvot (plána- ja huksenláhka, luonddušláddjivuođaláhka, mearraresursaláhka, mearraenergiijaláhka, luossa- ja sáivaguolleláhka). Vaikko dát deattuhangeatnegasvuohta maid čuovvu vuodđolága § 110a ja olmmošvuoigatvuodalága, de lea dákkár váilevaš mearráduš sámelágas ja/dahje eará sektorlágain nu go energiijalágas mielde hehtteme beaktilis čuovvoleami geatnegasvuođa hárrái olles hálddašeamis.

e. Kapasitehta ja gelbbolašvuohta

Fierpmádatdieđáhusas cealká departemeanta ahte lea dehálaš ahte fierpmádatfitnodagat váldet guoskevaš berošteddjiid ja vejolaš guoskevaččaid mielde árra dásis. Sámediggi oavvilda ahte seamma berre goskat

buot energijahuksenhámiide. Sámi vuoigatvuodaeiggiid dattetge ii leat hástalussan dat go fierpmádatfitnodagat ja earát eai dáhto oktavuoda ja dialoga singuin, muhto go sis ii leat kapasitehta ja gelbbolašvuoha leat ulbmillaš ovttasbarggus. Asymmetriija kapasitehta ja gelbbolašvuoda dáfus lea stuoris. Danne lea Sámediggi aktiivvalaččat dorjon Norgga Boazosápmelaččaid Riikasearvvi ja Ruoda Sámiid Riikasearvvi ánggirdeami ášahit fágalaš profeshunála ja sorjakehtes vuodđudusa - Protect - mii galgá čuvget sámi areálaberoštumiid ja eananvuoigatvuodaid, ja bargat buoridit ipmárdusa ceavzilis sámi servodaga vuodđoeavttuid birra. Sámi vuoigatvuodadollin sihke Norggas ja Ruotas leat ráddjejuvnon resurssat ja vejolašvuodát fuolahit iežaset geavahansurvggiid ja vuoigatvuodaid go deaivvadit almmolaš plánaiguin ja priváhta huksejeddjiiguin. Dát guoská maiddá energijasurgái. Dás áigu Protect veahkehit ee. boazoguhtunorohagaid profeshunála vehkiin konsešuvdnaproseassain ja go šiehtadallet huksenaktevrraiguin. Eaktuduvvo ahte Protect oázžu almmolaš doarjaga ja doarjaga ieš industriijas. Sámediggi ráhkadii minerálabagadusa 2010:s. Odđa minerálalahka ii lean doarvái einnostahtti sámi vuoigatvuodaid ja beroštumiid dáfus maid kapitálagaibideaddji minerálaindustriija ohcala. Danne lei minerálabagadusa ulbmil oččodit dialoga fitnodagaiguin dan bokte ahte ráhkadit šiehtadusaid mat vuhtiváldet sámi beroštumiid, ja dainnaláigiin addit fitnodagaide buoret einnostahttivuoda iskkadanbargguid ja doaibmakonsešuvdnaohcamiid olis. Dán jurddašemi sáhtta muhtun muddui sirdit energijasurgái. Vástáduš dasa go energijaeiseválddit cakkadit váldimis Sámedikki dievaslaččat fárrui ráddádallamiidda sáhtta leat ahte ráhkadit bagadusa mii galgá buoridit ovttasbarggu vuoigatvuodaeiggiida ja energijahuksejeddji gaskka. Dát bagadus šaddá dalle vuodđun energijafitnodagaid ja eará sámi vuoigatvuodaeiggiid šiehtadusaid hábmemii go elfápmorusttegat galget huksejuvvot ja doaimmahuvvot.

f. Luohtámuš fágalaš čielggademiide

Lea hirpmástuhtti stuora váilevašvuoha fágalaš konsensusa ja muhtun čielggadan-/fágabirrasiid ja boazodoalu gaskasaš konsensusa dáfus das movt boazu reágere ja láhtte luonddisabahkkemiid hárrái. Dan duohken mii čuožžu fierpmádat huksendiedáhusas ahte "boazu hárrána elfápmojohtasiidda go muhtun áigi lea gollan", ii leat doarvái fágalaš vuodđu ahte dan sáhtta čuočuhit. Energijaeiseválddit geavaha maid dutkama mii unnán almmuhuvvo dutkanfágalaš áigečállagiin. Danne lea šaddan dakkár dilli gos váilu luohtámuš muhtun fága- ja čielggadanbirrasiid, boazodoalu ja almmolaš eiseválddiid gaskka. Dát lea hui vahát ja dahká mearridanproseassaid odđa areálasabahkkemiid dáfus boazoguhtunguovlluin váttisin.

Sihke eanandoalus ja guolástusealáhusas leat sierra oahppoásahusat Ás Biras- ja biodiehtaga universitehtas ja Romssa guolástusallaskuvllas. Muhto boazodoalu dáfus eai gávdno sullasaš akademalaš oahppoásahusat. Alit boazodoallofágalaš oahppu genererešii fágaolbmuid geain lea erenoamáš čehppodat boazodoalus ja ovddidivččii boazodoallofágalaš gelbbolašvuoda eiseválddiid- ja hálddašandássái Norggas. Dákkár oahppu buoridivččii boazodoallofágalaš gelbbolašvuoda maiddá areála- ja resursaávkkestallama áššiin. Go dákkár ášahus váilu, de ferte sámi árbevirolaš máhttu, báikkálaš máhttu ja ipmárdus, geavahuvvot vuodđomáhttu boazodoalu areálaid hálddašemi mearrádušvuodus.

Energijahuksenáššiin lea dárbu deattuhit sámi kultuvrra ja ealáhusaid, ja árvoštallat geahnohuhttet go dahje hehttejit go doaibmabijut árbevirolaš sámi ealáhusdoaimmaid (SP art. 27). Dát gáibida sihke buriid ja luohtehahtti váikkuschieggademiid ja buriid rievttalaš árvoštallamiid eamiálbmogiid vuoigatvuodas suodjalit iežaset materiálalaš kulturvuodu. Eat sáhte vuordit ahte NČE:s dahje departemeanttas lea dákkár rievttalaš gelbbolašvuoha. Danne dáhttu Sámediggi ahte čadahuvvojit olgguldas juridihkalaš kvalitehtaárvoštallamat plánejuvnon doaibmabijuid váikkusaid dáfus materiálalaš sámi kulturvuodu ektui. Dát livččii mielde beavttalmáhttime ráddádallamiid.

g. Doaibmabijuid oppalaš váikkusahat

Boazodoallu lea dat sámi ealáhus gos areálasabahkkemiid váikkusahat energijahuksema geažil čuhcet garrasepmosit. Váikkuschieggademiin lea dađistaga šaddan dábálaččat váldit mielde daid kumulatiiva váikkusahat/beavttuid mat sisabahkkemis leat boazodoalu ektui. Kumulatiiva beavttut leat huksema oppalaš, guhkesáiggi beavttut. Sámediggi oaivvilda ahte dáid beavttuid maid ferte árvoštallat ja dat fertejit leat oassin konsešuvdnaáššiid mearrádušvuodus, ja erenoamážit dalle go leat stuora sisabahkkemat. Ovttaskas doaibma ii sáhte árvoštallojuvvot sorjakeahtta plánejuvnon ja ovdeš sisabahkkemiid ektui seamma guovllus. Ásaheamit ja huksemat muosehuhttet boazodoalu beroškehtta leat go dakkárat mat juo leat guovllus, vai leat go odđasat.

Plána- ja huksenláhka gáibida ahte plánen galgá ovddidit ollislašvuoda dan bokte ahte sektorat, doaimmat ja beroštumit guovllus galget árvvoštallojuvvot ovttas. Sámediggi oaivvilda ahte dát mearrádus geatnegahtta maiddá energiijaeiseválddiid ovddasvástádusa gozihit ahte odđa doaimmaid plánen ovttá guovllus oidnojuvvo oktalaččat, erenoamážit dan ektui movt doaibma boahdá čuočcat boazodollui. Láhka ovddida ovttastahttingeatnegasvuoda ja ahte ovttaskas eiseválddit mat mihtet doaimmaide ovttá guovllus eai ábut geahččat dušše iežas doaimma váikkuhusaid, muhto fertejit maiddá váldit vuhtii ja ovttastahttit doaimmaid maidda eará eiseválddiin lea ovddasvástádus go doaimmat leat dan seamma guovllus. Go galgá árvvoštallat sisabahkkemiid oppalaš váikkuhusaid, de lea dárbbaslaš sáhttit dokumenteret daid huksemiid stáhtusa mat juo leat čadahuvvon guovllus. Dieđut huksemiid birra gávdnojit kártavuodus ja suohkana areálaplánain. Muhto dát ii leat analyserejuvvon dan ektui makkár váikkuhusat huksemis ja areálasisabahkkemiin leat leamaš boazodollui guovllus. Dál árvvoštallet ovttaskas eiseválddit dušše ovttaskas váikkuhusaid iežas váldesuorggi siskkoabealde, maiddá boazodoalu vejolaš váikkuhusaid dáfus. Danne livččii dokumentašuvdnagáibádus mii čájeha sisabahkkenstáhtusa veahkkín stuorát elfápmorusttethuksemiid áššemeannudeamis, nu go ovdamearkka dihte bieggamilluid, guovddášfierpmádaga ja stuorát čáhcefápmorusttegiid huksemiid oktavuodas. Dákkár dokumentašuvdna livččii maid mielde buorideame einnotahttivuoda huksejeadjái plánema árra dásis. Dat livččii maid hui ávkkálaš ráđđádallamiid čadaheami dáfus sámi vuoigatvuodaeiggiiguin.

h. Finnmárkkoopmodat elfápmofitnodaga eaiggádin

Finnmárkkoopmodat (FeFo) lea sierra riektesubjektta mii hálddaša eanas Finnmárkku fylkka eatnama Finnmárkkolága njuolggadusaid vuodul. Finnmárkkolága ja FeFo ásaheami duogážin lei sámi eanan- ja resursavuoigatvuodaid dohkkeheapmi Finnmárkkus, ja FeFos lea dehálaš doaibma fuolahit sámi kultuvrra luondduvuodu, gč. lága ulbmila § 1. FeFos lea erenoamáš ovddasvástádus árvvoštallat nuppástuvvon meahccegeavaheami Sámedikki njuolggadusaid ektui Finnmárkkolága § 4 vuodul. Elfápmorusttegiid ásaheapmi ja elfápmolinjjáid huksen leat dákkár nuppástuvvan geavaheami ovdamearkkat. FeFo stivra galgá gieđahallat dákkár áššiid Finnmárkkolága § 10 mielde, mii galgá sihkkarastit ahte kollektiiva ja oktagaslaš vuoigatvuodát váldojuvvojit vuhtii. Muhto dat go FeFo ieš lea searvan oasuseaiggádin Finnmárkku AS:i sáhtta šaddat gáibideaddjin. Jus šaddá beare stuora beroštupmi dađistaga loktet iežas ekonomalaš árvvu, de sáhttet hálddašeadjirolla ja vuoigatvuodaeiggiid beroštumiid fuolaheapmi šaddat vuostálaga. Sáhtta šaddat hástalusán gávdnat balánssa gaskal guhkesáiggi ekonomalaš ceavzilvuoda, sámi kultuvrra árbevirolaš geavaheami vuhtiváldima ja boahhtevaš vuoigatvuodaeiggiid mat leat ovttá bealde, ja odđa ealáhusovddideami mii fas lea nuppe bealde. Dain oktavuodain gos FeFo árvvoštallá iežas leat iešheanalaš aktiivvalaš gávpeaktevra, de berre gávpedoaibma ovddiduvvot dakkár vugiin mii váldá vuhtii vuoigatvuodaid mat leat. Sámediggi ja Finnmárkku fylkkasuohkan nammadit FeFo stivrra lagat njuolggadusaid mielde Finnmárkkolága § 7:s vuodul. Dát organiseren mielddisbuktá ahte Sámedikkis ja Finnmárkku fylkkasuohkanis lea váikkuhanváldi ja sáhtta mearridit bajit dási ávžžuhusaid FeFo vuoruhemiid dáfus Finnmárkkolága mearrádusaid olis.

i. Eará energiijagáldut

Ovddiduvvojit dađistaga odđa energiijaávkkestallanvuogit. Muhto dábálaččamusat Norggas leat čáhce- ja bieggafápmorusttegat. Ulličáhcefápmorusttegat leat ovddiduvvome. Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša ee. ovttá ulličáhcefápmorusttegi Fálesnuoris, Tidals sails AS. Gássafápmorusttet lea leamaš áigeovuodilis fáddá. Muhto go váilu teknologija ráidnet CO₂, de leat unnán proševttat čadahuvvon. Bioliggenrusttegat ja gáiddusliekkadanrusttegat bázahusaid dahje pelletsaid boaldima vuodul gávdnojit moadde Norggas ja maiddá Finnmárkkus. Liggerbumppiid mat geavahit áimmu ja eananlieggasa lea maid dađistaga šaddan dábálažžan árvvoštallat viessoliggemii. Sámediggi lea positiivvalaš odđa energiijagálduid ovddideapmái ja dutkamii. Liggendárbbu sáhtta čovdit iešguđetge ládje mat leat mielde unnideame dárbbu odđa elfápmorusttegiid ja linjjáide. Energiijagáldut nu go ovdamearkka dihte gássafápmorusttegat eai dárbbas jogaid dahje biekkus báikkiid, ja sáhttet danne lokaliserejuvvo guovlluide gos eai duvdde eret eará ealáhusaid eai ge billis kulturárvvuid. Lea stuora potenciála energiijaekonomiseremii. Energiija beaktilis geavaheapmi lea jierpmálaš sihke birrasa ja ekonomijja dáfus.

Dolasteapmi lea historjja čađa leamaš áibbas mávssolaš ja dárbbaslaš álbmogiid geat orrot árktalaš guovlluin. Ja ain dál, go leat nu olu odđamállet liggengoansttat, lea dolasteapmi sihke dehálaš ja hálbi. Muorat rehkenastojuvvojit maiddá birasustitlaš energiijagáldun. Sápmelaččaid gaskkas lea dolasteapmi

leamaš árbevierrun olu buolvvaid čađa. Dollaliekkas lea leamaš dárbbaslaš birgemii, sihke boazodolliide, eanandolliide, guolásteddiide ja bivdiide. Dál lea dolasteapmi dábalaš energijagáldu viesuid liggemii sámi guovlluin. Eaktu bisuhit dán árbevieru lea ahte nagoda háhkat boaldámuša. Sámi guovlluin lea ain dábalaš ieš murret. Jus dát galgá leat vejolaš boahpteáiggis, de eaktuduvvo ahte vuovdeguovllut suodjaluvvojit ja hálddašuvvojit ceavzilis vugiin. Ja ahte lagasguovvluid ássit besset ain ieža ávkkástallat resurssain.

4. Mihttu

Ceavzilis sámi báikkálašservodagat ja ealáhusdoaimma areálaid ja resurssaid ceavzilis geavaheami, seailuheami ja hálddašeami vuodul sámi guovlluin.

Sámediggerádi biras- ja areáladiedáhhusas (2009) ”Eatnamis eatnama láhkái” deattuhuvvo ahte ceavzilis sámi báikkálašservodagat lea okta váldoeavttuin nannet ja ovddidit sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodatovdáneami. Dát mihttomearri lea maid gustovaš energijasuorggis. Váldoulbmilin lea deattuhit ceavzilis ja guhkesáiggi perspektiivva buot areála- ja resursadisponeremiin sámi guovlluin. Sámi ássanguovlu lea viiddis ja doppe leat olu resurssat ja dát lea bohcciidahtán beroštumi olggobealde. Dát beroštupmi miellidibuktá čielga bahkkema árbevirolaš eallinhámiid ja eallinvugiid hárrái. Dát bahkken nannejuvvo go siskkáldasat sámi servodagain lea oppalaš rievdan eallinvuogi, árvoainnu ja iežas vuoruhemiid dáfus.

2009:s meannuduvvui maiddá Sámedikki diedáhhus boazodoalu birra. Dát diedáhhus ii guoskkat energijahuksen-fátta njuolga, muhto cealká ahte boazodoalu guohtuneatnamiid gáržžideapmi lea duodalaš áittan ealáhusa boahsteaš birgenvuđđui, ja ahte boazodoallu lea massán nu olu guohtuneatnamiid maŋemus 50-60 jagi ahte dan čielga gierdanrádji dál dáidá leat joksojuvvon. Sámi boazodoallu lea guovddáš ealáhusaktevra sámi guovlluin, ja das lea dehálaš kultur- ja giellavuđot árvu sámi servodagas. Boazodoalu guohtuneatnamiid gáržžideapmi ii leat dušše ealáhussii duodalaš áittan, muhto maiddá olles sámi kultuvrra boahsteaš birgemii.

5. Strategijat ja doaimbijut

Sihkkarastit ahte sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaid ja servodatovdáneami luondduvuoddu bisuhuvvo. Gáibáduš ahte čađahuvvojit dárboanalysat ovdal go elfápmolinját huksejuvvojit ja ahte elfápmolinját huksejuvvojit ollislaš plána mielde.

Vuosttaldit buot bieggá- ja čáhcefápmoáššiid mat duvdet eret sámi ealáhusaid mat juo leat guovllus. Váikkuhit energijaeiseválddiid loktet konsešuvdnajuolludemiid dási sámi guovlluin gos leat olu sisabahkemat areálaid dáfus.

Bargat dan ovdii ahte bieggafápmorusttet huksejuvvo geavaheddjiid lahka.

Ávžžuhit ovddidit ođđa energijagálduid ja ávžžuhit energijaeconomiseremii.

Bargat ceavzilis hálddašeami ovddas ja bisuhit vuovdeguovvluid boahsteaš buolvvaide, ja sihkkarastit dáluide rievtti njeaidit boaldinmuoraid dárbbu mielde.

Bargat dan ovdii ahte buot energijaávkkálastallan sámi guovlluin galgá leat mielde nanneme sámi kultuvrra, servodateallima ja sámi ealáhusaid.

Gáibáduš ollislaččat čielggadit váikkuhusaid guoskevaš sámi beroštumiide go hukse elfápmolinjái. Dása gullet maiddá oppalaš váikkuhusat ja lassiváikkuhusat.

Ásahit ortnega das ahte sisabahkkenstáhtus ja areáladilli ferte dokumenterejuvvot ovdal go stuorát energijarusttegiid váikkuhusčielggademiid plánaprográmma mearriduvvo.

Gáibáduš ahte oppalaš váikkuhusat šaddet oassin konsešuvdnaáššiid mearridanvuodus.

Bargat dan ovdii ahte energijahuksemiid oktavuodas áshuvvojit ortnegat ja doaimbijut mat leat ovdamunnin sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmii ja servodateallimii.

Bargat oččodit šiehtadusaid huksejeddjiiguin geahčadit kulturmuittuid ovdal go konsešuvdnaohcamat giedahallojuvvojit.

Ovddidit áššemeannudannjuolggadusaid mat váldet vuhtii sámi kultuvrra sámelágas ja/dahje resursalágas.

Nannet máhtu areálasisabahkemiid váikkuhusaid birra sámi kultuvrra, ealáhusdoaimma ja servodateallima hárrái

Vuolggahit prošeavtta mii galgá ovddidit buoret fágalaš konsensusa sisabahkkemiid váikkuhusaid birra boazodoalu hárrái.

Olgguldas fágalaš árvoštallama čadahit 1-3 konkrehta huksendoaimma dáfus SP artihkal 27 geatnegasvuodaid ektui.

Bargat dan ovdii ahte sámi árbevirolaš máhttu, báikkálaš máhttu ja ipmárdusat leat vuodđun go energiijakonsešuvnnat mearriduvvojit, seamma ládje go dutkanvuđot máhttu.

Nannet Sámedikki kapasitehta ja gelbbolašvuoda energiijaáššiin.

Nannet Sámedikki ja sámi vuoigatvuodaeaggádiid oassálastima energiijahuksemiid mearrádusain Bargat dan ovdii ahte stáhtalaš energiijaeiseválddit láchet dili duohta ráđđádallamiidda mat čadahuvvojit oppalaš dieđuiguin ja árvoštallamiin. Ulbmil ferte leat boahit ovttaoavilvuhtii energiijahuksemiid mearrádusaid dáfus.

Dassáži go NČE čadahišgoahat duohta ráđđádallamiid, áigu Sámediggi árvoštallat vuosttaldit buot energiijaáššiid, nu ahte ráđđádallamat sáhttet čadahuvvot Oljo- ja energiijadepartemeanttain daid árvoštallamiid ja mearrádusaid vuodul mat leat.

Árvoštallat galgá go Sámedikki ja NČE šiehtadus ráđđádallamiid čadaheami birra jotkojuvvot.

Árvoštallat ráhkadit bagadusa mii láchá diliid buoret ovttasbargui sámi vuoigatvuodaeaggádiid ja energiijafitnodagaid gaskka.

Joatkit doarjaga Stiftelsen Protect-vuodđudussii, ja ávžžuhit vuoigatvuodaeaggádiid geavahit vuodđudusa stuorat energiijahuksemiid oktavuodas.

Čuovvolit FEFO energiijahuksemiid meannudeami, mat dagahit nuppástuvvan meahccegeavaheami, ja viidásit ovddidit ovttasbarggu Statskog SF:in.

Bajásšaddan-, fuolahus- ja oahppolávdegotti árvalus

Álgu

Sámedikki váldomihttomearri lea sihkkarastit sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodatovddideami luondduvuodđosa. Mañimus jagiid stuorra beroštus energiijahuksemiidda lea dagahan stuorra deattu daidda sámi guovlluid areálaide maidda ovdal eai leat leamaš sisabahkkemat. Sámediggái lea deatalaš ahte árbevirolaš sámi ealáhusguovllut ja kultuvra ožžot ovdánanvejolašvuodaid. Strategiijadieđáhus válddaha dála dili oktan hástalusaiiguin, mihttomeriiguin ja doaibmabijuiguin.

Mearkkašumit

Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) lahtut Silje Karine Muotka, Kirsti Guvsám, Áge Nordkild, Miriam Paulsen, Norgga Riikkasearvvi/Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) lahtu Trond Are Anti, ovddidedje čuovvovaš mearkkašumi:

Strategiija mo sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemiid oktavuodas

Dát lahtut čujuhit ahte sisabahkkemat oktiibuot energiijahuksemiid oktavuodas lea váldohástalussan dan bargui ahte sihkkarastit eana- ja resursavuoigatvuodaid ja ovdánanvejolašvuodaid dálá árbevirolaš kulturvuđot ealáhusaide.

Lea vuostálasvuhtan go dálkkádatrivdamat ja birasmirkkot nu sakka váikkuhit álgoálbmotguovlluid Davvin seammás go dain guovlluin maiddái galget čadahuvvo eanemus ja stuorámuš váidudeaddji doaibmabijut. Dát lahtut ovdandollet ahte areálasisabahkkemat leat eanaš lullisámi guovlluin ja Oarje-Finnmárkkus. Boazodoallu lea dat sámi ealáhus masa areálasisabahkkemiid váikkuhusat čuhcet garrasepmosit. Lea mearkkašahhti go guovddáš eiseválddit nuppi bealis garrasit čuočuhit ahte boazolohkoheiveheapmi ferte dáhphuvvat ekologalaš vuodul ja areálavuoda ektui, muhto de fas seamma eiseválddiin leat árjjalaš strategiijat mat mielddisbukte hui stuorrá areálasisabahkkemiid.

Dát lahtut ovdandollet stáhta ovddasvástádusa das ahte sihkkarastit sámi kultuvrrii ávnnaslaš kulturvuodđosa. Dát ovddasvástádus lea stáhtas energiijaáššiid oktavuodas. El-sertifikahtaortnet sáhtta

guhkit áiggi vuollái čájehuvvot leat dakkár doaibmabidju mii doarju industriijaovdáneami ovddabeallái álgoálbmotkultuvrra.

Dát lahtut háliidit ahte ráhkaduvvojit ollislaš plánat bieggafápmohuksemiidda sámi guovlluin. Subsidierejuvvon bieggafápmorusttegat váikkuhit sámi ealáhusaid areálageavaheapmái, ja dat ferte doarvái bures vuhtiiváldojuvvot rusttegiid plánemis. Dát lahtut čujuhit maiddáii raportii maid Kjeller Vindteknikk čálii Sámedikki ovddas 2010:s, mas boahtá ovdan ahte bieggafápmu hukseneavttut leat buoret ja hálbbit Rogalandas, gos lea oanehat gaska geavahanguovlluide ja uhcit golut fápmolinnjáid geavaheami oktavuodas.

Linnjáhuksenlobiid áššemeannudeamis galget sámi beroštusat fuolahuvvot. Guovddáš eiseválddiin lea ovddasvástádus dan sihkkarastimis buoremus láhkai ovttas Sámedikkiin. Sámi beroštusat galget fuolahuvvot čielga ja čielggaduvvon vugiin go váldojuvvo atnui ođđa, beaktilet áššemeannudeapmi dán suorggis. Dát lahtut reagerejit dasa go Norgga čázádat- ja energijadirektoráhta (NČE) ii čadat konsultašuvnnaid Sámedikkiin buriin dáhtuin. Konsultašuvnnain NČE:in mii leat vásihan ahte NČE ii čájet rabasvuoda konsultašuvnavuođu oktavuodas ja daid dokumeanttaid oktavuodas maid NČE lea ráhkadan dan áššesuorggis man birra čađahuvvojit konsultašuvnnat. Gulahallanvejolašvuodain NČE:in leat muhtun ráddjejuvit, earret eará go báikediđoštallamat ja gulaskuddančoahkkimat eai atte vejolašvuoda Sámediggái ovddidit oaiviliid ja oainnuid guoskevaš doaibmabiju oktavuodas.

Dát lea stuorra hástalusdan dasa ahte fuolahit sámi beroštusaid dán diliin. Dákkár áššiin ii ollašuttuojuvvo stáhta ovddasvástádus sámi kultuvrra ávnnaslaš kulturvuđđosa oktavuodas doarvái bures.

Váikkuhusčielggadusat eai vuhtii váldde doarvái bures mángga stuorra ja uhcit doaibmabijuid ollislaš váikkuhusaid dán suorggis. Dát lahtut oidnet dan eahpádusa maid mánga sámi vuoigatvuodaeaggáda leat ožžon váikkuhusčielggademiid oktavuodas mas daddjojuvvo ahte leat smávva dahje gaskamearálaš negatiiva váikkuhusat boazodollui. Sivvan dasa lea go čielggadeamit geahčadit dušše eaŋkal sisabahkkema man váikkuhusat árvvoštallojuvvojit dušše dan eaŋkal doaibmabiju ektui. Danne čuočuhit dát lahtut ahte lea stuorra váilevašvuolta dálá njuolggadusain go ii deattuhuvvo árvvoštallat iešguđet sisabahkkemiid váikkuhusaid oktiibuot. Danne lea dárbu árvvoštallat sisabahkkemiid váikkuhusaid oktiibuot seamma guovllus ja geahččat dan oktavuodas ođđa, plánejuvvon doaibmabijuiguin. Oppalašgeahčastagat mat gávdnojit gielddaid areálaplánain ja kártavuoduin, eai leat árvvoštallojuvvon boazodoalu ektui dán guovlluin. Dakkár oppalašgeahčastat mii čájeha sisabahkkemiid stáhtusa, dárbbasuvvojit go galgá čađahit konsultašuvnnaid iešguđet eaŋkil doaibmabijuid ja suorát sisabahkkemiid oktavuodas.

Dát lahtut deattuhit dan ahte ON olmmošvuoigatvuodálávdegoddi maŋimus jagiid lea dulkon SP art. 27 dan láhkai ahte erenoamážit váikkuheadji doaibmabijut main lea stuorra mearkkašupmi álgoálbmogiidda, gáibidit ahte ovddalgihtii miedáhus galgá leat addojuvvon friija vuodul ja daid dieđuid vuodul mat dárbbasuvvojit dasa ahte addit dakkár miedáhusa. Stáhta ii sáhte dohkkehit dakkár doaibmabijuid, mat sihkkot álgoálbmogiid vuoigatvuoda doaimmahit kultuvrraset, eai ge álgoálbmogat sáhte miedihit dakkár doaibmabijuide. Dat mearkkaša ahte dakkár áššiin main doaibmabiju váikkuha garrasit árbevirolaš ealáhusaide dahje eallingeainnuide main lea stuorra mearkkašupmi álgoálbmogiidda, lea guoskevaš álgoálbmogis biehtalanvuoigatvuolta.

Dát lahtut oidnet ahte ILO 169, SP art. 27 geahča art 1 ja čielga njuolggadusat dárbbasuvvojit vai sihkkarastojuvvo ahte sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima vuhtiiváldin deattuhuvvo dohkálaččat ja váldojuvvo buorebut mielde dan bargui ahte ođasmahttit sámelága ja eará suorgelágaid mat gusket energijahuksemiidda, leš dal sáhka čáhce- vai bieggafápmorusttegiin.

Dát lahtut oaivildit ahte dat šiehtadus maid NČE dagai Sámedikkiin njukčamánu 31. b. 2009 ferte árvvoštallojuvvo sihkkarastin dihtii duohta konsultašuvnnaid Sámedikkiin. Lea čájehuvvon ahte šiehtadus ii leat mielddisbuktán dárbbaslaš rievdadusaid NČE bealis dákkár áššiin. Vai sihkkarastojuvvo vejolašvuolta šaddat ovttamielalažžan ja oazžut miedáhusa sisabahkkemiidda, de leat áibbas dárbu ahte konsultašuvnnat čađahuvvojit buriin dáhtuin, luohhtámušain ja dainna mihttomeriin ahte fuolahit stáhta ovddasvástádusa sámi kultuvrras. Dát lahtut oaivildit ahte dakkár konsultašuvnnain ferte leat rabasvuolta

konsultašuvnavuođu ja deatlaš dokumeanttaid alde dain áššiin maid birra leat konsultašuvnnat, duohta dáhttu ja sadii gaskaneas gulahallamii ja vejolašvuohta ságaškuššat molssaektosaš čovdosiid dahje/ja eavttuid ohcamiidda.

Dát lahtut leat mearkkašan ahte lea stuorra asymmetriija gaskal sámi vuoigatvuodaeiggiid ja stuorat linnjáservviid gaskkas go guoská kapasitehtii ja gelbbolašvuhtii buotlágan energiijahuksemiid oktavuodas iešguđet muttuin. Proseassaid ja doaibmabijuid viidodat lea maid nu stuoris ahte dat heajosmahtta sámi vuoigatvuodaeiggiid vejolašvuođa searvat ulbmillaš ovttasdoaibmamii buot huksejeddjiiguin ja eiseválddiiguin. Danne dáhttot dát lahtut industriija ja eiseválddiid ruhtadit dakkár ásusaid go Protect sihkkarastin dihtii ahte sámi vuoigatvuodaeiggiidat ožžot dárbbalaš fitnolaš veahki ja doarjaga dakkár áššiin.

Dát lahtut háliidit ahte ovddiduvvo alit boazodoallofágalaš gelbbolašvuodabiras dakkár go dat fágabirrasat mat leat Ása Biras- ja biodiedalašuniversitehtas ja Romssa universitehta guolástusallaskuvllas. Dakkár fágabiras buoridivččii kvalitehta ja sihkkarasttášii eanet luohttamuša ealáhusdolloid gaskkas dán suorggi dutkama ja čielgadásaid ektui.

Dát lahtut oidnet dárbbalažžan ahte čadahuvvojit olggobealde juridihkalaš kvalitehtaárvoštallamat plánejuvvon doaibmabijuid váikkuhusain sámi ávnnaslaš kulturvuđđosa ektui ja dakkár doaibmabijuid juridihkalaš váikkuhusain.

Dát lahtut leat mihtten ahte Finnmárkkuopmodat (FeFo) lea eiggáduššá oasi Finnmark Kraft:s. Dát lahtut deattuhit ahte FeFo strategijat árjjalaš eiggátvuodain ja Finnmárkkuopmodaga resurssaid dahkan olahatit, ii galgga rihkkut lága ulbmila. Dát lahtut aiddostahttet ahte Finnmárkkuopmodat ii sáhte čadahit stuorra ja viiddes areálasabahkkemiid main leat stuorra váikkuhusat, vuorddedettiin Finnmárkkukommišuvnna identifiserenbarggu. Dát lahtut deattuhit man deatlaš dat lea ahte FeFo stivra bearráigeahččá ahte areálaid, luondduriggodagaid ja meahci árbevirolaš geavaheapmi deattuhuvvo hálddašanbarggus. Dát lahtut čujuhit maiddá dasa ahte boazodoalu dárbu areálasuodjaleapmái galgá deattuhuvvot FeFo geavatlaš barggus.

Dát lahtut atnet buorin go ođđa energiijagáldut ovddiduvvojit ja dutkojuvvojit. Seammás čujuhit dát lahtut dasa ahte das lea stuorra kultuvrralaš ja servodatsihkarvuoda mearkkašupmi go árbevirolaš muorraboaldin áiggiid čađa lea mearkkašan hui ollu ja lea leamaš dárbbalaš álbmogii. Sápmeleččaide lea muorraboaldimis stuorra kultuvrralaš mearkkašupmi, ja danne lea vuovdeguovlluid guoddevaš hálddašepmi hui deatlaš.

Dát lahtut áigot dán vuodul čadahit čuovvovaš strategijaid ja doaibmabijuid energiijahuksemiid oktavuodas sámi guovlluin:

1. Sihkkarastit eallinnávccalaš sámi báikegottiid ja ealáhusdoaimmaheami areálaid guoddevaš suodjaleami ja hálddašeami bokte sámi guovlluin dainna lágiin ahte:
 - a. Sámi luondduvuodas, ealáhusdoaimmaheapmi ja servodatovddideapmi seailluhuvvo buoremusat ná:
 - i. Sihkkarastit ahte čadahuvvojit dárboanalysat ovdalگو fápmolinnját huksejuvvojit ja dát ovddiduvvojit ollislaš plána vuodul dakkár vugiin mas eastada negatiiva váikkuhusaid sámi kultuvrii ja ealáhusdoaimmaheapmái.
 - ii. Sihkkarastit ahte galgá šaddat váddáset oážžut konsešuvnnaid dain sámi guovlluin gos lea juo garra areáladeaddu.
 - iii. Geahččalit váikkuhit nu ahte bieggafápmu huksejuvvo dakkár guovlluin main lea lagaš oktavuodas stuorra geavaheddjiidjoavkkuide.
 - iv. Doarjut dakkár ovdáneami mii váldá atnui ođđa energiijagálduid ja doarjut energiijaekonomiserema.

- v. Sihkkarastit vuovdeguovlluid guoddevaš hálldašeami ja suodjaleami ja sihkkarastit vuoigatvuoda boalámuššii iežas dálldollui.
- b. Buot energiijaávkkestallan sámi guovlluin galgá leat mielde nannemin sámi kultuvrra, servodateallima ja sámi ealáhusaid dakko bokte ahte:
- i. Čadahuvvojit ollislaš čielggadusat váikkuhusain guoskevaš sámi beroštusaide go fápmolinnját huksejuvvojit.
 - ii. Ráhkaduvvojit duodaštusat das mo bajimus sisabahkenstáhtus lea ja ollislaš oppalašgeahčastagat areáladilis mas deattuhuvvo boazodoallu dili ovdalگو čadahuvvojit váikkuhusčielggadeapmi stuorát energiijarusttegiin.
 - iii. Váikkuhusat oktiibuot šaddet oassin mearridanvuđđui konsešuvdnaáššiid oktavuodas.
 - iv. Sámediggi ráhkada policydokumeanttaid dasa ahte hálldašit Finnmárkkuopmodaga FeFo-stivrra bokte ja nannet gulahallama FeFo:in dán árjjalaš resursaovddidanstrategiija birra mii FeFo:s lea.
 - v. Sihkkarastit ahte guovddáš eiseválddiid bargui beavttálmahttit áššemeannudeapmi linnjáhuksemaid meannudeami ja lobiid ektui gullet čielga mekanismmat sihkkarastin dihtii ahte sámi beroštusat fuolahuvvojit áššemeannudeamis dainna ulbmiliin ahte sihkkarastit sámi kultuvra ja ealáhusaid ávnnaslaš luondduvuđđosa.
 - vi. Ovddidit čielga CSR-njuolggadusaid dasa mo sihkkarastit sámi báikegottiide, ealáhusaide ja beroštusaide govttolaš dienasjuogadeami huksemaid ja resursaávkkestallama oktavuodas sámi guovlluin.
 - vii. Sihkkarastit ahte huksejeddjit fitnet diđoštallamin kulturmuittuid ovdalگو konsešuvdnaohcamat meannuduvvojit.
 - viii. Sihkkarastit ahte sámi kultuvrra vuhtii váldin váldojuvvo mielde sámeláhkii ja resursalágaide.
 - ix. Ráhkadit sámediggedieđáhusa energiija birra.
- c. Máhttovuodđu areálasisabahkkema váikkuhusaid birra sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaheapmái ja servodateallimii nannejuvvo dainna lágiin ahte:
- i. Bargat dainna ulbmiliin ahte ásahtit birrasa alit boazodoallofágalaš dutkamii.
 - ii. Čadahit prošeavtta ovddidan dihtii vugiid mo áimmahuššat árbedieđu ja árbevirolaš ádejumii, báikkálaš máhtu ja vásáhusvuđot geavada dutkama go dutkojuvvojit sisabahkkemiid váikkuhusat boazodollui.
 - iii. Čadahit 1-3 konkrehta olggobealde fágalaš árvoštallama konkrehta huksendoaimmabijuin, nu go Fálesrášša, SP art. 27 ektui.
 - iv. Nannet Sámedikki gelbbolašvuoda ja kapasitehta energiijaáššiin.
- d. Sámedikki ja sámi vuoigatvuodaeiggádiid oassálastin mearrádusaide energiijahuksemaid nannejuvvo dainna lágiin ahte:
- i. Sihkkarastit ahte konsultašuvnnat dán áššesuorggis čadahuvvojit buriin dáhtuin, rabasvuodain ja luohtámušain dainna ulbmiliin ahte juksat ovttamielalašvuoda energiijahuksenmearrádusaid oktavuodas, das maiddái árvoštallat šiehtadusa NCE:in dan ektui.
 - ii. Dassážiigo konsultašuvnnat čadahuvvojit dohkálaš vugiin ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid vuodul, de áigu Sámediggi ovddidit vuosttaldeami buot energiijaáššiin konsulteren dihtii Oljo- ja energiijadepartemeanttain daid árvoštallamiid ja mearrádusaid vuodul, mat leat dahkkojuvvon.
 - iii. Ásahtit ja ovddidit orgánaid mat sihkkarastet ahte sámi vuoigatvuodaeiggádat ožžot fitnolaš veahki konsešuvdnaproseassaid ja šiehtadallamiid oktavuodas huksejeddjiiguin.
 - iv. Ráhkadit bagadusa mii láchá buoret ovttasdoaimmamii gaskal sámi vuoigatvuodaeiggádiid ja energiijaservviid.

v. Joatkit doarjaga vuodđudussii Protect, ja ávžžuhit vuogiatvuodaeaggádiid geavahit vuodđudusa.

Jobttisápmelaččaid listu (JsL) lahtu Anders Somby jr. ovddidii čuovvovaš mearkkašumi:

Mun oaivvildan ahte bajilčállagis, áššis 027/13 “Strategiija movt ovddidit ja sihkkarastit sámi kultuvrra energiijahuksemaid oktavuodas”, lea politihkalaš agenda mii ii dávis dasa mii sámediggeráđi mearrádusárvalusas oppalaččat čuožžu.

Mu oaivila mielde čájeha bajilčála ahte Sámediggi oppalaš vuoduin doarju energiijahuksemaid, ja ahte áigot dušše sihkkarastit ahte plánejuvvon huksemat leat mielde ovddideamen sámi kultuvrra (ekonomalaš fievrredeamat ovdamearkka dihte guoskevaš báikegottiide). Dán lágan árvalusa in doarjjo mun, danne go energiijahuksemaid eanaš oktavuodain berrejit bissehuvvot juste sámi kultuvrra sihkkarastima ja ovddideami geažil, earret eará areálat main mii leat sorjavaččat go galgat bargat min árbevirolaš luondduvuđot ealáhusaiguin.

Danne evttohan mun ahte bajilčála áššis 027/13 rievdaduvvot leat ná: “Strategiija areálaid sihkkarastima ja sámi kultuvrra ovddideami várás energiijahuksenplánaid oktavuodas”. Dán lágan rievdadusa oktavuodas ii biddjojuvvo šat eaktun ahte energiijahuksemaid duodai čadahuvvojit (dalle go dušše čujuhit plánaide) ja áiddostuvvo ahte min luondduvuđosa suodjaleapmi – min areálat – leat eanemus deatalaččat sámi kultuvrra sihkkarastimis ja ovddideamis.

Mun lean bidjan merkii ahte FeFo lea bealuštan energiijaservviid eaiggádiid, ja oainnán ahte dás sáhtta šaddat vuostálasvuolta FeFo hálddašanrolla ja FeFo eaiggátrolla gaskka. Danne berre Sámediggi mearridit njuolggadusaid iežas stivralahtuid várás FeFos go guoská areálaid sihkkarastimii ja sámi kultuvrra ja ealáhusaid ovddideapmái. Dát njuolggadusat berrejit erenoamážit hábmejuvvo dainna áigumušain ahte daid geavahit áššiin main lea sáhka meahci ođđasis disponeremis. Dákkár njuolggadusat sáhttet muđui maiddái eastadit bellodatpolitihkalaš hágganeami sámedikki ovddasteddjiid gaskka FeFo stivrras. Sámediggi berre dasto mearridit vásttolaš njuolggadusaid iežas eará almmolaš hálddašanorgánaid lahtuid várás (daid gaskkas Boazodoallostivra) sihkkarastin dihte ahte sii ovddastit Sámedikki ja sámi álbmoga.

Evttohusat

Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) lahtut Silje Karine Muotka, Kirsti Guvsám, Åge Nordkild ja Miriam Paulsen, Norgga Sámiid Riikkasearvvi/Sámedálmot bellodaga (NSR/SáB) lahtu Trond Are Anti, Bargiiddellodaga (BB) sámediggejoavkku lahtut Arild Pettersen Inga, Mariann Wollmann Magga, Jørn Are Gaski ja Anne Helene Saari, Árja lahttu Ingrid Sandberg, Áarjel-Saemiej Gielb (ÁaSG) lahttu Ida Marie Bransfjell, Jobttisápmelaččaid listu (JsL) lahttu Anders Somby jr. ovddidit čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 1

Rievdadit bajilčállaga áššis nr. 027/13, «Strategiija mo sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemaid oktavuodas», dánin «Strategiija mo sihkkarastit areálaid ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemaid oktavuodas».

Bargiiddellodaga (BB) sámediggejoavkku lahtut Arild Pettersen Inga, Mariann Wollmann Magga, Jørn Are Gaski ja Anne Helene Saari, Árja lahttu Ingrid Sandberg, Áarjel-Saemiej Gielb (ÁaSG) lahttu Ida Marie Bransfjell, ja Jobttisápmelaččaid listu (JsL) lahttu Anders Somby jr. ovddidit čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 2

Lasáhus 5. čuoggái, "Strategiijat ja doaibmabijut", nuppi teakstaossái, kuvlačuoggá guokte vuolde: «(...) ja bargat dainna ulbmiliin ahte oažžut šiehtadusaid gaskal huksejeddji ja vuogiatvuodaeaggádiid ovdal konsešuvdnaohcamiid meannudeami.»

Bargiiddellodaga (BB) sámediggejoavkku lahtut Arild Pettersen Inga, Mariann Wollmann Magga, Jørn Are Gaski ja Anne Helene Saari, Árja lahttu Ingrid Sandberg ja Áarjel-Saemiej Gielb (ÁaSG) lahttu Ida Marie Bransfjell, ovddidit čuovvovaš evttohusa:

Čoahkkingirjji čállit: Roy Amundsen

277 siidu 317 siidus

Evttohus 3

2 f) Ráđđádallamat

Lasáhus: Lea deatlaš ahte čađahuvvojot ollislaš konsultašuvnnat go okta ja seamma sisabahkken guoská eanet orohagaide. Maiddái eará ovddasvástideaddji orgánat galget beassat searvat konsultašuvnnaide.

3 Hástalusat

a) Lasáhus maŋŋá 3. teakstaosi:

Energijja huksen ii galga hehttet árbevirolaš sámi eallinvuogi ii ge vuođu kultuvrralaš ceavzilisvuhtii.

Lasáhus maŋŋá maŋimus teakstaosi:

Buot energijjahuksemaid plánen galgá čájejit guđe váikkuhusat huksemis leat sámi kultuvrii.

f) Lasáhus 2. teakstaossái:

, vai dat sáhtta leat mielde buot áššemeannudeamis.

Fágabirrasa ásaheapmi dutkama várás ja areáladili ja energijjahuksema goziheapmi addá dan vejolašvuođa ahte dalle lea sorjjasmeahttun biras mii sáhtta addit dárbbalaš autoritehta ja jáhkehahttivuođa. Árbevirolaš sámi boazodoallomáhttu ferte formaliserejuvvot ja váldojuvvot mielde dutkamii.

5 Strategijjat ja doaibmabijut

Sihkkarastit ahte ...

Odđa kuvlačuokkis

Gáibádus ahte buot energijjahuksemat meannuduvvojot Plána- ja huksenlága vuođu

Nannet máhttovuođu

Odđa kuvlačuokkis (maŋimužžii)

Formaliseret sámi boazodoallogelbbolašvuođa dakko bokte ahte ásaht Fágalaš lávdegotti buot guovlluide

Maŋimus kuvlačuokkis sirdojuvvo deike:

Nannet Sámedikki ...

Odđa vuosttáš kuvlačuokkis

Nannet orohagaid kapasitehta ja gelbbolašvuođa energijjahuksemaid

Norgga Sámiid Riekkasearvvi (NSR) lahtut Silje Karine Muotka, Kirsti Guvsám, Åge Nordkild ja Miriam Paulsen, Norgga sámiid riekkasearvvi ja Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) lahtu Trond Are Anti, ovddidit čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 4

Strategijja mo sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energijjahuksemaid oktavuodas

Sámediggi čujuha čujuhit ahte sisabahkkemat oktiibuot energijjahuksemaid oktavuodas lea váldohástalussan dan bargui ahte sihkkarastit eana- ja resursavuoigatvuodaid ja ovdánanvejolašvuodaid dálá árbevirolaš kulturvuodot ealáhusaide.

Lea vuostálasvuhtan go dálkkádatrivdamat ja birasmirkkot nu sakka váikkuhit álgoálbmotguovlluid Davvin seammás go dain guovlluin maiddái galget čađahuvvo eanemus ja stuorámus váidudeaddji doaibmabijut. Sámediggi deattuha ahte areálasisabahkkemat leat eanaš lullisámi guovlluin ja Oarje-Finnmárkkus. Boazodoallu lea dat sámi ealáhus masa areálasisabahkkemiid váikkuhusat čuhcet garrasepmosit. Lea mearkkašáhtti go guovddáš eiseválddit nuppi bealis garrasit čuočuhit ahte boazolohkoheiveheapmi ferte dáhpuhuvvat ekologalaš vuodul ja areálavuođa ektui, muhto de fas seamma eiseválddiin leat árjjalaš strategijjat mat mielddisbukte hui stuorrá areálasisabahkkemiid.

Sámediggi deattuha stáhta ovddasvástádusa das ahte sihkkarastit sámi kultuvrii ávnnaslaš kulturvuđđosa. Dát ovddasvástádus lea stáhtas energiijaáššiid oktavuodas. El-sertifikahtaortnet sáhtta guhkit áiggi vuollái čájehuvvot leat dakkár doaimbaidju mii doarju industriijaovdáneami ovddabeallái álgoálbmotkultuvrra.

Sámediggi háliida ahte ráhkaduvvojit ollislaš plánat bieggafápmohuksemiidda sámi guovlluin. Subsidierejuvvon bieggafápmorusttegat váikkuhit sámi ealáhusaid areálageavaheapmái, ja dat ferte doarvái bures vuhtiiváldojuvvot rusttegiid plánemis. Sámediggi čujuha maiddáii raportii maid Kjeller Vindteknikk čálii Sámedikki ovddas 2010:s, mas boahá ovdan ahte bieggafápmu hukseneavttut leat buoret ja hálbbit Rogalandas, gos lea oanehat gaska geavahanguovlluide ja uhcit golut fápmolinnjái geavaheami oktavuodas.

Linnjáhuksenlobiid áššemeannudeamis galget sámi beroštusat fuolahuvvot. Guovddáš eiseválddiin lea ovddasvástádus dan sihkkarastimis buoremus láhkai ovttas Sámedikkiin. Sámi beroštusat galget fuolahuvvot čielga ja čielggaduvvon vugiin go váldojuvvo atnui ođđa, beaktilet áššemeannudeapmi dán suorggis. Sámediggi reagere dasa go Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta (NČE) ii čadat konsultašuvnnaid Sámedikkiin buriin dáhtuin. Konsultašuvnnain NČE:in mii leat vásihan ahte NČE ii čájet rabasvuoda konsultašuvnavuodu oktavuodas ja daid dokumeanttaid oktavuodas maid NČE lea ráhkadan dan áššesuorggis man birra čadahuvvojit konsultašuvnnat. Gulahallanvejolašvuodain NČE:in leat muhtun ráddjejuvit, earret eará go báikediđostallamat ja gulaskuddančoahkkimat eai atte vejolašvuoda Sámediggái ovddidit oaviliid ja oainnuid guoskevaš doaimbaidju oktavuodas.

Dát lea stuorra hástalus dan ahte fuolahit sámi beroštusaid dán diliin. Dákkár áššiin ii ollašuttuojuvvo stáhta ovddasvástádus sámi kultuvrra ávnnaslaš kulturvuđđosa oktavuodas doarvái bures.

Váikkuhusčielggadusat eai vuhtii váldde doarvái bures mángga stuorra ja uhcit doaimbaidjuid ollislaš váikkuhusaid dán suorggis. Sámediggi mihte dan eahpádusa maid mánga sámi vuoigatvuodaeiggáda leat ožžon váikkuhusčielggademiid oktavuodas mas daddjojuvvo ahte leat smávva dahje gaskamearálaš negatiiva váikkuhusat boazodollui. Sivvan dasa lea go čielggadeamit geahčadit dušše earjal sisabahkkema man váikkuhusat árvvoštallojuvvojit dušše dan earjal doaimbaidju ektui. Danne čuoččuha Sámediggi ahte lea stuorra váilevašvuhta dálá njuolggadusain go ii deattuhuvvo árvvoštallat iešguđet sisabahkkemiid váikkuhusaid oktiibuot. Danne lea dárba árvvoštallat sisabahkkemiid váikkuhusaid oktiibuot seamma guovllus ja geahččat dan oktavuodas ođđa, plánejuvvon doaimbaidjuiguin. Oppalašgeahčastagat mat gávdnojit gieldmaid areálaplánain ja kártavuoduin, eai leat árvvoštallojuvvon boazodoalu ektui dán guovlluin. Dákkár oppalašgeahčastat mii čájeha sisabahkkemiid stáhtusa, dárbašuvvojit go galgá čadahit konsultašuvnnaid iešguđet earkil doaimbaidjuid ja stuorát sisabahkkemiid oktavuodas.

Sámediggi deattuha dan ahte ON olmmošvuoigatvuodálávdegoddi mañimus jagiid lea dulkon SP art. 27 dan láhkai ahte erenoamážit váikkuheadji doaimbaidju main lea stuorra mearkkašupmi álgoálbmogiidda, gáibidit ahte ovddalgihtii miedáhus galgá leat addojuvvon friija vuodul ja daid dieđuid vuodul mat dárbašuvvojit dasa ahte addit dakkár miedáhusa. Stáhta ii sáhte dohkkehit dakkár doaimbaidjuid, mat sihkkot álgoálbmogiid vuoigatvuoda doaimmahit kultuvrraset, eai ge álgoálbmogat sáhte miedihit dakkár doaimbaidjuide. Dat mearkkaša ahte dakkár áššiin main doaimbaidju váikkuha garrasit árbevirolaš ealáhusaide dahje eallingeainnuide main lea stuorra mearkkašupmi álgoálbmogiidda, lea guoskevaš álgoálbmogis biehtalanvuoigatvuodas.

Sámediggi oaidná ahte ILO 169, SP art. 27 geahča art 1 ja čielga njuolggadusat dárbašuvvojit vai sihkkarastojuvvo ahte sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima vuhtiiváldin deattuhuvvo dohkálaččat ja váldojuvvo buorebut mielde dan bargui ahte ođasmahttit sámelága ja eará suorgelágaid mat gusket energiijahuksemiidda, leš dal sáhka čáhce- vai bieggafápmorusttegiin.

Sámediggi oavvilda ahte dat šiehtadus maid NČE dagai Sámedikkiin njukčamánu 31. b. 2009 ferte árvvoštallojuvvo sihkkarastin dihtii duohta konsultašuvnnaid Sámedikkiin. Lea čájehuvvon ahte šiehtadus ii leat mielddisbuktán dárbašlaš rievdadusaid NČE bealis dákkár áššiin. Vai sihkkarastojuvvo vejolašvuodas šaddat ovttamielalažžan ja oazžut miedáhusa sisabahkkemiidda, de leat áibbas dárba ahte konsultašuvnnat čadahuvvojit buriin dáhtuin, luohhtámušain ja dainna mihttomeriin ahte fuolahit stáhta

ovddasvástádusa sámi kultuvrras. Sámediggi oaivvilda ahte dakkár konsultašuvnnain ferte leat rabasvuohta konsultašuvnavuođu ja deatlaš dokumeanttaid alde dain áššiin maid birra leat konsultašuvnnat, duohta dáhttu ja sadii gaskaneas gulahallamii ja vejolašvuohta ságaškuššat molssaektosaš čovdosiid dahje/ja eavttuid ohcamiidda.

Sámediggi lea mihtten ahte lea stuorra asymmetriija gaskal sámi vuoigatvuodaeaggádiid ja stuorát linnjáservviid gaskkas go guoská kapasitehtii ja gelbbolašvuhtii buotlágan energiijahuksemiid oktavuodas iešguđet muttuin. Proseassaid ja doaibmabijuid viidodat lea maid nu stuoris ahte dat heajosmahtta sámi vuoigatvuodaeaggádiid vejolašvuođa searvat ulbmillaš ovttasdoaibmamii buot huksejeddjiiguin ja eiseválddiiguin. Danne dáhttu Sámediggi industriija ja eiseválddiid ruhtadit dakkár ásusaid go Protect sihkkarastin dihtii ahte sámi vuoigatvuodaeaggádat ožžot dárbbalaš fitnolaš veahki ja doarjaga dakkár áššiin.

Sámediggi háliida ahte ovddiduvvo alit boazodoallofágalaš gelbbolašvuodabiras dakkár go dat fágabirrasat mat leat Ása Biras- ja biodiedalašuniversitehtas ja Romssa universitehta guolástusallaskuvllas. Dakkár fágabiras buoridivččii kvalitehta ja sihkkarastášii eanet luohttámuša ealáhusdoliid gaskkas dán suorggi dutkama ja čielggadusaid ektui.

Sámediggi oaidná dárbbalažžan ahte čađahuvvojit olggobealde juridihkalaš kvalitehtaárvoštallamat plánejuvvon doaibmabijuid váikkuhusain sámi ávnnaslaš kulturvuđđosa ektui ja dakkár doaibmabijuid juridihkalaš váikkuhusain.

Sámediggi lea mihtten ahte Finnmárkkuopmodat (FeFo) lea eaiggáduššá oasi Finnmark Kraft:s. Sámediggi deattuha ahte FeFo strategiijat árrjalaš eaiggátvuodain ja Finnmárkkuopmodaga resurssaid dahkan olahahhtin, ii galgga rihkkut lága ulbmila. Sámediggi aiddostahtta ahte Finnmárkkuopmodat ii sáhte čađahit stuorra ja viiddes areálasabahkkemiid main leat stuorra váikkuhusat, vuorddedettiin Finnmárkkukommišuvnna identifiserenbarggu. Sámediggi deattuha man deatlaš dat lea ahte FeFo stivra bearráigeahččá ahte areálaid, luondduriggodagaid ja meahci árbevirolaš geavaheapmi deattuhuvvo hálddašanbarggus. Sámediggi čujuha maiddái dasa ahte boazodoalu dárbu areálasuodjaleapmái galgá deattuhuvvot FeFo geavatlaš barggus.

Sámedikki mielas lea buorre go ođđa energiijagáldut ovddiduvvojit ja dutkojuvvojit. Seammás čujuha Sámediggi dasa ahte das lea stuorra kultuvrralaš ja servodatsihkarvuoda mearkkašupmi go árbevirolaš muorraboaldin ággiid čađa lea mearkkašan hui ollu ja lea leamaš dárbbalaš álbmogii. Sápmelaččaide lea muorraboaldimis stuorra kultuvrralaš mearkkašupmi, ja danne lea vuovdeguovlluid guoddevaš hálddašeapmi hui deatlaš.

Sámediggi áigu dán vuodul čađahit čuovvovaš strategiijaid ja doaibmabijuid energiijahuksemiid oktavuodas sámi guovlluin:

1. Sihkkarastit eallinnávccalaš sámi báikegottiid ja ealáhusdoaimmaheami areálaid guoddevaš suodjaleami ja hálddašeami bokte sámi guovlluin dainna lágiin ahte:
 - a. Sámi luondduvuođus, ealáhusdoaimmaheapmi ja servodatovddideapmi seailluhuvvo buoremusat ná:
 - i. Sihkkarastit ahte čađahuvvojit dárboanalysat ovdalگو fápmolinnját huksejuvvojit ja dát ovddiduvvojit ollislaš plána vuodul dakkár vugiin mas eastada negatiiva váikkuhusaid sámi kultuvrii ja ealáhusdoaimmaheapmái.
 - ii. Sihkkarastit ahte galgá šaddat váddáset oážžut konsešuvnnaid dain sámi guovlluin gos lea juo garra areáladeaddu.
 - iii. Geahččalit váikkuhit nu ahte bieggafápmu huksejuvvo dakkár guovlluin main lea lagaš oktavuoha stuorra geavaheddjiidjoavkkuide.
 - iv. Doarjut dakkár ovdáneami mii váldá atnui ođđa energiijagálduid ja doarjut energiijaekonomiserema.

- v. Sihkkarastit vuovdeguovlluid guoddevaš hálddašeami ja suodjaleami ja sihkkarastit vuoigatvuoda boalámuššii iežas dálldollui.
- b. Buot energiijaávkástallan sámi guovlluin galgá leat mielde nannemin sámi kultuvrra, servodateallima ja sámi ealáhusaid dakko bokte ahte:
- i. Čadahuvvojit ollislaš čielggadusat váikkuhusain guoskevaš sámi beroštusaide go fápmolinnját huksejuvvojit.
 - ii. Ráhkaduvvojit duodaštusat das mo bajimus sisabahkkenstáhtus lea ja ollislaš oppalašgeahčastagat areáladilis mas deattuhuvvo boazodoallu dilli ovdalگو čadahuvvojit váikkuhusčielggadeapmi stuorát energiijarusttegiin.
 - iii. Váikkuhusat oktiibuot šaddet oassin mearridanvuodui konsešuvdnaáššiid oktavuodas.
 - iv. Sámediggi ráhkada policydokumeanttaid dasa ahte hálddašit Finnmárkkuopmodaga FeFo-stivrra bokte ja nannet gulahallama FeFo:in dán árjjalaš resursaovddidanstrategiija birra mii FeFo:s lea.
 - v. Sihkkarastit ahte guovddáš eiseválddiid bargui beavttálmahttit áššemeannudeapmi linnjáhuksemaid meannudeami ja lobiid ektui gullet čielga mekanismmat sihkkarastin dihtii ahte sámi beroštusat fuolahuvvojit áššemeannudeamis dainna ulbmiliin ahte sihkkarastit sámi kultuvra ja ealáhusaid ávnnaslaš luondduvuodda.
 - vi. Ovddidit čielga CSR-njuolggadusaid dasa mo sihkkarastit sámi báikegottiide, ealáhusaide ja beroštusaide govttolaš dienasjuogadeami huksemaid ja resursaávkástallama oktavuodas sámi guovlluin.
 - vii. Sihkkarastit ahte huksejeddjit fitnet dičoštallamin kulturmuittuid ovdalگو konsešuvdnaohcamat meannuduvvojit.
 - viii. Sihkkarastit ahte sámi kultuvrra vuhtii váldin váldojuvvo mielde sámeláhkii ja resursalágaide.
 - ix. Ráhkadit sámediggedieđáhusa energiija birra.
- c. Máhttovuoddu areálasisabahkkema váikkuhusaid birra sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaheapmái ja servodateallimii nannejuvvo dainna lágiin ahte:
- i. Bargat dainna ulbmiliin ahte ásahtit birrasa alit boazodoallofágalaš dutkamii.
 - ii. Čadahit prošeavtta ovddidan dihtii vugiid mo áimmahuššat árbedieđu ja árbevirolaš áddejumi, báikkálaš máhtu ja vásáhusvuodot geavada dutkama go dutkojuvvojit sisabahkkemiid váikkuhusat boazodollui.
 - iii. Čadahit 1-3 konkrehta olggobealde fágalaš árvvoštallama konkrehta huksendoaimmabijuin, nu go Fálesrášša, SP art. 27 ektui.
 - iv. Nannet Sámedikki gelbbolašvuoda ja kapasitehta energiijaáššiin.
- d. Sámedikki ja sámi vuoigatvuodaeiggádiid oassálastin mearrádusaide energiijahuksemaid nannejuvvo dainna lágiin ahte:
- i. Sihkkarastit ahte konsultašuvnnat dán áššesuorggis čadahuvvojit buriin dáhtuin, rabasvuodain ja luohtámušain dainna ulbmiliin ahte juksat ovttamielalašvuoda energiijahuksenmearrádusaid oktavuodas, das maiddái árvvoštallat šiehtadusa NCE:in dan ektui.
 - ii. Dassážiigo konsultašuvnnat čadahuvvojit dohkálaš vugiin ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid vuodul, de áigu Sámediggi ovddidit vuosttaldeami buot energiijaáššiin konsulteren dihtii Oljo- ja energiijadepartemeanttain daid árvvoštallamiid ja mearrádusaid vuodul, mat leat dahkkojuvvon.
 - iii. Ásahtit ja ovddidit orgánaid mat sihkkarastet ahte sámi vuoigatvuodaeiggádat ožžot fitnolaš veahki konsešuvdnaproseassaid ja šiehtadallamiid oktavuodas huksejeddjiiguin.
 - iv. Ráhkadit bagadusa mii láhčá buoret ovttasdoaimmamiid gaskal sámi vuoigatvuodaeiggádiid ja energiijaservviid.

v. Joatkit doarjaga vuodđudussii Protect, ja ávžžuhit vuogiatvuodaeiggiid geavahit vuodđudusa.

Ovddádusbellodaga (Frp) lahthu Hans Eriksen, ovddida čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 5

Strategiija mo sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemaid oktavuodas

Sámediggi bidjá vuodđun ahte árbevirolaš álbmotválljen orgánat; gielddat, fylkkat ja Stuorradiggi, sin demokráhtalaš čatnaseami vuodul, leat heivvolepmosat áimmahuššat buot kulturmuittuid, maiddá sámi, energiijahuksemaid oktavuodas.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovačča:

Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusevttohusa.

Mearkkašupmi, Bargiidbellodat, ÁaSG, Árja, áirras Mariann W. Magga

Strategiija movt sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemaid olis

1. Álggahus

Sámedikki ásahepmi lea energiijahuksenriidduid boadus. Áltta-/Guovdageaineanu dulvadeami riidu bijai vuodu dálá sámepolitihkkii ja lei njuolggo sivvan dasa go Sámediggi ásahepmi. Čáhcefápmorusttegiid, bieggafápmorusttegiid ja elfápmolinnjaid huksemat leat maiddá odne hástalussan sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaid ja servodateallima bisuheami dáfus. Stuoraservodaga dađistaga stuorat dárbu energiijii báge ovdan odđa elfápmoprošeavttaid ja nu maiddá elfápmojođihanfierpmádaga viiddideami ja divodeami. Sámediggi gieđahallá jahkásaččat olu konsešuvdnaáššiid energiija olis. 2012/2013 jahkemolsumis ledje 270 ohcama odđa čáhcefápmo- ja bieggafápmoásahemiid dáfus, ja elfápmolinnjaid dáfus, dušše dan golmma davimus fylkkas, NČE neahttasiiđuid mielde.

Stuora beroštupmi el-fápmohuksemaid mañemus jagiid lea dagahan sisabahkkemiid sámi guovllu areálaide. Lea vuordimis ahte dát dáhpai lassána. Dálkkádatulbmilat dagahit ahte bieggafápmu vuoruhuvvo eambo. Eiseválddit leat ásahepmi el-sertifikahttaortnegiid mat galget leat mielde ruhtadeame ođasmuvvi energiija. EU lea ásahepmi ođasmuvvidirektiivva man ulbmilin lea lasihit ođasmuvvi energiija oasi EU-riikkaid oppalaš elfápmogeavaheamis. Dasa lassin lea sávaldat unnidit CO2-luoittu go elektrifisere bohkanvuoduid. Dát dilis, oktan vuollegis reantodásiin ja lassi jearuin, dagaha ahte dáhttu hukset elfápmorusttegiid boahťa lassánit maiddá čuovvovaš jagiid.

2. Mearridanproseassat ja gaskaoamit

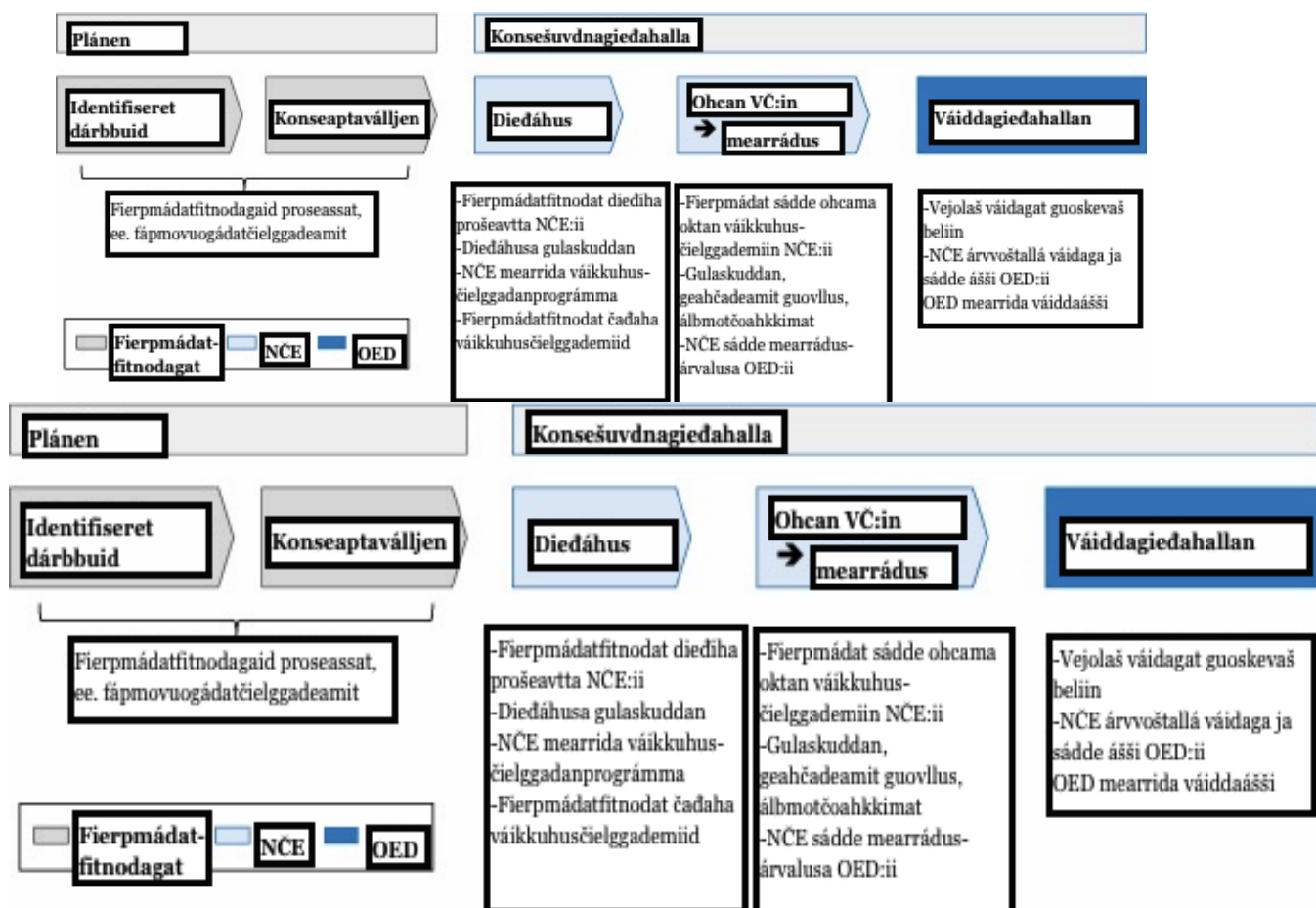
a. Fierpmádathuksema nuppástus

Ráđđehus ovddidii njukčamánu 2012 dieđáhusa Stuoradiggái (Dieđ. St. 14) elrávdnjefierpmádaga huksema birra. Dieđáhusa namma lea Vi bygger Norge - om utbygging av strømmettet (Mii hukset Norgga - elrávdnjefierpmádaga huksen). Dieđáhusa mielde lea dárbu stuora investeremiidda elrávdnjefierpmádagas sihkkarastin dihte ahte buot oasis riikkas ožžot sihkkaris elrávdnjefálaldaga ja eambo dássedis hattiid. Deattuhuvvo maiddá ahte kapasitehta ferte lasihuvvot vai šaddet buoret vejolašvuodat hukset eambo ođasmuvvi energiija, ja vai sáhtta dustet geavahuslassáneami petroleumsektoris, industriijas ja guovlluin gos olmmošlohku lassána. Fierpmádatdieđáhus evttoha buoridit sihke distribušuvdnafierpmádaga, regionálfierpmádaga ja guovddášfierpmádaga. Statnettas lea ovddasvástáduš hukset guovddášfierpmádaga, ja fierpmádatfitnodagain ges lea ovddasvástáduš regionálfierpmádahkii ja distribušuvdnafierpmádahkii.

Nu go diehtit, de addojuvvui 2012:s konsešuvdna hukset osiid Davvi-Norgga guovddášfierpmádagas dan bokte go NČE dohkkehii 420 kV-johtasa Ofuohtas Hámárfestii. Dát ášši lea dál váiddagieđahallamis OED:s mañjel go mánga instánsa leat váidán mearráduš. Sámediggi lea maid váidán konsešuvdnamearráduša danne go dát lea hui stuora areálasisabahkken sámi guovlluide. Ohcamis lea sáhka olles 370 km guhku elfápmolinnjás ja mii galgá mannat muhtun daid eanemus guovddáš Čoahkkingirji čállit: Roy Amundsen

boazodoalloguovlluid čađa Norggas. Elfápmolinnjá čuočá oktiibuot 30 orohakkii ja ovttá Ruota beale čerrui, ja vel olu sámi kulturmuittuide. Linjá lea buorre ovdamearka mii čájeha makkár sisabahkkemiid elfápmolinnjá buorideapmi sáhtttá mielddisbuktit sámi guovlluin.

Fierpmádatdiedáhugas nannejuvvo ahte sápmelaččain álgoálbmogin leat vuoigatvuodát ILO-konvenšuvnna 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešheanaláš stáhtain. Doppe deattuhuvvo ahte sápmelaččain leat erenoamáš vuoigatvuodát luondduriggodagaide árbeviroláš sámi duovdagiin, ja ahte dása gullá erenoamáš vuoigatvuotta suddjemii sisabahkkemiid vuostá dáid resurssaid dáfus, ja vuoigatvuotta oassálastit dáid geavaheamis, stivremis ja suodjaleamis.

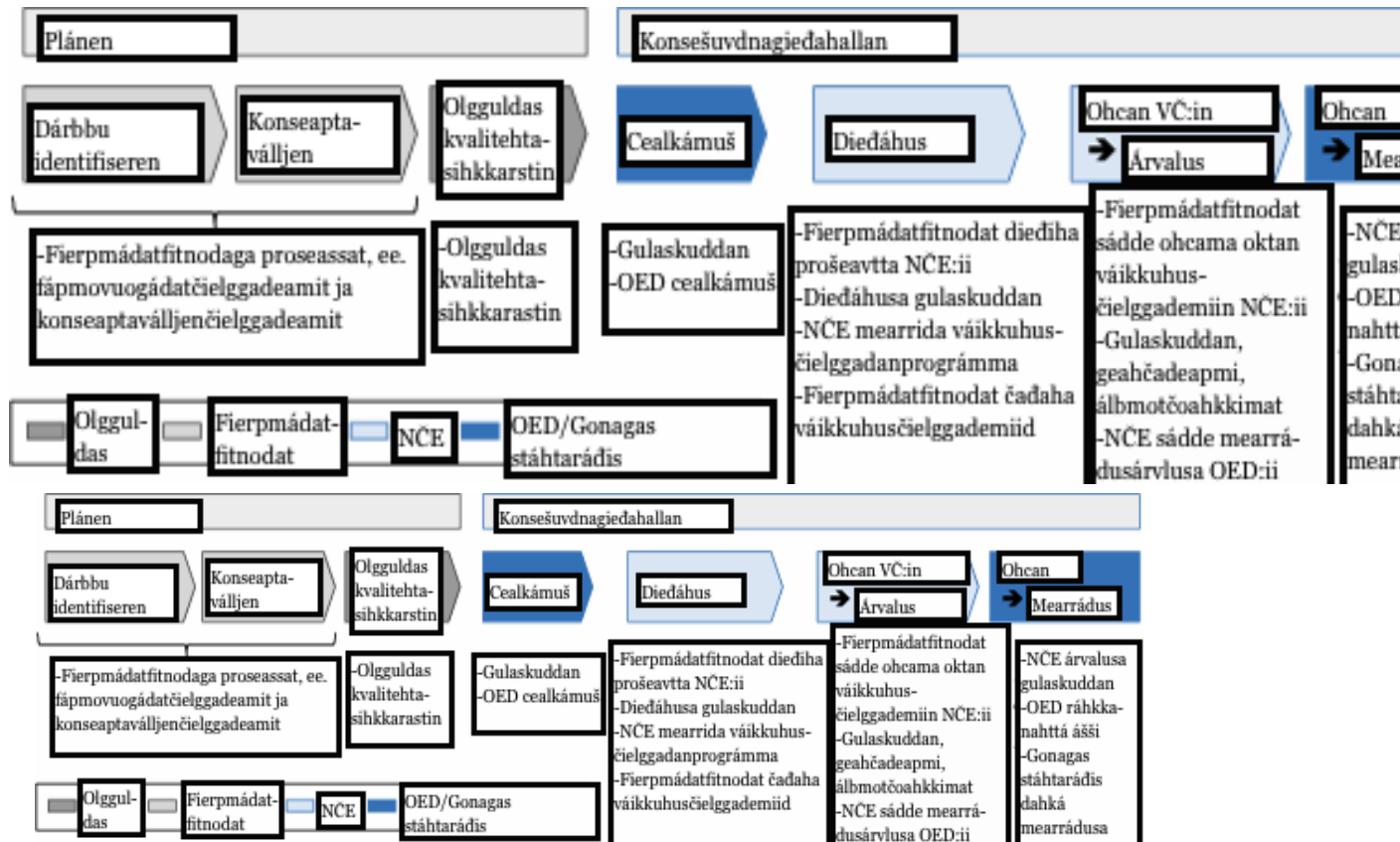
Fierpmádatdiedáhus Vi bygger Norge - om utbygging av strømnettet (Mii hukset Norgga - elrávdnjefierpmádaga huksen) čájeha dálá el-fápmojohtasiid konsešuvdnagiedahallama nuppástusaid ja beavttálmahttima. Dálá vuogádaga mielde dahká NCE konsešuvdna-mearrádusa ja OED lea váiddainstánsa.

Govus čájeha movt fierpmádathuksenlobiid giedahallamis lea gustovaš vuogádat ja bargovuohki.

Guoskevaš sámi beroštumit konsulterejuvvojit mánngga dásis proseassas, sihke čielggadanprográmma birra, mii lea oassin NCE konsešuvdnagiedahallamis, ja jus bohtá váidda OED:ii. Rievdaduvvon árvalusas

evttoha ráđđehus loktet mearridanválddi stuorat elfápmolinjá-ássiin. Dát mielddisbuvttášii ahte NČE ráhkada evttohusa departementii, ja Gonagas stáhtarádis mearrida ássi. Váiddagiedahallan heaittihuvvošii dalle. Ráđđehus atná dán áššemannolaga beavttálmahttimin

Evttohuuvvon odđa áššemannolat govviduvvo čuovvovaš govvošis:

Ii leat čielggaduvvon movt sámi beroštumit galget fuolahuvvot odđa vuogádagas. Nannejuvvo dattetge ahte evttohuuvvon rievdadusat konsešuvdnagiedahallamis eai mielddisbuvtte nuppástusaid álbmotrievtti ja dálá ráđđádallanšiehtadusa dáfus mii energijaeiseválddiin lea. Ráđđehus evttoha ahte konsešuvdnaprošedyrat galget digaštallojuvot Sámedikkiin diedáhusa viidáset barggus.

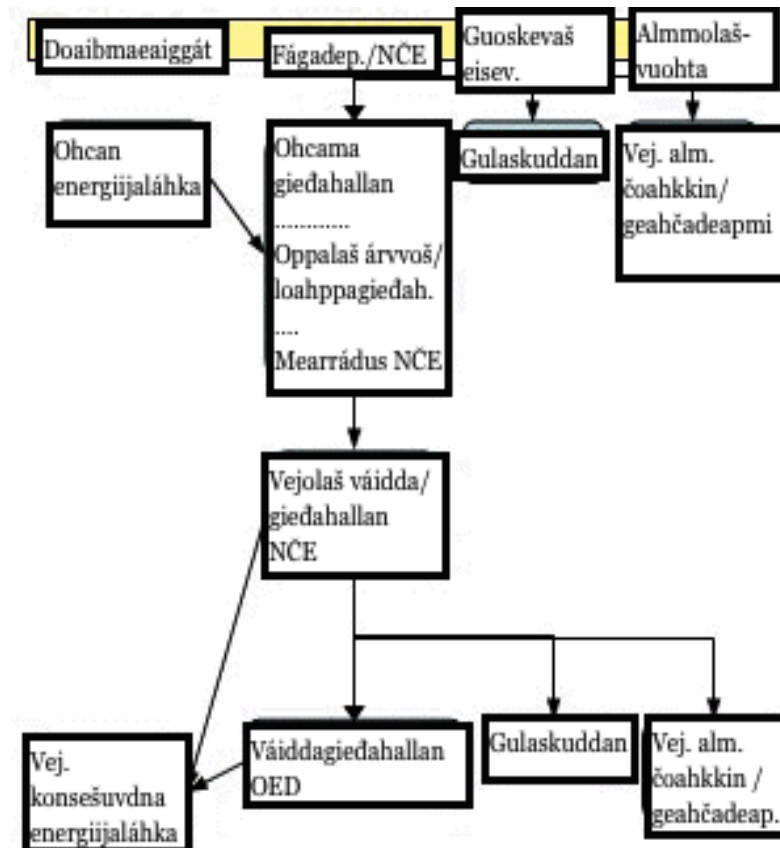
Lea Sámedikki beroštumi mielde suddjet sápmelaččaid guovlluid ja resurssaid ealáhusdoaimmaid vuodđun. Danne lea dehálaš oazžut konsešuvdnaprošedyraid mat addet Sámediggái ja eará guoskevaš sámi beroštumiide duohta váikkuhanválddi go stuorat elfápmolinjái konsešuvdnaohcamat gieđahallojuvvojit.

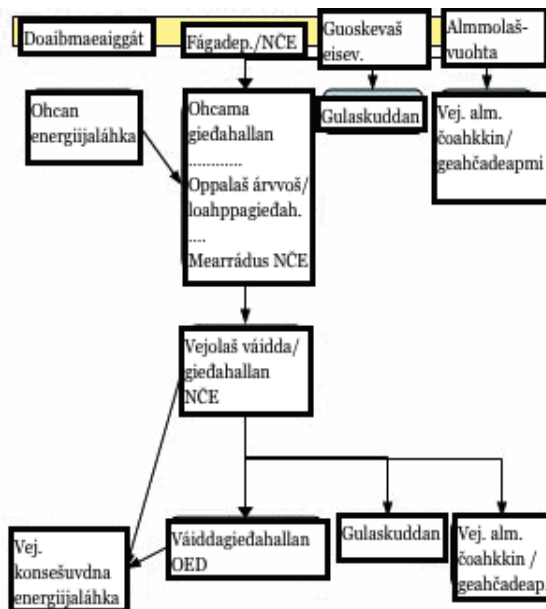
b. Elfápmohuksemat energijalága je. mielde.

Biegga- ja čáhcefápmorusttegiid konsešuvdnaássiid lohku lea lassánan maŋemus jagiid. 2012/2013 jahkemolsumis ledje NČE:s lagabui 300 biegg- ja čáhcefápmorusttetohcama gieđahallamis dušše njealji davimus fylkkas. Ii leat eahpádus ge das ahte jus dušše unna oasáš dáin čadahuvvošii, de boahttá sámi kultuvrra ja ealáhusvuodđu billistuvvot dovdomassii.

Konsešuvdnaáššit mat gieđahallojuvvojit energiijalága mielde leat elfápmolinját, bieggafápmorusttegat, smávva čáhcefápmorusttegat, gássafápmorusttegat j.e.

Govus čájeha elfápmohuksemaid konsešuvdnagieđahallama áššemannolaga energiijalága mielde.

Áššemannotat stuorát čáhcefápmorusttegiid giedahallamis lea viidát. Dát áššit giedahallojuvvojit čázádatlága mielde ja lea OED mii addá konsešuvnna NCE ávžžuhusa mielde. Prinsihpalaš áššit ovddiduvvojit Stuoradiggái. Stuoradiggi lea maid váiddainstánsa stuorát čáhcefápmohuksemiid dáfus mat giedahallojuvvojit čázádatlága olis. Buot stuorát čáhcefápmorusttegiid huksemat galget váikkuhusčielggaduvvot ovdal go konsešuvdnaohcan árvoštallojuvvo. Davimus fylkkain leat dál unnán ohcamat stuora čáhcefápmorusttethuksemiid hárrái.

Sámediggi lea gulaskuddanbealli buot energijahuksemiid dáfus sámi guovlluin main lea dieđihangeatnegasvuohta. Eanas áššit maidda Sámediggi buktá gulaskuddancealkámuša gusket bieggafápmorusttegiidda ja smávva fápmorusttegiidda. Leat unnán ohcamat earalágan elfápmorusttegiid dáfus nu go gássa fápmorusttegiid, ulli čáhcefápmorusttegiid j.e.

Buriid bieggadiliid geažil lea Norga várra dat riikka Eurohpás gos leat buoremus eavttut buvttadit olu bieggafámu. Árbevirolaččat leat bieggafápmorusttegat biddjojuvvon biekkus báikkiide riddoguovlluide, muhto dál lea maid šaddan eambo dábalaš bidjat daid merrii gos dat monterujuvvojit bodnái. Eanas bieggafápmorusttegat Norggas leat bieggamillopárkkat gáttis. Dát gáibidit stuora areálaid ja mielddisbuktet stuora sisabahkkemiid lundui. Oallugat oaivvildit maid ahte dat nuoskkidit duovdagiid visuálalaččat.

Bieggafápmorusttegiid konsešuvnna giedahallojuvvojit energijalága mielde. Prošeavttain gos installerejuvvon beaktu lea stuorát go 10 MW mielddisbukta gáibádusa váikkuhusčielggademiide. Okta bieggamillo buvttada dábalaččat 3 dahje 4 MW. Go eanas elfápmorusttegat hábmejuvvojit bieggamillopárkan, de fertet váikkuhusčielggaduvvot. Visot bieggafápmorusttetáššiin maid Sámediggi lea giedahallan maŋemus jagiid, lea ge váikkuhusčielggadeapmi leamaš gáibádussan. Doaimmaeaggát ráhkada ja šadde váikkuhusčielggadeami oktan ohcamiin NCE:ii konsešuvdnagiedahallami. Bieggafápmoáššit gullet NCE ráddádallanšiehtadusa vuollái, ja dasa lassin lea Sámediggi gulaskuddaninstánsa ja das lea de vejolašvuohta vuostaldit.

Smávva fápmorusttegiid ohcamat giedahallojuvvojit maid energijalága mielde. Dáin ohcamiin lea álkít áššeproseassa go stuorát čáhcefápmorusttegiin mat giedahallojuvvojit čázádatlága vuodul. Dábalaččat ii gáibiduvvo váikkuhusčielggadeapmi. Micro- ja minifápmorusttegat eai leat konsešuvdnageatnegasat ja giedahallojuvvojit plána- ja huksenlága vuodul.

Iešalddis sáhtta smávva fápmorusttet neaktit unnán luondduvahágahttin. Muhto smávva fápmorusttegiid váikkuhusat sáhttet goitge šaddat stuorát. Dat leat dávjá vuosttaš sisabahkkemat dakkár guovlluide gos ovdal eai leat leamaš sisabahkkemat. Bargogeainnut sáhttet rahpat vejolašvuodaid odđa huksemiidda, ja áiggi badjel ráhkadit alibiija lassi sisabahkkemiidda. Buoddu sáhtta mielddisbuktit vára ja vahágiid boazodollui omd. go guohtuneatnamat dulvaduovvojit ja jieŋat šaddet rašit. Doaimmaigodat ja lassi johtaleapmi guovllus lea vahágin boazodoalloaláhussii. Muhto stuorámuš váikkuhussan leat dávjá buot smávva fápmorusttegiid negatiiva váikkuhusat oktii, ja erenoamážit ovttas eará infrastruktuivrahuksemiin. Muhtun orohagaide gos leat unnán guohtuneatnamat maid geavahit, sáhttet vel smávit huksemat ja

sisabahkkemat maid mielddisbuktit stuora váikkuhusaid. Danne lea buorre go NČE maŋemus jagiid lea ásan vuogádaga gos čohkkehit buot smávva fápmorusttetohcamiid ovttá orohagas čohkiide ja konsešvdnagiedahallet buot ohcamiid oppalaččat. Dát vuogádat lea ásahuvvon ee. danne vai buorebut sáhtttá árvvoštallat oppalaš váikkuhusaid.

Smávva fápmorusttegat sáhttet máŋgii maiddá guoskkahit ja billistit sámi kulturmuittuid. Sámedikkis lea dakkár bargovuohki ahte mii fállat doaibmaeaggádii vejolašvuoda geahčadit ohcanguovllu ovdal go konsešvdnaohcan giedahallojuvvo. Dát lea mielde dahkame áššemannolaga beaktileabbon, go árra dásis juo sáhtttá gávnnahit boahťa go elfápmorusttet vuostálagá vejolaš automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittuiguin. Smávva fápmorusttegiid konsešvdnaohcamat eai leat oassin NČE ráddádallansiehtadusas, muhto Sámedikkis lea vejolašvuohťa vuosttaldit dáid áššiid.

c. Čielggadanprográmma gulaskuddan, VČ ja konsešvdnaohcama gulaskuddan, gulaskuddančoahkkimat

Konsešvdnaáššiin energiijalága vuodul čatnasa Sámediggi áššái máŋgga dásis áššemannolagas. Eanas áššit mat gusket energiijahukseimiida, álget dainna ahte huksejeddji sádde diedáhusa doaimma birra NČE:ii, mii sádden dán viidáseappot guoskevaš eiseválddiide. Diedáhusas galgá ohcci muitalit galgá go doaibma váikkuhusčielggaduvvot.

Váikkuhusčielggadeami njuolggadusas lea gáibáduš ahte ferte ráhkaduvvot váikkuhusčielggadeapmi (VČ) bieggafápmorusttegiid dáfus main installerejuvvon beaktu lea eambo go 10 MW. Dát mielddisbukťa ahte VČ-mearráduš lea áigejuvvo dil eanas bieggafápmorusttetohcamiid dáfus. Go ohcá hukset čáhce fápmorusttega man energiijabuvttadeapmi lea 40 GWh/jagis, de galgá dat maid váikkuhusčielggaduvvot. Ohcamiid dáfus main lea sáhka lassu buvttadeamis gaskal 30 ja 40 GWh/jagis, de lea NČE mii mearrida boahťa go prošakta VČ-mearrádušaid vuollái. Badjel 20 km guhku elfápmolinjárt odđa guovllus galget váikkuhusčielggaduvvot.

VČ sisdoallu galgá čuovvut daid gáibádušaid mat leat váikkuhusčielggadeamiid njuolggadusas. VČ ovddiduvvo oppalaš raportan, ja das leat dábaláččat máŋga iešguđetlágan fágaraportta vuodđun. Leat iešguđetge fáttát mat galget váikkuhusčielggaduvvot, dan duohken makkár beroštussurggiid huksen guoskkaha. Dát fáttát galget čielggaduvvot čielggadanprográmmas/plánaprográmmas. Dat fáttát mat dábaláččat guoskkahit sámi beroštumiid leat boazodoallu, eará sámi ealáhusdoaimmat, bivdu ja guolásteapmi, kulturmuittut ja guovllut gos eai leat sisabahkkemat (INON). Sámediggi sáhtttá dalle go boahťa diedáhus doaimma birra buktit cealkámuša das guđiid fáttáid lea sávahahtti čielggadit. Sáhtttá maid leat áigejuvvo dil konsulteret NČE:in čielggadanprográmma mearrideami ektui.

Maŋnel go doaibmaeaggát lea ráhkadan VČ, de sáddejuvvo dát gulaskuddamii oktan konsešvdnaohcamiin. Leat dábaláš ahte NČE čadaha sihke geahčadeamiid guovllus ja gulaskuddančoahkkimiid jus doaibma lea dihto sturrodagas. Sámediggi oassálastá dávjá geahčadeamiin ja gulaskuddančoahkkimiin, lea veaháš kapasitehta ja resurssaid duohken. Gulaskuddančoahkkimat leat eanas dego diehtochohkenčoahkkimat NČE:ii. Addojuvvo vejolašvuohťa ovddidit oaiviliid ja oainnuid doaimma birra, muhto áiggi geažil lea dialogavejolašvuohťa ráddjejuvvon.

Sámediggi buktá gulaskuddancealkámušaid áššiin gos doaimmat čuhcet sámi beroštumiide. Áššit main leat negatiiva váikkuhusat sámi kultuvrii ja ealáhusdoibmii vuoruhuvvojit.

d. Vuosttaldanváldi

Sámedikkis leat gaskaoamit das movt sáhttet muhtun muddui váikkuhit energiijahukseimiid. Dát gaskaoamit geavahuvvojit aktiivvaláččat dainna ulbmiliin ahte fuolahit sámi beroštumiid energiijahukseimiid sisabahkkemiid geažil. Sámediggi rehkenastujuvvo guoskevaš orgánan buot diedihangeatnegas energiijahuksejeddjiide sámi guovllus. Vuosttaldeami njuolggadusat plána- ja huksenlágas gustojit nu guhkás go heivejit go galgá giedahallat konsešvdnain energiijalága vuodul. Dáin seamma orgánain main leat vuosttaldanváldi plána- ja huksenlága mielde, lea maiddá vuosttaldanváldi konsešvdnaáššiin. Dát mielddisbukťa ahte Sámedikkis lea vuosttaldanváldi energiijalága mielde. Vuosttaldanváldi čuovvu seamma njuolggadusaid go vuosttaldeapmi plána- ja huksenlága mielde ja addá

vuogatvuoda vuosttaldit plánejuvvon elfápmohuksemaid. Vuosttaldanvuogatvuolta sáhtta geavahuvvot áššiin gos energiijahuksemaid mielddisbuktet mihtilmas vahága sámi kultuvrra dahje ealáhusdoaimma ektui.

e. Váidin

Seamma orgánain main lea vuosttaldanriekti plána- ja huksenlága mielde, lea maiddá váidinriekti konsešuvnamearrádusa hárrái. Dát mielddisbuktá ahte Sámedikkis lea váidinvuogatvuolta áššiin gusket elfápmolinjjáid ja elfápmorusttegiid konsešuvnnaide maid NČE meannuda energiijalága mielde. Váidinriekti lea belohakkii dan duohken lea go Sámediggi vuosttaldan ášši dalle go lei gulaskuddamis. Oljo- ja energiijadepartemeanta (OED) lea váidininstánsa konsešuvnamearrádusaid dáfus maid NČE lea mearridan. Lea ásavuvvon bargovuohkin ahte OED ráđđádallá Sámedikkiin váiddaáššiid dáfus.

Stuorat čahcefápmorusttegiid konsešuvnamearrádusaid dáfus, ja čahcefápmorusttegiid dáfus gos lea dárbu čázádatregulereimidda, lea Stuoradiggi váidininstánsa. Dáin áššiin lea OED mii addá konsešuvnna. Ráđđádallansiehtadus stáhtalaš eiseválddiiguin gusto maiddá stuorat čahcerusttegiid váidimiidda. Dákkár váidináššiin čadahuvvojot ráđđádallamat OED:iin.

f. Ráđđádallamat

Eamiálbmogin lea sápmelaččain vuogatvuolta beassat ráđđádallat áššiin main sáhttet leat njuolgo váikkuhusat sidjiide. Sihkkarastin dihte ahte áššit mat sáhttet čuohtet sápmelaččaide njuolga čadahuvvojot dohkálaš vugiin, de dahkkojuvvui ráđđádallansiehtadus Sámedikki ja Ráđđehusa gaska miessemánu 11. b. 2005. Dán vuodul lea Sámediggi soahpan sierra ráđđádallansiehtadusa Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhtain (NČE) beaiváduvvon 31.03.09. Siehtadus guoská buot doaimbajuid ráđđádallamiidda energiijaguovllus mat rasttildit rájiid mat leat mearriduvvon váikkuhusčielggademiid njuolggadusain b. cuoŋománu 1. b. 2005. Dát guoská elfápmojohtasiidda, bieggafápmorusttegiidda, čahcefápmorusttegiidda ja čázádatregulereimidda. Ráđđádallansiehtadus addá maiddá sámi báikkálašservodagaide ja erenoamáš sámi beroštumiide, maid dá lágat dahje doaimbajut sáhttet čuohtet njuolga, vuogatvuoda ráđđádallamiidda. Dákkár oktavuodain sáhtta stáhta ovttahttit ráđđádallanproseassaid Sámedikkiin.

g. Ovttasbargošiehtadus eanaeiggiidiguin

Sámediggi lea 2012:s dahkan siehtadusa Statskogain. Ulbmil siehtadusain lea ovddidit oktasaš ipmárdusa ja oazžut Sámedikki doarjut Statskog SF areáladisponeremiid ja ođasmuvvi resurssaid geavaheami ja ávkástallama. Bieggafápmorusttegiid huksen lea namuhuvvon ovdamearkan areáladisponeremiin maid dá siehtadus guoská. Siehtadus eaktuda ráđđádallamiid Sámedikki ja Statskog SF gaska áššiin maid Sámediggi oaidná sávahahttin. Danne lea siehtadus áigeguovdil energiijahuksemaid olis sámi guovlluin, earret Finnmárkkus. Finnmárkkus gusto Finnmárkoláhka.

Evttohus 6, áirras Mariann W. Magga, Bargiidbellodat, NSRa, Árja, ÁaSG, Olgešbellodat ja Johttisápmelaččaid listu

Strategiija mo sihkkarastit arálaid ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemaid oktavuodas

Sámediggi oaidná ahte dálá servodatovdáneami geažil dárbbasuvvo eanet energiijabuvttadeapmi sihkkarastin dihtii šaddama ja ovdáneami servodagas. Dat guoská maiddá sámi servodahkii. Seammás leat mii čielgasat das ahte min árbevirolaš ealáhusguovllut ja min kultuvra ferte oazžut ovdánanvejolašvuodaid.

Sámedikki váldomihttomearri lea sihkkarastit luondduvuđđosa sámi kultuvrii, ealáhus-doaimmaheapmái ja servodatovdáneapmái. Dat guoská maiddá go energiijaávkástallanohcamat meannuduvvojot ja daid birra konsulterevuovo. Dát mielddisbuktet dávjá stuorra sisabahkkemiid dakkár guovlluin gos eai leat leamaš sisabahkkemat ovdal. Dát strategiijadokumeanta čujuha hástalusaid, mihttomeriid ja strategiijaid. Sámediggi čujuha dasa ahte sisabahkkemat oktiibuot energiijahuksemaid oktavuodas lea váldohástalussan dan bargui ahte sihkkarastit eana- ja resursavuogatvuodaid ja ovdánanvejolašvuodaid dálá árbevirolaš kulturvuđot ealáhusaide.

Lea iešvuosttaldeaddjin go dálkkádatrivdamat ja birasmirkkot eanemusat čuhcet álgoálbmotguovlluide Davvin seammás go dain guovlluin galget čađahuvvot eanemus ja stuorámus váidudeaddji doaibmabijut. Sámediggi deattuha ahte sisabahkkemat lullisámi ja Oarje-Finnmárkku guovlluid leat hui stuorrá. Sámi ealáhusain lea boazodoallu masa areálasisabahkkemat oktiibuot čuhcet garrasepmosit. Lea mearkkašahtti go eiseválddit nuppi bealis garrasit deattuhit ahte boazologu heiveheapmi ferte dáhpáhuvvat ekologalaš vuodul ja areálavuodu ektui, seammás go seamma eiseválddiin leat árijalaš strategiijat mat mielddisbuktet hui stuorra areálasisabahkkemiid.

Sámediggi deattuha stáhta ovddasvástádusa das ahte sihkkarastit sámi kultuvrii ávnnaslaš kulturvuđđosa. Dát ovddasvástádus lea stáhtas energiijaáššiid oktavuodas. El-sertifikahtaortnet sáhtta guhkit áiggi vuollái čájehuvvot leat dakkár doaibmabidju mii doarju industriijaovdáneami ovddabeallái álgoálbmotkultuvrra.

Sámediggi háliida ahte ráhkaduvvojit ollislaš plánat bieggafápmohuksemiid da sámi guovlluin. Subsidierejuvvon bieggafápmorusttegat váikkuhit sámi ealáhusaid areálageavaheapmái, ja dat ferte doarvái bures vuhtii váldojuvvot rusttegiid plánemis. Sámediggi čujuha maiddá raportii maid Kjeller Vindteknikk čálii Sámedikki ovddas 2010:s, mas boahťa ovdan ahte bieggafámu hukseneavttut leat buoret ja hálbbit Rogalandas, gos lea oanehat gaska geavahanguovlluide ja uhcit golut fápmolinnjaid geavaheami oktavuodas.

Linnjáhuksenlobiid áššemeannudeamis galget sámi beroštusat fuolahuvvot. Guovddáš eiseválddiin lea ovddasvástádus dan sihkkarastimis buoremus láhkai ovttas Sámedikkiin. Sámi beroštusat galget fuolahuvvot čielga ja čielggaduvvon vugiin go váldojuvvo atnui odđa, beaktilet áššemeannudeapmi dán suorggis. Sámediggi reagere dasa go Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta (NČE) ii čađat konsultašuvnnaid Sámedikkiin buriin dáhtuin. Konsultašuvnnain NČE:in mii leat vásihan ahte NČE ii čájjet rabasvuoda konsultašuvnavuodu oktavuodas ja daid dokumeanttaid oktavuodas maid NČE lea ráhkadan dan áššesuorggis man birra čađahuvvojit konsultašuvnnat. Gulahallanvejolašvuodain NČE:in leat muhtun ráddjejuvit, earret eará go báikediđostallamat ja gulaskuddančoahkkimat eai atte vejolašvuoda Sámediggái ovddidit oaviviid ja oainnuid guoskevaš doaibmabiju oktavuodas.

Dát lea stuorra hástalussan dasa ahte fuolahit sámi beroštusaid dain diliin. Dákkár áššiin ii ollašuhthtojuvvo stáhta ovddasvástádus sámi kultuvrra ávnnaslaš kulturvuđđosa oktavuodas doarvái bures. Buot energiijahuksemiid plánen ferte čájehit makkár váikkuhusat huksemis leat sámi kultuvrii, nu ahte dat sáhtta leat mielde buot áššemeannudeamis.

Váikkuhusčielggadusat eai vuhtii váldde doarvái bures mángga stuorra ja uhcit doaibmabijuid ollislaš váikkuhusaid dán suorggis. Sámediggi mihtte dan eahpádusa maid mánga sámi vuoigatvuodaegaigga leat ožžon váikkuhusčielggademiid oktavuodas mas daddjojuvvo ahte leat smávva dahje gaskamearalaš negatiiva váikkuhusat boazodollui. Sivvan dasa lea go čielggadeamit geahčadit dušše earjal sisabahkkema man váikkuhusat árvoštallojuvvojit dušše dan earjal doaibmabiju ektui. Danne čuoččuha Sámediggi ahte lea stuorra váilevašvuoha dálá njuolggadusain go ii deattuhuvvo árvoštallat iešguđet sisabahkkemiid váikkuhusaid oktiibuot. Danne lea dárbu árvoštallat sisabahkkemiid váikkuhusaid oktiibuot seamma guovllus ja geahččat dan oktavuodas odđa, plánejuvvon doaibmabijuiguin. Oppalašgeahčastagat mat gávdnojit gielddaid areálaplánain ja kártavuoduin, eai leat árvoštallojuvvon boazodoalu ektui dain guovlluin. Dakkár oppalašgeahčastat mii čájeha sisabahkkemiid stáhtusa, dárbbasuvvojit go galgá čađahit konsultašuvnnaid iešguđet earkil doaibmabijuid ja stuorát sisabahkkemiid oktavuodas.

Sámediggi deattuha dan ahte ON olmmošvuoigatvuodálávdegoddi mañimus jagiid lea dulkon SP art. 27 dan láhkai ahte erenoamážit váikkuheadji doaibmabijut main lea stuorra mearkkašupmi álgoálbmogiidda, gáibidit ahte ovddalgihtii miedáhus galgá leat addojuvvon friija vuodul ja daid dieđuid vuodul mat dárbbasuvvojit dasa ahte addit dakkár miedáhusa. Stáhta ii sáhte dohkkehít dakkár doaibmabijuid, mat sihkkot álgoálbmogiid vuoigatvuoda doaimmahit kultuvrraset, eai ge álgoálbmogat sáhte miedihit dakkár doaibmabijuide. Dat mearkkaša ahte dakkár áššiin main doaibmabiju váikkuha garrasit árbevirolaš ealáhusaide dahje eallingeainnuide main lea stuorra mearkkašupmi álgoálbmogiidda, lea guoskevaš álgoálbmogis biehttanvuoigatvuoha.

Sámediggi oaidná ahte ILO 169, SP art. 27 geahča art 1 galgá válđojuvvo buorebut mielde dan bargui ahte ođasmahttit sámelága ja eará suorgelágaid mat gusket energiijahuksemiidda, leš dal sáhka čáhce- vai bieggafápmorusttegiin.

Sámediggi oaivvilda ahte dat siehtadus maid NČE dagai Sámedikkiin njukčamánu 31. b. 2009 ferte árvvoštallojuvvo sihkkearastin dihtii duohta konsultašuvnnaid Sámedikkiin. Lea čájehuvvon ahte siehtadus ii leat mielddisbuktán dárbbaslaš rievdadusaid NČE bealis dákkár áššiin. Vai sihkkearastojuvvo vejolašvuohta šaddat ovttamielalazžan ja oažžut mieđáhusa sisabahkkemiidda, de leat áibbas dárbu ahte konsultašuvnnaid čađahuvvojit buriin dáhtuin, luohttámušain ja dainna mihttomeriin ahte fuolahit stáhta ovddasvástádusa sámi kultuvrras. Sámediggi oaivvilda ahte dakkár konsultašuvnnaid ferte leat rabasvuohta konsultašuvnavuođu ja deatlaš dokumeanttaid alde dain áššiin maid birra leat konsultašuvnnaid, duohta dáhttu ja sadji gaskaneas gulahallamii ja vejolašvuohta ságaškuššat molssaektosaš čovdosiid dahje/ja eavttuid ohcamiidda. Lea hui deatlaš ahte čađahuvvojit ollislaš konsultašuvnnaid go okta ja seamma sisabahkken guoská mánga orohahkii. Maiddái eará ovddasteaddji orgánat galget sáhttit searvat konsultašuvnnaide.

Sámediggi lea mihtten ahte lea stuorra asymmetriija gaskal sámi vuoigatvuođaeaggáid ja stuorat linnjáserviid gaskkas go guoská kapasitehtii ja gelbbolašvuhtii buotlágan energiijahuksemiid oktavuodas iešguđet muttuin. Proseassaid ja doaibmajuid viidodat lea maid nu stuoris ahte dat heajosmahttá sámi vuoigatvuođaeaggáid vejolašvuođa searvat ulbmillaš ovttasdoaimmii buot huksejeddjiiguin ja eiseválddiiguin. Danne dáhttu Sámediggi industriija ja eiseváldiid ruhtadit dakkár ášahusaid go Protect sihkkearastin dihtii ahte sámi vuoigatvuođaeaggádat ožžot dárbbaslaš fitnolaš veahki ja doarjaga dákkár áššiin.

Sámediggi háliida ahte ovddiduvvo alit boazodoallofágalaš gelbbolašvuođabiras dakkár go dat fágabirrasat mat leat Ása Biras- ja biodiedalašuniversitehtas ja Romssa universitehta guolástusallaskuvllas. Dakkár fágabiras buoridivččii kvalitehta ja sihkkearasttášii enet luohttámuša ealáhusdoliid gaskkas dán suorggi dutkama ja čielggadusaid ektui. Go ášaha fágabirrasa areáladili ja energiijahuksemiid dutkama ja goziheami várás, de lea vejolaš oažžut sorjjasmeahttun birrasa mas livččii dárbbaslaš válđi ja jáhkehahttivuohta. Boazodoallosámi árbediehtu ferte formaliserejuvvo ja válđojuvvo mielde dutkamii.

Sámediggi oaidná dárbbaslazžan ahte čađahuvvojit olggobealde juridihkalaš kvalitehtaárvvoštallamat plánejuvvon doaibmajuid váikkuhusain sámi ávnnaslaš kulturuđđosa ektui ja dakkár doaibmajuid juridihkalaš váikkuhusain.

Sámediggi lea mihtten ahte Finnmárkkuopmodat (FeFo) lea eaggáduššá oasi Finnmárk Kraft:s. Sámediggi deattuha ahte FeFo strategiijat árrjalaš eaggátvuođain ja Finnmárkkuopmodaga resurssaid dahkan olahttin, ii galgga rihkkut lága ulbmila. Sámediggi aiddostahttá ahte Finnmárkkuopmodat ii sáhte čađahit stuorra ja viiddes areálasisabahkkemiid main leat stuorra váikkuhusat, vuorddedettiin Finnmárkkukommišuvnna identifiserenbarggu. Sámediggi deattuha man deatlaš dat lea ahte FeFo stivra bearráigeahččá ahte areálaid, luondduriggodagaid ja meahci árbevirolaš geavaheapmi deattuhuvvo hálddašanbarggus. Sámediggi čujuha maiddái dasa ahte boazodoalu dárbu areálasuodjaleapmái galgá deattuhuvvo FeFo geavatlásh barggus. Sámediggi ferte čuoovvilit áššiid maid FeFo meannuda, ja mat mielddisbuktet enet meahcegeavaheami. Dakkár áššiin galgá dahkkojuvvo mearrádus masa Sámediggi buktá cealkámuša. Sámedikki mielas lea buorre go ođđa energiijagáldut ovddiduvvojit ja dutkojuvvojit. Seammás čujuha Sámediggi dasa ahte das lea stuorra kultuvrralaš ja servodatsihkarvuođa mearkkašupmi go árbevirolaš muorroaldin áiggiid čađa lea mearkkašan hui ollu ja lea leamaš dárbbaslaš álbmogii. Sápmelaččaide lea muorroaldimis stuorra kultuvrralaš mearkkašupmi, ja danne lea vuovdeguovlluid guoddevaš hálddašepmi hui deatlaš.

Sámediggi áigu dán vuodul čađahit čuoovvovaš strategiijaid ja doaibmajuid energiijahuksemiid oktavuodas sámi guovlluin:

Sihkkarastit eallinnávccalaš sámi báikegottiid ja ealáhusdoaimmaheami areálaid guoddevaš suodjaleami ja hálddašeami bokte sámi guovlluin dainna lágiin ahte:

Sámi luondduvuođus, ealáhusdoaimmaheapmi ja servodatovddideapmi sealluhuvvo buoremusat go sihkkarastá ahte čadahuvvojit dárboanalysat ovdalgo fápmolinnját huksejuvvojit ja dát ovddiduvvojit ollislaš plána vuodul dakkár vugiin mas eastada negatiiva váikkuhusaid sámi kultuvrii ja ealáhusdoaimmaheapmái.

Gáibáduš ahte buot energiijahuksema meannuduvvojit Plána- ja huksenlága vuodul.

Sihkkarastit ahte galgá šaddat váddáset oazžut konsešuvnnaid dain sámi guovlluin gos lea juo garra areáladeaddu.

Geahččalit váikkuhit nu ahte bieggafápmu huksejuvvo dakkár guovlluin main lea lagaš oktavuohhta stuorra geavaheddjiidjoavkkuide.

Doarjut dakkár ovdáneami mii váldá atnui ođđa energiijagálduid ja doarjut energiijaekonomiserema.

Sihkkarastit vuovdeguovlluid guoddevaš hálddašeami ja suodjaleami ja sihkkarastit vuoigatvuođa boaldámuššii iežas dálloodollui.

Energiijahuksen ii galgga hehttet árbevirolaš sámi eallinvuogi dahje kultuvrra ceavzima.

Buot energiijaávkkástallan sámi guovlluin galgá leat mielde nannemin sámi kultuvrra, servodateallima ja sámi ealáhusaid dakko bokte ahte:

Sámediggi ferte vuodđun iežas bargui bidjat álbmotrievttálaš prinsihpaid dakkár áššiin dagahit stuorra sisabahkkemiid.

Čadahuvvojit ollislaš čielggadusat váikkuhusain guoskevaš sámi beroštusaide go fápmolinnját huksejuvvojit.

Ráhkaduvvojit duodaštusat das mo bajimus sisabahkkenstáhtus lea ja ollislaš oppalašgeahčastagat areáladilis mas deattuhuvvo boazodoallu dilli ovdalgo čadahuvvojit váikkuhusčielggadeapmi stuorát energiijarusttegiin.

Váikkuhusat oktiibuot šaddet oassin mearridanvuodđui konsešuvdnaáššiid oktavuodas.

Sámediggi ráhkada policydokumeantaid dasa ahte hálddašit Finnmárkkuopmodaga FeFo-stivrra bokte ja nannet gulahallama FeFo:in dán árjjalaš resursaovddidanstrategiija birra mii FeFo:s lea.

Sihkkarastit ahte guovddáš eiseválddiid bargui beavttálmahttit áššemeannudeapmi linnjáhuksemiid meannudeami ja lobiid ektui gullet čielga mekanismmat sihkkarastin dihtii ahte sámi beroštusat fuolahuvvojit áššemeannudeamis dainna ulbmiliin ahte sihkkarastit sámi kultuvra ja ealáhusaid ávnnaslaš luondduvuođosa.

Ovddidit čielga CSR-njuolggadusaid dasa mo sihkkarastit sámi báikegottiide, ealáhusaide ja beroštusaide govtolaš dienasjuogadeami huksemiid ja resursaávkkástallama oktavuodas sámi guovlluin.

Sihkkarastit ahte huksejeaddjit fitnet didoštallamin kulturmuittuid ovdalgo konsešuvdnaohcamat meannuduvvojit.

Sihkkarastit ahte sámi kultuvrra vuhtii váldin váldojuvvo mielde sámeláhkii ja resursalágaide.

Ráhkadit sámediggediedáhusa energiija birra.

Máhttovuođđu areálasisabahkkema váikkuhusaid birra sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaheapmái ja servodateallimii nannejuvvo dainna lágiin ahte:

Bargat dainna ulbmiliin ahte ásaht birrasa alit boazodoallofágalaš dutkamii.

Čadahit proševtta ovddidan dihtii vugiid mo áimmahuššat árbedieđu ja árbevirolaš ádejjumi, báikkálaš máhtu ja vásáhusvuodot geavada dutkama go dutkojuvvojit sisabahkkemiid váikkuhusat boazodollui.

Čadahit 1-3 konkrehta olggobealde fágalaš árvvoštallama konkrehta huksendoaimbabiin, nu go Fálesrášša, SP art. 27 ektui.

Nannet Sámedikki gelbbolašvuoda ja kapasitehta energiijaáššiin.

Formaliseret sámi boazodoallogelbbolašvuoda dakko bokte ahte ásaht Fágálávdegottiid buot guovlluide.

Sámedikki ja sámi vuoigatvuođaeiggiid oassálastin mearrádusaide energiijahuksemiin nannejuvvo dainna lágiin ahte:

Sihkkarastit ahte konsultašuvnnat dán áššesuorggis čađahuvvojit buriin dáhtuin, rabasvuodain ja luohttámušain dainna ulbmiliin ahte juksat ovttamielalášvuoda energijahuksenmearrádusaid oktavuodas, dás maiddá árvoštallat šiehtadusa NČE:in dan ektui.

Dassážiigo konsultašuvnnat čađahuvvojit dohkálaš vugiin ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid vuodul, de áigu Sámediggi ovddidit vuosttaldeami buot energijaaššiin konsulteren dihtii Oljo- ja energijadepartemeanttain daid árvoštallamiid ja mearrádusaid vuodul, mat leat dahkkojuvvon.

Ásahit ja ovddidit orgánaid mat sihkkarastet ahte sámi vuoigatvuodaeaggádat ožžot fitnolaš veahki konsešuvdnaproseassaid ja šiehtadallamiid oktavuodas huksejeddjiiguin.

Ráhkadit bagadusa mii láchá buoret ovttasdoaimmamiid gaskal sámi vuoigatvuodaeaggádiid ja energijaservviid.

Bargat dainna ulbmiliin ahte oazžut šiehtadusaid gaskal huksejeddjiid ja vuoigatvuodaeaggádiid ovdalگو konsešuvdnaohcamat meannuduvvojit.

Joatkit doarjaga vuodđudussii Protect, ja ávžžuhit vuoigatvuodaeaggádiid geavahit vuodđudusa.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 35 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohusat 1-4 gessojuvvujedje.
- Bajásšaddan- ja oahppolávdegotti ráva gessojuvvui.
- Evttohus 5 hilgojuvvui 32 jienain. 4 jienastedje beali.
- Evttohus 6 mearriduvvui 32 jienain 3 jiena vuostá.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihka
1	Mariann Wollmann Magga, áššejođiheaddji Mariann Wollmann Magga	Mathis Nilsen Eira
2	Silje Karine Muotka	Mariann Wollmann Magga Per Andersen Bæhr Anders Somby jr.
	Silje Karine Muotka	
3	Hans Eriksen	Mariann Wollmann Magga Anders Somby jr. Silje Karine Muotka
	Hans Eriksen Aili Keskitalo, čoahkkinnortnegii Silje Karine Muotka, čoahkkinnortnegii	
4	Anders Somby jr. Anders Somby jr.	Silje Karine Muotka
5	Láilá Susanne Vars Láilá Susanne Vars	Anders Somby jr.
6	Ragnhild Melleby Aslaksen	Silje Karine Muotka Ann-Mari Thomassen
	Ragnhild Melleby Aslaksen	
7	Miriam Paulsen	
8	Raimo Valle	
9	Mathis Nilsen Eira	
10	Anne Helene Moeng Saari	

Čoahkkingirjii čállit: Roy Amundsen

292 siidu 317 siiddus

11	Ida Marie Bransfjell	
12	Mariann Wollmann Magga	
13	Láilá Susanne Vars	
14	John Kappfjell	
15	Mariann Wollmann Magga, áššejođiheadđji	
16	Mariann Wollmann Magga, áššejođiheadđji	
	Silje Karine Muotka, čoahkkinortnegii	

VI Sámedikki mearrádus

Strategiija mo sihkkarastit arálad ja ovddidit sámi kultuvrra energiijahuksemiid oktavuodas

Sámediggi oaidná ahte dálá servodatovdáneami geažil dárbbášuvvo eanet energiijabuvttadeapmi sihkkarastin dihtii šaddama ja ovdáneami servodagas. Dat guoská maiddá sámi servodahkii. Seammás leat mii čielgasat das ahte min árbevirolaš ealáhusguovllut ja min kultuvra ferte oažžut ovdánanvejolašvuodaid.

Sámedikki váldomihttomearri lea sihkkarastit luondduvuđdosa sámi kultuvrii, ealáhus-doaimmaheapmái ja servodatovdáneapmái. Dat guoská maiddá go energiijaávkástallanohcamat meannuduvvojit ja daid birra konsulterejuvvo. Dát mielddisbuktet dávjá stuorra sisabahkkemiid dakkár guovlluin gos eai leat leamaš sisabahkkemat ovdal. Dát strategiijadokumeanta čujuha hástalusaid, mihttomeriid ja strategiijaid. Sámediggi čujuha dasa ahte sisabahkkemat oktiibuot energiijahuksemiid oktavuodas lea váldohástalussan dan bargui ahte sihkkarastit eana- ja resursavuogiatvuodaid ja ovdánanvejolašvuodaid dálá árbevirolaš kulturvuđot ealáhusaide.

Lea iešvuosttaldeaddjin go dálkkádatrivdamat ja birasmirkkot eanemusat čuhcet álgoálbmotguovlluide Davvin seammás go dain guovlluin galget čadahuvvot eanemus ja stuorámus váidudeaddji doaibmabijut. Sámediggi deattuha ahte sisabahkkemat lullisámi ja Oarje-Finnmárkku guovlluid leat hui stuorrá. Sámi ealáhusain lea boazodoallu masa areálasisabahkkemat oktiibuot čuhcet garrasepmosit. Lea mearkkašahtti go eiseválddit nuppi bealis garrasit deattuhit ahte boazologu heiveheapmi ferte dáhpáhuvvat ekologalaš vuodul ja areálavuodu ektui, seammás go seamma eiseválddiin leat árijjalaš strategiijat mat mielddisbuktet hui stuorra areálasisabahkkemiid.

Sámediggi deattuha stáhta ovddasvástádusa das ahte sihkkarastit sámi kultuvrii ávnnaslaš kulturvuđdosa. Dát ovddasvástádus lea stáhtas energiijaáššiid oktavuodas. El-sertifikáhtaortnet sáhtta guhkit áiggi vuollái čájehuvvot leat dakkár doaibmabidju mii doarju industriijaovdáneami ovddabeallái álgoálbmotkultuvrra.

Sámediggi háliida ahte ráhkaduvojit ollislaš plánat bieggafápmohuksemiidda sámi guovlluin. Subsidierejuvvon bieggafápmorusttegat váikkuhit sámi ealáhusaid areálageavaheapmái, ja dat ferte doarvái bures vuhtiiváldojuvvot rusttegiid plánemis. Sámediggi čujuha maiddá raportii maid Kjeller Vindteknikk čálii Sámedikki ovddas 2010:s, mas boahtá ovdan ahte bieggafámu hukseneavttut leat buoret ja hálbbit Rogalandas, gos lea oanehat gaska geavahanguovlluide ja uhcit golut fápmolinnjaid geavaheami oktavuodas.

Linnjáhuksenlobiid áššemeannudeamis galget sámi beroštusat fuolahuvvot. Guovddáš eiseválddiin lea ovddasvástádus dan sihkkarastimis buoremus láhkai ovttas Sámedikkiin. Sámi beroštusat galget fuolahuvvot čielga ja čielggaduvvon vugiin go váldojuvvo atnui ođđa, beaktilet áššemeannudeapmi dán suorggis. Sámediggi reagere dasa go Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta (NČE) ii čađat konsultašuvnnaid Sámedikkiin buriin dáhtuin. Konsultašuvnnain NČE:in mii leat vásihan ahte NČE ii čájjet rabasvuoda konsultašuvnavuodu oktavuodas ja daid dokumeanttaid oktavuodas maid NČE lea

ráhkadan dan áššesuorggis man birra čađahuvvojit konsultašuvnnat. Gulahallanvejolašvuodain NČE:in leat muhtun ráddjejuomit, earret eará go báikediđoštallamat ja gulaskuddančoahkkimat eai atte vejolašvuoda Sámediggái ovddidit oaiviliid ja oainnuid guoskevaš doaibmabiju oktavuodas.

Dát lea stuorra hástalussan dasa ahte fuolahit sámi beroštusaid dain diliin. Dákkár áššiin ii ollašuttuojuvvo stáhta ovddasvástádus sámi kultuvrra ávnnaslaš kulturvuđđosa oktavuodas doarvái bures. Buot energijahuksemaid plánen ferte čájehit makkár váikkuhusat huksemis leat sámi kultuvrii, nu ahte dat sáhtta leat mielde buot ásemeannudeamis.

Váikkhusčielggadusat eai vuhtii váldde doarvái bures máŋgga stuorra ja uhcit doaibmabijuid ollislaš váikkuhusaid dán suorggis. Sámediggi mihtte dan eahpádusa maid máŋga sámi vuoigatvuodaeaiggáda leat ožžon váikkhusčielggademiid oktavuodas mas daddjojuvvo ahte leat smávva dahje gaskamearálaš negatiiva váikkuhusat boazodollui. Sivvan dasa lea go čielggadeamit geahčadit dušše eaŋkal sisabahkkema man váikkuhusat árvoštallojuvvojit dušše dan eaŋkal doaibmabiju ektui. Danne čuoččuha Sámediggi ahte lea stuorra váilevašvuolta dálá njuolggadusain go ii deattuhuvvo árvoštallat iešguđet sisabahkkemiid váikkuhusaid oktiibuot. Danne lea dárbu árvoštallat sisabahkkemiid váikkuhusaid oktiibuot seamma guovllus ja geahččat dan oktavuodas ođđa, plánejuvvo doaibmabijuiguin. Oppalašgeahčastagat mat gávdnojit gielddaid areálaplánain ja kártavuoduin, eai leat árvoštallojuvvo boazodoalu ektui dain guovlluin. Dákkár oppalašgeahčastat mii čájeha sisabahkkemiid stáhtusa, dárbbasuvvojit go galgá čađahit konsultašuvnnaid iešguđet eaŋkil doaibmabijuid ja stuorát sisabahkkemiid oktavuodas.

Sámediggi deattuha dan ahte ON olmmošvuoigatvuodálávdegoddi maŋimus jagiid lea dulkon SP art. 27 dan láhkai ahte erenoamážit váikkuheadji doaibmabijut main lea stuorra mearkkašupmi álgoálbmogiidda, gáibidit ahte ovddalgihtii miedáhus galgá leat addojuvvo friija vuodul ja daid dieđuid vuodul mat dárbbasuvvojit dasa ahte addit dakkár miedáhusa. Stáhta ii sáhte dohkkehit dakkár doaibmabijuid, mat sihkkot álgoálbmogiid vuoigatvuoda doaimmahit kultuvrraset, eai ge álgoálbmogat sáhte miedihit dakkár doaibmabijuide. Dat mearkkaša ahte dakkár áššiin main doaibmabiju váikkuha garrasit árbevirolaš ealáhusaide dahje eallingeainnuide main lea stuorra mearkkašupmi álgoálbmogiidda, lea guoskevaš álgoálbmogis biehtalanvuoigatvuolta.

Sámediggi oaidná ahte ILO 169, SP art. 27 geahča art 1 galgá válđojuvvo buorebut mielde dan bargui ahte ođasmahttit sámelága ja eará suorgelágaid mat gusket energijahuksemaid, leš dal sáhka čáhce- vai bieggafápmorusttegiin.

Sámediggi oaivvilda ahte dat siehtadus maid NČE dagai Sámedikkiin njukčamánu 31. b. 2009 ferte árvoštallojuvvo sihkkarastin dihtii duohta konsultašuvnnaid Sámedikkiin. Lea čájevuvvo ahte siehtadus ii leat mielddisbuktán dárbbaslaš rievdadusaid NČE bealis dákkár áššiin. Vai sihkkarastojuvvo vejolašvuolta šaddat ovttamielalažžan ja oažžut miedáhusa sisabahkkemiidda, de leat áibbas dárbu ahte konsultašuvnnat čađahuvvojit buriin dáhtuin, luohttamušain ja dainna mihttomeriin ahte fuolahit stáhta ovddasvástádusa sámi kultuvrras. Sámediggi oaivvilda ahte dakkár konsultašuvnnain ferte leat rabasvuolta konsultašuvnavuodu ja deatlaš dokumeanttaid alde dain áššiin maid birra leat konsultašuvnnat, duohta dáhttu ja sadii gaskaneas gulahallamii ja vejolašvuolta ságaškuššat molssaektosaš čovdosiid dahje/ja eavttuid ohcamiidda. Lea hui deatlaš ahte čađahuvvojit ollislaš konsultašuvnnat go okta ja seamma sisabahkken guoská máŋga orohakkii. Maiddái eará ovddasteaddji orgánat galget sáhttit searvat konsultašuvnnaide.

Sámediggi lea mihtten ahte lea stuorra asymmetriija gaskal sámi vuoigatvuodaeaiggádiid ja stuorát linnjáservviid gaskkas go guoská kapasitehtii ja gelbbolašvuhtii buotlágan energijahuksemaid oktavuodas iešguđet muttuin. Proseassaid ja doaibmabijuid viidodat lea maid nu stuoressa ahte dat heajosmahtta sámi vuoigatvuodaeaiggádiid vejolašvuoda searvat ulbmillaš ovttasdoaibmamii buot huksejeddjiiguin ja eiseválddiiguin. Danne dáhttu Sámediggi industriija ja eiseválddiid ruhtadit dakkár ášahusaid go Protect sihkkarastin dihtii ahte sámi vuoigatvuodaeaiggádat ožžot dárbbaslaš fitnolaš veahki ja doarjaga dákkár áššiin.

Sámediggi háliida ahte ovddiduvvo alit boazodoallofágalaš gelbbolašvuodabiras dakkár go dat fágabirrasat mat leat Ása Biras- ja biodiedalašuniversitehtas ja Romssa universitehta guolástusallaskuvllas. Dakkár fágabiras buoridivččii kvalitehta ja sihkkarasttášii eanet luohttámuša ealáhusdoliid gaskkas dán suorggi dutkama ja čielggadusaid ektui. Go ásaha fágabirrasa areáladili ja energiijahuksemaid dutkama ja goziheami várás, de lea vejolaš oažžut sorjjasmeahttun birrasa mas livččii dárbbalaš vátli ja jáhkehahttivuohta. Boazodoallosámi árbediehtu ferte formaliserejuvvo ja váldojuvvo mielde dutkami.

Sámediggi oaidná dárbbalažžan ahte čadahuvvojit olggobealde juridihkalaš kvalitehtaárvoštallamat plánejuvvo doaimbajuid váikkusain sámi ávnnaslaš kulturvuđđosa ektui ja dakkár doaimbajuid juridihkalaš váikkusain.

Sámediggi lea mihtten ahte Finnmárkkuopmodat (FeFo) lea eaiggáduššá oasi Finnmark Kraft:s. Sámediggi deattuha ahte FeFo strategijat árvjaleš eaiggátvuodain ja Finnmárkkuopmodaga resurssaid dahkan olahat, ii galgga rihkkut lága ulbmila. Sámediggi aiddostahtá ahte Finnmárkkuopmodat ii sáhte čadahit stuorra ja viiddes areálasabahkkemiid main leat stuorra váikkusaid, vuorddedettiin Finnmárkkukommišuvnna identifiserenbarggu. Sámediggi deattuha man deatalaš dat lea ahte FeFo stivra bearráigeahččá ahte areálaid, luondduriggodagaid ja meahci árbevirolaš geavaheapmi deattuhuvvo hálddašbarggus. Sámediggi čujuha maid dása ahte boazodoalu dárbu areálasuodjaleapmái galgá deattuhuvvo FeFo geavatlaš barggus. Sámediggi ferte čuoovvot áššiid maid FeFo meannuda, ja mat mielddisbuktet eanet meahcegeavaheami. Dakkár áššiid galgá dahkkojuvvo mearrádus masa Sámediggi buktá cealkámuša. Sámediggi mielas lea buorre go ođđa energiijagáldut ovddiduvvojit ja dutkojuvvojit. Seammás čujuha Sámediggi dása ahte das lea stuorra kultuvrralaš ja servodatsihkarvuoda mearkkašupmi go árbevirolaš muorraboaldin áiggiid čáda lea mearkkašan hui ollu ja lea leamaš dárbbalaš álbmogii. Sápmelaččaide lea muorraboaldimis stuorra kultuvrralaš mearkkašupmi, ja danne lea vuovdeguovlluid guoddevaš hálddašepmi hui deatalaš.

Sámediggi áigu dán vuodul čadahit čuoovvot strategijaid ja doaimbajuid energiijahuksemaid oktavuodas sámi guovlluin:

Sihkkarastit eallinnávccalaš sámi báikegottiid ja ealáhusdoaimmaheami areálaid guoddevaš suodjaleami ja hálddašepmi bokte sámi guovlluin dainna lágiin ahte:

Sámi luondduvuodas, ealáhusdoaimmaheapmi ja servodatovddideapmi sealluhuvvo buoremusat go sihkkarastá ahte čadahuvvojit dárboanalysat ovdalge fápmolinnját huksejuvvojit ja dat ovddiduvvojit ollislaš plána vuodul dakkár vugiin mas eastada negatiiva váikkusaid sámi kultuvrra ja ealáhusdoaimmaheapmái.

Gáibáduš ahte buot energiijahuksemaid meannuduvvojit Plána- ja huksenlága vuodul.

Sihkkarastit ahte galgá šaddat váddáset oažžut konsešuvnnaid dain sámi guovlluin gos lea juo garra areáladeaddu.

Geahččalit váikkuhit nu ahte bieggafápmu huksejuvvo dakkár guovlluin main lea lagaš oktavuoha stuorra geavaheddjiidjoavkkuide.

Doarjut dakkár ovdáneami mii váldá atnui ođđa energiijagálduid ja doarjut energiijaekonomiserema.

Sihkkarastit vuovdeguovlluid guoddevaš hálddašepmi ja suodjaleami ja sihkkarastit vuoigatvuoda boaldámuššii iežas dálldollui.

Energiijahuksen ii galgga hehttet árbevirolaš sámi eallinvuogi dahje kultuvrra ceavzima.

Buot energiijaávkkestallan sámi guovlluin galgá leat mielde nannemin sámi kultuvrra, servodateallima ja sámi ealáhusaid dakko bokte ahte:

Sámediggi ferte vuodđun iežas bargui bidjat álbmotrievttálaš prinsihpaid dakkár áššiid dagahit stuorra sisabahkkemiid.

Čadahuvvojit ollislaš čielggadusat váikkusain guoskevaš sámi beroštusaide go fápmolinnját huksejuvvojit.

Ráhkaduvvojit duođastusat das mo bajimus sisabahkkenstáhtus lea ja ollislaš oppalašgeahčastagat areáladilis mas deattuhuvvo boazodoallu dilli ovdalگو čađahuvvojit váikkuhusčielggadeapmi stuorát energiijarusttegiin.

Váikkuhusat oktiibuot šaddet oassin mearridanvuđđui consešuvdnaáššiid oktavuodas.

Sámediggi ráhkada policydokumeanttaid dasa ahte hálddašit Finnmarkkuopmodaga FeFo-stivrra bokte ja nannet gulahallama FeFo:in dán árjjalaš resursaovddidanstrategiija birra mii FeFo:s lea.

Sihkkarastit ahte guovddáš eiseválddiid bargui beavttálmahttit áššemeannudeapmi linnjáhuksemiid meannudeami ja lobiid ektui gullet čielga mekanismmat sihkkarastin dihtii ahte sámi beroštusat fuolahuvvojit áššemeannudeamis dainna ulbmiliin ahte sihkkarastit sámi kultuvra ja ealáhusaid ávnnaslaš luondduvuđđosa.

Ovddidit čielga CSR-njuolgadusaid dasa mo sihkkarastit sámi báikegottiide, ealáhusaide ja beroštusaide govttoalaš dienasjuogadeami huksemiid ja resursaávkástallama oktavuodas sámi guovlluin.

Sihkkarastit ahte huksejeddjit fitnet diđoštallamin kulturmuittuid ovdalگو consešuvdnaohcamat meannuduvvojit.

Sihkkarastit ahte sámi kultuvrra vuhtii váldin váldojuvvo mielde sámeláhkii ja resursalágaide.

Ráhkadit sámediggedieđáhusa energiija birra.

Máhttovuodđu areálasisabahkkema váikkuhusaid birra sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaheapmái ja servodateallimii nannejuvvo dainna lágiin ahte:

Bargat dainna ulbmiliin ahte ásahit birrasa alit boazodoallofágalaš dutkamii.

Čađahit prošeavtta ovddidan dihtii vugiid mo áimmahuššat árbedieđu ja árbevirolaš áddejumi, báikkálaš máhtu ja vásáhusvuđot geavada dutkama go dutkojuvvojit sisabahkkemiid váikkuhusat boazodollui.

Čađahit 1-3 konkrehta olggobealde fágalaš árvoštallama konkrehta huksendoaimbajuiin, nu go Fálesrášša, SP art. 27 ektui.

Nannet Sámedikki gelbbolašvuoda ja kapasitehta energiijaáššiin.

Formaliseret sámi boazodoallogelbbolašvuoda dakko bokte ahte ásahit Fágalašvegeottiid buot guovlluide.

Sámedikki ja sámi vuoigatvuodaeiggiid oassálastin mearrádusaid energiijahuksemiin nannejuvvo dainna lágiin ahte:

Sihkkarastit ahte konsultašuvnnat dán áššesuorggis čađahuvvojit buriin dáhtuin, rabasvuodain ja luohttámušain dainna ulbmiliin ahte juksat ovttamielalašvuoda energiijahuksenmearrádusaid oktavuodas, dás maiddá árvoštallat šiehtadusa NČE:in dan ektui.

Dassážiigo konsultašuvnnat čađahuvvojit dohkálaš vugiin ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid vuodul, de áigu Sámediggi ovddidit vuosttaldeami buot energiijaáššiin konsulteren dihtii Oljo- ja energiijadepartemeanttain daid árvoštallamiid ja mearrádusaid vuodul, mat leat dahkkojuvvon.

Ásahit ja ovddidit orgánaid mat sihkkarastet ahte sámi vuoigatvuodaeiggiidat ožžot fitnolaš veahki consešuvnaproseassaid ja šiehtadallamiid oktavuodas huksejeddjiiguin.

Ráhkadit bagadusa mii láchá buoret ovttasdoaimbami gaskal sámi vuoigatvuodaeiggiid ja energiijaserviid.

Bargat dainna ulbmiliin ahte oazžut šiehtadusaid gaskal huksejeddjiid ja vuoigatvuodaeiggiid ovdalگو consešuvdnaohcamat meannuduvvojit.

Joatkit doarjaga vuodđudussii Protect, ja ávžžuhit vuoigatvuodaeiggiid geavahit vuodđudusa.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 06.06.13 dii. 14.52.

Ášši/Sak PFL 005/13

Ášši/Sak DC 028/13

Sámedikki čoaħkinortnet – revideren

Arkiivaáššennr.
10/243

Meannudeamit

Politiħkalaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Dievasčoaħkinjođiħangoddi	07.05.13	DCJ 004/13
Plána- ja finánsalávdegoddi	21.–24.05.13	PFL 005/13
Sámedikki dievasčoaħkin	3. – 7.06.13	DC 28/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui gaskavahkku geassemánu 6. b. 2013 dii. 14.52.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahas
1			Ášši DCJ 004/13
2	13/11280		Sametingets arbeidsorden
3	12/13701	Willy Ørnebakk	Organisasjonsutvalget – behov for å sette opp forretningsorden som sak til juni-plenum
4	12/5050	Aud Martinsen	Sametingets forretningsorden
5	12/16490	Alf Isaksen	Behov for revisjon av Sametingets arbeidsorden – Talerett under Sametingets forhandlinger

II Evttohusat ja mearkkašumit

Dievasčoaħkinjođiħangotti mearrádušárvalus:

Sámediggi mearrida čuovvovaš rievdadusaid čoaħkinortnegis:

§ 7 Dievasčoaħkinjođiħangoddi:

Vuosttas lađđasa nubbi cealkka sihkkojuvvo. Dasto bohtet sadjái odđa nubbi ja odđa goalmát lađas mat čudjet ná:

Opposišuvnnas galget leat unnimusat guokte áirasa dievasčoaħkinjođiħangottis, ja nubbi dán guoktás galgá leat juogo jođiheadđi dahje nubbin jođiheadđi. Dievasčoaħkinjođiheadđi válljemis gáibiduvvo dábbalaš eanetlohku, mii máksá eanet go bealli jienastagain. Jus ii oktage evttohas vuosttas válljemis oaččo dákkár eanetlogu, jienastuvvo odđasis dan guovtti evttohasa gaska geat leaba ožžon eanemus jienaid.

Goabbá dalle oážžu eanemus jienaid lea välljejuvvon.

§ 8 Dievasčoaħkinjođiħangotti barggut:

§ 8 bustávva g) rievdaduvvo dánin:

doaimmahit ovddastanbargguid Sámedikki dievasčoaħkkima ovddas dahje čujuhit earáid dákkár bargguide, ja čujuhit Sámedikki oassalástiid čoaħkkimiidda, konferánssaide ja dan dakkáriidda.

§ 11 Sámediggeráđi barggut:

§ 11, vuosttas lađas, vuosttas čuokkis rievdaduvvo dánin:

Sámediggeráđđi gullá Sámedikki beaivválaš politiħka hálddašit.

§ 11, nubbi lađas, c) bustáva mañimuš cealkka rievdaduvvo dánin:

Sámediggeráđđái sáhtta ovddidit eahpeluohttámuša. .

§ 11, nubbi lađas oazžu ođđa d) bustáva ja ođđa e) bustáva mat čudjet ná:

d) Mearrádusaid lánkaásahusain ja njuolggadusain maid Sámediggi lága bokte lea ožžon válddi mearridit. Ášši gieđahallojuvvo fágalávdegottis. Fágalávdegoddi sáhtta árvalusastis ovddidit evttohusaid ja mearkkašumiid áššái.

Dievasčoahkkin gieđahallá fágalávdegotti árvalusa ja dahká mearrádusa áššis.

e) Áššit mat gieđahallat galgágo Sámediggi miehtat mearrádusaide mat gusket lágaide, lánkaásahusaide ja doaimmaide dahje eará mearrádusaide, main lea prinsihpalaš dahje deatalaš mearkkašupmi sámii servodahkii, nu guhkás go lea vejolaš.

Ášši gieđahallojuvvo fágalávdegottis. Fágalávdegoddi sáhtta árvalusastis ovddidit evttohusaid ja mearkkašumiid áššái.

Dievasčoahkkin gieđahallá fágalávdegotti árvalusa ja dahká mearrádusa áššis.

Plána- ja finánsalávdegotti árvalus

Álggahus

Lávdegoddi lea meannudan čoahkkinortnega reviderema. Dievasčoahkkinjodihangoddi lea evttohan rievdadusaid Ørnebakk-lávdegotti raportta vuodul ja gažaldagaid ja mearrádusa geažil dievasčoahkkimis guovvamánus.

Evttohus

Bargiidbellodaga sámediggejoavkke (Bb), Norgga Sámiid Riikasearvi (NSR), Sámiid Máttá-Norggas, Árja ja Olgešbellodaga evttohus

Evttohus 1

§ 11. nubbi lađas: bostávat d, e ja f rievdaduvvojit nu ahte šaddet f, g ja h

§ 11. F. Dieđáhusat sierra politihkkasurggiin

Mañimuš cealkka vuosttas teakstaoasis rievdaduvvon leat ná: Fágalávdegoddi sáhtta árvalusastis dievasčoahkkimii ovddidit evttohusaid ja mearkkašumiid dieđáhussii.

Bargiidbellodaga sámediggejoavkke (Bb), Sámiid Máttá-Norggas, Árja ja Ovddádusbellodaga evttohus

Evttohus 2

§ 10: Presideantta välljen ja sámediggeráđi nammadeapmi

Nubbi teakstaoassi rievdaduvvot leat ná:

Presideanta nammada áirasiid gaskkas várrepresideantta ja golbma ráđđelahtu sámediggráđđái ja čilge dievasčoahkkimii nammadeami birra.

Goalmmat teakstaoasis § 10 rievdaduvvo leat ná:

Presideanta ja dat njeallje áirasa geat nammaduvvojit várrepresideanta ja ráđđelahtut guđdet dievasčoahkkima ja sin várreáirasat váldet saji áirrasin.

Ovddádusbellodaga evttohus

Evttohus 3

Evttohit čuovvovaš rievdadusaid:

§ 2 Áirasiid sajit

Go Sámediggi lea čoahkis, čohkkájit áirasat čoahkis joavkkuid ja posišuvnna mielde.

§ 9 Válgalávdegoddi

Maŋŋá go ođđa sámediggi lea iežas vuodđudan, de vällje dievasčoahkkin 1 áirasa ja 1 várrelahtu juohke bellodagas sin gaskkas geat leat sámedikki áirasat. Dievasčoahkkin vällje jodiheaddji ja nubbinjodiheaddji. Válga dáhpáhuvvá gorrelohkoválgan. Válgalávdegoddi ovddida evttohusa buot válggain maid dievasčoahkkin bidjá dan válmmaštit.

§ 14 Bearráigeahččanlávdegoddi

Dievasčoahkkin vällje bearráigeahččanlávdegotti mas leat 6 lahtu, gos sihke jodiheaddji ja nubbinjodiheaddji välljejuvvoba opposišuvnna áirasiid gaskkas. Bearráigeahččanlávdegotti lahtut eai sáhte čohkkát guđege eará fágálávdegottis, rádis dahje lávdegottis mat leat vuolggahuvvon sámedikkis.

§ 25 Jienasteapmi

Jienasteapmi čađahuvvo čuovvovaš vuogi mielde:

Čuokkis sihkkojuvvo. Elektronalaš jienasteapmi heaittihuvvo.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat:

Muđui doarju Sámediggi Sámediggeráđi árvalusa.

Mearkkašupmi, Árja, áirras Laila Susanne Vars

Ášši 28/13 Sámedikki čoahkkinortnet - revideren

Sámediggi lea meannudan Sámedikki čoahkkinortnega reviderema. Áigumuš revideremiin lea leamaš oažžut sámi álbmogii ja sámi jienasteddjiide čielggasin ja einnotahttin mo boahttevaš Sámediggeráđdi galgá nammaduvvot ja ovtastuvvot, dás maidái Sámedikki presideantta ja várrepresideantta nammadeami. Nu mo boahotá ovdan sámelága ovdabarggus, de lea Sámedikkis politihkalaš jodiheaddjidoaibma (presideanta) ja politihkalaš nubbijodiheaddjidoaibma (várrepresideanta). Ná lea guhká leamaš dáhpin Sámedikkis. Danne jotkojuvvo dán geavada kodifiseren čoahkkinortnegis, presideanttain ja várrepresideanttain, nu mo dat lei daddjojuvvon ovdal. Seammás berre čoahkkinortnegis leat čielggaduvvon galle ollesáigge máksojuvvon ráđđelahtut galget leat Sámedikkis, eanemusat vihtta ráđđelahtu, oktan presideanttain ja várrepresideanttain, nu mo lei mearriduvvon Sámedikki čoahkkinortnegis ovdal ovddit ođasmahttima 28.02.2013. Go galgá váldit vuhtii sámi bellodagaid ja jienasteddjiid einnostañvejolašvuoda, lassáñan goluid politihkalaš jodiheapmái ja váldit vuhtii dan ahte ii lean árvoštallojuvvon dárbu rahpat vejolašvuoda lasihit sámediggeráđi lahtuid logu go čoahkkinortnet reviderejuvvui dán áigodagas, de berrešii Sámediggeráđi lahtuid lohku biddjojuvvot eanemusat vihttan čoahkkinortnegis dassáñigo dakkár dárboárvoštallan vejolaččat čađahuvvo.

Evttohus 4, áirrasat Arthur Tørfoss ja Anne-Marit Eira, Ovddádusbellodat ja Olgeš

Sámedikki čoahkkinortnet

Rievdadus § 3 Čoahkkimiid lohku

Sámediggi doallá uhciñusat 4 čoahkkima jagis. Čoahkkimat dollojuvvojit ovttavahkučoahkkimin, lávdegoddečoahkkin ja dievasčoahkkin seamma vahkus.

Evttohus 5, áirras Rolf Johansen, NSRa, NSR/SáB, BB, JsL, Sámiit lullin ja ÁsG

Evttohus rievdadit § 10 : Presideantta välljen ja sámediggeráđi nammadeapmi

Nubbi teakstaooassi rievdaduvvo dánin: Presideanta nammada áirasiid gaskkas várrepresideantta ja uhciñusat golbma ráđđelahtu sámediggeráđđái ja čilge dievasčoahkkimii nammadeami birra.

§ 10 goalmmat teakstaooassi rievdaduvvo dánin: Presideanta ja áirasat geat leat nammaduvvon várrepresideantan ja ráđđelahtun, guđdet dievasčoahkkima ja sin várreáirasat váldet saji áirrasin.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 35 čeahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 3 hilgojuvvui 32 jienain. 3 jienastedje beali.
- Evttohus 4 hilgojuvvui 30 jienain. 5 jienastedje beali
- Evttohus 2 hilgojuvvui 28 jienain. 7 jienasteigga beali.
- Evttohus 1 ovttajienalaččat dohkkehuvvon.
- Evttohus 5, mearriduvvui 32 jienain 3 jiena vuostá.
- Plána- ja finánsalávdegotti evttohus ovttajienalaččat dohkkehuvvon.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkvuorolistu ja replihkat

	Sáhkvuorru	Replihkka
1	Anne Marit Eira, áššejodiheaddji	
2	Arthur Tørfoss	Mariann Wollmann Magga Silje Karine Muotka
	Arthur Tørfoss	
3	Láilá Susanne Vars	Toril Bakken Kåven Aud Marthinsen
	Láilá Susanne Vars	
4	Rolf Arthur Johansen	Jørn Are Gaski Aud Marthinsen Láilá Susanne Vars
	Rolf Arthur Johansen	
5	Per Andersen Bæhr	Rolf Arthur Johansen Jørn Are Gaski Láilá Susanne Vars
	Per Andersen Bæhr	
6	Toril Bakken Kåven	Jørn Are Gaski Anders Somby jr. Ronny Wilhelmsen
	Toril Bakken Kåven	
7	Geir Tommy Pedersen	Láilá Susanne Vars
	Geir Tommy Pedersen	
8	Ann-Mari Thomassen	
	Anne Marit Eira, áššejodiheaddji	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggi mearrida čuovvovaš rievdadusaid čeahkkinortnegis:

§ 7 Dievasčeahkkinjodihangoddi:

Vuosttas ladđasa nubbi cealkka sihkkujuvvo. Dasto bohtet sadjái odđa nubbi ja odđa goalmát lađas mat čudjet ná:

Opposišuvnnas galget leat unnimusat guokte áirasa dievasčeahkkinjodihangottis, ja nubbi dán guoktás galgá leat juogo jodiheaddji dahje nubbin jodiheaddji. Dievasčeahkkinjodiheaddji välljemis gáibiduvvo dábálaš eanetlohku, mii máksá eanet go bealli jienastagain. Jus ii oktage evttohas vuosttas välljemis oaččo dákkár eanetlogu, jienastuvvo odđasis dan guovtti evttohasa gaska geat leaba ožžon eanemus jienaid. Goabbá dalle oažžu eanemus jienaid lea välljejuvvon.

§ 8 Dievasčoahkkinjodihangotti barggut:

§ 8 bustávva g) rievdaduvvo dánin:

doaimmahit ovddastanbargguid Sámedikki dievasčoahkkima ovddas dahje čujuhit earáid dákkár bargguide, ja čujuhit Sámedikki oassálastiid čoahkkimiidda, konferánssaide ja dan dakkáriidda.

§ 10: Presideantta välljen ja sámediggeráđi nammadeapmi

Nubbi teakstaoassi rievdaduvvo dánin: Presideanta nammada áirasiid gaskkas várrepresideantta ja uhcimusat golbma ráđđelahtu sámediggeráđđái ja čilge dievasčoahkkimii nammadeami birra.

§ 10 goalmmát teakstaoassi rievdaduvvo dánin: Presideanta ja áirasat geat leat nammaduvvon

várrepresideantan ja ráđđelahtun, guđdet dievasčoahkkima ja sin várreáirasat váldet saji áirrasin.

§ 11 Sámediggeráđi barggut:

§ 11, vuosttas lađas, vuosttas čuokkis rievdaduvvo dánin:

Sámediggeráđđi gullá Sámedikki beaivválaš politihka hálddašit.

§ 11, nubbi lađas, c) bustáva maŋimuš cealkka rievdaduvvo dánin:

Sámediggeráđđái sáhtá ovddidit eahpeluohttámuša.

§ 11, nubbi lađas oazžu odđa d) bustáva ja odđa e) bustáva mat čudjet ná:

f) Mearrádusaid lánkaásahusain ja njuolggadusain maid Sámediggi lága bokte lea ožžon válddi mearridit.

Ášši gieđahallojuvvo fágalávdegottis. Fágalávdegoddi sáhtá árvalusastis ovddidit evttohusaid ja mearkkašumiid áššái.

Dievasčoahkkin gieđahallá fágalávdegotti árvalusa ja dahká mearrádusa áššis.

g) Áššit mat gieđahallat galgágo Sámediggi miehtat mearrádusaide mat gusket lágaide, lánkaásahusaide ja doaimmaide dahje eará mearrádusaide, main lea prinsihpalaš dahje deatalaš mearkkašupmi sámi servodahkii, nu guhkás go lea vejolaš.

Ášši gieđahallojuvvo fágalávdegottis. Fágalávdegoddi sáhtá árvalusastis ovddidit evttohusaid ja mearkkašumiid áššái.

Dievasčoahkkin gieđahallá fágalávdegotti árvalusa ja dahká mearrádusa áššis.

h). Diedáhusat sierra politihkkasurggiin

Maŋimuš cealkka vuosttas teakstaoasis rievdaduvvon leat ná: Fágalávdegoddi sáhtá árvalusastis dievasčoahkkimii ovddidit evttohusaid ja mearkkašumiid diedáhussii.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 06.06.13 dii. 15.50.

Ášši/Sak BFOL 005/13

Ášši/Sak DC 029/13

Fágálávdegottiid bargojuolggadusat – revideren

Arkiivaáššennr.
10/243

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Dievasčoahkkinjodihangoddi	07.05.13	DCJ 003/13
Bajásšaddan-, fuolahus- ja oahppálávdegoddi	21.–24.05.13	BFOL 005/13
Sámedikki dievasčoahkkin	3. – 7.06.13	DC 29/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui gaskavahkku geassemánu 6. b. 2013 dii. 15.50.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namamus
1			Ášši DCJ 003/13
2	13/11270		Kjøreregler for arbeidet i Sametingets fagkomiteer
3	12/33136	Aili Keskitalo	Forståelsen av kjøregler for komitéarbeid og representantenes forslagsrett

II Evttohusat ja mearkkašumit

Dievasčoahkkinjodihangotti mearršdusárvalus:

Sámediggi mearrida čuovvovaš rievdadusaid Sámedikki fágálávdegottiid bargonjuolggadusain:

(otná njuolggadusat leat čállojuvvon kursii čállosiin, go fas ovttohusat odđá njuolggadusat leat čállojuvvon dábálaš čállosiin)

1. Lávdegottiid organiseren ja bargu

- a) *Vuosttas gearddi go lávdegottit čoahkkanit, lávdegottit válljejit jodibeaddji ja nubbinjodibeaddji jus dievasčoahkkin ii leat juo válljen. Válgá guoská olles válgááigodabkii. Lávdegottiid válljema dáfus, gč. čoahkkinortnega § 22.*

Bajábeali a) sihkkojuvvo.

- b) *Lávdegottiid lahtuin lea seamma geatnegasvuohhta boahit lávdegoddečoahkkimiidda go dievasčoahkkimii. Galgá čoahkkinjodihangottis oahcat virgelobi lávdegoddečoahkkimiidda, gč. čoahkkinortnega § 17 c. Dievasčoahkkinjodibeaddji fuolaba abte juolluduvvon virgelobit dieđihuvvojit lávdegoddejodibeaddjiide. Gohčojuvvon várrelabttu vuolgá miellabttun dan lávdegoddái gos fásta áirras lea miellabttun.*

Bajábeali b) šaddá odđa a) ja rievdaduvvo dánin:

- a) Lávdegottiid lahtuin lea seamma geatnegasvuohta boahit lávdegoddečoahkkimiidda go dievasčoahkkimii. Galgá dievasčoahkkinjodihangottis oheat virgelobi lávdegoddečoahkkimiidda, gč. čoahkkinortnega § 8 d). Dievasčoahkkinjodiheddji fuolaha ahte juolluduvvon virgelobit diedihuvvojit lávdegoddejodiheddjiide. Gohččojuvvon várrelahttu vuolgá miellahtun dan lávdegoddái gos fásta árras lea miellahtun.
- c) *Čoahkkinjodihangoddi gohčču buot Sámedikki árasiid oktasaš lávdegoddečoahkkimiidda ja ráhkada áigeplána čoahkkimiidda. Čoahkkimat dollojuvvojit ovdal dievasčoahkkimiid ja biddjojuvvojit jus fal heive nubbin manimus vahkkui ovdal dievasčoahkkima.*

Bajábeali c) šaddá odđa b) ja rievdaduvvo dánin:

- b) Dievasčoahkkinjodihangoddi gohčču buot Sámedikki árasiid oktasaš lávdegoddečoahkkimiidda ja ráhkada áigeplána čoahkkimiidda. Čoahkkimat dollojuvvojit ovdal dievasčoahkkimiid.
- d) *Lávdegotti jodiheaddji gohčču lávdegotti telefončoahkkimii välljet áššejodiheddjiid ja suoivvanáššejodiheddjiid. Lávdegottit sáhttet delegeret välljema lávdegoddejodiheddjái gii ovtta nubbinjodiheddjiin mearrida dán. Stuorra áššiin sáhtta välljet eanet go ovtta áššejodiheddji. Jus välljejuvvon áššejodiheddji ii leat mielde ášši rahpamis, osiin dan meannudeamis dahje ii leat oppage mielde ášši meannudeamis, välljejuvvo odđa áššejodiheddji. Lávdegotti jodiheaddji sáhtta manidit ášši rahpama jos áššejodiheddji lea oanehis áiggi eret. Sámediggeráđi lahtuide ii sáhte bidjat áššejodiheddjibarggu. Doaibma áššejodiheddjin galgá biddjojuvvo lávdegottiid lahtuide vuoru mielde.*

Bajábeali d) šaddá odđa c) ja rievdaduvvo dánin:

- c) Lávdegotti jodiheaddji gohčču lávdegotti telefončoahkkimii välljet áššejodiheddjiid ja suoivvaáššejodiheddjiid. Lávdegottit sáhttet delegeret välljema lávdegoddejodiheddjái gii ovtta nubbinjodiheddjiin mearrida dán. Stuorra áššiin sáhtta välljet eanet go ovtta áššejodiheddji. Jus välljejuvvon áššejodiheddji ii leat mielde ášši rahpamis, osiin dan meannudeamis dahje ii leat oppage mielde ášši meannudeamis, välljejuvvo odđa áššejodiheddji. Lávdegotti jodiheaddji sáhtta manidit ášši rahpama jos áššejodiheddji lea oanehis áiggi eret. Doaibma áššejodiheddjin galgá biddjojuvvo lávdegottiid lahtuide vuoru mielde.
- e) *Mearrádusa das gii lea välljejuvvon áššejodiheddjin ja suoivvanáššejodiheddjin galgá sáddejuvvo dalán lávdegotti lahtuide ja dievasčoahkkinjodiheddjái. Dievasčoahkkinjodiheddji fuolaha mearrádusa Sámedikki árasiidu ja Sámedikki neahtasiidduide.*

Bajábeali e) šaddá odđa d):

- d) Mearrádusa das gii lea välljejuvvon áššejodiheddjin ja suoivvaáššejodiheddjin galgá sáddejuvvo dalán lávdegotti lahtuide ja dievasčoahkkinjodiheddjái. Dievasčoahkkinjodiheddji fuolaha mearrádusa Sámedikki árasiidu ja Sámedikki neahtasiidduide.
- f) *Lávdegoddejodiheddji jodiha lávdegotti čoahkkimiid. Go lávdegoddejodiheddji ii leat sajis, váldá nubbinjodiheddji badjelasa jodiheaddji bargguid. Jos sibke jodiheaddji ja nubbinjodiheddji leaba eret, de vällje lávdegoddi sadjásašjodiheddji. Lávdegoddi sáhtta doallá čoahkkimiid go unnimusat golbma viđádasoassi miellahtuin leat sajis, ja lávdegodde mearrádus lea fámus go unnimusat golbma viđádasoassi miellahtuin leat sajis go mearrádus dahkejuvvo, gč. čoahkkinortnega § 22.*

Bajábeali f) šaddá odđa e) ja rievdaduvvo dánin:

- e) Lávdegoddejodiheaddji jodiha lávdegotti čoahkkimiid. Go lávdegoddejodiheaddji ii leat sajis, valdá nubbinjodiheaddji badjelasas jodiheaddji bargguid. Jos sihke jodiheaddji ja nubbinjodiheaddji leaba eret, de vállje lávdegoddi sadjásašjodiheaddji. Lávdegoddi sáhtta doalla čoahkkimiid go unnimusat bealli miellahtuin leat sajis. Lávdegoddemearrádus lea fámus go unnimusat bealli miellahtuin leat sajis go mearrádus dahkkojuvvo, gč. čoahkkinortnega § 13. Mearkkašumiid ja evttohusaid mat ovddiduvvojit lávdegottis eai jienastuvvo.

3a) Sámedikkei fágálávdegottit sáhttet buktit árvalusaid dušše áššiin maid čoahkkinjodihangoddi lea sádden giedahallamii.

Bajábeali 3 a) šaddá odđa 1 f) ja rievdaduvvo dánin:

- f) Lávdegottit eai sáhte buktit árvalusaid earágo áššiin maid dievasčoahkkinjodihangoddi lea sádden giedahallamii. Lávdegottit eai sáhte maid buktit cealkámušaid áššiin mat eai leat sáddejuvvon lávdegoddái giedahallamii.
- g) *Áššiid evttohusat ja mearkkašumit maid lávdegoddi lea meannudeamen, galget ovddiduvvot čálalaččat ja sáddejuvot elektrovnnalaččat lávdegoddečálliide. Go ášši álggahuvvo, de galgá biddjojuvot maŋimus áigemearri evttohusaid ja mearkkašumiid buktimii.*

Bajábeali g) rievdaduvvo dánin:

- g) Áššiid evttohusat ja mearkkašumit maid lávdegoddi lea meannudeamen, galget ovddiduvvot čálalaččat ja sáddejuvot elektrovnnalaččat lávdegoddečálliide. Buktojuvvon mearkkašumiid ja evttohusaid njulgen galgá ovddiduvvot čálalaččat. Go ášši álggahuvvo, de galgá biddjojuvot maŋimus áigemearri evttohusaid ja mearkkašumiid buktimii.
- h) *Lea lávdegoddejodiheaddji ovddasvástádus fuolahit ahte lávdegoddečoahkkimiin čállojuvvo čoahkkingirji ja ahte buot áššebáhpirat maid lávdegoddi giedahallá registrerejuvvojit. Árvalussii lassin galgá čoahkkingirjis čuožžut gude beivviid ja galle áiggi čoahkkin dollojuvvo – goas álgá ja goas loahpahuvvo, geat leat mielde čoahkkimis ja vejolaš guhkit dahje oanehit áiggi virgelobit. Lea áššejodiheaddji ovddasvástádus fuolahit ahte lávdegoddeárvalus lea nugo lávdegoddi lea mearridan áššis, gč. muđui 2 b ja 2 c vulobealde.*

Bajábeali h) bissu rievvakeahtá.

- i) Áššejodiheaddjit čilgejit lávdegoddái áššiid maid lea ožžon giedahallat ja geahččalit háhkat dieđuid ja iskat áššiid maid lávdegoddi dáhttu.

Bajábeali i) bissu rievvakeahtá.

- j) *Lea lávdegoddejodiheaddji ovddasvástádus ahte áššit ovdánit ja ahte árvalus gárvána áigemeari sisa. Čoahkkinjodihangoddi sáhtta guhkidit lávdegotti áigemeari buktit árvalusa dahje sirdit ášši eará lávdegoddái giedahallamii. Čoahkkinjodihangoddi sáhtta maid mearridit ahte ášši galgá vuos giedahallojuvot ovttá lávdegottis ja ahte dán lávdegotti evttohus galgá sáddejuvot muhtun eará lávdegoddái gulaskuddamii ovdal go árvalus buktujuvvo.*

Bajábeali j) rievdaduvvo dánin:

- j) Lea lávdegoddejodiheaddji ovddasvástádus ahte áššit ovdánit ja ahte árvalus gárvána áigemeari sisa. Dievasčoahkkinjodihangoddi sáhtta guhkidit lávdegotti áigemeari buktit árvalusa dahje sirdit ášši eará lávdegoddái giedahallamii. Dievasčoahkkinjodihangoddi sáhtta maid mearridit ahte ášši galgá vuos giedahallojuvot ovttá lávdegottis ja ahte dán lávdegotti

evttohus galgá sáddejuvvot muhtun eará lávdegoddái gulaskuddamii ovdal go árvalus buktojuvvo.

- k) *Go lávdegoddi dáhttu dieđuid/ dokumentašuvnna áššis maid čoahkkeinjođihangoddi lea sádden giedaballamii, galgá lávdegoddi divvut čálalaš gažaldagaid dasa gii lea buktán árvalusevttohusa áššis – sámediggeráđdi dahje čoahkkeinjođihangoddi. Lávdegoddejođiheaddji ja áššejođiheaddji galgaba čállit gažaldagaid vuollái. Sámediggeráđi, vejolaččat čoahkkeinjođihangotti, vástádušat galget doaimmahuvvot lávdegoddái nu jođánit go vejolaš juogo čálalaš hámis dahje njálmmálaččat.*

Bajábeali k) rievdaduvvo dánin:

- k) Go lávdegoddi dáhttu dieđuid/ dokumentašuvnna áššis maid dievasčoahkkeinjođihangoddi lea sádden giedahallamii, galgá lávdegoddi divvut čálalaš gažaldagaid dasa gii lea buktán árvalusevttohusa áššis – sámediggeráđdi dahje dievasčoahkkeinjođihangoddi. Lávdegoddejođiheaddji ja áššejođiheaddji galgaba čállit gažaldagaid vuollái. Sámediggeráđi, vejolaččat dievasčoahkkeinjođihangotti, vástádušat galget doaimmahuvvot lávdegoddái nu jođánit go vejolaš juogo čálalaš hámis dahje njálmmálaččat.
- l) *Áššiid meannudettiin galgá lávdegottis leat vejolaš geavahit daid áššebáhpiriid mat leat sihke sáme- ja dárogillii, gč. sámelága giellanjuolggadusaid.*

Bajábeali l) rievdaduvvo dánin:

- l) Dokumeanttat maid lávdegoddi giedahallá galget nu guhkás go vejolaš leat sihke sámegillii ja dárogillii.

2. Lávdegoddeárvalus – hápmi ja ovddideapmi

- a) *Lávdegotti árvalus galgá váldoáššis addojuvvot čoahkkeinjođihangoddái dalán maŋŋá lávdegoddečoahkkima, muhto maŋimuštá 40 diimmu ovdal og ášši galgá meannuduvvot dievasčoahkkimis. Dasto galgá árvalus buktojuvvo áirasuidda maŋimuštá 36 diimmu ovdal go ášši galgá meannuduvvot dievasčoahkkimis.*

Bajábeali a) rievdaduvvo dánin:

- a) Lávdegotti árvalus galgá váldoáššis addojuvvot dievasčoahkkeinjođihangoddái dalán maŋŋá lávdegoddečoahkkima, muhto maŋimuštá 40 diimmu ovdal og ášši galgá meannuduvvot dievasčoahkkimis. Dasto galgá árvalus buktojuvvo áirasuidda maŋimuštá 36 diimmu ovdal go ášši galgá meannuduvvot dievasčoahkkimis.
- b) Lávdegottit galget buktit čálalaš árvalusaid. Árvalusat galget leat nu oanehaččat go vejolaš ja dain ii galgga geardut čállošiid maidda seamma bures sáhtta čujuhit. Lávdegoddeárvalusat galget hábmejuvvot nu ahte iešguđet lávdegoddelahut besset buktit oainnuset buoremus lági mielde.

Bajábeali b) bissu rievddakeahtá.

- c) *Lávdegoddeárvalusas galgá sámediggeráđi, vejolaččat čoahkkeinjođihangotti, árvalusevttohusa álo leat vuoddum ja árvalusas sáhttet leat okta dahje eanet mearkkašumiid ja okta dahje eanet vuoste-, rievdadus- dahje lassievttohusat. Árvalusas galgá oidnot čielgasit geat dorjot iešguđet mearkkašumiid ja evttohusaid. Evttohusaide mat giedaballojuvvot ja hábmejuvvot árvalusas galgá biddjojuvvot nummir ja dat galget čuožžut sierra sajis maŋábealde mearkkašumiid. Sin lohken, geat dorjot iešguđet mearkkašumiid ja evttohusaid, mearrida gude vuoru mielde dat čállojuvvot, nu ahte dat geain lea stuorámuš dorjja čuožžot vuosttažin.*

Bajábeali c) rievdaduvvo dánin:

- c) Lávdegoddeárvalusas galgá sámediggeráđi, vejolaččat dievasčoahkkinjodihangotti, árvalusevttohus álo leat vuodđun. Árvalusas sáhttet leat mearkkašumit ja rievdadus- dahje lassievttohusat gos čanastat sámediggeráđi, vejolaččat dievasčoahkkinjodihangotti evttohusiid oidno čielgasit, dahje vuosteevttohus mii sámediggeráđi, vejolaččat dievasčoahkkinjodihangotti evttohusa sadjái. Sámediggeráđi jahkásaš bušeahttaevttohusa giedahallamis sáhtá ovddidit molssaevttolaš bušeahta, gos molssaevttolaš bušeahtas leat mielde sámediggeráđi evttohusa oasis. Árvalusas galgá oidnot čielgasit geat dorjot iešguđet mearkkašumiid ja evttohusaid. Evttohusaide mat giedahallojuvvojit ja hábmejuvvojit árvalusas galgá biddjojuvvo nummir ja dat galget čuožžut sierra sajis maŋábealde mearkkašumiid. Sin lohku, geat dorjot iešguđet mearkkašumiid ja evttohusaid, mearrida guđe vuoru mielde dat čállojuvvojit, nu ahte dat geain lea stuorámus doarjja čužžot vuosttažin.
- d) *Lávdegottit galget meroštallat áigedárbbu dievasčoahkkinis dain áššiin maid giedahallet. Áššejodibeaddjit ráhkadit čállosa čoahkkinjodihangoddi gos árvalit áigegeavabeami dievasčoahkkinis ja čilgejit geat ovddidit iešguđet fráksuvnnaid oainnuid. Čoahkkinjodihangoddi mearrida áššejodiheddjiid evttohusaid vuodul man ullu áigi biddjojuvvo áššiide dievasčoahkkinis.*

Bajábeali d) sihkkujuvvo.

- e) *Go ášši mii lea giedahallojuvvon lávdegottis ovddiduvvo dievasčoahkkinii, de čilge vuos áššejodibeaddji ášši mii giedahallojuvvo, áššemeannudeami lávdegottis ja dan oainnu maid ieš doarju. Evttohusaid ovddideaddjit čalmmustit ja ovddidit formálalaččat vejolaš eará oainnuid áššái.*

Bajábeali e) šaddá odđa d) ja rievdaduvvo dánin:

- d) Go ášši mii lea giedahallojuvvon lávdegottis ovddiduvvo dievasčoahkkinii, de čilge vuos áššejodibeaddji ášši mii giedahallojuvvo, muitala mo áššemeannudeapmi lei lávdegottis ja ovddida dan oainnu maid ieš doarju. Evttohusaid ja mearkkašumiid ovddideaddjit čalmmustit ja ovddidit formálalaččat eará vejolaš oainnuid áššái.

3. Eará bealit

- a) *Sámedikkei fágálávdegottit sáhttet buktit árvalusaid dušše áššiin maid čoahkkinjodihangoddi lea sádden giedahallamii.*

Bajábeali a) sirdojuvvo ja šaddá 1f).

- b) *Lávdegottit sáhttet doallat gulaskuddamiid. Gulaskuddamin oavvilduvvo čoahkkin gos lávdegotti ožžot čilgehusaid olbmui dahje joavkkuin mat ieža leat dáhtton deaivat lávdegotti dahje maid lávdegoddi lea bovden čoahkkinii. Lávdegoddejodibeaddji mearrida ovttas nubbinjodiheddjiin ja áššejodiheddjiin galgá go gulaskuddan dollojuvvo ja geaid dohko galgá vejolaččat bovdet. Lávdegottiid gulaskuddamat leat rahpasat nu guhká go lávdegottit eai leat eará mearridan.*

Bajábeali b) šaddá odđa a):

- a) Lávdegottit sáhttet doallat gulaskuddamiid. Gulaskuddamin oavvilduvvo čoahkkin gos lávdegotti ožžot čilgehusaid olbmui dahje joavkkuin mat ieža leat dáhtton deaivat lávdegotti dahje maid lávdegoddi lea bovden čoahkkinii. Lávdegoddejodibeaddji mearrida ovttas nubbinjodiheddjiin ja áššejodiheddjiin galgá go gulaskuddan dollojuvvo ja geaid dohko galgá vejolaččat bovdet. Lávdegottiid gulaskuddamat leat rahpasat nu guhká go lávdegottit eai leat eará mearridan.

- c) *Lávdegottit sáhttet obcat čoahkkinjodihangottis oažžut máksojuvvot goluid ovdamearkka dihte dutkanmátkkiide áššiin maid lávdegottit gieđaballet dahje gulaskuddamiidda maid lávdegottit háliidit doallat olggobealde dábalas lávdegoddečoahkkimiid.*

Bajábeali c) šaddá odđa b) ja rievdaduvvo dánin:

- b) Lávdegottit sáhttet vuolgit mátkái dahje dutkanmátkái oahpásmuvvan dihte áššiid maid lávdegoddi gieđahallá. Dievasčoahkkinjodihangoddi galgá dohkkehit mátkkiid, ja lea lávdegotti jodiheaddji ovddasvástádus plánat ja čađahit mátkki. Lávdegottit sáhttet maid searvat čoahkkimiidda/semináraide/konferánssaide oahpásmuvvan dihte áššiid maiguin lávdegoddi bargá. Lávdegotti jodiheaddji mearrida geat lávdegotti lahtuin sáhttet searvat. Lávdegottiid mátkkit ja searvan čoahkkimiidda/semináraide/konferánssaide galgá dáhpuhuvvat bušeahhtaramma siskkobealde mii lávdegoddái lea biddjojuvvon. Áirasiid geatnegasvuolta ovddastit gusto maid lávdegoddemátkkiin.

- d) *Dábalas lávdegoddečoahkkimat leat váldonjuolggadussan gitta. Lávdegottit sáhttet dattetge mearridit nuppi láhkái go nu háliidit, gč. čoahkkinnortnega § 23.*

Bajábeali d) šaddá odđa c) ja rievdaduvvo dánin:

- c) Dábalas lávdegoddečoahkkimat leat váldonjuolggadussan rahpasat. Lávdegottit sáhttet dattetge mearridit giddet čoahkkima go nu háliidit, gč. čoahkkinnortnega § 13.

4. Oktavuolta mediain ja almmolašvuodain

- a) *Ovttaskas lávdegoddelahthus lea friijavuolta bealuštit politihkas oppalaš ja prinsihpalaš vuodun alde ja maid vuosttildit eará áirasiid ja bellodagaid oppalaš ja prinsihpalaš vuodun alde. Dattetge ii berre guorahallamiid ja oaiivillonohallamiid lávdegottiin geavahit áššin medias. Lávdegoddelahthus berrejit fuolahit dan ahte guorahallamat lávdegottiin šaddet ávkkálaččat, almmá dan ahte gáržžidit ovttaga vuoigatvuoda ovddidit oainnus almmolašvuodas.*

Bajábeali a) rievdaduvvo dánin:

- a) Ovttaskas lávdegoddelahthus lea friijavuolta bealuštit politihkas oppalaš ja prinsihpalaš vuodun alde ja maid vuosttildit eará áirasiid ja bellodagaid oainnuid ja politihka. Dattetge ii berre guorahallamiid ja oaiivillonohallamiid lávdegottiin geavahit áššin medias. Lávdegoddelahthus berrejit fuolahit dan ahte guorahallamat lávdegottiin šaddet buorit ja rahpasat, almmá dan ahte gáržžidit ovttaga vuoigatvuoda ovddidit oainnus almmolašvuodas.
- b) Lávdegottit ásahtit konsensusa das mo muđui háliidit bargat media ektui.

Bajábeali b) bissu rievddakeahhtá.

Bajásšaddan-, fuolahus- ja oahppolávdegotti árvalus

Álgu

Sámedikki dievasčoahkkinn mearridii miessemánus 2006 sierra njuolggadusaid fágalávdegottiid bargui. Lávdegoddi lea meannudan dievasčoahkkinjodihangotti evttohusa ođasmahttit dáid njuolggadusaid.

Mearkkašumit

Lávdegoddi, Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) lahthus Silje Karine Muotka, Kirsti Gunsám, Áge Nordkild ja Miriam Paulsen, Norgga Sámiid Riikkasearvvi ja Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) lahthus Trond Are Anti, Bargiidbellodaga (BB) sámediggejoavkkein lahthus Arild Pettersen Inga, Mariann Wollmann Magga, Jørn Are Gaska ja Anne Helene Saari, Árja lahthus Ingrid Sandberg, Árjel-Saemiej Gielb (ÁaSG) lahthus Ida Marie Bransfjell,

Jobttisápmelaččaid listtu (JsL) lahttu Anders Somby jr. ja Ovddádusbellodaga (Frp) lahttu Hans Eriksen ovddidit čuovvovaš mearkkašumi:

Lávdegoddi mihtte maiddái ahte sámediggeáirasiid áittardanovddasvástádus gusto maiddái lávdegoddemátkkiide. Dat mearkkaša ahte várreáirras galgá gohččojuvvot go áirras lea eret.

Evttohusat

Norgga Sámiid Riekkasearvvi (NSR) lahtut Silje Karine Muotka, Kirsti Guvsám, Áge Nordkild ja Miriam Paulsen, Norgga Sámiid Riekkasearvvi ja Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) lahtu Trond Are Anti, Bargiidbellodaga (BB) sámediggejoavkke lahtut Arild Pettersen Inga, Mariann Wollmann Magga, Jørn Are Gaski ja Anne Helene Saari, Árja lahttu Ingrid Sandberg, Áarjel-Saemiej Gielb (ÁaSG) lahttu Ida Marie Bransfjell, ovddidit čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 1

Rievdadus

1k) Mañimus cealkka sihkkojuvvo ja golbma cealkaga bohtet sadjái. Ođđa teaksta šaddá de ná (rievdadasat vinju bustávaiguin):

Go lávdegoddi dáhttu dieđuid/dokumentašuvnna áššis maid dievasčoahkkinjodihangoddi lea sádden giedahallamii, galgá lávdegoddi divvut čálalaš gažaldagaid dasa gii lea buktán árvalusevttohusa áššis - sámediggeráđđi dahje dievasčoahkkinjodihangoddi. Lávdegoddejođiheaddji ja áššejođiheaddji galgaba čállit gažaldagaid vuollái. *Sámediggeráđi vástádusat, vejolaččat dievasčoahkkinjodihangotti, galget doaimmahuvvot nu jobtilit go vejolaš. Go áirras lea ovddidan čálalaš gažaldaga, de galgá sámediggeráđđi/dievasčoahkkinjodihangoddi vástidit čálalaččat. Sámediggeráđđi/dievasčoahkkinjodihangoddi galgá vástidit gažaldagaide lávdegottečoahkkimis vai sáhtá vástidit vejolaš čuovvolangažaldagaide.*

Bargiidbellodaga (BB) sámediggejoavkke lahtut Arild Pettersen Inga, Mariann Wollmann Magga, Jørn Are Gaski ja Anne Helene Saari, Árja lahttu Ingrid Sandberg, Áarjel-Saemiej Gielb (ÁaSG) lahttu Ida Marie Bransfjell, ovddidit čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 2

Rievdadus čuoggás 1 l)

Dokumeanttat maid lávdegoddi giedahallá galget nu guhkás go vejolaš ja dárbbu mielde leat sihke lulli-, julev- ja davvisámegillii ja dárogillii.

Norgga Sámiid Riekkasearvvi (NSR) lahtut Silje Karine Muotka, Kirsti Guvsám, Áge Nordkild ja Miriam Paulsen, Norgga Sámiid Riekkasearvvi ja Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) lahtu Trond Are Anti, ovddidit čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 3

Rievdadus

1l) sihkkut «nu guhkás go vejolaš »

Ođđa teaksta šaddá de ná:

Dokumeanttat maid lávdegoddi giedahallá galget leat sihke sámegillii ja dárogillii.

Ovddádusbellodaga lahttu (Frp) Hans Eriksen, ovddidit čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 4

Sámediggi doarju dievasčoahkkinjodihangotti evttohusa earret 4. čuoggá nuppi cealkaga, mii berre sihkkojuvvot: "Dattetge ii berre guorahallamiid ja oaivillonohallamiid lávdegottiin geavahit áššin medias."

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovačča:

Sámediggi doarju muđui dievasčoahkkinjodihangotti árvalusevttohusa.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 36 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 1 mearriduvvui 33 jienain 3 jiena vuostá.
- Evttohus 3 hilgojuvvui 20 jienain. 16 jienasteigga beali.
- Evttohus 2 mearriduvvui 33 jienain 3 jiena vuostá.
- Evttohus 4, hilgojuvvui 33 jienain. 3 jienasteigga beali
- Bajásšaddan- ja oahppolávdegotti evttohus mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihka
1	Kirsti Guvsám, áššejodiheddji	Marie Therese Nordsletta Aslaksen
2	Mariann Wollmann Magga	
3	Hans Eriksen	Kirsti Guvsám Mariann Wollmann Magga
	Hans Eriksen	
4	Silje Karine Muotka Silje Karine Muotka	Mariann Wollmann Magga
5	Gunn-Britt Retter	
6	Anders Somby jr.	Silje Karine Muotka Mariann Wollmann Magga Anne Helene Moeng Saari
	Anders Somby jr.	
7	Aud Marthinsen	Kirsti Guvsám Geir Tommy Pedersen
	Aud Marthinsen	
8	Mathis Nilsen Eira Mathis Nilsen Eira	Mariann Wollmann Magga
	Kirsti Guvsám, áššejodiheddji	
9	Jørn Are Gaski, Čoahkkinnortnegii	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggi mearrida čuovvovaš rievdadusaid Sámedikki fágálávdegottiid bargonjuolggadusain:

(otná njuolggadusat leat čállojuvvon kursiiwa čállosiin, go fas ovttohuvvon odđa njuolggadusat leat čállojuvvon dábálaš čállosiin)

1. Lávdegottiid organiseren ja bargu

- a) *Vuosttas gearddi go lávdegottit čoahkkanit, lávdegottit välljejit jodiheddji ja nubbinjodiheddji jus dievasčoahkkin ii leat juo välljen. Válga guoská olles váлгаáigodabkii. Lávdegottiid välljema dáfus, gč. čoahkkinortnega § 22.*

Bajábeali a) sihkkkojuvvo.

- b) *Lávdegottiid lahtuin lea seamma geatnegasvuohtha boahitit lávdegoddečoahkkimiidda go dievasčoahkkimii. Galgá čoahkkinjodihangottis ohat virgelobi lávdegoddečoahkkimiidda, gč. čoahkkinortnega § 17 c. Dievasčoahkkinjodiheddji fuolaha abte juolluduvvon virgelobit diedihuvvojit lávdegoddejodiheddjiide. Gohččojuvvon várrelahttu vuolgá miellahttun dan lávdegoddái gos fásta áirras lea miellahttun.*

Bajábeali b) šaddá odđa a) ja rievdaduvvo dánin:

- a) *Lávdegottiid lahtuin lea seamma geatnegasvuohtha boahitit lávdegoddečoahkkimiidda go dievasčoahkkimii. Galgá dievasčoahkkinjodihangottis ohat virgelobi lávdegoddečoahkkimiidda, gč. čoahkkinortnega § 8 d). Dievasčoahkkinjodiheddji fuolaha ahte juolluduvvon virgelobit diedihuvvojit lávdegoddejodiheddjiide. Gohččojuvvon várrelahttu vuolgá miellahttun dan lávdegoddái gos fásta áirras lea miellahttun.*
- c) *Čoahkkinjodihangoddi gohčču buot Sámedikki áirasiid oktasaš lávdegoddečoahkkimiidda ja ráhkada áigeplána čoahkkimiidda. Čoahkkimat dollojuvvojit ovdal dievasčoahkkimiid ja biddjojuvvojit jus fal heive nubbin manimus vahkkui ovdal dievasčoahkkima.*

Bajábeali c) šaddá odđa b) ja rievdaduvvo dánin:

- b) *Dievasčoahkkinjodihangoddi gohčču buot Sámedikki áirasiid oktasaš lávdegoddečoahkkimiidda ja ráhkada áigeplána čoahkkimiidda. Čoahkkimat dollojuvvojit ovdal dievasčoahkkimiid.*
- d) *Lávdegotti jodiheddji gohčču lávdegotti telefončoahkkimii välljet áššejodiheddjiid ja suoivvanáššejodiheddjiid. Lávdegottit sáhttet delegeret välljema lávdegoddejodiheddjiid gii ovtta nubbinjodiheddjiin mearrida dán. Stuorra áššiin sáhtta välljet eanet go ovtta áššejodiheddji. Jus välljejuvvon áššejodiheddji ii leat mielde ášši rahpamis, osiin dan meannudeamis dahje ii leat oppage mielde ášši meannudeamis, välljejuvvo odđa áššejodiheddji. Lávdegotti jodiheddji sáhtta manjdit ášši rahpama jos áššejodiheddji lea oanehis áiggi eret. Sámediggeráđi lahtuide ii sáhte bidjat áššejodiheddji barggu. Doaibma áššejodiheddjin galgá biddjojuvvot lávdegottiid lahtuide vuoru mielde.*

Bajábeali d) šaddá odđa c) ja rievdaduvvo dánin:

- c) *Lávdegotti jodiheddji gohčču lávdegotti telefončoahkkimii välljet áššejodiheddjiid ja suoivvaáššejodiheddjiid. Lávdegottit sáhttet delegeret välljema lávdegoddejodiheddjiid gii ovtta nubbinjodiheddjiin mearrida dán. Stuorra áššiin sáhtta välljet eanet go ovtta áššejodiheddji. Jus välljejuvvon áššejodiheddji ii leat mielde ášši rahpamis, osiin dan meannudeamis dahje ii leat oppage mielde ášši meannudeamis, välljejuvvo odđa áššejodiheddji. Lávdegotti jodiheddji sáhtta manjdit ášši rahpama jos áššejodiheddji lea oanehis áiggi eret. Doaibma áššejodiheddjin galgá biddjojuvvot lávdegottiid lahtuide vuoru mielde.*
- e) *Mearrádusa das gii lea välljejuvvon áššejodiheddjin ja suoivvanáššejodiheddjin galgá sáddejuvvo dalán lávdegotti lahtuide ja dievasčoahkkinjodiheddjiid. Dievasčoahkkinjodiheddji fuolaha mearrádusa Sámedikki áirasiidda ja Sámedikki neahttasiidduide.*

Bajábeali e) šaddá odđa d):

- d) *Mearrádusa das gii lea välljejuvvon áššejodiheddjin ja suoivvaáššejodiheddjin galgá sáddejuvvo dalán lávdegotti lahtuide ja dievasčoahkkinjodiheddjiid. Dievasčoahkkinjodiheddji fuolaha mearrádusa Sámedikki áirasiidda ja Sámedikki neahttasiidduide.*

- f) *Lávdegoddejođiheaddji jođiha lávdegotti čoahkkimiid. Go lávdegoddejođiheaddji ii leat sajis, valdá nubbinjođiheaddji badjelosas jođiheaddji bargguid. Jos sihke jođiheaddji ja nubbinjođiheaddji leaba eret, de vällje lávdegoddi sadjásašjođiheaddji. Lávdegoddi sáhtta doalla čoahkkimiid go unnimusat golbma viđádasoassi miellahtuin leat sajis, ja lávdegoddemearrádus lea fámus go unnimusat golbma viđádasoassi miellahtuin leat sajis go mearrádus dahkkojuvvo, gč. čoahkkinnortnega § 22.*

Bajábeali f) šaddá odđa e) ja rievdaduvvo dánin:

- e) *Lávdegoddejođiheaddji jođiha lávdegotti čoahkkimiid. Go lávdegoddejođiheaddji ii leat sajis, valdá nubbinjođiheaddji badjelosas jođiheaddji bargguid. Jos sihke jođiheaddji ja nubbinjođiheaddji leaba eret, de vällje lávdegoddi sadjásašjođiheaddji. Lávdegoddi sáhtta doalla čoahkkimiid go unnimusat bealli miellahtuin leat sajis. Lávdegoddemearrádus lea fámus go unnimusat bealli miellahtuin leat sajis go mearrádus dahkkojuvvo, gč. čoahkkinnortnega § 13. Mearkkašumiid ja evttohusaid mat ovddiduvvojit lávdegottis eai jienastuvvo.*

- 3a) *Sámedikei fágálávdegottit sáhttet buktit árvalusaid dušše áššiin maid čoahkkinnjođihangoddi lea sádden giedahallamii.*

Bajábeali 3 a) šaddá odđa 1 f) ja rievdaduvvo dánin:

- f) *Lávdegottit eai sáhte buktit árvalusaid earágo áššiin maid dievasčoahkkinnjođihangoddi lea sádden giedahallamii. Lávdegottit eai sáhte maid buktit cealkámušaid áššiin mat eai leat sáddejuvvon lávdegoddái giedahallamii.*
- g) *Áššiid evttohusat ja mearkkašumit maid lávdegoddi lea meannudeamen, galget ovddiduvvot čálalaččat ja sáddejuvot elektrovnnalaččat lávdegoddečáliide. Go ášši álggahuvvo, de galgá biddjojuvot manimus áigemearri evttohusaid ja mearkkašumiid buktimii.*

Bajábeali g) rievdaduvvo dánin:

- g) *Áššiid evttohusat ja mearkkašumit maid lávdegoddi lea meannudeamen, galget ovddiduvvot čálalaččat ja sáddejuvot elektrovnnalaččat lávdegoddečáliide. Buktojuvvon mearkkašumiid ja evttohusaid njulgen galgá ovddiduvvot čálalaččat. Go ášši álggahuvvo, de galgá biddjojuvot manimus áigemearri evttohusaid ja mearkkašumiid buktimii.*
- h) *Lea lávdegoddejođiheaddji ovddasvástádus fuolahit abte lávdegoddečoahkkimiin čállojuvvo čoahkkingirji ja abte buot áššebáhpirat maid lávdegoddi giedahallá registrerejuvvojit. Árvalussii lassin galgá čoahkkingirjiis čuožžut gude beivviid ja galle áiggi čoahkkein dollojuvvo – goas álgá ja goas loahpahuvvo, geat leat mielde čoahkkimis ja vejolaš gubkeit dahje oanehit áiggi virgelobit. Lea áššejođiheaddji ovddasvástádus fuolahit abte lávdegoddeárvalus lea nugo lávdegoddi lea mearridan áššis, gč. muđui 2 b ja 2 c vulobealde.*

Bajábeali h) bissu rievvakeahhtá.

- i) *Áššejođiheaddjit čilgejit lávdegoddái áššiid maid lea ožžon giedahallat ja geahččalit háhkat dieđuid ja iskat áššiid maid lávdegoddi dáhttu.*

Bajábeali i) bissu rievvakeahhtá.

- j) *Lea lávdegoddejođiheaddji ovddasvástádus abte áššit ovdánit ja abte árvalus gárvána áigemeari sisa. Čoahkkinnjođihangoddi sáhtta gubkidit lávdegotti áigemeari buktit árvalusa dahje sirdit ášši eará lávdegoddái giedahallamii. Čoahkkinnjođihangoddi sáhtta maid mearridit abte ášši galgá vuos giedahallojuvvo ovtta lávdegottis ja abte dán lávdegotti evttohus galgá sáddejuvvo muhtun eará lávdegoddái gulaskuddamii ovdal go árvalus buktujuvvo.*

Bajábeali j) rievdaduvvo dánin:

- j) Lea lávdegoddejođiheaddji ovddasvástáduš ahte áššit ovdánit ja ahte árvalus gárvána áigemeari sisa. Dievasčoahkkinjođihangoddi sáhhtá guhkidit lávdegotti áigemeari buktit árvalusa dahje sirdit ášši eará lávdegoddái giedahallamii. Dievasčoahkkinjođihangoddi sáhhtá maid mearridit ahte ášši galgá vuos giedahallojuvvot ovttá lávdegottis ja ahte dán lávdegotti evttohus galgá sáddejuvvot muhtun eará lávdegoddái gulaskuddamii ovdal go árvalus buktojuvvo.
- k) *Go lávdegoddi dáhttu dieđuid/ dokumentašuvnna áššis maid čoahkkinjođihangoddi lea sádden giedahallamii, galgá lávdegoddi divvut čálalaš gažaldagaid dasa gii lea buktán árvalusevttohusa áššis – sámediggeráđđi dahje čoahkkinjođihangoddi. Lávdegoddejođiheaddji ja áššejodiheddji galgaba čállit gažaldagaid vuollái. Sámediggeráđi, vejolaččat čoahkkinjođihangotti, vástádušat galget doaimmahuvvot lávdegoddái nu jođánit go vejolaš juogo čálalaš hámis dahje njálmmálaččat.*

Bajábeali k) rievdaduvvo dánin:

- k) Go lávdegoddi dáhttu dieđuid/ dokumentašuvnna áššis maid dievasčoahkkinjođihangoddi lea sádden giedahallamii, galgá lávdegoddi divvut čálalaš gažaldagaid dasa gii lea buktán árvalusevttohusa áššis – sámediggeráđđi dahje dievasčoahkkinjođihangoddi. Lávdegoddejođiheaddji ja áššejodiheddji galgaba čállit gažaldagaid vuollái. Sámediggeráđi vástádušat, vejolaččat dievasčoahkkinjođihangotti, galget doaimmahuvvot nu johtilit go vejolaš. Go árras lea ovddidan čálalaš gažaldaga, de galgá sámediggeráđđi/ dievasčoahkkinjođihangoddi vástidit čálalaččat. Sámediggeráđđi/ dievasčoahkkinjođihangoddi galgá vástidit gažaldagaide lávdegottečoahkkimis vai sáhhtá vástidit vejolaš čuovvolangažaldagaide.
- l) *Áššiid meannudettiin galgá lávdegottis leat vejolaš geavahit daid áššebáhpiriid mat leat sihke sáme- ja dárogillii, gč. sámelága giellanjuolggadusaid.*

Bajábeali l) rievdaduvvo dánin:

- l) Dokumeanttat maid lávdegoddi giedahallá galget nu guhkás go vejolaš ja dárbbu mielde leat sihke lulli-, julev- ja davvisámegillii ja dárogillii.

2. Lávdegoddeárvalus – hápmi ja ovddideapmi

- a) *Lávdegotti árvalus galgá váldoáššis addojuvvot čoahkkinjođihangoddái dalán maŋŋá lávdegoddečoahkkima, muhto maŋimuštá 40 diimmu ovdal og ášši galgá meannuduvvot dievasčoahkkimis. Dasto galgá árvalus buktojuvvot áirasuidda maŋimuštá 36 diimmu ovdal go ášši galgá meannuduvvot dievasčoahkkimis.*

Bajábeali a) rievdaduvvo dánin:

- a) Lávdegotti árvalus galgá váldoáššis addojuvvot dievasčoahkkinjođihangoddái dalán maŋŋá lávdegoddečoahkkima, muhto maŋimuštá 40 diimmu ovdal og ášši galgá meannuduvvot dievasčoahkkimis. Dasto galgá árvalus buktojuvvot áirasuidda maŋimuštá 36 diimmu ovdal go ášši galgá meannuduvvot dievasčoahkkimis.
- b) Lávdegottit galget buktit čálalaš árvalusaid. Árvalusat galget leat nu oanehaččat go vejolaš ja dain ii galgga geardut čállošiid maidda seamma bures sáhhtá čujuhit. Lávdegoddeárvalusat galget hábmejuvvot nu ahte iešguđet lávdegoddelahut besset buktit oainnuset buoremus lági mielde.

Bajábeali b) bissu rievddakeahhtá.

- c) *Lávdegoddeárvalusas galgá sámediggeráđi, vejolaččat čoahkkeinjođihangotti, árvalusevttohus álo leat vuodđun ja árvalusas sáhttet leat okta dahje eanet mearkkašumiid ja okta dahje eanet vuoste-, rievdadus- dahje lassievttohusat. Árvalusas galgá oidnot čielgasit geat dorjot iešguđet mearkkašumiid ja evttohusaid. Evttohusaide mat giedahallojuvvojit ja hábmejuvvojit árvalusas galgá biddjojuvvo nummir ja dat galget čuožžut sierra sajis maŋábealde mearkkašumiid. Sin lohku, geat dorjot iešguđet mearkkašumiid ja evttohusaid, mearrida guđe vuoru mielde dat čállojuvvojit, nu abte dat geain lea stuorámuš doarjja čuožžot vuosttažin.*

Bajábeali c) rievdaduvvo dánin:

- c) *Lávdegoddeárvalusas galgá sámediggeráđi, vejolaččat dievasčoahkkeinjođihangotti, árvalusevttohus álo leat vuodđun. Árvalusas sáhttet leat mearkkašumiid ja rievdadus- dahje lassievttohusat gos čanastat sámediggeráđi, vejolaččat dievasčoahkkeinjođihangotti evttohusii oidno čielgasit, dahje vuosteevttohus mii sámediggeráđi, vejolaččat dievasčoahkkeinjođihangotti evttohusa sadjái. Sámediggeráđi jahkásaš bušeahttaevttohusa giedahallamis sáhtta ovddidit molssaevttolaš bušeahta, gos molssaevttolaš bušeahtas leat mielde sámediggeráđi evttohusa oasis. Árvalusas galgá oidnot čielgasit geat dorjot iešguđet mearkkašumiid ja evttohusaid. Evttohusaide mat giedahallojuvvojit ja hábmejuvvojit árvalusas galgá biddjojuvvo nummir ja dat galget čuožžut sierra sajis maŋábealde mearkkašumiid. Sin lohku, geat dorjot iešguđet mearkkašumiid ja evttohusaid, mearrida guđe vuoru mielde dat čállojuvvojit, nu ahte dat geain lea stuorámuš doarjja čuožžot vuosttažin.*
- d) *Lávdegottit galget meroštallat áigedárbbu dievasčoahkekimis dain áššiin maid giedahallet. Áššejođiheaddjit ráhkadit čállosa čoahkkeinjođihangoddi gos árvalit áigegeavaheami dievasčoahkekimis ja čilgejit geat ovddidit iešguđet frákkšuvnmaid oainnuid. Čoahkkeinjođihangoddi mearrida áššejođiheaddjiid evttohusaid vuodul man ullu áigi biddjojuvvo áššiide dievasčoahkekimis.*

Bajábeali d) sihkkoujuvvo.

- e) *Go ášši mii lea giedahallojuvvo lávdegottis ovddiduvvo dievasčoahkekimii, de čilge vuos áššejođiheaddji ášši mii giedahallojuvvo, áššemeannudeami lávdegottis ja dan oainnu maid ieš doarju. Evttohusaid ovddideaddjit čalmmustit ja ovddidit formálalaččat vejolaš eará oainnuid áššái.*

Bajábeali e) šaddá ođđa d) ja rievdaduvvo dánin:

- d) *Go ášši mii lea giedahallojuvvo lávdegottis ovddiduvvo dievasčoahkekimii, de čilge vuos áššejođiheaddji ášši mii giedahallojuvvo, muitala mo áššemeannudeapmi lei lávdegottis ja ovddida dan oainnu maid ieš doarju. Evttohusaid ja mearkkašumiid ovddideaddjit čalmmustit ja ovddidit formálalaččat eará vejolaš oainnuid áššái.*

3. Eará bealit

- a) *Sámedikkei fágálávdegottit sáhttet buktit árvalusaid dušše áššiin maid čoahkkeinjođihangoddi lea sádden giedahallamii.*

Bajábeali a) sirdojuvvo ja šaddá 1f).

- b) *Lávdegottit sáhttet doallat gulaskuddamiid. Gulaskuddamin oaiivilduvvo čoahkekin gos lávdegotti ožžot čilgehusaid olbmuiin dahje joavkkein mat ieža leat dáhtton deaivat lávdegotti dahje maid lávdegoddi lea borden čoahkekimii. Lávdegoddejođiheaddji mearrida ovttas nubbinjođiheaddjiin ja áššejođiheaddjiin galgá go gulaskuddan dollojuvvo ja geaid dobko galgá vejolaččat boret. Lávdegottiid gulaskuddamat leat rahpasat nu guhká go lávdegottit eai leat eará mearridan.*

Bajábeali b) šaddá ođđa a):

- a) Lávdegottit sáhttet doallat gulaskuddamiid. Gulaskuddamin oaivvilduvvo čoahkkin gos lávdegotti ožžot čilgehusaid olbmui dahje joavkkuin mat ieža leat dáhtton deaivat lávdegotti dahje maid lávdegoddi lea bovden čoahkkimii. Lávdegoddejođiheaddji mearrida ovttas nubbinjođiheddjiin ja áššejođiheddjiin galgá go gulaskuddan dollojuvvot ja geaid dohko galgá vejolaččat bovdet.
Lávdegottiid gulaskuddamat leat rahpasat nu guhká go lávdegottit eai leat eará mearridan.
- c) *Lávdegottit sáhttet obcat čoahkkinjođihangottis oažžut máksujuvvot goluid ovdamearkka dihte dutkanmátkkiide áššiin maid lávdegottit gieđaballet dahje gulaskuddamiidda maid lávdegottit háliidit doallat olggobealde dábalaš lávdegoddečoahkkimiid.*

Bajábeali c) šaddá odđa b) ja rievdaduvvo dánin:

- b) Lávdegottit sáhttet vuolgit mátkái dahje dutkanmátkái oahpásmuvvan dihte áššiide maid lávdegoddi gieđahallá. Dievasčoahkkinjođihangoddi galgá dohkkehít mátkkiid, ja lea lávdegotti jođiheaddji ovddasvástáduš plánet ja čađahit mátkki.
Lávdegottit sáhttet maid searvat čoahkkimiidda/semináraide/konferánssaide oahpásmuvvan dihte áššiide maiguin lávdegoddi bargá. Lávdegotti jođiheaddji mearrida geat lávdegotti lahtuin sáhttet searvat.
Lávdegottiid mátkkit ja searvan čoahkkimiidda/semináraide/konferánssaide galgá dáhpáhuvvat bušeahhtarámma siskkobealde mii lávdegoddái lea biddjojuvvon.
Áirasiid geatnegasvuohhta ovddastit gusto maid lávdegoddemátkkiin.
- d) *Dábalaš lávdegoddečoahkkimat leat váldonjuolggadussan gitta. Lávdegottit sáhttet dattetge mearridit nuppi láhkái go nu háliidit, gč. čoahkkinortnega § 23.*

Bajábeali d) šaddá odđa c) ja rievdaduvvo dánin:

- c) Dábalaš lávdegoddečoahkkimat leat váldonjuolggadussan rahpasat. Lávdegottit sáhttet dattetge mearridit giddet čoahkkima go nu háliidit, gč. čoahkkinortnega § 13.

4. Oktavuohhta mediain ja almmolašvuodain

- a) *Ovttaskas lávdegoddelahthus lea friijavuohhta bealuštit politihkas oppalaš ja prinsihpalaš vuodu alde ja maid vuosttildit eará áirasiid ja bellodagaid oppalaš ja prinsihpalaš vuodu alde. Dattetge ii berre guorahallamiid ja oaivillonohallamiid lávdegottiin geavahit áššin medias. Lávdegoddelahthus berrejit fuolahit dan ahte guorahallamat lávdegottiin šaddet ávkkálaččat, almmá dan ahte gáržžidit ovttaga vuoigatvuoda ovddidit oainnus almmolašvuodas.*

Bajábeali a) rievdaduvvo dánin:

- a) Ovttaskas lávdegoddelahthus lea friijavuohhta bealuštit politihkas oppalaš ja prinsihpalaš vuodu alde ja maid vuosttildit eará áirasiid ja bellodagaid oainnuid ja politihka. Dattetge ii berre guorahallamiid ja oaivillonohallamiid lávdegottiin geavahit áššin medias. Lávdegoddelahthus berrejit fuolahit dan ahte guorahallamat lávdegottiin šaddet buorit ja rahpasat, almmá dan ahte gáržžidit ovttaga vuoigatvuoda ovddidit oainnus almmolašvuodas.
- b) Lávdegottit ásahtit konsensusa das mo muđui háliidit bargat media ektui.

Bajábeali b) bissu rievddakeahhtá.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 06.06.13 dii. 18.03.

Ášši/Sak DC 030/13

Ášši/Sak VL 001/13

Odđa lahtu válljen dievasčoahkkinjođihangoddái ja bearráigeahččanlávdegoddái

Arkiivaáššennr.
11/1760

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Válgalávdegoddi		
Sámedikki dievasčoahkkin	3. – 7.06.13	DC 30/13

Ášši meannudeapmi álggahuvvui bearjadaga geassemánu 7. b.2013 dii. 10.40..

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Válgalávdegotti merrádusárvalus:

Válgaáigodahkii 2009-2013 nammaduvvojit lahttun čuovvovaš olbmot:

Dievasčoahkkinjođihangoddái:

Ronny Wilhelmsen

Bearráigeahččanlávdegoddái:

Knut Inge Store

III Jienasteapmi

39 árisis ledje 29 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde.

- Válgalávdegotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihka
1	Hilde Anita Nyvoll, áššejodiheddji	

VI Sámedikki mearrádus

Válgaáigodahkii 2009-2013 nammaduvvojit lahttun čuovvovaš olbmot:

Dievasčoahkkinjodihangoddái:
Ronny Wilhelmsen

Bearráigeahččanlávdegoddái:
Knut Inge Store

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 07.06.13 dii. 10.43

Vuolláičállit leat lohkat čoahkkinbeavdegirji, ja leat gávnahan ahte čoahkkingirjái fievríduvvon mearráduusat leat nu movt Sámediggi mearridii.

Karášjohka 15.03.2016

Dievasčoahkkinjođihangoddi

Jarle Jonassen
jodiheaddji

Marie Therese Nordsletta Aslaksen

Hilde Anita Nyvoll

Mathis Nilsen Eira

Knut Store